

La predicació cristiana a la Catalunya baixmedieval

Un instrument de transformació cultural entre oralitat,
escriptura, imatge, narració, música i teatre

Oriol Catalán Casanova

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tdx.cat) i a través del Dipòsit Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX ni al Dipòsit Digital de la UB. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX o al Dipòsit Digital de la UB (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tdx.cat) y a través del Repositorio Digital de la UB (diposit.ub.edu) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR o al Repositorio Digital de la UB. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR o al Repositorio Digital de la UB (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tdx.cat) service and by the UB Digital Repository (diposit.ub.edu) has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized nor its spreading and availability from a site foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service or to the UB Digital Repository is not authorized (framing). Those rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

Universitat de Barcelona

Facultat de Geografia i Història

Departament d'Història medieval, paleografia i diplomàtica

Programa de doctorat: Societat i cultura

LA PREDICACIÓ
CRISTIANA A LA
CATALUNYA
BAIXMEDIEVAL

UN INSTRUMENT DE TRANSFORMACIÓ
CULTURAL ENTRE ORALITAT,
ESCRITURA, IMATGE, NARRACIÓ,
MÚSICA I TEATRE

Tesi presentada per optar al títol de doctor en Història

Abril de 2013

Doctorand: Oriol Catalán Casanova

Director de la tesi: Dr. Ignasi Baiges i Jardí

L'home té una llei inscrita per Déu al seu cor

Catecisme de l'església catòlica

Quello scrivere ti farà molto entrare la cosa nella memoria

Bernardí de Siena

La imatge de portada correspon al manuscrit BC 479, f. 112r.

Índex

1. Introducció i objectius.....	11
Límits del treball.....	15
2. Sermons i historiografia.....	17
Cultura.....	18
Cultura popular: Bakhtín, un cop més.....	19
De la pluriculturalitat a les subcultures.....	19
Crítiques a Bakhtín.....	23
Cultura oral enloc de cultura popular?.....	26
Ideologia.....	32
El cristianisme com a ideologia.....	34
Funcions del sermó.....	38
Funció identitària.....	41
Funció pedagògica.....	45
Funció literària, catàrtica o mítica.....	46
Funció lúdica: humor i narració.....	51
El sermó vulgar i el sermó escolàstic.....	55
Elements lingüístics del sermó.....	58
Mètodes d'adequació.....	58
Recepció.....	60
El sermó, part del teixit narratiu.....	62
3. Evolució històrica.....	65
Aculturació, adoctrinament, vulgarització i divulgació.....	65
El procés, dirigit.....	66
Les comunitats textuais al segle XI.....	68
El camí cap a l'hegemonia.....	71
Cristianització del feudalisme.....	71
Cristianització de la cultura burgesa.....	72
El Segle XIII.....	73
L'opció de l'església: adoctrinar sense ensenyar.....	76
L'ortodòxia en diàleg intern.....	78
Al segle XIV: societat de contrastos.....	79
Concreció de l'adoctrinament.....	80
Elements integrats al cristianisme.....	81
El sermó i el predicador popular.....	82
Límits a la purificació (aculturació).....	85
El camí cap a la intolerància. El paper dels predicadors.....	86
Debats teològics.....	87
La Immaculada Concepció de Maria.....	87
El nom de Jesús.....	90
4. La situació a Catalunya.....	93
Evolució cronològica.....	94
Segles XI i XII.....	94
Dels valdesos i càtars a beguins, donats, eremites i sants vius.....	96
Segle XIII. Polítiques episcopals.....	101
El segle XIV.....	113
Reforma al segle XV.....	118
L'Abat Cisneros i la nova espiritualitat del segle XVI.....	124
Panorama devocional català.....	128
Literatura pietosa, xarxa textual.....	128
La pietat en els diferents grups socials.....	129
La distància cultural vista com ignorància popular.....	131
Comportament dels clergues.....	132

Connexions entre la cultura urbana i la cultura clerical	134
Predicació i Inquisició	135
El món al revés: prohibicions de predicació.....	137
La intolerància contra els jueus	138
5. Anàlisis dels sermons inèdits	153
Sermons de Pentecosta.....	153
Sermons sobre el nom de Jesús.....	157
ACB 186-3.....	159
Plec 2, 1r.: Ubi est qui natus est rex iudeorum.....	159
Plec 2, 3r.: Omnes quidem currunt, unus autem accipit bravium.....	159
Plec 3, 1r.: Dolor meus super omnem dolorem	160
BC 476	163
50v.: Descendebat filia pharaonis ut lavaret in fluminie	163
99v. Miseremini mei, saltem vos, amici mei	164
BC 478	164
10r.: Domenica de Lazaro	164
BC 479	167
4r.: Filia mea male a demonio vexatur.	167
6v.: Nec habent quod manducent.	168
13r.: Apostolis dispartite lingue tanquam ignis.	169
58v: Repleti sunt omnes Spiritu Sancto.....	170
112r.: Missus est angelus Gabriel a Deo ad Mariam Virgine desponsatam Iosep	171
140r.: Sermó del diumenge de la Rosa	173
ACA SC62	175
1r.:Homo quidam fecit cenam magnam et vocavit multos.....	175
3r.: Llistat de sagraments i jerarquia eclesiàstica.	175
4r.: Omnis arbor quod non facit fructum bonum excidetur.	178
7r.: Veni de Libano, sponsa mea.	178
32r.: Angeli semper vident faciem patris.....	179
35v.:Hec est mulier quam preparavit Dominus filio domini mei	183
63r.: Qui facit voluntatem patris mei qui in celis est.....	186
86v.: Leprosus veniens adorabat eum.....	187
132v.: Approprians alligavit	188
140r.: Sapientia aedificavit sibi domum.	188
ACA SC 64	189
45v.: Videns Ihesus civitatem flevit super illam	189
Conclusions.....	190
6. La predicació en català a la Baixa Edat Mitjana	195
Predicadors i autors de sermons identificats.....	195
Altres predicadors.....	231
Predicadors laics i predicadores a Catalunya	235
Altres autors relacionats	237
Funció moralitzadora dels sermons. Proves del procés d'aculturació a Catalunya	238
La transmissió directa de doctrina ortodoxa: traduccions	238
La transmissió per repetició.....	244
Els sermons, instruments d'intermediació cultural.....	245
Creació d'una 'mentalitat alfabetitzada'	246
Predicació i imatges.....	258
Oracions, misses i altres rituals. Fe i raó	260
Creació d'una frontera entre els conceptes de sagrat i profà	262
Lluita contra supersticions, màgia, conjurs i pel control del llenguatge.....	263
De la meravella al miracle.....	269
Lluita contra la ambivalència	270
Domini del cos i la sexualitat	271
L'etiqueta, el vestit, les bones maneres i el control de l'agressivitat.....	275

Lluita contra l'excés, les festes i el joc.....	277
Entre el càstig etern i la misericòrdia infinita.....	277
El sermó, legitimador de l'ordre social?	283
La predicació a jueus i musulmans	285
Manuscrits de sermons escrits en català.....	286
Sermons llatins.....	303
7. Influències estrangeres en la creació de sermons.....	305
8. Anàlisi de l'efectivitat del sermó i la predicació.....	311
Del procés de creació a la predicació efectiva.....	311
Estructures massa complicades, teixit de citacions	313
El sermó narratiu i teatral	314
El sermó dramatitzat, entre el drama litúrgic, el goig i el teatre	315
Absència de sermons grollers.....	323
Problemes de recepció.....	324
Incapacitat de la cultura escrita de superar la cultura oral.....	324
Manca de penetració social: Predicaven els rectors?	327
Creativitat i tradició.....	330
Limitació de l'humor i tècniques teatrals	331
Limitació del dret de predicar.	333
Utilització del llatí.....	334
El debat sobre els sermons bilingües.....	336
La ignorància i la intenció dels predicadors.....	337
Immoralitat del clergat	339
El sermó, una cortina de fum?.....	341
La recepció. Bona o dolenta?.....	341
9. Recursos i fonts per a la creació de sermons.....	345
Recursos oratoris i literaris	345
Raonaments sil·logístics i al·legòrics.	346
Quaestiones	348
Similitudines	350
Distinctiones.....	351
Evidentiae.....	352
Fonts	352
La Bíblia.....	352
Glosses a la Bíblia.....	354
Pere Llombard, magister sententiarum.....	354
Pares de l'església i grans predicadors.....	355
Evangelis apòcrifs	359
La Legenda Aurea.....	361
Les Meditationes Vitae Christi.....	371
Litúrgia i altres fonts de rituals	371
Filòsofs i altres autors antics	371
Enciclopèdies	374
Llibres de medicina	377
El Manipulus florum i altres florilegis.	377
Vides, Meditacions i Passions de Crist	378
Reculls d'exemples	379
Speculum principis.....	381
Fàbules	382
Els Disticha Catonis	383
Història scholàstica de Pere Comestor	384
Bestiaris, lapidaris, herbaris	384
Llibres 'de ecclesiasticis officiis'	386
Textos astrològics.....	386
Llibres històrics: La Història dels jueus de Flavi Josep	387

Eiximenis com a font de sermons.....	387
Conclusió: Les fonts, la originalitat i els límits de l'ortodòxia.....	388
Una època amb un caràcter propi	390
10. Conclusions	393
Epíleg	403
Apèndix	405
Il·lustracions	535
Índex del cos del treball	551
Índex de l'apèndix.....	561
Fonts.....	571
Bibliografia	577

Abreviatures

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
ACB	Arxiu Capitular de Barcelona
ADB	Arxiu Diocesà de Barcelona
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AST	Analecta Sacra Tarraconense
ATCA	Arxiu de textos catalans antics
BC	Biblioteca de Catalunya
BSCC	Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura
DCVB	Diccionari Català-Valencià-Balear
DHEC	Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya
<i>MFI</i>	Manipulus Florum
MNAC	Museu Nacional d'Art de Catalunya
MEV	Museu Episcopal de Vic
PL	Patrologia llatina
PG	Patrologia grega
RHCEE	Repertorio de Historia de las Ciencias Eclesiásticas de España
<i>STh</i>	Thomae Aquinensis, <i>Summa Theologica</i> .
UB-R	Universitat de Barcelona. Biblioteca Universitària, Reserva.

1. Introducció i objectius

Tot i que ja des del segle XIX hi ha una sòlida tradició historiogràfica sobre la predicació medieval¹ i que aquesta s'ha anat aprofundint durant tot el segle XX, tant en aspectes directament relacionats amb la predicació² com en aspectes paral·lels³, els darrers anys s'està veient una revifalla en el seu estudi⁴.

La historiografia sobre la predicació medieval ha alternat des dels seus inicis l'edició i anàlisi de sermons amb l'anàlisi de les relacions del sermó amb la societat. Han estat editats els sermons de predicadors en diferents àmbits lingüístics: Sant Bernat, Jordà de Pisa, Bernardí de Siena, Vicent Ferrer, Mateu d'Agrigento... Al mateix temps, l'edició d'instruments d'ajut per la redacció de sermons com tractats de vicis i virtuts, concordances bíbliques, bestiaris, enciclopèdies, llibres d'exemples, vides de sants, llibres de miracles... ha fet possible l'estudi de les fonts utilitzades pels autors dels sermons⁵.

Pel que fa a l'anàlisi dels sermons, s'ha estudiat l'opinió de l'església respecte l'aparició del capitalisme, la vida urbana, la pobresa, les elits polítiques, la utilització de les imatges, la predicació popular, etc⁶.

---

¹ Obres com Lecoy de la Marche 1974 [¹1868] i 1877, i Bourgain 1879 són encara fonamentals per a l'estudi de la predicació medieval. També cal esmentar obres com l'estudi sobre els *exemplae* en els sermons de Jaques de Vitry (Crane 1967 [¹1890]), o sobre sermons del Llenguadoc dels segles XII (Chabaneau 1880). També hi ha síntesis precursors com la de Dargan 1905.

² Owst 1926 i 1966; Longère 1983.

³ Pel que fa als *exemplae*, l'obra clàssica és Welter 1927. Pel que fa als arts de predicació, a més de Charland 1936, és fonamental Alberte 2003.

⁴ La creació de la [Medieval Sermon Studies Society](#) ha tingut part de responsabilitat en la revifalla. Prova de la vitalitat dels estudis sobre sermons és la proliferació de tesis doctorals sobre el tema: Charansonnet 2001; Hodel 2002; Bartko 2003; Chevalier-Boyer 2007; Gelaberto 2007 i Burghart s.d, als quals caldria afegir:

Jiménez Moreno, *Sociedad y literatura en la producción homilética de la segunda mitad del siglo XV: la predicación de Juan López de Salamanca*, Salamanca, 1999.

Paul, Suzanne, *An edition and study of selected sermons of Robert Grosseteste*. University of Leeds, 2002.

Marcotegui, Beatriz, *Instructio morum et fidei. La predicación en el reino de Navarra en el siglo XV*. Universidad de Navarra, 2007. (A la bibliografia apareix l'edició que s'ha fet de la tesi, de 2009).

(De la mateixa manera que amb altres referències durant tot el treball, indico la cita sencera de les referències que, per diversos motius, no han estat utilitzades directament i no apareixen a la bibliografia).

⁵ Entre les edicions d'instruments de suport a la predicació destaquen la de la *Somme le Roi*, tant l'original francès com la traducció catalana medieval, i l'edició electrònica del *Manipulus florum*. Pel que fa al material d'ajut a la predicació, vid. Rouse – Rouse 1979.

⁶ Llop 1995; Baucells 2004.

Només els darrers anys, però, s'ha iniciat un anàlisi del sermó des de diferents punts de vista, no només basat en la descripció social sinó analitzant les influències mútues entre societat i predicador⁷. Aquest impuls a l'estudi de sermons ha estat paral·lel i alhora influenciat per una renovació historiogràfica en l'estudi de la cultura escrita i la millora en la transversalitat amb estudis literaris⁸, artístics⁹, sociològics¹⁰ i antropològics.

Pel que fa a aquest darrer camp, els enfocaments sobre els valors, creences i comportaments que convivien o es confrontaven a la Baixa Edat Mitjana, la visió de la diversitat cultural de la societat medieval, l'estudi de l'adaptació de l'església a la realitat social i la cristianització dels costums dels diversos grups socials, han enriquit de manera important els estudis sobre els sermons¹¹.

Pel que fa als estudis literaris, han destacat en la publicació i estudi de poesia religiosa i les seves fonts. Els darrers anys està arrelant la visió del sermó com un text literari amb una funció social més enllà de l'adoctrinament¹². La relació de la predicació amb el teatre té una especial importància, des de l'època dels misteris religiosos fins a la separació del teatre de l'àmbit religiós. També caldria destacar les relacions que pot tenir l'estudi de les fonts dels sermons amb l'anàlisi del procés de traducció entre llengües i la transmissió de coneixements¹³.

Finalment, també des de la història de l'art s'està estudiant la relació entre devoció i iconografia. En aquest espai cal destacar la vàlua de les aportacions referents a les fonts catalanes¹⁴.

A Catalunya, l'estudi del sermó baixmedieval ha estat marcat per l'existència del corpus vicentí. Certament, els sermons de Vicent Ferrer és troben entre els més destacats de la retòrica cristiana medieval. També és cert, però, que aquesta riquesa ha pogut fer oblidar altres sermons que val la pena conèixer i comparar amb els del sant valencià.

---

⁷ Mormando 1999; Iannella 1999.

⁸ Rico 1977.

⁹ Bolzoni 2002.

¹⁰ Burke 1987 i 2006.

¹¹ Schmitt 2001.

¹² Jauss 1992; Weiss 2006.

¹³ Albenini – Badia – Cabre, eds. 2010.

¹⁴ Meiss 1988; Valero Molina 1996; Alcoy 1984; 1985; 1986; Rodríguez Barral 2007.

En aquest context historiogràfic, el present estudi té com a objectiu donar a conèixer alguns sermons inèdits, escrits total o parcialment en català, analitzar el context social de la predicació a Catalunya a la Baixa Edat Mitjana, contextualitzar els sermons en el seu temps i avançar en la comprensió del sermó com a text multifuncional. Podríem especificar els objectius en els següents:

- Veure els objectius que tenia la predicació per a l'església, les dificultats que tenien els predicadors a l'hora de predicar i valorar l'eficàcia del sermó respecte els objectius.
- Analitzar el missatge dels sermons des del punt de vista de la utilització i la reflexió sobre l'escriptura.
- Analitzar les funcions socials del sermó més enllà de l'adoctrinament. Analitzar els sermons com a text ideològic, és a dir, dirigit al canvi de les creences, els comportaments i els valors de la població.
- Estudiar i valorar les fonts trobades als sermons catalans, tant ortodoxes com heterodoxes. Analitzar els límits de l'ortodòxia en el recurs a les fonts i la predicació.

La investigació s'inicià com a tesina de cursos de doctorat de la Universitat de Barcelona, i va començar basant-se en sermons catalans del fons de Ripoll i de Sant Cugat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Posteriorment, ja amb la idea de continuar l'estudi amb més sermons i dur a terme un estudi més aprofundit, s'han afegit sermons del fons de la Biblioteca de Catalunya (BC) i l'Arxiu de la Catedral de Barcelona (ACB).

Alguns comentaris trobats en la bibliografia han animat a tirar endavant la recerca. Deia el pare Batllori l'any 1979: "Ens manquen estudis amplis i de primera mà sobre la religiositat del món catalano-aragonès dels anys del Cisma i de tota l'època que el seguí¹⁵". Poc després, Albert G. Hauf iniciava així un article sobre l'espiritualitat medieval: "Qualsevol temptativa de copsar la fenomenia espiritual de Catalunya i de la cultura catalana restarà forçosament incompleta si hom prescindeix de reconstruir la història del sentiment religiós català a partir d'una sistemàtica valoració de l'art, els sermonaris, els tractats teològics i doctrinals, les devocions i pràctiques ascètiques, la poesia religiosa popular i culta i, en resum, tots els textos que es poden encabir sota el títol de literatura religiosa¹⁶". Josep Baucells afegia: "hauria d'iniciar-se una investigació sobre el contingut dels sermons, atès que es troba documentació més que suficient als

---

¹⁵ Batllori 1994a, 60.

¹⁶ Hauf 1990 [=1980].

arxius de Catalunya¹⁷” i encara ell mateix: “Falta un estudio sobre los sermones y los sermonarios medievales que se han conservado en los fondos documentales catalanes¹⁸” Finalment, Stefano Maria Cingolani sentenciava: “manca un estudi de conjunt, i innovador, sobre la situació cultural al Principat en el pas del segle XIV al XV”¹⁹.

En altres àmbits culturals, ja s’ha fet una gran tasca d’investigació respecte la predicació, tant a nivell general com enfocada a casos concrets. Les investigacions franceses sobre la predicació al nord de França o les aportacions italianes centrades en Bernardí de Siena, són mostra del desenvolupament d’aquest camp a nivell europeu²⁰.

Aquest estudi pretén doncs avançar en la comprensió de l’evolució espiritual i cultural de la societat baixmedieval i el paper que hi jugà la predicació. Qualsevol estudi sobre predicació, però, ha de salvar la dificultat de la multidisciplinarietat. El sermó forma part d’un teixit cultural, literari, artístic i pedagògic que obliga a barrejar història, antropologia, art, teoria i història literària, història del teatre... El procés de recerca bibliogràfica ha hagut d’anar des de l’erudició del segle XIX fins a enfocaments recents fruit de la col·laboració entre disciplines de les humanitats i les ciències socials.

Dur a terme un estudi de les característiques d’un doctorat sobre història cultural medieval, avui en dia, a Catalunya, és difícil de justificar. En un moment de retrocés del sentiment religiós no sembla que hi hagi un interès social en la matèria. Des del punt de vista de la comunicació, però, sí que pot haver-hi connexions importants amb la nostra societat. La digitalització de la informació i el desenvolupament dels mitjans de comunicació ha obert un debat important sobre el paper d’aquests mitjans, sobre la transmissió de coneixements, sobre el paper de l’escola i l’educació, i fins i tot sobre el paper de la narració en el món global i digital²¹.

---

¹⁷ Baucells 1983, 167.

¹⁸ Baucells 2004, I, 468.

¹⁹ Cingolani 2002, 24.

²⁰ Delcorno 1975; Martin 1988.

²¹ És suggerent la lectura de Salmon 2008 sobre la funció política i econòmica de la narració al món contemporani.

Malgrat les distàncies tecnològiques i culturals, la transmissió de missatges se segueix basant en uns elements semblants: l'ús de la paraula i la imatge per aconseguir la persuasió dels oients – espectadors. La comparació amb el moment actual, tot i que no serà explícita, dóna elements interessants per analitzar el nostre entorn comunicatiu.

Límits del treball

Els límits temporals i geogràfics no pretenen ser estrictes, entre altres coses perquè no és possible datar amb exactitud molts dels sermons de què disposem. L'estudi se centrarà entre finals de segle XIV i mitjans del XV, dates en què se situen els sermons editats. Malgrat això, es farà un anàlisi de l'evolució de la religiositat i l'església catalana a partir del segle XIII.

Tot i que s'utilitzaran fonamentalment sermons catalans, en alguns casos es recorrerà a sermons escrits en altres llengües. De la mateixa manera, alguns sermons llatins trobats als arxius tenen algunes marques d'oralitat que els fan adients per la seva predicació davant el poble, i que estan clarament relacionats amb els sermons escrits en català.

Malgrat la diversa valoració historiogràfica que s'ha fet de l'impacte de la impremta en la societat del segle XV (des d'opinions que hi veuen un punt crític en l'evolució de la societat fins a punts de vista que el situen com un punt més en un seguit d'evolucions iniciades anteriorment²²), caldrà posar la segona meitat del segle XV com a límit final de l'estudi.

Entre els arguments que qüestionen l'impacte de la impremta, certament hi ha un augment del nombre de llibres devocionals a la societat catalana anterior, com demostren tant els testaments com els inventaris *post mortem*. Pel que fa a l'augment de la producció librària que comportà la impremta, sembla que es va veure limitada als grups socials que ja antigament posseïen llibres, i que no representà un eixamplament significatiu de l'alfabetització.

Altres criteris, però, fan ineludible marcar el tercer quart del segle XV com una època límit de la investigació. La implantació de la Inquisició castellana a

---

²² Peña Díaz 1997, 57.

Catalunya l'any 1483, la reforma de García Jiménez de Cisneros, la redacció de nous catecismes, la reforma de l'episcopat promoguda pels reis Catòlics, etc., inicien una nova època en la religiositat de la societat medieval.

Algunes opinions sobre la predicació al segle XVI ajuden a marcar com a límit entre dues èpoques la segona meitat del segle XV²³.

Segons Vilanova, la predicació des de la prereforma es preocupà més de l'ortodòxia de la doctrina que de la persuasió; utilitzà una oratòria “inflada, però buida”, “tendí més a suscitar el fervor religiós un xic momentani o a comunicar una doctrina més amb vista a la instrucció que no pas a una conversió²⁴”.

Afortunadament, l'estudi de la religiositat i la predicació en època moderna catalana comença a donar fruits. A ells caldrà remetre's per seguir la història de la predicació a Catalunya²⁵.

Una darrera apreciació abans de començar: una de les causes que la predicació catalana (i castellana) no tinguin una tradició historiogràfica tant desenvolupada com la francesa o la italiana, és que no s'han conservat ni de bon tros el mateix nombre de sermons. Això no treu que els sermons conservats no indiquin tendències, que s'intentaran confirmar amb altres sermons ja editats i amb literatura religiosa i didàctica relacionable amb la predicació: exemples, contes, poesies...

Finalment, la pretensió d'aquest estudi no és fer una descripció de la societat medieval a partir dels sermons. És aquesta una tasca ja realitzada, i que dóna un bon panorama de les societats de l'occident cristià baixmedieval²⁶. A ells recorrerem en algun cas concret per veure com era la societat catalana baixmedieval. El que es pretén aquí és més veure què volia l'església que fes la gent, com volia que actués, com intentava educar a la població, quines fonts feia servir, i, dins el possible, quina resposta donava la població a la predicació.

---

²³ Vilanova 1986, II, 413-415; Cañizares 1977 i 1975; Huerga 1969.

²⁴ Vilanova 1986, II, 414.

²⁵ Gelaberto 2007.

²⁶ Exemples de descripcions de la societat baixmedieval a partir de sermons a Charland 1974 i Taylor 1992.

2. Sermons i historiografia.

La diversitat de plantejaments i tendències i la progressiva connexió entre ciències i disciplines que s'està donant els darrers anys a nivell internacional són un senyal de força, de creativitat de les ciències socials en general i dels estudis culturals en particular. Aquesta bona salut, però, fa necessari revisar els plantejaments historiogràfics actuals que poden ser d'interès per l'estudi de la predicació medieval i aclarir el punt de vista que es prendrà en l'anàlisi dels sermons.

Per començar, existeix un intens debat en relació als límits del discurs científic. Fruit de la tendència a la relativització dels últims anys i a l'empenta de l'estudi dels discursos, s'ha estès l'opinió que el treball científic en general i la història en particular s'estan convertint en simples opinions o descripcions de fets, però que no permeten el coneixement real dels objectes estudiats.

El discurs científic, especialment el de les ciències socials, està tenint problemes per superar el relativisme cultural dels darrers anys. Sens dubte, els historiadors han de ser conscient dels límits que tenen i no pretendre ni una explicació "matemàtica" del passat ni una esquematització inflexible, ni explicacions unívocues. Però també cal aconseguir unes teories i unes explicacions que vagin més enllà d'una narració, d'un simple punt de vista o d'una opinió.

La forma de crear explicacions convincentes ha de ser el contacte i el treball conjunt amb altres disciplines i ciències. Afortunadament, s'ha establert un diàleg entre història, sociologia, antropologia, art i filosofia que està donant una major capacitat interpretativa. En aquest treball seran importants les aportacions de l'antropologia (el concepte de cultura de Geertz, l'antropologia de Sahlins o l'antropologia històrica de Schmitt), la política (concepte d'ideologia d'Althusser) o la filosofia (anàlisi de discursos de Foucault), ...

Aquesta selecció d'idees no ha de ser vist, però, com un simple eclecticisme. Ben al contrari, crec que recopilar, combinar i equilibrar els instruments teòrics plantejats permet donar unes explicacions més diversificades i flexibles del passat.

Per deixar clar la selecció teòrica duta a terme en l'anàlisi i interpretació dels sermons, caldrà fer un primer capítol de revisió dels conceptes teòrics utilitzats, la seva història, i explicar en quin sentit s'utilitzen en aquest estudi.

Cultura

Un cop abandonada l'antiga concepció de cultura com a producció artística d'una societat, semblen existir, avui en dia, dos conceptes fonamentals de cultura.

D'una banda s'entén com a cultura un sistema públic de significació interpretable, establert entre els membres d'un grup en interacció entre ells, que condiciona però no determina les formes de vida d'una societat: costums, valors, símbols (incloent l'art) i normes de comportament (formes de vestir, menjar, parlar...). És un punt de vista dibuixat per Clifford Geertz als anys setanta²⁷ i que continua vigent avui en dia.

Malgrat la utilitat d'aquest concepte de cultura, la visió que dona de la cultura com a "sistema" (ni que sigui de símbols) pot ser en alguns casos massa estàtica, i no sempre aconsegueix explicar els canvis que es donen en les societats. A més, implica reconèixer una coherència a les societats que no sempre tenen²⁸. Per això va sorgir una nova definició que veu la cultura com el conjunt d'actuacions i relacions simbòliques i de significats d'una societat, més que com una realitat sistematitzable. Segons aquest concepte de cultura, aquesta és més una pràctica que un sistema, i com a tal pràctica, està en contínua evolució.

Entre aquestes dues visions no hi ha realment una oposició. Autors com Sahlins, Giddens, Bourdieu, Thompson o Ricoeur han evidenciat que estructura i relació no s'exclouen mútuament. No té sentit, doncs, intentar estudiar-los per separat, ja que estan en relació dialèctica²⁹. La societat condiciona els individus, però al mateix temps és prou flexible, incoherent o dèbil com per deixar lloc a la diversitat de comportaments, valors i creences i a l'evolució simbòlica i material de la societat.

---

²⁷ Geertz 2001, 26-27. Correspon a la definició utilitzada per Aurell 1996, 21; Chartier 1998, 62 i Burke 1991, 29.

²⁸ Aquestes i d'altres crítiques al concepte de cultura de Geertz a Sewell 1999; Díaz Cruz 2008; Zárata 2008.

²⁹ Hunt 1989, 90; Bonnel - Hunt 1999, 43

Les cultures, doncs, tenen un component estructural o estàtic, i un component dinàmic. Un anàlisi massa estàtic anul·la la capacitat dels individus de creació de nous elements culturals i de viure en llibertat, de la mateixa manera que una visió que no tingui en compte una certa coherència en les societats i el paper de les institucions pot sobrevalorar la llibertat que la població pot desenvolupar en la societat³⁰.

Cultura popular: Bakhtín, un cop més

El concepte de cultura popular ha generat una llarga discussió historiogràfica durant més de cinquanta anys. Tot i tenir en compte els estudis de la primera meitat del segle XX d'autors com Norbert Elias o Johan Huizinga, l'estudi de Mikhaïl Bakhtín³¹ sobre la cultura popular a l'època del Renaixement³² va marcar un abans i un després en els estudis culturals. Precisament per les voltes que ja s'ha donat al tema, caldrà resumir l'opinió de Bakhtín així com revisar les crítiques que li han estat fetes, per finalment adoptar un punt de vista per la resta de l'estudi.

De la pluriculturalitat a les subcultures

La primera pregunta ha de ser si en una societat poden conviure diverses cultures³³. I la resposta en general és que sí, però no perquè sigui còmode per analitzar les societats objecte d'estudi, sinó perquè "les représentants de la culture savante avaint bien le sentiment d'une différence culturelle"³⁴.

De vegades s'ha interpretat que el llibre de Bakhtín proposava una societat amb dues cultures: una popular identificada amb una cultura oral del riure i la

---

³⁰ Sewell 1999, veu la cultura com una dimensió de la vida social, autònoma d'altres dimensions en la seva lògica, i com un sistema de símbols amb una coherència relativa i sotmès a transformació contínua per les pràctiques culturals.

³¹ Opto per la grafia Bakhtín a partir de la 'Proposta sobre el sistema de transcripció i transliteració dels noms russos al català' de l'Institut d'Estudis Catalans, en concret a la pàgina 72 (27). Mantinc les transcripcions del nom en les llengües corresponents en els fragments citats en altres llengües (Bajtín, en castellà, Bakhtin, en anglès, Bakhtine, en francès), incloent la cita bibliogràfica castellana.

³² Bakhtín 1998.

³³ Schmitt 2001, 133: "l'existence même d'une «culture populaire» doit être vigoureusement mise en question si l'on entend par là un système autonome distinct de la culture dominante.

³⁴ Schmitt 2001, 134.

festa, oposada a una cultura oficial escrita compartida pels literats i basada en la repressió dels sentits³⁵.

L'oposició que proposa Bakhtín, però, no és aquesta, sinó la que es donava entre una cultura de l'ambivalència, de la contradicció i l'humor, i una cultura del significat únic, la no-contradicció i la serietat³⁶. Aquesta oposició ha deixat una empremta important en la historiografia posterior³⁷.

El llibre de Bakhtín s'adiu malament amb una simplificació o esquematització. En cap moment, per exemple, identifica aquestes dues cultures amb grups socials determinats. De fet, la no identificació social de la cultura popular és una característica fonamental del llibre³⁸ i un dels seus mèrits:

El hombre medieval participaba al mismo tiempo de dos existencias separadas: la vida oficial y la del carnaval: dos formas de concebir el mundo: una de ellas piadosa y seria y la otra cómica. Ambos aspectos coexistían en su conciencia.

Bakhtín 1998, 90

És a dir: les fronteres socials i econòmiques no es corresponen amb les culturals, idea fonamental per la història cultural fins avui en dia³⁹.

Bakhtín no parla d'oposicions culturals, sinó de cultures en convivència i mútuament influenciades. Aquesta és una de les idees en què la majoria d'historiadors estan d'acord.

El segle XIII sembla un moment important de canvi en la relació entre els dos grans àmbits culturals, i el paper de la predicació va ser fonamental, en iniciar la transmissió de continguts tradicionalment vinculats a l'escriptura a la població analfabeta. Fins aleshores, la 'cultura popular' es reproduïa bastant al marge de la cultura oficial, cosa que ajudà a la seva pervivència:

---

³⁵ Dos recents exemples, en el mateix volum, donen el mateix punt de vista sobre el llibre de Bakhtín: Le Goff 1999b; Gurievich 1999. Important també la crítica de Burke 1978.

³⁶ i de l'abundància, l'obsenitat i la bogeria contra el dejú, l'abstinència, el control del cos i la lògica aristotèlica.

³⁷ Geremek, 1980, 173-174: "Il est peut-être encore plus intéressant, cependant, de remarquer la double structure de ce portrait (du diable), l'ambivalence, la fluidité, très spécifique du folklore en général, de ses valeurs et de ses appréciations".

³⁸ com reconeix Gurievich: "resulta, sin embargo, difícil encontrar en su libro una definición clara de la cultura popular como cultura de la risa." Gurievich 1999, 56.

³⁹ Vovelle 1985, 165-166: "es necesario imperativamente salir del balanceo en adelante esterilizador entre cultura de élite y cultura popular"; Delumeau 1989, 618: "C. Ginzburg, tras la huella de M. Bakhtín, considera que, hasta Rabelais y Brueghel, la circulación entre cultura superior y cultura de masas se realizó en los dos sentidos". També a Chartier 1998, 74.

Al vedar a la risa el acceso a los medios oficiales de la vida y de las ideas, la Edad Media, le confirió, en cambio, privilegios excepcionales de licencia e impunidad fuera de esos límites. Pero en el Renacimiento la risa (...) se separó de las profundidades del pueblo y la lengua «vulgar» y penetró en el seno de la gran literatura y la ideología «superior». (...) La adopción de las lenguas vulgares en la literatura y en ciertos sectores de la ideología, tenían que destruir o al menos atenuar esas fronteras

Bakhtin 1998, 69-70

Tot i remarcar el fet que la ‘cultura popular’ era viscuda no només per la població analfabeta, el manteniment de l’etiqueta ‘popular’ no convenç als historiadors actuals, que han intentat etiquetar d’una forma convincent aquesta diferència cultural.

Una important conseqüència de l’estudi de Bakhtin va ser el fet de veure que les societats podien ser multiculturals. Malgrat això, encara es té la sensació, en alguns estudis recents, que el cristianisme es projectava sobre una població sense cultura o tradicions pròpies i no sobre uns grups socials amb una cultura oral, diversa i viva. En aquest treball es tindrà molt en compte el fet que predicar no vol dir simplement adoctrinar o ensenyar uns coneixements bàsicament teològics a una societat ignorant, sinó que té com a objectiu canviar estils de vida, valors, costums i creences: un procés de canvi cultural que no pot ser lineal, i que no sempre anava com l’església pretenia. Les cultures populars tenien molt a dir-hi⁴⁰.

En qualsevol cas, la visió de la societat medieval és actualment força orgànica i diversa. Per salvar el fals debat de si la societat medieval estava formada per una cultura amb un alt grau de diversitat o per diverses cultures compartint elements comuns, el concepte de subcultura ofereix un instrument teòric útil amb què treballar. Les subcultures d’una societat, tot i compartir certs elements culturals amb altres subcultures, tenen prou entitat pròpia per ser analitzades separatament. Aquest concepte ha estat utilitzat en l’estudi de les societats contemporànies i modernes⁴¹. Segons aquesta visió, cada individu

---

⁴⁰ Els estudis d’història de la literatura també comencen a tenir en compte la multiculturalitat de la societat baixmedieval i la funció didàctica-ideològica del text escrit. Weiss 2006,7: “The participatory, theatrical nature of didacticism (...) is in part a drama of repression. The perceived need to correct or reform presupposes the existence of other competing values, beliefs, and practises; thus, with a varying degrees of explicitness the teaching is set in relation to its other(s)”.

⁴¹ Burke 1991.

pertany a una o diverses subcultures en funció de la religió (cristians, jueus, musulmans), el sexe (homes, dones), el grup social (clergues, nobles, burgesos, pagesos, comerciants), l'accés a l'escriptura (llettrats, analfabets), etc⁴². La intersecció d'aquestes fronteres socials, a part és clar, de la personalitat de cada individu, pot donar mil situacions diferents, sense deixar per això de compartir unes creences i valors comuns a tota la societat o a part d'ella. Es tracta d'una realitat només en part esquematitzable.

El que diferencia aquests grups socials és un conjunt de valors, creences i comportaments, incloent els rituals. Concretament, per a l'edat mitjana, ja es parla habitualment de cultura dels mercaders, cultura monacal, cultura urbana, etc⁴³. Es podria, doncs, pensar les societats cristianes medievals com formades per les següents subcultures:

- Criteri socioeconòmic:
  - Cultura feudal basada en l'honor i la guerra.
  - Capitalisme, basat en l'obtenció de benefici econòmic, en el progrés social, luxe, ...
  - Cultura de la pobresa. Es un concepte que engloba a part dels marginats de les ciutats, que convertien la indigència en ofici (falsos pobres), i que adoptaven actituds violentes i representaven un perill per l'estabilitat social. Això portà a algunes ciutats com València a donar una acreditació de pobresa als veraders pobres i prohibir la indigència als falsos⁴⁴.
- Religions: cristianisme ortodox, evangelisme i pauperisme cristià, cristianisme considerat herètic, judaisme, Islam, paganisme superficialment cristianitzat...
- Sexe: cultura femenina, cultura masculina, homosexualitat.
- Edat: infants, adults, gent gran.

Aquesta diferenciació entre subcultures sorgí al mateix temps que la societat medieval es convertí en una societat complexa. Aquest punt de vista s'està

---

⁴² Chartier 1998, 74-75: "d'autres principes de différenciation, eux aussi pleinement sociaux, pouvant rendre raison, avec plus de pertinence, des écarts culturels. Ainsi les appartenances sexuelles ou générationnelles, les adhésions religieuses, les traditions éducatives, les solidarités territoriales, les habitudes de métier". Cal recordar els estudis sobre la *gay subculture* de Boswell.

⁴³ Lobrichon 1994, 98-99.

⁴⁴ No ens estendem en l'estudi i descripció d'aquest concepte, estudiat per autors com Oscar Lewis o Carmen López.

utilitzant ja en alguns estudis⁴⁵. Algunes d'aquestes subcultures actuaven de vegades sense tenir en compte les directrius de les institucions. No és que hi anessin en contra, sinó que simplement les ignoraven, en vivien al marge.

Si bé aquestes subcultures són analitzables d'una en una, caldrà sempre mantenir els lligams que els uneixen entre elles, és a dir, els elements culturals comuns entre subcultures⁴⁶.

Crítiques a Bakhtín

De la mateixa manera que va servir de revulsiu als estudis culturals, l'obra de Bakhtín ha rebut un bon nombre de crítiques⁴⁷. Les més importants han estat les següents:

Simplificació i desvirtualització de la visió de Bakhtín

Gurievich interpreta Bakhtín d'una forma força radical, que no sempre es correspon estrictament amb el que es desprèn de l'obra de Bakhtín. Diu Gurievich:

Como es sabido, Bajtin describió la cultura popular de la Edad Media y del Renacimiento como una cultura de la risa o del carnaval. La risa era, según el, la principal característica de la cultura popular

Gurievich 1999, 55

Bajtin vio en el carnaval sólo una fiesta, un momento en el que los sentimientos populares se encuentran libres de obstáculos.

Gurievich 1999, 56-57

Parece absolutamente imposible caracterizar la cultura popular como una cultura basada, ante todo y principalmente, en la risa y la alegría. Si se estudian las fuentes históricas, se comprende de inmediato que uno de sus principales aspectos era, precisamente, el miedo: un miedo muy intenso ligado a la idea del infierno tras la muerte.

Gurievich 1999, 58

Quan ja el mateix Bakhtín havia dit:

---

⁴⁵ Weiss 2006, 14, l'utilitza per estudiar el mester de clerecía castellà.

⁴⁶ Gurievich 1999, 55: "tan pronto como se intenta extraer algunos aspectos de la realidad de su contexto vital, nace el peligro de que, per medio de este procedimiento, quede destruída la verdadera imagen de esa realidad".

⁴⁷ Una recent síntesi d'aquests crítiques a Burke 2008. Veure també Zubieta 2000.

Esta libertad existía dentro de los límites de los días de fiesta, se expresaba en los días de júbilo y coincidía con el levantamiento de la abstinencia alimenticia (carne y tocino) y sexual. Esta liberación de la alegría y del cuerpo contrastaba brutalmente con el ayuno pasado y con el que seguía.

La fiesta interrumpía provisoriamente el funcionamiento del sistema oficial, con sus prohibiciones y divisiones jerárquicas

Bakhtín 1998, 84

En realidad esta victòria (de la risa sobre el temor) efimera no sobrepassaba los límites de las fiestas, a las que sucedían los habituales días de terror y opresión;

Bakhtín 1998, 86

Segons Bakhtín, doncs, l'alegria i la por, l'excés i la manca d'aliment, s'equilibraven en la cultura popular:

El hombre medieval era perfectamente capaz de conciliar su presencia piadosa en la misa oficial con la parodia de ese mismo culto oficial en las plazas públicas. (...) La libertad que ofrecía la risa, era sólo un lujo que uno podía permitirse en los días de fiesta.

Bakhtín 1998, 90

Nostàlgia i valoració massa repressora de l'església

S'ha criticat a Bakhtín que sobrevalori la repressió de l'església per les semblances amb el règim stalinista que li tocà viure. Això el portà a minimitzar la tolerància eclesiàstica *de facto*, especialment abans del Concili de Trento. Aquesta crítica, tot i que fins a cert punt justificada, és també arriscada, doncs es basa en un criteri subjectiu de valoració de la repressió. No és probable que els càtars estiguessin d'acord amb aquesta crítica.

El que sí es nota en alguns moments de l'obra de Bakhtín és una certa nostàlgia per la pèrdua dels valors i la riquesa de les cultures orals, potser paral·lela a la desaparició de la riquesa cultural del poble rus sota la dictadura stalinista.

En alguns moments, la cultura popular apareix en el llibre de Bakhtín mitificada, com més propera a un estat cultural primigeni idealitzat, sense intervenció de les institucions, una espècie de reducte al marge de les ideologies. Aquesta tendència és de fet incompatible amb la interrelació de la cultura popular amb la cultura dominant, segons el mateix Bakhtín defensa durant tot el llibre.

Exageració del caràcter revolucionari del Carnaval.

La importància del Carnaval al segle XV és paral·lela a l'augment del control per part de l'església, que aconseguí arraconar les pràctiques populars en determinats dies de l'any. Aquest procés comportà una radicalització de les formes, però no una voluntat revolucionària⁴⁸. El Carnaval (i altres festes) no mostra la cultura popular tal com era, sinó una concentració exagerada, una caricatura del que realment era la cultura popular.

El Carnaval és una vàlvula d'escapament de les tensions de la societat, que relaxa però que a l'hora reforça el procés de cristianització. El Carnaval és més un símptoma de control de l'església que una mostra de vitalitat o protesta de la cultura popular⁴⁹.

Inici de la persecució

Bakhtín i Burke situen la desaparició de la cultura popular al segle XVI⁵⁰. Després dels estudis sobre cultura i poder a l'Edat Mitjana, es pot endarrerir l'inici d'aquest procés, ni que fos de manera minoritària i poc exitosa, al segle XII.

Sens dubte l'impuls donat a la predicació des de finals de segle XV va ser múltiple: es tracta d'una revolució tecnològica (impremta), d'un aprofundiment en la penetració social de l'ortodòxia, d'un canvi de la predicació i d'una estandardització de la litúrgia i la doctrina⁵¹. El fet de passar a imprimir sermons, procés que es fa des de les ciutats i amb la vigilància de les institucions, fa disminuir, si més no en la seva versió impresa, la variabilitat temàtica, les heterodòxies, el recurs als apòcrifs, i ofereix un sermó més rígid i ortodox. Poc a poc, la funció mítica i lúdica del sermó s'esvaeix, es reforça el contingut doctrinal i pedagògic, i es fan menys concessions als elements no integrats de la cultura popular.

És, però, ja des de finals del segle XII i especialment al segle XIII quan el cristianisme va admetre cada vegada amb més dificultat les ambivalències de la

---

⁴⁸ Arcangeli 2008, 140-144.

⁴⁹ Heers 1988.

⁵⁰ Burke 1996, 309

⁵¹ Eisenstein 1980, 313; 2005, 173

cultura popular: tant el sincretisme, com la lògica de la contradicció o les supersticions...⁵²

El cristianisme optà per integrar els elements de la cultura que creia compatibles amb l'ortodòxia i intentà destruir la resta. Si la persuasió no funcionava, el recurs a la violència no presentava cap problema insalvable⁵³.

A partir d'aquí, s'oposa a les pràctiques sincrètiques una doctrina cristiana fixada per escrit⁵⁴, basada en una lògica de la no-contradicció⁵⁵, que pretenia la construcció d'una societat amb una única fe catòlica a imatge de l'ideal celestial.

El segle XIII marca un abans i un després en conceptes com tolerància, ortodòxia o violència. Aquest triomf de l'ortodòxia fou progressiu, de llarga durada i mai absolut. Als segles XIV i XV el procés encara vacil·lava: s'acceptaven intercanvis entre cultura popular i oficial, s'utilitzaven fonts paganes i populars als sermons, es toleraven algunes pràctiques poc ortodoxes, etc.

Cultura oral enlloc de cultura popular?

El concepte de cultura escrita, que moltes vegades és utilitzat sense una definició concreta, es pot entendre com el conjunt d'elements culturals vehiculats per l'escriptura. Segons Castillo Gómez, es tracta d'una "tecnología de comunicación socialmente limitada" i al mateix temps la producció cultural fruit d'aquesta tecnologia⁵⁶.

En més d'una ocasió s'ha intentat substituir el concepte de 'cultura popular' pel de 'cultura oral', situant el domini de l'escriptura com un criteri fonamental en la diferenciació de dues grans cultures a l'inici del Renaixement.

---

⁵² Els dos llibres que em semblen més reveladors en aquest aspecte són Moore 1989 i Boswell 1998. Els dos llibres, des de fonts diverses, situen el gir cap a la intolerància a la segona meitat del segle XII. Tractarem més endavant aquest canvi fonamental i la seva influència en la predicació i en la societat.

⁵³ Bernardí de Siena fou un paradigma d'aquest procés: "he contributed greatly to the (...) rising climate of intolerance". Vid. Mormando 1999, 47.

⁵⁴ Schmitt 2001, 80.

⁵⁵ Schmitt 2001, 149.

⁵⁶ Castillo Gómez 2002, 16 i 18-19: "la utilidad de la cultura escrita debe extraerse del entramado de funciones que ha desempeñado a lo largo del tiempo y de la materialidad de sus productos. Se trata, en suma, de hurgar en la lógica de los discursos, de las prácticas y de las representaciones".

Com recorda Bénédicte Vauthier⁵⁷, Bakhtín oposa la cultura oficial-escrita-llatina amb la cultura oral-materna, és a dir, una diglòssia cultural i lingüística.

Per deixar clara la posició respecte aquest tema, caldria fer una petita revisió de l'evolució dels conceptes de 'cultura oral' i 'cultura escrita' el darrer segle.

El contacte amb pobles no alfabetitzats, al segle XIX, va obrir un camp verge a l'aleshores naixent antropologia: l'estudi de les societats sense escriptura. Paral·lelament, des de la lingüística, es començà a estudiar l'aparició de la cultura escrita i l'alfabet a l'Antiga Grècia i l'aparició de la impremta a Europa.

Poc a poc, es va abandonar l'inicial menyspreu cap a les cultures orals. El que inicialment es veia com una manca de civilització, es va convertir en el reconeixement d'un univers mental i cultural pràcticament desaparegut de les modernes societats occidentals⁵⁸. Ja després de la Segona Guerra mundial, l'expansió de la televisió va reforçar els estudis sobre la ideologia de la comunicació de masses⁵⁹. Finalment, el fenomen digital, la informàtica i Internet han acabat d'obrir el punt de vista i l'interès sobre les conseqüències de la cultura escrita en les societats⁶⁰.

Repassem breument els debats a què han donat lloc els estudis sobre cultura escrita i que ens poden interessar:

- a nivell mental, l'ús de l'escriptura comportaria canvis en l'organització mental, en la capacitat d'abstracció, dels alfabetitzats respecte les societats o individus analfabets.
- a nivell de transmissió de coneixements, l'escriptura vehicularia continguts diferents als vehiculats per l'oralitat.
- a nivell social, el domini de l'escriptura té un paper fonamental en el control ideològic d'una societat.

---

⁵⁷ Vauthier 2007.

⁵⁸ Olson 1998 presenta una aclaridora síntesi dels estudis sobre cultura escrita i una desmitologització de la mateixa. Interessant també Ong, 1987.

⁵⁹ McLuhan 1998.

⁶⁰ Tot i que a continuació s'esmenta la bibliografia consultada, destaco els articles d'Illich, Denny i Pattanaik dins Olson-Torrance, 1995.

El primer tema és important i ha marcat l'evolució de la teoria sobre cultura escrita⁶¹. Segons els primers estudis sobre història de la cultura escrita (Havelock, McLuhan, Goody i Watt i Ong), l'aprenentatge de l'escriptura podria tenir conseqüències en l'estructuració de la ment i la consciència, és a dir, en la formació d'una 'mentalitat alfabetitzada'.

Aquests estudis inicials van iniciar un seguit d'estudis importants pel que fa a l'edat mitjana⁶². Malgrat això, i tot i mantenir seguidors⁶³, la influència de l'escriptura en l'estructuració mental ha estat matisada fortament des dels estudis de Finnegan i de Scribner i Cole⁶⁴, que creuen que els canvis en l'organització mental de la societat a gran escala no es donen, malgrat l'existència de cultura escrita en una societat, sinó després d'un llarg procés d'escolarització formal de la població. Sense aquest procés educatiu que possibilita el mestratge de l'escriptura i la lectura, l'existència de cultura escrita en una societat no té un efecte definitiu en la ment de la població⁶⁵, opinió que ja es podia trobar en un precursor estudi de Clanchy⁶⁶. La crítica ha estat acceptada per alguns dels mateixos creadors de la 'teoria de l'escriptura', com Jack Goody⁶⁷. Malgrat això, encara calen actualment crides per dissipar les fronteres de la gran divisió teòrica entre cultura oral i cultura escrita⁶⁸.

La societat baixmedieval presenta en aquest aspecte unes característiques que fan especial la relació entre oralitat i escriptura:

- Hi havia una alfabetització restringida però creixent de la societat, força més elevada a les ciutats que a les zones rurals.

---

⁶¹ Una síntesis dels debats teòrics a Olson 1998, 21-87.

⁶² Clanchy 1979 (reed. 1993 i 2013); Eisenstein 1979; Stock 1983; McKitterick 1990.

⁶³ Olson 1998, 286: "Nuestros sistemas gráficos no sólo conservan la información; también proporcionan modelos que nos permiten ver el lenguaje, el mundo y nuestra mente de un modo nuevo".

⁶⁴ Scribner – Cole 1981; Finnegan 1988.

⁶⁵ Ong 1987, 61; Olson 1998, 64-65.

⁶⁶ "What is most evident is that literacy habits and assumptions, comprising a literate mentality, had to take root in diverse social groups and areas of activity before literacy could grow or spread beyond a small class of clerical writers (...) The growth of literacy (...) penetrated the mind and demanded changes in the way people articulated their thoughts, both individually and collectively in society." Clanchy 2013, 187-8 (El comentari apareix ja a la primera edició del llibre de 1979, p. 149-50).

⁶⁷ Rodríguez 2010, 19-54 revisa i resumeix l'evolució de la teoria de l'escriptura d'una forma semblant a la feta aquí, i conclou un cert equilibri entre la teoria original i les crítiques.

⁶⁸ Bertrand 2009, 87.

- Hi havia una diglòssia en vies de desaparició. La literatura religiosa, tradicionalment vehiculada en llatí, començava a ser produïda en llengua materna.
- Part de la literatura religiosa formava part d'un moviment evangèlic de purificació interna del cristianisme i, per tant, posava en qüestió el model de vida de la jerarquia eclesiàstica.

Aquesta religiositat evangèlica lletrada no quedà reclosa en monestirs, sinó que s'expandí en sectors com el moviment beguí o en institucions com la monarquia aragonesa.

- També hi havia una religiositat heterodoxa transmesa per escrit, basada en comunitats textuais en les quals un lector difonia en veu alta i comentava textos religiosos a un auditori.

Cal diferenciar aquesta heterodòxia lletrada de les creences o supersticions més típics dels àmbits socials no alfabetitzats i vehiculats oralment.

- El clergat lluitava per mantenir-se com a intermediari únic en temàtica religiosa. En aquest sentit, el paper dels predicadors com a intermediaris culturals va ser important.

Aquestes crítiques fan impossible canviar el concepte de 'cultura popular' pel de 'cultura oral', doncs queda clar que continguts ortodoxos i heterodoxos conviuen i circulaven, vinculats amb l'escriptura, entre la població illetrada⁶⁹.

Per a l'edat mitjana, és interessant fixar-se en el paper que tenia el baix clergat com a intermediari entre subcultures. L'anàlisi, per exemple, de les *Misas Nuevas* castellanes, que es convertien en festes de tipus carnavalesc, incloent 'sermons jocosos', en pot ser un bon exemple⁷⁰. El mateix podia passar en xarivaris, banquetes i festes diverses. Com podia funcionar l'intent de reforma

---

⁶⁹ Zubieta 2000, 42-49.

⁷⁰ Campo Tejedor, 2009. En nota a la pàgina 62 copia una constitució del concili d'Aranda de 1473 en què es prohibeixen expressament els "derisorii sermons". (Mansi, Conc. Tolet., cap. XIX, t. 32, p. 397. Paris, MDCCCCII)

social si la majoria de sacerdots formaven part i compartien la cultura que la jerarquia volia reformar?

Malgrat les crítiques que es puguin fer als conceptes de cultura popular i cultura oral, hi ha diferències entre una mentalitat alfabetitzada i una mentalitat oral. Darrerament s'està recuperant tant l'estudi de la literatura popular (entre la que destaca l'estudi dels *flabiaux* i la literatura satírica⁷¹) com l'estudi de la religiositat tradicional: endevins, conjuradors, bruixes⁷². La ment no alfabetitzada té dificultats per fer raonament a partir de sil·logismes i per seguir raonaments causa-efecte. En el seu lloc, el raonament es basava en analogies i metàfores⁷³. Una de les conseqüències de l'alfabetització i de l'estudi formal és la substitució d'una mentalitat basada en analogies i sincretisme per una mentalitat basada en la causalitat i en l'oposició de conceptes.

En aquesta lògica, causes i efectes eren generats per la semblança entre els elements de la realitat. Els elements semblants tenien la capacitat d'influir-se uns als altres:

El mundo está cubierto de signos que es necesario descifrar y estos signos, que revelan semejanzas y afinidades, sólo son formas de la similitud (...)

La configuración fundamental del saber remite las marcas y las similitudes unas a otras. La forma mágica era inherente a la manera de conocer.

Foucault 1984, 40-41

Le Goff ho expressa d'una manera semblant, explicant que la realitat material és entesa a la societat medieval com un símbol d'una realitat sagrada amagada que es pot conèixer mitjançant l'estudi dels símbols que es troben a la natura (arbres, animals, nombres, colors...). Aquest 'pensament simbòlic' era compartit per gran part de la població, malgrat les diferències culturals que separaven els grups amb estudis de la població analfabeta⁷⁴. Autors com Michel Pastoureau han continuat i aprofundit els darrers anys l'estudi d'aquest 'pensament simbòlic'⁷⁵.

Limitant l'abast del pensament simbòlic, alguns estudis sobre el simbolisme en la literatura han limitat l'abast del pensament simbòlic, i fan

---

⁷¹ Méndez 2009.

⁷² Boscà 1991.

⁷³ Foucault, 1984, 34-52.

⁷⁴ Le Goff 1965, 404-426.

⁷⁵ Pastoureau, 2004.

prendre precaucions en una excessiva acceptació d'aquesta forma de pensament, especialment en el terreny literari⁷⁶.

Aquesta manera de veure la realitat era força ambivalent. El bé i el mal conviuen i no estaven clarament oposats. Un mateix ésser podia ser bo i dolent alternativament o al mateix temps. La convivència de contraris no resulta contradictòria en la mentalitat simbòlica, fet que cada vegada costa més d'acceptar a la teologia escolàstica:

La théologie refuse l'ambivalence (...), développe une logique de la non-contradiction qui, en opposant l'homme à tout ce qu'il n'est pas (l'ange, la bête, le démon), définit la singularité de son destin dans le plan du salut.

(...) à partir du XIIIe siècle (...) se manifeste une méfiance croissante à l'égard des «superstitions», qui répond d'abord au même problème de logique: celui de l'ambivalence des représentations et des comportements de ceux qui paraissent brouiller les sexes, les espèces et les genres

Schmitt 2001, 149; 150

Les oposicions religiós/profà, espiritual/carnal, seriós/humorístic..., s'estenien entre el clergat a través de l'educació universitària, i a partir d'aquests, a la resta de població a través la predicació, xocant sovint amb les categories mentals de la població analfabeta.

Potser era aquesta diferència entre alfabetitzats i no alfabetitzats el que feia veure aquests darrers com a 'grossers':

Tostemps havia oït dir que perillosa cosa era estar entre pagesos, mas ara dic que és cosa mortal, car no usen de raó e creen tost tota follia, e sobte són avalotats e no guarden dret ne envers, e tostemps se deliten en minves e en dejecció d'hom d'estament e d'honor.

Eiximenis, *Contes...*, p. 40.

Ja fa anys que s'ha deixat de veure la cultura no alfabetitzada com una cultura 'pre-lògica', 'infantil' o 'emocional'. A la baixa edat mitjana, aquesta cultura formava un sistema relativament coherent, estructurat i eficaç, que se seguia reproduint⁷⁷.

A més, cal recordar que la cultura no alfabetitzada es reproduïa, com veurem en parlar dels conjurs i sortilegis, també gràcies a membres del clergat que compartien de les dues maneres de pensar.

---

⁷⁶ Carmona Fernández 2001, 119-124. Strubel, 2003.

⁷⁷ Schmitt 1976, 945; Boscà 1991, 68-69.

Finalment, cal ser conscient de les diferències entre el món de principis de segle XXI i el món medieval. Com ha mostrat Boureau, el que considerem avui en dia llegenda o narració fantàstica, formava part dels fonaments epistemològics de les societats medievals, no només dels estaments menys cultivats, sinó també dels màxims representants de la filosofia.

La llegenda hagiogràfica, moltes vegades d'origen oral, és fixada per l'església a partir del segle XIII i instrumentalitzada, codificada i estandarditzada. Aquest procés, contradictori amb la tendència a l'exègesi, a la crítica textual i a la desmitificació de la religió que ja es començava a donar en alguns ambients, va crear una tensió entre el fet que la llegenda es trobava a la base de la doctrina cristiana i els dubtes que començaven a despertar uns relats evidentment més mítics que històrics⁷⁸.

La crítica al mite i al simple engany i la separació entre mite i història encara estaven en procés inicial als segles XIII i XIV. La llegenda hagiogràfica (i per extensió, el component mític del cristianisme) era creïble, verossímil. Si bé en alguns casos existia la sospita o la certesa de no ser totalment certes, eren beneficioses a l'objectiu moralitzant i edificant del relat. És més, un relat no té perquè ser verdader per ser edificant. Aquest és el cas de les faules, sobre les quals se sabia que eren al·legories, però que apareixen repetidament en els sermons. El relat, la narració en general és més important per allò que significa i els valors que transmet que per la seva verificabilitat. I és el seu significat, apropiable, dirigible, el que fa a la narració tant important per a la predicació baixmedieval.

Ideologia

El debat sobre les ideologies sembla que ha arribat, després de molts anys de discussions, a unes bases compartides per la majoria d'especialistes. Per començar, cal veure com els conceptes de cultura i d'ideologia es confonen⁷⁹, ja que un dels punts de vista habituals sobre la ideologia la veu com un discurs organitzat d'un grup social que pretén dirigir el comportament d'una societat i

---

⁷⁸ Boureau 1993, 28 i 33, recorda que ja al segle XI Abelard posa en evidència la llegenda de Sant Dionís.

⁷⁹ Martin 1998, 9: "chez Gramsci et chez Althusser, tout comme chez Foucault, l'idéologie se confond avec l'ensemble des idées actives dans une société, y compris les rites et les coutumes".

convertir-se en hegemònic, o com un sistema de símbols i interpretacions administrat per un grup dominant⁸⁰, tot i que pot haver-hi ideologies que mai assolixen hegemonia social.

El concepte d'ideologia és, fins avui en dia, un concepte desprestigiats pel paper que van tenir el segle passat: nazisme, comunisme i capitalisme són considerats com ideologies que aconseguiren triomfar degut a l'engany o la imposició d'una "falsa consciència" a una part de la societat, que acaba pensant d'una manera diferent a la manera 'original' de pensar, o que acaba actuant contra els seus propis interessos econòmics.

Els darrers anys, però, el concepte d'ideologia ha evolucionat de forma significativa⁸¹. Avui en dia es parla d'ideologia com un conjunt de creences compartit per un grup específic⁸².

La qüestió de l'origen social dels discursos i les ideologies no és nou. De la mateixa manera que ens podem preguntar si el consumisme modern és obra només de les multinacionals i la publicitat o si tots nosaltres som creadors de consumisme, a l'edat mitjana és pot dubtar si el cristianisme naixia de la jerarquia eclesiàstica o del conjunt de la societat medieval.

La visió oferta per Michel Foucault, d'uns discursos sorgits del conjunt de la societat són importants per evitar una simplista divisió de la societat en "dominadors" i "dominats", i per veure com els discursos barregen elements procedents dels diversos grups o subcultures. Pel que fa als sermons, aquesta barreja d'elements és paradigmàtica, així com la flexibilitat de l'església en l'acceptació de nous rituals i devocions.

Aquest punt de vista no pot fer oblidar que, per molt que una ideologia es reproduïxi i es modifiqui des de tots els punts de la societat, hi ha un poder polític i uns intel·lectuals creadors de textos, discursos i ideologia, que tenen unes eines tecnològiques dirigides a l'educació, la persuasió i l'adoctrinament, de les que poques vegades disposa la resta de la societat i que, a més, tenen la voluntat d'adoctrinar, cosa que tampoc té la resta de la societat.

---

⁸⁰ Martin 1998, 11.

⁸¹ El punt de vista sobre ideologies estan extrets bàsicament d'Augé 1993, Eagleton 2005 i Van Dijk 2000; 2003.

⁸² Van Dijk 2000, 71.

Aprofundint el concepte de discurs i la visió del poder com a construcció del conjunt de la societat més que d'una institució en concret, els darrers anys ha pres força un relativisme que creu que darrera la barreja de discursos no hi ha una realitat estudiabile, i que el que més es pot fer és estudiar els discursos⁸³.

Una part de la historiografia oposada al relativisme postmodern posa èmfasi en la coherència social⁸⁴. Més aviat sembla que la diversitat de discursos, no ja dins una societat, sinó dins els diversos grups socials i institucions fan evident que aquesta coherència és d'allò menys habitual⁸⁵.

Això no vol dir que no hi hagi una realitat darrera les aparents contradiccions dels sermons, sinó que precisament aquestes contradiccions són l'expressió de les incoherències d'una societat i d'una institució que volia dirigir una societat quan, dins i fora seu, abundaven les contradiccions, els errors i es coïen enfrontaments que havien d'explotar al segle següent.

El cristianisme com a ideologia

Tot i que diversos estudiosos de la ideologia, bàsicament de l'òrbita marxista, neguen que es pugui parlar d'ideologies abans de la Il·lustració⁸⁶, la literatura i la predicació baixmedieval són clarament ideològiques: pretenen transmetre una forma de vida, uns coneixements i creences a uns grups socials que ja tenen la seva pròpia forma de vida⁸⁷.

Una altra cosa és la visió del cristianisme com a ideologia perversa. Aquest punt de vista té una llarga tradició ja anterior a Karl Marx⁸⁸, es manté en Marx i el marxisme i, tot i que conceptes com "falsa consciència" o

---

⁸³ Joyce 1991.

⁸⁴ Stone 1992, 190. També des de la antropologia històrica s'ha posat èmfasi en la coherència social. Vid. Lauwers 1987.

⁸⁵ Sewell 1999, 53: "We should think of world of meanings as normally being contradictory, loosely integrated, contested, mutable, and highly permeable. (...) Cultural world are commonly beset with internal contradiction".

⁸⁶ pels següents paràgrafs, vid. Weiss 2006, 11-14.

⁸⁷ Schmitt 1976, 947: "c'est donc bien d'idéologie qu'il faut parler à propos du christianisme clérical dans la société féodale".

⁸⁸ "La iglesia ha condenado con toda razón otras creencias o, en general, a las no creyentes, porque esta condenación pertenece a la esencia misma de la fe"; "La fe (cristiana) es lo contrario del amor"; "La fe se convierte necesariamente en odio, el odio en persecución (...) la fe se eleva por sí misma necesariamente por encima de las leyes de la moral natural" Feuerbach 2002, 294; 299; 301.

“manipulació” fa temps que no són acceptats ni per la teoria més radical, manté vigència fins avui en dia⁸⁹. Altres conceptes, com dissimulació o ocultació de la desigualtat socioeconòmica, encara mantenen una certa presència en la teoria post-marxista.

Aquesta crítica del cristianisme com a ideologia és útil a l'hora d'evidenciar diferències entre els discursos i les pràctiques. Es poden criticar les ambigüitats, les contradiccions, les pràctiques dels grups que detenen el poder polític i religiós, l'ús evident de la religió per a fins econòmics i polítics i la simple corrupció individual.

La visió maquiavèlica del cristianisme, però, ha estat criticada especialment des de la sociologia, amb les teories que emfasitzen el consens social sobre el conflicte⁹⁰. Segons aquesta crítica, si una ideologia es limités a ser un conjunt d'enganyos, no sobreviuria. Si bé és cert que una ideologia pot amagar interessos de dominació, d'altra banda ha d'oferir compensacions a la població⁹¹.

El cristianisme medieval ofería una important seguretat psicològica i afectiva a la població i, en moments de crisi, podia ser un recurs tranquil·litzador: ofería consol, esperança de salvació, il·lusió i amor. A més, donava sensació de formar part d'un grup solidari. El cristià se sent formar part d'un grup elegit, amb la salvació promesa per Déu.

L'anàlisi sociològica recent té sovint en compte aquesta ambigüitat engany-compensació de les ideologies⁹². Pel que fa a l'època que ens interessa, hi ha altres punts de vista a tenir en compte. En primer lloc, l'anàlisi de la ideologia al món feudal fet per Abercrombie, Hill i Turner⁹³. Segons aquests autors, que treballen a partir de la historiografia social dels anys setanta, la ideologia cristiana tenia més èxit en unificar les classes dominants que en controlar la població, tasca que es realitzava, *de facto*, per les condicions materials de vida més que per una pressió ideològica, que no deixava de ser rudimentària i poc exitosa:

---

⁸⁹ “En termes modernes, nous dirons que les membres de l'appareil ecclésiastique sont bien conscients de soumettre les fidèles à un endoctrinement poussé” Martin 1988, 597.

⁹⁰ Des dels treballs de Durkheim i Talcott Parsons.

⁹¹ Eagleton 2005, 36. Es tracta, de fet, de la clàssica opinió d'Erich Fromm, des de la psicologia, a *La por a la llibertat*.

⁹² Bourdieu 2001, 25: “toda dominación simbólica implica una forma de complicidad que no es ni sumisión pasiva a una coerción exterior, ni adhesión libre a los valores”.

⁹³ Abercrombie–Hill–Turner 1987.

Los señores estaban separados de los campesinos por la religión, el lenguaje, la cultura y la moral. Los puentes entre estas dos culturas y los esfuerzos de los monjes mendicantes para cruzarlos fueron escasos y espaciados (...) No sólo el aparato de transmisión era débil, sino que se hicieron pocos esfuerzos por incorporar sistemáticamente al campesinado a la cultura dominante, precisamente porque el *paysan* vivía fuera de la existencia cultural.

(...)

El campesinado estaba controlado por el dominio señorial sobre la tenencia de la tierra y por el monopolio señorial de otros medios de producción como molinos y diques. Estos aspectos del control económico dependían en gran parte, a su vez, de la fuerza militar superior de los señores como clase. El hambre, el duro trabajo y la enfermedad hacían el resto. Nuestro argumento es, pues, que los factores “extraeconómicos” que según los marxistas fueron necesarios en el feudalismo para la subordinación de los campesinos, tuvieron muy poco que ver con la “instancia político-ideológica” y mucho que ver con la fuerza, la amenaza de la fuerza y la sorda coerción económica de la vida cotidiana.

Abercombrie – Hill – Turner 1987, 81-82

Un altre punt de vista veu el missatge de l'església, no com una força contrària a les classes populars, sinó com una força defensora dels dèbils enfront el feudalisme i el capitalisme, precisament a través de la predicació⁹⁴. A més, cal recordar, l'important paper assistencial de diverses institucions cristianes medievals, que equilibraven la percepció negativa que podia donar la jerarquia.

És a dir, trobem fins a quatre punts de vista fonamentals sobre el cristianisme com a ideologia, que podríem resumir com a maquiavèl·lic, compensatori, incapaç i social. Per oposats que puguin semblar, aquests punts de vista no només no són contradictoris, sinó que es complementen per enriquir la visió que tenim del cristianisme medieval.

Encara hi ha, però, més límits a la visió del cristianisme com a ideologia. Sovint es dona per suposat que una ideologia és un conjunt de creences fixa, sense contradiccions, conscientment construïda, ben estructurada i coherent. Això, però, no és sempre així. El cristianisme baixmedieval, per exemple, es trobava sotmès a continuats debats interns i externs. Serveixen com exemple els debats sobre la

---

⁹⁴ Mullet 1990, 18: “A través de una predicación intensa, sobre todo de los frailes, con su ejemplo de sinceridad y pobreza, a lo largo de generaciones, la doctrina social de la iglesia sobre la necesidad de normas de justicia y caridad en la sociedad humana llegó a impregnarse en la conciencia popular e influyó mucho en los movimientos de protesta”.

pobresa de Crist, sobre la filosofia d'Aristòtil o sobre el paper dels jueus en la societat cristiana.

A més, com recorda Sewell, una ideologia no pretén estandarditzar totalment la societat, sinó que, a l'hora que pretén una relativa estandardització, necessita organitzar i mantenir les diferències socials⁹⁵.

Finalment, no es pot oblidar la funció religiosa del cristianisme i el convenciment de la gran majoria dels seus membres que el veien com a camí per la salvació de la humanitat. Tot i que no sempre sigui senzill distingir entre sinceritat i manipulació, no es pot caure, en l'anàlisi dels sermons, en una visió simplista del sermó com a engany ni manipulació premeditats.

Per tant, semblen excessius els anàlisis que es fan del cristianisme en general i dels sermons en particular com a un mecanisme de poder o conjunt d'estratègies establert per l'adoctrinament de la població, una "eficaz arma social en que se había convertido la predicación en la Baja Edad Media⁹⁶", de la mateixa manera que, com els sermons mateixos mostraran més endavant, sembla excessivament simplificadora una visió d'oposició entre 'religió oficial' i 'popular' del tipus "los moralistas y predicadores de la Edad Media condenaron ardientemente todas las creencias religiosas que tuvieran algún atisbo lejano de relación con las viejas religiones paganas de la antigüedad⁹⁷" o "dos maneras de interpretar el mundo aparecen definidas sobre el escenario cultural de la Europa de la Baja Edad Media: la religión oficial de la institución eclesiástica y la religión folclórica practicada por la inmensa mayoría del pueblo⁹⁸". Veure el sermó medieval des d'aquest punt de vista empobreix la diversitat d'usos i funcions del sermó, d'una banda, i exagera el poder social de l'església, de l'altra.

El punt crucial en l'evolució del cristianisme medieval és el moment en què la intolerància cap a les minories i la necessitat de la seva eliminació entra a formar part de la ideologia cristiana, el moment en què es busca l'eliminació de la diversitat (de la riquesa) religiosa i cultural.

---

⁹⁵ Sewell 1999, 56

⁹⁶ García Martínez 2006, 39

⁹⁷ Gelaberto 2007, 6.

⁹⁸ *Ibíd.*, 7

Funcions del sermó

Si bé és cert que el sermó forma part de l'oratoria, també ho és que té contactes amb la narrativa, els comentaris bíblics, el teatre, la poesia religiosa, els contes i fins i tot amb els refranys i les dites populars⁹⁹. De fet, tot i que gairebé sempre el sermó és un text de caràcter religiós, també hi ha sermons polítics¹⁰⁰, sermons militars¹⁰¹, sermons de celebració d'esdeveniments religiosos¹⁰² i sermons d'elogi de les lletres i la literatura, com alguns sermons de Felip de Malla¹⁰³. De vegades el sermó era una excusa per defensar una posició en un conflicte entre institucions, com a Girona, l'any 1366, quan el bisbe “ per plateas et vicos et per tronas predicare publice fessisse”¹⁰⁴, o a Tarragona, a principis de segle XIV, enmig d'un conflicte jurisdiccional entre l'església i la monarquia: “vicarius

---

⁹⁹ Bolzini 2003, 13: “ I testi delle prediche vengono così a collocarsi per molti aspetti in una zona di frontiera, in cui i confini vengono di volta in volta negoziati. Intanto i confini tra volgare e latino: i predicatori domenicani usano gli schemi previsti nei manuali, insegnati cioè nelle artes praedicandi, ma nello stesso tempo li modificano, li semplificano, e fanno i conti con la nuova letteratura volgare; e intanto, ad di sotto e dentro la veste volgare della predica, permane uno schema lógico-retorico latino, che infatti scandisce i momento centrali dell'articolazione del testo”.

¹⁰⁰ Catedra 1985-86; Cawsey 2002. Kantorowicz 1985, 239-246 analitza sermons polítics francesos, un d'anònim i un de Guillem de Sauqueville. Vid. Leclerq 1945. Caldria incloure com a sermons polítics els que predicà Felip de Malla el 4 de febrer de 1416, a la catedral de Barcelona, i cap al 19 de febrer del mateix any, a València, tot defensant la substracció d'obediència promulgada pel rei Ferran el 6 de gener. També serien polítics els que es predicaven cada any en motiu de l'aniversari per la mort de Jaume II, des que Elisenda de Montcada els instituí l'any 1358. Probablement seria semblant cada any, fins que, ja al segle XVII, s'edità: MANESCAL, O. (ed.), *Sermó vulgarment anomenat del sereníssim senyor don Jaume Segon*, Barcelona, S. de Cormellas, 1602. El text notarial de la creació de l'aniversari a J. Mas, «L'aniversari del rei Jaume II el Just a la Seu i a altres esglésies de Barcelona i son territori», *Estudis Universitaris Catalans*, VIII (1914), p. 202-218; Rotllà, *Chronica*, p. 49-50, dona notícia de l'existència de l'aniversari.

Finalment, és polític el sermó predicat pel carmelita Joan de Vilalonga a la catedral de Barcelona per la Pau de Terracina que permetia Alfons el Magnànim esdevenir rei de Nàpols. Vid. *Llibre de les solemnitats*, 142.

¹⁰¹ Hi ha sermons previs a algunes importants batalles, com el discurs del bel·licós Berenguer de Palou, bisbe de Barcelona a les tropes de Jaume I abans de la conquesta de Mallorca:

“(61) ... E, quan venc en l'alba, llevam-nos tots, e oïm nostra missa en la tenda nostra, e el bisbe de Barcelona feu sermó en esta manera:

(62) – Barons, no és ara hora de llong sermó a fer, que la manera no ens ho dóna: car aquest feut en què el rei nostre senyor és e vosaltres, és obra de Déu, que no és pas nostra. E devets fer aquest compte, que aquells qui en aquest feut pendran mort, que la pendran per Nostre Senyor, e que hauran paradís on hauran glòria perdurable per tots temps; e aquells qui viuran hauran honor e preu en vida e bona fi a la mort. E barons, conhortat-vos per Déu, car lo rei nostre senyor e nós e vosaltres, volem destruir aquells qui reneguen la fe e el nom de Jesucrist. E tothom se deu pensar, e pot, que Déu e la sua mare no es partirà de vull de nós, ans nos darà victòria, perquè devets haver bon cor que tot ho vençrem, car la batalla deu ésser vull. E conhortat-vos bé e alegrat-bos, que ab senyor bo e natural anam. E Déu qui és sobre ell e sobre nós ajudar-nos ha”. Jaume I, *Llibre dels feits*, p. 149-150.

¹⁰² Quan l'any 1456 Vicent Ferrer fou canonitzat, es realitzaren sermons sobre el tema a la catedral de Barcelona. Vid. *Llibre de les solemnitats*, 219.

¹⁰³ Pujol 1996.

¹⁰⁴ Sabaté 1998, 779.

archiepiscopi convocavit partem populi dicte civitatis sub colore quod volebat eis predicare verbum Dei (...) fecit claudi ianuas dicte sedis et ibidem ipsos inflamavit contra iura regia et (...) contra bonum publicum”¹⁰⁵.

A més dels sermons que interessin principalment en aquest estudi, hi havia altres tipologies de sermó que cal si més esmentar.

Els sermons de crida a la croada¹⁰⁶ van ser importants des que Urbà II utilitzà un sermó per iniciar la primera de les croades a Terra Santa. Pel que fa a terres catalanes, sabem que el bisbe Oleguer de Barcelona predicà pel sud de França per la croada als regnes musulmans.

L’any 1237, Gregori IX autoritzava al bisbe de Barcelona a concedir indulgències a aquells qui escoltessin sermons en favor de la conquesta del regne de València¹⁰⁷ i feia predicar la croada a les diòcesis de Tarragona, Narbona, Arlés i Aix¹⁰⁸. Cap a 1265, Climent IV acceptà la proposta reial de convocatòria de croada per la conquesta de Múrcia. A més d’una sèrie de mesures econòmiques per donar suport a la guerra, el Papa feu predicar la croada i donà indulgències amb la mateixa finalitat¹⁰⁹.

Uns anys més tard eren els catalans els que rebien un sermó de croada. El Papa predicà la croada contra els dominis del rei Pere després de les Vespres Sicilianes de 1285¹¹⁰.

El bisbe de Lleida Ferrer Colom predicà a favor de l’expedició catalana de 1340 contra els musulmans. Aquests sermons provocaren atacs a la població musulmana, a la que el rei hagué de protegir ja uns anys abans¹¹¹.

---

¹⁰⁵ Sabaté 1998, 779.

¹⁰⁶ Els sermons de croada han estat estudiats a Maier, C.T., *Preaching the Crusades. Mendicant Friars and the Cross in the Thirteenth Century*. Cambridge University Press, 1994, autor que n’ha fet també una recopilació a *Crusade propaganda and ideology. Model sermons for the preaching of the Cross*. Cambridge University Press, 2000. Vegeu també Bériou, Nicole, «La prédication de croisade de Philippe le Chancelier et d’Eudes de Chateauroux en 1226», *La prédication en Pays d’Oc (XIIe – XIIIe siècle)*, *Cahiers du Fanjeux* 32 (1997), p. 85-109.

¹⁰⁷ Vid. Baucells 2004, I, 481; Goñi Gaztambide 1958, 166.

¹⁰⁸ Goñi Gaztambide 1958, 165.

¹⁰⁹ Burns 2004, 43-45.

¹¹⁰ Goñi Gaztambide 1958, 228.

¹¹¹ Vid. Mutgé 1992, 160; 272-3.

Aproximadament d'aquesta època són uns sermons anònims franciscans en llatí que es troben a ACA, Ripoll 187, 82r.-84r.¹¹².

També hi ha notícies de sermons de croada per les expedicions al nord d'Àfrica dels anys 1397-99. Sembla ser que els predicadors no aconseguien deixar clares les diferències entre els musulmans de territoris cristians i de territori musulmà, i els seus sermons acabaven sovint en atacs contra els musulmans de València. La situació s'agreujà quan un important nombre de croats no pogueren embarcar cap al nord d'Àfrica i es quedaren al Regne de València, amenaçant la població musulmana. En aquest cas, calgué predicar per què els croats abandonessin la creu i les amenaces als musulmans valencians¹¹³.

Un altre tipologia de sermó particular el formen els predicats en les exèquies dels monarques o en motiu de la seva mort. En el cas de Pere el Cerimoniós, a València, es predicava tot el dia, i s'arribà a elaborar una mena de biografia a manera de guia per als predicadors¹¹⁴. A la mort d'Alfons el Magnànim predicà a la catedral de Barcelona Berenguer de Solsona, i a la mort del rei Joan II, l'any 1479, predicà el bisbe de Girona, Joan de Margarit i Pau¹¹⁵.

Aquests sermons formaven part d'un ritual que es podia repetir fins a tres vegades. El cas de València en la mort d'Alfons el Magnànim pot ser paradigmàtic dels rituals de defunció dels monarques¹¹⁶.

Dins aquesta enumeració de tipologies de sermó, cal fer referència als estudis que valoren el paper de la predicació feta per laics jueus i musulmans. Tot i que en molts casos es tracta més d'argumentacions enmig de converses que de veraders sermons, s'ha estudiat el paper que Ramon Llull donava als mercaders com a motor de conversió de jueus i musulmans fora dels territoris cristians, paper vinculat a una visió franciscana de la monarquia i, sovint, a un profetisme "favorable a la casa de Barcelona"¹¹⁷.

---

¹¹² Maier 1995, 170.

¹¹³ Ferrer Mallol 1988, 27-29 (ap. doc. 182, 183-185, 188); ACA Canc., 2116, ff. 66v.-67r.

¹¹⁴ Hillgarth, 1992-93, 91 (Crònica, IV, 57)

¹¹⁵ *Llibre de les solemnitats*, 314.

¹¹⁶ Laliena, Carlos, Iranzo, Ma. Teresa, «Las exequias de Alfonso V en las ciudades aragonesas. Ideología real y rituales públicos»,. Vegeu també M. Gual Camarena, «Valencia ante la muerte de Juan II de Aragón», Saitibi, VII (1949), p. 246-274.

¹¹⁷ Evangelisti 2006, esp. 134-157; Soler 1998; Aurell 1997.

Deixant de banda aquestes i altres funcions encara menys habituals¹¹⁸, trobem que la predicació podia desenvolupar les següents: doctrinal o pedagògica, moral o cultural (reformat el comportament i els valors de la població), pacificadora (solucionar bandositats), identitària, catàrtica (servir per la contemplació i identificació amb Crist), lúdica i ideològica.

Les funcions moral i ideològica ocuparan alguns dels punts principals d'aquest estudi, on es desenvoluparan diversos continguts de reforma dels comportaments de la població i sobre el paper de l'església en la vida diària de la població.

Pel que fa a la pacificació de bandositats, és sabut que alguns predicadors eren cridats per ciutats per apaivagar enfrontaments entre bandols. A Florència, Bernardí de Siena predicà sobre 'le parzialità, e delli stermini che Idio manda'¹¹⁹. A la Corona d'Aragó són conegudes les actuacions de Vicent Ferrer a València durant la Quaresma de 1413 i de Mateu d'Agrigento¹²⁰ a Vic, on havia estat cridat expressament per exercir de pacificador a la ciutat¹²¹.

Entre els sermons transcrits, destaca una crida a la pacificació de conflictes:

N'hi ha, que nunca raposen, so a saber nunca cessen de portar lagorias e de masclar barrayles, divisions, zizania e altres discordias. E aquests aytals, qui yamés no reposen, han tos temps tenen lo ofici del dimoni, yamés no havien ne aconsaguien la gràcia del Sant Sperit.

SC 62, 42v.

Funció identitària

La funció identitària dels sermons ha estat posada de relleu en estudiar comparativament els sermons cristians i musulmans. Tant uns com altres tenen en compte la pròpia comunitat religiosa, però també marquen diferències i comportaments davant altres comunitats¹²².

---

¹¹⁸ Hi ha, per exemple, sermons rogatus *pro pluvia* o contra pestil·lències. A Mallorca es predicaren sermons els anys 1388, 1410 i 1422, a la fi de processons per evitar l'arribada de la pesta (vid. Llompart 1972, 247-249 (=1982 169, 171).

¹¹⁹ Els sermons X, XI i XII de Bernardino, *Siena 1427* tracten de 'le parzialità, e delli stermini che Idio manda'.

¹²⁰ Amore 1956, 270; 289-90; 1959, 15-17; 28-29.

¹²¹ Bruni 2002, 285.

¹²² Jones 2003.

Per entendre la funció identitària dels sermons, cal acceptar que la realitat quotidiana era molt més flexible que les rígides normatives i intencions dels legisladors i líders ideològics¹²³. Per exemple, els darrers anys s'està tenint en compte que la convivència entre cultures podia comportar relacions sexuals entre membres de les diverses religions. Tot i que no hi hagi massa notícies, el fantasma de la barreja ètnica podia ser un element important a l'hora de reforçar les mesures segregacionistes¹²⁴. L'existència d'una legislació contrària a aquests contactes des de l'alta edat mitjana, mostra que la barreja ètnica es donava, ni que fos puntual. Tot i que la pena per mantenir relacions entre jueus i cristians podia arribar a la mort, generalment consistia en fortes multes o el desterrament, i eren sospitosament més suaus pels homes cristians que per la resta de població¹²⁵.

Un cas concret de relació física que acabà amb la conversió d'un dels membres és la de Guillem Ramon Sesplugues, que es batejà motivat per la relació que mantenia amb una cristiana i per malentesos familiars. Tot i que Guillem Ramon havia estat predicador a la sinagoga de Morvedre, els motius de la conversió són molt més personals que religiosos, com ell mateix admet per escrit¹²⁶.

Casos com el de Guillem Ramon Sesplugues poden estar al darrere de la sensació que la conversió de jueus al cristianisme era, més que una victòria cristiana, una solució per als jueus, que seguien practicant les seves tradicions d'amagat, deixaven de ser perseguits i obtenien els beneficis socials implícits pel fet de ser cristians¹²⁷.

Un altre problema fruit de la convivència entre membres de religions diferents, i que els sermons intentaven aturar, podia ser la conversió de cristians a l'Islam. Un cop més, tot i que les notícies són escasses, l'existència de legislació que mirava d'evitar aquestes conversions testimonien la seva existència¹²⁸.

Alguns textos didàctics poden tenir com a objectiu evitar la temptació de creuar les fronteres materials i espirituals entre religions i cultures. Poden servir

---

¹²³ Hinojosa 1993.

¹²⁴ Jones 2003, 66-67.

¹²⁵ Hinojosa 1993, 53; Boswell 1977, 344-350.

¹²⁶ Meyerson 2004, 214-224.

¹²⁷ Id., 221.

¹²⁸ Torró 2006, 83; Burns 1960, 341-342.

d'exemple les obres de Pere Pasqual, però fins i tot els *Speculum principis* tenen consells contraris a les relacions sexuals amb membres d'altres religions¹²⁹.

L'assimilació entre cristians, jueus i musulmans no era únicament genètica. Hi ha exemples de 'col·laboració' entre cristians i musulmans en temes com l'endevinació¹³⁰, cosa que mostra la permeabilitat de les fronteres ètniques quan no hi ha odi o intolerància.

Aquesta convivència i barreja incipient va ser vista des de l'ortodòxia cristiana com a impuresa i causa dels desastres demogràfics del segle XIV. El poble cristià havia deixat de ser l'elegit i el beneficiari dels favors divins, i semblava que era tractat per Déu de la mateixa manera que ho eren musulmans i jueus. Calia, doncs, reforçar les diferències a nivell ritual (confessió, penitència, assistència a missa...), material (distinció visual, aïllament territorial...) i espiritual (predicació) per recuperar el favor diví.

En aquest procés, la predicació cristiana col·labora en demonitzar i segregar les altres comunitats religioses, presentant als cristians com a víctimes de les minories, a l'hora que demanava una purificació de la pròpia comunitat: neteja espiritual mitjançant la confessió i neteja material, convertint o expulsant infidels i vigilant els conversos.

La convivència del cristianisme amb altres religions i heretgies va condicionar, doncs, el paper de la predicació a la Corona d'Aragó.

A València, malgrat les deportacions i migracions, es va mantenir un important nucli de població musulmana, una part de la qual era esclava. Per diversos motius, bàsicament econòmics, "ni el rei ni els altres senyors, ni la mateixa Església, mostraren cap entusiasme per la idea d'una conversió general"¹³¹. L'economia musulmana seguia sent pròspera, i pel volum de població que significava, no era possible repoblar el regne amb cristians. Tot i que és possible que no paguessin gaires impostos més que els cristians, la conversió al cristianisme significaria la fi del pagament del besant o impost de cada família mudèjar¹³². No hi havia, per tant, cap pressa a convertir-los, però sí a delimitar

---

¹²⁹ Tolan 2001, a més d'analitzar el *Sobre la secta mahometana* de Pere Pasqual, recorda, al final de l'article, que als *Castigos del Rey Sancho IV* es comenten els perills del sexe amb dones musulmanes.

¹³⁰ Boscà 1991, 69.

¹³¹ Torró 2006, 80

¹³² Burns 1987, 113-120

fronteres simbòliques i físiques que deferenciessin les dues comunitats i a catequitzar aquells que s'havien batejat.

Un cop acabada la conquesta militar començà la batalla de la conversió (ja fos persuasiva o violenta). Ja l'any 1243, Jaume I afavorí les predicacions a musulmans, esclaus i neòfits¹³³, i uns anys més tard l'assistència als sermons es convertí en obligatòria¹³⁴.

Els més interessats en la conversió dels musulmans foren els dominics¹³⁵. La tesi de Burns, però, que van ser els sermons dominics els que aconseguiren la major part de conversions¹³⁶ ha estat rebatuda tenint en compte que la majoria de conversos eren esclaus que buscaven la llibertat convertint-se al cristianisme, enfranchiment que d'altra banda no estava garantit, doncs calia l'acord de l'amo de l'esclau tant per la conversió com per l'enfranchiment.

Però la creixent convivència amb altres religions des de principis de segle XIII tingué un impacte important no només en musulmans i jueus, sinó també en la cultura cristiana. A més de la convivència amb una majoria musulmana a València, el manteniment de les comunitats jueves a moltes ciutats i pobles, cal tenir en compte l'extensió del catarisme al nord del Principat com a conseqüència de la croada anticàtara, el desenvolupament d'un pauperisme que impregnava des del moviment beguí fins a part de la família reial, la crisi interna que representaren el trasllat dels papes a Avinyó i el Cisma, o altres fets puntuals com l'entrada dels *pastoreaux* cap a 1320. Tot plegat podia donar la sensació de pèrdua d'hegemonia religiosa, de crisi profunda o d'encerclament per part dels cristians.

Aquesta 'sensació d'inseguretat' en la societat cristiana va fer que la predicació hagués de repartir esforços entre les diverses funcions que anava assumint: a la tradicional funció de catequesi de cristians, s'hi afegí la predicació a jueus i musulmans, als conversos d'ambdues religions, per les croades que es desenvoluparen durant el segle XIV, pels debats doctrinals... massa eren les solucions a problemes socials que passaven per la predicació, i poques les eines de què disposaven els predicadors per assolir-les totes.

---

¹³³ Burns 1960; HUICI – CABANES, *Documentos de Jaime I, el conquistador*, València, 1916-20, doc. 350.

¹³⁴ Burns 1960, 352; Colección diplomática de Jaime I, doc. 1,183 (26 August 1263).

¹³⁵ Burns 1960, 346.

¹³⁶ Burns 1960, 350.

Funció pedagògica

Potser la funció pedagògica és la més evident: el sermó serveix per ensenyar la doctrina cristiana i corregir els errors entre la població¹³⁷.

Aquesta vulgarització de la doctrina es veia a la pràctica molt limitada. En general, l'església preferí mantenir allunyada la població del debat doctrinal, ja fos per incapacitat dels il·lustrats de comprendre argumentacions teològiques o per por als errors que se'n podien desprender¹³⁸, i optà per mantenir el nivell doctrinal de la població al mínim imprescindible per garantir un comportament ortodox, però sense permetre aventures interpretatives. L'església es conformava amb una "fe implícita"¹³⁹. La transmissió de la doctrina era només una part de l'objectiu de la predicació. Els *maiores*, conscients que la poca formació de la majoria de la població feia impossible un coneixement profund de la teologia i que, més aviat, el coneixement era la base d'interpretacions i errors, pretenien limitar l'educació a dos grans continguts. El primer, l'aprenentatge de memòria (sembla ser que en llatí) i comprensió de les oracions bàsiques: Credo, Parnostre i Ave Maria. A més, calia entendre i creure els misteris fonamentals del cristianisme: L'Encarnació, la Trinitat, la Resurrecció i l'Eucaristia.

L'església optà, a diferència dels moviments heterodoxos i, posteriorment, de la Reforma, per la devoció del poble i pel ritual enlloc del coneixement de la doctrina¹⁴⁰. D'aquí que el component doctrinal fos important però limitat en la predicació popular medieval. Trobem un exemple entre un sermó:

E dons per consegent la fe necessària és a la salut. E vegats per amor de Déu que aver la fe èntegra de Jhesuchrist 3 articles ha menester a creure, *videlicet*:

creure Èl ésser ver hom.

creure Èl ésser ver Déu.

creure Èl ésser ver redemptor.

Dico primo, que aver vera fe en Jhesucrist és primer mester creure Èl ésser ver hom, de la verge Maria nat, la gloriosa està en carn e en ànima racional. E totes aquestes coses Jhesucrist ach perfetament, *ut ait apostolus Paulus ad Galatenses 4º*: «*Natum ex muliere, factum sub lege*»,

---

¹³⁷ Zafarana 1980, 238.

¹³⁸ Vecchio 1995; Schmitt 2001, 119: "par peur de l'erreur doctrinale, l'Église a donc voulu limiter le raisonnement des simples"

¹³⁹ Schmitt 2001, 103.

¹⁴⁰ Schmitt 2001, 111-118

quia natum ex virgine sub lege carnis et anime. De 2º quod secundus articulus est credere ésser ver Déu, a Pater generatum, la qual cosa magnifica l'apòstol sent Pere. Mathei 26 dicit: «Tu es Christus filium Dei vivi», et ipsorum Christus, Iohanem 9º: «Eo et pater unum sumus». Dico 3º quod tertius articulus est creure Ell ésser ver nostra redemptor, e humani generis, com Él sia aquel lo qual en valor e honor de tot l'humanal linage resplandesca e sobrepux, de la qual cosa la sancta [scriptura] testifica in psalmos redemptionem: «Misit Spirito suo», e per tal, com los apòstols e dexebles de Jhesucrist de aquests 3 articles en lo comensament de la lur conversió duptaven, Jhesuchrist, com ha bon mestre, de aquels 3 articles volch Ell confermar perfetament segons que mostra clarament en lo sant evangeli que s'és legit.

ACA, SC64, 46v-47r.

L'autor sembla interessat en aclarir aquells punts en què fàcilment es podria caure en heretgia, i es limita a idees clares i fonamentals.

Ramon Llull també es feu ressò de la disjuntiva fe-raó en la predicació, concretament en tractar el tema de la Trinitat:

- Sènyer ermità – dix Fèlix-, a una santa festa que hom apella de santa Trinitat, jo viu preïcar de la santa trinitat de Déu, en lo qual preïc fou fort meravellat, car lo bon hom qui preïcava dix que hom no deu provar a les gents que Déu sia en trinitat; cor mellor cosa és a les gents que creen en la trinitat de Déu , que si la entenien per raons necessàries. Molt fui, sènyer, meravellat d'aquelles paraules, car si el bon hom dix veritat, segueix-se que hom haja major mèrit en haver creença de la trinitat de Déu que en haver coneixença, e volentat pot més anar per ignorància que per coneixença.

Ramon Llull, *Llibre de meravelles*, p. 30

La fe era, per tant, per a la majoria de la població, més important que la comprensió dels misteris cristians. I juntament amb la fe, era important ensenyar un comportament cristià a la població: obediència, gestos, oracions, respecte als espais sagrats... Aquest punt, que es desenvoluparà amb més minuciositat més endavant, es converteix en el principal de la predicació davant la relativitat de la funció doctrinal.

Funció literària, catàrtica o mítica

Tot i que la visió del cristianisme com a relat mític existeix des del segle XIX, és als darrers anys que s'accepta obertament que el cristianisme té un component mític important, paral·lel a les seves vessants doctrinal i moral¹⁴¹.

---

¹⁴¹ Schmitt 2001, 55. Eliade 2006, 157-159.

Durant segles, aquest component mític s'ha cregut incompatible amb el principi fonamental de Veritat revelada del cristianisme. En el fons, però, si el cristianisme té un vessant mític és perquè es convertí en part de la cultura popular des de molt aviat. És aquesta cultura popular la que reelaborà la doctrina, afegint-hi un vessant oral que convisqué per sempre més amb l'ortodòxia escrita.

Els estudis literaris de Jauss ens donen un punt de vista interessant per analitzar els sermons medievals. Segons Jauss, la literatura, especialment els relats heroics, creen una identificació del lector o oient amb el protagonista. Aquesta identificació es pot quedar en una simple admiració, o bé evolucionar cap a la imitació. En alguns casos, fins i tot pot comportar una catarsi, un "alliberament de l'ànim". Jauss deixa entreveure que la vida de Jesús és un paradigma de tragèdia cristianitzada amb força catàrtica:

"el público (lector), al identificarse con el héroe admirado, vuelve la espalda a las realidades de la vida cotidiana y de la historia, para satisfacer, en la perfección de la imaginario, su necesidad de evasión"

Jauss 1992, 268

I és que la vida de Jesús presenta clars elements en comú amb els elements de la tragèdia i de l'heroi: engany per part d'un personatge proper, dubtes, donar la vida per un bé superior, la mort com a redempció... El mateix es podria dir de les vides d'alguns sants.

Aquesta identificació podia ser una de les claus d'èxit de la predicació. Georges Duby va estudiar un procés semblant, al que anomenà fascinació: la vulgarització del concepte del model de cavaller i de sacerdot als segles XI i XII¹⁴². Aquest procés formaria part d'un augment de l'afectivitat en la religiositat baixmedieval. Sembla que el cristianisme s'intentà apropiari de l'antiga identificació amb els herois per cristianitzar aquesta identificació¹⁴³.

Aquesta identificació té molt a veure amb un tipus de predicació que pretenia fer reviure a l'auditori els moments més importants de la vida de Jesús.

---

¹⁴² Duby 1967, 38.

¹⁴³ Duby 1967, 35: «Le christianisme de la haute Église et celui des cours princières se sont aux XIVe siècle incontestablement enrichis des valeurs de sensibilité venues du fonds populaire, qui trouvèrent à s'exprimer à mesure que les créations de l'art et que les attitudes de dévotion pénétraient plus profondément à l'intérieur du peuple».

L'auditori havia d'imaginar, gairebé veure el que el predicador anava explicant. Per això, en algun sermó s'utilitzava el present enlloc del passat:

Aquesta sanhta passiou se representava com a en temps passat, que diziam *in illo tempore*, que en aquel temps era en ayschí estat, emperò al jorn d'uey per tot lo món en la Sancta Glieyga se recita ayschí com si era la causa prezen. E affi que los crestiàs ayan compassió e dolor a Nostre Senhor Jhesu Xpist, quar las chauzas passadas no mouen ponch lo cor a home d'aver compassiou ni dolor, enquera que om las li recomte (...) las chauzas prezens esmoven lo cor a home d'aver compassió e dolor.

Vicent Ferrer, *Sermó de divendres sant*
Brunel 1953, 15

Els sermons, especialment en Divendres Sant, pretenien reviuere la Passió de Crist, fer partícip l'auditori d'una cerimònia que es recreava davant l'auditori. Les processons, que formen part d'aquest ritual, i que es desenvolupen des de la segona meitat del segle XIII, no eren simples commemoracions, sinó que revivien i actualitzaven el dolor de Crist, del qual es feien partícips els assistents, tot saltant les distàncies temporals¹⁴⁴.

Aquesta vivència de la vida de Crist està directament relacionada amb la literatura de la *Imitatio Christi*, les *Vitae Christi* (VC) i les *Meditationes Passionis Christi* (MPC). De fet, aquestes obres eren una de les fonts més accessibles i profitoses per la confecció de sermons.

La font més important per aquest tipus de sermó van ser les *Meditationes Vitae Christi* de Iohannis de Caulibus¹⁴⁵, escrit poc després de 1300, la part final de la qual apareix sovint de forma independent, com a *Meditationes Passionis Christi*¹⁴⁶.

En aquest text, la utilització de la descripció de la vida de Jesús està enfocada a fer reviuere cadascun dels gestos de Crist i a fer present la seva vida per tal de meditar-hi després, a partir de la descripció minuciosa de les escenes i la utilització de camps semàntics de dolor i patiment:

---

¹⁴⁴ Fernández-Cuadrench, 2005; Sales, 1989. Jones 2003, 17, tracta els sermons com a “mythic-ritual discourses that produce, reproduct, transmit and transform culture.”

¹⁴⁵ *Iohannis de Caulibus meditationes vite Christi olim Sancti Bonaventuro attributae*. M. Stallings-Taney, ed. Turnhout, Brepols, 1997.

¹⁴⁶ *Meditationes de Passio Christi, olim Bonaventurae attributae*. M. J. Stallings, ed. Washington, 1965. Edició semblant a l'anterior del volum XII de l'obra completa de sant Bonaventura.

LXXVIII. Meditacio passionis in sexta hora et hora nona.

Hiis autem toto mentus intuitu te presentem exhibeas et intuere diligenter cuncta que fiunt contra Dominum tuum, et eciam que dicuntur et fiunt ab ipso et per ipsum. Videas igitur oculis mentis alios figere crucem in terra, alios parare clauos et martellos, alios parare scalas et necessaria instrumenta, alios ordinare quidquid facere debeat et alios ipsum spoliare. Spoliatur ergo et nudus est eciam nunc tercia vice coram tota multitudine, renouantur fracture propter pannos carni applicantes (...)

Ecce crucifixus est Dominus Iesus, et sic in cruce extensus quod dinumerari omnia ossa eius possunt, sicut per Prophetam ipse conqueritur. Fluunt undique sacratissimi sanguinis riuuli ex illis magnis scissuris. Sicque coangustatus est quod se mouere non potest nisi in capite. Illi tres clauis sustinent tocius corporis eius pondus; dolores acerbissimos tolerat et ultra quam dici uel cogitari possit affligitur.

Iohannis de Caulibus, *Meditaciones uite Christi*, p. 270; 272

La cruesa i el patetisme portats al límit semblen més típiques de l'època barroca que del *quattrocento*¹⁴⁷. Lesnick defineix aquest estil com a “narratiu emocional”: basat en imatges vives, gesticulació del predicador, utilització d'un vocabulari de pietat i de terror que converteixen el sermó en “the most vivid and immediately apprehended experience¹⁴⁸”. L'oient no és un simple espectador, sinó que imagina allò descrit pel predicador, donant-li vida, recreant-ho i identificant-se amb els personatges dels sermó, especialment amb Jesús, i fent seus els patiments de Crist, mitjançant un “imaginative process”, un “imaginative engagement in the life of Christ¹⁴⁹”, que involucra l'oient en la vida de Crist i que aconseguix que pràcticament visqui el dolor de Crist.

Les *Meditationes Vitae Christi* de Iohannis de Caulibus són un exemple extrem de la recerca d'identificació dels auditoris amb Crist, doncs admeten explícitament que el seu objectiu és la unió mística amb Déu. No tots els sermons tenen la mateixa pretensió, ni estan fets amb la qualitat d'aquest text. Serveix, però, com a exemple d'una pretensió generalitzada, si bé no sempre aconseguida.

La literatura de les VC va tenir una important acollida a l'àmbit català, especialment les MPC. De l'obra de Caulibus hi ha una versió catalana antiga

---

¹⁴⁷ Les *Meditacions* de Giovanni de Caulibus en el context de la predicació a Florència és analitzada a Lesnick 1989, 134-171.

¹⁴⁸ Lesnick 1989, 162.

¹⁴⁹ Ibid., 164.

inèdita (ACA, SC 78), un fragment desordenat (BC 451), una edició de 1522 i una nova traducció manuscrita¹⁵⁰.

Hi ha altres textos relacionats amb la mateixa obra (BUB 559, ACA SC 67¹⁵¹ i ACA SC 83¹⁵²). A més, sabem que hi havia una traducció de les MVC de l'any 1358 a València¹⁵³. Algunes d'aquestes *Meditationes* eren influïdes pel *Mascaró* o adaptació del *Processus satanae contra divas virginem* de Bartolo de Sassoferrato¹⁵⁴.

Sorgides d'aquesta tradició tenim obres com la *Vita Christi* d'Eiximenis, la traducció de la *Vita Christi* de Rudolf de Saxònia per Joan Roís de Corella, la *Contemplació de la vida de Crist* de Vicent Ferrer i la *Vita Christi* d'Isabel de Villena (incloent el *Tractat de la Passió* atribuït fins fa poc a Eiximenis¹⁵⁵), de la qual ha estat mostrada la influència de la MVC de Iohannis de Caulibus.

A més, hi ha la *Istoria de la passió* de Fenollar i Martines, la *Contemplació a Jesús crucificat* del propi Fenollar i Joan Escrivà¹⁵⁶, la *Quarentena de contemplació* de Joan Eiximeno, a més d'altres obres inèdites¹⁵⁷. La influència de les Meditacions arriba fins al *Memorial del Peccador Remut* de Felip de Malla i, en general, a part de la seva obra¹⁵⁸.

Aquesta tradició de meditacions i de reviure la passió de Crist arrenca de Sant Bernat¹⁵⁹ i passa per Ubertino de Casale fins arribar a les obres esmentades. Una fructífera influència doncs, que mostra la força dels ideals de meditació i interiorització en alguns grups lletrats en l'àmbit lingüístic català.

---

¹⁵⁰ Vid. la Introducció de Eiximeno, *Contemplació*.

¹⁵¹ Miquel i Rossell 1936.

¹⁵² CODOIN 13, 131-148.

¹⁵³ Izquierdo 1997.

¹⁵⁴ CODOIN 13, 107-117.

¹⁵⁵ Madrid, BN, ms. 4327. Actualment es considera una primera versió de la VCV. Vid. Hauf 2006, 30-39.

¹⁵⁶ Ambdues editades a *Lo passí en cobles*.

¹⁵⁷ Algunes de les obretes del ms. 451 de la Biblioteca de Catalunya (B_C), que encara esperen ser editades, entren dins aquesta tipologia. A la mateixa Biblioteca, ms. 53, hi ha una "Devota contemplació del preciós cors de Jesucrist". També caldria tenir en compte el capítol dedicat a la Passió de Jesús al *Breviari d'amor* de Matfre Ermengaud, traduït al català a principis de segle XV.

¹⁵⁸ Baucells 1979, 33.

¹⁵⁹ Al sermó *Super missus est* (PL 183, 83-84).

Finalment, i relacionat amb tota aquesta literatura, cal recordar que la *Imitatio Christi* atribuïda a Tomàs de Kempis va ser traduïda per Miquel Pérez i editada l'any 1482¹⁶⁰.

Les MVC “sintetizan, de una forma más o menos asequible al pueblo, la alta especulación teológica. Transmiten también buena parte del gran caudal de información contenido en los manuales y compendios enciclopédicos del momento. En resumen (...) algunas de ellas son auténticas enciclopedias de la espiritualidad medieval¹⁶¹”.

Al contrari que en les obres esmentades, pocs sermons dels que resten als arxius mostren influència d'aquesta literatura. És possible que aquestes obres servissin per si mateixes com a sermó, sense haver d'escriure'ls apart. La funció catàrtica del sermó no es basava, però, només en les MVC.

Funció lúdica: humor i narració

Un col·loqui internacional als anys 90 va recordar que el riure i l'humor no “son transculturales y a-históricos, cuando se trata, en realidad, de fenómenos culturalmente determinados¹⁶²”. Per tant, caldrà tenir en compte que el concepte d'humor a l'edat mitjana havia de ser diferent al que utilitzem nosaltres avui en dia.

Els predicadors i els autors d'*ars praedicandi*, eren conscients que les anècdotes eren necessàries per atraure i fer interessant la doctrina. El predicador, per tant, podia recórrer a l'humor com a tècnica per millorar la persuasió. A la pràctica, però, la proximitat amb l'humor profà dels joglars el feia un instrument ambivalent, perillós. Com diu Robert de Baseworn:

ha de usarse en pocos lugares y muy parcamente

Murphy 1986, 354

o, en casos desesperats:

se aconseja usarlo sobretodo si los oyentes se empiezan a dormir

Murphy 1986, 360

---

¹⁶⁰ Reeditada per Ramon Miquel i Planes l'any 1911 (📄).

¹⁶¹ Hauf 1976, 9-10

¹⁶² Bremmer – Roodenburg 1999, 1.

comentari que no diu gaire a favor de l'èxit de la predicació, però que no és excepcional. Ni els reis s'escapaven de l'avorriment d'alguns predicadors, com mostra un episodi del rei Alfons el Magnànim:

E ohint lo sermó la sua alteza de un sant predicador, de gran son vexat se adormia, e parent a la magetat no ésser honor a un rey adormir-se davant lo poble en la sglésia, ab los dits se torcias los dits, perquè ab la dolor lançàs de si tota son, mes velant e scoltant la paraula divina

Antonio Beccadelli, Fets e dits..., p. 207

Tot i que en alguns moments s'intentà reduir el paper de l'humor, aquest no havia estat mai totalment absent del cristianisme. Posem com exemples, ben allunyats, la resposta de Sant Llorenç quan l'anaven a rostir a la graella, o la crida al somriure de Sant Francesc.

Jacques de Vitry (c.1165-1240) va legitimar el recurs a l'humor, que Bernat de Claravall veia amb força mals ulls. Tomàs d'Aquino, més tard, acceptà el riure moderat com a virtut¹⁶³ i tolerà les principals festes populars basades en el riure i el capgirament social: Carnaval, festa de bojós, festa de l'ase i festa dels Innocents¹⁶⁴.

En general, però, sorprèn la poca atenció o la negació al recurs a l'humor en els arts de predicació. La majoria de predicadors opten per la utilització de històries o contes amb una moralització final, però sense recórrer a l'humor.

Jeaninne Horowitz i Sophia Menache conclouen que al segle XIII, a mida que s'elabora una "nova paraula", l'humor -sense adquirir un paper oficial dins l'església- comença a ser tingut en consideració¹⁶⁵. Al mateix temps, però, admeten que el procés d'adequació era lent, gradual, i que fins i tot aquells que admeten l'humor en la retòrica sagrada, ho fan limitadament, i sovint només ho toleren com a mal menor inevitable¹⁶⁶.

Les dues conclusions són difícilment compatibles. Més aviat sembla que els esforços per crear una millor adequació retòrica a partir de l'humor mai hagin estat acceptats per la retòrica oficial. Com les autores mateixes conclouen, el riure mai pot amb el

---

¹⁶³ Horowitz-Menache 1999, 36.

¹⁶⁴ Ibid., 44-47.

¹⁶⁵ Ibid., 53.

¹⁶⁶ Ibid., 69.

rôle crucial joue par le “cathecisme” de la peur dans le discours de l’Eglise au cour de générations, sans que celui-ci soit entamé en quoi que soit par l’intrusion du rire. Le rire, l’humour, ne remplacent pas la peur. Ils lui font pendant.

Horowitz-Menache 1999, 74

Cal recuperar aquí la visió del sermó com a gènere situat en la confluència d’oralitat i escriptura. La funció lúdica, la concepció del sermó com a espectacle representat en públic, no és acceptada per molts predicadors.

Fora de la valoració de les jerarquies, però, una altra visió de la situació sembla possible, si deixem d’analitzar l’església com un cos monolític amb una actuació única. Una part dels predicadors fou capaç de trencar amb la retòrica tradicional i aplicar les característiques de la literatura oral, com el recurs a l’humor, per millorar l’adequació dels sermons a l’auditori. Altres predicadors es mantingueren en la retòrica tradicional. Finalment, també aparegué un grup de predicadors que, donant encara més importància al component lúdic del sermó, el convertien en un espectacle teatral, i que són, com veurem tot seguit, durament criticats pels altres dos grups de predicadors.

Del primer grup formarien part des de Jacques de Vitry (1165-1240), Francesc d’Assís (1182-1226), Cesari d’Heisterbach (1180-1240), Etienne de Bourbon (1195-c. 1261), Jean Gobi (c. 1270-1328), Bernardí de Siena¹⁶⁷ (1380-1444) i Vicent Ferrer. Del segon grup, el més reticent a l’humor, destaquen Alain de Lille(c. 1112 – 1202) i Francesc Eiximenis. Del darrer grup no ens han arribat gaires noms, però sembla que Michel Menot (c. 1440-1518) i Olivier Maillard (c. 1430-1502) en serien uns clars representant, així com, en l’àmbit castellà, l’Arcipreste de Talavera. En el cas del Corbacho, la funció lúdica arriba a superar clarament la moralitzant, amb la inclusió de vocabulari groller, expressions vulgars, diàlegs i monòlegs de personatges populars...¹⁶⁸.

Aquests sermons enllacen amb un quart possible grup, format pels sermons satírics, coneguts en altres àmbits lingüístics com a *sermons joyeux* o *sermones jocosos*¹⁶⁹, gèneres propers a la poesia i narrativa satíriques.

Primer caldria diferenciar, tot i que en aquella època potser no s’hagués fet, entre ‘sermons satírics’ i ‘sermons obscens’. Aquests darrers es podien trobar

---

¹⁶⁷ Casciani, 2002. Sobre Bernardino, vid. Banchi 1880-1888, I, 69.

¹⁶⁸ Sanmartín Bastida 2003; 2008.

¹⁶⁹ Campo Tejedor 2009.

en context de les *missae fatuorum*, en cicles com la festa de bojos, les festes del bisbetó o, en època de Pasqua, en el context del *Risus paschalis*. També es parla, fora de cicles especials, de les “misas de borrachos” castellanés.

Tot i ser un camp no massa estudiat, Campo Tejedor dóna informació sobre la situació a Castella a partir de documentació de sínodes, concilis i de literatura com *Los coloquios de Palatino y Pinciano* i el *Crotalón*, ambdues de mitjans segle XVI.

Campos Tejedor analitza les ‘Misas nuevas’, i dintre d’elles, els sermons, des del doble punt de vista de crítica social i d’acceptació de les crítiques per part del clergat, de cura d’humilitat i fins i tot d’humiliació acceptada per la pròpia Església. Un punt de vista dual, ambivalent, que lliga bastant bé amb el propi caràcter de la cultura popular medieval.

L’anàlisi antropològica¹⁷⁰ relaciona el riure amb la vitalitat i la sexualitat, donant a entendre que el clergat, si més no el que convivia amb la població, acceptava i promovia aquest tipus de festa. La manca de textos d’aquesta tipologia en àmbit català fa dubtar de la importància d’aquest tipus de sermons a Catalunya¹⁷¹.

El problema era de mesura. Un cop iniciat el recurs a l’humor, era massa fàcil convertir el sermó en una comèdia, en què el missatge final quedés difuminat pel recurs excessiu a la rialla¹⁷². Aleshores, el sermó quedava desvirtuat i convertit en una simple narració o en un espectacle¹⁷³. La tensió entre ortodòxia i eficàcia és una constant en la predicació popular¹⁷⁴.

---

¹⁷⁰ Jacobelli 1991.

¹⁷¹ Els exemples donats per Massip 2007, 117, provinents de Jacobelli 1991, són en gran part del centre i nord d’Europa.

¹⁷² Horowitz- Menache, 1999, 73.

¹⁷³ Bravo, 1999.

¹⁷⁴ Kienzle 2002.

El sermó vulgar i el sermó escolàstic

El *sermo humilis* cristià¹⁷⁵, es caracteritzava per la barreja dels registres alt, mig i baix de la retòrica clàssica. Auerbach remarcava com el cristianisme va ser capaç, des de finals de l'Imperi romà, de prendre els elements que l'ajudaven de la retòrica clàssica, modificant i afegint nous elements quan calia.

Segons Auerbach el *sermo humilis* es caracteritzava per la barreja de diferents nivells de llenguatge, per la identificació oient-predicador, la utilització de figures retòriques barrejades amb vulgarismes, anècdotes, sàtires i imatges, la dignificació del llatí vulgar, la creació de neologismes, el realisme, i per la juxtaposició de tragèdia i salvació, horror i bellesa i realisme i llegenda.

Generalitzant, als darrers segles de l'imperi romà, es creà un llatí cristià dúctil, adaptable a totes les classes socials i totes les ocasions.

A finals de l'edat mitjana, aquest *sermo humilis* evolucionaria cap a un sermó amb elements narratius, acceptació de l'humor com a tècnica de persuasió i, poc a poc, incursió dels diàlegs i el teatre.

El sermó escolàstic segueix la divisió establerta pels *ars praedicandi* i es basa en la divisió i subdivisió del discurs, seguint una lògica clara i una alta estructuració. Tot i recórrer als recursos dels *exempla*, es basa molt més sovint en raonaments i autoritats, i rarament a textos narratius.

És d'aquesta pretensió racionalista des d'on neixen gran part dels sermons que ens han arribat avui en dia. Si bé aquests sermons no arribaven a ser *quaestiones* universitàries, sí que usaven els procediments escolàstics per estructurar el discurs. Aquesta tipologia de sermó escolàstic, amb escàs recurs a la narrativitat, és fonamental per entendre les mancances de la predicació baixmedieval.

Que la major part dels sermons que ens han arribat siguin d'aquesta tipologia no vol dir que aquests sermons fossin majoria. Vol dir que van ser els únics a ser escrits o a ser escrits en un format prou perdurable.

---

¹⁷⁵ Auerbach 1969. Especialment el primer capítol, *Sermo humilis*, p. 30-69.

El sermó escolàstic va transmetre, tant pels continguts com per la seva pròpia estructuració, nous esquemes mentals, més propers a la lògica causal que demana el cristianisme, i allunyats de la narració. Entre aquests esquemes mentals, destaca l'habilitat de confecció de llistats, la memorització de discursos, la introspecció i memorització de les pròpies accions, la presa de consciència del pecat, etc¹⁷⁶.

Tot i que és cert que hi ha sermons que queden entremig i comparteixen característiques tant dels escolàstics com del *sermo humilis*, en general aquesta diferenciació descriu una realitat, una diferent manera de crear sermons i de predicar¹⁷⁷.

L'aparició de fragments narratius en un sermó, però, no implica una menor preparació de l'autor. Potser fins i tot hauria de considerar-se el contrari, ja que escriure un sermó narratiu implica conèixer la font escrita i tenir la capacitat d'adaptar la narració a l'oralitat. Podem agafar per exemple la narració extreta de la *Història dels jueus* de Flavi Josep en un sermó de marcat to narratiu.

Segons alguns indicis, es podria establir una diferenciació entre els dos principals ordres mendicants i la tipologia de predicació. L'ordre dels dominics seria més partidari del sermó escolàstic, mentre que els franciscans preferien el *sermo humilis*¹⁷⁸. La manca de més exemples d'aquest *sermo humilis*, però, dificulta valorar la importància d'aquesta tipologia de sermó. Sant Francesc no deixà cap sermó escrit, i la majoria d'aquests sermons, pel mateix fet de ser predicats a un sector de la població analfabeta i pel poc prestigi intel·lectual que tenien, acostumaven a no ser posats per escrit.

Coneixem predicadors populars primerencs com Berthold de Ratisbona, o posteriors com Antoni de Pàdua, Jordà de Pisa, Joan de Gal·les i Géraud du Peschier¹⁷⁹. Es parla d'un sermó popular sense pràcticament concordances ni divisions, molt semblant al sermó altmedieval: centrat en un sol tema i que

---

¹⁷⁶ Lesnick 1989, 98: "The passion for inculcating the mental habit of logical clarification and lucid, palpable structuration were shared by Dominican popular preachers as well".

¹⁷⁷ Taylor 1992, 83: "Scolastic debates did not, for the most part, furnish material for popular preaching".

¹⁷⁸ Lesnick 1989.

¹⁷⁹ Hi ha còpies de l'*ars faciendi sermones* de Guéraud du Peschier a la Biblioteca Pública de Tarragona, ms. 107, f. 19r. i a la Biblioteca capitular de Tortosa, ms. 97.

recorria sovint a la narració¹⁸⁰. Els mateixos contemporanis admetien els beneficis d'aquesta predicació de cara al gran públic¹⁸¹. Aquesta predicació també tindria com a característica “l'uso massiccio e costante di riferimenti al mondo della natura, come elemento di raffronto e spiegazione¹⁸²”.

Aquest sermó popular també es caracteritza per el recurs als evangelis apòcrifs i altres fonts, i dóna mostra de comportaments i valors populars.

---

¹⁸⁰ Joan de Gal·les, *Ars praedicatione*. Firenze, Bib. Nazionale, ms. Magl. VIII 1412, f18v. Vid. Zafarana 1980, 223; 230-231.

¹⁸¹ Zafarana 1980, 229-232.

¹⁸² Zafarana 1980, 237.

Elements lingüístics del sermó

Mètodes d'adequació

Els autors de manuals de predicació insisteixen des del segle XII en la importància de l'adequació als diferents auditoris. Un dels primers a fixar-s'hi va ser el frare agustí Alexandre d'Ashby, cap a 1200:

Dulce exponere allegoriam et aliquod iocondere enarrare exemplum ut eruditos delecte allegorie profunditas et simplices edificer exempli levitas ut habeant itaque qui secum reportent.

Murphy 1986, 320.

I poc després, Thomas de Chobham tenia clar que:

Rethorica enim est ars dicendi apposite ad persuadendum.

Murphy 1986, 329 nota 69.

Thomas Walleys, que escriu cap a 1330 un llarg tractat de predicació, també és conscient de la importància d'una retòrica adequada a l'auditori:

Studet igitur praedicator, inter coetera, praecipue habere modum dicendi intelligiblem et allectivum, quia modus ipse dicendi non minus proderit auditoribus quam res dicta.

Murphy 1986, 341; Charland 1974, 328-403.

i Robert de Waseborn, escriu en favor de l'eloqüència:

Es por tanto reprehensible decir que la predicación no deba brillar con falsos adornos verbales, pues en muchos sermones de San Bernardo el conjunto es casi siempre rico en colores. Lo mismo vale para los sermones de otros santos, como es obvio para quien conozca la retórica y examine dichos sermones. Además, el papa León afirma: tal es la virtud de la elocuencia que nada le es ajeno que pueda ser ensalzado. ¿Quién dudará en aseverar que la sabiduría y la elocuencia juntas nos conmueven más que cada una por separado? Así, pues debemos insistir en la elocuencia y, sin embargo, no separarnos de la sabiduría, que es mejor que la primera.

Pons i Guri, 1989b, 353-354.

A l'hora de posar en pràctica aquestes bones intencions, però, les coses no eren fàcils. El fet que un sermó anés destinat a un auditori o a una altre podia fer variar tots els components del sermó: llenguatge, fonts, registre lingüístic, elaboració, forma de predicar...

En analitzar aquest punt ens trobem de vegades amb la dificultat de no saber a quin auditori es dirigia el predicador. Cal, doncs, establir una sèrie de criteris per analitzar l'adequació dels sermons, i per deduir l'auditori a qui anaven destinats a partir de l'estructura i contingut dels mateixos.

Els criteris bàsics que ajuden a identificar un sermó com a popular són el registre lingüístic col·loquial o vulgar, l'existència de marques d'oralitat (ús de la segona persona, interpel·lacions directes a l'auditori...) i la traducció de cites llatines, a més d'altres que també es poden trobar en tot tipus de sermons, com els exemples, la inclusió de fragments dialogats...

Aquests criteris ajuden a la definició de la tipologia de sermó, però no la garanteixen: molts sermons poc adaptats a auditoris laics eren predicats no obstant al poble. De fet, un dels criteris que podria ajudar a identificar els sermons com a textos populars és el fet d'estar escrits en llengua romanç. La realitat, però, és que gairebé tots els sermons que tenim fins a principis de segle XV estan escrits en llatí. Cal acceptar, doncs, que els predicadors feien un treball de traducció paral·lel al de predicació, ja fos al mateix moment de la predicació, o prèviament per escrit en plec o fulls que majoritàriament han desaparegut.

Els textos que es presenten en aquest estudi es troben entre els primers en gairebé dos-cents anys, que vehiculen l'escriptura de sermons en llengua catalana. Formen part, per tant del procés de vernacularització dels coneixements i "el salt de les llengües vernacles de l'oralitat a l'escriptura"¹⁸³.

Malgrat els avantatges evidents que oferia l'escriptura de textos religiosos en llengua vulgar, aquesta s'enfrontava a una dificultat que no trobaven altres branques del saber: la prohibició teòrica d'escriure obres religioses en vulgar, incloent la prohibició de traduir la Bíblia (malgrat que a la pràctica sí que hi havia traduccions del text sagrat).

La redacció de sermons en llengües vernacles anava endarrerida respecte el procés de vernacularització en altres matèries científiques¹⁸⁴. Aquest fet és degut a diverses causes, entre les quals la voluntat de controlar els continguts i limitar la transformació de continguts religiosos per part dels laics. Aquesta causa,

---

¹⁸³ Cifuentes 2001, 28.

¹⁸⁴ "La prédication reste donc un peu en retrait de ce mouvement, tout du moins dans le monde des clercs lettrés et de l'université », Chevalier 2007, 90.

però, no explica per si sola l'endarreriment de la vernacularització del discurs religiós. Altres factors, com la identificació entre llatí i ortodòxia, el temor a la pèrdua de precisió en la traducció dels continguts, la necessitat de mantenir una unitat de discurs davant el procés de la diversificació de llengües i una certa sacralització del llatí com allengua triada per Déu per fixar la litúrgia i la teologia cristianes, van ajudar a què les llengües vernaculars fossin arraconades i utilitzades únicament en la predicació als llocs. Aquest procés de traducció, però, no deixava de ser una concessió al laicat i, tret d'excepcions més o menys nombroses, no va ser, durant segles, encoratjat amb força¹⁸⁵.

Aquesta restricció lingüística va dificultar la transmissió del missatge cristià, en un moment de crisi moral de l'església i de recerca de noves vies espirituals per una part cada vegada més gran del laicat. L'església entra en una contradicció de la que li costarà molt sortir. La redacció de sermons es va fer en llatí de forma gairebé exclusiva fins a finals de segle XIV, quedant la traducció dels sermons com a fase final del procés de predicació, en el mateix moment de la predicació.

Recepció

El concepte de recepció s'ha tornar essencial en l'anàlisi textual i literari. Tot i que normalment es parla de la recepció de textos escrits, la recepció oral, la interpretació i reelaboració a la que dona lloc és semblant a la dels textos escrits¹⁸⁶.

Les idees d'unicitat del text ja fa anys que han estat oblidades. Com a fet social, el sermó ens deixa veure no només la veu de l'autor, sinó la societat medieval, i com la població feia seu el missatge transmès. Un cop el sermó predicat, el predicador perdia el control sobre el seu discurs. L'auditori el rebia, l'interpretava, l'adaptava i, sovint, el reelaborava.

---

¹⁸⁵ Interessants reflexions entorn al tema de les llengües a Coletti 1983, esp. 211-3.

¹⁸⁶ "L'oeuvre ne prend de sens qu'à travers les stratégies d'interprétation qui construisent ses significations", Chartier 1998, 55. "Es parte del sentido de un texto el estar abierto a un número indefinido de lectores y, por lo tanto, de interpretaciones", Paul Ricoeur, *Teoría de la interpretación*, p. 44. Semblants idees a Eco 1992.

El lector o oïdor capta el missatge d'un discurs a partir de la seva pròpia cultura, que pot estar d'acord o no amb els de l'autor. A més, tots els textos tenen llacunes, buits, continguts implícits... que el receptor omple en funció del seu moment històric i personal. L'exemple de Menocchio interpretant els Viatges de Sir John Mandeville i altres lectures és aclaridor en aquest sentit¹⁸⁷.

La relació entre recepció i hermenèutica és doncs, evident, i de fet de vegades recepció i interpretació han esdevingut sinònims. Intentarem, doncs, tenir en compte les apreciacions de Jauss, Iser, Eco o Zemon Davis¹⁸⁸, que ja des dels anys 60 i 70 han intentat estudiar la literatura més com un procés de relació entre autor i lector/oient que com un anàlisi de continguts del text.

Malgrat les diferències entre el sermó i la literatura escrita, el fet que també en la predicació cal tenir en compte la recepció sembla evident¹⁸⁹. El problema de la recepció de sermons és, òbviamment, que no és mesurable directament. Tot el que tenim és alguna referència en els mateixos sermons i en altres gèneres.

En un primer moment, i aquest és un argument tradicional en favor de l'èxit de la comunicació de l'ortodòxia, hi ha l'afluència massiva per escoltar els grans predicadors. Es tracta d'un tòpic generalitzat: Bernardí de Siena, Jordà de Pisa, Vicent Ferrer, Mateu d'Agrigento... omplien places i predicaven durant hores. Aquestes grans predicacions, però, presenten alguns problemes.

Per començar, l'assistència de molta gent no implica una bona comprensió del missatge. Potser més aviat la dificultava. Tot i aconseguir canvis importants en el comportament de la població i restar en la memòria dels oients, aquests no podien ser més que de curta durada, destinats a desfer-se al cap d'un temps de la marxa del predicador. A més, aquestes grans predicacions no deixaven de ser l'excepció a la predicació habitual.

El que havia de canviar el comportament de la població havia de ser el sermó quotidià del rector o dels frares mendicants, i no els grans sermons que només de tant en tant arribaven als pobles. Els mateixos predicadors eren conscients de la manca de predicadors per arribar a tots els indrets.

---

¹⁸⁷ Ginzburg 1981.

¹⁸⁸ Zemon Davis 1993, 189; 223-224

¹⁸⁹ Chartier 1998, 56-57.

El tema de la persuasió i la recepció dels sermons és de fet l'eix central entorn el que gira la tesi. Anirem veient, més endavant, els esforços i les dificultats dels predicadors per adaptar-se a la cultura de la població i a partir d'allà intentarem extreure'n conclusions.

El sermó, part del teixit narratiu

Els darrers anys s'ha pres consciència que el sermó no es pot estudiar aïllat de la resta de formes narratives i artístiques amb què estava relacionat: escriptura, oralitat i iconografia van formar durant el segle XIV un teixit narratiu que cal estudiar en conjunt¹⁹⁰ i que inclou, com veurem, la narració oral, l'art, el teatre i la música. El sermó era, juntament amb vides de sants, poesia, teatre religiós, col·leccions de miracles, llegendes orals, pintura, escultura, goigs i planys un més dels elements d'aquest conglomerat narratiu.

L'església liderà un procés que utilitza la paraula escrita, oral i l'art per divulgar una doctrina i tot un univers mental, tota una tradició narrativa i artística entorn el cristianisme, entorn la Vida de Jesús com a relat heroic. Aquesta tradició narrativa està immersa en la vida de la població, s'adaptava al seu calendari, als seus costums i responia a les seves necessitats, a l'hora que intentava conduir el comportament dels laics i dels clergues a una ortodòxia moral, basant-se en la imitació dels comportaments de Jesús i els sants.

Durant la predicació, s'intenta que l'auditori visualitzi mitjançant la imaginació allò que està narrant el predicador. De vegades, podia haver-hi l'ajut d'una pintura, però això devia ser extraordinari (il·lustració 1). El component visual i imaginatiu del sermó queda evidenciat en una prèdica de Bernardí de Siena:

Prima: vedremo come Maria, salendo in cielo, è da tutti li sprititi beati
essaltata o vuoi invitata; dove dice: «Surge»

Seconda contemplazione: vedremo como Maria è con grandissimi e suavi
guibili riscontrata dal Padre, Figliuolo e Spirito Santo (...)

---

¹⁹⁰ Valero Molina 1996; García Martínez 2006, 383-436; Bolzoni 2003 relaciona directament el *Triomf de la Mort* del Camposanto de Pisa amb la predicació dominica. Rodríguez 2004, 37: "las dos vías con que tradicionalmente la Iglesia lleva su mensaje a una cristiandad esencialmente iletrada: el sermón y la imagen".

Terza contemplazione: vedremo como Maria gloriosa è da tutti li spiriti
beati glorificata (...)

Bernardino, *Siena 1427*, 87

En l'àmbit català, l'estudi de Rosa Alcoy sobre els paral·lelismes entre el sermó de diumenge de Resurrecció de 1413 de Vicent Ferrer, i la iconografia de la resurrecció al gòtic català¹⁹¹, i l'estudi del retaule de Santa Maria Magdalena al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, que ha permès relacionar directament la seva iconografia amb la Llegenda Daurada¹⁹², poden servir com a exemple d'aquesta interrelació entre art i predicació. També ha estat analitzada la relació, no sempre fàcil, entre Vicent Ferrer i la iconografia gòtica¹⁹³.

---

¹⁹¹ Alcoy 1984.

¹⁹² Vid. *Imatges de la Llegenda...*

¹⁹³ Toldrà 2002.

3. Evolució històrica

Aculturació, adoctrinament, vulgarització i divulgació.

Una part de la historiografia ha vist la diversitat cultural de les societats medievals com una oposició entre cultura popular i cultures oficial. Segons aquesta manera d'entendre la societat medieval, des de finals de l'edat mitjana s'hauria iniciat una "revolució cultural" que "reprimí i desvaloritzà la visió del món de les masses populars"¹⁹⁴. Robert Muchembled, un dels representants d'aquest punt de vista, afirma que, cap al segle XV, existia a França una cultura popular viva, activa i dinàmica, que era en realitat un sistema de supervivència¹⁹⁵.

Sense refusar la part d'enfrontament que realment hi havia, en aquesta tesis s'entendrà la societat medieval com un espectre on coexistien des de l'ortodòxia d'una petita minoria dins l'església fins al cristianisme sincrètic de la majoria. No és possible parlar, pels segles XIV i XV, d'una cultura popular fora de la cultura cristiana¹⁹⁶.

El que caracteritzava una part de la població era la capacitat d'integrar un seguit de creences, actituds i comportament (entre les quals, òbviament, també el cristianisme) de forma sincrètica, superant les contradiccions aparents, "lògiques" que existeixen entre elles¹⁹⁷. Aquest sincretisme inclouria gran part del baix clergat, que es trobaria situat entre els discursos més oficials i els populars i que sovint donava resposta als neguits de la població amb actuacions poc ortodoxes. Aquest 'cristianisme sincrètic' era una barreja viva, caracteritzada per l'adició de continguts més que per la lluita contra la novetat o contra la diversitat¹⁹⁸. El cristianisme no era, doncs, una creença universal, oficial, àmpliament compartida i obligatòria, sinó que formava part, juntament amb altres herències culturals, de les diferents subcultures medievals.

---

¹⁹⁴ Muchembled 1991, 10.

¹⁹⁵ Ibid, 11.

¹⁹⁶ Wirth 1984.

¹⁹⁷ "des formes complexes de comportement religieux, où les superstitions et les dévotions conformes sont inextricablement mêlées, dans le cadre d'un système syncrétique à dominante chrétienne". Martin 1988, 366

¹⁹⁸ Russo, 1997.

Altres pràctiques i creences, però, restaven fora d'allò assimilable pel cristianisme: l'ambigüitat respecte el bé i el mal¹⁹⁹ que representa la màgia o els dracs, etc. Elements acceptats fins aleshores comencen a ser titllats de superstició²⁰⁰.

El que la jerarquia eclesiàstica intentava era fer quadrar els comportaments de tothom, des dels pagesos fins al rei, passant pels habitants de les ciutats i la noblesa, amb l'ortodòxia encara en formació.

El procés intentava ser no violent: una lenta unificació de la diversitat cultural en base a l'ortodòxia cristiana: la cultura dominant admet i integra elements de la cultura antiga. Aquest procés donà lloc a una cultura popular cristianitzada, on les noves pràctiques eren tan populars com les antigues²⁰¹. El procés és per tant, doble: d'una banda es cristianitza la cultura i d'altra banda es converteix el cristianisme en cultura que arribava a tots els espais socials²⁰².

No utilitzarem aquí el concepte d'aculturació²⁰³, tot i témer que no utilitzar-lo pot deixar en l'oblit els elements orals tradicionals que van desaparèixer en tot aquest procés, per què pressuposa que hi ha dues cultures en contacte, i que una domina l'altra i en suprimeix elements. Prefereixo parlar d'adoctrinament i reforma de costums, comportaments i creences.

El procés, dirigit

Tot i els punts de vista que reforcen que el poder es troba repartit per tota societat, i que els nous elements culturals es creen des de tots els àmbits de la societat i no només des de les institucions, no es pot oblidar el paper de l'església com a creadora de discursos i textos amb una direcció ideològica concreta. A més, veure aquest procés com un adoctrinament més que com una aculturació no implica

---

¹⁹⁹ «Le fossé culturel réside ici surtout dans l'opposition entre le caractère fondamentalement ambigu, équivoque, de la culture folklorique (croyance en des forces à la fois bonne et mauvaises et utilisation d'un outillage culturel à double tranchant) et le «rationalisme» de la culture ecclésiastique, héritière de la culture aristocratique gréco-romaine»: Le Goff, 1966, 28

²⁰⁰ Schmitt, les superstitions a le goff- remond, eds., histoire de la france religieuse, t.I, 417-551

²⁰¹ «tra il XIII e il XVI secolo la fede cristiana non era più soltanto un fatto di élite, ma aveva assunto una dimensione ben più vasta, divenendo una vera religione popolare». Russo 1997, 96.

²⁰² «C'est un même jeu subtil d'appropriation, de réemplois, de détournements» Chartier 1998, 52

²⁰³ El concepte d'aculturació l'utilitza, a més de Muchembled, Martin 1998, que titula un dels capítols «L'acculturation chrétienne et ses limites».

treure-li força a la voluntat de control de l'Església. Tindrem en compte que aquest adoctrinament tot i tenir reflexes i altibaixos, representà una lenta tendència a la generalització dels valors, comportament i creences cristianes ortodoxos.

El que interessa, però, no és calcular el nivell de penetració de la ideologia cristiana en la mentalitat popular, sinó veure com era persuadida la població i com aquesta responia:

“il s'agit dès lors d'identifier et de caractériser, non les ensembles culturels posés comme populaires, mais les modalités spécifiques d'un travail d'appropriation (...) une telle perspective qui place au coeur de ses analyses les «arts de faire» ou de «faire avec», comme écrit Michel de Certeau, attribue un statut nouveau à la consommation culturelle, qui n'est plus pensée comme passive, dépendante et soumise mais située dans sa distance créatrice, et possiblement, résistante, vis-à-vis des modèles qui lui sont proposés”

Chartier 1981, 92-93

Savoir s'il faut appeler populaire ce qui est crée par le peuple ou bien ce qui lui est destiné est donc un faux problème. Importe avant tout l'identification de la manière dont, dans les pratiques, les représentations ou les productions, se croisent et s'imbriquent différentes figures culturelles.

Chartier 2001, 52

El cristianisme, en tant que cultura i doctrina, sorgeix d'una institució encarregada de crear una ortodòxia i de vigilar el seu seguiment²⁰⁴. Fins i tot l'adaptació de la cultura popular al cristianisme és un procés dirigit des del papat²⁰⁵.

L'església, doncs adopta la llengua vulgar per predicar, recorre a la por a l'infern per controlar la moral de la població, fa seu el teatre i la música per estendre el seu missatge²⁰⁶, etc. Tot això té com a conseqüència l'aparició d'elements fonamentals de la cultura popular cristiana:

“sous l'effet de la christianisation, la culture folklorique médiévale adapte à ses propres structures mentales des modèles ecclésiastiques. Il ne

---

²⁰⁴ Schmitt, 2001, 82

²⁰⁵ “la necesidad de crear cuerpos doctrinales es una de las características más notables de todas las religiones. Por medio de las “generalizaciones” de la “teología oficial”, se intenta dar respuesta a los retos y novedades introducidos por los cambios constantes a que, sin excepción posible, se encuentran sometidas todas las culturas”, Duch, 2001, 244

²⁰⁶ “Il y aurait, donc eu confluence, dans le royaume d'Aragon, mais aussi sans doute ailleurs, entre la pédagogie des prédicateurs et d'anciennes danses funéraires et acculturation de celles-ci par celle-là”, J. Delumeau, *Le péché et la peur*, p. 87. Posar la cita al llibre castellà.

s'agit pas d'une simple réception, mais d'une élaboration véritable (...) une évolution nous paraît sensible: d'une culture de tradition folklorique, composée de maint éléments païens, tant bien que mal christianisés, à une culture de tradition chrétienne adaptée aux structures folkloriques"

Lauwers, 1987, 236

El cristianisme ortodox, folkloritzat en alguns rituals i manifestacions exteriors, deixa de ser un component més de les cultures populars per passar a convertir-se en element fonamental de les cultures subcultures d'una societat. El canvi es subtil, però fonamental.

En aquest procés de cristianització de formes de vida i comportament del poble molts elements de la cultura tradicional es quedaren pel camí. Als segles XIII i XIV, però, les cultures orals encara eren prou fortes i autònomes com per reproduir-se, al marge del discurs oficial de l'església. El Menocchio de Carlo Ginzburg, tantes vegades citat, és un exemple de com encara al segle XVI elements ortodoxos eren utilitzats per barrejar-los amb fàbules i tradicions noves i velles per fer-ne una realitat difícilment controlable per l'església. De la mateixa manera, les crítiques dels predicadors a les formes de vida populars mostren la vitalitat de la cultura popular i la incapacitat de l'església d'anul·lar-la.

Dit a la manera materialista, a la societat medieval no es donaven les condicions tècniques per concloure el procés de cristianització de la cultura tradicional. La tesi d'aquest treball és que aquest procés de mentalització es va començar a definir al segle XIII, i que si no obté els fruit desitjats fins al segle XVI és per una manca de tecnologia i penetració social que permeti l'educació i el control de la població.

Tot i que aquest procés va ser de vegades violent, sovint eren la insistència i la repetició de la doctrina que aconseguien que la població s'anés impregnant dels continguts oficials i anés canviant el seu comportament.

Les comunitats textuais al segle XI

No és cap aportació recordar que la gran majoria de la població altmedieval no sabia llegir ni escriure. La capacitat de llegir i escriure es concentrava als monestirs i als ambients àulics. El moviment monacal estava localitzat al camp i,

tot i servir a l'ideal teòric de la salvació de la societat, es barrejava poc amb aquesta²⁰⁷.

Fonamentalment, la societat medieval fins al segle XI era una societat amb una alfabetització restringida²⁰⁸ en què l'església mantenia el monopoli de la cultura escrita, que es podia identificar amb la cultura llatina. La identificació entre *clericus* i *litteratus* era pràcticament absoluta. Teòricament, aquesta cultura llatina cristianitzada havia de ser perfectament ortodoxa. Un anàlisi més profund, però, fa veure que elements com la màgia i superstició no eren estranyes a la cultura escrita clerical²⁰⁹.

El fet de mantenir una cultura escrita restringida permetia a l'església de l'alta edat mitjana deixar certa llibertat interpretativa dels textos al clergat. Això va fer néixer interpretacions heterodoxes de la Bíblia que quedaven dins l'estructura jeràrquica, eren resoltes internament i tenien una repercussió limitada. Valgui com exemple el cas de Claudi de Torí al segle IX.

El segle XI va ser un important segle de creixement demogràfic, de desenvolupament del comerç i de millores tècniques: el feudalisme s'imposava políticament, i augmentaven els desplaçaments i els intercanvis tant comercials com culturals i religiosos.

És a partir del segle XI que es veuen dos canvis culturals importants íntimament relacionats: un augment de l'alfabetització i, paral·lelament, de la interpretació de textos sagrats que, d'altra banda, es va donar no només en l'àmbit cristià, sinó també a l'Islam (averroisme) i jueu (aristotelisme de Maimònides i corrent cabalista).

Per a les religions monoteistes basades en textos sagrats que permeten interpretacions diverses i no sempre fàcilment concordants, deixar la interpretació del text sagrat als laics pot posar en dubte la seva coherència i, per tant, el fonament de les religions. D'aquí que el cristianisme vulgui restringir la lectura directa de la Bíblia i l'accés a l'escriptura.

---

²⁰⁷ Vauchez 1987, 134-136; Stock 1984.

²⁰⁸ Goody 1996; Moore 2003, 21.

²⁰⁹ Thomas 1978, 53-55.

Malgrat la voluntat de mantenir el monopoli de l'escriptura i la interpretació textual, però, aparegueren a principis de segle XI comunitats textuais, grups de laics i clergues en què un lletrat transmetia els continguts dels textos, especialment la Bíblia, actuant com a intermediari cultural.

La transmissió oral de textos seguia sent, en àmbit laic, un instrument fonamental de transmissió durant l'Edat Mitjana, com recordava fa gairebé cent anys Ruth Crosby²¹⁰. Les noves comunitats textuais, però, van ser importants per què a partir d'aquest intermediaris naixien interpretacions originals dels textos sagrats. Les comunitats textuais començaren a imaginar i desitjar un món ideal, basat en la Bíblia i allunyat de la realitat. És entre aquests grups on es donen els primers casos d'heretgies²¹¹.

La importància d'aquestes comunitats textuais no acaba al segle XI. Quan més endavant parlem de les comunitat de beguins al Llenguadoc i Catalunya al segle XIV, trobarem la mateixa tipologia de comunitat textual.

En parlar teòricament de la importància de l'alfabetització en les societats, s'ha dit que les comunitats textuais impedeixen fer una diferenciació clara entre cultures orals i cultures escrites. Gràcies a aquestes i a altres intermediaris culturals, com els predicadors, la cultura tradicionalment vehiculada per escrit es difonia entre la població abans mateix que l'escriptura. A més, aquestes comunitats textuais van introduir una novetat important: el comentari dels textos implicava diàleg, meditació, discussió, posada en dubte d'idees preestablertes o defensades per l'Església, i crítica a l'ortodòxia.

Discutir sobre llibres i textos, criticar-los i reflexionar-hi significava criticar i discutir sobre la societat i sobre la vida individual: "Social organization itself becomes a text worthy of commentary and interpretation"²¹².

---

²¹⁰ Crosby 1936.

²¹¹ Stock, 1984, 15. Un dels mèrits del llibre fonamental de Brian Stock és el de recordar l'existència de comunitats textuais des del mateix segle XI, fins i tot ja a finals del X. La comunitat textual on es barreja lectura i interpretació fa impossible seguit parlant de cultura escrita i oral diferenciades.

²¹² Stock, 1984, 24.

El camí cap a l'hegemonia

A partir del segle XI l'església es veu qüestionada per un seguit de realitats socials: una cultura feudal, una cultura burgesa i una religiositat heterodoxa. .... Durant segles, lluitarà per controlar, anul·lar o eradicar aquestes visions del món o cultures alternatives.

Cristianització del feudalisme

El segle XI és el gran segle de consolidació de l'ordre feudal. El feudalisme és, a part d'un sistema econòmic i social, la cultura de la noblesa. Els seus membres tenien les seves pròpies normes de comportament, valors i actituds, basats en la lluita i la celebració. El desmembrament de l'Imperi carolingi havia deixat la societat sense una estructura clarament definida. L'església recelava d'aquesta realitat no esquematitzable i intentà crear el seu propi discurs per entendre i transformar la societat. L'església es mostra insegura en relació al feudalisme²¹³.

L'església inicià al segle XI l'intent de control de la violència feudal mitjançant la Pau i Treva i, tot i que encara al segle XV apareixen mostres d'agressivitat per part de la noblesa, anirà pacificant la cultura feudal. A més, s'inicia la cristianització profunda de les relacions familiars, el matrimoni, el riure, ... i el ritual de vassallatge.

Le Goff, tot parlant dels rituals del feudalisme diu que:

La société de l'Occident médiéval étant une société chrétienne, le christianisme médiéval étant riche de rites et de symboles, il est normal que la marque de l'idéologie dominante se retrouve dans le rituel d'une des institutions fondamentales, donnant lieu à une cérémonie publique.

Le Goff 1977, 389

A continuació, però, afirma:

---

²¹³ Moore 2003, 557.

Dans le rituel féodo-vassalique le christianisme (...) ne fournit qu'un cadre, des accessoires -quelque importants qu'ils soient-, ni la matière, ni le symbolisme. Le rituel féodo-vassalique est un rituel essentiellement profane, plutôt que païen (...)

Le Goff 1977, 391

En un primer moment, l'església acceptava rituals d'origen pagà que més tard rebutjaria com a màgics, com és el cas de les ordalies.

Al segle XII l'església aprofundeix l'intent de control del "desordre" feudal, tot creant l'imaginari feudal, un imaginari que donava estabilitat al conjunt social i una funció concreta a cada ordre. L'escriptura es converteix, si no ho és sempre, en l'instrument dels clergues per crear una societat imaginària que poc a poc es convertia en societat real.

Cristianització de la cultura burgesa

L'escriptura prengué noves funcions. D'una banda, una funció política, administrativa i legal, que permeté la creació d'una burocràcia i dels estats feudals. Des del segle XII l'extensió social de l'escriptura i la lectura afavoreix la reflexió i la discussió política i religiosa. Alguns d'aquests laics començaren a dirigir la seva vida segons nous ideals i creences. De la mateixa manera, la predicació laica té els seus orígens al segle XI²¹⁴: l'èxit dels predicadors considerats herètics per l'Església suggereix que els anys entorn 1200 foren un moment crític en la història de la religió popular i l'Església institucional²¹⁵.

A més, el creixement de la burgesia es basava en una funció econòmica de l'escriptura: el desenvolupament del comerç i la comptabilitat es vehiculaven per escrit. D'aquesta manera, cada vegada hi havia un major percentatge de població alfabetitzada. S'anava formant una cultura escrita laica en els àmbits universitari i burgès. Les traduccions i l'augment del comerç se situarien en l'inici de l'aparició d'aquests grups socials nous amb valors, comportament i símbols propis. Aquesta nova cultura escrita laica comporta també una nova religiositat.

---

²¹⁴ Moore 1989, 23.

²¹⁵ D'Avray 1985, 25.

Una conseqüència de la secularització de l'escriptura és que permet als nous lletrats entrar en el món de la teologia i la doctrina erudita, que els estava tancada fins aleshores²¹⁶.

La burgesia tenia una nova visió del món, en què la seva vida quotidiana basada en el negoci i el comerç no comprometia la seva salvació. A aquest moviment es correspon l'humanisme del primer gòtic i l'interès per les relacions personals en les escenes religioses, més que en el seu contingut teològic²¹⁷.

La predicació clerical apareix doncs com a resposta a l'aparició d'una cultura escrita laica, que obliga a l'Església a sortir del seu aïllament.

Ràpidament, s'inicià un canvi en la manera en què l'església interpretava la Bíblia²¹⁸. Hug i Andreu de Sant Víctor i Tomàs d'Aquino van retornar a la interpretació literal de les escriptures, que va ser un punt important per disminuir, tot i que sense aconseguir evitar del tot, el subjectivisme interpretatiu causat per la multitud de nous lectors dels text sagrat. La nova interpretació literal es basava tant en el sentit històric del text com en la intenció de l'autor.

El Segle XIII

A partir del segle XII l'església configura un discurs ideològic sobre el Bé i el Mal que pretén que tota la societat accepti²¹⁹. Es tracta d'un procés de llarga durada que arriba ben bé al segle XVIII, quan el racionalisme i l'empirisme faran canviar radicalment la lluita per l'hegemonia cultural.

Com ja hem vist en revisar les crítiques al treball de Bakhtín, malgrat la importància de la impremta i el Concili de Trento en l'extensió de l'ortodòxia, la

---

²¹⁶ Etienne de Tournai, abat de Santa Genoveva de París, s'indigna a finals del segle XII: «Es discuteix públicament (...) dels misteris de la Divinitat, de l'encarnació del Verb. L'indivisible trinitat és trencada i trocejada pels passadissos (...) tantes places públiques, tants blasfems...» Delumeau 1979, 260.

²¹⁷ “aunque siguieron siendo profundamente piadosos, creyeron con una seguridad creciente que podían divertirse en este mundo sin comprometer sus posibilidades en el venidero. Su optimismo parecía estar confirmado por la prosperidad y la relativa paz de los primeros cuarenta años del siglo”. Meiss 1988, 80.

²¹⁸ Vid. Olson 1998, 167-183.

²¹⁹ “l'Église des XIIIe-XVe siècles a voulu socialiser l'ascèse et monachiser la société dans son ensemble, par l'intermédiaire des confréries pieuses et des tiers-ordres, non sans susciter de fortes réactions en sens inverse”; “ les clercs poursuivent des fins idéologiques très précises et qu'ils usent, les cas échéant, d'une certaine contrainte”, Martin 1998, 14-15, 218.

historiografia ha deixat clar que aquest procés s'inicia al segle XII, moment en què hi ha un verdader trencament amb el passat. És aleshores quan es pren seriosament el poble: el desenvolupament de l'espiritualitat laica, l'aparició de les heretgies i el creixement demogràfic van fer evident que s'havia entrat en una nova època per a l'església. Ràpidament es deixa de banda l'anterior tolerància o indiferència amb heterodòxies i sincretismes i s'inicia una persecució a les tradicions no compatibles amb l'ortodòxia.²²⁰ Aquest canvi s'havia iniciat ja abans del IV Concili Laterà: "en el nivel de las élites religiosas nacerá entonces la idea de que la cristiandad occidental debe aún convertirse profundamente"²²¹.

Com demostren els estudis sobre l'art romànic, aquest procés no es basava només en el control de l'escriptura, sinó que implicà el naixement d'una iconografia condicionada per la lluita contra el catarisme. Aquesta iconografia, originada en tallers del nord d'Itàlia i la Provença, s'expandí ràpidament. El primer gòtic, de la mà de l'abat Suger, sorgiria precisament d'aquests programes iconogràfics unificats²²².

L'Església va haver d'esforçar-se al màxim per acabar amb les heterodòxies. Quan la predicació i la persuasió no funcionaven, no es dubtava a utilitzar la violència. El moviment més important d'aquest corrent, el catarisme, va ser eliminat físicament, però els senyals d'alarma i la consciència que calia un esforç de pedagogia entre la població per tal d'estendre un discurs ortodox es van establir al cor de la cristiandat.

L'església es va adonar que estava perdent el monopoli de la cultura escrita i que, de fet, mai havia dominat l'àmbit de l'oralitat. En aquest punt, el concili IV del Laterà va reforçar el procés ja iniciat de confessió i predicació, que va quedar en mans dels dos nous ordres mendicants: predicadors i franciscans. S'iniciava així una nova etapa en què la predicació i el control de la producció

---

²²⁰ Moore 1989. Kienzle 1999.

²²¹ Vovelle 1985, 126-127: "Una de las claves de bóveda de la pastoral común a los «dos Reformas» según un concepto apreciado por J. Delumeau sería, pues, esa inmensa campaña de aculturalización orientada hacia los grupos populares, sobre todo rurales ...". També d'aculturació parla Delumeau, op. cit, p. 618. Valoració pràcticament idèntica a Russo 1997, 96 i Kienzle 1999, 22-23.

²²² Quintavalle 2008.

escrita i del discurs oral estarien al punt de mira de la jerarquia eclesiàstica²²³. Com ja hem dit abans, aquest procés no té a veure només amb la predicació, és més aviat la creació d'un teixit discursiu que inclou la producció artística: arquitectura, pintura i escultura. Carlo Quintavalle creu que aquest "sistema organitzat d'imatges" es podria remuntar a la reforma gregoriana²²⁴.

D'aquí que "le XIIIè siècle a été, plus qu'aucun autre, le siècle de la parole"²²⁵. A partir de 1215, el papat s'atorgà el control de la paraula escrita i de la paraula pronunciada. És en aquests segles quan s'esdevingué una petita revolució en l'oralitat. L'església s'adonà de la necessitat del control del discurs oral per mantenir i divulgar el seu ideal de societat, donà més importància a la predicació i es començà a escriure *ars praedicandi* per ensenyar a predicar als clergues. L'església acceptà parcialment el trencament de l'antiga diglòssia i començà a vehicular massivament la doctrina en llengua materna. De tota manera, la producció escrita es vehiculava encara en llatí, com passa en la majoria dels *ars praedicandi*²²⁶. El cas del fragment dedicat a "De predicacio et en quel manieira deu hom predicar" del Breviari d'Amor de Matfre Ermengaud es una excepció a la norma i, com a tal, ha estat sovint oblidat en l'estudi dels arts de predicació²²⁷.

Aquest trencament de la diglòssia altmedieval és de tal importància que no es pot obviar en l'estudi dels sermons. Ho deixa clar Saignieux:

On mesure mal aujourd'hui l'importance d'un tel changement. Il s'est agi en fait d'une véritable révolution copernicienne dans la conscience chrétienne, d'une mutation au sens biologique du terme (...) on a trop négligé la signification mentale - historique et théologique- que revêt ce brusque passage de la Tradition à la Traduction.

Saignieux 1982, p. 30-31.

Molts dels aspectes que atrauran l'atenció de l'Església de la Baixa edat mitjana es basaran en el control de la paraula: bruixeria, confessió, predicació, ... És a dir:

---

²²³ Jacques Berlioz 1980-81, 116: "à la fin du XIIe siècle l'Église doit s'adapter aux transformatifs de la société. Face au déferlement de l'hérésie, au développement des villes, à l'essor économique, à l'acroissement démographique, une solution: une nouvelle prédication".

²²⁴ Quintavalle 2008, 57.

²²⁵ Saignieux 1982, 36.

²²⁶ Alberte 2003.

²²⁷ Bolduc 2006.

què es pot dir i què no es pot dir, un problema afegit a què es pot fer i què no es pot fer, que mantindrà vigència en aquest nou període²²⁸.

El procés de cristianització profunda de la societat és un procés d'adoctrinament de la població a partir d'un seguit de valors, continguts i formes de comportament sorgides dels dos principals nuclis de creació intel·lectual: l'església i la universitat, que utilitzen l'escriptura per crear una ideologia i per estendre-la als diversos grups socials, tant alfabetitzats com no. Utilitzo durant el treball el concepte d'adoctrinament més que el d'aculturació, ja que no es tracta tant d'un procés de substitució com de modelació, evolució dirigida o convergència de la cultura popular amb la cultura escrita clerical. De vegades, però, el límit entre aculturació (substitució violenta) i adoctrinament (no violent) no està clar. Ja hem dit que aquest procés podia ser persuasió o violent segons el moment. En qualsevol cas, el paper del sermó en aquest procés fou de màxima importància²²⁹.

L'opció de l'església: adoctrinar sense ensenyar.

Des del punt de vista de la cultura cristiana escrita medieval, es pot comprendre que alguns sermons titllin la població analfabeta d'ignorant. Costa més d'entendre que conceptes com "ignorància" o "costums deplorables" se segueixin utilitzant en la historiografia actual. Si la població no coneixia la teologia cristiana no era perquè fossin estúpids, sinó simplement perquè tenien una altra cultura, perquè no els interessava o perquè ningú els havia ensenyat doctrina.

Tractar les pràctiques heterodoxes populars com a ignorància equival a dir que enlloc de la cultura cristiana no hi havia res, que la població es movia en una mena de buit cultural que l'església havia d'omplir. La tasca eclesiàstica és, des

---

²²⁸ Zumthor, 2006, 57: "la función de la escritura es decantar la palabra colectiva".

²²⁹ La importància de la funció moral del sermó es reforça cada vegada més en la historiografia enfront una visió basada més en l'acte comunicatiu o en els continguts folklòrics: "la nueva y creciente voluntad de aculturación que dominó a las élites. Se trató, por lo tanto, de una «normalización» en el sentido de que, de la manera más rigurosa, intentaron hacer entrar, en el marco religioso y moral de una cristiandad austera, a poblaciones que con demasiada frecuencia eran refractarias a este orden estricto.", Delumeau 1989, 618. El mateix Delumeau cita un text de *Il formaggio e i vermi*, on es parla d'adoctrinament. "The effects of public preaching can be viewed as triggering a process of cultural osmosis in which book-learning and a clerical world-view gradually spread to large parts of the European population and thereby shaped its thinking and culture", Maier 2004, 226-227.

d'aquest punt de vista, civilitzadora. Si tenim en compte, però, que la població tenia la seva pròpia cultura autònoma, el procés es veu com una substitució o cristianització de les diverses cultures anteriors.

L'església, doncs, intenta mantenir el control de la producció escrita i del discurs oral a través de la predicació, basada en una cultura escrita, fixada en manuals teològics i estudiada a la universitat. La predicació, és, recordem-ho, un mètode d'adoctrinament i no de comunicació²³⁰.

La predicació posa en contacte la cultura escrita cristiana amb la cultura no oficial, transmetent-li continguts, moral, una nova organització mental i una nova visió del món²³¹.

Aquest procés de cristianització fou només en un grau menor un procés educatiu. L'església era conscient de la dificultat en trobar un equilibri en l'educació de la població. Un excés de formació podia promoure l'opinió, la discussió i la posada en dubte de principis ortodoxos, però una manca de formació deixava la població indefensa davant l'heretgia i la superstició.

L'opció pedagògica de l'església consistia en considerar els laics o *minores* incapaços d'entendre els misteris fonamentals del cristianisme. Havien de creure i obeir allò que deia l'església. La fe explícita, conscient, es limitava a l'aprenentatge de memòria de les tres oracions fonamentals (Prenostre, Credo i Avemaria) i a la creença en els misteris de l'Encarnació, la Mort i Resurrecció de Jesús i la Trinitat²³², coneixement que es barrejava amb el seguiment dels rituals públics (misses, confessió) i privats (oració vespertina, ...) ²³³.

És a dir, l'església pretenia una cristianització de les consciències, dels costums i els comportaments de la població, però era conscient del nivell que podia exigir a la població. Per això, l'església situa el llindar de tolerància de la ignorància el més baix possible per no caure en l'error doctrinal. Fins i tot els

---

²³⁰ “la posesión y el uso de del lenguaje escrito en esa sociedad representa una herramienta de control extremadamente poderosa que fue utilizada sobre todo por la Iglesia (...) la Iglesia romana siguió siendo durante la Baja Edad media la principal burocracia que, por encima de cualquier otra administración, aseguraba la combinación triunfante de escritura y Estado”, Schmitt, 2003, 579.

²³¹ Amos 1993, 1-14, envia a obres com Stock 1983 o Ong 1987. A nivell català, vid. Varela 2006.

²³² Schmitt, 2001, 102-104.

²³³ Schmitt 2001, 110

errors doctrinals eren sovint tractats com a errors d'opinió i es perdonaven, sempre que no es defensessin amb insistència²³⁴.

L'ortodòxia en diàleg intern

Cal recordar la manca de coherència del discurs oficial, que sovint havia de fer equilibris entre diversos corrents interns. El corrent pauperístic i evangèlic portat a l'extrem amenaçava l'existència de l'església com a institució, ja que sense una maquinària econòmica i una acumulació d'excedents, l'estructura episcopal i papal no podia mantenir la seva presència i el seu paper en la política internacional. El segle XIV veié la formació d'una administració papal més potent a nivell financer i administratiu i la creació d'una important maquinària fiscal. Les veus crítiques amb aquesta opció, però, no van desaparèixer mai.

D'altra banda, l'extensió d'una cultura capitalista basada en el benefici econòmic i l'enriquiment personal estava portant a burgesos i comerciants a desenvolupar un important paper en la societat. L'església reaccionà també davant aquesta acumulació de capitals i defensà teories com la del preu just o la lluita contra els interessos elevats.

En la recerca de l'equilibri entre un pauperisme evangèlic que posava en perill la institució i un capitalisme que anava obertament contra les teories econòmiques i socials tradicionals, la posició dels diversos autors no va sempre la mateixa. Tant aviat és possible trobar defenses del capitalisme per l'enriquiment que aporta a la societat, com atacs pel fet de basar-se en la usura i en l'augment de les diferències entre grups socials. El mateix passa respecte a la pobresa, que originà un dels debats més durs durant el segle XIV.

---

²³⁴ “on ne peut passer sous silence le fait que ces récits peuvent également fournir au clergé l'occasion de passer compromis avec certaines pulsions collectives peu avouables ou avec de comportements religieux basement intéressés, voire franchement superstitieux (...) les récits exemplaires permettent de faire des concessions à la religion peu intériorisée du peuple chrétien, toutes catégories sociales confondues”. Martin 1998, 528-529.

Al segle XIV: societat de contrastos

L'angoixa i el terror de la societat baixmedieval davant la mort quotidiana, especialment a partir de 1348, es gairebé un tòpic sobre la baixa edat mitjana. Cal recordar, però, que aquesta por era només una de les respostes que donà la societat als desastres demogràfics que l'afectaren.

Amb la fi del cicle econòmic expansiu, durant primer quart de segle XIV, part de la població inicià un gran canvi de mentalitat que es manifestà de dues maneres ben oposades. L'optimisme burgès del primer gòtic fou substituït per la creença que els actes d'aquesta vida no només tenen conseqüències després de la mort, sinó que el càstig diví s'anticipa a aquesta vida. La magnitud del desastre va donar força d'evidència a aquesta creença²³⁵ i va ajudar a l'extensió del missatge de penitència en la societat²³⁶.

Una versió minoritària i extremista de la necessitat de penitència porta als moviments més radicals de pobresa evangèlica, els *fraticelli* i els flagel·lants. Aquests darrers, tot i que ja havien existit cap a 1260, rebroten amb l'arribada de la pesta el 1348²³⁷.

Tot i que en general, aquestes tendències extremistes eren mal vistes per l'ortodòxia, hi ha tota una predicació que enllaça amb la creença en el dolor com a font de salvació, és a dir, amb una posada en pràctica de la *Imitatio Christi*.

La predicació radical dins l'ortodòxia ve representada per Giovanni dalle Celle, Jacobo Passavanti, Mateu d'Agrigento, Bernardí de Siena, Franciscus de Mayronis i Vicent Ferrer, a qui es va arribar a amonestar per la presència de flagel·lants en el seu seguici. També hi ha la predicació ortodoxa més benèvola, com la de Domenico Cavalca (1270-1342).

A Itàlia personatges com Giovanni dalle Celle, William Fleet, Santa Caterina de Siena, Fra Filippo Passavanti o Giovanni Colombini, fundador dels Gesuati²³⁸, van ser importants líders religiosos.

---

²³⁵ Meiss 1988, 98-99, que analitza la influència de la crisi en l'art florentí.

²³⁶ Llopart 1972 (=1982, 145-171)

²³⁷ Cohn 1981, 126-135.

²³⁸ Meiss 1988, 110.

Paral·lelament a l'increment de la por, es poden identificar altres respostes a la crisi, com un augment de la pietat ortodoxa, un refús de les normes institucionalment predicades i el reflux de l'hedonisme, tant entre els laics com entre els religiosos²³⁹.

Aquesta diversitat de respostes a la crisi quedaria immortalitzada en dos obres paradigmàtiques realitzades a Pisa i Florència: el *Triomf de la mort* de Buffalmacco i el *Decameró* de Boccaccio, potser escrit en resposta al to tràgic de la primera²⁴⁰.

Enmig d'aquesta diversitat, la predicació visqué una revifalla²⁴¹. Per recuperar el prestigi perdut, el papat va fer un tomb rigorista, i va acabar amb la permissivitat envers els predicadors populars²⁴² crítics amb la jerarquia. Jean Hus, paradigma del canvi, va ser cremat sense ni tant sols ser sentenciat per heretge.

Concreció de l'adoctrinament

Com es concretava aquest adoctrinament? Ara no podem més que enunciar els punts que, més tard, un cop resumit el que sabem sobre la situació del cristianisme i la predicació a Catalunya i analitzats els sermons inèdits, serà més profundament analitzat.

- creació de frontera entre els conceptes de sagrat i profà, d'ortodox i heterodox, que en la mentalitat popular eren continus, indiferenciats.
- nova visió davant els grups marginals: jueus, ...
- limitació als clergues de la intermediació amb Déu.
- afebliment dels llaços dels clans familiars i les solidaritats de grup.
- domini del cos i la sexualitat de la població.
- afebliment de les festes paganes basades en el descontrol, l'excés i l'orgia, i substitució per festes religioses i de pietat.

---

²³⁹ Meiss 1988, 116, cita les cròniques de Villani i Agnolo di Tura per exemplificar aquesta dualitat a Itàlia: “parece que la plaga tendió a promover una vida no convencional, irresponsable o auto-indulgente, por una parte, y una piedad más intensa o una excitación religiosa, por otra”, p. 88.; “la plaga, unida a las demás perturbaciones, tendió de hecho a polarizar a la sociedad por un lado a una religiosidad exacerbada y por el otro, a una disidencia moral y religiosa”.

²⁴⁰ Bolzoni 2002, 9.

²⁴¹ Martin 1988, 51

²⁴² Mullet 1990, 142.

- lluita contra les supersticions, màgia i creences populars.
- Extensió d'una lògica racional aristotèlica, una lògica lineal, en substitució d'una lògica basada en associacions lliures de significat. En aquest punt, sembla que l'evolució no va ser inconscient, sinó que va arribar a ser conscient i voluntària. El teòleg Guillem Durand va plantejar una oposició entre la lògica de la contradicció i la lògica de l'ambivalència.
- individualització del fet religiós.
- reforç de l'obediència, el respecte a la jerarquia, autoritat i disciplina.
- religiositat de la por, la culpabilitat, la confessió i el perdó. Aparició del purgatori.

Elements integrats al cristianisme

Com recorda Schmitt, el cristianisme medieval no va deixar de canviar, innovar (inventant, entre altres, el purgatori) i adaptar-se. Però també va ser capaç, com havia estat capaç des de l'època de l'Imperi Romà, d'integrar elements externs. D'aquesta manera, rituals d'origen popular com les processons, s'adaptaren als nous temps i a les noves devocions. Finalment, el Purgatori, novetat en la teologia cristiana que es convertiria en dogma al Concili de Trento, tenia uns orígens populars²⁴³.

Potser el cas més conegut de barreja entre tradició popular i missatge oficial siguin les Danses de la Mort. El Llibre Vermell de Montserrat conserva una Dansa de la Mort²⁴⁴. A Castella, la Danza general²⁴⁵ es pot remuntar fins a inicis de segle XV. A França, la Dansa dels Innocents seria de la mateixa època (1424). La majoria d'elles sortien d'ambients monàstics. La conclusió, sembla clara: La dansa macabra era un sermó. Tenia una funció estètica, però menys important que la funció pedagògica²⁴⁶.

Un altre element novedós d'aquesta època és la creació de confraries, que tant poden ser indicatiu de pietat popular com de religiositat allunyada del control de

---

²⁴³ Le Goff, 1999b, 790-791.

²⁴⁴ Estudiada a *Analecta montserratensia*, I (1917), p. 184-192; Déluveau 1984, 85-89.

²⁴⁵ J.M. Sala-Sole, «En torno a danza general de la muerte», *Hispanic review*, XXXVI/4 (1968), p. 303 ss

²⁴⁶ Déluveau 1984, 100.

les jerarquies eclesiàstiques²⁴⁷. Una etapa de prohibició o limitació (1329-1370) dividiria una etapa inicial (mitjans de segle XIII-1329) en què aparegueren confraries lligades a esglésies i hospitals, d'una etapa d'expansió en què apareixerien confraries religioses lligades a advocacions de Crist i la verge Maria. El regnat de Joan I destaca pel gran nombre de confraries creades.

Un altre canvi important es va donar en referència a la valoració que es feia del diable i la bruixeria. No és fins a la segona meitat del segle XV que l'església accepta els vols nocturns de bruixes. Segons els textos religiosos, aquest canvi es degut a un canvi en l'actuació del diable. En el fons, es tracta de l'acceptació per part de l'església d'una creença popular mai esborrada de la població²⁴⁸.

El sermó i el predicador popular

La profunda crisi en què es trobava l'església a causa del Cisma i l'evident corrupció de part del clergat, dificultava el paper de lideratge espiritual de la societat²⁴⁹. En aquests moments, la pietat popular es reuneix entorn la paraula carismàtica del predicador.

El predicadors atemperen els conflictes socials i donen resposta als dubtes i les pors de la societat, que veia en ells una personificació de la paraula divina. La paraula predicada, que proclama la necessitat d'una reforma dels costums per a tots els grups socials, incloent l'església i les classes benestants, és la resposta als dubtes. El predicador ostenta l'autoritat moral que l'església estava perdent. El predicador, independent en part de la jerarquia, representa una relació directa de la societat amb Déu, sense haver de passar per la corrupta jerarquia²⁵⁰.

El predicador popular, per la seva situació en contacte amb la població, podia participar d'una visió crítica de la jerarquia, de la mateixa manera que ho

---

²⁴⁷ Benítez 2006, 20.

²⁴⁸ Schmitt 2003, 124.

²⁴⁹ Mormando 1999, 22-25.

²⁵⁰ Mormando 1999, 227: "Bernardino by and large seems to have had great freedom of speech in his sermonizing, as the blunt and bitter criticism of local policy and social order he habitually launched at his hosts would indicate (...) the "charismatic" or "informal" power of a successful popular preacher like Bernardino rivaled at times that of the official ecclesiastical leadership, that is, the local bishops and the pope". És a dir, els predicadors no prediquen contra l'església, sinó al marge d'ella.

havien fet segles abans Robert d'Abrissel, Enric de Lausana, Pere de Bruis, Arnau de Brescia o Lambert le Bègue, però sense les desviacions violentes d'alguns d'aquestes predicadors. És en aquest moment que el sermó deixa de ser un discurs de control ideològic per passar a ser una expressió de descontentament que podia compartir el clergat amb la població laica²⁵¹.

Vicent Ferrer critica la riquesa d'uns en comparació amb la pobresa de la majoria:

Los ciutadans, hòmens honrats e persones riques (...) no basten a pagar los logres (...), no es deliten sinó en pecats e vicis, *et sic de aliis*.

Antigament (...) no era prevere que no sabés tota la Bíblia, e molta ciència, e no hi trobaven armes en sa casa, mas missal e breviari; e ara no sabran res, e enlloc de llibres tenen moltes armes; antigament vivien castament; ara tenen sa bona concubina, axí com diu lo plant d'Ezequiel: «*Sacerdotes ignoraverunt leges*» (Ez 22, 26); no hi dóna lo sol.

(...) la vida del religiós deu ésser aspra, e en los colls del desert, dóna-hi lo sol. Antigament hi donava, que servaven la regla, mas ja no hi dóna lo sol.

(...) los prelats de l'església (...) no curen sinó quant val de renda, tants cavalls puc tenir; a preïcar ne dar bon exemple, no res. No donen res de ço que és de Jesucrist.

Vicent Ferrer, *Sermons de Quaresma*, I, 84-85

En diversos moments mostra Vicent Ferrer una certa crítica social a les jerarquies i estaments més benestants. Per trobar equivalents caldria buscar predicadors com Antoni de Pàdua o Bernardí de Siena.

La crítica social en els sermons vicentins és un dels aspectes més poc estudiats del predicador valencià. S'estudien els sermons des del punt de vista lingüístic i teològic, però molt poc des del punt de vista de la societat i, quan es fa, es limita bàsicament a les conseqüències que tingueren envers els jueus²⁵².

La crítica a les jerarquies, però, és un dels elements que converteix un predicador en carismàtic. Caldria un anàlisi més profund del missatge social de Vicent Ferrer, però és clar que el seu èxit rau en dirigir-se no a grups socials aïllats, sinó al conjunt de la societat, repartint tant les culpes com les vies de perdó a tothom.

---

²⁵¹ Jean Wirth utilitza precisament el cas de Thomas Connecte per posar en evidència un excés de rigidesa en la utilització del concepte d'aculturació i en la visió d'una cultura popular separada d'una cultura lletzada. Vid. Wirth 1984, 68-69. El mateix Wirth insinua la teoria que aquesta predicació popular seria un antecedent del puritanisme.

²⁵² Serveixin com a excepció Cátedra 1994 i Forcada 1980.

En algunes ocasions, els predicadors s'atrevien a criticar obertament a la jerarquia eclesiàstica o als dirigents polítics. En aquests casos, la predicació popular podia estar relacionada amb els moviments de crítica i de reforma social²⁵³.

Alguns predicadors, fins i tot refusen entrar a formar part de la jerarquia eclesiàstica per mantenir la seva independència:

S'io ci fussi venuto come voi volavate ch'io venisse, cioè per vostro vescovo, elli mi sarebbe stata serrata la meta della bocca. Vedi, cosí; cosí sarei stato, che non arei potuto parlare se non colla bocca chiusa.

Bernardí, *Siena 1427*²⁵⁴

Alguns predicadors es converteixen en líders socials. Grups de penitents i flagel·lants el segueixen, tot desenvolupant una penitència itinerant no sempre ben vista per la jerarquia, que quedava en evidència davant la pietat popular. El sermó és, doncs, a més de l'expressió d'un intent de reforma de dalt a baix, l'expressió d'un intent de reforma de baix a dalt. Alguns predicadors eren vistos com a líders populars i arribaven a ser aclamats com a verdader nou Crist. Bernardí de Siena, per exemple, va ser rebut a Spoleto i aclamat per la població amb branques d'olivera, i Vicent Ferrer, va entrar a Toledo a esquenes d'un ase, com Jesús a Jerusalem. La trona que se li va fer per predicar era tant alta que situava el predicador a la mateixa alçada que una imatge de Déu Pare²⁵⁵.

És a dir, el sermó no estava sempre en mans de l'ortodòxia, i els predicadors podien arribar a tenir problemes amb la Inquisició. És el cas de Vicent Ferrer, condemnat per Nicolau Eimerich per haver dit que Judes se salvà de la condemna a l'infern a causa de la seva contricció²⁵⁶.

---

²⁵³ Mullet 1990, 16-18 i 126-173, analitza els casos de Joan Hus, Bernardí de Siena i Savonarola i posa l'accent en els contactes entre predicadors i població i en l'allunyament amb els discurs oficial. Alguns fragments de Vicent Ferrer i Francesc Eiximenis es podrien incloure en aquest apartat. Pel que fa a Barcelona, Carme Batlle, constata que els sermons contra els dirigents de la ciutat, el Nadal de 1333, del carmelita Bernat Despuig, van ser "el único caso que conocemos de la actuación de un fraile favorable al pueblo" (Batlle 1973, 58).

²⁵⁴ Citat per Bolzoni 2003, 151.

²⁵⁵ Mormando 1999, 28; Cátedra 1984, 297-298.

²⁵⁶ Delaruelle 1975, 42; Esponera Cerdán 2007, 59-61; Fages, Notes et documents..., 94. Es poden afegir casos com el tràgic final de Savonarola i Joan Hus o el del mateix Bernardí de Siena, sospitós d'heretgia.

Les ciutats, especialment al segle XV, intentaven allotjar i retenir els grans predicadors²⁵⁷, ja que la seva influència representava una verdadera catarsi social. Després d'algunes predicacions, es feien de vegades ordinacions prohibint el joc i la prostitució. Aquesta realitat no va arribar mai a ser, a la Corona d'Aragó, tant important com a Itàlia i França. A Itàlia, la generació de Bernardí de Siena, Joan de Capistrano, Jacopo della Marca i Alberto da Sarteano va representar la culminació d'aquest poder social del predicador, mentre que a França s'han pogut estudiar abastament les campanyes de missió al segle XV de predicadors com Jean Cleree, Yves Helory i molts altres²⁵⁸. A la Corona d'Aragó, només Vicent Ferrer i Mateu d'Agrigento assoleixen un nivell semblant de catarsi social.

L'excepcionalitat d'aquests predicadors, considerats veritables sants en vida, fa dubtar de la representativitat de la seva predicació. El ritual que els acompanyava (la música, les gesticulacions, els flagel·lants ocasionals, la teatralitat...), que ha arribat a ser anomenat 'model profètic' de predicació, allunya aquests predicadors de la predicació ordinària²⁵⁹. Tot i no compartir la visió d'aquests predicadors com a 'dictadors de la Paraula' objecte d'un culte personal, sí que cal relativitzar la seva petjada a mig i llarg termini. Malgrat l'èxit social i els canvis a curt termini, els vells costums, segons Herve Martin, reapareixien ràpidament²⁶⁰.

Límits a la purificació (aculturació)

El procés d'adoctrinament va tenir seriosos problemes fins l'arribada de la impremta i l'extensió d'una xarxa educativa, ja en època moderna. Els sermons dels segles XIII al XV serien, sens dubte, uns veritables precursors del gran moviment cultural que va representar la "recristianització" de la societat en època moderna, però mancava la capacitat tècnica, el control social i la formació pedagògica del clergat per fer arribar el missatge de forma generalitzada i eficient.

---

²⁵⁷ Miró i Baldrich 1995 ressegueix les predicacions a Cervera durant els segles XV i XVI i els corresponent pagaments als predicadors. També mostra com els pagaments els havia d'acabar fent la ciutat, donada la poca quantitat recollida per les donacions populars.

²⁵⁸ Martin 1988.

²⁵⁹ Un anàlisi de l'estil de la predicació de Vicent Ferrer a partir de la Notícia de Fernando de Antequera a Jones 2003, 277-287.

²⁶⁰ Martin 1988, 57.

La predicació cristiana anterior a la impremta tenia una diversitat de fonts, punts de vista, continguts i interpretacions que l'allunyaven de la teòrica ortodòxia que havia de mantenir²⁶¹.

Per tant, els intents de la jerarquia d'imposar un discurs i una moral no van triomfar ràpidament. Les resistències involuntàries de la gent que no comprenia el dogma o que en vivia al marge i no el necessitava, existiren sempre, i fins i tot la historiografia ha parlat d'una desconfiança de la població envers el discurs ortodox del clergat²⁶².

Malgrat això, la cultura popular s'anà impregnant lentament, però de manera inefable, de l'ortodòxia demandada per la jerarquia²⁶³.

El camí cap a la intolerància. El paper dels predicadors

Alguns predicadors van tenir un paper important en la demonització de minories culturals, especialment jueus, dones i homosexuals. Bernardí de Siena, per exemple, “contribuí en gran manera a la lenta però continuada cristal·lització d'estereotips negatius i alienants dels ‘enemics de la fe’ i a l'argument del clima d'intolerància²⁶⁴”.

Certament, aquest discurs no era nou dins el cristianisme. Els predicadors tenien fonts de gran prestigi per fonamentar la seva intolerància:

Hay una persecución ilegítima, la que los impíos hacen a la iglesia de Cristo; y hay una persecución justa, la que las Iglesias de Cristo hacen a los impíos... la Iglesia persigue por amor, los impíos por crueldad.

Augustinus Hipponensis, Carta 185 a Bonifacio contra donatistas²⁶⁵

El segle XIV va veure la consolidació d'un discurs cristià integrista. Alguns autors consideren la predicació popular (especialment a Itàlia, però no

---

²⁶¹ Eisenstein 2005, 174.

²⁶² Schmitt 2001, 83

²⁶³ “Sous l'effet de la christianisation, la culture folklorique médiévale adapte à ses propres structures mentales des modèles ecclésiastiques. Il ne s'agit pas d'une simple réception, mais d'une élaboration véritable (...) Une évolution nous paraît sensible: d'une culture de tradition folkloriques, composée de maints éléments païens, tant bien que mal christianisés, à une culture de tradition chrétienne adaptée aux structures folkloriques”. Lauwers 1987, 236.

²⁶⁴ Mormando 1999, 47.

²⁶⁵ citat per Kamen 1977, 16.

exclusivament) com una fita en la tendència a la intolerància que se seguiria desenvolupant durant l'edat moderna²⁶⁶.

Debats teològics

En el canvi dels segles XIV a XV hi havia oberts una sèrie de debats teològics que surten de vegades reflexats als sermons, no només universitaris, sinó també clarament populars.

Al contrari del que es podria pensar, aquests debats no eren només debats teòrics que afectaven els ambients universitaris i els grans teòlegs. Com anirem veient, els debats eren vius entre la població, que demanava als predicadors que tractessin aquests temes. En ocasions, entorn aquests temes podien arribar a provocar revoltes ciutadanes. Darrera alguns d'aquests debats hi havia en joc no només continguts teològics, sinó també faccions polítiques o arguments que podien fer canviar radicalment el comportament dels oients. D'aquí que els predicadors fessin un esforç pedagògic per tractar aquests temes.

La Immaculada Concepció de Maria

El debat sobre la Immaculada Concepció de Maria era ja, al segle XIV, un debat de segles, tot i que no es resolgués del tot fins l'any 1854²⁶⁷. El debat, no se centrava tant en si Maria era Immaculada o no, sinó en saber si havia estat purificada després de la concepció o ja havia estat concebuda sense pecat. Molts franciscans (Ramon Llull) i alguns dominics (Vicent Ferrer i Antoni Ginebreda) eren partidaris de la Immaculada Concepció. Molts dominics (Tomàs d'Aquino, Joan de Montsó²⁶⁸,...) i alguns franciscans, n'eren contraris, així com ho havia estat un dels iniciadors del debat, sant Bernat²⁶⁹.

Es pot realitzar un seguiment del tema de la Immaculada en la predicació catalana. La primera notícia que tenim és la del bisbe de Lleida, Ferrer Colom

---

²⁶⁶ Mormando 1999, 50.

²⁶⁷ Valero Molina 1999, 203-210; Català-Llorens 2006, 46-52; Domínguez Reboiras, 1990.

²⁶⁸ Sobre l'opinió de Joan de Montsó sobre la Immaculada i les seves conseqüències, viv. Goñi Gaztambide 1980.

²⁶⁹ Planas 1995 recopila informacions sobre el debat a Catalunya i analitza els manuscrits dels estatuts de la Confraria de la Concepció de Maria Immaculada o Confraria del senyor Rei.

(1334-1340), qui “prohibí que a cap església de la diòcesi es prediqués qualsevol doctrina contrària a la concepció immaculada de la Mare de Déu²⁷⁰”.

Entre les obres que defensaren la Puríssima Concepció de Maria destaquen el tractat *Compendium veritatis Immaculata Conceptione Virginis Mariae Dei genitricis* del carmelita Francesc Martí, escrit cap a 1370 i el *Liber de Conceptione virginale* de Ramon Astruc de Cortielles, tradicionalment atribuïda a Ramon Llull. A més, hi havia els anònims *De sacratissima conceptione virginis Matris Dei*, la *Concordia opinatae contradictionis in dictis beati Thomae super conceptionis virginis Matris Dei dignissima puritate* i el *De possibilitate ac congrua necessitate purissimae conceptionis virginis Matris Dei*²⁷¹. També coneixem un sermó de Felip de Malla en favor de la Immaculada, al ms. 1112 del monestir de Montserrat.

Pel que fa al sector contrari a la possibilitat que qualsevol persona pogués ser engendrada entre un home i una dona sense pecat, destaquen els dominics Nicolau Eimerich, Joan de Montsó i Miquel Despuig. Tots tres tenen obres per defensar les seves idees.

Tot i els esforços en contra de Nicolau Eimerich, Joan I decretà l'oficialitat de la festa de la Immaculada Concepció el 14 de març de 1394²⁷². Malgrat els dubtes dels teòlegs, la devoció popular a la Immaculada sembla desenvolupar-se amb normalitat durant el segle XV, amb el vist-i-plau de la família reial.

El rei no només defensà la posició immaculista, sinó que prohibí predicar-hi en contra²⁷³. Molts dominics, però, continuaven predicant contra la Immaculada Concepció de Maria. A Girona, el 4 d'agost de 1395, un dominic (segurament Miquel Despuig) predicà contra la devoció a la Immaculada i contra la decisió reial²⁷⁴. El mateix Despuig tornà amb el mateix tema per la festa de la Immaculada de 1402, cosa que provoca el malestar del rei²⁷⁵.

---

²⁷⁰ Lladonosa 1972, I, 457.

²⁷¹ Aquests tractats anònims, propers a l'ambient carmelita i lul·lista, van ser recopilats i analitzats per Perarnau 1984.

²⁷² Perarnau 1984, 77; Valero Molina 1999, 208. El text està editat per Gazulla 1905, 67-69.

²⁷³ Puig 1983, 251; Gazulla 1905, 28 i 67-70.

²⁷⁴ Puig 1983, 254; Gazulla 1905, 28.

²⁷⁵ Gazulla 1905, 70-81 (docs. X, XI, XII, XIV, XXIV, XXV, XXVI, XXVII)

Les disputes entre monarquia i dominics es repetien periòdicament. L'any 1408, el franciscà Joan Roca fou perseguit per la Inquisició per un sermó de la festa de la Immaculada Concepció. El rei actuà aturant el procés i reposant el bon nom i prestigi del franciscà²⁷⁶.

L'any 1437, el dominic Andreu Esteve intentà fer baixar a la força Agustí Jordà de la trona de l'església en plena predicació de la festa de la Immaculada.

Aquest tipus de predicació podia arribar a provocar revoltes populars. A Barcelona, els consellers de la ciutat van prohibir predicar als dominics el dia del Naixement de Maria de 1452 per evitar que el malestar popular respecte aquest tema es barregés amb el conflicte entre la Busca i la Biga²⁷⁷.

En el context d'aquest darrer conflicte, la reina Maria va ser dels pocs membres de la família reial que afavorí la posició dels dominics, ja que havia autoritzat la predicació contrària a la Immaculada. Sembla haver ajudat a l'opinió de la reina la predicació que havia sentit del dominic Pere Queralt, que més endavant arribaria a general de l'ordre a la Corona d'Aragó.

Les Corts de Catalunya van tornar a prohibir la predicació contrària a la Immaculada²⁷⁸, però encara un altre dominic, Antoni Calderó, va anar contra la Constitució sorgida de les Corts "públicament per troncs e particularment". El rei el perdonà a instància "de alguns amats e feels familiars nostres"²⁷⁹.

El debat sobre la Puríssima fou, a més d'un debat teològic, també polític. L'ambient lul·lista s'alià, amb els tres darrers reis de la Casa de Barcelona i altres institucions com la Confraria del Senyor Rei i la de la Puríssima de Barcelona en defensa de la Immaculada Concepció de Maria.

Allà on els franciscans tenien menys força, les tesis maculistes mantenien influència. Sembla ser el cas de Tortosa, on el lectorat de la Seu estava en mans dels dominics, sense alternança amb els franciscans. Entre aquests lectors coneixem Guillem Cunill, Francesc Marmany, Joan Sanç i Antoni Despuig²⁸⁰. Malgrat això, personatges com Pere Pasqual, capellà reial, o l'autor del *Tractat de*

---

²⁷⁶ Gazulla 1905, 84-85 (doc. XXXIII).

²⁷⁷ Batlle 1973, 218. Gazulla 1905, 95-96 (doc XLIV-XLIX)

²⁷⁸ Gazulla 1905, 102-105 (docs. L i LI)

²⁷⁹ Gazulla 1905, 107-108 (doc LV).

²⁸⁰ Pel seguiment del conflicte sobre la Immaculada al bisbat de Tortosa, vid. Alanya i Roig 2007, 153-192.

la *Immaculada Concepció*, entre molts d'altres²⁸¹, testimonien el manteniment de les tesis immaculistes al bisbat tortosí²⁸².

El sermó *Missus est angelus* (BC 479, 112r.) entra de ple en la qüestió de la Immaculada Concepció de Maria. Serà analitzat més endavant juntament amb la resta de sermons editats.

El nom de Jesús

El tema del nom de Jesús sol aparèixer en els sermons del dia de la circumcisió, aprofitant la lectura de l'evangeli sobre el fragment *Vocatus est nomen eius Iesus*. Aquest és el cas dels sermons BC478, 16r. i ACA SC62, 137r.

La devoció al nom de Jesús havia estat ja propagada pel franciscanisme del segle XIV, incloent Ramon Llull, i especialment per Bernardí de Siena a principis de segle XV. Fou, però, Mateu d'Agrigento, en predicar els anys 1427, 1428 i 1430 per València, Catalunya i Aragó, qui estengué la devoció al nom de Jesús de la mateixa manera que ho estava fent Bernardí de Siena a Itàlia. Aquesta devoció es basava en l'acrònim IHS, a partir de la suposada abreviació grega del nom de Crist. Aquesta abreviació (incorrecta, d'altra banda), permet incloure la interpretació de la lletra 'H', que Bernardí fa de forma mística.

En el sermó SC62, 137r., la interpretació del nom de Jesús del sermó és fa a partir de la grafia llatina 'Iesus', i no a partir del IHS bernardinià. L'anàlisi del nom de Jesús en forma 'Iesus' s'ha d'entendre com una certa devoció al nom de Jesús, però no des del punt de vista franciscà conventual. Recordem que aquesta polèmica va causar disputes tant a Itàlia com a la corona d'Aragó. A casa nostra, l'agustí fra Antoni, torbat per les prèdiques de Mateu d'Agrigento, demanà opinió a Andreu de Biliis, qui escrigué un *Tractatus de littera h in nomine Ihesu*²⁸³ contra la devoció al nom de Jesús i denunciant l'error de la grafia IHS.

---

²⁸¹ Alanyà i Roig 2007, 75-110 l'atribueix a Guillem Manresa, membre d'una important família de Morella.

²⁸² Alanyà i Roig 2007, 160-163, aporta una llarga llista de clergues favorables a la tesis.

²⁸³ Rubió i Balaguer 1990, 51; Wuest 1928.

Com a petita mostra de la devoció al Nom de Jesús en els sermons transcrits, al sermó BC478, 16r. es pot llegir:

e tot hom qui invocarà lo nom de Jhesús serà salvat.

4. La situació a Catalunya

L'objecte d'aquest estudi és la transmissió de la doctrina cristiana a través dels sermons a la Catalunya baixmedieval. No farem, per tant, un estudi sobre la religió a Catalunya ni sobre les reformes de l'església en general; es tracta d'un tema ja tractat per la historiografia, que ens permet tenir una bona idea tant de la religiositat de la societat catalana baixmedieval¹ com dels intents de reforma institucional². Sí caldrà, però, contextualitzar la predicació que pretenem explicar, i fer-ho tant des d'un punt de vista de la religió del poble com de l'interès dels bisbes per la predicació.

La visió tradicional del segle XIII català ens el presenta com una època d'expansió territorial i de creixement econòmic, anterior a les greus crisis del segle XIV. Malgrat l'expansió territorial, la multiplicació dels intercanvis comercials a la mediterrània i la configuració d'unes institucions monàrquiques i ciutadanes, la historiografia està destacant darrerament problemes estructurals greus en aquesta època. Tot i que part de la pagesia de la Catalunya Vella, per exemple, aconseguí reunir propietats mitjanes, millorar els rendiments agrícoles, augmentar la producció i vendre excedents, "l'augment de la població al món rural fomentà la divisió de les explotacions agrícoles (...) la seva situació es va continuar endurint durant el segle XIII ja que es van consolidar per escrit les relacions entre ell i el senyor"; "la redempció, unida als mals usos, convertí el pagès en gairebé serf"³. La voluntat de mantenir els pagesos adscrits a la terra havia de provenir de la tendència a la emigració a les ciutats, on sempre hi havia més oportunitats per sortir de la misèria generalitzada.

El creixement econòmic es concentrava en uns grups molt concrets de la societat: pagesos benestants, burgesos, comerciants i rendistes. Aquest creixement seria capaç de mantenir més població, però no necessàriament una millor situació econòmica ni un millor nivell de vida. La majoria de la població devia continuar en una situació ben modesta, que era posada a prova per qualsevol sotragada

---

¹ La visió de l'església a Catalunya es basa en els estudis de Baucells 2004; Bada 1972 i Linehan 1975.

² Monjas 2004, 80-100.

³ Batlle 2004, 110-115.

econòmica. D'aquest fràgil equilibri sorgiren les revoltes populars, documentades els anys 1257, 1285, 1334, i 1348.

Caldrà, doncs, imaginar un marc no gaire positiu per la predicació. La ciutat més gran del país, Barcelona, podia rondar els 25.000 habitants. De la ciutat s'ha dit que era una ciutat austera, sòbria, tant pel que fa a l'art i l'arquitectura com a la llengua dels contractes⁴.

Evolució cronològica

Segles XI i XII

Fora de les còpies de sermonaris originaris d'altres contrades, pocs exemples ens han arribat de sermons del segle XI. La Patrologia llatina conté un sermó del bisbe Oliba sobre sant Narcís, que és més aviat un escrit laudatori que un sermó⁵. Sembla ser el primer dels sermons editats per Junyent, que en recull d'altres del mateix autor⁶.

El moviment canonical i el Císter

Ja abans de la conquesta de Lleida i Tarragona s'havia iniciat l'expansió de les canòniques regulars, especialment als bisbats d'Urgell, Vic i Girona. Segons Manuel Riu, "los *canonici* regulares debían realizar la principal labor de apostolado y la *cura animarum* entre los nuevos y viejos pobladores, desde las canónicas ya existentes o de otras de nuevo cuño como la premonstratense de Nuestra Señora de Bellpuig de Les Avellanes"⁷. Tot i que Riu contraposa la tasca predicadora dels canonges a la contemplativa dels monjos⁸, caldria aprofundir l'estudi de les relacions entre les canòniques i els monestirs benedictins, doncs no es pot descartar una *cura animarum* per part dels monjos, com sabem que passava en segles posteriors.

---

⁴ Aurell-Puigarnau 1988, 248.

⁵ PL 142, 591-594

⁶ Junyent 1992, 355-386. Mundó 1998.

⁷ Riu 1961, 5. La mateixa opinió a Riu 1960, I, 180,

⁸ Riu 1960, 181.

Des de mitjans de segle XII, aquest procés continuà amb la fundació dels primers monestirs cistercencs, la restauració de la Seu tarragonina (1151), i donà com a fruit l'escriptura dels primers sermons en català, com mostren les *Homilies d'Organyà* i les *Homilies de Tortosa*⁹.

De fet, el primer bisbe de Tortosa, Gaufred, que havia estat abat de Sant Ruf, portà sermons i un Missal de Sant Ruf. Segons Moran, les *Homilies d'Organyà* van ser una traducció de sermons provençals d'origen canonical, i la predicació popular es va iniciar a les catedrals i les canòniques abans que als convents mendicants¹⁰.

Ambrosio Sánchez, en un article de fa ja uns anys¹¹, questionava alguna de les idees generalment acceptades sobre les Homilies d'Organyà. Les seves principals opinions són:

- Les Homilies d'Organyà són traducció d'un Homiliari llatí i no traducció d'un sermonari provençal. En concret, tradueix algunes homilies de la família d'homiliaris d'Angers.
- Formen part de la tradició carolíngia i postcarolíngia que prové de les homilies patristiques, i no tenen res a veure amb el sermó universitari que començava a desenvolupar-se en aquells moments, ni amb la predicació dels ordres mendicants.
- No està clar que fossin sermons destinats a la predicació popular, sinó que podien tenir com a objectiu els canonges de la comunitat, tot i que és possible que servissin per a més d'un auditori.
- Tot i haver-se trobat en ambient relacionat amb Sant Ruf, no es pot assegurar "la existencia de un programa de predicación tan definido por parte de los canónigos regulares"¹², i caldria investigar la relació entre ordres monàstics i els intercanvis de manuscrits entre biblioteques.

Alguns d'aquests arguments es troben ja acceptats en articles posteriors. Pel que fa a l'origen de les homilies s'accepta que "l'autor d'Organyà es troba dins la

---

⁹ J. Bruguera; J. Coromines, *Homilies d'Organyà*, Barcelona, 1989; Moran 1990.

¹⁰ Moran 1997, 22.

¹¹ Sánchez 2000b.

¹² Sánchez 2000b, 35.

tradició homilètica gregoriana i carolíngia (segles XI-X), si bé ja comença a besllumar-se l'aparició d'un nou estil de fer homilies". Només per l'homilia de dimecres de cendra, compartida amb les Homilies de Tortosa, s'accepta un origen provençal¹³.

A part de l'origen de les homilies, cal insistir en la importància dels intercanvis entre canòniques ja al segle XII, en especial amb la zona de Provença. A Sant Joan de les Abadesses, canònica agustiniana en aquell moment, s'hi trobava un *Homiliari de Tortosa* i un *Charolus* o homiliari de Pau Diaque¹⁴. El segon bisbe de Tortosa, Ponç de Munells, havia estat abat de Sant Joan, i continuà la tasca iniciada pel seu predecessor. A l'Arxiu Capitular de Tortosa es conserven encara dos homiliaris llatins provinents de sant Ruf (ms. 62 i 196).

Les *Homilies d'Organyà* i *de Tortosa* demostren que existia una predicació en català a la mateixa època que Alain de Lille escrivia el seu *Ars praedicatione*, un dels primers i més exitosos arts de predicació. A més, tot i quedar fora de l'àmbit d'aquest estudi, són el millor exemple del procés d'introducció de les llengües maternes en àmbits religiosos.

Dels valdesos i càtars a beguins, donats, eremites i sants vius

Des dels estudis de Jordi Ventura queda clar que el catarisme es va estendre en un arc geogràfic que va de La Seu d'Urgell i Andorra fins a Berga passant per Puigcerdà, estenent-se fins i tot a ciutats com Lleida, on destaca la presència de Guillem de Sant Meliò, que probablement dugué el catarisme a València, on a principis de segle XIV trobem encara Guillem Belibast i un grup de càtars d'origen occità.

Cap a 1200, el conflicte càtar es barrejà amb la lluita entre els vescomtes de Castellbò i els comtes de Foix, d'una banda, i els bisbes d'Urgell, de l'altra. En dues generacions, els territoris dels senyors de Caboet i els vescomtes de Castellbò van quedar sota control dels comtes de Foix. El casament d'Ermessenda de Castellbò amb Roger Bernat II de Foix va ser un dels punts culminants de l'enfrontament, que derivà en assalts a esglésies, profanacions de relíquies,

---

¹³ Puig i Tàrrach, 2004.

¹⁴ Mundó 1998-99, 21-24.

robatoris de llibres litúrgics i altres violències. Entre els llibres perduts, sabem que hi havia lliçonaris de la missa, i és probable que hi hagués algun homiliari. Els enfrontaments, duraren s'allargaren entre 1195 i 1240. Finalment, el bisbe Ponç de Vilamur aconseguí pacificar el comtat després d'un procés d'inquisició dut a terme l'any 1237¹⁵. A Roger Bernat li fou aixecada l'excomunió un any abans de morir (1240), i a partir d'aleshores s'inicià una important tasca religiosa i artística de substitució dels objectes litúrgics i decoratius perduts en el conflicte¹⁶. Enmig de totes aquests enfrontaments, els canonges de Santa Maria, fundada pels senyors de Caboet a mitjans segle XII, predicaven els primers sermons catalans que ens han arribat.

No es tracta aquí de fer una revisió del catarisme, les heretgies o la Inquisició a Catalunya¹⁷, però sí d'intentar trobar traces tant de predicació càtara com anticàtara.

Les primeres notícies són de predicadors càtars, entre els quals trobem Guillem Clergue i el seu company Ramon l'any 1244¹⁸ o Guilabert de Castres (Guilabertum de Castris)¹⁹. Ja al segle XIV, és ben conegut el cas de Belibast, el qual, tot i que reconeixia no saber predicar com el seu mestre Pierre Autier, liderava una petita comunitat fins que va ser acusat davant la Inquisició²⁰.

De la mateixa manera que hi ha referències a l'actuació i predicació càtara, hauria de restar informació sobre l'actuació dels valdesos i dels Pobres Catòlics. La realitat, però, és que hi ha molt poca informació sobre la predicació d'aquests dos grups, i el que sabem ho hem d'extreure de fonts com el *Liber antiheresis* de Duran d'Osca. Tot i això, sabem que hi hagué predicació de valdesos i Pobres Catòlics, especialment fins la mort d'Innocenci III²¹.

Fort i Cogul dóna pistes per omplir els buits entre les Homilies d'Organyà i Tortosa i els sermons de finals segle XIV. Concretament, parla d'una campanya duta a terme pels cartoixans de Scala Dei en temps del bisbe Aspàrec de la Barca. Serà bo recordar el fragment que prova aquesta campanya:

---

¹⁵ Ventura 1959-60, 89.

¹⁶ Gros 1996.

¹⁷ Tasca feta entre d'altres per Fort i Cogul 1973; Ventura 1976; Adroer 1996.

¹⁸ Ventura 1959-60, 87; Baraut 2004-05, 510-11.

¹⁹ Baraut 2004-05, 508.

²⁰ Exemples de les prèdiques de Belibast a partir dels registres d'Inquisició a Duvernoy 1987.

²¹ Grau 2009.

Attendentes quod dilectus filius R. prior venerabilis Scale Dei, ordinis Cartusiensis, ad honorem Dei pro nostris utilitatibus infatigabiliter laboravit, a nostra dioecesi pravitatem hereticam viriliter cum multa industria expellendo, et clerum et populum ab illicitis multiformiter corrigendum,

Villanueva, *Viaje literario*, XIX, p. 310-311.
Citada per Fort i Cogul 1973, 283, nota 21.

Les referències a heretgies van desapareixent a mesura que n'apareixen als moviments de beguins i de terciaris franciscans, que es van estendre per tota Catalunya en diferents àmbits socials.

La figura d'Arnau de Vilanova (1238-1311) com a personatge principal d'aquest moviment ha estat ja estudiat, però serà útil remarcar el seu paper d'enllaç entre les comunitats de Barcelona, Vilafranca, i Provença.

De la comunitat de Vilafranca coneixem el nom de dos membres, Guerau Pera i Bernat Fuster²², molt propers a Arnau. També coneixem la seva estreta relació amb el convent de franciscans de Vilafranca, on destacaren membres com Guillem Rubió i, ja a finals del segle XIV, Tomàs Alsina²³. Altres personatges franciscans coneguts són Ponç Carbonell, guardià del convent franciscà de Barcelona i mestre de Sant Lluís, i Arnau Muntaner²⁴.

Al procés inquisitorial de 1345-46, estudiat per Perarnau, hi apareixen altres predicadors, com els franciscans Francesc Joan i Guillem Rafart²⁵.

Cal recordar la vitalitat de Vilafranca en aquesta època. Jill Webster recupera les queixes de la parròquia de Santa Maria per la reiterada predicació dels franciscans en els seus "dominis", i per altres problemes entre els que es trobaven els drets d'enterrament²⁶. El nom del predicador Pere Mercer apareix enmig de la documentació, curiosament acusat d'errors dogmàtics en la predicació²⁷.

---

²² Perarnau 1981.

²³ Cuscó 2005.

²⁴ Identificable amb Arnau Muntaner, predicador que, perseguit per Nicolau Eimerich, es va haver d'exiliar per predicar la pobresa absoluta. Vid. Sanahuja 1956, 150.

²⁵ Perarnau, Josep, «Beguins de Vilafranca del Penedès davant el tribunal de la inquisició», *ATCA*, 28 (2009), p. 7-210.

²⁶ Webster 1980, 542.

²⁷ Webster 1980, 543.

Les comunitats de beguins posseïen obres heterodoxes en català, les llegien en comú i les discutien. Coneixem el nom del cap de la comunitat de Barcelona, Guillem Martí. L'any 1312 se'ls prohibeix explícitament reunir-se i llegir.

Aquesta prohibició, malgrat els esforços de Ramon Conesa, marmessor d'Arnau de Vilanova, es reforçaria els anys 1316 i 1318. El que ens interessa aquí no és tant resseguir l'activitat dels beguins de Barcelona i València, cosa que ja ha estat feta²⁸, sinó valorar la utilització que feien de la lectura. En aquestes comunitats de Barcelona, Vilafranca i València, coordinades per Arnau de Vilanova, es desenvolupava la lectura i comentari oral de textos no autoritzats per l'Església per part d'un lletrat, típic de les comunitats textuais medievals²⁹.

El gran perseguidor de les doctrines del franciscanisme radical va ser Nicolau Eimerich. Ja abans, però, Guiu Terrena (1270-1342) dirigí processos inquisitorials i escrigué obres contra el pensament de beguins i heretges³⁰. A València es conserva el seu tractat *Utrum invocantes demones sint haeretici*³¹.

També els concilis perseguiren els beguins, com mostra el de Tarragona de 1318, que va tractar el tema amb especial insistència:

Statuimus et perpetuo ordinamus quod beguini et beguine plures quasi conventicula facientes simul non stent, nec etiam duo in eadem domo, nisi casualiter; (...) nec audeant congregari ad legendum aliquid, docendum vel repetendum nisi in ecclesiis, prout aliis laycis fidelibus est permissum. (...)

Statuimus etiam et ordinamus quod nullus beguinus vel beguina teneat, habeat vel legat libros theologie in vulgari, nisi libros in quibus solum orationes contineantur; et habentes libros predictos volumus quod ad tradendum ipsos diocesanis per censuram ecclesiasticam compellantur.

Pons i Guri 1989, 337, art. I

Un moviment semblant al beguinisme va ser el dels donats, que a més de les característiques dels beguins, practicaven vida comunitària. Quantificar aquest moviment és encara més difícil que en el cas dels beguins. L'aportació dels

---

²⁸ Lerner 1994; Perarnau 1978.

²⁹ Lerner 1994, 201, arriba a la mateixa conclusió per les comunitats de València (més dubtosa) i Béziers.

³⁰ Xiberta 1932, 19-21.

³¹ Xiberta 1932, 68-70. Llamas 1971, 366-370.

estudis de Baucells³² i Monjas³³ al coneixement dels donats deixen clar que no era un fenomen aïllat, sinó que, tot i minoritari, estava estès per la geografia catalana. Sobre els donats hi ha diverses notícies. L'any 1226 el monestir de Santa Maria de Valldonzella va passar a l'ordre del Císter. Es pot seguir la comunitat de Sant Joan de l'Erm entre 1288 i 1342³⁴ i coneixem les comunitats de Sant Joan de Viladecans, Santa Magdalena de Castellbisbal, Sant Martí del Penedès, Sant Salvador de Vilassar, Santa Margarida del Viver de Cabrera, Santa Maria sa Vila a Súria³⁵ i de Santa Maria del Camí, que seria tancada pel bisbe Ponç de Gualba.

Pladevall dóna noms de més comunitats de donats, com les de Sant Cristòfor de Manresa (1268), Sant Miquel del Pla de la Cirera (Santa Llúcia de Rajadell, 1275), Santa Margarida Sescorts, Santa Magdalena de Comangle a Roda de Ter, Santa Maria Savall a Balenyà, Santa Coloma Sasserra, Santa Margarida de Castellgalí, Santa Caterina de Cervera, Santa Maria de Bell-lloch, Santa Coloma de Queralt, Santa Maria de Vallclara a les Guilleries o Santa Maria del Castell de Centelles.

La recopilació de notícies sobre beguins i donats mostra el desenvolupament, malgrat la malfiança de la jerarquia, d'una nova religiositat escrita laica.

Un altre fenomen important al segle XIII va ser l'eremitisme. Com recorda Montserrat Obiols Bou, algunes comunitats cistercenques femenines havien estat anteriorment eremitoris³⁶ i, entre el llistat de predicadors recollit més endavant, surt un eremita, acusat de predicació heterodoxa. L'autor del *Llibre d'amorettes*, sembla ser un eremita de Montserrat.

D'altra banda, Blanca Garí posa èmfasi en el pas de la devoció a les relíquies (sants morts) a la devoció als sants vius³⁷. Exemple d'aquest procés seria Maria de Cervelló, de l'ordre de la Mercè, però es podrien també analitzar com a 'sants vius', ja al segle XV, predicadors com Vicent Ferrer o Mateu d'Agrigento.

---

³² Baucells 2004, II, 1477 ss.

³³ Monjas 2003.

³⁴ Baucells 2004, II, p. 1478

³⁵ Pladevall 1984.

³⁶ Obiols Bou 2005, 129-130.

³⁷ Garí 2010, 488. Sobre Maria de Cervelló, la mateixa autora està a punt de publicar «María de Cervelló. El velo hagiográfico y el nacimiento de las "santas vivas" dins *Barcelona en el siglo XIII. Espiritualidad medieval y sociedad femenina en el área de influencia catalana (s. XIII-XVI)*. En preparació.

També cal tenir en compte el nou paper que prengueren les imatges en la devoció del període gòtic, substituint en molts casos les relíquies d'època romànica i preromànica.

Segle XIII. Polítiques episcopals

Els mandataris de l'església van prendre consciència de la situació durant el segle XIII. Així ho diuen les actes dels concilis i sínodes. Es possible, a més, que les visites pastorals comencessin ja durant el segle XIII però que no fossin escrites³⁸.

Un moment de canvi en la política de la predicació es va donar amb l'arribada de la legació papal enviada per Gregori IX i encapçalada per Joan d'Abbeville. La legació arribà a Catalunya a principis de setembre de 1229³⁹.

Els bisbes catalans aleshores eren: Berenguer de Palou a Barcelona (que estava assetjant Mallorca amb Jaume I), Aspàrec a Tarragona, Pere de Puigvert a Urgell, Guillem de Tavertet a Vic i Berenguer d'Eril a Lleida.

Entre la tasca del llegat destaquen uns nous estatuts per la catedral de Barcelona, la lluita contra la promiscuïtat clerical, la instauració d'escoles llatines i l'obligació de celebrar sínodes anuals. Linehan considera la duresa de les disposicions del concili de Lleida conseqüència de la deixadesa i la immoralitat del clergat, especialment en el celibat i la disciplina⁴⁰. També es demana la predicació anual.

Les reformes, però, toparen amb resistències. L'arquebisbe Aspàrec de Tarragona esquivà les ordres papals, i “en la provincia de Tarragona durante los diez años siguientes a la legación de Juan de Abbeville (...) la actividad conciliar y sinodial fue extremadamente rara⁴¹”. Coneixem el sínode de Lleida de 1237 i els concilis de 1230 i 1237, que fan referència al tema de l'heretgia. A més, es reuní del capítol benedictí de la tarraconense l'any 1229.

---

³⁸ Monjas, 2003, 46.

³⁹ Linehan, 1975, 21.

⁴⁰ “el clero español, tal como lo encontró Juan de Abbeville, era incontinente, en gran parte iletrado y totalmente ajeno a la disciplina de los concilios y sínodos”, Linehan 1975, 25. Per la resta d'aspectes, Linehan el valora com a equivalent al clergat de la resta dels regnes cristians.

⁴¹ Ibid., 23.

El bisbe de Vic Guillem de Tavertet, tingué alguna iniciativa més pel que fa al compliment de les normes conciliars, però per qüestions no aclarides, renuncià a la càtedra i tornà a ser canonge. A mitjans de segle, lluites internes impedièn atendre correctament la predicació a la diòcesis. Una situació semblant es vivia a la diòcesis de Girona⁴².

En general, el clergat català continuà la seva vida sense fer gaire cas a les normes conciliars i als esforços del·legat papal. Cap a 1250, el Papa es veié obligat a anular algunes de les sancions i disposicions, per contraproductes o inútils. Si l'esforç de Joan d'Abbeville deixà rastre a Catalunya fou gràcies a la tasca de Pere d'Albalat, al cap de deu anys de la legació.

De fet, Albalat va ser l'organitzador del concili de Lleida de 1237, a més de promulgar una *Ordinatio Ecclesie Ilerdensis*⁴³. Després de ser nomenat arquebisbe de Tarragona, va organitzar un concili provincial, en el que es tornen a atacar els punts habituals, que donen una clara idea de la realitat de la religiositat a Catalunya.

Dins d'aquest procés impulsat per l'arquebisbe Albalat juntament amb el recolzament de cistercencs i dominics, incloent Ramon de Penyafort, destaquen la creació de l'ordre de la Mercè, l'arribada de franciscans i dominics, la creació de la Inquisició (1232), la prohibició de traduir la Bíblia, la destrucció de Bíblies en català (1234) i la redacció del *Manual d'Inquisidors* de Ramon de Penyafort (1235).

Els concilis de Tarragona 1242 i 1244 reforcen la política educativa. El concili de 1242 serveix com a base de la *Summa* de Pere d'Albalat, petit llibre per seguir els rituals dels sagraments de manera correcta, tant per part del sacerdot com per part dels assistents. La *Summa* s'acompanyava probablement d'un *Manuale* o llibre de seguiment de rituals⁴⁴.

La reforma no arribava a la base de la societat, degut a la manca de formació del clergat o a la poca voluntat dels mateixos bisbes. Entre aquests, el màxim opositor a la reforma va ser Ponç de Vilamur, bisbe d'Urgell. La situació a

---

⁴² Ibid., 40-44.

⁴³ Ibid., 53.

⁴⁴ Baucells 2004, 451-452. L'edició de la *Summa* a Linehan 1969. Veure també Perarnau 1977.

la diòcesis d'Urgell era diferent a la de la resta del principat⁴⁵. A les lluites entre els vescomtes de Castellbò i el bisbe⁴⁶, que ja venien del segle XII, s'hi afegí l'extensió del catarisme després de la croada a l'altra banda dels Pirineus, la lluita pel control d'Andorra, etc. Fruit d'aquesta situació, el catarisme podia arribar fins a Solsona, gràcies a la tasca de personatges com Esclarmonda de Foix⁴⁷.

El successor de Pere d'Albalat a la seu tarragonina, Benet de Rocabertí, va ser un ferm opositor a la reforma⁴⁸. En general, la reforma va tenir èxit limitat fins a la nova empena que li donà Joan d'Aragó.

Entre els èxits d'aquesta època destaca l'arribada dels ordres mendicants, que impulsà una primera onada d'evangelització i aculturació ja a la primera meitat de segle XIII. En aquest sentit cal recordar l'estatut general, aprovat al Concili de Lleida de 1243.

L'ordre dels dominics donà una sèrie de personatges importants en l'evolució de la predicació i en la relació entre cristians i les minories religioses. Un primer personatge important és el dominic Arnau de Segarra, (c.1210 - c.1270), que estudià filosofia amb Albert Magne i fou inquisidor entre 1265 i 1269. Fou confessor de Jaume I i membre de la comissió (juntament amb Ramon Martí, Pere de Gènova i Ramon de Penyafort) que censurà els llibres jueus després de la Disputa de Barcelona de 1263.

Ramon Martí (1230 - c. 1284), autor del *Capistrum Iudeorum*, el *Pugio Dei contra iudeos*, el *De Secta Machometi*⁴⁹ i l'obra catequètica *Explanatio simboli apostolotum*⁵⁰, fàcilment utilitzable per predicar a jueus i musulmans, era bon coneixedor de l'hebreu (probablement fou un convers i arribà a dirigir l'*Studium Haebraicum* de Barcelona) i es mogué dins el corrent tomista d'acceptació d'un aristotelisme cristianitzat.

---

⁴⁵ Baraut 1996-97; Baraut 1994-95; Batlle 2004.

⁴⁶ Fort i Cogul 1973, 46-51.

⁴⁷ Sobre Esclarmonda, vid. Ruiz Roig 1994; Maurin 1995.

⁴⁸ Linehan 1975, 77-86.

⁴⁹ Editada per Josep Hernando a *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 4 (1983), p. 9-63. Una anàlisi de l'obra a Hernando, Josep, *Els esclaus islàmics a Barcelona: blancs, negres, llors, i turcs. De l'esclavitud a la llibertat*, Barcelona, CSIC, 2003, p. 183-196.

⁵⁰ Vid. J. M. March, «La explanatio simboli, obra inèdita de Ramon Martí», *Anuari de l'IEC*, 2 (1908) i publicat en separata l'any 1910. Sobre l'autor, vid. Robles 1972, 68-77 i Cuscó 2005, 83-88. Un anàlisi de l'obra a Hernando 2003, 196-203.

Més enllà de la tasca com a intel·lectuals, convé fer una revisió dels principals predicadors coneguts del segle XIII. Entre els frares de l'ordre de predicadors, tenim unes primeres actuacions centrades en la predicació als càtars, de la qual formaren part, a més de Ramon de Penyafort, Bernat de Travesseres, Pere de la Cadireta i Ponç de Planés, tots tres morts en la seva predicació a aquesta comunitat (il·lustració 2). Al mateix ordre pertanyen Ferrer Català i Pau Cristià (especialitzat en predicar als jueus), mentre que entre els franciscans destaca Pere Sacosta⁵¹, franciscà bisbe de Segorb.

Dominics i franciscans no van ser els únics a predicar a Catalunya. A més del clergat secular hi ha constància de la predicació de benedictins, mercedaris, carmelites, agustins i dels frares de Sant Antoni. Per exemple, tenim el nom del benedictí Pere Ferrer com a predicador, a més de compositor musical i copista, i sabem que el bisbe de Barcelona autoritzava els agustins “*predicare populum verbum Dei*” l'any 1315 i els carmelites l'any següent⁵².

L'ordre de la Mercè, que s'estengué ràpidament a la Corona d'Aragó i més enllà entre la primera butlla papal de reconeixement, de 1235, i una altra de confirmació, de 1245, rebé també privilegis per part del bisbe de Barcelona Pere de Centelles, entre els qual s'inclou el dret a predicar amb llicència episcopal. Aquest privilegi, que servia tant per als convents com per les esglésies de què tenien cura els mercedaris, també el tenien a la diòcesi de Girona. Per tant, sembla que aquest ordre tingué “una llibertat relativa a l'hora de predicar i recaptar almoines allí on van poder establir la seva pròpia església”⁵³.

Per donar atenció a aquestes esglésies i als convents, començaren a formar part de l'ordre de la Mercè clergues seculars, que amb el temps acabaren essent més important que els frares no ordenats. A més d'aquests, però, hi havia predicadors itinerants, que s'organitzaven en campanyes per predicar pels pobles i ciutats de les diòcesis.

---

⁵¹ López 1929, 150-155.

⁵² Baucells 2004, I, 472; 477.

⁵³ Brodman 1990, 136-137.

L'orde de la Mercè no s'escapà dels espavilats, alguns dels quals excaptius o exmembres de l'ordre que, fent-se passar per mercedaris, predicaven i recollien les almoines corresponents⁵⁴.

Tot i que les campanyes de predicació i l'obligació dels excaptius alliberats d'ajudar en aquestes campanyes durant sis mesos eren prou importants com per formar part de les Constitucions de l'ordre, no hi ha gaires notícies de predicadors mercedaris. Per això és important l'exemple de Bernat de Corbera. Gràcies a un sermó seu, Maria de Cervelló trencà amb la família i inicià una vida de reclusió i dedicació a malalts i captius, que més endavant la convertiria en cap de l'ordre femení de les Mercedàries⁵⁵.

Pel que fa als carmelites, sembla que l'any 1307 predicaven a la diòcesi de Barcelona, tot i no tenir privilegi episcopal per a fer-ho. Per aquest motiu foren acusats, juntament amb altres ordes religiosos⁵⁶. Entre els predicadors carmelites del segle XIII destaquen Salvador Gil i Berenguer Tobías.

L'acusació motivà la queixa del cap provincial Tomàs de Perpinyà. L'any 1316, el bisbe Ponç de Gualba reconeixia, entre d'altres, el privilegi papal de predicar per part dels carmelites⁵⁷. L'any 1326, Joan XXII atorgà als carmelites tots els privilegis i exempcions que ja tenien franciscans i dominics⁵⁸.

Finalment, hi ha constància de la predicació dels frares de Sant Antoni l'any 1342, quan sembla que s'excediren en prometre indulgència plenària a aquells qui escoltessin les seves predicacions⁵⁹.

A més dels predicadors autoritzats, existien predicadors itinerants, alguns dels quals degueren ser falsos predicadors. Ja l'any 1229, el concili de Tarragona manà expulsar les persones que, anomenant-se apòstols, predicaven pels camins:

VIII. Contra apostolos

Cum quidam qui se dicunt apostoles et religiosos se fingant sint suis exigentis meritis per Sedem Apostolicam excomunionis vinculo innodati, et postmodum per orbem vagabundi in multis malis fuerint deprehensi,

---

⁵⁴ Brodman 1990, 139.

⁵⁵ Jornet-Rodríguez 2005, 78.

⁵⁶ Webster 1999, 53.

⁵⁷ Casadevall 1997, 50.

⁵⁸ Casadevall 1997, 47.

⁵⁹ Baucells 2004, I, 481.

sintque periculosi hominis circa fidem, volumus et etiam ordinamus ut ubicumque inventi fuerint capiantur et de tota procincia expellantur.

Pons i Guri 1989, 319

Dels segles XII i XIII ens han arribat algunes recopilacions de sermons llatins. Valguin d'exemple els manuscrits de l'Arxiu de Tortosa, ms. 94 (s.XII), ms. 99 (de Nicolau de Gorrau o de Gorron), ms. 109, ms.121 (lliçonari amb homilies), ms. 235 (Notes per un sermó *Ad petendam pluviam*) i ms. 238.

Al mateix temps, s'inicià el procés de traducció de la Bíblia i l'elaboració de literatura religiosa en català. Així s'explica que ja al segle XIII es prohibeixi la traducció de la Bíblia i que Jaume I manés destruir les bíblies traduïdes al català.

Els monestirs benedictins al segle XIII

Donat que part dels sermons estudiats poden ser d'origen benedictí, cal dir alguna cosa del paper d'aquests monestirs benedictins en la predicació baixmedieval.

Els segles XIV i XV són sovint analitzats com un període de decadència per als benedictins, que no sabrien adaptar-se a les novetats d'una societat en permanent evolució⁶⁰, i havien de cedir el protagonisme econòmic i social als nous ordres mendicants.

Aquesta visió és en part deguda a un menor estudi dels benedictins en comparació als nous ordres mendicants o a les branques de Cluny i Císter. A més, la voluntat dels mateixos monestirs de restar en els seus entorns rurals, sense participar activament en la vida urbana, també ha ajudat a mantenir en silenci els antics benedictins a partir del segle XIII.

El tòpic dels monjos negres, però, no s'ajusta a la realitat. La predicació benedictina medieval han estat estudiada i editada⁶¹. Segons Kienzle, durant la baixa edat mitjana, el sermó benedictí continua essent dirigit als monjos en la seva vida diària, o als joves candidats a monjo que es preparen a l'escola monàstica.

---

⁶⁰ Linage Conde 1991, 735.

⁶¹ Kienzle 2000. Potser el cas la regió més estudiada és Anglaterra. Vid. Horner 1998; 1989.

Els principals autors benedictins de sermons són Julià de Vézelay⁶², Hildegarda de Bingen⁶³, Pere el Venerable⁶⁴, Pere de Celle⁶⁵, Ranulf Higden i Tomàs de Chobham. Altres, menys coneguts, són Thomas de Morigny, William de Flay i William de Merlehaut⁶⁶. El monestir d'Admont, per exemple, recullí una important col·lecció de sermons.

Pel que fa a Catalunya els monestirs benedictins van demostrar una força i una voluntat associativa poc comuna en l'ordre de Sant Benet. Antoni Maria Tobella va editar l'any 1927 dues actes capitulars celebrades els anys 1227 i 1229⁶⁷. Aquestes actes, si bé encara no tenen el nom de Capítols de la Congregació, denoten clarament un treball comú dels monestirs, i una xarxa *de facto* de monestirs. Avui en dia s'accepta que la Congregació Claustral Tarraconense existeix des d'aquests anys.

L'origen d'aquesta congregació és conseqüència del Concili IV del Laterà, que ja obligava a la celebració de congregacions claustrals. Poc després de les actes capitulars esmentades ja hi ha unes primeres *Ordinacions* o *Estatuts de la Congregació Tarraconense*, (1233), que ja incloïen la província de Saragossa⁶⁸. Només Anglaterra presenta una voluntat associativa tan primerenca.

Pel que fa al monestir de Sant Cugat, podem començar per l'abaciat de Guillem d'Avinyó, un dels més importants de la història del monestir. Guillem provenia de Sant Ruf, i va ser abat poc després de la fundació de la catedral de Tortosa, ocupada pels mateixos canonges. A Sant Cugat hi va portar llibres i influència artística, potser fins i tot miniadors. Segurament fou ell qui introduí, amb la voluntat d'assegurar els dominis del monestir, el dret romà bolonyès, que en aquells anys entrava a Aragó i Castella de la mà dels mateixos canonges de sant Ruf.

---

⁶² Julien de Vézelay, *Sermons*, notes, introducció i text de Damien Vorreux, París, 1972, col. Sources Chretiennes, 192-193.

⁶³ *Expositiones Evangeliorum*, in Sancte Hildegardis Opera Spicilegio parata, ed. J.B. PITRA, Montecassino, 1882 (Analecta Sacra, 8), p. 245-327. Els sermons d'Hildegarda, que inicien el camí de la mística femenina, s'allunyen bastant de la tipologia benedictina a que ens referim aquí habitualment.

⁶⁴ PL, 189, cols. 953-1006.

⁶⁵ PL, 202, cols. 637-926, conté noranta-cinc sermons d'aquest autor.

⁶⁶ Vid. LECLERQ, Jean, "William de Merlehaut, predicateur bénédictin aux XIème et XIIème siècles", *Revue Mabillon*, 33 (1943), p. 48-59

⁶⁷ Tobella 1929, 114.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 117

Als mateixos anys s'escrivia el *Cronicó de Sant Cugat*⁶⁹, es feia la divisió administrativa dels dominis en pabordies, s'acabaven les obres de l'església romànica (si més no l'absis i els dos primers trams de l'església) i es realitzava la imatge de Santa Maria de Sant Cugat⁷⁰, que ha arribat fins a nosaltres.

A la *Constitució* de 1233 es tracta el tema de la formació dels estudiants, advertint clarament que era obligatori pels monestirs de Ripoll, Sant Cugat, Sant Pere de Rodes i Santa Maria de Graus de tenir un mestre de gramàtica i lògica, “qui puga en dites sciències instruir los monjos oyidors”⁷¹. És més, els monjos dels monestirs menors, que volguessin estudiar gramàtica i lògica, havien d'anar obligatòriament a aquests monestirs, segons la mateixa *Constitució*. És en aquests monestirs on es va concentrar l'activitat pedagògica dels benedictins des de meitat del segle XIII.

Sant Cugat als segles XIV i principis del XV

Sant Cugat era un dels monestirs més rics de la Corona d'Aragó, i va iniciar el segle XIV en el seu esplendor: activitat cultural central dins la Corona d'Aragó, església acabada d'estrenar, i riquesa material.

La voluntat reformadora dels papes d'Avinyó va arrelar als monestirs de la Congregació claustral tarraconense durant el segle XIV, malgrat els problemes generals de l'Església, especialment quan al capdavant dels monestirs s'hi posaven monjos preparats i amb voluntat de mantenir un alt nivell d'observança de la Regla.

De la situació del monestir al segle XIV ens n'informen diverses visites pastorals. La de 1330, feta per la Congregació Claustral Tarraconense, no troba faltes d'importància en el monestir. Galceran de Llobets, abat des de 1306, mantenia l'ordre i la disciplina. Només sis anys després, però, segons una visita episcopal, el monestir “atravesó un corto tiempo de gran desorden al final del largo abadiato de Galceran de Llobets, postrado en cama, sin fuerzas y ajeno a

---

⁶⁹ Coll i Alentorn 1962.

⁷⁰ aquesta imatge ha estat notícia els darrers anys per haver-s'hi trobat, en un petit reliquiari guardat a la part posterior del cap, relíquies i objectes del segle XIII.

⁷¹ Constitucions fetes en lo capítol provincial de monios negres del orde de Sanct Benet, en les províncies de Tarragona, e Cesarossa observades, *Catalonia Monastica*, II (1929), p. 152-253.

cuanto sucedía a su alrededor (...) la abadía [acumula] 34 denuncias”, entre les quals trobem concubinat amb i sense descendència, possessió d’armes, pràctica de joc de daus, blasfèmies, baralles i juraments per Déu i diverses parts del seu cos⁷².

El mateix 1336 és l’any en què el Papa Benet XII, monjo cistercenc, escriu la Butlla *Summa magistri dignatio*, coneguda com a *Butlla Benedictina*. Antonio Linage⁷³ recorda que després d’aquesta butlla es van crear noves escoles o es van renovar les ja existents. Margaret Jennings troba clars exemples d’aquest fenomen a Anglaterra, on Ranulph Higden, benedictí del monestir de Chester, escriu un complert *Ars componendi sermones* i un *Pedagogium artis grammaticae* entre d’altres obres⁷⁴.

Havien desaparegut o entrat en crisi les escoles monàstiques? Es probable, dins el caos demogràfic de mitjans segle XIV. La *Butlla Benedictina* pot representar una reorganització de l’estructura d’escoles benedictines amb l’objectiu d’adaptar-se als nous temps.

La realitat a Sant Cugat era complicada. Els darrers anys de l’abaciat de Benviure van ser de desgovern i de transgressió evident. El seu successor, l’abat Bernat de Vallseca, va morir per la pesta de 1348, i l’any 1351 va ser assassinat a l’altar del monestir l’abat Benviure. Aquest fet, verdader escàndol de l’època, i fruit de baralles familiars pels dominis del monestir, va arribar a les Corts de Perpinyà, on va ser condemnat pel mateix rei. El successor de Benviure, Pere Busquets, abat entre 1351 i 1385, va representar una clara recuperació de la moral i l’empenta del monestir. Durant el seu abaciat es construí la muralla que envoltava el recinte, el palau abacial, una probable conducció d’aigües i, el que és més important per a nosaltres, el nou arxiu. El mateix Busquets rebé l’encàrrec d’escriure la Recapitulació de Constitucions de la Congregació Claustral Tarraconense⁷⁵, clar senyal de la força de tota la congregació i del prestigi de l’abat.

A partir d’aleshores l’escriptori monacal devia funcionar amb regularitat. A més del recull de sermons, que podem situar a finals del segle XIV o a principis

---

⁷² Baucells 1967, 49-50.

⁷³ Linage Conde 1991.

⁷⁴ Higden, Ranulph, *The ars componendi...*, p.XXXIII

⁷⁵ Tobella 1929, 121-122.

del XV, i dins el mateix fons de Sant Cugat, es troben diferents manuscrits d'aquesta època. La temàtica d'aquests manuscrits és més que significativa, i ens mostra el context cultural en que es movia la producció religiosa i cultural a benedictina. A més, ens mostra com el monestir estava al dia dels corrents intel·lectuals de les més importants universitats d'Europa, com París i Oxford, i donava importància a la retòrica i a la predicació.

El manuscrit 33 conté dos *ars dictaminis*, un de Ricard de Pofis, i l'altre de Llorenç d'Aquileia. A més, hi ha diverses arengues destinades a batxillers, llicenciats i doctorats. El manuscrit 39, datat al segle XV i escrit en català, conté una traducció de la *Somme Lorens*, un recull de vicis i virtuts escrita l'any 1279, i un recull d'exemples morals, especialment indicat per ser usats per predicadors⁷⁶. El manuscrit 59 conté un 'Llibre d'exemples dels Sants Pares', també en català, del segle XIV. El manuscrit 60 conté un exemplar del *Alfabetum narrationum* d'Arnau de Lieja, de principis de segle XIV. Els manuscrits 37 i 45 contenen textos de Robert Grosseteste (1175-1253), franciscà, bisbe de Lincoln i professor a Oxford. El manuscrit 68 conté el *De doctrina dicendi et tacendi* d'Albertano de Brescia (1190 - c.1250). També hi ha textos d'Aristòtil (ms. 51), de literatura quodlibètica, homiliaris llatins (ms. 61, 67, 86), la *Diadema monachorum* d'Smaragde (ms. 90), tractats de Tomàs d'Aquino (ms. 54), Francesc Eiximenis (ms.10) i Nicolau de Pachs (ms. 81).

Poden tenir importància per als sermons el *De Regimine Principum* (ms. 34) en llatí, del qual hi ha traducció catalana medieval⁷⁷, i la traducció catalana del *Liber de moribus hominum super ludo scachorum*⁷⁸.

Finalment, no ens podem oblidar de citar els llibres miniats més coneguts del fons: el *Missal de Sant Cugat* (ms. 14) i el *Llibre d'Hores d'Estocolm* (Museu Nacional d'Estocolm, ms. B 1792).

Tot sembla indicar que a finals de segle XIV i principis de segle XV Sant Cugat viu una revifalla. D'una banda, dades demogràfiques fan veure que el poblament de Sant Cugat no decau, sinó que es manté i fins i tot repunta en el

---

⁷⁶ Ysern 1999-2000.

⁷⁷ el ms. 739 de la BC

⁷⁸ *Llibre de bones costumes dels hòmens e dels oficis dels nobles*, editat l'any 1902 per Manuel de Bofarull qui té en compte el manuscrit, tot i basar-se un còdex gironí.

cens de 1379. Segons els estudis fiscals, Sant Cugat continuava essent un dels monestirs més importants del país, arribant a 3.471 sous de dècima l'any 1391. Dintre dels benedictins, només Ripoll, Cuixà i Santa Maria de Montserrat superaven el cenobi octavià⁷⁹.

A la mateixa època, el monestir tenia drets econòmics i de patronat sobre algunes parròquies del seu voltant⁸⁰, controlava les parròquies de Sant Pere i Sant Medir⁸¹, i tenia una posició de força a Valldoreix i Santa Maria de Campanya. El domini de parròquies per part dels monestirs benedictins està també documentat al Languedoc i a Anglaterra, com demostra Jennings tot comentant l'*Ars praedicandi* de Ranulph Higden⁸², a més de recordar que la predicació no només podia ser dirigida al poble, sinó que moltes vegades anava dirigida a un clergat que no sabia prou llatí⁸³. En aquestes casos, però, l'encarregat de predicar als laics no eren els monjos. Segons Joseph Avril, els monjos negres no predicaven ni tant sols dins el monestir, sinó que tenien sacerdots pel servei de les capelles i les parròquies⁸⁴. Hem de suposar, doncs, que els sermons trobats a Sant Cugat eren predicats o bé a fidels dels voltants (els més populars) o bé a monjos o novicis a l'interior del monestir, però sempre per part de clergat secular.

L'any 1399, l'abat de Sant Cugat fou nomenat bisbe de Barcelona. Joan Ermengol, "decretorum doctor eximius", mantenia una excel·lent relació amb el Consell de Cent de Barcelona⁸⁵ i amb el rei Martí. Això es va deixar notar els anys següents. Per succeir Ermengol com abat es va triar Bernat de Rajadell, antic abat de Ripoll i prior de Santa Maria de Meià.

Un altre exemple de bona relació amb el món polític el dóna Bernat de Vallseca, parent de dos consellers de Barcelona, que deixà el monestir l'any 1387

---

⁷⁹ Bertran 1991.

⁸⁰ Baucells 1967, 48.

⁸¹ Baucells 2000, 25-26.

⁸² Higden 1987.

⁸³ *Ibid.*, p. XXXV: "his pastoral efforts, of his endeavor to bring the tenets of the great canon lawyers and theologians into the purview of the ordinary parish priest, into the ambit of the ordinary laity, who needed instruction in a faith that was no longer wholly simple, no longer able to be blindly accepted."

⁸⁴ Avril 1984, 308-342.

⁸⁵ Són els consellers els que recomanen al Papa el nomenament d'Ermengol com a bisbe en una carta de 1385, quan Ermengol era prior i sacristà major de Sant Cugat. El seu nomenament, però, va arribar uns anys més tard, quan ja era abat. La carta, a AHCB, Consell de Cent, Lletres closes, vol. 2, ff. 50 i 54, editada per Carme Batlle, «La ciutat de Barcelona ...», p. 326-327, inclou la referència "decretorum doctor eximius".

per passar a ser prior de Montserrat. De la mateixa família havia sortit, uns anys abans, l'abat mort durant la pesta de 1348.

Les bones relacions entre Sant Cugat i el bisbe de Barcelona es van fer evidents en dos fets importants durant l'abaciat de Bernat de Rajadell. A més de ser el període en el que probablement es van escriure els textos que comentem en aquest treball, a més de del Missal de Sant Cugat i el Llibre d'hores d'Estocolm⁸⁶, l'any 1404 es van traslladar les relíquies de Sant Sever des de Sant Cugat fins a Barcelona. Aquestes relíquies, que potser no eren totes les que tenia el monestir, incloïen “el guesso baylador de la anca, sinco dientes, una muela, un pedazo de la barba, un pedazo de la testa y nueve clavos”, i el seu trasllat es feia com agraïment per la salvació del rei Martí d'una gangrena que havia patit poc abans.

El segon fet és la reunió de Corts a Sant Cugat. Les Corts, que havien començat a Perpinyà i acabarien a Barcelona el 1410, es reuniren, tot i que amb molts períodes sense reunions, al monestir de Sant Cugat entre el 23 de març de 1406 i el 4 de juliol de 1408⁸⁷. El bisbe de Barcelona encara era Joan Ermengol, i hi van assistir la majoria de càrrecs eclesiàstics del país. Pocs anys després, les Corts es tornarien a reunir a Sant Cugat, entre el 4 de maig de 1410 i el 15 de gener de 1420⁸⁸.

Entretant, l'abat de Sant Cugat participà al Concili de Perpinyà, on, juntament amb la gran majoria de la jerarquia catalana, pogué veure l'inici de la caiguda de Benet XIII⁸⁹.

La llibertat del monestir en tota aquesta època va ser important. Tenim les visites pastorals de 1382, 1406 i 1414. El bisbe o el seu representant troba dificultats en fer la visita, fins al punt que les de 1382 i 1406 no es van arribar a produir. A la de 1414, es trobà la veïna parròquia de Sant Pere tant destrossada

---

⁸⁶ Planas 1998, 65.

⁸⁷ *Les Corts a Catalunya*, p. 36. *Cortes de los antiguos reynos*, 5, 54ss. El rei Martí, que ja no havia estat present en la represa de les Corts, ha de marxar el 21 d'agost a València. Durant gairebé dos anys el rei va ajornant les Corts fins al 27 de juny de 1408, dia en què es reobren, amb la presència del rei, només per una sessió, en la que es publicà una concòrdia entre els braços que desbloquejava el funcionament de les Corts. Vid. *Cortes de los antiguos reynos*, 5, 166-175.

⁸⁸ *Corts a Catalunya*, 38.

⁸⁹ Bertran 2009,10; Capeille 1908, 348.

que se'n manà construir una de nova, i també es troba molt malmesa la capella de Sant Sever⁹⁰.

El segle XIV

Romeu Sabruquera (c. 1260-1313) forma ja part d'una nova generació. Format a l'ordre dels dominics a Tolosa i París, on donà classe de teologia, tornà a Barcelona, on arribà a general provincial⁹¹. A més, traduï el llibre dels Salms, mostra de la paradoxal ambivalència de l'edat mitjana: mentre es prohibien les traduccions de la Bíblia al romanç, un professor de teologia dominic, la traduïa versificada.

De la mateixa generació que Sabruquera fou Ponç de Montclús, fundador i primer prior del convent dominic de Castelló d'Empúries i possible autor de la Bíblia rimada de Sevilla, escrita cap a 1300 i dedicada a Marquesa, vescomtessa de Cabrera, casada amb el comte Ponç Hug d'Empúries.

Segons Ukas⁹², que refusa algunes opinions anteriors, la Bíblia rimada té com a base la *Historia eclesiàstica* de Petrus Comestor, a la que hi afegeix trossos de la Vulgata. A aquests textos s'hi afegiren les *Llegendes rimades*, *Llegendes apostòliques* i traduccions de fragments d'evangelis apòcrifs, possiblement afegits posteriorment al text, que també es troben a la *Llegenda Daurada*.

L'any 1301, el Concili provincial de Tarragona introduí la celebració del Corpus al calendari festius, i hem de suposar que aviat s'adoptà a diòcesis com Barcelona⁹³ i València. La processó pública i general del Santíssim no fou establerta, però, fins al 1316 per decret de Joan XXII.

Barcelona celebra la diada de Corpus ja l'any 1320. Pot ser interessant llegir la valoració que fa Massip d'aquesta festa:

La processó del Corpus permet, en conseqüència, la integració més important de les tradicions autòctones paganes. La mateixa data de celebració coincidia amb una època de l'any pròpia d'expansions festives agràries (el temps de la sega), relacionades amb un culte a les forces

---

⁹⁰ Baucells 2000, 25-30.

⁹¹ Coll 1947b, 243-248.

⁹² Ukas 1983.

⁹³ Monjas 2004, 383.

sobrenaturals que havien de propiciar una bona collita (culte a la fertilitat); una mena de festes majors per al poble camperol, de descans, de petició o d'acció de gràcies. El Corpus, doncs, s'erigeix en el cohesionador de les manifestacions dramàtiques primitives. És el marc on l'Església tolera totes aquelles efusions populars tan antigues i tan unides a les societats agrícoles, tot cenyint-se a l'adoració de l'Eucaristia per tal de sublimar, d'aquesta manera, la lliure expressivitat social. La processó del Corpus basarà la seva esplendor en la funció publicitària i catequitzant que exerceix, com els millors "mass media" d'avui. A través d'ella, desfilaven els missatges evangèlics que l'Església difonia, però, també, s'hi trobaven els mites precristians, residus vius de cultes i rituals primitius, i les danses -paganes-, incorporant així totes les manifestacions lúdiques laiques, dintre d'un hàbil programa d'obliteració festiva, amplament assajat des dels inicis de l'articulació litúrgica cristiana i tendent a respectar les dates crucials dels calendaris estacionals de les societats agràries tot atorgant-los nous significats i debilitant-ne, progressivament, els continguts primitius.

Massip 1992, 46

Aquest període és paral·lel a l'intent d'aturar la influència del moviment beguí i l'arnaldisme. Aquests moviments, que en cercles aïllats no tenien conseqüències socials massa importants, amenaçaven d'estendre's a sectors més amplis de la societat, fins i tot entre el baix clergat⁹⁴.

Ponç de Gualba, bisbe de Barcelona entre 1303 i 1334, estengué les visites pastorals, reformà l'administració diocesana i vetllà per la moral i el comportament tant de clergues com del poble. Les seves visites estan servint per conèixer millor la religiositat popular de la diòcesis. El seu exemple fou seguit per les diòcesis de Vic, Tortosa i Girona⁹⁵, on es troben alguns llibres de sermons en mans del clergat rural⁹⁶.

Sembla que, arribats a aquestes dates, els bisbes es prengueren més seriosament el control de la religiositat dels laics. La Inquisició actuà contra Pere Duran de Baldach, terciari de Girona i defensor de les idees de Pere Joan d'Olivi. A més, es prohibiren els primers llibres de teologia en vulgar. L'acceptació o no dels beguins sembla que depengués encara més de la voluntat individual dels bisbes que d'una política consensuada. Algunes de les novetats devocionals podien estar ben vistes, sempre que no possessin en dubte l'àmbit d'actuació del bisbe. L'any 1335, per exemple, el bisbe Ferrer d'Abella aprovà els capítols de les

---

⁹⁴ Perarnau 1978, 120.

⁹⁵ García Egea 1993.

⁹⁶ Batlle 1968-69.

deodates de Sant Joan de l'Erm. Només cinc anys més tard, però, Fra Bonanat, beguí de Vilafranca, fou cremat per les seves actuacions.

En aquesta època Joan d'Aragó escrivia el *Tractatus brevis de articulis fidei*⁹⁷, una ampliació de la *Instructio articulorum fidei* llatina escrita per ell mateix quan era bisbe de Toledo⁹⁸, amb més aspiracions que la *Summa* del segle anterior⁹⁹. A part d'aquests llibres, havien de servir per la formació dels clergues la *Summa de poenitentia* de Ramon de Penyafort¹⁰⁰ i el *Manipulus curatorum* de Gui de Mont-Rocher, de la mateixa època que el *Tractatus*.

Per l'educació de la població i dels infants, es podien utilitzar altres textos, com la *Doctrina Pueril* de Ramon Llull, l'*Alphabetum catholicorum* d'Arnau de Vilanova (1326)¹⁰¹ i un catecisme anònim del segle XIII. Durant el segle XIV s'hi afegirien obres com la *Doctrina dels Infants*¹⁰² o el *Cercapou*.

De mitjans de segle XIV es pot datar la traducció catalana que féu Guillem Anglès del cànon romà de la Missa “para los clérigos de su tiempo, que sabían poco latín”¹⁰³. De finals de segle es pot datar la traducció feta per Joan Romeu dels *Set salms penitencials* d'Innocenci III.

De la mateixa manera que es perseguiren beguins i donats, també s'intentà millorar la predicació. El citat concili de Tarragona de 1318 diu:

Praelatis omnibus (...) praecipimus, ut per se vel per alios viros ad praedicationes officium idoneos per suas dioceses verbum praedicent salutis aeternae

Pons i Guri, 1989, 339, art.
VII

Quam salubre sit, et quam utile, praedicationes per singular dioceses ordinari, apparet ex dispendio quod sequitur praedicationis defectum

Baucells, 2004, I, 468

---

⁹⁷ Hi ha còpia a l'arxiu Capitular de Barcelona, còdex 67.

⁹⁸ La *Instructio* té una versió castellana de Guillem de Godin, coneguda com a *Catecisme de Valladolid*. Vid. Resines 1997, 91-92.

⁹⁹ Janer 1904; Baucells 2004, 452-453.

¹⁰⁰ Perarnau 1977, 259-298.

¹⁰¹ Editat per W. Burger el 1907 com a *Alphabetum catholicorum sive dialogus de elementis catholicae fides*. També hi ha una edició més moderna. Vid. Perarnau 1977.

¹⁰² Resines 1997, 129-130.

¹⁰³ Coll 1949, 31.

D'aquesta època es conserva a Tortosa un *Ars et doctrina faciendi sermones et collationes* del franciscà Astanci¹⁰⁴.

Aquesta política d'adoctrinament va fer millorar l'ortodòxia de la població durant el segle XIV. L'èxit es pot veure clarament en l'estudi dels testaments i biblioteques privades, que reflexen un profund cristianisme.

A Barcelona, l'any 1366, es va crear d'una plaça de lector a la catedral, que inicialment implicaria la predicació a beneficiats i canonges. Aquests sermons, però, semblen convertir-se en sermons públics. Bernat Jaubert era l'encarregat de predicar, en català, els anys 1390 i 1391. Els lectors identificats a la seu barcelonina, que cal considerar predicadors, són els següents¹⁰⁵:

Lector	Anys de lectorat
Gombau d'Oluja	1366-1384
Pere Feliu	1389-1391
Joan de Taüst ¹⁰⁶	c. 1392
Antoni Ginebreda	1393-1395
Arnau Despuig, O.P.	1396-1402
Arnau Peregrí? ¹⁰⁷	1402 ?
Miquel Despuig	1402-1409
Pere de Vallvert ¹⁰⁸	1409-1412
Joan Sanxo, O.P	1412- ?
Nicolau Quilis, OFM	?-1444
Pasqual Despí, OFM	?

Hi ha alguns noms, com els de Juan Guerra, Francesc Pons o Bernat Artiguell, que no està clar arribessin a lectors. A més dels de la catedral de Barcelona, cal tenir presents alguns altres lectors de les catedrals catalanes i dels convents mendicants. A Tortosa¹⁰⁹ coneixem els lectors Joan Bordalba (1463-1486), Guillem Caselles (1491-1502), Climent Ferrer (1502-1511), Alfonso Carrión (1511-1516), Gaspar Esteve (1516-1518) i Esteve Rotllà, de qui es coneixen nou

¹⁰⁴ Bayerri 1962, 97.

¹⁰⁵ Informacions provinents de De la Torre 1971.

¹⁰⁶ Confessor de Martí l'Humà, arribà a bisbe d'Osca (1403) i Segorb (1410). Sobre aquest franciscà, vid. López 1929, 222-240.

¹⁰⁷ Surt a la llista de predicadors identificats per una referència apareguda als sermons transcrits.

¹⁰⁸ De la Torre 1971, 145-146. Cf. Eubel I. c. n. 954.

¹⁰⁹ Querol 2004, 95-100.

manuscrits, en els que destaquen sermons de sant Agustí i Roberto Caracciolo (BUB-R, ms. 728)¹¹⁰.

També coneixem Jaume Gil¹¹¹, Melcior Miralles (lector a València entre 1390 i 1399¹¹²), Joan de Passavies (lector a la Seu d'Urgell l'any 1389), i Joan Bayarri, qui succeí l'anterior a partir de 1399. A Girona tenim els noms de Bernat d'Olerda i Francesc Rourell.

Als convents mendicants hi hagué frares destinats tant a la predicació com a l'ensenyament de teologia. Al convent dels dominics de València se succeïren com a lectors Guillem Anglès (1345-1368), Joan Mateu (1368-1380), Joan de Montsó (1380-1385), Vicent Ferrer (1385-1390), Antoni Canals (1390-1398), Pere Canals (1398-1405), Joan Saera (1405-1427) i Arnau Corts (1427-1443)¹¹³.

Fins i tot sembla que hi hagués un excés de llicències de predicació, cosa que va fer causar una revocació de llicències per part de bisbe Ferrer d'Abella¹¹⁴.

A Mallorca, tenim notícia dels sermons predicats per la festa de l'aniversari de la Conquesta de l'illa. Ja era una festa tradicional cap a 1330, i és probable que se celebrés des de finals de segle XIII. Conservem tant un sermó model per a la festa com el nom de diversos predicadors en motiu d'aquesta celebració, entre els que hi ha Pasqual Pi i mestre Güell, abat de la Real.

De fet, sermons com els de la festa de l'estendard no són sermons típicament religiosos, sinó de barreja entre discurs polític, patriòtic i religiós, i sembla que una festa semblant se celebrava a València des de 1338.

Els sermonaris, però, no es destinaven únicament a clergues¹¹⁵. L'any 1356, Jaume de Vallseca rebé de Ramon Vinader 162 llibres, entre els quals tres *Liber sermonum*¹¹⁶. A l'inventari de Pere de Riusec, es troben, entre d'altres llibres religiosos, “un llibre de sermons i quaderns i un llibret d'oficis

---

¹¹⁰ Apareix a la nòmina de lul-listes a la base de dades Ramon Llull del Centre de Documentació Ramon Llull de la Universitat de Barcelona.

¹¹¹ CREYTENS, R., “Les écrits de Jaume Gil, O.P.”, *Archivum Fratrum Praedicatorum*, X (1940), pp. 158-168; Vilallonga

¹¹² Miralles 2001, 68.

¹¹³ *El Palau de la Saviesa*, p. 18.

¹¹⁴ Baucells 2004, I, 474.

¹¹⁵ Hernando 1995, II, 558.

¹¹⁶ Hernando 1995, I, 286-287.

litúrgics”¹¹⁷. A l’inventari de Joan Llull, ciutadà de Barcelona, a principis de 1391, es trobaven diverses *Ores de Madona Santa Maria*, un *De vicis i virtuts*, un *Offici de Passió*, un “libre que tracte de *Sermons*” i una “Exposició de les omalias de Sent Gregori”, que sembla escrit en català¹¹⁸. A l’inventari de Guillem d’Orta, notari i ciutadà de Barcelona, apareixen llibres com *Oras Beate Marie et passionis Domini Nostri Ihesu Christi*, uns *Sermones dominicales et santurales* o un Psalteri en vulgar¹¹⁹.

També en altres grups socials les noves pràctiques cristianes arrelaren. Un dels signes de l’acceptació popular d’aquestes mesures va ser la celebració de processons religioses en ocasió de la festa del Corpus Christi, l’expansió de les confraries devocionals, l’augment dels pelegrinatges, tant a Montserrat com a altres punts més locals, la celebració de misses de difunts...

A finals de segle XIV el procés d’adoctrinament es reforça amb obres com l’*ars praedicandi* d’Eiximenis, on es mostra que el sermó tenia com a objectiu la reforma dels costums i la vida del poble:

Quia predicacio specialiter tendit ad corrigendos homines a peccatis et instruendos eos ad bene auguere, idio tota predicacio pro maiori sui parti debe ad mores converti.

Eiximenis, *Ars praedicandi...*, p. 13

El predicador és responsable de la creació d’un cos social sa, és a dir, obedient i respectuós amb les institucions, complidor amb els manaments de l’església. Si bé el predicador podia criticar a l’auditori a qui predica, no estava ben vist que critiqués als poderosos davant del poble:

Predicare moraliter contra prelatos et principes et regentes mundum et vicarios forum non est bonum coram populo, quia est periculum commovendi et suscitando populum contra eos.

Eiximenis, *Ars praedicandi...*, p. 14

Reforma al segle XV

La reforma del segle XIII i XIV sembla més centrada en els rituals que en la conscienciació: les constitucions sinodials i conciliars parlen d’allò que han de fer

---

¹¹⁷ Hernando 1995, II, 546-458.

¹¹⁸ Hernando 1995, II, 567-571.

¹¹⁹ Hernando 1995, II, 577-580; 583-585.

els fidels i la pròpia església, però no entren en el debat sobre les creences. Sorpren com en les visites pastorals es fa atenció del comportament dels fidels (pagament de delmes i primícies, legalitat dels matrimonis, incest, ...) dels clergues (celibat, obtenció de beneficis, neteja de les esglésies...), de l'estat físic de les esglésies... però pràcticament no es fa referència a la predicació per part dels rectors¹²⁰.

Això no vol dir que els rector no tinguessin cura dels seus feligresos. El mateix Monjas¹²¹ comenta que l'existència de tonsurats demostra el funcionament d'escoles parroquials, on es formava el baix clergat rural. A aquestes escoles hi assistien joves de famílies pageses benestants, que podien així assolir posteriorment petits beneficis.

La primera meitat del segle XV és sens dubte l'època daurada dels predicadors carismàtics. Tenim Vicent Ferrer i Mateu d'Agrigento, és clar, però potser caldria afegir-hi predicadors poc estudiats com el carmelita Guillem Tolsà, actiu a Perpinyà, Miquel del Miracle o Vicent Tamarit, actius a València a principis de segle. És en aquests anys en què esclata la predicació popular, ortodoxa però amb els recursos que permetien persuadir la població.

A la mateixa generació pertanyen autors com Antoni Canals Francesc Eiximenis o Joan Eiximeno, veritables paradigmes d'una devoció basada en la contemplació que poc a poc, en part a través dels sermons, s'estenia pel teixit social. Recordem que Miquel del Miracle va ser l'encarregat de demanar a Francesc Eiximenis, de part del bisbe de València, l'elaboració del *Pastorale*, fins que el franciscà, incapaç de negar-s'hi, accedí a redactar l'obra:

Vester etiam uenerabilis seruator dominus Michael de Miraculo, Rector de Penaguila, ex parte uestra me ad hoc opus peragendum tanta instantia solicitauit quod abinceps conualui quantumlibet resiliem licet infirmus et senex.

Eiximenis, *Pastorale*, p. 1.

La tasca divulgadora duta a terme en aquests anys marcà l'evolució de la devoció a Catalunya. A Barcelona, Antoni Canals ensenyà teologia en català al Palau

---

¹²⁰ “En els formularis baix-medievals, no apareixen al·lusions al *ministerium verbi* sacerdotal (predicació i catequesi)”, Monjas 2004, 30.

¹²¹ Monjas 2008, 305.

Reial¹²². Tot i que es difícil de conèixer l'abast d'iniciatives com aquesta, és una mostra de la direcció en què anava la devoció i el paper que hi tenia la família reial.

Una mica més jove que aquesta generació, Francesc Climent Sapera, bisbe de Barcelona, prengué part activa en la reforma. La seva devoció personal ja degué impressionar, doncs sembla que feia de penitent a les processons. A més, durant el seu episcopat a Barcelona promogué les visites pastorals, un nou qüestionari per a fer-les més correctament, creà diverses Constitucions i publicà uns articles i admonicions per als fidels.

També Francesc de Blanes, bisbe de Girona (1408) i Barcelona (1409-10) degué tenir un interès important en la predicació si tenim en compte la seva biblioteca personal, tant pel que fa a llibres de sermons com a obres morals utilitzables en la seva elaboració¹²³. Entre els llibres destaquen sermons de Iacobus de Voragine, Innocenci III i Climent VI, a més de fins a dotze sermonaris sense títol. A més, posseïa llibres de vicis i virtuts, vides de sants, el *Llibre dels àngels* d'Eiximenis i molts altres volums religiosos i morals¹²⁴.

Continuant la mateixa empena reformadora, l'any 1429 el concili de Tortosa va iniciar la confecció del primer catecisme escrit per a infants¹²⁵.

Just després del concili de Basilea (1434), tot i que "l'activitat dels concilis provincials i dels sínodes diocesans minvà espectacularment", el control de les diòcesis a partir de les visites pastorals s'havia regularitzat i funcionava autònomament dels concilis i sínodes, que pràcticament es deixaren de celebrar¹²⁶. De fet, la regularitat de les visites sembla voler omplir el buit deixat per la no celebració de sínodes i concilis¹²⁷. En aquesta època es redacta l'*Ars praedicandi aragonensis*.

Important en aquest punt el manteniment de la predicació a les minories religioses, ja coneguda des d'època de Jaume I. El concili de 1434 obligava als

---

¹²² Coll 1954, 17.

¹²³ Aquesta biblioteca ens justifica incloure'l en la nòmina de predicadors o autors de sermons, tot i no tenir-ne cap sermó identificat.

¹²⁴ Hernando 2003, 399-402.

¹²⁵ Huerga 1968, 302-302; Prats 1995, 44.

¹²⁶ Monjas 2003, 80-84.

¹²⁷ Monjas 2003, 100.

jueus a assistir a predicació cristiana. De fet, ja Vicent Ferrer ho havia fet anys abans. Altres indicis fan creure que la radicalització de la jerarquia era ja anterior a l'entrada de la Inquisició castellana:

Cremaren vint Bíblies en la plaça de la Seu, davant la Almoyna d'en Conesa. Aquí fonch fet semblant de unes graelles on foren meses les dites Bíblies, e davall les graelles fon més lo foch; e sermonà-hi miser Gauderic. En les dites Bíblies que cremaren, n'hi havia moltes belles i de gran vàlua, que Bíblia hi havia que valia MD florins.

Miralles, *Dietari...*, p. 96
Citada per Prats 1995, 10.

A Lleida, per exemple, es va cremar viu Brahim Caradí, acusat de practicar nigromància¹²⁸.

La guerra civil degué implicar un parèntesi en aquest procés de radicalització, que continuà després de la guerra i fou reforçada amb l'arribada de la Inquisició castellana. Una carta del general dels dominics a Joan II deixa clar l'impacte de la guerra en els costums dels predicadors dominics¹²⁹ i altres estaments religiosos.

Un altre tema a tractar respecte el segle XV és la relació amb la *Devotio Moderna*. Tot i la importància del moviment de beguins i donats a l'àmbit català, les diferències amb el moviment dels Països Baixos eren importants si més no en dos aspectes: la penetració social i l'activitat del moviment.

Als Països Baixos, el moviment va reeixir a crear tota una xarxa d'escoles, a partir de les quals augmentà notablement el grau d'alfabetització, i aprofundí la religiositat individual de la població. A Catalunya, la dedicació principal del moviment va ser l'assistència a malalts. La religiositat de la *Devotio Moderna* va ser rebuda fins i tot amb entusiasme en alguns sectors, però la Corona d'Aragó no es convertí en un territori de creació de *Devotio Moderna* fins molt més endavant, cosa que impedí les conseqüències socials i culturals que l'acompanyaren als Països Baixos.

Fins i tot en els casos en què el contacte amb la *Devotio* va ser directa, com fou el cas d'Antoni Canals, es quedà com una influència personal, i no reeixí

---

¹²⁸ Gómez 1992, 382-4.

¹²⁹ Peláez 1981, 187; ACA, Canc., Reg. 3392, f. 9r-v.

a tenir conseqüències més àmplies en la literatura i espiritualitat a Catalunya, malgrat els esforços d'alguns estudiós de Canals en sentit contrari.

Finalment, cal tenir en compte el corrent d'espiritualitat radical que sorgí a Mallorca, amb autors com Joan Rey, Bartomeu Catany, Francesc Prats o Nicolau Caldés. Els tres primers els tractarem més endavant com a predicadors o autors de sermons. Pel que fa a Nicolau Caldés, el seu *Exercici de la Santa Creu* segueix la tradició de la devoció contemplativa sobre la Passió de Jesucrist, de la que ja hem parlat¹³⁰.

La visió que es dóna de la predicació en la historiografia pretridentina, fins i tot la d'enfocament més catòlic, és força negativa. Malgrat l'existència de predicadors populars i la creació dels primers catecismes, els problemes de la predicació serien els mateixos que venien existint des del segle XIII: poca preparació i poca predicació del clergat secular. A aquests problemes atàvics caldria afegir l'augment de la predicació d'indulgències, l'existència de falsos predicadors o predicadors que exageraven la teatralitat, la tendència a la predicació sobre temes com la fi del món o la vinguda de l'anticrist enlloc de la moral i l'actuació personal dels cristians¹³¹.

La predicació d'indulgències no és un tema gaire estudiat en la historiografia. Els estudis més propers al nostre àmbit lingüístic són els castellans. Tot i que ja hi havia legislació per aturar abusos en la concessió d'indulgències als Concilis del Laterà de 1215 i de Vienne 1312¹³², la situació es va agreujar durant el segle s XIV i XV, com mostra una carta de 1483 dels Reis Catòlics al Papa Alexandre VI:

... en nuestros reinos se pedrican muchas bulas e indulgencias plenarias e otras que no son plenarias, pero otorgan por ellas muchos perdones (...) muchas de las dichas bulas e indulgencias non son verdaderas (...) e aun los que las pedrican e publican las extienden a muchas más cosas e casos de los que en ellas se contiene en grand peligro e detrimento de las animas (...) sacan e lievan con ellas tanta suma de maravedís e otras cosas, que empobrescen nuestros reinos e son causa que muchos con esta forma de vevir, entienden en cometer muchas deshonestidades e cosas feas, de que Nuestro Señor es muy deservido.

Goñi 1949

---

¹³⁰ Trias 1995, 124-125.

¹³¹ Byrne 1975, 24-44; Villoslada-Llorca 1960, IV, 518; GÓMEZ 1971.

¹³² Baloup 2003-2004.

Teòricament, les indulgències només es podien aplicar als vius, és a dir, només podien remetre els pecats d'aquella persona que donés almoïna. La remissió dels pecats dels difunts no estava acceptada, i és un dels abusos més habituals dels col·lectors d'almoïnes que en aquells segles itineraven per l'occident cristià. No va ser fins a mitjans de segle XV que es donaren les primeres indulgències papals a difunts, cosa que segurament va agreujar la situació i que va ser reprovada per diversos autors, entre els que destaca Pedro Martínez de Osma.

També tractaren el tema de les indulgències Martín Pérez, al *Libro de las confesiones* de principis de segle XIV, establint unes fortes condicions per al bon funcionament de la indulgència, i Pedro de Cuéllar. Malgrat la manca d'estudi sobre aquest tipus de predicació, Daniel Baloup es pregunta si la predicació d'indulgències no era més important, a Castella, que la predicació sense petició d'almoïnes per indulgències¹³³. A Castella, dotze dels sermons editats per Ambrosio Sánchez del ms. 1854 de la Universitat de Salamanca demanen almoïnes per obtenir indulgències, però l'editor creu que, com la demanda d'almoïna era rutinària, tots els sermons del recull poden ser considerats sermons amb indulgència¹³⁴.

A Barcelona, el Papa Benet XIII donà un any d'indulgència als qui escoltessin els sermons dominicals a la capella de l'Hospital de la Santa Creu¹³⁵.

Una altra mostra d'abusos en la predicació d'indulgències es donà dins l'ordre dominic, com mostren els intents de regular els abusos als capítols generals de 1478 i 1481¹³⁶.

La convocatòria de croada també és un bon moment per concedir indulgències. Un dels que més va afavorir els sermons de croada va ser Calixte III. L'any 1456, es feren a Barcelona processons i oficis solemnes (es pot conjecturar que hi prediqués el bisbe Joan Soler) per la recuperació de

---

¹³³ Baloup 2003-2004, 80-81.

¹³⁴ Baloup 2003-2004, 82; Sánchez 1999, 43.

¹³⁵ Castejón 2007, 25.

¹³⁶ Gómez 1971, 182-185; *Monumenta ordinis fratrum praedicatorum historica*, Roma, 1900-1901, vol. VIII, p. 360.

Constantinoble, pocs anys abans caiguda en mans otomanes, “ab grans perdons donats per lo Sant Pare a aquells qui seguien la dita processó”¹³⁷.

L'Abat Cisneros i la nova espiritualitat del segle XVI

L'autor de l'*Exercitatori de la vida espiritual* va ser prior de Montserrat entre 1493 i 1499, i abat entre 1499 i 1510.

L'obra de Cisneros entra a formar part ja d'una religiositat reformista que s'escapa de l'àmbit d'aquest treball, una religiositat basada en la creació d'escoles i la utilització de la impremta. D'aquest corrent formaven part personatges com el Cardenal Mendoza, Hernando de Talavera, Ximénez de Préxano, Pedro Fernández de Villegas, Alonso de Madrigal o Juan Alonso de Benavente.

Les impressions sobre la religiositat catalana a principis del 1500 són contradictòries. Si bé es repeteixen els tòpics sobre una mala formació dels clergues, l'estudi de les biblioteques i les llibreries deixa veure l'abundància dels llibres devocionals i l'èxit de la catequesi, especialment entre la burgesia i els comerciants.

Manuel Peña, en el seu estudi de les biblioteques d'època moderna a Barcelona, després de citar la crítica de Joan Lluís Vives als predicadors, estudia els autors de sermons trobats a les biblioteques del segle XVI. Destaca la importància dels predicadors del segle XV com Ambrosius de Spiera (m. 1454), Roberto Caracciolo¹³⁸ (1425-1495), Gabriel Barletta (m. c. 1485), Johannes Aquilanus, Joannes Hérolt, Joannes Werdre, Michaelae Carcano (1427-1484), Bernardinus de Bustis (1450-1514), Vicent Ferrer (1450-1519), Guillelmus Pepin (c.1465-1533) i Petrus Richardus, però destaca també la pervivència d'autors anteriors com Franciscus Mayronis (c. 1280 - 1327), Iacobus da Varazze, Joannes Nider (1380-1438), a més dels clàssics de la predicació, des de sant Agustí a Sant Bernat. En total, més de cent setanta exemplars, alguns dels quals, en possessió de laics: notaris, mercaders, juristes, artesans, etc¹³⁹.

---

¹³⁷ *Llibre de les solemnitats*, 223.

¹³⁸ Caldria aprofundir el paper d'aquest predicador en la cultura catalana, ja que fou predicador a la Cort del Magnànim a Nàpols.

¹³⁹ Peña Díaz 1997, 352.

Segons Peña, el fet de tenir sermons impresos va suavitzar la mala preparació del clergat, tot donant-li més fàcilment sermons ja preparats, fins que, al 1577, es prohibí l'edició de sermons impresos.

Els jesuïtes van ser els principals defensors de la millora del nivell educatiu. Entre 1546 i 1586, crearen 162 col·legis per Espanya, Itàlia, Portugal, Àustria, França, Alemanya i Amèrica. Tot i tenir un cert nombre d'estudiants amb pocs recursos econòmics, les escoles jesuïtes van tenir durant tota l'Edat moderna un cert grau d'elitisme que els impedia tenir més èxit en la seva tasca democratitzadora de l'educació.

Al mateix procés fa referència la creació i millora d'una xarxa de seminaris, a partir del concili de Trento¹⁴⁰.

Fora de l'àmbit estricte dels sermons, voldria citar un document que dóna idea de l'evolució de la religiositat al segle XVI i del manteniment de pràctiques 'medievals'. Aquest document de 1573, conegut de fa més d'un segle, dóna una idea dels canvis en la religiositat després del concili de Trento. Fa referència a l'opinió del bisbe Benito Tocco davant les processons de Corpus a Girona, que incloïen balls de bèsties, música i focs artificials dins la catedral¹⁴¹.

Tots profans e seculars actes vans e profans colloquis, passajaments per las sglesias, remors, crits, contractas e judicis seculars, jochs, tractes e de màscares, balls y solàs de hòmens y de donas, menjars, convits e altres de consemblants gènere. E asenyaladament los abús en dita sglesia cathedral de Gerona, e altres de nostre bisbat en la vigília de la festa, e en lo dia, e cap de octava del Sanctíssim Sagrament, e per ventura en altres festivitats se usa, portant la hun lo gigant, altre la jagantesa, altra l'àliga y altres dragolins y altres gèneros de animals en las sglesias ballant, tirant cohets y lo que ab dolor refeint, besant-se devant lo altar e Sanctíssim Sagrament los jutglàs, sonant cansons inhonestas e ballant sardanas en offensa de Nostre Senyor Déu Jhesucrist, scàndol del poble crestià e perturbació dels divinals officis per la remor e trons del cohets e de trompetas e jutglàs, crist e remor de las personas y altres insolèncias de hon los divinals officis no's poden celebrar ni dir com la huna part del cor dels preveres l'altre no puga hoir-

---

¹⁴⁰ Segons Ma. del Carmen Palmero, a finals del segle XVI a la Corona d'Aragó hi havia els seminaris de Tarragona, Barcelona, Girona, Urgell, Tarassona i Osca, als que caldria afegir els de la resta d'Espanya (Mondoñedo, Lugo, Càdis, Màlaga, Valladolid, Cartagena, Cèrdova, Conca, Palència, Granada i Guadix) per fer un total de 17 entre les dues corones. Palmero - Martín 1993, 213-222.

¹⁴¹ Chía, 1895, 83-85.; España Sagrada, vol. 44, 120.

se. Per so tots los preditions abusos cessam, revocam e de ditas sglesias lensam e totalment entrediem...

Girona, Arxiu municipal, Manual d'acords de 1573, f. 51v.

Citat per Chia 1895, 84-85.

És a dir, al segle XVI es limiten les activitats lúdiques i festives durant les grans festes religioses. El mateix passà a Lleida, on ja cap a 1518-20 hi hagué polèmiques per la supressió de la festa de la Colometa per la festa de Pentecosta i la substitució per un sermó edificant¹⁴².

---

¹⁴² Massip 1991, 259.

Panorama devocional català

Literatura pietosa, xarxa textual

A la Baixa edat mitjana aparegué una cultura escrita pietosa, formada no només per les *Meditationes Vitae Christi* i les *Meditationes Passionis Christi*, sinó també per altres gèneres.

En general, fa la impressió que la consolidació d'una literatura devocional ortodoxa va ser paral·lela a un augment de l'alfabetització, especialment a les ciutats, que afectaria tant a homes com a dones. En aquest sentit, cal pensar que la lectura en veu alta podia solventar la problemàtica de la manca d'alfabetització de part de la població.

Un dels gèneres important en aquest procés va ser la poesia religiosa, que arrenca ja al segle XIII¹⁴³, es desenvolupà als segles XIV i XV (com mostra algun exemple del Cançonet de Ripoll¹⁴⁴), i arriba fins a principis del XVI, on trobem el *Plant de la verge Maria*, de 1512. Un altre exemple pot ser la cançó *Li fait dieu són escur* del Capellà de Bolquera, copiada al ms. 129 del fons de Ripoll de l'ACA.

També es van anar escrivint llibres dedicats a l'aprenentatge i comprensió d'oracions, com la *Doctrina moral* de Nicolau de Pachs, l'*Excitatori de la pensa en Déu* de Bernat Oliver i la traducció al català feta per Antoni Canals d'una explicació llatina del Parnostre¹⁴⁵.

A més, els goigs i els planys van iniciar, cap al segle XV, una llarga vida que arriba pràcticament fins avui en dia, i són potser la millor mostra de l'èxit del 'cristianisme popular'. Dominique de Courcelles recorda el lligam entre goigs i sermons a Catalunya a l'entorn de les confraries religioses, precisament a partir d'alguns manuscrits utilitzats en aquest estudi¹⁴⁶.

Encara cal tenir en compte les obres narratives de Ramon Llull (*Blanquera*, *Llibre de meravelles*, *Hores de santa Maria...*) i Eiximenis (*Llibre dels Àngels*, *Vita Christi...*) i la possibilitat que molts sermons tinguessin un ús com a lectura pietosa, com ja hem vist anteriorment.

---

¹⁴³ Molar 1953.

¹⁴⁴ Badia 1983.

¹⁴⁵ Vives 1955, 133-156. El manuscrit es troba a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.

¹⁴⁶ Courcelles 1985.

Finalment, les vides de sants traduïdes o els Diàlegs de sant Gregori eren obres en català que podien estar a l'abast d'un ampla població.

La pietat en els diferents grups socials

Els recents estudis sobre la religiositat burgesa baixmedieval estan d'acord en la devoció “profunda i sincera” d'aquest grup social. No farem aquí una descripció meticulosa d'aquesta espiritualitat, doncs la tasca ja ha estat feta¹⁴⁷, evidenciant la religiositat d'aquest grup social: en els inventaris *post mortem* abunden els objectes dedicats al culte com retaules, imatges, llibres devocionals,... i la preocupació per la salvació de la pròpia ànima.

Caldria tenir en compte, però, la possibilitat que aquesta devoció pogués sorgir de la consciència d'actuació il·lícita, com si la devoció, les almoines i les misses de difunts fossin un intent de redempció, d'obtenció del perdó diví, o poguessin fer oblidar un enriquiment personal i familiar tradicionalment mal vist per l'església i unes pràctiques comercials igualment condemnades. Però tampoc podem assegurar que això fos sempre així. De fet, que la vida dels mercaders no s'ajustés a l'ortodòxia era un problema relatiu, doncs cap grup social s'hi ajustava massa bé, i, a més, la visió negativa dels mercaders no és unànime. Mentre Vicent Ferrer ataca els préstecs a interès, Francesc Eiximenis en defensa i lloa l'activitat.

Pel que fa a la noblesa, també en aquesta època canvia i demostra devoció als nous corrents. La traducció dels salms de Romeu Sabruquera està dedicada a Marquesa de Cabrera (1265-1328), vescomtessa per herència i comtessa d'Empúries pel matrimoni amb Ponç Hug V. Marquesa tenia relació amb l'ordre dels predicadors, especialment amb Ponç de Montclús, possible autor de la Bíblia rimada, els mateixos anys en què es fundava el convent dominic de Castelló d'Empúries (1317).

Hi ha altres exemples de devoció femenina en la noblesa. Sança Ximenis de Cabrera expressa la seva devoció com a mecenes a la catedral de Barcelona¹⁴⁸. Sibil·la de Pallars exemplifica com s'anava interioritzant, de la mà dels confessors

---

¹⁴⁷ Aurell 1996, 193-251 analitza la religiositat dels mercaders barcelonins a partir dels seus testaments i dels inventaris post mortem.

¹⁴⁸ Valero Molina 2005-2006; Vinyoles 2011.

(en aquest cas, un franciscà), la necessitat de seguir l'ortodòxia i confessar-se¹⁴⁹. A Elionor de Queralt, casada amb Bernat de Centelles, noble al servei de Martí l'Humà a Sicília, està dedicada la traducció dels tractats pseudo-agustinians *Soliloquia animae ad Deum* i *Speculum peccatoris*¹⁵⁰.

Burgèsia urbana i alta noblesa semblen ser els principals receptors i motors de la devoció cristiana, una devoció que es consolida a principis de segle XV, amb la tasca d'una generació de religiosos entre els que hi ha figures de la importància de Vicent Ferrer, Francesc Eiximenis, Antoni Canals o Joan Eiximeno, però també altres menys coneguts com Guillem Tolsà, Vicent Tamarit o Miquel del Miracle.

Pel que fa als altres grups socials, es veu una certa ambivalència envers la valoració de la jerarquia. Hi ha indicis clars de reaccions contra el clergat, degudes als excessos en la seva pràctica, al tipus de vida luxosa que duïen, etc., que podien dificultar l'acceptació de les instruccions vehiculades pels sermons.

Sembla que per Tarragona corrien alguns llibres anticlericals, que van ser perseguits pels bisbes, com mostra el Concili de Tarragona de 1244:

Sententia innodamus omnes illos qui contra constitutos in clero libellos famosos composuerint et que componi fecerint et qui, compositos, inventi non rumperint sine mora.

Pons i Guri 1989, 277, art. III

Ramon Llull, molt crític amb la jerarquia, diu:

Senyor prelats, no val anell
ne gran cavall, ne bell mantell,
ne gran flota de mant donzell,
si en sos faits no ha cabdell discreció,
e que sia ardit e pro quant és raisó

citad per Rodríguez Puértolas – Alpera 1973, 47

Aquest descontentament es basava en les creixents diferències socials i en l'enriquiment de la burgesia i d'alguns clergues, i es podia manifestar de diverses maneres: en primer lloc, podia aparèixer en la poesia burlesca i satírica com el *Testament de Bernat de Serradell*¹⁵¹. La crítica també podria derivar cap a una

---

¹⁴⁹ Varela – Vinyoles 1991, 55-58.

¹⁵⁰ Bertini 1936.

¹⁵¹ O les poesies recollides per Rodríguez Puertolas-Alpera, 1973

certa indiferència religiosa com la que es veu en poemes de Bernat Metge o en el *Llibre de tres*. Finalment, es podia convertir, en moments d'especials dificultats, en revoltes socials contra les classes altes o la jerarquia eclesiàstica.

Un d'aquests moments va ser la sostracció d'obediència del rei Ferran a Benet XIII. El Papa respongué amb una butlla d'entredit al monarca, cosa que provocà una revolta a Barcelona, al crit de “Muyran los capellans e sien robats”¹⁵².

Tampoc es pot oblidar, tot i que no sembla gaire important en l'àmbit català, el gènere dels *sermons joyeux*. Les interpretacions actuals, però, els donen més un valor de crítica i de voluntat de reforma que revolucionari¹⁵³. Sí mostren, però, aquella cultura de l'ambivalència, de la barreja del sagrat i profà que estava sent lentament transformada per l'ortodòxia cristiana.

La distància cultural vista com ignorància popular

La distància entre cultures escrites i cultures orals podia ser l'origen de l'animadversió entre lletrats i il·letrats que tantes vegades surt a la literatura de l'època. Entre els temes recurrents que enfrontaven lletrats i analfabets, hi havia el tema de la credulitat del poble i la ignorància sobre els elements bàsics del cristianisme.

Tot i que Eiximenis sembla exagerar la visió negativa, especialment dels pagesos, els seus textos ens poden donar una idea de la situació. El *Terç* del Crestià parla dels il·letrats com de persones borratxes, violentes, avaricioses i fàcils de dirigir per la seva ignorància:

Molt car amich, molt amat en Jhesucrist: Gran dolor e congoxa port per tu en les mies entràmenes, que con te veig enpetxat en la tua ànima que no vas gens per lo camí de Paradís, per lo gran núvol de ignorància qui't té cubert e tapat, e molt gran oltra cuydament qui't enviona, qui'd fa despendra vanament tota la tua vida.

Eiximenis, *Cercapou*, I, p. 26

Tostemps havia oït dir que perillosa cosa era estar entre pagesos, mas ara dic que és cosa mortal, car no usen de raó e creen tost tota follia, e

---

¹⁵² Batlle 1988, 321.

¹⁵³ Merceron 1998, 337.

sobte són avalotats e no guarden dret ne devers, e tostemps se deliten en minves e en dejecció d'hom d'estament e d'honor.

Eiximenis, *Contes...*, p. 40

La mala disposició d'Eiximenis fa pensar que la 'cultura de l'excés' es mantenia més a les zones rurals que a les ciutats. D'aquí que Eiximenis identifiqui aquesta cultura amb la pagesia.

Aquesta ignorància afectava també a la doctrina. Incapaços per manca de formació teològica d'una crítica dels discursos religiosos, la mentalitat oral barrejava sense problemes ortodòxia i heterodòxia, màgia i religió, paganisme i cristianisme. Aquesta barreja és la base dels errors que intenten aturar els predicadors.

Reprenem la limitada funció didàctica del sermó respecte a la doctrina: pretenia només ensenyar les oracions fonamentals, una correcta pràctica dels rituals i la creença en els misteris del Naixement, la Resurrecció, la Trinitat i l'Eucaristia.

Un exemple d'això ens el dona, a Itàlia, Bernardí de Siena, que davant la dificultat de memorització de les oracions per part dels fidels, crea un exemple per transmetre com calia aprendre les oracions¹⁵⁴. A Catalunya, Vicent Ferrer ha d'ensenyar, en un dels seus sermons, a senyar-se als feligresos, i a beneir l'aigua als preveres:

É ací vos mostraré com vos deveu senyar. Ara escoltats bé. Quan direu «en nom del Pare», ab la ma sobre el cap, tant com direu «en nom del Pare» no mogau la mà; e quan direu «del Fill», baxau la mà baix al ventre, e quan direu «e del Sant Sperit», portant la mà del muscle eçquerre fins al dret. Mas avisau-vos que no façau lo senyar del diable, lo rotle, axí com fan molts, que par que's vullen aostar les mosques; gran peccat fan.

Vicent Ferrer, *Sermons I*, p. 96

Comportament dels clergues

El trencament del celibat és un tema ja força estudiat en la historiografia, al qual ara es fa una breu referència només per recordar que la reforma dels costums s'havia d'adreçar tant al poble com als mateixos sacerdots, que sovint formaven

---

¹⁵⁴ Casciani 2002, 256-257.

part del mateix poble i amb qui compartien els mateixos comportaments. El gran canvi es donà possiblement a partir de l'episcopat de Ponç de Gualba. Abans, “el celibat (...) era poc observat per un sector de l'estament clerical. (...) En algunes comarques la immensa majoria dels clergues eren concubinaris, com per exemple en els pobles del Montseny”¹⁵⁵.

Dels processos de l'arxiu diocesà de Barcelona es conclou que el trencament del celibat podia afectar el 25% dels sacerdots¹⁵⁶. La lluita contra els sacerdots concubinaris incloïa multes econòmiques i l'amenaça de la pèrdua dels beneficis. Sembla que aquesta amenaça va canviar el paisatge, i que el concubinatge es reduí fins passar a ser una excepció a finals de segle XIV.

L'estudi de les visites pastorals ha donat una bona imatge de la situació del clergat a la Baixa Edat Mitjana. Lluís Monjas, extrapolant el registre inquisitorial de Jacques Fournier, mostra com “els sacerdots tenien concubines obertament i pública, com els laics llurs esposes”, i que alguns fins i tot celebraven els oficis amb els fills¹⁵⁷.

En qualsevol cas, el que importa és veure com el baix clergat formava part de la cultura no oficial. Monjas recorda “la formació moral, cultural i religiosa dels vicaris regents i dels beneficiats d'altar i capelles, provinents de famílies pageses, en contrast amb el nivell més elevat dels rectors titulars, era generalment mediocre”¹⁵⁸.

Cal recordar que les visites pastorals dels segles XIII i XIV són importants per ser les primeres, i que fins aleshores la supervisió dels bisbes havia de ser escassa. La relació dels rectors i sacerdots amb el bisbat es podia limitar a la formació inicial, els rituals d'ordenació i poca cosa més. La convivència dels clergues amb la població, mentrestant, era diària.

Així mateix, el fet que comencés a haver-hi acusacions sobre el concubinat indica com la nova moral, arribava a la població. El mateix podem dir de la persecució del joc, de les blasfèmies, etc.

---

¹⁵⁵ Martí i Bonet *et alii* 1984, 178.

¹⁵⁶ *Ibid.*, p. 28

¹⁵⁷ Monjas 2002, 301-305; Benito 1992; Baucells 1998. Cal tenir també en compte els estudis de les visites pastorals a Tortosa i València: Carcel Bosca 1996.

¹⁵⁸ Monjas 2002, 315.

Un altra tema era quan la corrupció o els errors afectaven directament la tasca pastoral:

que no·y façau preu, que paraula serie de Judes traïdor que dix als juheus: “Quid vultis mihi dare? Çet ego tradam eum vobis” (Mt. ca° [26]), Mas com ó deveu fer? Que cerquets preveres devots que no tingue manceba, que no valrien res, ans noen més que no aprofiten (...) ne prevere que sie bevedor en tavernes tampoch. (...) Són alguns mesquins de marmessors que diran a hun prevere: “Per quant me direu X misses?” Dirà lo prevere: “Per XV sous”. Dirà lo lech: “Sènyer, tal prevere les me diu per X sous”. O malaïts de preveres e de lechs qui en tal mercaderia venen!”

Vicent Ferrer, *Sermons*, IV, 39

Vicent Ferrer admet que la corrupció del clergat és una de les causes dels mals de la societat:

«O malaïts de preycadors! E per ço ara los infels no·s convetexen, mas los fels se pervertexen. Axí matex los preveres, per dar los sacraments, fan symonia. Si volen fer matrimoni, una spalla ha haver lo rector. Li voleu peroliar, tantes candeles haveu a dar, etc. Si voleu fer dir missa, “què n’haurem?”, etc. Oo quanta de error! E per çò són tans mals. E per açò singularment de les misses vos vull donar doctrina. *Primo*, que no·y façau preu, etc. E per ço tots nosaltres religiosos nos dapnam, e per ço no podem convertir los infels, ans pervertim los cristians. (...) A poc a poc perirem tots. Ja n’i ha de aquests que romanen de la Església, que li llevarien la obediència, si fer ó podien.»

Vicent Ferrer, *Sermons*, IV, 59

Connexions entre la cultura urbana i la cultura clerical

L’església veia en les ciutats un niu de pecat i depravació. D’aquí que els grans ideòlegs de l’església catalana, Vicent Ferrer i Francesc Eiximenis, es dirigeixin directament als regidors de les ciutats per dirigir el funcionament de les mateixes.

Aquest intent de direcció de la moral urbana es veu clar en aquest fragment de Vicent Ferrer, al mateix temps que s’evidencia el recurs a la violència física per controlar a la població i la dificultat en què es trobava l’església a l’hora d’eradicar les immoralitats.

que bordell particular no sia sostengut; general, bé per als malastruchs, al cantó de la vila, no enmig. E de açò lo loc no n’haurà culpa. (...) E així fets statuts, après una crida, que deguna fembre pública o putana notòria no gos estar fora lo bordell comú, sots pena que sie açotada. Que religiosos o preveres malastruchs tenen concubines (...) preneu-la e castigau-la- Fer-ó podeu per ço com ha fet contra statut de la vila; la qual devets fer, car a una que n’hajau açotada, no s’i tornaran les altres. Lo papa ha en tan gran hou aquest pecat, que no·l pot corregir. (...) Si·y ha

algun hom que tingue muller o no, e tingue putana notòria (...) preneu la putana e corriu-la, que gran peccat és e cosa molt perillosa a la comunitat.

Vicent Ferrer, *Sermons*, III, p. 112.

La ciutat, com a espai on convivia diferents estaments, també ofería als predicadors els millors devots. L'estament dels mercaders, gràcies a la seva capacitat de llegir i escriure i a la seva formació, eren, tot i ser acusats per temes d'usura i préstecs, un grup devot i ortodox. Els testaments demostren que a les seves cases es trobaven lectures piadoses; vides de sants, de Jesús i de Maria, o el *Flos sanctorum* i la Bíblia¹⁵⁹.

És més, alguns mercaders estaven interioritzant el missatge a la consciència i a la memòria, mitjançant textos devocionals com els llibres dels Set Salms penitencials¹⁶⁰. El ciutadà Pere de Morera tenia, entre els diversos llibres devocionals inventariats a la seva mort (1391), dos llibres de sermons, cosa que fa pensar que podien ser sermons en català¹⁶¹. El mateix passà amb Pere de Matestac¹⁶².

Predicació i Inquisició

El tema de la Inquisició medieval a Catalunya ha rebut recentment l'aportació d'algunes obres importants¹⁶³.

La historiografia defensa una certa passivitat o permissivitat de la Inquisició a Catalunya, especialment al segle XV, en què la figura de Nicolau Eimerich apareix més com a excepció que com a regla¹⁶⁴. Tot i que el paper de la Inquisició de la Corona d'Aragó medieval no té res a veure amb la imatge negra que ha quedat en l'imaginari col·lectiu europeu, cal recordar algunes actuacions que mostren una activitat puntual però dura de la Inquisició. A més, si tenim en

---

¹⁵⁹ Aurell; Puigarnau, 2006, 236, 263-264.

¹⁶⁰ Aurell-Puigarnau, 244-245

¹⁶¹ Torras 2004, ap. doc. 205.

¹⁶² Ibid., doc 248

¹⁶³ Caldwell Ames, 2009; Vose, 2011. També interessa, pel que fa a Castella, García Serrano, Francisco, *Preachers of the city: the expansion of the dominican order in Castile*. New Orleans, University Press of the south, 1997.

¹⁶⁴ Bada 1992, 37-48; Baraut 1996-97; 1994-95.

compte l'actuació de la Inquisició envers els jueus, obtenim una visió prou diferent de la tradicional benvolença atribuïda a la Inquisició.

La primera actuació contra els heretges sembla ser de 1194, any en què Alfons I en decretà la persecució, seguint el Concili III del Laterà de 1179 i la decretal *Ad abolendam* de 1184. La decisió del rei Pere d'endurir el decret del seu pare uns anys després, sembla no haver tingut aplicació pràctica.

El següent impuls a la Inquisició data de 1232-34. La butlla *Declinante* de 1232 va ser traslladada al corpus legal català l'any 1234. La *Nota Raimundi* de 1235 establí la jerarquia d'heretgies i el mateix Ramon de Penyafort escriuria el document base d'actuació dels inquisidors catalans els anys següents.

La pena capital hauria estat aplicada una vegada a Catalunya durant el segle XIII, en el cas de Bernat d'Alió i Ramon de Santon, l'any 1258.

Exemples de suavitat de la Inquisició poden ser les condemnes als casos de superstició i sortilegis, que es limitaven en estar-se dempeus davant l'església parroquial a l'hora de missa de diumenge¹⁶⁵. La sentència donada pel bisbe Ponç de Gualba contra Geralda de Codines incloïa una retractació pública durant una missa, un peregrinatge a Montserrat i una amenaça d'interdicte per a ella i d'excomunió als qui anessin a la seva consulta¹⁶⁶.

L'objectiu d'aquest càstig és fer públic el pecat:

Axí matex, si és algú que sie notòriament jurador davant tota la gent, penitència deu haver notòria. E com? El dichmenge, o tantes festes, que estigue en camisa a la porta de la església e descalç, e no entro en la missa, que indigne és.

Vicent Ferrer, *Sermons*, I, 30

Un altre exemple ens el dóna el procés contra Pere Marc l'any 1440. Tot i les obres de màgia trobades a casa seva, va ser absolt del càrrec d'heretgia¹⁶⁷.

Fins i tot en el cas de Nicolau Eimerich, sembla ser que dedicava més esforços a la persecució del lul·lisme que dels acusats d'endevinacions. En qualsevol cas, algun dels documents trobats permeten veure "la varietat de

---

¹⁶⁵ Perarnau 1982, 55.

¹⁶⁶ Perarnau 1982, 62.

¹⁶⁷ Hernando 2005.

l'extracció social de les persones que endevinaven, invocaven o practicaven la màgia”¹⁶⁸.

A partir de mitjans segle XV, ja abans de l'arribada de la Inquisició dels Reis Catòlics, l'actuació inquisitorial s'endureix. Com diu Vinyoles¹⁶⁹, a més dels sermons de Vicent Ferrer o les opinions d'Eiximenis, altres exemples d'aquest procés d'enduriment són les Ordinacions de les Valls d'Àneu (1424) i la condemna de Valentina Guarner a Lleida (1485)¹⁷⁰.

El món al revés: prohibicions de predicació

Tot i que la predicació ja és de per sí un acte prohibit a la gran majoria de la població, hi ha moments concrets en què la limitació afecta fins i tot als clergues. Això era degut a les implicacions polítiques i socials de la predicació que, tot i existir sempre, en determinats moments podien fer-se molt més evidents.

Una primera prohibició pot ser temàtica. És el cas de la prohibició de predicar contra la Immaculada Concepció de Maria feta pel rei Joan I l'any 1394, però que ja havia estat dictaminada anteriorment a la diòcesi de Lleida per bisbe Ferrer Colom.

Un altre tipus de prohibició podia afectar al fet mateix de predicar. El tema de la Immaculada Concepció va ser causa d'una prohibició d'aquest tipus, a Barcelona, durant els enfrontaments entre la Busca i la Biga, l'any 1452. Els dominics de la ciutat seguien mantenint en els seus sermons opinions contràries a la Immaculada Concepció de Maria, i es corria el risc que tot plegat acabés en enfrontaments entre els bàndols de la ciutat. Per evitar aldarulls, el 8 de setembre, festa del naixement de Maria, es va prohibir predicar a l'església de sant Miquel i a altres convents de la ciutat¹⁷¹.

---

¹⁶⁸ Puig i Oliver 2007, 44.

¹⁶⁹ Vinyoles 2007.

¹⁷⁰ Gómez 1992, 384-6.

¹⁷¹ Batlle 1973, 218.

La intolerància contra els jueus

Un dels estudis que ha marcat la interpretació de la persecució als jueus dóna més importància al factor religiós que a l'econòmic en les persecucions al judaisme¹⁷².

Certament, els fets de 1391 no s'expliquen sense un procés anterior d'arrelament de la intolerància entre la població, procés que tingué lloc durant els segles XIII i XIV. Aquest procés d'intolerància ha estat objecte de diferents estudis des de punts de vista també diversos.

El punt de vista de Moore, de creació d'una mentalitat popular repressora, és realment suggestiu, però potser una mica exagerat. Nirenberg, analitzant els factors polítics, ha demostrat que la violència es sovint atada per un petit grup social. L'odi a les minories, tot i existir, no és capaç per si sol de provocar pogroms com els de 1391. Segons Nirenberg, a més del component polític i econòmic dels atacs, cal també mirar el context local de cada població i afegir-hi motivacions antropològiques i psicològiques.

Una part de l'angoixa que es respirava a la societat, especialment en moments puntuals de fam o epidèmies, afegida a interessos econòmics i socials, amplificat per repetitius discursos apocalíptics i penitencials, van crear un 'magma' d'intolerància en què es barrejaven l'odi a les minories amb interessos econòmics i socials. Aquesta barreja va provocar gravíssims esclats de violència. La intolerància es pot anar acumulant en la societat fins que un desencadenant puntual fa esclatar la violència continguda durant anys. L'exemple de la persecució als leprosos d'Avinyó l'any 1321, que també s'estengué a Catalunya¹⁷³, va en la mateixa línia que l'atac als calls de 1391.

Nirenberg tracta la violència de la primera meitat del segle XIV, a partir dels disturbis de Setmana Santa (apedregaments de calls), com una violència ritual, codificada¹⁷⁴, semblant als jocs de 'matar jueus' per Setmana Santa que han sobreviscut fins al segle XX.

---

¹⁷² Segons Baer, "el factor decisivo de los disturbios de 1391 fue el rencor religioso. El fanatismo por la religión había penetrado en casi todos los círculos de la sociedad hasta tal punto que ni siquiera se dieron cuenta de cuán lejos habían llegado con sus detestables acciones.", Baer 1998, 544.

¹⁷³ Nirenberg 1998, 119

¹⁷⁴ Nirenberg 1998, 210

El ritual, que té la funció de recrear i recordar els límits entre cristians i jueus, era un pas més en la carrera dels futurs clergues, doncs era dut a terme per nens i adolescents tonsurats. En marcar fronteres socials, però, també era una acceptació tàcita de l'existència de jueus en la societat cristiana i, al mateix temps, una vàlvula d'escapament simbòlica de l'odi dels cristians envers els jueus.

Així, la culpabilització dels jueus per la mort de Crist es reforçava any rere any gràcies a la derrota ritual dels jueus. L'odi contingut es deixava anar un cop l'any en un ritual de violència amb poques conseqüències efectives.

En moments de crisi, però, la violència podia deixar de ser ritual i simbòlica per convertir-se en un atac real a la població jueva, tal i com va passar amb els atacs de 1322 a València, de 1331 a Girona, i de 1335 a Barcelona¹⁷⁵. La resposta dels funcionaris reials als avalots, en intentar protegir els jueus, provocaven conflictes de forma repetida entre els funcionaris i els clergues. Nirenberg qualifica aquesta situació com un 'procés d'escalada de violència'.

La pesta de 1348 va ser un moment important en la relació jueus-cristians. Per bé que l'antisemitisme es desenvolupava des de mitjans segle XIII, la pesta marcà un abans i un després, ja que va ser vista com un càstig diví al qual calia buscar un culpable que fes penitència.

Els sermons mostren com els cristians eren conscients que la mateixa societat cristiana no es regia d'acord amb els principis del cristianisme, i que hi havia greus desviacions respecte al missatge de Crist. Acusar únicament els jueus hauria estat una excusa massa evident per treure's responsabilitats de sobre. Les culpes, per tant, havien de ser repartides. Per expiar les culpes, els cristians havien de fer penitència i esmenar-se, i els jueus... havien de convertir-se o fugir. A partir de la pesta, la seva sola existència en la societat cristiana, tolerada fins aleshores, era considerada cada cop més com una ofensa a Déu. La pesta no havia fet més que evidenciar la ira de Déu.

La mort dels jueus o la seva desaparició com a grup es poden entendre com un ritual de purificació de la societat cristiana¹⁷⁶. Evidentment, marca un abans i un després en la tolerància a les minories en la societat medieval, un

---

¹⁷⁵ Nirenberg 1998, 223.

¹⁷⁶ Nirenberg 1998, 245

moment en què les idees que havien estat germinant durant un parell de generacions esclataren i canviaren el comportament dels grups majoritaris, i en què les idees extremistes d'una minoria esdevingueren majoritàries i generalment admeses.

Quin paper tingué la predicació en aquest procés d'incubació de l'antisemitisme? Alguns documents de principis de segle XIV mostren una convivència pacífica entre jueus i cristians. La legislació conciliar i sinodial s'esforçava ja feia temps a separar ambdues comunitats, prohibint la relació entre elles (el comerç, l'al·letament d'infants cristians per part de dides jueves, etc.). A la compilació de cànons de 1330 es pot llegir:

Quod christiane non habitent cum iudeis, nec eorum filios nutrient. Statuimus etiam, sacro concilio, quod nulla mulier alicui loci provincie Tarrachonensis audeat habitare cum iudeis, aut filios aut filias eorum nutrire seu lactare. Et quecumque contra huiusmodi inhibitionem nostram, postquam monita fuerit super hoc, presumpserit facere supradicta, decernimus eam vel eas ex tunc excomunionis sententie subiacerere. Ita videlicet quod cum illud diocesano, vel rectori illius loci ubi mulieres super hoc culpabiles invente fuerint, extiterit nuntiatum per iamdictum diocesanum aut rectorem, ipse mulieres nunciatur excommunicate et tanquam excommunicatas faciant ab omnibus evitari. Et ne ipse mulieres de facili in excomunionis laqueri incidere valeant ipso facto, rectores locorum in quibus iudei morantur, semel annis singulis publicetur.

Pons Guri 1975, 332-33,
citat per Monjas 2004, 332.

Malgrat això, el cas de la jueva Hanon, a qui els cristians anaven a demanar sortilegis, mostra com alguns membres de les dues religions seguien mantenint relacions fluïdes¹⁷⁷.

Tot i que no hi ha dubte que l'antisemitisme tenia un caràcter popular, també cal acceptar que els canvis generalitzats en el tracte cristià cap als jueus (i musulmans) és fruit d'una repetició d'arguments vehiculats per diversos canals: sermons, disputes, cartes, tractats, informes, retaules, literatura... En conjunt, hi ha tota una literatura apologètica, de la que alguns sermons formen part¹⁷⁸. Val la

---

¹⁷⁷ Perarnau 1982, 54.

¹⁷⁸ Per la polèmica contra jueus i musulmans es poden seguir la síntesis de Tolan 2004 i l'anàlisis més extens d'Echevarria1999. No faig referència a obres de fora l'àmbit català com les de Inghetto Contardo o Riccoldo da Montecroce. Ja pràcticament enllestida aquest tesi, ha aparegut la recent tesi doctoral de Manuel Frau 2012, que fa un resum de la literatura apologètica tant cristiana com jueva i musulmana.

pensa, doncs, fer una breu recopilació del paper de la predicació en aquest polèmica.

Ja durant els regnats de Jaume I i Pere II es van donar els primers ‘sermons forçats’. Tot i que durant aquests regnats alguns jueus van gaudir de la més alta confiança dels monarques, fets com la Disputa de Barcelona de 1263 mostren una activa predicació als jueus, promoguda especialment per un cercle format per Pau Cristià, Ramon de Penyaafort i Ramon Martí¹⁷⁹. Ja l’any 1242, Jaume I legalitzava en un decret l’obligació d’escoltar els sermons cristians per part de jueus i musulmans:

Volumus etiam et statuimus quod quandocumque archiepiscopus, episcopus vel fratres predicatorum aut minores accesserint ad villas vel loca ubi sarraceni vel capist iudei moram fecerint et verbum Dei dictis iudeis vel sarracenis proponere voluerint, ipsi ad convocationes eorum perveniant et patienter audiant predicacionem eorum. Et officiales nostri, si gratis venire noluerint, eos ad hoc, omne excusatione postposita, compellant (...)
Predicatio fiat in sinagogis iudeorum et mesquidis sarracenorum vel in aliis locis

Sanahuja 1959, 105¹⁸⁰.

L’any 1263, el mateix rei Jaume recordava l’obligació en un mandat als seus oficials:

(...) Dicimus et mandamus vobis quod cum fratres ordinis fratrum predicatorum venerint ad vos et iudeis vel sarracenis voluerint predicare, ipsis fratres benigni recipiatis, et inducatis iudeos et sarracenos, tam pueros quam senes, viros et mulieres et, si necesse fuerit, compellatis, ut coram ipsis fratribus, ubi et quando et quomodo ipsi voluerint, conveniant et verba ipsorum sub silencio audiant diligenter. Eos qui prout dictum est convenire contempserint, pena pecuniaria vel etiam alia punientes. Illos vero qui converti voluerint, diligatis et ab omni iniuria defendatis et faciatis, quod eorum conversionem et baptismum nullus valeat impedire, immo eciam habeant libere et integre in perpetuum omnia bona sua, mobilia et immobilia, tam habita quam habenda, et libertatem omnimodam, sicut alii christiani

Denifle 1887, 234

L’any d’aquest darrer document és el de la Disputa de Barcelona, en què el dominic convers Pau Cristià utilitzà textos del Talmud per anular els argument de Nahmànides, estratègia que poc després utilitzaria Ramon Martí en les seves obres

---

¹⁷⁹ Cohen 1982, 103-169.

¹⁸⁰ Corregeixo alguns errors tipogràfics evidents. Sanahuja no dóna la font exacta, i extreu el text, reaprofitat, de les Corts de Barcelona de 1311. Chazan 1973, 829, ofereix una traducció anglesa i dóna com a font el *Bullarium franciscanum romanorum pontificum*, vol. 1, p. 376. Riera 1987, 127, que copia el text, dóna com a font les *Cortes de los Antiguos reinos...*, I, p. 217-218.

antijueves: el *Capistrum Iudeorum* i el *Pugio fide* Pau Cristià no fou només polemista, sinó també predicador:

Mandamus et districte precipimus vobis, quatenus cum dilectus noster frater Paulus Christiani de ordine fratrum predicatorum, quem ad vos pro via salutis ostendenda mittimus, venerit ad vos ad synagogas vel domos vestras vel cetera loca pro idonea causa predicandi verbum Dei vel disputandi vel conferendi vobiscum de scripturis sanctis, in publico vel in privato vel familiari collocutione, simul vel separatim, ad eum teneamini venire et mansuete et favorabiliter auscultare suisque interrogationibus de fide et scripturis sacris, secundum quod sciveritis, humiliter et reverenter et absque calumpnia et subterfugio respondere (...)

Si predicta gratis facere noluerint, auctoritate nostra compellant, si de nostra gratia confidunt vel amore

Denifle 1887, 235-236

Coneixem la predicació a jueus de Pau Cristià ja abans de 1263, davant la comunitat jueva de Narbona¹⁸¹.

La predicació als jueus es degué fer més d'un cop a les esglésies i en presència de cristians. Davant les protestes dels jueus pel perill que això suposava per la seva integritat, el rei admet que aquestes prèdiques només es puguin fer al recinte del Call¹⁸².

L'any 1278 els jueus de Girona acusaren al bisbe Pere de Castellnou de l'atac al Call¹⁸³. L'any següent, Pere el Gran repetia l'obligació d'escoltar sermons a jueus i musulmans¹⁸⁴, potser com a conseqüència de la butlla *Vineam sorec* de Nicolau III de l'any anterior. És possible que el mateix any tingués lloc un debat o disputa entre Ramon Martí i Xelomó ben Adret, rabí de Barcelona¹⁸⁵.

Sanahuja cita un document important en què es veu el caire que podia prendre la predicació als jueus. En una carta al convent de framenors de Barcelona, el rei Pere II diu:

quando alguno de vuestros frailes predicán en las sinagogas, pretenden reducir a los judíos a la fe católica a fuerza de amenazas, violencias y oprobios, por lo que, acudiendo la gente del pueblo (...) es fácil que pudieran ser gravemente ofendidos los judíos, lo que, si sucediese (...) nos perturbaría sobremanera, puesto que dichos judíos han de ser atraídos más con advertencias (...) que con asperezas; rogamos, requirimos y exhortamos a vosotros (...), supuesto que esto sea cierto (...)

---

¹⁸¹ Chazan 1974, 437-457.

¹⁸² Denifle 1887, 237; Riera 1987, 117.

¹⁸³ Rahola 1929.

¹⁸⁴ Sanahuja 1959, 105.

¹⁸⁵ Vose 2009, 159.

para que en dichas predicaciones os abstengáis de toda molestia a los demás...

traducció de Sanahuja 1959, 105
original llatí a ACA, Reg. 42, f. 148-9

Durant el regnat de Pere el Gran també hi ha notícies d'avalots antijueus com a conseqüència de sermons¹⁸⁶.

Durant el regnat de Jaume II, l'inquisidor Bernat de Puigcercós investigà algunes acusacions mitjançant el recurs a confiscacions de béns i tortures¹⁸⁷. Els mateixos anys s'escrigué la *Disputa del bisbe de Jaen contra los jueus sobre la fe cathòlica*¹⁸⁸, i d'aquestes dates hi ha documentació relacionada amb Mallorca que mostra predicacions antijueves a l'illa¹⁸⁹. El mateix rei repetí l'obligació d'assistència a sermons per part de jueus i musulmans¹⁹⁰, obligació que encara tornaria a ser recordada per les Corts de 1311.

Tampoc es pot oblidar la predicació de Ramon Llull als jueus, tot i que menys agressiva que altres de contemporànies, recollida al *Liber praedicationis contra Judeos* i a altres sermons seus¹⁹¹.

En resum, els documents que evidencien l'obligació d'assistir als sermons per part de jueus i el tracte a què eren sotmesos són els següents:

Any	Regnat	Tipologia de document	Edició
1242	Jaume I	Edicte	Sanahuja 1959, 105 <i>Cortes de los antiguos reynos...</i> , I, 217-19
1263	Jaume I	Edicte	Denifle 1887, 234-5.
1263	Jaume I	Carta reial	Denifle 1887, 235-6
1278	Pere II	Butlla papal <i>Vineam sorec</i>	Grayzel, <i>The Church and the Jews</i> , vol. II, 142-5.
1279	Pere II	Carta reial	Régné, 135-6 (#746-8).
1296	Jaume II	Decret	Rubió i Lluch, II, 11
1311	Jaume II	Corts	Régné, 543 [#2934] <i>Cortes de los antiguos reinos...</i> , I, 216-30

¹⁸⁶ Riera 1987, 117-8.

¹⁸⁷ Baer 1998, 444-445.

¹⁸⁸ Atribuïda antigament a Sant Pere Pasqual i considerada anònima des de la denúncia sobre la invenció del personatge feta per Riera 1986. La *Disputa*, fou editada a Pedro Armengol Valenzuela, ed., *Obras de san Pedro Pascual, mártir, obispo de Jaén y religioso de la Merced, en su lengua original, con la traducción latina y algunas anotaciones*, (1905-08), vol. 2, p. 1-246.

¹⁸⁹ Vid. Maíz Chacón 2007-08, 108; ACA, Canc., 194, f. 267v.

¹⁹⁰ Rubio y Lluch, *Documents*, vol. II, 11 (#12).

¹⁹¹ Cohen 1982, 199-225; Llull, *El Liber Praedicationis*.

És probable que l'antisemitisme català fos en part importat. A altres àmbits lingüístics ja hi havia importants sermons antijueus, com els de Berthold de Ratisbona o Jordà de Pisa¹⁹². Cap a 1320, el cas dels *pastoreaux* francesos i l'actuació de Bernat Gui van tenir ressò a Catalunya i Aragó¹⁹³, especialment entre la població menys afavorida i entre els dominics, mentre que les classes altes i el clergat secular semblaven portar una millor relació amb els jueus. El dominic Bernat Oliver (1295-1348) escrigué, a més d'uns sermons, el *Tractatus contra iudeorum perfidiam*¹⁹⁴. A Girona, l'any 1331, un grup de clergues, estudiants i canonges intenten prendre foc al call¹⁹⁵

La relaxació que veu Baer en temps de Pere el Cerimoniós¹⁹⁶ estigué si més no esquitxada d'acusacions, processos i persecucions. A Barcelona, l'any 1348, en plena epidèmia de pesta, hi hagué un intent de pogrom que s'estengué a altres ciutats catalanes, com Cervera¹⁹⁷. El rei Pere demanà explícitament que s'aturessin els sermons antijueus¹⁹⁸, com els que predicava l'any 1346 a Cervera el franciscà Pere Dezquo i que sens dubte ajudaren a la revolta¹⁹⁹.

Pel que fa a les Balears, l'any 1335, Jimeno Pérez de Tudela rep llicència per predicar als jueus²⁰⁰. L'any 1351 hi predica Pere de Grau²⁰¹, i l'any 1361, a Inca, es produeixen aldarulls després de la predicació de Nicolau Grau²⁰².

Uns anys després, el 1367, una acusació als jueus acabà amb tortures i la mort de tres d'ells²⁰³. Fins i tot quan les penes físiques eren perdonades, era a canvi de fortes multes que dificultaven enormement el desenvolupament de la vida als calls i que deixen entreveure un afany econòmic, tant per part de la

---

¹⁹² Cohen 1982, 229-241.

¹⁹³ Baer 1998, 448. Sobre els *pastoreaux*, vid. Nirenberg 1998, 43-68.

¹⁹⁴ Cantera Burgos 1965. Vendrell 1945, 310: "más que una obra para leerla directamente [a] los que debían convertirse, parece mejor un guión para documentarse los catequistas y disponerse a la predicación". El fons de manuscrits de Sant Cugat de l'ACA conserva un exemplar de l'obra (ms. 37).

¹⁹⁵ Batlle-Vallicrosa 1952.

¹⁹⁶ Baer 1998, 510.

¹⁹⁷ López de Meneses 1959, 100.

¹⁹⁸ Ibid., 101; ACA, Cancilleria, Reg. 653, 83v.

¹⁹⁹ Delumeau 1989, 435; López de Meneses 1959, 110; Duran i Sampere 1924. La carta del rei a Rubió i Lluch 2000, II, 81.

²⁰⁰ Maíz Chacón 2010, 76 (=Id, 2007-08, I, 133).

²⁰¹ Maíz Chacón 2010, 150; ACA, Reg., 1.416, f. 119.

²⁰² Maíz Chacón 2010, 55.

²⁰³ Baer 1998, 466.

Inquisició com del rei, que, tot i defensar teòricament als jueus, acabava cobrant algunes de les multes.

L'any 1377 es repetí un episodi semblant en què quedà clara la diferent posició del rei Pere i de l'infant Joan. L'any 1383, amb un rei Pere ja ancià, encara s'esdevingué una nova persecució.

Nicolau Eimerich (c. 1320-1399), inquisidor general en els períodes 1357-62, 1366-1377 i 1381-93, continuà i reforçà la tradició antijueva com a Inquisidor i possiblement com a predicador. Tot i que el seu cas és un extrem d'intransigència, deixà rastre en l'antisemitisme català medieval, com en el cas del judici a Astrug de Piere l'any 1371²⁰⁴. A més d'ell, també atacaren als jueus autors com el carmelita Felip Ribot, autor del *De haeresi et de infidelium incredulitate et de horum criminum iudice*²⁰⁵, i el dominic Guillem Tous (- c. 1406), autor, a finals de segle XIV, del *Lumen de lumine*. De la mateixa època ens ha arribat una breu part de la versió catalana dels Diàlegs de Pedro Alfonso²⁰⁶.

També la iconografia dóna algun exemple de la creació d'estereotips antijueus, com a la predel·la del Retaule de la Mare de Déu de Jaume Serra o el retaule del Corpus Christi de Vallbona de les Monges, on es barregen les acusacions d'assassinat ritual d'infants cristians i la de profanació del cos de Crist (il·lustracions 3 i 4). Aquesta política, recolzada tant en la Inquisició com en la predicació, comportà la conversió d'alguns jueus, com Isaac Golluf, que apostatà i es feu cristià l'any 1389.

És en aquest context que cal analitzar el sermó *Credidi quia tu es Christus filii Dei* (BC 478, 10r.). El sermó es desplaça des d'un inici en què es tracta la resurrecció de Llätzer fins al tema de la predicació de Jesús davant els jueus. A la pregunta de si "Jhesuchrist devia preycar als jueus sens tota ofensa", l'autor del sermó contraposa opinions en contra i a favor d'ofendre els jueus. Cita sant Agustí, en contra d'ofendre els jueus, i Isaïes i Mateu, a favor.

Més endavant, l'autor obre una directa comparació dels jueus amb gossos, seguint Isidor de Sevilla i afegint algunes idees pròpies.

---

²⁰⁴ Baer 1998, 509.

²⁰⁵ BUB-R, ms. 583. Vid. Llamas 1971, 377; Xiberta 1927-29.

²⁰⁶ Ainaud de Lasarte, 1943. A més de les esmentades, caldria consultar, el ms. 579 de la BC, on hi ha escrits antijueus.

Primo quia, ut dicit Ysidorus, los cans senten de lluny. Hanc proprietatem habuerunt iudei quia hodie senserunt de longe de lur ley et prophetes la odor e preycació de Jhesucrist. Iohannis 12º: «Nos audivimus et lege quia Christus manet in eternum». Item de natura, és de cans, quia nunqua saciatur, sic iudei nunquam sicient de perseguir Jhesucrist. Item si reperit aliquem in via facit festum sibi sic iudei fere... et cetera Xº Mathei 22º: «Magister scimus quia verax es». Ecce quomodo laudabant set ficte.

No he pogut localitzar la suposada comparació d'Isidor. De fet, en els fragments en què Isidor parla dels gossos, no parla de les característiques que els hi atribueix el sermó.

Entre les possibles fonts d'aquesta identificació, Tomàs d'Aquino recull a la *Cathena in Iohanem* un fragment de Joan Crisòstom que identifica la tasca dels sacerdots jueus durant el judici a Jesús a una caçera amb gossos:

sicut canes quidem venationem nunc huc, nunc illuc investigantes

Thomae Aquinatis, *Catena in Iohanem*, cap. 9, lectio 4

No cal, però, anar tan lluny per trobar comparacions semblants. A la literatura religiosa catalana baixmedieval hi ha referències semblants. Es parla de 'cans rabiosos' en la *Història de la Passió* de Bernat Fonollar i Pere Martines²⁰⁷ i en la *Vita Cristi* d'Isabel de Villena²⁰⁸, i de 'cans malignes' en la *Contemplació de la Passió de Nostre Senyor Jesucrist*²⁰⁹. L'infamant tractament als jueus apareix igualment en documents reials contra la usura i en documentació pontificia sobre el retorn d'alguns conversos a la religió jueva²¹⁰.

La identificació dels jueus amb gossos agressius²¹¹ és molt més que un insult de mal gust i el que avui anomenem racisme. Negar la racionalitat a un col·lectiu és pràcticament negar-li la personalitat jurídica i, per tant, afirmar la possibilitat de dominar-lo com si fos un objecte o un animal. Aquest atac a la humanitat dels jueus, apareix en altres escrits d'aquesta època, com en els atribuïts a Pere Pascual.

---

²⁰⁷ *Lo passi en cobles*, p. 286, v. 1368.

²⁰⁸ Isabel de Villena, *Vitae Christi*, II, 329.

²⁰⁹ Vid. Eiximeno, *Contemplació*, p. 45.

²¹⁰ Webster 1996, 169-70.

²¹¹ El gos també podia ser símbol de bondat, i els mateixos predicadors s'acomparaven a gossos al servei de Déu.

D'un sermó de Vicent Ferrer, es desprèn que, tot i que el procés d'avenc de l'antisemitisme era paral·lel a tots els regnes peninsulars, a Catalunya hi havia una certa tolerància en la segregació. A València, per exemple, algunes obligacions de diferenciació en la vestimenta no s'aplicaven:

Lo Rey nostre ha ordenat en Castella que tots los moros van ab hun capuxo senyalat, e los juheus ab una roda, e açi van los moros axi com a christians ¿e no sou gelosos de vostres mullers?

Chabás 1903, 125

Aquesta denúncia de manca d'aplicació de les mesures segregacionistes es donà en altres indrets, com a Santa Coloma de Queralt, on diversos predicadors denunciaven que els jueus no portaven la rodella identificativa.

Tornant a la motivació dels atacs als jueus, cal admetre que el component econòmic hagué de ser si més no tan important com el religiós. La revolta va ser una revolta popular contra els patricis, desviada per aquests contra els jueus pel fet que hi havia alguns prestamistes a qui els cristians devien força quantitat de diners. Una de les accions principals de la revolta va ser cremar els documents notariais de deutes dels jueus²¹². Tanmateix, sabem que molts cristians van ajudar a fugir i amagar-se a jueus perseguits i amenaçats. Sembla que el pretext religiós amagui una necessitat econòmica d'acabar amb els elevats deutes de les famílies cristianes en un moment de desesperació econòmica. Els sermons van ser, doncs, un factor més entre els que causaren els avalots de 1391. La suma dels factors socioeconòmics, polítics i religiosos, tant a llarg termini com els deguts al moment puntual de crisi, van donar com a resultat els atacs.

Encara altres factors poden ajudar a entendre els atacs. Nirenberg creu que la revolta tenia un component antireial, que prendria com a objecte una possessió reial, els jueus²¹³. Ginzburg, de la seva banda, apunta a la competència entre jueus i burgesia cristiana com a motiu de la enemistat entre aquests grups socials.

Un document de 1393 deixa clara la importància dels sermons en la conversió dels jueus i en la pedagogia als nous conversos. En aquest document del rei Joan al batlle i al veguer de Tortosa, recorda, a més de l'obligació de separar

---

²¹² Nirenberg 1998, 48: "les estructures polítiques afectaven als significats amb què els actes de violència religiosa eren revestits, i a com la violència d'uns grups subordinats contra un altre podien constituir resistència als poderosos".

²¹³ Nirenberg 1998, 48-49.

els conversos dels jueus i de vestir els símbols distintius, l'obligació d'escoltar sermons:

Encara volem e ordonam, que tots los converses axí hòmens com fembres, per reverència de Jesum Crist e de la santa fe cathòlica, a la qual per gràcia divinal són venguts, stiguem e haien star a obediència del bisbe de Tortosa, axí que colguen los dicmenges e les altres festes per santa mare sgleya manades, e que vagen tots los dies, si poden, sinó als dicmenes e altres festes solempnials, per oyr los sermons e officis divinals, qui's facen en les sgleyes parroquials... , e que tota vegades, que per los dits bisbe e procuradors elegidors, per oyr sermons e altres coses sanctes, perquè sien induïts millor en la santa fe cathòlica e facen les coses, que bons cristians e veres cathòlics són acostumats e deven fer, e que's partesquen de tota error e contrarietat de les coses dessús dites.

Baer 1929, 717.

Al segle XV, la intolerància seguí augmentant, enfocada tant als pocs jueus que quedaven com als conversos. Serveixen com a exemple els escrits de Jerónimo de Santa Fe, on es troben els arguments que ell mateix defensaria a la Disputa de Tortosa de 1413, o les prohibicions als jueus establertes a la butlla de Benet XIII de 1415²¹⁴, fruit també del debat establert a Tortosa²¹⁵. Més enllà, encara caldria parlar de la legislació antijueva del Concili de Basilea de 1434.

La predicació als jueus podia ser feta per frares cristians o, en alguns casos, per conversos, arribant-se a donar el cas que fossin laics els que predicaven amb autorització reial concedida, teòricament, després d'un estudi minuciós del coneixement de l'hebreu i la doctrina judaica i cristiana.

Aquests laics autoritzats a predicar eren normalment jueus conversos. Llobet i Portella dóna noms de predicadors conversos a Cervera durant el segle XV, com Pere Ferràndez (Pedro Fernández de Tudela?), que predicava a Cervera l'any 1339 amb llicència reial, de la mateixa manera que el seu germà, mestre Gilabert, que predicava a la mateixa ciutat l'any 1431. Jaume Riera també aporta noms de conversos predicant a jueus durant tot el segle XIV²¹⁶.

La predicació als jueus no era però només cosa de conversos. L'ordre dels franciscans sembla haver desenvolupat una important tasca en aquest sentit i,

---

²¹⁴ Editada a De los Ríos 1973, 970-985.

²¹⁵ Per la relació entre la predicació antijueva i la Disputa de Tortosa, vid. Orfali 1987, esp. 198. Les actes de la Disputa, a Pacios 1957, II.

²¹⁶ Vid. infra. p.232

segons Jill Webster, podria haver-hi una campanya unificadora alhora política i religiosa per acabar amb la diversitat ideològica, en un moment de conquesta i integració de nous territoris a la Corona d'Aragó²¹⁷.

Al regne d'Aragó, els anys posteriors al Compromís de Casp, la predicació als jueus és reforçada. La butlla de Benet XIII de 1415 es convertí en Pragmàtica, vigent entre 1415 i febrer de 1419, moment en què fou derogada²¹⁸.

L'avanç de la predicació antijueva i anticonversa era paral·lela a la d'altres àmbits, com a Castella, com mostren el procés de Durango de 1442, en què el papa concedí a la reina de Castella el nomenament de dos religiosos per liderar la Inquisició, o el moviment anticonvers de 1449 a Toledo, que va impedir l'exercici de càrrecs públics als jueus. Entre els membres d'aquesta tendència a Castella destaquen Alfonso de Oropesa, prior general dels jerònims i autor d'un *Lumen ad revelationem gentium*, i el franciscà Alfonso de Espina, predicador i autor d'un *Fortalitium fidei*, on es demanava la inquisició contra els conversos. Pablo de Santa María i el seu fill Alonso de Cartagena mantenien una actitud menys agressiva²¹⁹. El cas del *Zelus Christi contra Iudaeos* de Pere de la Cavalleria és peculiar. Malgrat atacar els jueus, anys després de la mort de l'autor es descobrí que la seva conversió va ser oportunista i que seguia practicant rituals jueus mentre s'aprofitava dels beneficis de la conversió²²⁰.

En el període de vigència de la Pragmàtica de Benet XIII es poden seguir les predicacions de Vicent Ferrer als jueus i la polèmica entre el predicador i l'aleshores príncep Alfons, acusat d'acceptar suborns dels jueus per evitar l'assistència als sermons del dominic²²¹, que imposava penes de presó i multes als jueus que no assistien als seus sermons. El mateix rei li demana que es moderi²²².

A Alcanyís, els nuncis papals Salvador Danguas i Jerónimo de Santa Fe aconseguen la conversió de gran nombre de jueus amb les seves predicacions, cap a 1415-16²²³. A Jaca, la força utilitzada per obligar els jueus a assistir als sermons feia ferits l'any 1416. Als sermons, "se incita a los vecinos de Jaca contra

---

²¹⁷ Webster 1996, 170, 174.

²¹⁸ Orfilas 1987, 199; Vendrell 1960.

²¹⁹ Orfali 2012 fa una útil síntesis de la predicació als jueus, bàsicament al regne de Castella.

²²⁰ Echevarría 1999, 28-33.

²²¹ *Tortosa Disputation. Regesta*, p. 122 (doc. 423).

²²² *Idem.*, p. 136 (doc.474).

²²³ *Ibid.*, p. 288.

los judios”²²⁴. A Saragossa, els jueus havien d’assistir a sermons cristians tres cops l’any des de 1417, d’acord amb la butlla de Benet XIII de 1415²²⁵. Els sermons devien ser força agressius si tenim en compte les queixes del *merino* de Saragossa²²⁶.

En aquest sentit, cal diferenciar entre sermons destinats a jueus i sermons antisemites. En principi, sembla que els sermons als jueus no hagin d’incloure insults, sinó arguments i oferiments d’un futur millor, mentre que els sermons antijueus haurien d’entendres’ com predicats a cristians. De tota manera, és probable que en alguns casos hi hagués públic cristià en les prèdiques als jueus. En alguns casos, el rei concedeix que els sermons es facin a les sinagogues o als calls, precisament per evitar les audiències cristianes i els avalots que sovint provocava la violència verbal dels predicadors²²⁷.

Més enllà dels sermons, el Regne de València obtingué, ja l’any 1420, un inquisidor independent nomenat pel mestre general dominic. L’any 1484, s’hi edità el *Tractatus contra iudeos* de l’agustí Jaume Pérez²²⁸.

La implantació de la Inquisició reial cap a 1482 per Ferran II representa el triomf del corrent intolerant que fins aleshores, tot i tenir representants a Catalunya, no havia aconseguit triomfar, és a dir, aliar-se amb el poder reial²²⁹.

Així doncs, les causes polítiques i econòmiques que defensa Nirenberg de cap manera poden substituir els components religiosos defensats per Baer, sinó que s’hi afegeixen. Certament, però, l’enfocament antropològic enriqueix la visió que tenim de l’antisemitisme medieval i permet entendre que és la suma de factors diversos el que causa una crisi social tant intensa.

Pel que fa a la importància de la predicació en aquest procés, les notícies aportades crec que fan inacceptables opinions recents que minimitzen el contacte interconfessional i l’efectivitat de la predicació²³⁰.

---

²²⁴ *Tortosa Disputation Regesta*, p. 224-225 (docs. 785, 786, 789)

²²⁵ *Cartas Reales. Regesta...*, p. 291-292 (doc. 1337).

²²⁶ *Ibid.*, p. 296.

²²⁷ Sobre les predicacions als jueus, vid. Llobet 2002-2003 i Riera i Sans 1987, 113-143.

²²⁸ professor de Sentències a València cap a 1459 i 1479. Villegas 1971, 345.

²²⁹ Fort i Cogul 1973.

²³⁰ Vose 2009, 163-4, i en tot el capítol 4.

Finalment, la Inquisició catalana encara presenta una altra característica: depenia econòmicament de la monarquia, que pagava amb força endarreriments als inquisidors. Les multes als acusats eren, doncs, sovint la única forma d'ingrés del tribunal, tot i que també passaven per les mans reials²³¹.

Un sermó de Vicent Ferrer permet observar com la tradició jueva de menjar xai per Pasqua seguia essent practicada pels conversos. El mateix Ferrer admet que deien fer-ho per representar el sacrifici de Crist:

axí com fan alguns que offiren l'anyell cuyt al dia de Pasqua, e tots ne mengen, a representar la Passió de Jesucrist. Mas açò és judaizar, et *male: non debemus judaizare, quia preterit figura hec*; mas devem-la representar penedint e combregant aquell dia.

Vicent Ferrer, *Sermons*, IV, 300

Segurament Ferrer tenia raó en entendre que, de fet, es tractava del manteniment del ritual jueu de la *Pessa'h* hebrea, celebrat el mateix dia de Pasqua.

Repetidament s'ha remarcat en la historiografia l'oposició de Vicent Ferrer a l'ús de la violència envers els jueus i a la conversió forçosa²³². Al mateix temps, però, també caldria remarcar la seva voluntat de separació de les dues comunitats i el seu recolzament a l'obligació d'assistir a sermons:

que·ls juheus o moros estiguen en apartat, no entre los cristians; ne sostengats metges infels, ne comprar d'ells vitualles, e que estiguen tanquats e murats, car no havem majors enemichs. Christiana no ésser dida de aquells, ne menjar ab ells. Si us envien pa, lançau-lo als cans; si us envien vianda viva, prenets-la, e no morta.

Vicent Ferrer, *Sermons* III, 14

---

²³¹ Puig i Oliver 2003, 181-182

²³² Chabás 1903; Llorca 1956.

5. Anàlisi dels sermons inèdits

Els sermons analitzats pertanyen a tipologies força diferents, que van des del sermó narratiu redactat en català fins a l'escolàstic esquematitzat amb les divisions en català. També difereixen força per la quantitat i tipologia de fonts i pel nivell de llenguatge.

Abans de resumir breument i comentar els principals aspectes de cadascun dels sermons transcrits en apèndix, val la pena agrupar l'anàlisi dels sermons amb una temàtica semblant. Concretament, hi ha cinc sermons sobre la Pentecosta i l'Esperit Sant i dos sobre el bateig i el nom de Jesús.

Sermons de Pentecosta

Els sermons BC479, 13r.; ACA SC62, 31v., ACA SC62, 34v. i ACA SC62, 41v. desenvolupen el tema de la vinguda de l'Esperit Sant per Pentecosta.

La festa de Pentecosta ha estat de sempre una de les més significatives del calendari litúrgic. La importància i l'evolució dels sermons de Pentecosta ha estat posada de relleu recentment per Silvana Veccio¹, i es reflecteix en la iconografia religiosa (il·lustracions 5 i 6).

El principal punt de contacte entre els sermons ve donat per les funcions de l'Esperit Sant. El sermó ACA SC62, 31v., que bàsicament és un resum del capítol sobre l'Esperit Sant de la Llegendada Daurada², fa referència a quatre propietats del foc (*urit, purguat, calefacit et inluminat*) citant a sant Bernat. Com recorda Veccio³, les quatre natures del foc apareixen a la Glossa ordinària, d'una manera semblant a com apareixen en aquest darrer sermó i en molts altres des del segle XIII:

---

¹ Veccio 2008.

² Utilizo l'edició de Giovanni Paolo Maggioni, *Legenda aurea*, Florència, Sismel, 1998.

³ Veccio 2008, 244, nota 31.

Glossa ordinària	ACA SC62, 31v
Exurit peccata	Urit peccata nostra
Purgat corda	Purkuat corda nostra
Corporem exentit	Calefacit nos in suo amore
Ignorantes illustrat	Inlluminat nos lumine invisibili

El simbolisme era força utilitzat des de principis del segle XIII, com mostren alguns sermons de sant Antoni de Pàdua (1195-1231) o Robert Grosseteste⁴.

El text és interessant perquè presenta el sermó en esquema en un sol full, cosa que permet una ràpida memorització del contingut del mateix. Es tracta d'una tipologia d'esquema habitual en tot el manuscrit. La lletra és cursiva amb moltes abreviatures i cites truncades. L'escriba suposava que el lector estava molt familiaritzat amb els fragments que cita i, per tant, només els enuncia amb una mínima referència.

Els sermons BC479, 13r. i ACA SC62, 34v. presenten la mateixa imatge de les funcions del foc, però més ampliada, ja que n'eleva fins a set les propietats, a l'hora que les enllacen amb els set dons de l'Esperit Sant:

BC479, 13r.		ACA SC62, 34v	
Propietats del foc	Dons de l'Esperit relacionats	Propietats del foc	Dons de l'Esperit relacionats
Purgat	timoris	Purgat	Timoris
Liquefacit	pietatis	Liquefacit	pietatis
Congregat	sciencia	Incinerat	sciencia
Consolidat	fortitudinis	Sursum tendit	consilii
Sursum tendit	consilii	Consolidat fragilia	fortitudinis
Illuminat	intellectus	Illuminat	intellectus
Inflamat	sapientiae	Inflamat	sapientiae

Les set propietats del foc referides als dons de l'Esperit apareixen a l capítol 2, 52, 2 del *Bonum universale de apibus* de Tomàs de Cantimpré⁵ (1201-1272). Val la pena, en no haver-hi edició moderna del text, copiar el fragment:

⁴ <<http://www.kennydominican.joyeurs.com/LatinPatrology/Grosseteste/cgi-bin/dicta-display23a9.html?dictum=72>>.

Septem proprietates ignis, respondentes septem donis Spiritu Sancti

Et haec septiformis gratia secundum septem proprietates vel effectus ignis, qui Spiritum Sanctum significat, diuersitatem donorum in eodem Spiritu plenius operatur. Et hi septem effectus vel proprietates ignis sunt, quibus signantur actus Spiritus Sancti in septem donis. Retrograde tamen ponuntur, ut primus ultimo, et ultimus primo, velut ordo praeosterus, attendatur. Unde versus:

Destruit, emollit, coniungit consolidatque,
Altius attllir, illuminat, ignificatque

Ignis enim destruit rubigine: et Spiritus timoris expellit peccatum. Ignis secundo emollit, id est, liquefacit: et mentem Spiritus pietatis per compassionem. Ignis tertio coniungit multa, scilicet ligna, in unum cineres: et Spiritus scientiae, quae est charitas, multorum mentes in unam pacem et fidem. Ignis quarto consolidat, quia vasa figuli probat fornax: et Spiritus fortitudinis mentes fidelium contra aduersa roborat. Ignis quinto altius attollit: et Spiritus consilii non solum in praeceptis, sed etiam super praeceta mentes erigit. Ignis sexto illuminat: et Spiritus intellectus docet nos omnem veritatem oris, cordis et operis. Ignis septimo ignificat, id est, seruentem efficit: et Spiritus sapientie, id est, sapidae scientiae, mentem ad contemplationem accendit.

Thomae Cantimpranensis, *Bonus Universale de apibus*. Duai, 1526, p. 481-82

El sermó ACA SC62, 34v., però, és de fet, un sermó de Pentecosta de Guillaume d'Auvergne (1190-1249), bisbe de París des de 1228 i fins a la seva mort. Aquest sermó va ser escrit, per tant, abans que el *Bonum Univerale de apibus*, que està datat cap a 1260⁶.

No sabem, però, si el sermó BC 479, 13r. es basa en el *Bonum Universale de Apibus* o en el sermó de Guillem d'Auvergne. Les set propietats del foc van tenir també èxit entre altres predicadors com Bernardí de Siena, que també hi va recórrer:

Bernardí de Siena ⁷	BC 479, 15r.
Contractivus per donum timoris	<i>ignis purgat sordibus, sic donum timoris</i>

---

⁵ Malauradament, és un dels exemples no inclosos a la traducció francesa de Thomas de Cantimpré, *Les exemples du «Livre des abeilles». Une vision médiévale*. Présentation, traduction et commentaire par Henri PLATELLE, Turnhout, Brepols, 1997. Sense edició crítica, he consultat l'edició de 1627 de Duai.

⁶ S'inclou aquest sermó, malgrat ser llatí, per la importància de les distincions sobre el foc i pel contrast que presenta amb altres sermons narratius per la mateixa festivitat.

⁷ *Bernardini Senensis... opera quae extant omnia: tam hucusque impressa quàm recens inuenta.*, p. 515 (E).

Liquefactivus per donum pietatis	<i>ignis liquefacit, sicut donum pietatis</i>
Distinctivus per donum scienciae	<i>ignis congregat ethereogena, sicut donum sciencia</i>
Solidativus per donum fortitudinis	<i>ignis testam consolidat, sicut donum fortitudinis corda mollia</i>
Ascensivus per donum consilii	<i>ignis sursum rendit, sicut donum consilii in altum vadit</i>
Illuminativus per donum intellectus	<i>ignis illuminat, sicut donum intellectus</i>
Transformativus per donum sapientiae	<i>ignis inflammat, sicut donum sapientiae</i>

El sermó ACA SC62, 41r. es diferencia dels anteriors per diversos motius. Es tracta d'un sermó acèfal, totalment escrit en català, sobre la festa de Pentecosta. És sens dubte un dels textos més interessants del recull per la bona adaptació a una predicació popular. Les marques d'oralitat fan que el text sembli un text efectivament predicat.

El tret que més destaca del sermó es el recurs a l'humor. Segons el sermó, en rebre els apòstols el do de llengües, alguns comerciants de Jerusalem que els sentien parlar, insinuaven que estaven borratxos. Realment, aquesta possibilitat es troba a la Bíblia:

Alii autem irridentes decebant: quia musto plini sunt isti

Act. 2, 13

L'autor del sermó no té problemes a entrar en la discussió:

E diu que aquells malvats far[is]eus, que aquel mateix oyn, per iniquitat e anveya havien liurat nostre Salvador Jhesuchrist a mort, moguts axí matex de malícia e iniquitat, feren alta veu devant tos aquells: “Bona gent, vosaltres vos pensats que aquests fols hòmens qui axí parlen sabien parlar los languadyas del món. Bona gent, non ho pensets que axí sia, mas sabets què és: els han ben begut de matí, he han begut de bon vi /^{44v} blanc e varmeyl e malvasia, e ara lo fum de vi puya-lus al cap en tant que él[s] són ben ambriachs e ben aiustonats, e veus com parlen.

En un sermó occità del segle XII sobre el mateix tema, l'autor no gosava ni tant sols insinuar la possibilitat que els apòstols haguessin begut, i tradueix el *musto* en “vi espiritual”⁸. Michel Zink creu que això és degut a un ‘horror al dubte’ dels

⁸ Chabanneau 1880, 117. Els sermons es troben a BNF, ms. lat., 3548B.

teòlegs, que ni de broma volien transmetre al poble el més mínim dubte sobre l'ortodòxia⁹. Al segle XIV el recurs a l'humor sembla molt més acceptat que en segles precedents. El sermó, que presenta alguna semblança d'estil amb el capítol corresponent de la traducció catalana del *Breviari d'amor* de Matfre Ermengaud¹⁰, està clarament relacionat amb un sermó de Pentecosta de Maurice de Sully.

Sermons sobre el nom de Jesús

Sobre aquest tema destaquen els sermons BC478,16r.; ACA SC62, 74v. i ACA SC62, 137r., tots amb el tema *Vocatum est nomen eius Ihesus*.

El primer dels sermons destaca per les dramatitzacions que inclou, que seran analitzades més endavant.

El segon dels sermons (ACA SC62, 74v.) es troba en força mal estat de conservació. Malgrat això, les peculiaritats lingüístiques que presenta el fan mereixedor d'un esforç de transcripció.

A nivell ortogràfic, sorprenen algunes grafies, com la grafia 'g' pel so [ʒ], la grafia 'c' pel so [s] (pació), grafia 'q' pel so [kwe] i [ke] (qestió, aquesta), i grafia 'x' pel so [k] (Esexiel, Malixies). A més, manté els finals de conjugació (volch, vesets, trop) i presenta alternança u/o: ('un' per 'on').

El sermó intenta fer una assimilació entre els vuit dies que trigà Jesús a ser batejat amb vuit edats que havien de passar fins l'adveniment de Déu. A l'hora d'enunciar les edats, però, utilitza la divisió donada per sant Gregori en un dels seus sermons, en cinc períodes. Tot i no ser una divisió tan utilitzada com la de sant Agustí a la Ciutat de Déu (en sis períodes), és una divisió del tot canònica¹¹.

Finalment, es fa referència a les cinc vegades que Jesús sagnà durant la seva vida. Com s'ha dit anteriorment, aquest argument sobre la sang de Crist és típica de la devoció de l'època, i apareix també en un altre sermó del mateix recull i amb el mateix tema, que és analitzat a continuació. Vegem les vegades que Jesús plorà segons aquests sermons:

---

⁹ Zink 1982, 433.

¹⁰ Matfre Ermengaud, *Breviari d'amor*, I, p. 195.

¹¹ Le Goff 1991, 34-35.

ACA SC 62, 74V	ACA 62, 137r.
trop q'ell ascampà la sua sanch V vegades.	VI vegades escampà la sua sanch preciosa per amor de nosaltres
Primo. Uy ⁸ (circumcisió)	Primerament per aytal dia com vuy en la sua circumcisió
La Ila l'escampà en la oració	2° Com se acostà a la sua passió
La 3° l'escampà	3° Com lo bateren en la colona cruellment
[La 4] l'escampà en la creu.	4° Com lo coronaren d'espines per gran escarment
[La 5 ^a fo] con li obriren lo costat	5° Com lo levaren en la creu sens neguna pietat
	6° Com li donaren la lençada en lo seu preciós costat

El darrer dels sermons (ACA SC62, 137r.) sobre el nom de Jesús és un sermó acèfal. Per l'estructura que resta del sermó, sembla un sermó dividit en quatre parts, del que manquen les dues primeres. Pel que fa a la interpretació del nom de Jesús, l'autor del sermó pren com a referència la transcripció IESUS, a diferència de la interpretació oferta per Eiximenis a la *Vita Christi*, que, citant el sermó dinou d'Iv de Chartres (PL 162), interpreta la transcripció grega XPS¹².

A més d'aquesta interpretació, el sermó també tracta les vegades que Jesús sagnà. En aquest cas sí que coincideix amb la *Vita Christi* d'Eiximenis¹³.

Vita Christi, seguint Sulpici en lo Memorial de Jesucrist.	Primerament per aytal dia com vuy en la sua circumcisió
Circumcisió	2° Com se acostà a la sua passió
Getsemaní	3° Com lo bateren en la colona cruellment
Açots a la columna	4° Com lo coronaren d'espines per gran escarment
Corona d'espines	5° Com lo levaren en la creu sens neguna pietat
Crucifixió	6° Com li donaren la lençada en lo seu preciós costat
Llança al costat per Longí	

El tercer element interessant són les parts del cos que cal circumcidar, aspecte en el què es torna a distanciar d'Eiximenis¹⁴.

¹² Eiximenis, *Vita Christi*, p. 421-422.

¹³ Eiximenis, *Vita Christi*, p. 397-398.

¹⁴ Eiximenis, *Vita Christi*, p. 390.

ACB 186-3

Plec 2, 1r.: Ubi est qui natus est rex iudeorum.

Sermó català a partir de la lectura de l'evangeli de la festa d'Epifania, amb divisió doble del tema i subdivisions quàdruples, 14 fonts bíbliques i 5 fonts cristianes no bíbliques (les Històries escolàstiques de Comestor, l'Evangeli de Nicodem, la història del mont victorial de Joan Crisòstom, l'Himne *Te Deus laudamus* i la *Llegenda Aurea*).

El sermó destaca per la triple referència a la Història escolàstica de Comestor, un apòcrif de Joan Crisòstom i l'evangeli de Nicodem, per explicar el testimoni de Seth, fill d'Adam, sobre el passatge de l'oli de la misericòrdia. Cal interpretar la triple cita literal a les fonts com un intent de reforçar la verosimilitud d'una història apòcrifa i, per tant, poc autoritzada. A l'apartat destinat a les fonts s'analitzen aquestes amb més profunditat, especialment l'Evangeli de Nicodem, el Llibre de Seth i la història del mont Victorial de Joan Crisòstom¹⁵.

Es tracta d'un sermó força narratiu, però, mentre que a la primera part es busquen fonts narratives originals i es tradueixen al català, a la segona part segueix de forma gairebé literal i en llatí una part del capítol de la *Llegenda Aurea* sobre l'Epifania.

De fet, el sermó té un caire tant narratiu que no té ni una conclusió moral clara. Només a la part final l'autor diu que “aquels qui desemparen lo món per avorriment e han fam de Déu seran sadolats plenàriament en la sua glòria”.

Plec 2, 3r.: Omnes quidem currunt, unus autem accipit bravium

Sermó català amb estructura 5 (3, 5, truncat) farcit de cites, algunes de les quals traduïdes. El problema que afronta el sermó és l'aparent contradicció entre missatges confusos sobre la salvació: alguns passatges bíblics semblen prometre la salvació a tothom mentre que altres semblen limitar la salvació a uns pocs.

---

¹⁵ Vid. *Infra*, p. 359, 368.

L'autor del sermó soluciona el problema fent cadascú corresponsable de la seva salvació. Entre Déu i l'home hi ha un pacte que l'home ha de complir. És aquí on l'autor sembla recórrer a una font poc habitual, el tractat *De fide servanda* de Fulbert de Chartres¹⁶, un petit escrit que explica el caràcter de la fidelitat vassallàtica. L'autor del sermó, doncs, assimila un pacte feudal o polític al pacte fet per l'home amb Déu, pel qual, segons el *thema* del sermó, l'home ha de treballar el camp que Déu li ha donat. Trencar el pacte equival a trencar un contracte, per la qual cosa ha d'haver-hi una pena, és a dir, l'infern.

D'altra banda, destaca l'argument que el mèrit infinit de la Passió de Crist té més valor que el pecat d'Adam. Es tracta d'un argument que apareix al Concili entre Justícia i Misericòrdia del pròleg de les *Meditationes Vitae Christi*, i que, com veurem, surt a d'altres sermons.

Es després d'aquesta llarga discussió que es presenta la divisió del sermó en cinc parts. En el desenvolupament del sermó és important el recurs al sermó del mateix dia de sant Gregori, i la identificació de les cinc etapes de la vida de l'home amb les cinc hores del dia.

Plec 3, 1r.: Dolor meus super omnem dolorem

Sermó català per Divendres Sant. En primer lloc destaca la tria del *thema* d'una lectura i no de l'evangeli. De fet, els sermons (perquè de fet, són dos sermons, com tot seguit s'explicarà), se centren gairebé únicament en els sentiments de Maria, més que en fet de la mort de Jesús. Aquest fet podria ser un indicatiu que el sermó fos predicat a un auditori femení.

Tot i que es dirigeix poc a l'auditori, l'autor utilitza la segona persona (Hon devets saber vosaltres...). Les cites llatines són explicades en català, però no literalment traduïdes, i hi ha fragments teatralitzats. En general, és un sermó força narratiu basat en l'evangeli de Mateu sobre la passió, afegint-hi passatges de l'evangeli de Lluc i Joan. La gran majoria de cites són bíbliques.

Es tracta, de fet, d'un sermó doble, és a dir, de dos sermons per la mateixa festa que tenen el seu propi *thema* i *prothema*, però que comparteixen la *divisio thematis* (en aquest cas, en vuit punts) i el desenvolupament del sermó (*dilatatio*).

---

¹⁶ Vid. PL 141, 229-230; Giordanengo 1970 (☞).

Primer, ocupant exactament un dels fulls, hi ha la presentació del thema *Dolor meus super omnem dolorem*. El prothema parla d'un debat establert al cel entre Déu Pare amb Justícia i Misericòrdia. Misericòrdia vol perdonar el pecat del gènere humà, però Justícia li recorda que es tracta d'un deute contret pel gènere humà, i que ha de pagar aquest deute. Es tracta del conegut 'Procés del Paradís', que serà analitzat en parlar de les *Meditationes Vitae Christi* com a font dels sermons.

De la mateixa manera que al sermó anterior, és interessant la utilització d'un vocabulari econòmic i legal en les relacions entre Déu i l'home, en concret la idea del deute contret pel gènere humà amb Déu pel pecat original. El deute no era infinit, però era prou gran per què cap home el pogués pagar, a no ser el mateix Déu fet home.

Al verso del mateix full, hi ha la presentació d'un sermó amb el thema *Quis est qui te percussit?*, que té un llarg protema que inclou breus divisions, i que acaba amb la frase "si volets atendra a VIII punts en los quals sta la noveltat que entrevech en aquesta mort e passió del fill de Déu. E són aquests".

El full següent comença amb la divisió de vuit punts, que tant es pot utilitzar a continuació del primer fragment de sermó com del segon¹⁷.

El desenvolupament del sermó reprèn el tema de l'ofensa del pecat original que només Déu fet home podia redimir, que ja estava insinuat en un sermó del plec 2 del mateix còdex¹⁸. A més, conté les habituals acusacions de falsedat als sacerdots jueus, qui suposadament amagaren el coneixement de la divinitat de Jesús per por de perdre els seus privilegis. En aquest punt, tradueix un petit fragment de la *Història dels Jueus* de Flavi Josep.

En el segon punt principal es fa una ràpida referència a la Llegenda Daurada, concretament al passatge en què s'explica la vida de Judes anterior a la seva entrada a l'apostolat. La narració, resumida i traduïda en un:

Judes, que Jhesucrist havia fet apòstol e li havia perdonada la mort de son pare e l'incest que havia comès ab sa mare

---

¹⁷ A la transcripció, poso el text seguit.

¹⁸ Vid. Annex, sermó n. 2.

correspon al capítol XLV de la Llegendà i forma part, entre altres, dels textos de la Passió tant catalana com provençal. De la mateixa font extreu l'acusació de quedar-se el 10% de tot allò que entrava a la bossa dels apòstols. L'escena apareix d'una forma molt semblant, però en llatí, en un sermó de Mateu d'Agrigento:

Devets saber vosaltres que per aytal jorn com disapte pessat aquel Symon que era stat lebrós convidà lo salvador en casa sua en Bethania e aquí vench la Magdalena. E volent honrar lo seu mestre Jhesucrist vessà-li una capça de engüent preciós sobre lo seu cap segons costuma de la terra. Judes, que Jhesucrist havia fet apòstol e li havia perdonada la mort de son pare e l'incest que havia comès ab sa mare, e per axò l'avia fer bosser e majordom seu, vahent açò ach gran turbació e dix «*ut quid perdicio, hec potuit enim unguerent istud venundari plusquam CCC denarius et dari pauperibus*³⁹», e no·u (féu) per cura ne pietat que agués dels pobres, mes era ladre e furtava la X^a part de tot so que era ofert a Jhesucrist e dàveu a ça muller e a sos infants. E per tal estimà ell que·l engüent aquell valia CCC diners, per cont a a ell na pertanyen XXX per dècima segons que mal acostumava.

Christus exivit de illo deserto in quo absconditus steterat cum discipulis suis et venit cum eis Bethaniam ad domum Symonis leprosi et ibi cenavit cum discipulis suis; sed Lazarus et sorores accesserunt illuc et fecerunt convivium et Martha ministrabat sollicita et diligenter in illa cena. Et Maria Madalene unxit eum unguento pretioso. Et statim tota illa domus repleta est odore illius unguenti pretiosi. Videns hoc impius Iudas quod unguentum illud erat ita pretiosum quo MM unxerat Christum, indignatus incepit murmurare de Christo et aliis discipulis dicens: *ut quid perdicio, hec potuit enim unguerent istud venundari plusquam CCC denarius et dari pauperibus ...*

Sed hoc non dicebat ad pauperum sustentationem sed ad sui utilitatem. Ipse enim era procurator et omnia temporalia que dabantur Christo veniebant ad manus eius et velut impius latro de omnibus accipiebat demimam partem et dabat uxori et filiis suis

Mateu d'Agrigento, *Sermones...*, p. 196-97¹⁹

La mateixa llegenda apareix al Memorial del pecador remut de Felip de Malla:

La Magdalena (...) despès CCC diners d'argent en untura del cors viu de Jessús, (...) car ell qui de açò que per Jhesús despenia acostumava de furtrar de deena part, se tench per freudat en XXX diners, qui són la dècima part de CCC. E per ço de aquells se volch en la venda reintegrar.

Felip de Malla, *Memorial...*, I, 170-1.

El tercer punt principal fa una narració de l'escena de l'hort de Getsemaní a partir de l'evangeli de Mateu. Destaca, a més de la traducció del text llatí, l'alternança entre descripcions i diàlegs.

La *dilatatio* dels sermons queda truncada en aquest tercer punt dels vuit que anunciaven. Havien de ser, per tant, uns sermons força llargs, com correspon a una de les festes més importants del calendari litúrgic.

---

¹⁹ Un anàlisi del sermó a *Evangelisti* 2006, 1081-89.

BC 476

50v.: *Descendebat filia pharaonis ut lavaret in fluminie*

Sermó català tripartit sense subdivisions (3, (0, 0, 0)). Destaca la utilització de la *Vida de Maria Magdalena* de la Llegendà Àurea i el tractament del tema de la misericòrdia i la desesperació. Com a font, cita dues vegades Agustí a través dels articles ‘*penitentia*’ i ‘*confessio*’ del *Manipulus florum*.

Destaca la narració de l’episodi del fariseu Simeó, en què Maria Magdalena frega el cap de Jesús, li neteja els peus i els hi seca amb els seus cabells. Davant la indignació de Simeó per l’actuació de Maria Magdalena, Jesús contesta amb un llarg discurs sobre les bondats de Maria en comparació amb la freda rebuda de Simeó.

Allò més interessant és la traducció que fa del text bíblic:

e aquell qui-l havie convidat dix dintre son coratge: “si aquest fos vertader propheta per cert ell coneguera quina ne qual és la muler qui-l tocha, cor fembre peccadora és”. E Jhesucrist feu resposta a aquell dient: “Simon, alguna cosa te vull dir”, e·ll feriseu dix: “Senyor, digats, ço que·us plàcia”. “Dos hòmens eren en lo món obligats a un altre home. E la hu devia D florins e l’altre L. E aquel home rich donà lo deute a cascú dels deutors. Quals de tots dos lo deu més amar?”. Respòs lo juheu: “Sènyer, creu que aquell al qual més ha donat dretament e rahonable”. So dix Jhesucrist: “has donada resposta. Axí matex te dich yo: veus aquesta fembra. Dich-te que molts peccats li són perdonats per ço cor molt m’a amat, e aquell al qual me[n]ys dóna hom me[n]ys ama”. “E tu”, ço dix Jhesucrist al phariseu, “despuys que yo són entrat en la tua casa no m’as lavat los peus, e aquesta à·m levats los peus ab les sues làgremes, e ab los cabels del seu cap los m’a axugats. Tu no m’as besat, e aquesta despuys que entrà no ha cessat de besar los meus peus. Tu no m’as untat lo meu cap d’oli, e aquesta a·m untat de unguent los meus peus. Per què·t dich que molts peccats li són perdonats, cor molt ma ama”. E lavors dix a santa

³⁹videns autem Phariseus qui vocaverat eum ait intra se dicens hic si esset propheta sciret utique quae et qualis mulier quae tangit eum quia peccatrix est.

⁴⁰Et respondens Iesus dixit ad illum: «Simon habeo tibi aliquid dicere ac ille ait magister dic». ⁴¹Duo debitores erant cuidam feneratori unus debebat denarios quingentos alius quinquaginta, ⁴²non habentibus illis unde redderent donavit utrisque quis ergo eum plus diligit. ⁴³Respondens Simon dixit: «aestimo quia is cui plus donavit at ille dixit ei recte iudicasti».

⁴⁴Et conversus ad mulierem dixit: «Simoni vides hanc mulierem intravi in domum tuam aquam pedibus meis non dedisti haec autem lacrimis rigavit pedes meos et capillis suis tersit.

⁴⁵Ssculum mihi non dedisti, haec autem ex quo intravit non cessavit osculari pedes meos. ⁴⁶Oleo caput meum non unxisti, haec autem unguento unxit pedes meos. ⁴⁷Propter quod dico tibi: remittentur ei peccata multa quoniam dilexit multum cui autem minus dimittitur minus diligit».

⁴⁸Dixit autem ad illam: «remittuntur tibi peccata» ⁴⁹et coeperunt qui simul accumbebant dicere intra se quis est hic qui etiam peccata dimittit.

⁵⁰Dixit autem ad mulierem: «Dides tua

Maria Magdalena: “Fembra, los peccats
ta són perdonats. Ve-te’n en pau”.

BC 476, 50v.-51r.

te salvam fecit. Vade in pace.»

Lc. 7, 39-50

Tot i que la font sembla la Bíblia, no es pot oblidar que aquest episodi és un clàssic en la literatura religiosa baixmedieval i que ha influït en la redacció del sermó²⁰. L’escena apareix ja en els fragments catalans i provençals dels Misteris de la Passió del segle XIV²¹ i torna a sortir en altres obres com la *Vita Christi* d’Isabel de Villena (caps. 221-225) i la *Història de santa Magdalena* de Joan Roís de Corella.

Aquesta escena és un exemple més de la permeabilitat entre sermons, prosa, poesia i teatre religiós al segle XIV i XV.

99v. Miseremini mei, saltem vos, amici mei

Sermó per una missa de difunts amb estructura tripartita (3 (3, 3, 0)). Totes les cites són bíbliques, i és un sermó breu en comparació a altres. No presenta dificultats, però és interessant pel tractament que fa del purgatori, del qual fa fins i tot una definició:

Loch de pena en lo qual les ànimes se purguen de lurs falles i penitències no complides e peccats oblidats.

La cita, que serveix com exemple de transmissió de continguts doctrinals, en aquest cas del purgatori, serà utilitzada en parlar de configuració de la memòria i la consciència com a registre escrit.

BC 478

10r.: Domenica de Lazaro

Peculiar sermó tripartit en què les tres divisions principals tracten temes no clarament relacionats entre ells. A més, l’estructura del text està formada per una

---

²⁰ A Lc. 7, 36-49 es parla d’una “dona pecadora que hi havia al poble”, però no s’identifica amb Maria Magdalena, cosa que sí fan les Passions.

²¹ Concretament a un dels fragments mallorquins. Per informació general, vid. Massip 2007, 136-143. El text, editat a Ensenyat – Vila, 2001, 133-135, que inclou la versió provençal coneguda com a Passió Didot.

sèrie de qüestions que l'autor va contestant i no per l'habitual raonament sobre el tema de la divisió. Si bé alguns elements, com l'estructura de pregunta-resposta, la quantitat de cites, la manca de narrativitat i el to, allunyen el sermó del registre popular. Altres, com l'ús del català i el contingut antijueu, l'hi acosten.

Tot i que el nombre de cites impressiona a primer cop d'ull, moltes provenen, traduïdes, de la *Summa Theologica* de Tomàs d'Aquino, alguna de les quals és encara força anterior, com la distinció *Deum – Deo – in Deo credere*, que prové d'un sermó de sant Agustí.

A més de les fonts però, el sermó és interessant per l'alternança català-llatí, que arriben a barrejar-se en la mateixa frase, exemple d'una “barreja orgànica” poc habitual en els sermons catalans:

scriptum est quia cum Christus curasset quondam cecum a nativitate in sabbato, iudei dixerunt ipsum esse fractor de la ley divinal, com no era cosa licita en disapte obrar

BC 478, 10v.

Com ja hem vist en parlar de l'antisemitisme, el text mostra una contínua tendència a atacar la incredulitat dels jueus, i cap al final entra de ple en l'insult en comparar-los a gossos²², ajudant-se de cites d'Isidor de Sevilla i Ambrós de Milà de Milà .

En aquest sentit, cal dir que l'autor del sermó agafa cites que parlen de les característiques dels gossos, però que en origen no es relacionen amb els jueus. És l'autor mateix qui crea la identificació dels jueus amb els gossos. A més, les suposades característiques atribuïdes als gossos per Isidor no han estat localitzades en obres del bisbe de Sevilla.

Encara és interessant el sermó per la cita que fa de l'Alcorà:

Et Mafomet in suo Alcorano: «Nullus potest evadire lagum Sathane natus de Adam nisi Jhesus et Mariam. Christus per naturam et Mariam per gratiam».

BC 478, f.12v.

---

²² Certament, el gos podia ser també utilitzat com a símbol d'altres grups socials, entre els quals els mateixos predicadors, però amb una valoració totalment diferent.

L'Alcorà havia estat traduït al català pel franciscà Francesc Ponç Saclota l'any 1382²³ a partir de la traducció llatina feta per Robert de Chester, i era ben conegut especialment en l'àmbit dominic, on l'obra polèmica de Ramon Martí havia d'inspirar sermons antimusulmans, a principis de segle XVI²⁴.

Pel que fa a la cita, no he sabut trobar una font directa a l'Alcorà, però els sermons del bisbe inquisidor Martín García donen una pista per localitzar l'origen d'aquesta adaptació. Comentant un fragment de la sura 83, el predicador diu:

Dios preservó a María y a Jesús de la potestad del demonio lapidado.
(37b)

Ribera Florit 1967, 60

I comentant un fragment de la sura 3, diu:

/73b ... Los glosadores comentan: "La virgen María fue libre de la potestad del demonio". La Sunna dice que en toda creatura nacida al mundo el demonio toma posesión, excepto en Jesús y en su madre.

/81d. ... Por eso dice Mahoma en la Sunna: "Todos los niños y niñas en su nacimiento los toma el demonio en posesión, excepto a María y a Jesús, a quienes no los tomó ni los pudo tomar jamás.

Ribera Florit 1967, 75

Florit recull sentències semblant als fulls 342b i 386c de l'edició dels sermons de Martín García²⁵.

De fet, el recurs a l'Alcorà per defensar la Immaculada Concepció de Maria no era novedosa. Entre les referències a l'Alcorà en obres cristianes destaca la *Brevis compilatio utrum Beata et intemerata Virgo Maria in peccato originali fuerit concepta*²⁶, atribuïda a Miquel Despuig:

Repetunt etiam negativi ulterius principem saracenorum Machometum in suo Alcorano, cui non est credendum. Sed etiam affirmativam tenentes ad remittendam vanitatem huiusmodi iuxta illud Canonis, distinctione xxxvii, capitulo Si quid veri, adducunt contra eos id quod scribitur in dicto libro Alcorano, in tractatu «Abraham», ubi dicitur sic: «Deus sanctificavit et preelegit beatam Mariam super mulieres seculorum».

Puig 1983, 308-309

Hi ha altres referències en diversos tractats que fan servir referències semblants:

---

²³ Rubió i Lluch 1921, I, 296 i 305, i II, 261.

²⁴ Especialment el tractat 'De Secta Machometi' (Vid. Hernando 1983). Sobre la polèmica antimusulmana en general, vid. Hernando 2008. Sobre els sermons antiislàmics, vid. Ribera Florit 1967.

²⁵ Martín García, *Sermones...*

²⁶ Puig 1983, 308-309.

Beata Virgo fuit semper incorrupta, semper immaculata. Hoc autem non solum ex prophetis et sacris theologis ostenditur, sed Mahometes infidelis in suo Alcorano ita inquit: Non est in filiis hominum, quem non tetigerit Sathan, excepto Christo et sancta Maria.

Alva y Astorga, II, 157²⁷

Finalment, el sermó sembla dirigir-se a un auditori religiós o de predicadors, doncs es refereix explícitament a les obligacions dels predicadors:

aquells qui calen veritat davant los prínceps ho prelatz per complaure
aquells pequen mortalment

BC 478, f. 13v.

BC 479

4r.: Filia mea male a demonio vexatur.

Sermó amb divisió triple. La primera i segona divisions s'expliquen mitjançant llistes, però mentre la primera llista és en llatí, la segona és en català. La tercera divisió és subdivideix en tres parts, cadascuna desenvolupada amb una llista de cinc membres. Un cop resolta la divisió, s'hi afegeix un comentari final en què l'autor es dirigeix directament al predicador:

Dicit evangelium et procede sicut vis. Si autem, procedeas super clamare et dicas in themate addendo: "clamabat dicens filia mea" et cetera. Fiat tali modo dispositio themathe in quibus verbis tria breviter ostenduntur.

BC 479, 5v.

Després d'això, s'hi afegeixen, fora de la divisió inicial, diverses divisions. Una primera divisió triple sobre les accions que fa el pecador, de la qual només es desenvolupa i subdivideix la primera, i es deixa sense desenvolupar les dues darreres. Encara, una divisió sobre els cinc defectes del pecador. Finalment, hi ha sis clams o peticions que fa l'autor-predicador a Déu. És a dir, l'estructura del sermó sembla més una excusa per anar desenvolupant uns continguts concrets que una forma d'estructurar lògicament el discurs. L'estructura molesta més que ajuda a l'autor.

La majoria de cites són explícites (sant Agustí, sant Gregori, la Glosa, Ambrós de Milà, Sentències, Bernat...), però són sovint indirectes, doncs moltes

---

²⁷ Cites semblants a Alva y Astorga, I, 439 i II, p 486.

provenen de la *Cathena in Matheum* de Sant Tomàs, que surt citada fins a tres vegades. També s'extreuen fragments del *Manipulus florum* i la *Summa theologica*.

Una altra font interessant, donada l'absència pràcticament total d'exemples en la majoria dels sermons, és l'*exempla* del gat i la rata:

«Alium facit de peccatore sicut puer de avicula quam tenet in pede ligatam et permitit eam aliud modicum volare, sed postmodum retrahit ad se. Sic dyabolus alium permitit facere aliqua bona opera, sed postmodum, ad se trahit, et cum sic diu fecerit facit, sicut murilegus muri qui, cum diu, cum mure luserit, postmodum eam comedit».

BC479, 4v.

Aquesta història sembla sortir del *De Natura rerum* de Tomàs de Cantimpré, tot i que és més conegut per aparèixer al recull castellà de contes orientals *Calila e Dimna*. Un exemple semblant es troba en un sermó de Jordà de Pisa:

Lo demonio àe mostrato all'omo questi beni del mondo et questi reami, et elli infiamma.. Lo demonio fa ad te come tu fai alla gatta: che quando tu le mostri la carne et non le'l dai et ella cresce in volentà di volerne. Così fa lo demonio alli homini

Giordano da Pisa, *Prediche inedite*, p. 34

6v.: **Nec habent quod manducant.**

Sermó tripartit pel vuitè diumenge després de Pentecosta. Com la majoria dels sermons d'aquest volum, és més un seguit de cites d'autoritats que un sermó narratiu.

El sermó utilitza els dos elements característics del recull: l'incipit *Ut nostrum thema facilius concluditur...* i l'afegit posterior al desenvolupament de la divisió. En el sermó pròpiament dit, destaca la utilització com a font del *Sermo in festo omnium sanctorum* de sant Bernat i el recurs al *Soliloquium de arra de animae* d'Hug de Sant Víctor.

Un cop acabat el desenvolupament del contingut exposat a la divisió del tema, l'autor comença a explicar diverses *similitudines* del pa. L'autor es basa directament en el *De fragmentis septem misericordiarum* del sermó pel sisè diumenge després de Pentecosta de Bernat de Claravall, que pràcticament copia. Després, segueixen més enumeracions de pans espirituals: primer, set pans simbòlics més, extrets (segons diu el mateix autor) d'un sermó d'Ambrós de Milà

, però que de fet corresponen als set dons de l'Esperit Sant. Encara hi ha cinc pans més extrets de fragments de sant Agustí i sis més d'altres fragments de la Bíblia. En total, són 31 els simbolismes espirituals del pa els que enumera l'autor del sermó.

13r.: Apostolis dispartite lingue tanquam ignis.

Sermó tripartit per la festivitat de Pentecosta. El seu principal interès rau en l'ús que fa dels articles 'igne' del *Proprietatibus rerum* i 'amicicia' del *Manipulus florum*.

La font principal del sermó, resta dubtosa. Se cita explícitament a Dionís Areopagita, Aristòtil i un *Commentator*, que cal pensar que és Averroes. Totes les cites, però, apareixen al *De Proprietatibus rerum* (que en aquest sermó no se cita explícitament), i les preteses cites de la Jerarquia angèlica del Pseudo-Dionís no apareixen en aquesta obra, ni les he pogut localitzar en els comentaris de sant Tomàs o Averroes a les obres d'Aristòtil. Certament, hi ha semblances entre el *De proprietatibus rerum* i obres com els comentaris d'Averroes i Tomàs d'Aquino al *De caelo et mundo* d'Aristòtil, però no prou properes com per identificar-les com a font directa. La manca d'una edició crítica i estudis del capítol X del *Proprietatibus rerum* impedeixen acurar més la font.

De la mateixa manera que altres sermons del mateix recull, utilitza la repetició de la divisió al final de la *dilatatio* a manera de resum, i continua després amb la resposta a diverses qüestions. En aquest cas, torna a fer una divisió triple, corresponent a tres preguntes diferents. Un cop contestades les tres preguntes encara en fa tres més, a les que respon. La darrera d'aquestes encara li dona per parlar del simbolisme dels quatre vents. Finalment fa una llista de les propietats de la glòria del cel.

En haver parlat ja de les propietats del foc i de l'Esperit Sant en comparació amb altres sermons, cal parlar d'una identificació que fa l'autor dels quatre vents.

«a quatuor ventis spiritus venit», scilicet primo ab oriente, et per istud significatur conssideracio nativitatis nostre (...)Secundus ventus dicitur occidentalis quia venit ab occidente. Per istud intelligo conssideracio propie mortis (...)Tertius ventus est aquilo, in quo vero consideracio eterne dampnacionis (...)Quartus ventus est auster, quia ab austro venit,

et per austrum qui est ventus livis et calidus significatur consideratio eterne oicunditatis

La distinció dels quatre vents és prou coneguda en altres predicadors. Bernardí de Siena, amb qui ja hem vist que aquest sermó manté similituds, també utilitza una distinció basada en els quatre vents, però amb un ordre i un significat diferents²⁸.

Potser, però, la font més acostada sigui un sermó d'Antoni de Pàdua també per la festa de Pentecosta:

Quattuor venti, quattuor partes mundi sunt: oriens, occidens, aquilo et meridies. In oriente, Christi Incarnatio; in occidente, eiusdem Passio; in aquilone, ipsius tentatio; in meridie Spiritus Sancti missio designatur. Vel, in oriente, recordatio nostri miserabilis ingressus; in occidente, memoria lamentabilis egressus; in aquilone, consideratio infelicis status; in meridie, cognitio nostri reatus. Ab his quattuor ventis venit Spiritus Sanctus et insufflat, flatu gratiae, super interfectos gladio culpae, ut reviviscant vita poenitentiae.

Antonii Patavinus, *Sermo in Dominica Pentecoste* (☞)

Finalment, també Vicent Ferrer utilitza una distinció sobre els quatre vents, però amb un contingut totalment diferent:

IIII vents són IIIIe tribulacions. Lo primer, vent levant, e aquest és dins de la persona (...)
Lo segon vent és temor de malaltia (...)
Lo tercer vent és de tremontana, fret, e signifie la temptació del dyable (...)
Lo IIII vent és de mig-jorn, e és desamistança de persones,

Vicent Ferrer, *Sermons*, V, 126-127

58v: Repleti sunt omnes Spiritu Sancto.

Sermó amb estructura peculiar amb dues divisions triples i oposades. A la primera, es parla de tres espais que el Mal vol buidar. A la segona, els tres mateixos espais apareixen plens per obra de l'Esperit Sant.

Un cop solucionats els sis punts principals, fa una sèrie d'enumeracions dels efectes de l'Esperit Sant i les bondats que aquest té sobre l'home. Finalment, fa un símil entre el món i un camp regat, imatge amb la que arriba al final del sermó.

---

²⁸ Bernardí, *Siena 1427*, 127-128.

És un sermó amb una peculiar barreja de fragments en català força entenedors i fins i tot amb algun element poètic (al llistat d'efectes de l'Esperit Sant, els fragments catalans rimen formant apariats), amb llargs fragments llatins copiats literalment (fins a dotze línies a la transcripció) o amb incursions en conceptes filosòfics.

112r.: Missus est angelus Gabriel a Deo ad Mariam Virgine desponsatam Iosep

Sermó del dia de l'Anunciació (25 de març), basat en la lectura de l'evangeli de sant Lluc, al que cita en diverses ocasions.

Les fonts principals del sermó són la *Summa Theologica*, el Sermó del primer diumenge d'advent d'Innocenci III i l'article 'Maria' del *Manipulus florum*. Destaca, però, per la seva excepcionalitat, el recurs al text astrològic *De Vetula*, obra atribuïda a Ovidi fins al segle XVI.

Pel que fa al *De Vetula*, sabem que existia la traducció feta o utilitzada per Bernat Metge per al seu *Ovidi enamorat*. Del *De Vetula* en tenim notícies en diversos inventaris del segle XV: al de Bernat d'Esplugues de 1433²⁹, al de Gabriel de Forest de 1437³⁰ i al de Francesc de Vinyamata de 1449³¹. Abans, però, ja apareix a la biblioteca que Jaume Oliver deixa a la seva filla Agnès l'any 1400³².

En un moment del sermó, l'autor entra de ple en el debat sobre la Immaculada Concepció de Maria. En aquest apartat l'autor aprofita un joc de paraules basat en la etimologia 'Ave, id est, sine ve', en què 've' és utilitzada com a sinònim de 'pecat' i, per tant, 'Ave' passa a significar 'sense pecat'.

El tractament que fa de la puresa de Maria no desautoritza l'atribució del manuscrit als dominics. Cal recordar que el debat sobre la Immaculada Concepció se centrava en saber si Maria fou alliberada del pecat original abans de la seva concepció o just després. Els dominics, en general, i alguns franciscans com Bonaventura, no acceptaven la puresa de Maria des del mateix moment de la seva

---

²⁹ Iglesias 1996 142, doc. 164. Exemplar llatí.

³⁰ Iglesias 1996, 19, doc. 186. Exemplar català.

³¹ Iglesias 1996, 51, doc. 246. Exemplar llatí.

³² Cingolani 1990-91, 41, que remet a més bibliografia.

concepció, però sí una puresa sobrevinguda posteriorment. Això és precisament el que conté el sermó en les afirmacions:

Tu es sine ve de peccat original, car d'aquel és ben mundada.
Tu es sine ve de tot peccat actual, car d'aquel és preservada.

BC, 479, 114v.

Maria, per tant, va ser alliberada del pecat original i preservada del pecat actual, d'acord amb la tradició dominica. La peculiar etimologia de 'Ave' va ser un dels arguments fonamentals de dominics com Vicent Ferrer, tot i que també es troba en sermons de franciscans com Pelbart de Themeswar, Bernardí de Bustis o Mateu d'Agrigento. Veiem-ne exemples:

Prima, clara puritas, quando dicimus: Aue, Maria. Secundum interpretationem grecam, id est, 'sine ve', id est, sine peccato. Peccatum est ratio per quam Dominus dicit anime volenti intrare paradisum: 'Ve'. Auctoritas: «Ve nobis, quia peccavimus». Auctoritas Trenorum, sexto capitulo. Auctoritas: «Ve, genti peccatrici, filiis sceleratis», Ysaie, primo capitulo. Ideo, 'Aue' vult dicere: 'Virgo, vos estis sine peccato'; quia virgo numquam fecit peccatum corde, voce et opere, et ista excellentia singularis est virgini: quia numquam fuit sanctus et sancta quin fecerint peccatum veniale, cogitando aut loquendo, opere.

Vicent Ferrer, *Darrera quaresma*, 397

E por aquesta excelencia tan maravillosa le presentamos la primera cláusola: «Ave María», que quiere dezir: 'Virgen santa María, sodes syn pecado'. E esta palabra se declara assí: *ab, a, quod est sine, et ve, quod est malum, quasi sine male, hoc est sine peccato*.

Cátedra 1994, 369

Quantum ad primam ve innuit ad omni notione peccati. Trenorum quinto: Ve nobis quia peccavimus, unde peccatoribus sic: ... Sed ab hac macula fuit Maria immunis, quia in ea fuit puritas clara ab omni peccato ... Ideo Angelus dixit ei Ave, id est sine Ve, et sine peccati estu.

Nocera, Biblioteca vescovile, cod. 18-II-3
Sorci 2006, 404, nota 9.

E Ave che vuol dire? Ab 'a' quod est 'sine ve', cioè senza dolore e senza alcuna pena (...) però che essa fu purificata. Se ne la concezione non vi fu alcuna macola.

Bernardí, *Siena 1427*, 824.

L'èxit de l'etimologia és fora de dubte. La part presa per l'autor, passant de llarg sobre el tema de la Immaculada Concepció també la suggereix la manca del típics epítets dedicats a Maria en els textos immaculistes: "lilium inter spinas", "tota pulchra" o "sine macula".

La utilització de l'etimologia 'Ave' no implica, però, una posició a favor o en contra de la Immaculada Concepció. A l'exemple del manuscrit BC479, l'etimologia es dirigeix cap a una interpretació maculista (Maria va ser 'mundada' del pecat original i preservada de pecats actuals). Mateu d'Agrigento, a qui acabem de veure utilitzar la mateixa etimologia, defèn la Immaculada Concepció en un altre sermó:

Fuit sine peccato originali concepta et sine peccati mortali et veniali nata, quia a Spiritu Sancto fuit sanctificata et ab omni peccata munda [...]

Sermo De Virgine Maria Fili, tu semper mecum es
Sensi 1995, 41.

Hinc est suam sacram matrem gratiam sic plenam dedit ut eam sine originali macula concipi dignaretur, aliter enim mentitus fuisset Angelus quando dixit: "Benedicta tu in mulieribus"

*Sermo De domina, Iesus autem inclinans se
deorsum digito scribebat in terra.*
Sensi 1995, 43.

Cal recordar que, malgrat les disputes teològiques, la festa havia arrelat a la Corona d'Aragó gràcies al suport de la família reial. A finals de segle XV, Joan Roís de Corella ho proclama amb naturalitat a la *Vida de santa Anna*:

A huyt dies del mes de deembre, disapte, en la nit, conçebe aquella sacratissima Verge, Senyora Nostra, del pecat original exempta, per que eternament era eleta per ésser Mare de aquell anyell sens màcula, Deu, fill de Déu qui, en la seva humanitat, havia del món los peccats toldre.

Joan Roís de Corella, *Vida de santa Anna*.
Miquel i Planes, ed. 1912, 374.

140r.: Sermó del diumenge de la Rosa

Sermó tripartit que destaca pel seguiment que fa de sermons d'Innocenci III, Màxim de Torí i Lleó el Gran. La cita d'Innocenci III, que justifica el tema del sermó:

Ne populus propter asperitatem quadragesimale observantie sub continuo labore deficeret, in hac mediana domenica rose solacium interponitur, ut anxietas temperatam melius sufferatur

PL 217, 394b

es troba també a un sermó de Jaume de la Voràgine³³.

Més endavant segueix una part important del primer sermó de quaresma de sant Agustí, tot i que surt atribuït al papa Lleó I:

Per alios dies non grauentur corda vestra in crapula et ebrietate. Per hos autem etiam ieiunate. Per alios corruptelas illicitas nolite contingere. Per hos autem a licite [coniugali debito] abstinere. Corpus quod in carnalibus affectibus solvebatur, puris precibus prosternatur. Manus quae amplexibus implicabantur, orationi extendantur. Vos qui per dies alios ieiunatis, per hos augete quod facitis. Qui per dies alios continentia crucifigitis corpus, per hos crebrioribus propulsetur animus

PL 38, 1040

De nou se citen, ara correctament, dos sermons del Papa Lleó I:

Hanc enim observancia obtinebitur misericordia Dei et abholito peccatorum reatu

PL 54, 271a

Auferat miseracio severitatem, nullum carcer includat. Dissencionum materie conterantur. Cessent odia deficiant· simultates, in unitatis omnia christi membre conveniant

PL 54, 274C

et novum querit lucrum quia ius perdit antiquum

PL 54, 269A

parum enim religiosus monstratur qui hiis diebus non religiosior invenitur

PL 54, 268B

Una altra cita és encara a destacar:

quale est oleum sine lucerna tale est ieiunium sine elemosina

Mfl, ieiunium, af.

Tot i que aquí la cita prové del *Manipulus Florum* (que l'atribueix a Cesari d'Arlés³⁴), la mateixa cita apareix a les Homilies de Tortosa³⁵ (atribuïda a sant Gregori), en un sermó occità del segle XII³⁶ i en un sermó de Mateu d'Agrigento (atribuït a sant Agustí³⁷). Una altra font és el *De Proprietatibus rerum*, que tradueix i adapta lleugerament.

---

³³ http://thesaurus.sermones.net/voragine/document.xsp?id=sermo_246.

³⁴ <http://web.wlu.ca/history/cnighman/MFedition/ieiunium/page4.html>.

³⁵ Moran 1990, 97 i 99.

³⁶ Chabaneau 1880, 127.

³⁷ http://www.franciscan-archive.org/de_cecilia/delpopolo.html.

Pel que fa al contingut, destaca el to relaxat i fins i tot festiu del sermó. La multitud de símls naturals a flors i arbres i la creació de llistes rimades donen un to força especial al sermó, tot i que cal reconèixer que això és més degut al tema que a la tècnica, que se segueix basant en l'acumulació de cites.

ACA SC62

1r.: Homo quidam fecit cenam magnam et vocavit multos.

Es tracta d'un sermó breu, dividit en quatre parts. El desenvolupament del sermó no segueix, però, el del tema de l'evangeli, sinó un fragment de l'Èxode citat a continuació del tema. Es podria considerar aquesta part la *Introductio thematis*, però seria una introducció més llarga que el desenvolupament posterior.

Pel que fa a les fonts, gairebé totes són bíbliques. En dues ocasions es refereix a textos de Sant Gregori. L'ús del català escrit es redueix a la divisió del tema.

3r.: Llistat de sagraments i jerarquia eclesiàstica.

Sermó partit en fulls diferents, la primera part del qual es troba en dos petits papers (f.3r.-3v.) que continuen a 5v., darrera un altre sermó. Potser més que un sermó és una lliçó per a novicis de les funcions dels ordres eclesiàstics. De tota manera, fa recordar que el significat original de '*sermo*' com a 'discurs' serveix millor per a identificar textos com aquest, que tant podia servir com a explicació a classe que com a sermó dedicat als joves estudiants.

La font del text és segurament el *Pastorale* de Francesc Eiximenis³⁸, o algun altre llibre d'explicació de la litúrgia i l'ofici de sacerdot, com el *Rationale divinorum officiorum* del bisbe de Mende Guillaume Durand (c. 1230-1296)³⁹, font al seu temps del *Pastorale* d'Eiximenis. Per exemplificar el seguiment que fa el sermó d'aquests llibres, el comparem amb els dos esmentats:

---

³⁸ Martínez Checa 1994.

³⁹ Vid. Guillaume Durand, *Rationale*. L'exemplar de la Biblioteca Universitaria de Salamanca és consultable en línia a <http://hdl.handle.net/10366/83476>.

Sermó	Guillem Durand,	Eiximenis, <i>Pastorale</i>
<p>Osthiari: costudire claves dicente episcopo custodi, quod sub clave sunt. Officium istud accepit Yhesus quando «de funiculis fecit flagelum» et cetera. Dicitur totum.</p>	<p><i>Rationale</i></p> <p>Ipsi claves ecclesie tenents, omnia, intus extraque, custodiunt, atque (...) infideles respuunt et excommunicatos repellunt.</p>	<p>Hostiarius (...) cuius officium est (...) custodire locum confectionis sacramentorum ab his qui immundi determinati sunt, scilicet, ab excommunicatis (...) portare claves ecclesie et eam (...) discrete claudere et aperire temporibus competentibus</p>
<p>2us. Lector. Ad dicendum profecias et lecciones epistola ubi «Clama, ne cesses». Idem episcopus tradit librum. Vita debet esse honesta: «Estote verbum Dei relatores⁴». Yhesus officium habuit quando librum Ysaye exposit: «Spiritus meus super me[lle] dulcis».</p>	<p>Christus hoc officium impleuit quando in medio seniorum, librum Isaie prophete aperiens, legit distincte ad intelligendum, dicens: Spiritus Dominus super me eo quo unxit me etc</p>	<p>Hoc officio Christus presignavit quando in medio seniorum aperuit librum Isaie prophete, legens illud Isaie VI: Spiritus Domini super me et cetera</p>
<p>3º Exorcista. Adiuraciones dicere super cathecuminos. Cum libro exorzi[s]ta inventum fuit diabolos et cetera. Manum inponendo super cathecuminos. [<i>Hoc officium</i>] Christus accepit quando selviam, lingua et aures mutilini, ut dicens: «E fera», quasi dicens: Aperi sensus et intellectum qui per peccatum sopita sunt passione Deum.</p>	<p>Inuocat enim super cathecumenos (...) Ad eum itaque pertinet (...) manus super energumenos et cathecumenos exorcizando imponere (...)</p> <p>Guillelmi Durandi, <i>Rationale</i>, I, p. 152</p>	<p>Hoc officio autem Christum usus est, quando tetigit aurem et linguam muti et surdi dicens: Epheta, quod est aperire, Marci VII.</p>
<p>4. Acolitus. Interpretatur</p>	<p>Cereos ferunt accensos dum legitur euangelium aut offertur sacrificium (...) ut proximis opera</p>	<p>Martínez Checa, 1994, 7</p> <p>Hi aliter dicuntur</p>

ceroferarius. Habet cereum et candelabrum ut lucis opera proximis ostensurus, dantur sibi urceolos ad ponendum/^{f.3r.} in calice. Hec officium Christum habuit cum dicit: «Ego sum lux mundi. Qui sequitur me non ambulav[it in tenebris]».

5. Sub diaconus ab Esdra dicti sunt. Natzareius 4 floridi debet enim flore virtutibus et honestate moribus. Eorum ordine fuit Nathanaell, de quo Dominus ait: «Ecce vere israilita¹¹»¹² et cetera. Hi debent fere vasa altaris, unde tenendum esse continentes. Hoc officium habuit Christus in cenam quando linteo se precingit et «emisit aquam» et cetera, «lavit» et cetera, tenere manu et aqua manuali baci. Episcopo et sacerdotibus debent curare corporalia. In bapismo, servire levites, ministrare ostias, ad comunicandum traditur, cays vacus cumpare.

6. Diaconus. Qui sumsit exordium levites veteri legis. Portabant arquam et tabernaculum, eligebantur a XX anis, unde levita XX anorum et cetera fert stolam ad vermum sinistram et casulam plicatam, quod significat ieiunium. Alios de sinistra vita ad dexteram et cetera. in novo testamento visi diaconos bone fame. Altaris debet semper stare ad latus, quasi VII colupnas, VII candelabra, VII braxia unius candelabri, VII angeli tuba canentes, quos Johanes vidit in

lucis ostendant Dominus autem hoc officium se habere testatur cum dicit: Ego sum lux mundi...

Guillelmi Durandi, Rationale, I, 153-4.

Hii in Apocalypsi dicuntur septem angeli tuba canentes (...) septem candelabra aurea

ceroferarii, quasi ferentes cereos accensos (...) hoc officium ostendit nobis Dominis Christus se habere quando dicit: Ego sum lux mundi (...)

Martínez Checa, 1994, 7-8

Hunc ordinem presignavit nobis Iohannes XIII cum precinxit se linteo et lauit pedes discipulorum

Martínez Checa, 1994, 8

Iste potest (...) predicare, dicere euangelium, et hortari populum ad

<p>Apochalipsis. Hii sunt bones tronituorum, ut quemadmodum peccatores invitant alios ad orandum, ad psallendum, ad legendum, ad audientium verbum Dey, ad flectendum genua. Isti pacem anunciant, evangelitzant, ate[ma]-titzant, comunicant et propter confidere et cetera. Hoc officium Christum sumsit quando post cenam propriorem manibus sacramenta dispensavit et, ad orandum dicipulos invitavit dicens: «Vigilate» (...)</p>	<p>Christus vero hoc officium exercuit quando post cenam sacramentum corporis et sanguinis sui propriis manibus discipulis dispensavit, et iterum quando apostolus hortatus est ad orandum, dicens: Vigilate et orate, etc. Et quando euangelium predicavit.</p>	<p>adorandum et ad flectendum genua et ad pacem Domini nuntianda,. Hunc ordinem Christus presignavit quando sacramentum in cena dispensavit et postea ad orandum in orto inuitavit apostolos dicens: Vigilate e orate, Matthei XXVI</p>
	<p>Guillelmi Durandi, Rationale, I, 165</p>	<p>Martinez Checa, 1994, 8</p>

4r.: Omnis arbor quod non facit fructum bonum excidetur.

Interessant és comparar aquest sermó amb un d'igual del manuscrit 67, 22r-22v. del mateix fons. La comparació evidencia que el sermó és bàsicament el mateix, però que el del ms. 62 és copiat del ms. 67, donat que manca una part d'aquell i, en un moment concret, substitueix el tema (arbor quod non facit fructum bonum excidetur) per un "Dicit thema".

7r.: Veni de Libano, sponsa mea.

És un text ben dividit en parts, sense interpolacions ni salts en el desenvolupament. Ens comenta deu obligacions que té el rei davant la seva població. La identificació de les fonts d'aquest sermó no és senzilla, donat el gran nombre de textos que repeten idees semblants. El manuscrit 34 del mateix fons de Sant Cugat de l'ACA conté un *De regimine principum* de Gil de Roma. Tot i això, el sermó es basa directament en Aristòtil, especialment en l'Ètica, la Retòrica i la Política, doncs les semblances que hi ha entre el sermó i Gil de Roma són totes atribuïbles al filòsof, i no n'hi ha cap literal del bisbe de Bourges.

El sermó, que té un contingut força dur, sembla dirigit directament a un monarca. Els indicis que dóna aquest sermó per la datació tant del mateix sermó com del conjunt del sermonari seran tractats més endavant.

32r.: *Angeli semper vident faciem patris*

El sermó *Angeli semper vident faciem patris* destaca per la cursivitat de la lletra i per la utilització de línies horitzontals per separar les parts del sermó⁴⁰. Quan hi ha enumeracions, primer es llisten, i després es comença l'explicació de cadascuna, aprofitant al màxim l'espai. Primer es fa un repàs de les jerarquies angèliques i de les seves funcions. Després es resolen dues qüestions, però un cop acabades aquestes s'inclouen dos afegits que aclareixen dubtes (en quines maneres són els àngels necessaris per la salvació humana) i resumeixen el text (les funcions dels àngels).

Alguns folis després⁴¹ d'aquest sermó trobem un petit text, que sembla ben bé un full de notes:

In festo Sancti Michaelis

“Angeli semper vident faciem patris”. Habetur textualiter Mathei XVII° capitulo in evangelio odierno et cetera. Grisostomus super Mateum volens nobis dare intelligentiam huius verbis, quod Deus a principio sue creacionis creavit angelos in celo. Qui propter obedientiam et humilitatem sua vocat eos oves, ut patet Lucas X: “Nonne dimittat nonaginta novem in deserto” et cetera. In quibus quidem verbis tria tanguntur.

Primo. Qui contempla la fas de Déu lo Pare sens negun defaliment?. Respon: lo àngel sempre.

2°. Qui és qui vege aquella sens negun defalment? *Illi qui semper vident*

3° Quina cosa és stat en glòria e paradís perpetualment? *Faciem Patris*

És curiós que aquest petit text citi Joan Crisòstom quan el sermó llarg no ho fa i que de fet, el contingut no tingui gaire a veure amb l'altre. M'inclino a classificar aquest darrer text com una lliçó d'escola i el primer com un sermó, tot i que emmarcar excessivament aquests textos és artificial i pot arribar a desvirtuar la seva capacitat d'adaptació.

Crec poder identificar la font del sermó amb el *Llibre dels àngels* de Francesc Eiximenis. Per mostrar el seguiment que fa l'autor d'aquest tractat, podem comparar el contingut del sermó amb el del llibre. En no estar editat el

---

⁴⁰ foli 32r-33v.

⁴¹ f. 45r.

Llibre dels àngels, citem a partir de l'edició mecanografiada a la tesi doctoral de Sergi Gascón⁴².

Emperò, lo primer orde és anomenat seraphin per tant quom són en la mor de Déu pus fervents et ardents que los altres, car aquests inciten los altres angels e a nós en la amor de Déu.

Car aquests sants amen Déu sobre tots los altres que són en parays e, per tal, son a Déu pus acostats e posats pus alt

II, II, p. 51

Segon orde est dit cherubin. E són axí matex àngels, més són axí apelats tant quom an maior sciència e cognició de Déu que no los altres. *Interpretantur plenitudo sciencie*

Lo segon orde de la primera jerarchia se apella dels cherubins; e cherubin és interpretat "plenitud de sciència". No que los seraphs no agen més sciència que ells mas són axí appellats per tal com ells ne an més que tots los altres àngels jusans, qui són après ells.

II, III, p. 54

Lo VI és potestats. Per tant quom an singular poder de refrenar los dimonis. E aquests són presidents en les comunitats e universitats e regexan aquestes així quom a jutges e asesors.

aquests sants àngels pertany, per lur ofici, de refrenar lo poder dels dimonis e dels mals hòmens per lurs alts consells e altes revelacions e manaments qui's fan als jusans esperits ...

II, IX, p. 68

Lo VII és virtuts. Per tant, quom són executadors dels divinals miracles e en moltes e en lo iudici final, faran grans senyals.

nostre Senyor Déu los ha comanada la execució de fer los miracles e les santes obres sobre la natura que nostre Senyor Déu obra en lo món.

II, XII, p.74

Lo VIII és archàngels. E són axí anomenats per tant quom denuncien los grans secrets e alts misteris, axí

sovén nos trameten a dir moltes coses, enviant-nos los sants àngels jusans sota ells qui'ns ho denuncies.

---

⁴² Gascón, 1998.

quom monsènyer Sent Grabriel, qui denuncià la incarnació del fil de Déu.	D'aquest ordre, encara, són elets alguns per denunciar coses pertanyents a bon estament de la cosa pública, hoc encara per governar algunes comunitats axí com regnes, ciutats, províncies.
	II, XIII, p. 75

La None és àngels. E aquests son diputats a guardar quisqun de nosaltres.	Aquests són totstemps ab nós (...) los àngels qui·ns guarden totstemps
	II, XVI, p.80

E per tant, sobre aquest dit poria ser mogut dupte si Jhesús gloriós àngels en sa custòdia e guarda. E responch que non, car Jhesús gloriós com fos ver Déu non avia mester en sa guàrdia los àngels, com El sia lur senyor e guardià. Be li'n foren donats no un, mas molts, a son servey. E vés que diu sent «Matheus, 4»: “accesserunt angeli et ministrabant ei”. Responen açi los sants que al salvador nostre, Jhesucrist, no estech dat sant àngel qui'l guardàs. E açó per les següents rahons. La primera, car no li era necessari car lo diable no li podia fer nenguna opresió ne violència, com Ell fos persona divinal e guardant sobiranament ço que en Ell era creat. (...) lo qui guarda a ltre presidència ha o senyoria sobre	aquell qui guarda. Ara és çerta cosa que tots los sants àngels són subjugats a Jhesucrist, segons que toca sent Paul <i>Ad Hebreos, primo</i> . Doncs negun sant àngel no ha en Jhesucrist neguna presidència ne guàrdia. Açò emperò, no contrastant, tenen los sants doctors que al nostre Salvador estech assignada çerta multitud de sants àngels ab lur asenyalat príncep per servir-lo en los seus manaments. E d'aquels foren los sants àngels aquells, dels quals diu sent Mateu capitulo quarto que, après que lo Salvador ach vençut lo diable, vingueren sants àngels e serviren-li, ço és al menjar que lavòs reebé en lo desert quan hac feta la quarentena
	I V, XVII, p. 230-231

Amb un tractament semblant, però més llarg i teatral, resol Vicent Ferrer aquesta situació en un altre sermó⁴³. Segons Ferrer, el menjar que li donen els àngels (verdura, sardines i vi), l'anaren a buscar a casa la seva mare, que els hi preparà. El tractament de Ferrer és molt més narratiu i, per tant, més adequat per a un

---

⁴³ Ferrer, *Sermons de Quaresma*, 94

auditori laic. La manca de narrativitat en tot el sermó suggereix que anava dirigit a un auditori format per religiosos.

Lo segon dupte és de Sent Miquel, ja per què és apellat propòsit he prevost de paradís, so és, de la eclésia militant. Responch que axí quom él entiguament fonch diputat príncep de la sinagogua, la qual él leya e sempre a, en la mort e passió de Nostre Redemptor. Axí lavors fonch instituit princeps de la chathòlica eclésia. E per tant atribuim a ell singulars oficis a nós profitoses.

E en lo començament de aquests temps, començant Déus poble noveyll e sinagoga ebrayca, sent Miquell estech apellat “príncep de la Sinagoga” (...) E puys, après XLII anys de la mort del Fill de Déu, sent Miquel se partí dels juheus e passà a la sancta Esglèya christiana.

V, IX, p. 328-329

«*Et ideo Gregorius*»: “*Quociens venire virtutes ad agitur Miqueli missus creditur*”. Tota veguada que alguna cosa se fa de gran maravella, senyal es que Deus tramet la nos en aquest mon monsènyer Sent Miquel, axi quom avem eximpli en lo gran miracle contengut en la istoria de huy dic istoriam. *Et hoc de primo principali*.

E açí nota que diu sent Gregori: “*Quociens mire uirtutis aliquid agitur, totiens Miquaeli mitti peribemur*”, e vol dir que aytantes vegades com Déu obra alguna cosa meravellosa, aytantes vegades sàpies que sent Miquel és tramés per Déu a fer aquella. Per què, apar e concloen alguns que sent Miquel cap en tots los negocis forans asenyalats e meravelloses que nostre Senyor obra en nós.

V, III, p. 318

Els paral·lelismes amb Eiximenis són normalment resums o adaptacions a les necessitats de l'autor del sermó. En alguns casos, el raonament es podria haver extret directament de les fonts citades, però en altres el raonament és paral·lel, i crec que mostrat l'ús del tractat d'Eiximenis en aquest recull anònim de sermons.

Es pot considerar aquest text com un sermó? Depèn de com vulguem ser d'estrictes en els conceptes. Les fronteres entre gèneres literaris són poc clares. De fet, aquests textos no tenen cap signe d'oralitat, i poden ser considerats com a apunts de classe o fulls d'estudi a partir d'un manuscrit d'Eiximenis i potser algun

altre. El pas a la oralitat, de tota manera era ben senzill, i es podia fer en qualsevol moment, especialment essent un tractat escrit en català.

Les semblances amb Eiximenis comporten algunes conseqüències. Eiximenis, que havia estudiat amb Bonaventura a Oxford, escrigué el *Llibre dels àngels* cap a 1392⁴⁴, data que ens dóna una data *post quem* per aquest text, i confirma la datació del conjunt de sermons a finals de segle XIV o principis del XV.

La importància d'Eiximenis en la cultura catalana medieval, tot i que ja ha estat valorada, sembla que no deixa de créixer. L'obra d'Eiximenis, en aquest cas en forma de sermó, servia per traslladar el coneixement teològics a laics o a clergues. El *Tractat dels àngels*, que va ser un tractat d'èxit a tot el món cristià, traduït a diversos idiomes, i que es va convertir en la síntesi més important sobre aquesta temàtica fins al segle XVII, està ple d'exemples i històries, fàcilment predicables. A més, el seu *Ars praedicandi populo* Eiximenis afavoreix l'ús dels *exempla*. L'edició crítica que ha d'aparèixer del *Tractat* acabarà de recuperar la importància del seu autor en la cultura cristiana del segle XIV i XV, i farà possible resseguir l'expansió del missatge de l'església a través d'altres sermons populars.

35v.:Hec est mulier quam preparavit Dominus filio domini mei

Sens dubte, es tracta d'un dels sermons més peculiars de tots els analitzats. Es tracta d'un sermó truncat, ja que de les quatre parts en què es divideix, tenim només fins a mitjans de la tercera.

El que fa peculiar el sermó, però, són altres característiques: la dificultat de lectura (moltes línies queden tallades per l'enquadració), el marcat caràcter immaculista i la referència a una difícilment no identificada '*Historia puetrale*'.

Pel que fa als talls al final de les línies del text, s'ha intentat, a la transcripció, omplir els buits o dubtes amb les cites corresponents, quan s'han pogut localitzar.

Pel que fa a les fonts del sermó, hi ha diverses cites a tenir en compte. Una de les cites , concretament

---

⁴⁴ Hi ha edició parcial a Francesc Eiximenis, *Àngels...* La datació del text, al pròleg, p. 14.

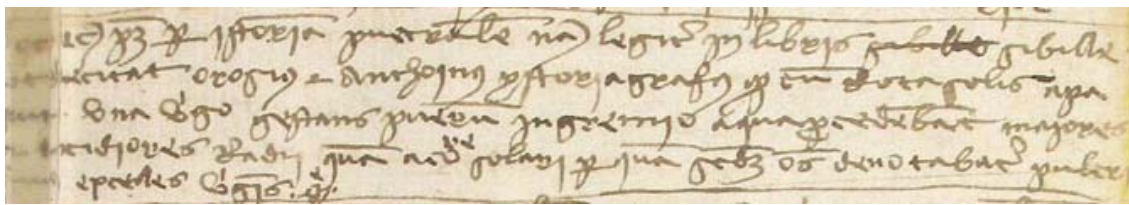

Tu, Maria, pulchra ut luna, ymo pulcrior quam luna

Segons l'autor es troba en "quodam sermone" de sant Anselm, però cal buscar-la al *De conceptu virginali*, del mateix Anselm, verdader desencadenant de la polèmica baixmedieval sobre la Concepció de Maria.

Pel que fa a la doble referència a una *Historia puetrale* (de fet, n'hi hauria d'haver més, però el sermó està tallat just a l'inici de la tercera), es tracta d'un recull de notícies sobre el naixement de Crist. La primera referència és a la Sibilla:

2° Hec patet per istoriam puetralem. Nam legitur in libris Sibille, et recitat Orosius et Anthoinus ystoriografus quod cum rota solis, aparuit una virgo gestans puerum ingremio aqua, procedebant maiores [...]idiores radii quam ac[...] solari, per quam, secundum omnes, denotabatur pulcri[tudine] excelle[n]s virginis Marie.

ACA SC 62, f. 36r.

La font és la Llegendia Aurea:

Ad illorum instantiam Sybillam prophetisam aduocat, scire uolens per eius oracula si in mundo maior eo aliquando nasceretur (...) in die media circulus aureus apparuit circa solem et in medio circuli virgo pulchrerrima stans super aram puerum gestans in gremio...

Maggione, *Legenda*, I, p. 69-70.

Però també surt al *De quinque festiuitatibus pueri Iesu* de Bonaventura i al *Speculum humanae salvationis* d'Innocenci III.

La segona referència ens porta a Ovidi:

Narat Ouidius Mathamarfhoseos [quod Iuno], soror Iouis, videns quod tempore genuerat palidem sine mulieris, [...] voluit et ipsa sine virile semine aliquod masculum generare [...] unius floris Martem concepit, qui deus bellorum et dominus dictus fuit. Hoc ponitur a doctoribus pro beate Virginis fortitudine, quod sine virile semine [...] concepit, qui deus bellorum et dominis mundi dictus est.

En realitat, la història no es troba a les *Metamorfosis*, sinó als *Fastos*:

Mars quoque, si nescis, per nostras editus artes:
Iuppiter hoc, ut adhuc, nesciat usque, precor.
sancta Iovem Iuno, nata sine matre Minerua,
officio doluit non eguisse suo.
ibat, ut Oceano quereretur facta mariti;
restitit ad nostras fessa labore fores.
quam simul adspexi, 'quid te, Saturnia' dixi
'Attulit?' Exponit quem petat illa locum;
addit et causam. uerbis solabar amicis.
'non' inquit, 'verbis cura levanda mea est.
si pater est factus neglecto conjugis usu
Iuppiter et solus nomen utrumque tenet,
cur ego desperem fieri sine conjuge mater,
et parere intacto, dummodo casta, viro?
omnia temptabo latis medicamina terris
et freta Tartareos excutiamque sinus'.
uox erat in cursu: uoltum dubitantis habebam.
'nescio quid, nymphe, posse videris' ait.
ter volui promittere opem, ter lingua retenta est:
ira Iovis magni causa timoris erat.
'fer, precor, auxilium!' dixit 'celabatur auctor,
et Stygiae numen testificatur aquae'.
'quod petis, Oleniis' inquam, 'mihi missus ab aruis
flos dabit. Est hortis unicus ille meis'.
qui dabat 'hoc' dixit 'sterilem quoque tange iuuenecam,
mater erit'. Tetigi, nec mora, mater erat.
protinus haerentem decerpsi pollice florem;
tangitur et tacto concipit illa sinu.
iamque gravis Thracen et laeua Propontidos intrat
fitque potens voti; Marsque creatus erat;

Ovidi, *Fastos*, II, 65-66

De la mateixa versió en dóna notícia Bocaccio a la *Genealogiae deorum gentilium*, llibre IX, cap III:

Martem sunt qui velint Jovis et Junonis filium, sed Ovidius, ubi De Fastis, eum Junonis absque patre filium tantum esse demonstrat. Dicens, quod Juno turbata, eo quod Iuppiter ex se ipso tanto, nullo mulieris adhibito obsequio, Minervam procreasset, Oceanum querebat, sumptura consilium, qualiter et ipsa absque viri commixtione posset filium concipere atque parere, et cum fessa secus fores Flore dee coniugis Zephyri quievisset, a Flora quorsum pergeret interrogata, narravit. Cui Flora, si Jovi esset occultum, promisit auxilium salutare, eamque, cum iurasset per undas Stygias se nemini dicturam, docuit in campis Oleneis florem esse, quo tacto, confestim absque viro conciperet. Quod experta Juno, illico absque viro concepit et peperit filium, quem Martem appellavit. Alii vero dicunt quod Juno, percussa vulva, Martem concepit

Es tracta d'una versió única del naixement de Mart, diferent de la tradicional, que feia Mart fill de Júpiter i Juno.

És probable que la font del sermó no sigui directament Ovidi, sinó algun dels seus nombrosos comentaristes medievals. Trobar una font més concreta en

els diversos comentaris, adaptacions i traduccions d'Ovidi durant l'edat mitjana queda ja fora de l'objecte d'aquest estudi. Els principals comentaris medievals d'Ovidi són les *Allegoriae* d'Arnulf d'Orleans, els *Integumenta Ovidii* de Joan de Garland, els *Bursarii Ovidianorum* de Guillem d'Orléans⁴⁵, l'*Ovide moralisé*, l'*Ovidius Moralizatus* de Pierre Bersuire i les *Allegoriae* de Giovanni del Virgilio⁴⁶. A més, a Catalunya cal recordar el *Compendi historial* de Jaume Domènech⁴⁷, sense excloure la possibilitat que una cita semblant es pugui trobar en alguna de les obres encara inèdites de Francesc Eiximenis.

En qualsevol cas, no deixa de sobtar que una cita de l'autor de l'*Ars amandi* s'utilitzi per donar una autoritat sobre la fortalesa i la virginitat de Maria. És pràcticament l'únic lloc que li quedava a Ovidi per ser reutilitzat, tot i que també autors religiosos com Felip de Malla, Isabel de Villena o Nicolau de Pachs l'utilitzen en els seus escrits⁴⁸.

63r.: Qui facit voluntatem patris mei qui in celis est

Es tracta d'un sermó desenvolupat del que manca la primera meitat. El sermó estava estructurat en quatre divisions, de les quals en resten les dues darreres. L'autor es dirigeix en alguns casos directament a l'auditori:

Fils amats, hoyts lo juy del vostre Pare e fets en guisa que siats salvats.

A més, tradueix totes les cites llatines, cosa que fa d'aquest text un clar exemple de sermó popular. No encadena cites una darrera l'altra, sinó que les tradueix, explica, i extrau conclusions pràctiques de cara al comportament de l'auditori.

No és, però, un sermó narratiu. L'autor es limita a treure conclusions morals de les cites bíbliques i patrístiques. A més, és un bon exemple de com en algunes ocasions els autors semblen perdre el fil del text. Ja al final del sermó, l'autor demana la virtut de la misericòrdia als oients "com lo vostre Pare

---

⁴⁵ En parla Pujol, 2005, 219 com a font de la traducció catalana de les *Metamorfosis*, duta a terme per Guillem Nicolau. Caldria consultar, cosa que no n'ha estat possible, Engelbrecht, W., *Filologie in de Dertiende Eeuw: De Bursarii super Ovidios van Magister Willem van Orléans (fl. 1200 AD). Inleiding, editie en commentaar*, tesi doctoral, 2 vol., Olomouc, Palacky Universiteit, 2003.

⁴⁶ Sobre els comentaris d'Ovidi durant l'edat mitjana i el seu aprofitament en diversos àmbits, vid. McKinley 2001 i Clark-Coulson-McKinley 2011.

⁴⁷ Sobre Jaume Domènech, vid. Badia, 1993, 44-46.

⁴⁸ Badia, 1993, 44.

celestial”. En voler exemplificar la misericòrdia divina, però, no se li acut altra cosa que referir-se al versicle *Quod Deu non feciste uni ex minoribus hii nec mihi fecisti*, un dels utilitzats precisament pels discurs de la por i de la condemna en el Judici Final. L’autor tenia recursos com cridar els oients a confessar, demanar les pregàries dels familiars després de la mort o la intercessió de Maria en el Judici, però cau en un error de cohesió.

86v.: Leprosus veniens adorabat eum

Interessant sermó per la diversitat de fonts utilitzades, entre les quals hi ha la *Historia animalium* d’Aristòtil, el *Proprietatibus rerum* de Bartholomeus Anglicus, el *Lilium medicinae* de Bernardus de Gordonio i les *Etimologies* d’Isidor de Sevilla.

La lepra ha estat tradicionalment utilitzada en el cristianisme com a símbol del pecat. Ja a l’Antic testament trebem les històries d’Amon i Thamr (Gènesis), Ana i Sichem i Naaman (2Reis, 5). Al Nou Testament, són diverses les paràboles de l’evangeli en què apareixen malalts de lepra: Lc. 4; Lc. 5, 12-26; Lc. 17, 11-19, Mt. 8, 1-4, Mc. 1, 40-45, Joan 8...

Aquesta identificació tradicional va passar naturalment a la predicació. Pot servir d’exemple el tercer sermó de Bernat de Claravall *In tempore resurrectionis* sobre la curació de la lepra de Naaman⁴⁹.

El sermó, escrit per un “fra Noé” no identificat, fa un recorregut per quatre tipus de lepra, tot dient de cadascuna el seu origen, un animal i un pecat relacionat i les seves manifestacions exteriors. El contingut queda resumit a la següent taula:

Tipus de lepra	Animal	Causada per	Pecat relacionat
Leonina	lleó	Humor col·lèric	superbia
Aplicarina vel serpentina		Corrupto fleu	avarícia
vulpina	vulpis	Sanguine corrupto	luxúria
elephantina	elefant	Melangia (humor melangiós)	enveja

---

⁴⁹ En no localitzar el volum V de les *Sancti Bernardi Opera*, on es troba l’edició més moderna del sermó, remeto a la tradicional PL 183, 0288D - 0292C.

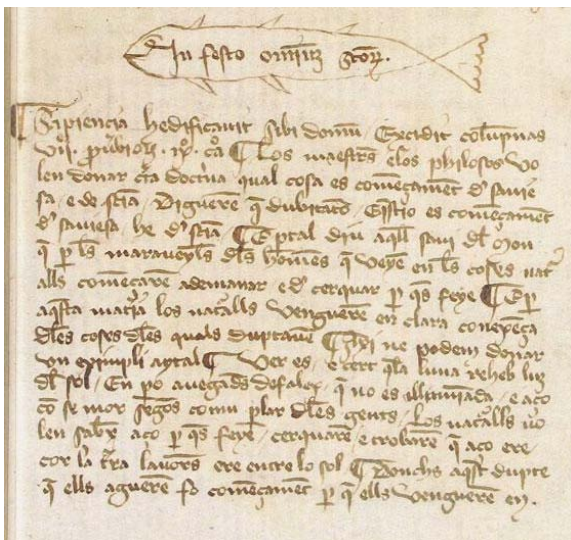
Finalment, fa referència a les possibles formes de curació, però no ja de la lepra física, sinó de l'espiritual, és a dir, dels pecats relacionats amb cada tipus de lepra i, per extensió, de tots els pecats comesos.

132v.: Approprians alligavit

Sermó sobre la paràbola del bon samarità, molt clarament estructurat en dues parts. L'explicació del significat de la primera part de la lectura és també minuciosa i fàcil de seguir. Un altre element a favor de la idoneïtat del sermó per auditoris populars és la traducció de les cites bíbliques.

La segona part del sermó barreja l'explicació del contingut amb la Vida de Sant Llop de la Llegenda Daurada. Malgrat ésser un sermó truncat, el registre col·loquial, la traducció dels passatges bíblics i la claredat de les divisions i les explicacions fan d'aquest sermó un dels més ben adaptats de tots els transcrits.

140r.: Sapientia aedificavit sibi domum.

ACA, SC62, f. 140r.

El sermó segueix una estructura poc habitual. Hi ha una primera qüestió que es respon amb tres raons, per passar després a fer una distinció sobre la glòria de paradís.

Més endavant utilitza la imatge de les columnes del paradís com a sants, però en desenvolupar-la, parla dels set tipus de persona que assoliran el paradís.

El sermó és un bon exemple de transmissió de coneixements científics a través els sermons. En concret, explica els motius dels eclipsis, d'una forma més complerta que una referència semblant en Vicent Ferrer en alguns sermons.

Los maestros e los philòso[f]s volen donar certa doctrina, qual cosa és | Sapiau que gran diferència hi ha entre

començament de saviesa e de sciència. Digueren que dubitació e qüestió és començament de saviesa he de sciència. E per tal diu aquell savi del món que per les maraveyles dels hòmens que veyem en les coses naturalls començaven a demanar e de cerquar per què-s feye. E per aquesta matèria los naturalls vengueren en clara conexença de les coses de les quals duptaven. Axí ne podem donar un eximpli aytal. Ver és e cert que la luna reheb lum del sol. Enperò a vegades defalex, que no és il·luminada, e açò com se mor, segons comú parlar de les gents. Los naturalls volen saber açò per què-s feye. Cerquaren e trobaren que açò ere cor la terra lavorens ere entre lo sol. Doncs aquest dupte que ells agueren fo començament per que ells vengueren en aquesta sciència. Generalment donchs açò és veritat: que dubitació és començament de sciència, çó és, de saber ço que no sab.

ACA SC 62, 140r.

veure e entendre, axí comara de l'eclipsi del sol. Les gens dien: "O, lo sol se mor", e maravellen-se. Mas los stròlechs no, perquè saben les rahons per què ve lo eclipsi. Similiter de luna. Ideo dicit philosophus: Scire et intelligere unum quodque arbitramur, cum eius causam cognoscimus.

Vicent Ferrer, *Sermons*, V, 112.

ACA SC 64

El manuscrit 64 dels fons de Sant Cugat de l'ACA conté quatre sermons, un dels quals és totalment llatí, i els altres tres bilingües en català i llatí.

Folis	Thema	Data
45r. (*)	Videns Ihesus civitatem flevit super illam. Lc 19	Dominica 9a post pentecoste
46v-51r.,	Acèfal (dolentes quaerebamus?)	Dominica prima post octavas epiphanie
51r-51v.	Ecce rex vester	Feria sexta in passione et morte domini
52r.-52v.	Ego sum pastor bonus quod pascio oves meas. Io. 10, 11.	Dominica secunda post pascha

45v.: Videns Ihesus civitatem flevit super illam

Per començar, el sermó està previst a l'encapçalament pel novè diumenge després de Pentecosta, mentre que als lliçonaris franciscà i dominic està previst per l'onzè diumenge després de Pentecosta⁵⁰.

⁵⁰ Hanska 2007, 239.

Jussi Hanska ha fet el seguiment del *topos* de les llàgrimes de Crist durant el segle XIII, dels tres plors segons els sermons de principis de segle als cinc en sermons de Iacobus da Varazze i Ugo da Prato. El nostre sermó se situa en un estadi intermedi, doncs fa referència a quatre vegades en què Jesús plorà.

El plor de Jesús en el seu naixement no es troba als evangelis, sinó que es dedueix lògicament del fet que tots els nens ploren quan naixen. L'autor del sermó utilitza Isidor i l'himne *Pange lingua gloriosi* com a autoritats, d'una forma semblant a com ho havia fet Bonaventura, probable font del sermó⁵¹.

El sermó es presenta en un estat pràcticament esquemàtic, sense contenir les motivacions de cadascun dels plors de Jesús, ni cap interpretació d'aquests en cap dels quatre sentits que s'acostumaven a interpretar les accions de Crist.

Si comparem, per exemple, amb la llargada i prolixitat dels textos d'altres predicadors sobre el mateix *thema*, es fa evident que el sermó és simplement un esquema. Pel desenvolupament, l'autor de l'esquema dóna les referències on cal buscar-lo, com en el cas del *Flos sanctorum*. El fragment mostra també com els sermons podien ser allargats o escurçats en funció de l'auditori o l'entorn de la predicació:

flevit Christus propter mortem Latzari ut dicit Iohanis XI° (videas capitulum).

Ista continetur in evangelio hodierno. Quare ordinem destructio fuit continetur in floribus sanctorum. Ideo videas. Et postea si vis facias finem, si non autem addas quod sequitur.

Conclusions

El següent quadre resumeix les característiques fonamentals dels sermons transcrits i ens permet classificar-los en quatre categories:

Ordre	Llengua	tradueix les cites llatines	Tipus de text:	Tipologia
1	Català	sí	narració	Popular1
2	Català	no	exposició	Popular2
3	Català	sí	narració	Popular1
4	Català	sí	narració	Popular1
5	Català	sí	exposició	Popular2
6	llatí-català (div. català)	no	exposició	mixte
7	Català	no	Narració i diàleg	Popular1 (teatre)

---

⁵¹ S. Bonaventura *Opera Omnia*, VII, p. 493; Hanska 2007, 241.

La predicació en català a la Baixa Edat Mitjana

8	lletí (divisions i enumeracions en català)	no	Exposició	Lletí I
9	lletí (divisions i enumeracions en català)	no	exposició	Lletí I
10	lletí (divisions i enumeracions en català)	no	expositiu	Lletí I
11	lletí (divisions i enumeracions en català)	no	exposició	Lletí I
12	lletí (divisions i enumeracions en català)	no	exposició	Lletí I
13	lletí (divisions i enumeracions en català)	no	exposició	Lletí I
14	Lletí (divisions i enumeracions en català)	no	exposició	Lletí I
15	Lletí (divisions i enumeracions en català)	no	exposició	Lletí I
16	Lletí (divisions i enumeracions en català)	no	exposició	Lletí I
17	Lletí	no	exposició	Lletí II
18	Lletí (divisions i enumeracions en català)	no	exposició	Lletí I
19	Lletí (divisions i enumeracions en català)	no	exposició	Lletí I
20	Català	sí	Exposició-narració	Popular1
21	Lletí	no	Exposició	Lletí II
22	Lletí (divisions i enumeracions en català)	no	Exposició	Lletí I
23	Català	sí	narració	Popular1
24	Català	sí	Exposició	Popular2
25	Català	no	exposició	Popular2
26	Lletí	No	Exposició	Lletí II
27	Català	Sí	Exposició-narració	Popular1
28	Català	No	Exposició	Popular2
29	Català	Sí	Exposició	Popular2
30	Lletí (divisions i enumeracions en català)	no	Exposició	Lletí I

La primera categoria estaria formada per sermons escrits en català, narratius, que tradueixen els fragments llatins de les escriptures i que ni tant sols recorren a similituds. Formarien part d'aquesta categoria els sermons 1, 3, 4, 23

(probablement el que mostra més sentit estètic de tots els del recull, a més d'humor) i 27. Pel que fa al sermó 7, tot i no traduir moltes cites, pel seu caràcter narratiu i dialogat i per la senzillesa del llatí que s'hi empra, cal incloure'l en aquesta categoria.

El sermó 20, tot i que és més expositiu que narratiu, per la vivacitat del seu llenguatge també caldria incloure'l en aquest apartat.

La segona categoria el formen uns sermons també escrits en català que recorren a l'exposició de cites o continguts i a similituds enlloc de narració. Formen part d'aquest grup el número 2, 5, 24, 25, 28, 29. De vegades tradueixen les cites (n. 5, 24, 25, 29), però de vegades no (n. 2, 28).

Es podria assimilar el sermó 6 a aquesta categoria, però el fet d'estar escrit en una barreja tant orgànica entre llatí i català fa necessari aïllar-lo en una categoria especial, podríem dir-ne de sermons escrits en barreja de llengües, que podien ser predicats en català.

Una categoria habitual la formen els sermons escrits en llatí amb les divisions i algunes enumeracions en català. No tradueixen les cites llatines. Són exemple els sermons del manuscrit BC479 (n. 8, 9, 10, 11, 12). És possible que fossin predicats en dos llengües, alternant trossos catalans amb les cites en llatí.

Els sermons del manuscrit BC 479 ofereixen la particularitat. Tot i no ser gaire adequats a una predicació popular per la seva manca de narrativitat i, per tant, semblar sermons adequats per un auditori religiós, inclouen, en algun cas, fonts sorprenents en un sermó ortodox. Per exemple, el sermó 13 conté la cita al *De Vetula*.

El cas del sermó 22 és semblant. Pràcticament tot llatí (només la divisió inicial és en català), sorpren la utilització dels Fastos d'Ovidi en el seu desenvolupament.

No només cauen dins aquesta categoria els sermons del manuscrit 479 de la Biblioteca de Catalunya. També els de ACA SC62, números 15, 16, 18 (un sermó polític) i 19. El sermó 30 sembla entrar en aquesta categoria, però es molt fragmentari i no es pot assegurar. Una tipologia totalment llatina ve donada pels sermó ACA SC62, 4r (n. 17): Les divisions rimen en llatí, de manera que no són traduïbles al català.

<i>Nam sicut oliva habet in ligno fortitudinem</i>	<i>fortalesa</i>
<i>Et in virore pulcritudinem</i>	<i>pulcritud</i>
<i>In cortice amaritudinem</i>	<i>amargor</i>
<i>In fructum dulcedinem</i>	<i>dolçor</i>

També cal considerar escrits i predicats en llatí els sermons 21 i 26. Aquest darrer destaca per la utilització de la similitud entre la lepra i el pecat, per l'ús de fonts com el *Lilium medicinae*, el *Proprietatibus rerum* i per la narració d'exemples en llatí.

Tipologia	Llengua d'escriptura	Llengua de predicació	Tipologia de text	Ordre de transcripció a l'apèndix
populars	català, amb cites llatins traduïdes	català	Narratiu	1, 3, 4, 7, 20, 23 i 27
semipopulars	català, les cites poden estar o no traduïdes	català	expositiu	2, 5, 24, 25, 28, 29, 30?
Mixtes	barreja orgànica	indistintament	expositiu	6
Adaptables	llatí amb divisions en català	indistintament	expositiu	8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 22
Totalment llatins	totalment llatí	llatí	expositiu o narratiu	17, 21, 26

6. La predicació en català a la Baixa Edat Mitjana

La predicació hispana presenta peculiaritats respecte la francesa, italiana o anglesa. Per començar, els sermons conservats es troben gairebé sempre en còpies úniques. Sembla que no hi hagué una col·lecció de sermons àmpliament difosa ni en castellà ni en català que servís de guia per als predicadors, a diferència del que passava a altres països.

De fet, diversos indicis fan creure que la predicació hispànica anava endarrerida, especialment en àmbits rurals, respecte la predicació francesa o italiana. Així ho entén la historiografia en general¹.

La manca d'*ars praedicandi* autòctons pot reforçar aquesta idea, tot i que és veritat que es podien utilitzar els ars llatins procedents d'altres indrets.

Predicadors i autors de sermons identificats

Tot i que en un principi l'objectiu principal d'aquest estudi era donar una visió general de la predicació baixmedieval en català més que cercar predicadors concrets o autors de sermons, poc a poc s'ha anat acumulant una llarga llista de predicadors en tot l'àmbit català. Donada la dispersió de les fonts i bibliografia en què es troben aquests noms, val la pena donar el llistat tant d'autors de sermons com de predicadors localitzats, malgrat no es conservin els seus sermons o siguin llatins. Així mateix, s'inclouen autors propers a l'àmbit lingüístic català, com alguns importants autors aragonesos. Si bé el llistat no serà exhaustiu, crec important reunir en una sola llista una important nòmina de predicadors en l'àmbit lingüístic català, que de ben segur es podrà anar completant en el futur².

---

¹ Curtius 1981, II, 753-756; Sánchez Albornoz 1923; Sánchez 2000a, 764; Beltrán de Heredia 1946.

² Les fonts principals d'aquest llistat són Rodríguez 1967 (RHCEE, I), Vázquez 1971; Villegas 1971; Llamas 1971 (RHCEE III). En un apartat posterior es donen les referències a predicadors en zones geogràfiques concretes. L'important aportació de Robles se cita a partir de l'edició de 1972, que és reedició de RHCEE III, p. 11-171. A part d'aquests, s'han anat afegint notícies trobades ací i allà.

Pere Ferrer. Monjo benedictí de Sant Cugat. Segons Zaragoza, fou autor de sermons, a més d'autor musical i copista dels Costums de Sant Cugat³.

Oleguer, bisbe de Barcelona. Segons la seva *Vita*:

Verbis caelestibus instruebat clerum et populum suum: ostendebat viam ad patriam: praedicabat hunc mundum non esse patriam, sed exilium: praesignando gradus virtutum, et de virtute in virtutem docebat ascensum. Haec et cetera his similia, erant sancti viri sancta praedicatio. Hac disciplina gaudebat clerus, exultabat populus; his et hujusmodi sermonibus pollens sanctus Olegarius sacrarum scripturarum fervens lectionibus, gloriosam vitam degebat.

Vita Sancti Olegarii. *España Sagrada*, XXIX, p. 477

La mateixa *Vita* informa que els seus sermons van ser elogiats a Roma i a Jerusalem i que pràcticament morí predicant, doncs sermonà al Concili de Barcelona de 1137, ja malalt i dèbil, durant el qual morí⁴.

La influència de la predicació del bisbe Oleguer va ser important en estar vehiculada a l'extensió del moviment canonical de Sant Ruf. En concret, l'inici d'un sermó del bisbe Oleguer apareix en una consuetud de mitjans segle XII a la Seu d'Urgell que utilitzà com a font el *Liber Beati Rulphi* o costumari de Sant Ruf⁵.

Berenguer de Palol, bisbe de Barcelona, apareix predicant abans de la presa de Mallorca a la Crònica de Jaume I. Participà a l'atac, on sembla que perdé mig peu, però encara va tenir força més endavant per participar a la croada per conquerir València.

Miquel de Fabra, OP i Berenguer de Castellbisbal, OP van ser els predicadors a la campanya de la conquesta de Mallorca:

E aquesta fo host que anc hom del món no en vi altra que tan bé faés ço que els preïcava un frare preïcador, qui havia nom Micael qui era en la host e era lector en teologia, e son companyó havia nom frare Berenguer de Castell Bisbal. E quan ell los dava perdó (que n'havia poder dels bisbes) tot ço que ell los deïa que aduixessen, o fusta o péra, no guardaven los cavallers que els hòmens de peu la hi aduixessen, que ells metien la mà en tot...

Jaume I, *Llibre dels feits*, p. 161⁶

---

³ Zaragoza 2004, 381; DHEC II, 163. Villanueva, *Viaje...*, IX, 27.

⁴ *Vita Sancti Olegarii*, 480-81.

⁵ Gros 1978, 188.

⁶ Més informació a la nota al peu a l'edició del *Llibre dels Feits*. Vid. Burns 1982, 47 i 454-455.

Miquel de Fabra va ser un dels cofundadors de l'ordre dels predicadors juntament amb Domènec de Guzmán. A més d'ensenyar i predicar a París, va ser confessor del rei Jaume I. Berenguer de Castellbisbal fou bisbe de Girona (1245-54) i patí l'ira reial en ser-li tallada la llengua per una suposada violació del secret de confessió del rei.

Fra Pere de Lleida fou un dels “dos frares preicadors per penitència donar, e per preicar” a la companya de Jaume I durant la conquesta de València⁷. Un cop conquerida la ciutat, participà en la primera predicació al recentment conquerit regne de València, i arriba a prior del convent dels dominics de València⁸.

Bernat de Corbera. Superior del convent de la Mercè de Barcelona entre 1242 i 1259. Entre l'auditori de Bernat de Corbera hi havia Maria de Cervelló, reputada com a santa en vida, segons les vides escrites al segle XVII i una de les primeres mercedàries⁹.

Bernat de Travesseres (?-c. 1260), **Pere de la Cadireta** i **Ponç de Planés** (-1242) van ser tres predicadors dominics que moriren predicant als càtars. Pere de la Cadireta actuava com inquisidor.

Ferrer Català, OP. (Ferrarius Catalanus). Possible successor de Tomàs d'Aquino a la càtedra de Teologia de París. Se li coneixen vuit sermons llatins dispersos en diversos manuscrits, a més de tres qüestions quodlibètiques¹⁰.

Riccardo Quinto ha donat recentment notícia de dos sermons més de Ferrer Català al ms. 30 de la Biblioteca dei Redentoristi de Venècia¹¹.

Pau Cristià, OP (-1269). Jueu convers, de l'ordre dels dominics. Tot i ser més conegut com a representant cristià en la Disputa de Barcelona de 1263, surt a un decret de 29 d'agost de 1263 (just un més després de la Disputa), que obliga als jueus a assistir als seus sermons. No tenim cap sermó seu identificat, però hi

---

⁷ Crònica de Jaume I, cap. 236, p. 235.

⁸ Diago 1613, f. 321v.

⁹ Brodman 1990, 213, nota 13.

¹⁰ Robles 1972, 63-64; Barcelona 1927, 479-483. Entre els manuscrits amb obres seves destaquen Oxford, Merton College, ms. 86 i 273.

¹¹ Quinto 2006.

ha diverses referències a la seva activitat predicadora tant a Catalunya com al sud de França, d'on era segurament originari¹².

Roos destaca la novetat que representà la seva predicació als jueus, en basar-la en textos del Talmud, per donar més autoritat als seus arguments¹³.

Ramon de Penyafort, OP. Se li atribueixen dos sermons¹⁴. El primer, que de fet és un breu esquema d'un sermó predicat l'any 1239 a París, es guarda a la Biblioteca Ambrosiana de Milà i ha estat editat diverses vegades¹⁵.

Altres notícies de predicacions seves es daten l'any 1229, en què va predicar en favor de la croada de conquesta de Mallorca per Arlès i Narbona¹⁶, i diverses prèdiques als jueus, la primera de les quals l'any 1263, durant la Disputa de Barcelona¹⁷.

Raimundus catalanus. Autor d'un *De diversis materiis predicabilibus* i un *Tractatus de VII viciis capitalibus*¹⁸. Es podria tractar de Ramon de Penyafort, però no està confirmat. L'abundància de còpies d'un dels dos tractats que se li atribueixen fa pensar en un autor reconegut arreu.

Pere Cendra, O.P. Segons Diago¹⁹, fou prior del convent de Santa Caterina de Barcelona i destacà com a predicador.

Francesc Cendra, O.P. El germà de Pere Cendra acompanyà Ramon de Penyafort en alguna de les seves campanyes de predicació a Tunísia i predicà versemblantment també en territori cristià²⁰.

Ramon Martí (c. 1225 – 1286). Especialment important per les seves obres de controvèrsia amb jueus i musulmans. Tot i no tenir-ne sermons explícits, les seves idees i actuació en relació a les comunitats jueves i musulmanes va ser

---

¹² Riera 1987, 16; Chazan 1973, 149-153; Denifle 1887, 231-244.

¹³ Roos 2003.

¹⁴ Robles 1972, 53.

¹⁵ Raymundiana, VI, 2, ap. XLV; Rius Serra 1954, 57-58; Díaz y Díaz, 1958-59, n. 1333; Ramon de Penyafort, *Summa de penitència...*, p. 148.

¹⁶ Goñi Gaztambide 1958, 161; Ramon de Penyafort, *Summa de penitència*, p. 9.

¹⁷ Valls i Taberner 1979, 64; 117.

¹⁸ Robles 1972, 80-83.

¹⁹ Diago, 105-106.

²⁰ Valls i Taberner 1959, 120-21.

fonamental en l'evolució de la relació intercultural i intercofesional a la Corona d'Aragó²¹.

Joan de Puigventós, OP. A més de dirigir l'*Studium Arabicum* de València, hi predicava l'any 1279 als conversos (forçats) sarraïns²².

Pere Sacosta. Originari de Daroca, fou guardià del convent de València i sembla tingué força èxit com a predicador²³.

Ramon Llull té quatre tractats relacionats amb la predicació: la *Rethorica nova* (1301), el *Liber de predicatione* o *Ars Magna Praedicationis* (1304), l'*Art major de predicació* o *Llibre de virtuts e pecats* (1313) i l'*Ars brevis predicatione* (1313).

Pel que fa a la seva predicació efectiva (no tindrem en comte les seves expedicions a terres musulmanes), Llull rebé autorització per predicar als jueus l'any 1299²⁴, continuant una tradició anterior, com ell mateix admet a la *Doctrina Pueril*, datada cap a 1274-76:

Molts jueus e sarraïns són en la senyoria dels crestians, qui no an conaxensa de la fe cathòlica. E los crestians an poder que a alguns infans fils dels infeels la mostren per forsa, per tal que n'agen conaxensa, e per la conaxensa agen consciència de ésser en error, per la qual consciència es possíbol coza que-s convertesquen e que'n convertesquen d'altres.

Ramon Llull, *Doctrina Pueril*, p. 223.

Els problemes en estudiar la predicació de Ramon Llull són diversos. Per començar, en no ser clergue, no podia, teòricament, predicar, tot i que acabem de veure que rebé una autorització especial per a fer-ho. No sabem si arribà mai a predicar a auditoris cristians. En segon lloc, els sermons de Llull són tan peculiars que dificulten el seu estudi i qüestionen la seva eficàcia. Els seus sermons són fruit del seu *Ars*, i es basen en raonaments, però no en autoritats (característica fonamental de la resta de predicadors), i en molts casos no emprà ni el fonamental recurs a un thema bíblic per fonamentar els sermons.

---

²¹ A més de les edicions d'algunes de les seves obres, hi ha una monografia dedicada a aquest autor per Robles 1986.

²² Riera 1987, 128 (nota 16): Diago, *Historia...*, p. 4r.

²³ López 1929, 150-155.

²⁴ Riera 1987, 119-120. Rubió i Lluch 1921, II, 13-14.

D'altra banda, tot i que la majoria de sermons de Ramon Llull que ens han arribat estan en llatí²⁵, sembla que l'original dels sermons, si més no d'alguns, era català²⁶.

La importància pràctica d'aquests tractats ha estat qüestionada per ser més un exercici de combinatòria i de lògica que de sermons adaptats als diversos auditoris i a les necessitats socials²⁷. En general, els estudis sobre els sermons de Ramon Llull estan arribant a la conclusió que cal veure els sermons, malgrat el decidit interès teòric de l'autor, més com un conjunt d'idees aptes per la discussió teològica amb altres religions o per a la lectura personal, que per a la predicació efectiva²⁸.

Curiosament, s'està donant més importància a la possible utilització per part d'altres predicadors del conjunt d'exemples que apareix a les obres narratives de Llull, especialment al *Blaquerna* i al *Llibre de Meravelles*.

D'altra banda, els sermons de Ramon Llull no deixen de tenir interès en molts altres camps, entre els quals destaca la discussió sobre la Immaculada Concepció de Maria. Llull defensa explícitament la Immaculada a l'*Arbre de ciència* i a la *Disputatio eremitaie et Raymundi*²⁹. Com bé se sap, aquesta posició va ser, en el context general del Cisma d'Occident, un dels motius per què Nicolau Eimerich perseguí i condemnà moltes tesis lul·lianes, que d'altra banda estaven sent reforçades, sinó exagerades, pels seus seguidors.

Ramon Llull escrigué la majoria dels seus sermons al final de la seva vida, després de ser rebutjat el seu Ars en l'ambient universitari i d'intentar narrativitzar en vulgar el seu pensament. Aleshores va optar per la creació de sermons com a mitjà per assolir el seu objectiu vital: convèncer jueus i musulmans de la superioritat del cristianisme. Des d'aquest punt de vista, tota la literatura lul·liana escrita anteriorment esdevé material per la predicació: novel·les, tractats amb introducció narrativa.... L'arbre exemplifical de l'*Arbre de ciència* seria la solució personal de Llull per fer una predicació ortodoxa i al mateix temps agradable a

---

²⁵ Ens han arribat 284 sermons de Ramon Llull: 100 editats a ROL IV i 184 A ROL XV (=CCCM 76).

²⁶ ROL, XV, LXXXIX. Només el ms. BC 2021 conserva els sermons de l'*Ars maior praedicationis* o *Llibre de virtuts e pecats* en català.

²⁷ Vid. Els comentaris de l'editor a Llull, *Art Abreujada de predicació*: Llull, 1982, 17-20.

²⁸ Johnston 1996, 157-179.

²⁹ Domínguez Reboiras 1990, 24.

tothom, capaç d'integrar el seu Ars i la més alta abstracció amb el llenguatge popular i l'humor³⁰.

Malgrat això, els sermons de Llull no semblen aptes per a la predicació popular. Potser caldria veure'ls (com molts d'altres, d'altra banda) plens de bones intencions però massa allunyats de la mentalitat no alfabetitzada de la població.

La predicació de Llull s'escapa, precisament per la seva excepcionalitat, dels objectius d'aquesta tesi. Degut a les peculiaritats esmentades, no es pot barrejar la predicació de Ramon Llull amb la resta. Deixem el tema, doncs, aparcat, tot i remetent a la bibliografia que els darrers anys està començant a estudiar aquest tema³¹.

De Ramon Llull també ha estat estudiat el seu paper en el debat interreligiós. Tot i que sovint s'ha vist Ramon Llull com un exemple de tolerància en el debat religiós, aquesta opinió està en procés de revisió. La tolerància de Ramon Llull es basa principalment en el final obert del *Llibre del gentil*, en què el debat entre les tres religions monoteïstes resta sense solució. Diversos articles recents qüestionen, sense posar-ne en dubte la cordialitat formal, aquesta pretesa tolerància, fent referència a continguts del llibre, com les condicions inicials del raonament o alguns dubtes i inconsistències que el gentil evidencia al savis jueu i musulmà, però no al cristià, que permeten endivinar la posició de l'autor en favor del cristianisme³².

Llull no només donava per provada la superioritat del cristianisme sinó que proclamava la necessitat de croades de predicació. Tot i que en principi aquestes croades havien de ser pacífiques, poc a poc, Ramon Llull va acceptar paulatinament l'ús de la força en la conversió dels infidels³³.

Berenguer Tobías (-1290). Citem el carmelita aragonès per tenir uns *Sermones varii* no localitzats o perduts³⁴.

Bernat de Déu, OFM. Franciscà de principis de segle XIV³⁵ del convent de Cervera que escrigué una *Summa praedicabilium*³⁶, que anys més tard apareix a la

---

³⁰ Badia 1997, 266-9.

³¹ Domínguez Reboiras 1990; Johnston 1996.

³² Vid. Bonner, 2008 i Santanach 2008.

³³ Ensenyat 2008.

³⁴ Llamas 1967, 365.

³⁵ No confondre amb un homònim prior d'Escaladei de finals de segle XIII.

biblioteca del bisbe Jaume Sitjó. El pare Ambrós de Saldes preveia la publicació sencera de la *Summa*. Només n'he pogut localitzar, però, una edició parcial³⁷.

Bernat de Déu visqué als convents de Cervera i Lleida. Boades el situa en el cercle escotista català, juntament amb Antoni Andreu³⁸.

Francesc Garcia, OP. L'any 1300 sembla que aquest dominic faci una gira de predicació per Menorca per finançar-se els estudis a París³⁹.

Ponç de Gualba. Tot i que per lògica tots els bisbes haurien de ser considerats en aquest apartat, ja que és una de les tasques principals de l'episcopat⁴⁰, consigno els bisbes dels que trobem documentada predicació efectiva. Aquest és el cas de Ponç de Gualba, bisbe de Barcelona entre 1303 i 1327, que apareix predicant durant les visites pastorals a les parròquies de la diòcesi el primer any del seu episcopat. Cal suposar, com fa Baucells, que malgrat que només apareixen tres referències a la predicació durant les visites, aquestes eren més habituals. També és té notícia d'una predicació pel Nadal de 1305 i una altra al cap de deu anys, durant la que va anunciar la institució d'una confraria per lluitar contra els musulmans⁴¹.

Bernat Duran. El 25 de novembre de 1316 aquest dominic feu pública, en un sermó a l'església de Santa Caterina de València, la condemna a l'obra d'Arnau de Vilanova⁴².

Salvador Gil, O. Carm. Prior del convent carmelita de Barcelona⁴³.

Bernat Deliciós (-1320). Vinculat a l'espiritualisme franciscà, amb connexions amb Arnau de Vilanova, la seva predicació a Carcassona inicià una revolta l'any 1303⁴⁴.

---

³⁶ Tarragona, Biblioteca Publica, ms. 127:

<<http://bvpb.mcu.es/es/consulta/registro.cmd?id=397190>> i 163; València, Arxiu de la Catedral, ms. 171.

³⁷ Saldes 1926.

³⁸ Boades 2009; DHEC, II, 18.

³⁹ Rossell 1981, 101.

⁴⁰ Baucells 2004, I, 470.

⁴¹ Ibid., 481.

⁴² La Sentència a Menendez Pidal 1956, II. Sobre el sermó, vid. Chabás 1899, 369. Sobre el context, vid. Rodríguez Lizondo 1981.

⁴³ Baucells 2004, I, 473.

⁴⁴ Haureau, J-B., *Bernard Delicieu et l'Inquisition albigeoise*, París, 1877; Id., *Bernat Deliciós: franciscans contra Inquisicion*. Tolosa, IEO, 1981. Vid AFH 17 (1924) i 18 (1925); Vid.

Miquel de Postinch, canonge de la catedral de Barcelona, rebé l'any 1322 autorització per “*sermocinandi et verbum Dei populo predicare*”⁴⁵.

Antoni de Girona, O. Carm. (-1330). Carmelita, bisbe de Galtelli (Sardenya) i bisbe coadjutor de Girona. Té unes *Conciones dominicales et sanctorales*⁴⁶.

Raimon de l'Estany, OFM. Guardià del convent dels franciscans de Berga. El dia de Rams de 1330, pràcticament transformà el sermó en una assemblea veïnal en preguntar a l'auditori si volia que tornessin als menorets unes cases que havien cedit al monestir de Santa Maria de Valldaura. El poble, unànimement, digué que sí⁴⁷.

Lluís de Descaró, OFM, actiu al primer terç segle XIV. Originari de Saragossa, franciscà, mestre en teologia.⁴⁸

Pere de Bosoms, O. Carm. Carmelita, acusat, jutjat i condemnat per predicacions escandaloses a Lleida a principis de 1321. Va rebre set assots i li fou prohibit predicar durant un any⁴⁹.

Bernat de Puigcercós, OP. Arribà a inquisidor general de la Corona d'Aragó. Home de ferma ortodòxia, mantingué, essent molt jove, una important disputa amb Arnau de Vilanova sobre els tractats sobre l'anticrist d'Arnau⁵⁰.

Felip de Mallorca (1288-1340). El fill de Jaume II de Mallorca, un cop abandonada la regència del regne i fugit a la cort Nàpols amb la seva germana Sança, atacà les riqueses del papat en un dur sermó que continuà la progressiva radicalització del seu pauperisme⁵¹.

Friedlander (ed.) *Processus Bernardi Deliciosii*. Filadèlfia, 1996; id. *The Hammer of the Inquisitors: Brother Bernard Delicieux and the Struggle Against the Inquisition in Fourteenth-Century France*, Leyde, Boston: Brill, 2000.

⁴⁵ Baucells 2004, I, 477.

⁴⁶ Llamas 1967, 365.

⁴⁷ Obiols 2005, 400.

⁴⁸ Vázquez 1971, 290; Sanahuja 1944.

⁴⁹ Webster 1999, 73. ACA, Canc., Reg. 126, f. 268v; 299r.

⁵⁰ Carreras Artau 1950. Per veure exemples de l'actuació de Bernat com inquisidor, vid. Josep Perarnau, «El procés inquisitorial barceloní contra els jueus Janto Almuli, la seva muller Jamila i Jucef de Quatorze (1341-1342)», *Revista Catalana de Teologia* 4 (1979), p. 309-353.

⁵¹ Oliver 1963, 164-171.

Joan Clarà o de Claravall, O. Carm. (-1340). Carmelita actiu a França.

Té uns *Sermones predicados ante los papas de Avignon*⁵².

Bernat (Des)Puig, O. Carm. Lector del convent carmelita de Barcelona.

Predicà, en plena crisi alimentària a Barcelona, entorn Nadal de 1333, dos sermons, un a l'església de Sant Miquel i un altre a la catedral, en què acusà els dirigents de Barcelona pel mal govern que feien de la ciutat⁵³.

Pere Mercer, OFM. Franciscà de Vilafranca, sospitós de predicar continguts herètics en un sermó a l'església parroquial l'any 1335⁵⁴.

Pere Dezquo, OFM. L'any 1346, el rei Pere el Cerimoniós escriví al provincial dels franciscans per que canviï Pere Dezquo, del convent de Cervera, de monestir, ja que "*assidue suos adversus judeos satagit frequentare sermones*", sermons que incitaven els cristians contra els jueus⁵⁵.

Dalmau Moner. (1291-1341). Dominic, resident al convent de Girona, tot i que tingué períodes eremítics. La seva vida va ser escrita pel seu deixeble Nicolau Eimerich⁵⁶. En una breu referència, es diu que anava "*extra monasterium gratia predicandi*⁵⁷" juntament amb Pere Amorós.

Pere d'Aragó. (-1347) Autor poc conegut, que predicà per Armènia. Kaeppli li atribueix uns *Sermones* editats l'any 1704⁵⁸.

Simó de Vilardell. És el primer dels predicadors coneguts a Montserrat. A aquest prevere i predicador del monestir cap a 1332 cal afegir-hi Ramon d'Orpí l'any 1333, Arnau Sapllana els anys 70 del segle XIV⁵⁹ i Berenguer Ros l'any 1384.

---

⁵² Llamas 1967, 365; Torres Amat 1836, 180.

⁵³ Batlle 1973, 43; Mutgé 1987, 44-45; Nirenberg 1998, 119; Baucells 2004, I, 474.

⁵⁴ Baucells 2004, I, 473; Webster 1980, 543.

⁵⁵ Delumeau 1989, 435; López de meneses 1959, 110; Duran i Sampere, 1924. La carta del rei, a Rubió i Lluch 2000, II, 81.

⁵⁶ Ed. F. Van Otroy, "Vie inédite du beatus Dalmace Moner. O.P.", *Analecta Bollandiana*, 31 (1912), p. 49-81. No localitzada; DHEC II, 646.

⁵⁷ *Vita sancti Dalmacii*, 13, 24. Sobre Dalmau Moner, vid. Coll 1947.

⁵⁸ Kaeppli, *Scriptores*, I, 154, n. 413.

⁵⁹ Baraut 1955.

Bernat Oliver, OSA (1295-1348). Conseller de Pere el Cerimoniós, aquest frare de l'ordre dels agustins fou bisbe d'Osca, Barcelona i Tortosa⁶⁰. Fou autor de *L'excitatori de la pensa en Déu*, a més de professor de teologia a París i València. Té sermons en manuscrits a València, Tortosa i Viena⁶¹.

Vendrell recorda que predicà a la cort pontifícia d'Avinyó l'any 1334 i resumeix el seu *Tractatus contra perfidiam iudeorum*, del qual edita el text del fons de Sant Cugat de l'ACA⁶². El manuscrit 215 de la Biblioteca de la Catedral de València conté dos sermons llatins seus predicats a la cúria papal a Avinyó, els anys 1334 i 1343⁶³.

Francesc Joan. Predicador acusat d'heretgia en un procés inquisitorial de 1345-46. Provenent d'Avinyó, formava part del corrent espiritual dels franciscans.

Arnau Ponç, OFM. Franciscà de Vilafranca, tingué una picabaralla des del púlpit l'any 1344⁶⁴.

Guillem Rafart, OFM. Franciscà. Es té notícia de la seva predicació a Vilafranca l'any 1345, entre d'altres, el dia de sant Lluís d'Anjou (19 agost) i de sant Francesc (9 octubre)⁶⁵. La seva acceptació de la decretal *Inter Nonnullos* de Joan XXII destapà tot un expedient inquisitorial.

Jaume Sitjó. A l'inventari de la biblioteca d'aquest bisbe de Lleida i Tortosa apareixen uns *Sermones dominicales, quod fecit idem dominus episcopus*, a més de la *Summa praedicabilium* de Bernat de Déu⁶⁶.

Francesc Batlle, OFM. Franciscà, guardià del convent de Sant Francesc de Barcelona. Predicà el 17 d'abril de 1351, divendres sant, a l'església del monestir, que la sang vessada per Crist durant la seva Passió havia perdut la seva divinitat.

---

⁶⁰ Villegas, 1967, 339-341; Vendress, 1945.

⁶¹ València, catedral, ms. 215, f. 72rb-78vb, 105ra-113rb; Tortosa, ms. 96; Viena BN 4151, Viena, Heilingenkreuz, StB. 143, f. 188-190 i 212-217.

⁶² Vendrell 1945.

⁶³ Beattie 2002.

⁶⁴ Baucells 2004, I, 474.

⁶⁵ Perarnau 2009, 44; 149.

⁶⁶ Trenchs Òdena 1991, 136.

El franciscà hagué de rectificar davant el bisbe de Barcelona i l'inquisidor Nicolau Rossell pel contingut de la seva predicació⁶⁷.

Jaume Moxó, OP. Apareix l'any 1355 rebent una amonestació del rei Pere per un sermó el dia de Santa Clara, a Tàrraga⁶⁸.

Pere Saplana, OP (-1365). Visqué al convent de Tarragona i al de Barcelona, del que fou prior. Va ser uns dels cinc "predicadors generals" nomenats pel Capítol dels Dominics de Xàtiva de l'any 1353.

Gombau d'Oluja, OP. Lector a la catedral de Barcelona entre 1366 i 1384⁶⁹.

Miquel Cardenet. Prior dels agustins de la província d'Aragó. L'any 1371, rep per al monestir dels agustins de València 100 sous, més 20 sous trimestrals mentre estigués a la ciutat. Rubio Vela utilitza aquest cas com a mostra de la importància que donaven els municipis (València en aquest cas) a la residència dels millors predicadors a la ciutat⁷⁰.

Francesc Bacó (-1372). Carmelita de Girona. Enviat a París per llegir Sentències el 1354, fou nomenat prior del Carme de Catalunya.

Nicolás Antonio cita uns Sermons, que són dubtosos segons Llamas. Wessels li adjudica un *Repertorium praedicatorum: magne et insigne opus*, perdut⁷¹. Torres Amat li atribueix uns *Sermones plures ad populum*⁷².

Joan Ballester (-1374). Conegut com Johannis Balistarius, aquest carmelita mallorquí fou superior General de l'ordre entre 1358 i 1374. Té dos volums de sermons⁷³.

Pere Riu, OCarm (c. 1325-c. 1380). Xiberta⁷⁴ dóna notícia d'una *Exposició del salm Miserere* (Carpentras, Biblioteca municipal, ms. 126, f. 29r.-79v), i diu que "scripsit sermones varios", però Wessels no els recull.

---

⁶⁷ Sanahuja 1956, 239.

⁶⁸ Webster 1980, 539.

⁶⁹ De la Torre 1971, 48-49.

⁷⁰ Rubio Vela 1979, 94.

⁷¹ Llamas 1971, 374-75. Xiberta 1931, 394-413. Xiberta 1925, 174-198.

⁷² Torres Amat 1836, 71.

⁷³ Llamas 1976, 376.

Felip Ribot, OCarm (-1391). Carmelita de Girona. Hem comentat ja alguns dels seus escrits antijueus. A més, Antonio li atribueix uns Sermons⁷⁵.

Bernat Piraner. Fou acusat per haver dit que Jesús “*non erat nec fuerat verus et perfectus homo*”. El jutge del cas fou el carmelita Felip Ribot⁷⁶.

Arnau Muntaner, OFM. Franciscà, predicà la pobresa absoluta a Puigcerdà a l'església dels franciscans. Hagué de marxar de Catalunya davant la persecució inquisitorial. El seu retorn a Catalunya, judici i crema a la foguera són posats en dubte per Sanahuja⁷⁷. Es tracta del membre de la comunitat franciscana de Vilafranca descrita per Nicolau Eimerich⁷⁸.

Arnau Descatllar, OFM, Berenguer Amorós, OFM i Miquel

Agost, OP. Tots tres apareixen predicant a favor de Pere III en la disputa amb Jaume de Mallorca, a Perpinyà l'any 1344, en passar la ciutat de mans del rei de Mallorca al d'Aragó:

Diumenge après hoïm sermó en lo pati del castell de Perpinyà ab tot lo poble que esser-hi volch; e preycà frare Berenguer Amorós del orde dels frares menors qui parlà dels afers de l'execució e dels nostres drets e de la Unió per nós feta. E d'açò matex manam que preïcàs frare Arnau Descatllar, del dit orde, en la casa dels frares menors....

Pere III, *Crònica*, p. 1080

Berenguer Amorós⁷⁹ apareix anys després, l'any 1351, iniciant una peregrinació a Terra Santa, finançada en part pel rei Pere⁸⁰.

Sancho López de Ayerbe, OFM. Confessor del rei Pere el Cerimoniós. Sembla que defensava idees dels franciscans espirituals desde la trona. En iniciar-se un procés contra ell, desmentí les acusacions i va prometre

---

⁷⁴ Xiberta, 1927.

⁷⁵ BUB-R, ms. 583. Vid. Llamas 1967, 377; Xiberta 1927-29, 468-72.

⁷⁶ Webster 1999, 85. La nota al peu d'aquesta informació al llibre de Webster sembla errònia, i fa dubtar de la identitat de Bernat Piraner. El “fra Pere” d'aquesta nota podria ser Pere de Bosoms, citat anteriorment. L'incloc, tanmateix, a la llista per donar més possibilitats de resoldre el dubtes sobre aquest personatge.

⁷⁷ Sanahuja 1959, 150. Pou 1930, 259-264; Webster 1996, 124-125.

⁷⁸ Menéndez Pelayo 1956, 585.

⁷⁹ No confondre amb un Berenguer Amorós condemnat per la Inquisició al segle XIII.

⁸⁰ López de Meneses 1977, 268.

predicar de forma més ortodoxa⁸¹. Visqué a la cort abans de ser nomenat bisbe de Tarassona (1343-47) i Tarragona (1347-57)⁸².

Joan de Lladó. (segona meitat segle XIV). Acusat dues vegades per Nicolau Eimerich. La primera (1371), de predicar tres articles contraris a l'ortodòxia, referents a l'eucaristia⁸³. La segona, de nigromància⁸⁴.

Infant Pere d'Aragó, OFM. Fill de Jaume II i Blanca d'Anjou. Després d'una brillant carrera política, entrà a l'ordre franciscà l'any 1358, a l'edat de 53 anys. Pou⁸⁵ en fa referència com autor d'uns *Sermones* que es conserven a la Biblioteca Vaticana. El pare Ambrós de Saldes edità, fa més d'un segle, els dos que han sobreviscut d'una llista de trenta⁸⁶. També se'n fa referència com a predicador al convent de clarisses de Barcelona⁸⁷ i com a encarregat d'un sermó de Pentecosta a la Cúria pontifícia entre 1358 i 1362. Sorprèn la poca fama que tenen aquests sermons, escrits en català, donada la terrible mancança d'aquest tipus de sermó en català.

Arnau Peregrí, OFM. Franciscà de Girona, confessor de la reina Sibil·la de Fortià, va participar en l'examen de les revelacions de l'infant Pere a inicis del Cisma, i en la comissió que restituí la *Filosofia d'amor*, de Ramon Llull, acusat per Nicolau Eimerich d'herètic⁸⁸.

S'inclou el franciscà en la llista d'autors i predicadors per la cita del sermó *Angeli semper vident faciem patris*⁸⁹, on es fa referència a *quidam doctor quod dicitur Arnaldus Peregrinus in quodam sermone*.

Joan de Montsó. Predicà durant l'episodi de pesta de 1374-75 a València, motiu pel qual rebé 100 florins de part de la ciutat⁹⁰. Diago diu que al convent dels dominics de València, del qual fou lector, hi havia un volum de sermons

---

⁸¹ López 1929, 166-176.

⁸² Rubió i Lluch, 66.

⁸³ Puig i Oliver 2000c, 558-560.

⁸⁴ Puig i Oliver 2007, 40.

⁸⁵ Pou 1930, 346-366.

⁸⁶ Saldes 1910, 157-173. Malauradament, no dóna la referència del registre del manuscrit a l'Arxiu Vaticà, però podria ser el mateix manuscrit on es conserven les seves profecies, a Archivio Segreto Vaticano, Armadio LIV, *De schismate*: 17, on sembla que hi ha dos manuscrits amb el mateix contingut. BITECA no fa referència als sermons.

⁸⁷ Jorret 2007, 239.

⁸⁸ Puig Oliver 2000, 10-13; 2006, 13. Pou 1930, 375-396; López 1929, 193.

⁸⁹ ACA SC 62, f. 32r.

⁹⁰ Rubio Vela 1979, 95. Sobre la seva vida i obra, vid. Goñi Gaztambide 1980; Robles 1971, 131.

seus. També traduí els sermons de sant Bernat sobre el Càntic dels Càntics al català⁹¹. A Barcelona, es conserva un fragment d'un sermó sobre la Verge Maria, en català⁹², probablement de Joan de Montsó.

Arnau d'Estadella. Jueu convers. Apareix predicant a jueus amb llicència reial cap a 1377⁹³.

Bernat Ermengol, OP (-1387). Fou el president de la comissió per investigar els escrits de Ramon Llull, i surt també com a autor de sermons, però no han estat localitzats⁹⁴.

Pere Tomàs, OFM. Documentat predicant a Tortosa cap a 1385⁹⁵.

Pere Feliu. Lector de la catedral de Barcelona entre 1384 i 1391⁹⁶.

Antoni Ginebreda, OP (c. 1340 – c.1395). Tot i que no tenim sermons identificats d'aquest dominic, sabem que entre els seus diversos càrrecs, entre els que destaca el priorat dels convents de Palma (1382-1384) i de Barcelona (1390), fou predicador de la capella reial des de 1386⁹⁷ i lector de la catedral de Barcelona⁹⁸. Sí tenim la traducció catalana del *De consolatione philosophiae* de Boeci, acabada per Ginebreda⁹⁹, i la del *Speculum Historiale*, iniciada pel també dominic Jaume Domènech i acabada per Ginebreda¹⁰⁰.

Joan Vidal, OFM. Conegut per predicar a París l'any 1388 en favor de la Immaculada Concepció de Maria¹⁰¹.

Bertomeu Perramon, OP. Julián de Chía¹⁰² l'anomena en el seu estudi sobre la festa del Corpus a Girona, per haver predicat “*in trona*” que “*Dominus Jesuchristus non erat nec fuerat verus et perfectus homo*”. Un company d'ordre

---

⁹¹ ACA, Cartes de Joan I, 1061. No he pogut localitzar la Revista Catalana, III, on Daniel Girona Llagostera va publicar el pròleg als sermons, únic fragment conservat.

⁹² ACB, còdex 182-5, f. 10r.-10v.

⁹³ Miret i Sans 1911, 64.

⁹⁴ Robles 1972, apèndix, 5; Diago, 56; Torres Amat 1836, 106.

⁹⁵ Vives 2003, 253.

⁹⁶ De la Torre 1971, 49.

⁹⁷ Coll 1949, 19; Puig i Oliver, 2000, 512.

⁹⁸ De la Torre 1971, 88.

⁹⁹ Coll 1949.

¹⁰⁰ Sobre Antoni Ginebreda, vid. Puig i Oliver 2000a.

¹⁰¹ Valero Molina 1999, 208.

¹⁰² Chía 1895, 16.

anomenat fra Berenguer, va declarar l'any 1388 que Bertomeu s'havia retractat d'aquesta opinió abans de morir.

Nicolau Eimerich (1320-1399). Inquisidor general de la Corona d'Aragó en els períodes 1356 - 1360, 1365 - 1375 i 1387-1393, del qual s'ha trobat una recopilació de sermons¹⁰³ que s'afegeix a dos sermons editats anteriorment¹⁰⁴.

A més, consten altres predicacions, com la que feu a Lleida contra els jurats de València, el mes de maig de 1392¹⁰⁵. La predicació va causar conflictes greus. Els jurats de València escrivieren als jurats de Lleida¹⁰⁶ acusant Eimerich davant el rei, i el conflicte s'allargà uns mesos¹⁰⁷.

El que fou gran perseguidor, acusador i jutge d'heterodoxos va ser també acusat d'heterodòxia en referència a alguns arguments referents a la Immaculada Concepció de Maria que havia predicat i escrit en una de les seves obres¹⁰⁸.

Francesc Eiximenis. Albert Hauf ja va advertir que diverses obres d'Eiximenis poden ser considerables com a sermons a causa de les semblances estilístiques i de continguts¹⁰⁹.

Tot i que els discursos que apareixen a la *Doctrina compendiosa*¹¹⁰ amb el títol de Sermó no tenen els requisits estructurals per ser anomenats sermons amb propietat, altres textos i notícies parlen d'Eiximenis com a predicador.

Perarnau¹¹¹ ha editat un fragment de sermó en llatí trobat a la Biblioteca Vaticana. Els sermons d'Eiximenis, però, sembla que eren força més nombrosos. Carreras Artau¹¹² i Albert Hauf¹¹³ citen fins a quatre volums de sermons, tots desapareguts.

Rubio Vela dóna notícia de l'activitat d'Eiximenis a València durant la pesta de 1383-84¹¹⁴ i un recent volum dedicat a aquest autor conté fins a tres

---

¹⁰³ Puig i Oliver 1998; DHEC II, 53-56.

¹⁰⁴ Puig i Oliver 1998, 303-310 i 342-348; Puig i Oliver 2003, 223-267.

¹⁰⁵ Sanahuja 1935, 429.

¹⁰⁶ Rubio Vela 2003, 236-38.

¹⁰⁷ Narbona 1998, 99.

¹⁰⁸ Puig i Oliver 1979.

¹⁰⁹ Hauf 1976, 162-180.

¹¹⁰ Eiximenis, *Doctrina...*, p. 91-96.

¹¹¹ Perarnau 1991.

¹¹² Carreras i Artau 1946.

¹¹³ Hauf 1976, XLIV, nota 1.

¹¹⁴ Rubio Vela 1979, 95.

referències de predicacions a València¹¹⁵. A Tortosa, hi ha notícies de sermons seus l'any 1397¹¹⁶. A l'inventari de llibres rebuts pels franciscans de València a la mort d'Eiximenis es troben entre d'altres els següents llibres: 'librum (...) de exemplis qui incipit: *Quoniam plus movent*', 'librum sermonum, scriptum manu dicti Patriarche', 'librum (...) vocatum *Memoriale vocabulorum per alfabetum*, incipiente A. Z. A', 'aliquos quaternos sermonum'¹¹⁷.

Francesc Bisbal, OSA. L'any 1390, els consellers de Barcelona demanen al prior general de l'ordre de Sant Agustí que autoritzi a predicar Francesc Bisbal fora del monestir de sant Agustí¹¹⁸.

Bernat Jaubert, OP. El promotor de l'església de Santa Maria de Montsió apareix fent una "*lectione sacre scripture legi in romancio consueta*" l'any 1391 a Barcelona. El rei Joan I el defensa davant aquells que li volen treure el dret a fer el sermó¹¹⁹.

Guillem Gralla. Documentat predicant a Tortosa els anys 1391 i 1392¹²⁰.

Vicent Tamarit, OCarm. Carmelita. Els jurats de València escriuen el dia 11 d'octubre e 1399 a Pere de Celes, provincial dels carmelites, perquè no deixi marxar Vicent Tamarit, ja que "ha entés en instruir lo poble d'aquesta ciutat per preycacions e confessions en bona doctrina, vida e en tota altra santa conversació"¹²¹.

Miquel del Miracle. El 13 de gener de 1401, el prevere Miquel del Miracle, rector de l'església de Penàguila, predicà en la cerimònia per l'ànima de l'infant Pere a València¹²². El dia 1 de març de 1402, els jurats de València demanen a Bonifaci Ferrer que no obligui Miquel del Miracle a deixar les predicacions que estava duent a terme a València¹²³. També se sap que encarregà un retaule per l'església de Penàguila. Encara l'any 1410, els jurats de València sol·liciten a

---

¹¹⁵ Vid. *Eiximenis i la seva obra*. Predicacions de l'any 1384 (p. 30), 1399 (p. 39 i 41), 1407 (p. 43).

¹¹⁶ Vives 2003, 254.

¹¹⁷ Idem., p. 45-47.

¹¹⁸ De la Torre 1971, 82-83.

¹¹⁹ De la Torre 1971, 84-85.

¹²⁰ Vives 2003, 254.

¹²¹ Rubio Vela 2003, 239-240. Una altra carta referent a Tamarit a Ivars 1920 i 1999, 48.

¹²² *Llibre de l'entrada del rei Martí I*, p. 345-346.

¹²³ Rubio Vela 2003, 238-239.

Miquel del Miracle que prediqui “en la casa dels frares de la terça regla de sent Francesch e en la casa de les dones de penitència”¹²⁴.

A més, va ser l’encarregat de transmetre a Francesc Eiximenis les insistents demandes del bisbe Hug de Llupià perquè redactés el *Pastorale*, com el mateix Eiximenis explica a l’inici de l’obra¹²⁵.

Deuria ser ja força gran (si és que es tracta del mateix personatge), quan fundà un benefici a Sant Antoni de Pàdua a la catedral de València, l’any 1448.

Berenguer Mestre. Trinitari. Els jurats de València demanen al seu superior, el 3 de novembre de 1405, que no faci marxar Berenguer Mestre de València per les virtuts de les seves accions, ja que “per ses piadoses preces e hamonestacions ha aportades les gents a tanta devoció que floreix, per grans romeries e diürnes, quasi sobre tots quants monestirs són de la ciutat”¹²⁶.

Jaume de Chiva, OFM. Mestre en teologia i predicador del rei Joan I¹²⁷.

Dionís de Múrcia (Norcia?). Agustí. Segons Villegas, fou capellà del rei de Sicília, arquebisbe de Messina i autor d’uns *Sermones*¹²⁸.

Raimon Duran, OSA. Predicà a Mallorca fins a 1394, any en què el bisbe li retira la llicència¹²⁹.

Joan Claver o Claravall, carmelita del segle XV. Té una recopilació de sermons predicats als Papes d’Avinyó en tres volums¹³⁰.

Pedro de Luna (1328-1423). Es conserva, i ha estat editat, un sermó de Pedro de Luna a Pamplona, el 6 de febrer de 1390, dia en què el rei Carles de Navarra decidia donar suport a Climent VII, papa d’Avinyó¹³¹.

L’exemple de Pere de Luna pot servir de paradigma per entendre la desaparició de manuscrits amb sermons escrits a la península ibèrica. Sembla que

---

¹²⁴ Rubio Vela 1997, 42.

¹²⁵ Martínez Checa 1994, I.

¹²⁶ Rubio Vela 2003, 242-243.

¹²⁷ Vázquez 1971, 272; Rubió i Lluch, II, LXXXVI; Ivars 1924, 260-263; Meneses 1929, 301.

¹²⁸ Villegas 1971, 339.

¹²⁹ Rosselló 1981, 95.

¹³⁰ Llamas 1971, 365-366.

¹³¹ BNF, ms. lat. 3291, editat per Lapeyre 1947-48.

el manuscrit de la Nacional de França és l'únic que es conserva dels inventariats¹³².

Vicent Ferrer (1350 -1419). Sens dubte el més conegut i important dels predicadors en català. Donat que l'objectiu d'aquest estudi és ampliar el punt de vista sobre la predicació baixmedieval en català, pel que fa a Vicent Ferrer em limitaré a resumir el seu itinerari, indicar les edicions modernes i els principals manuscrits dels seus sermons.

Any	Fets principals	Manuscrits	
1394	Mor Climent VII. Benet XIII, nou Papa a Avinyó. Vicent Ferrer, confessor papal.		
1398	Torna a València, on predica per sis mesos		Beti, 1922; 1955
1399	Pateix una greu malaltia que el du a les portes de la mort. Una visió de Jesús li encomana iniciar la predicació itinerant.		
1404	Del 9 al 21 de març, predicació a Friburg.	Friburg, convent dels, ms. 62.	Brette, 2004. Perarnau 1999d. Vicent Ferrer, <i>Cuaresma en Suïza</i> .
1406	Predicació per Itàlia	Perusa, Bib. De San Domenico, ms. 477	Fages, <i>Oeuvres</i> .
1408	Estança a Montpeller, d'on tenim 9 sermons		Morenzoni, 2004
1409	Predicació a Cervera		
1410	Sermó sobre la predestinació predicat a València		Mateu i Llopis, 1959
1411	Campanya castellana. Està a Múrcia el gener. Entra a Castella el març, i s'hi està fins a abril de 1412.	RAE, ms. 294 València, Col·legi del Patriarca.	Càtedra 1994 Perarnau 1999b. Vicent Ferrer, <i>Sermonario</i> .
1412	Participació al Compromís de Casp.		
1412	Predicació per Aragó i Catalunya	València, catedral, ms. 276, 278, 279	Sermons, I-II Sermons, III-VI
1413	Predicació de la Quaresma a València	València, catedral, ms. 273	Vicent Ferrer, <i>Sermons de Quaresma...</i>
	Viatge de València a Barcelona. Participa a la disputa de Tortosa.	BC477	Perarnau, 1985

¹³² Galindo Romeo, *La biblioteca de Benedicto XIII*. Zaragoza 1929, p. 162-165

	Estada a Barcelona (juliol-agost)	BC477 Avignon, BM, ms. 610	Perarnau 1974
	Setembre 1413-gener 1314. Campanya de Mallorca.	Avinyó, BM, ms., 610, f. 68-172. Pamplona, catedral, ms. 46?	
1414	Predicació a Morella i Aragó: Saragossa, Ainsa..., Predicació a Lleida	Aiora,	Vicent Ferrer, <i>Aiora.</i>
1416	6 gener, Avinyó. Sermó de sotstracció d'obediència al Papa Benet XIII.		
	Abril. Viatge cap a França. Passa la Setmana Santa a Toulouse, on predica.	Oxford, ms. Douce	Meyer, 1881 Clovis, 1954
1417	Quaresma a Vannes	Clermont-Ferrand, BM 45 Bib. Vaticana, Vat. lat. 7609	Vicent Ferrer, <i>Darrera quaresma...</i>

Els altres manuscrits són sermons predicats en diversos anys, agrupats per omplir un any litúrgic¹³³ o estan barrejats entre sermons d'altres autors¹³⁴.

En estar els sermons de Vicent Ferrer aprofitats en els anàlisis que es desenvolupen durant tot el treball, tractarem aquí breument un aspecte menys conegut de la seva predicació com és la comitiva de predicadors que l'acompanyava en el seu itinerari. Entre els membres coneguts hi ha Pere Reina, Rafael Cardona, Jofre de Blanes, Pere Queralt¹³⁵, Pere Cerdà¹³⁶, Pere Martínez, Joan Garcia¹³⁷, Blas d'Auvergne, Antonio de Auria, Raimundo Pulgar, Martí Trilles¹³⁸, Antoni Fuster i Joan d'Alcoi. Tant d'aquest darrer com de Pere de Moia tenim un sermó al manuscrit del Col·legi del Patriarca¹³⁹.

Finalment, alguns companys de mestre Vicent són coneguts per altres fets, com el mercedari Joan Gilabert Jofré, fundador de l'hospital mental de València, o Jean de Gentilpré, que havia estudiat teologia a Tolosa, deixà els estudis per

¹³³ Volums llatins i catalans de la Catedral de València; Tolosa, BM 345 i 346; Pamplona, ...Colombina 82-5-3; Friburg, cordeliers, ms. 68.

¹³⁴ BC 476. Vid. Perarnau 1996.

¹³⁵ Arribà a provincial dels dominics a la Corona d'Aragó (Garganta-Forcada 1956, 330) i fou home de confiança de la reina Maria. Vid. Infra p. 203.

¹³⁶ Vid. Garganta-Forcada 1956, 328-329.

¹³⁷ Podria ser el dominic Joan Garcia que arribà a bisbe de Mallorca, del qual hi ha un sermó anticonciliarista de mitjans de segle.

¹³⁸ Garganta-Forcada 1956, 330.

¹³⁹ Perarnau 1999b, 432-433. Cátedra 1994, 47-48

acompanyar Ferrer en la seva predicació, i tornà després a València, on seguí predicant¹⁴⁰.

Rafael Cardona. El nebot de Vicent Ferrer, també l'acompanyà en la seva comitiva, i predicà després per Itàlia, on entrà en conflicte amb el benedictí Baptista de Màntua¹⁴¹.

Bonifaci Ferrer (c.1355 - 1417), cartoixà. El germà de Vicent Ferrer tingué, després d'una tràgica vida com a seglar, temps d'esdevenir general dels cartoixans i, entre altres obres, deixar uns *Sermones*¹⁴².

Joan d'Aragó (1301-1334). Es conserven dos manuscrits de sermons de l'arquebisbe de Tarragona, a València i París¹⁴³.

El de València podria ser el llibre que, l'any 1346, Guillem Riquer, canonge a València i Barcelona, llegà a la Seu de València: una recopilació de sermons de Joan d'Aragó, “pro servitio canonicorum et aliorum volentium in ipsa Ecclesia proponere verbum Dei”¹⁴⁴.

Joan Eiximeno, OFM (c. 1360-). A més d'altres important tasques, apareix l'any 1393 rebent dels taulers de Balaguer 50 sous pels sermons fets pels franciscans de Lleida. També predicà al sínode de Lleida de 1409¹⁴⁵, al concili de 1418 i per la Quinquagèsima de 1421 a Gandia¹⁴⁶. Trias dóna notícia d'uns *Sermons al poble* i d'un sermó predicat en les exèquies de Joan I celebrades a Mallorca l'any 1396¹⁴⁷.

Tomàs Sixillat, (?-c. 1408) Carmelita, autor de sermons, tot i que alguns dels quals, que li eren atribuïts antigament, són ara considerats de Vicent Ferrer¹⁴⁸.

---

¹⁴⁰ Juan de Prado Hermoso o Juan de Gentilprado, segons Garganta-Forcada 1956, 123 i 328. En llatí, Iohannis de Pulchro Prato.

¹⁴¹ Morenzoni 2006.

¹⁴² Rodríguez 1967, 270; Llorens 1955, 198-223.

¹⁴³ València, catedral, *Liber contionum evangelicarum*. Paris, BNF, lat, 2134.

¹⁴⁴ Hernando 1995, 189-191.

¹⁴⁵ Sanahuja 1956, 198; DHCE II, 58.

¹⁴⁶ Ferrer i Fortuny 1984, 18 (nota 8); Arxiu Municipal de Gandia, Comptes de Claveria i Albarans, B-363, f. 54r.

¹⁴⁷ Trias 1985, 81.

¹⁴⁸ Llamas 1971, 380; Perarnau 1974. La resta de sermons, poden ser de Sixillat, com diu Llamas, tot i que envia per confusió a un ms. 477 de la “Biblioteca Universitaria de Barcelona” (nota 53), enlloc de la antiga Biblioteca Central de Barcelona, actual Biblioteca de Catalunya.

Miquel Despuig. Dominic gironí. Apareix els anys 1394 i 1402 predicant contra la Immaculada Concepció de Maria i acusant d'heretges als qui hi creien. Tant Joan I com Martí I prenen mesures en l'assumpte. En un dels documents es diu que “novellament és estat fet lector de la Seu d'aqueixa ciutat”, cosa que suggereix que havia estat apartat de la predicació durant uns anys. La primera predicació sembla feta a la catedral de Girona, mentre que la segona fou feta a la Seu de Barcelona, d'on era *lector sedis*¹⁴⁹.

Segons Puig, podria ser l'autor d'un opuscle antiimmaculista escrit cap a 1395.

Antoni Caixal, (c. 1360-1417). Mercedari. Els seus discursos al Concili de Constança semblen ben bé sermons¹⁵⁰. Bofarull dóna data exacta per algun dels seus sermons al Concili, concretament el 15 d'octubre de 1416.

Antoni Canals (-1418). Més enllà de la seva importància com a autor i traductor, Curt Wittlin va recuperar fa uns anys un sermó llatí del dominic Antoni Canals amb breus divisions i subdivisions en català¹⁵¹.

Jerónimo de Santa Fe. El dia 7 de març de 1416, el rei Ferran felicita a Jerónimo de Santa Fe per les conversions aconseguides després de la seva predicació a Tortosa, l'anima a continuar amb la seva tasca, i recorda l'obligació de jueus i jueves majors de dotze anys d'escoltar els sermons¹⁵².

Altres documents semblants, aprofitats ja per Baer, es refereixen a predicacions i èxits semblants a Alcanyís.

Francesc Nadal. Sanahuja dóna notícia de dues cartes dels paers de Lleida de l'any 1411 en què demanen el grau de teologia pel dominic Francesc Nadal, per haver estudiat a París tres anys, i pel profit dels seus sermons en la pacificació de bandositats. Al cap d'uns anys (1435) va ser l'Inquisidor encarregat de la reclusió dels jueus de Lleida al call¹⁵³.

---

¹⁴⁹ Gazulla 1905, 70-71 (docs. X i XI), 80-81 (doc. XXIV i XXV); De la Torre 1971, 82-83.

¹⁵⁰ Vilallonga 1993, 51-54; Rodríguez 1967, 271.

¹⁵¹ Wittlin (ed.), 1997

¹⁵² *Tortosa Disputation Regesta*, p. 219-220 (doc. 768), 222 (doc. 778).

¹⁵³ Sanahuja 1946, 28-29; 98-102; 202. Les cartes a Arxiu Municipal de Lleida, Cartulari, reg. 842, f. 180r. i 180v.

Pere Prat i Bernat Fuxà. Franciscans Són elogiats pels jurats de Girona per “les seues bones predicacions e confessions”. El primer era recomanat com a guardià del convent, i el segon com a lector¹⁵⁴.

Bernat Serra (Bernat d’Aragó?). Predicà als concilis de Constança i Basilea. Autor d’uns *Sermones habiti in constantiensi in Balisiensi concilio*¹⁵⁵.

Joan Gimeno (-1420), autor d’unes *Homiliae et sermones multiplices pro universas anni diebus* (ms. Bibl. Montesion, Palma de Mallorca, avui a la Biblioteca pública de Mallorca).

Pere Cerdà. L’hem vist com a predicador de la comitiva de Vicent Ferrer. També sabem que predicà a Tarragona l’any 1422¹⁵⁶, tractant de prohibir qualsevol relació entre jueus i cristians, motiu pel qual la reina Maria li prohibí la predicació¹⁵⁷.

Sanç Porta, OP. Aragonès de l’ordre de predicadors. Autor d’una llarga llista de sermons en llatí, dels que resten tant còpies manuscrites com edicions. Entre els manuscrits, hi ha els de la catedral de Burgo de Osma¹⁵⁸ i València (Catedral ms. 244¹⁵⁹ i 269). Predicà la quaresma a Barcelona l’any 1433. També va escriure un *Mariale*¹⁶⁰.

Els seus sermons han estat considerats macarrònics per la presència de divisions en castellà¹⁶¹. Tenen, per tant, una importància en l’estudi de la predicació medieval a la Corona d’Aragó, tot i que no hi ha estudis aprofundits sobre aquest autor.

Alberto Descalzo¹⁶² qualifica els seus sermons d’escolàstics, sense narració ni exemples.

Bernat Riera, OCarm. Tot i la manca de referències a aquest predicador carmelita, va ser qualificat com a “excel·lent predicador” pel rei Joan I. Va

---

¹⁵⁴ Chia 1895, 194-95.

¹⁵⁵ Robles 1972, 86.

¹⁵⁶ Miró i Baldrich 1995, 81.

¹⁵⁷ Carreras Candi 1928, 56-57.

¹⁵⁸ Gómez García 2000, 38.

¹⁵⁹ Olmos 1953

¹⁶⁰ Rodríguez 1967, 274; Robles, 1972, 231.

¹⁶¹ Lazzarini 1971, 230-231

¹⁶² Descalzo de Blas 1998.

estudiar a París, i arribà a prior del convent de Barcelona¹⁶³. Hi ha referències a ell entre 1389 i 1430.

Felip de Malla (-1431). Malauradament, els sermons de qui fou predicador dels reis Ferran I i Alfons V, no han estat editats en la seva totalitat¹⁶⁴. A més del manuscrit 466 de la Biblioteca de Catalunya, també conté un sermó seu el ms. 1112 de la biblioteca del monestir de Montserrat.

Va predicar a favor de la sostracció d'obediència a Benet XIII, a Barcelona, el 4 de febrer de 1416, a València, cap al 19 de febrer del mateix any¹⁶⁵, el 17 de març de 1427, a Barcelona, en motiu del terratrèmol que acabava de sacsejar la ciutat; el 7 de juliol de 1429, a Santa Maria del Mar i el 9 de juliol de 1431, a la Catedral, en la cerimònia d'enterrament de Violant de Bar, sermó durant el qual una indisposició l'obligà a deixar la trona. Moriria pocs dies després¹⁶⁶.

Pere Pagès. Segons Diago (lib. 2, cap. 95) fou predicador i passà part de la seva vida al convent dominic de Castres.

Pere de Foix. Cardenal i legat de Martí V per tractar l'acabament del Cisma d'Occident. Aprofità part de la biblioteca de Benet XIII per fer-ne una de pròpia a Tolouse. Molts d'aquests exemplars han acabat a la Biblioteca Nacional de París¹⁶⁷. Presidí el concili de Tortosa de 1429 i intervingué en assumptes com el conflicte entre el Consolat i el bisbe de la Seu d'Urgell i la redacció d'una Sentència Arbitral.

L'any 1430 predicà a Lleida, on criticà la participació del clergat en les bandositats de la ciutat¹⁶⁸.

---

¹⁶³ Webster 1999, 96.

¹⁶⁴ Vid. Pujol 1996. Perarnau 1978b, 84-95 dóna la llista de sermons de Felip de Malla.

¹⁶⁵ Bofarull 1882, 26. Puig 1920, 308-311 i 564-568. ACA, Cancelleria, Cartes Reials, Ferran I, f. 3358 r (capsa 26). Cancelleria, Cartes Reials, Ferran I 3374 a r. (capsa 26); ACA, Cancelleria, Cartes Reials, Ferran I, 3391r. (capsa 27). Aquests tres interessants documents no apareixen al recull documental de Puig. Els dos primers complementen el que copia Puig a les notes de les pàgines 307 i 308, provinent de ACA, Reg. Canc. 2441, f. 32v.

¹⁶⁶ Bofarull 1882, 127-128.

¹⁶⁷ Serrano 1988, 554.

¹⁶⁸ Auch, Bibliotheque Municipale, ms. 4, f. 165r.; Vat. lat. 1023, f. 120v. Citat per Perarnau 1978b, 136.

Nicolau Quilis, OFM (? - 1444). Predicà el 29 de gener de 1416 en favor de la sostracció d'obediència de Ferran I¹⁶⁹. Més endavant, cap a 1420, traduiria el *De officiis* de Ciceró al català, i els darrers anys de la seva vida fou lector a la catedral de Barcelona¹⁷⁰. El 25 de gener de 1436 se'l cita com a predicador en la primera cerimònia per la mort de Lionor d'Albuquerque, mare dels reis Ferran i Joan¹⁷¹, en aquells moments rei de Navarra però que es trobava a la ciutat de Barcelona i que promogué la primera de les cerimònies. L'endemà se n'organitzaria una altra, promoguda per la ciutat de Barcelona, en la que predicà Joan de Vilallonga. Uns mesos més tard, concretament el 25 de maig, predicà en la cerimònia per la mort del comte Joan I d'Urgell¹⁷².

Joan de Vilallonga. A més de la predicació acabada d'esmentar, predicà el 25 de juliol de 1443 a la catedral de Barcelona en la cerimònia per l'acord entre Alfons el Magnànim i el Papa Eugeni¹⁷³.

Pasqual Pi (Despí), OFM. Fou lector a la catedral de Mallorca entre 1420 i 1427. L'any 1441 apareix fent el sermó de la festa de l'Estendart¹⁷⁴. Anys més tard, succeí Nicolau Quilis en la plaça de lector de la catedral, però hi hagué problemes amb la seva elecció i li fou prohibit exercir el seu càrrec¹⁷⁵.

Andreu Bertran. El bisbe de Barcelona (1415-19 i 1431-33), malgrat les reticències que va tenir inicialment per acceptar la sostracció d'obediència al Papa Benet XIII, va ser l'encarregat de fer el sermó en la cerimònia de l'enterrament del rei Ferran I, celebrada a Poblet el 15 d'abril de 1416¹⁷⁶.

Baptista de Màntua. Morenzoni dóna notícia de la presència del polèmic predicador benedictí a Catalunya cap a l'any 1429¹⁷⁷.

Joan de Palomar (-1433). Clergue secular, tingué una destacada participació al Concili de Basilea. Es conserven sermons llatins a diversos manuscrits¹⁷⁸.

---

¹⁶⁹ Puig 1920, .. Vid. ACA, Cancelleria, Cartes Reials, Ferran I, 3313r (capsa 26).

¹⁷⁰ De la Torre 1971, 220.

¹⁷¹ *Llibre de les solemnitats*, I, 71.

¹⁷² *Llibre de les solemnitats*, I, 79.

¹⁷³ *Llibre de les solemnitats*, I, 142.

¹⁷⁴ Llompart 1982, 29.

¹⁷⁵ De la Torre 1971, 220-228.

¹⁷⁶ Bofarull 1882, 42.

¹⁷⁷ Morenzoni 2006, 21.

Vilallonga en dóna encara més sermons¹⁷⁹. Fou predicador a la cort d'Alfons el Magnànim a Nàpols.

Felip Berbegal. Fou acusat l'any 1431 de “haber seducido con su predicación a ciertas beguinas que vestían el hábito de la Tercera Orden sin autorización alguna” a Saragossa¹⁸⁰.

Joan de Casanova (-1436). Dominic, bisbe de Bossano (1424), d'Elna (1425-30) i cardenal, predicà davant el papa l'any 1432¹⁸¹. Home de confiança d'Alfons el Magnànim, de qui fou confessor, visqué molts anys a Itàlia, de vegades fent d'enllaç entre el Papat i el rei aragonès. És conegut com a promotor d'un psalteri i llibre d'hores, avui a la British Library, en què surt representat diverses vegades¹⁸².

Agustí Jordà, OFM. Quan estava predicant a l'església de Perpinyà per la festa de la Immaculada de 1436, el dominic Andreu Esteve interrompé el seu sermó, intentant fer-lo baixar per força de la trona des d'on predicava i desacreditant les opinions immaculistes que estava defensant. El rei Alfons defensà el franciscà¹⁸³.

Joan de Vilalonga, OC. Segons el *Llibre de les solemnitats de Barcelona*, predicà en diverses cerimònies de difunts a la Catedral de Barcelona: la d'Elionor d'Albuquerque, mare dels reis Alfons i Ferran, promoguda per la ciutat de Barcelona, el dia 25 de gener de 1436¹⁸⁴ i la de l'infant Pere, germà del rei Alfons, el dia 11 de desembre de 1438¹⁸⁵, i en la cerimònia religiosa per l'acord entre Eugeni IV i Alfons el Magnànim que permetia aquest darrer esdevenir rei de Nàpols, l'any 1443¹⁸⁶.

---

¹⁷⁸ Leipzig, Universitätsbibliothek, ms. 583; Vaticà, Biblioteca Vaticana, ms palat., lat., 596, f. 161-166r. 193-197, 197-202; Coblença, Staatsarchiv, ms GB 149.

¹⁷⁹ Vilallonga 1993, 172-178.

¹⁸⁰ Sanahuja 1956, 150-151.

¹⁸¹ Colell 1964; Vilallonga 1993, 75-82

¹⁸² Español 2002-2003.

¹⁸³ Gazulla 1905, 92-93 (docs. XXXIX i XL)

¹⁸⁴ *Llibre de les solemnitats*, I, 72.

¹⁸⁵ *Llibre de les solemnitats*, I, 99.

¹⁸⁶ *Llibre de les solemnitats*, I, 142.

Jaume Martí, OFM. Lector de l'església de Sant Joan de Lleida entre 1442 i 1444¹⁸⁷. Predicà en una de les misses celebrades a València per l'ànima del rei Alfons, l'any 1458.

Francesc Pineda, OP. Prior del convent de València i confessor de Joan II. Segons Melcior Miralles “avia molta ciència e era gran sermonador”. La seva mort va ser conseqüència de l'atac violent d'un company d'ordre, Pere Carbonell¹⁸⁸. Predicà en una de les misses per l'ànima del rei Alfons, l'any 1458¹⁸⁹.

Mestre Blai, OP. Predicà per l'aniversari de la mort de la germana del rei Alfons, Elionor, reina de Portugal¹⁹⁰. Al cap d'uns mesos, feu la col·lació per l'aniversari del bisbe Simó de Barcelona¹⁹¹.

Baltasar Bussot, doctor en decrets i canonge de Barcelona. El 15 de desembre de 1438 feu el sermó en la cerimònia per la mort de l'infant Pere, germà del rei Alfons el Magnànim, mort en un atac a la ciutat de Nàpols el mes d'octubre del mateix any¹⁹². L'any següent morí la infanta Caterina de Castella, casada amb l'infant Enric d'Aragó, germà del rei Alfons. El mateix Bussot féu el sermó de les exèquies¹⁹³.

Galderic de Soler (-1463), canonge de la Seu de València, feu un sermó en l'acte públic de crema de Bíblies traduïdes, a València, l'any 1447¹⁹⁴.

Pere Queralt, OP. Provincial dels dominics de la Corona d'Aragó¹⁹⁵. Fou el causant del canvi d'opinió de la reina Maria en contra de la Immaculada Concepció de Maria en predicar davant la reina en aquest sentit l'any 1452. Aquesta predicació va causar enrenou a Barcelona, ja que, en previsió d'aldarulls, es prohibí la predicació dels dominics el dia del naixement de Maria. Els

---

¹⁸⁷ Sanahuja 1947, 180.

¹⁸⁸ Melcior Miralles, *Crònica i dietari...*, p. 455.

¹⁸⁹ Melcior Miralles, *Crònica i dietari...*, p. 255.

¹⁹⁰ *Llibre de les solemnitats*, I, 154.

¹⁹¹ *Llibre de les solemnitats*, I, 159.

¹⁹² *Llibre de les solemnitats*, I, 101.

¹⁹³ *Llibre de les solemnitats*, I, 111.

¹⁹⁴ Melcior Miralles, *Crònica i dietari...*, p. 225-226.

¹⁹⁵ Garganta-Forcada 1956, 330.

consellers de Barcelona escrigueren al Papa i al rei Ferran informant de la posició de la reina sobre el tema¹⁹⁶.

Predicà en la missa per l'ànima del difunt rei Alfons el Magnànim, a València, el 2 d'agost de 1458, i per la de la reina Maria al cap de dos anys¹⁹⁷.

Jaume Peres, OSA. Predicà en una de les misses per l'ànima d'Alfons el Magnànim, l'any de la seva mort.

Mestre Berga, OFM. Feu el sermó en la cerimònia per la mort del rei Juan II de Castella, cunyat i cosí del rei Alfons el Magnànim. Com tots els 'aniversaris' solemnes, es féu a la Seu de Barcelona, el 13 de juliol de 1454.

Alfons Oller. Eremita a Sant Llorenç, prop de Valls. L'any 1455, "fou recomanat pels monjos de Poblet per dirigir les predicacions i els actes litúrgics del Divendres Sant"¹⁹⁸. L'any següent, però, era interrogat per la Inquisició, a Barcelona, acusat de "*predicantem de aliquibus heresim manifeste sapientibus*"¹⁹⁹.

Joan Pasqual (c.1400-). Franciscà a Castelló d'Empúries i més tard procurador ecònom del convent de Sant Francesc de Barcelona. El 1450 disputà amb els jueus de Girona i hi predicà el Diumenge de Rams (i probablement tota la Quaresma).

A partir de la traducció de l'*Ovidus moralizatus*, i el *Commentum* de Pietro Alighieri a la Divina Comèdia de Dant, elaborà una *Summa de beatitud*, a la qual hi ha annexat un *Tractat de les penes particulars de l'infern*²⁰⁰. El *Tractat* ha estat parcialment editat per Ramon d'Alòs-Moner i per Francesc J. Gómez.

Sembla que escrigué un *Llibre o tractat dels deu manaments* i un *Tractat de purgatori*, desapareguts.

---

¹⁹⁶ Gazulla 1905, 96-101 (docs. XLV-XLVIII).

¹⁹⁷ Soldevila 1928, 261.

¹⁹⁸ Fabra-París 1990, 53.

¹⁹⁹ AHCB, Consellers 1C.XVIII, nº5. Agraieixo a Pau Castells la referència a aquest document.

²⁰⁰ Barcelona, BC, ms. 468, ff. 164r-207v. (BITECA manid 1781); Alòs-Moner, Ramon d', «Fra Joan Pasqual, comentarista del Dant», *Quaderns d'Estudi* 13 (1921), 308-346; Gómez, Francesc J., *El Tractat de les penes particulars de l'infern de Joan Pasqual: Estudi i edició dels capítols I-XV*. Treball de recerca inèdit dirigit per Josep Pujol. Girona, Universitat de Girona. Facultat de Lletres, 1998. [Capítols I-XV]; Id., «De l'inferno de Dante a l'infern teològic del framenor castellaní Joan Pasqual», *Mot, so, razó* 4 (2005), p. 21-33.

Jaume de Cardona, bisbe de Vic. Predicà a Barcelona per la festa per la canonització de Vicent Ferrer, l'any 1456²⁰¹.

Pere Papiol. Predicador de la seu de Lleida cap a 1465²⁰².

Joan Alou, segle XV. Dominic del convent de Girona. Els seus suposats sermons no estan identificats²⁰³.

Joan Roca, OFM. Actiu el primer terç de segle XV. Lector a la catedral de Girona, predicà a Girona i al concili de Constança²⁰⁴. Podria ser el mateix Joan Roca ordenat l'any 1377²⁰⁵ i el Joan Roca acusat de predicar la Immaculada Concepció de Maria l'any 1407 a Barcelona²⁰⁶.

Pere de Tarragona. El carmelita va tenir la desgràcia que els oficials de Moya, un dia de pluja en que anava "predicando la palabra de Dios" per Castella, prop de la frontera amb Aragó, se li quedaren "I breviario e otros libros de predicaciones", a més de "I puerco salado e muytos otros trueços de toçino e seys florines que li havian dado por Dios", i el ruc on ho portava tot. Fins el rei Pere va reclamar el ruc, el tocino i els llibres de predicació²⁰⁷.

Pere Martínez de Llobera (s. XV) Surt anomenat com a predicador agostí²⁰⁸.

Pedro Cíjar (-c.1452). Rodríguez dona notícia d'uns *Sermones dominicales y de santos*²⁰⁹ que li han estat atribuïts.

Jerónimo Casas (-1456). Segons Llamas, aquest carmelita aragonès visqué molts anys a Bolonya. Deixà uns *Sermones*²¹⁰.

Luis de Santa Cruz. Confessor de Joan II, mestre en teologia per Lleida i predicador, segurament aragonès. El mes d'agost de 1458 rebutja una invitació

---

²⁰¹ *Llibre de les solemnitats*, I, 218.

²⁰² Lladonosa 1970, 108. Sanahuja 1947, 180-81.

²⁰³ Sorio 1959, 70; Robles 1972, apéndice, 3; Collell 1965, 27; DHGE XXVI, 1219.

²⁰⁴ Vázquez 1971, 284; Sanahuja, 1959, 190.

²⁰⁵ Webster 1980, 543: *Obres completes de Bernat Metge*. Barcelona, 1950, p. 277-278.

²⁰⁶ Webster 1980, 543. Sanahuja 1956, 240-241; 1959, 190. Gazulla 1905, 84-85 (doc. XXXIII).

²⁰⁷ Rubió i Lluch 1921, 261-262.

²⁰⁸ Villegas 1971, 337.

²⁰⁹ Rodríguez 1969, 295.

²¹⁰ Llamas 1971, 382.

per fer el sermó de l'Assumpció de la Verge per haver estat nomenat confessor i predicador reial. Ambrosio Sánchez l'assenyala com a autor de sermons antijueus²¹¹, però no en dóna referències. Probablement s'han de trobar al *Bullarium franciscanum*, com indica Fernández Serrano²¹².

Antoni Bou, (-1461) Sabem que el capellà d'Alfons el Magnànim sermonejà l'any 1458 a la Catedral de València sobre les relíquies enviades pel papa Calixte:

...lo dit reverend mestre Antoni Bou, sermonà en la seu de València les gràcies e les relíquies que portava de Roma, donades e atorgades per nostre Sant Pare Papa Calixti (...) un tros del vel de la Verge Maria; una sageta ab la sang que fonc assagetat lo gloriós sant Sebastià; del cap de sent Calixti; un tros de la gonella e del sepulcre de senta Caterina; ossos de sent Abdon e Senén; ossos dels germans de sent Cosme e sent Damià; e moltes altres relíquies

Melcior Miralles, 1988, 104

A més, té uns *Sermones de Sanctis* (el ms. 154 de la Catedral de València?) i un *Sermonari de mestre Bou*²¹³. L'inventari dels llibres d'Antoni Bou ha estat editat²¹⁴.

Rafael Garcia, OP (-1469). Rodríguez localitza, entre altres obres seves, un *De Concionum*, al convent de Sant Domènec de València. Fuentes diu que va ser Inquisidor de Mallorca i, l'any 1461, de València²¹⁵.

Joan Garcia, OP. Bisbe de Mallorca i confessor d'Alfons el Magnànim. Predicà un sermó anticonciliarista en la coronació d'un papa a mitjans segle XV²¹⁶. Donat l'ordre al que pertany, es podria identificar amb un homònim entre els membres de la comitiva de Vicent Ferrer.

Berenguer de Solsona,, OFM. Predicà el sermó en la cerimònia per la mort del rei Alfons el Magnànim. No tenim el sermó, però degué ser interessant, si es té en compte el comentari de Jaume Safont:

---

²¹¹ Sánchez Sánchez 1998, 103.

²¹² Fernández Serrano, Francisco, *Obispos auxiliares de Zaragoza en tiempos de los arzobispos de la casa Real de Aragón (1460-1575)*, p. 62-63. Sanahuja 1947, 181, 240; Vázquez 1971, 290.

²¹³ Rodríguez 1967, 294.

²¹⁴ Sanchis Sivera 1999, 96.

²¹⁵ Rodríguez 1969, 302. Fuentes 1930, 149-50.

²¹⁶ Oliver 1970.

E preycà-y mestra Berenguer de Solsona, del ordre de Sent Ffrancesch dels frares menors de Barchinona, lo qual dix moltes falcies en la trona. Déu lo-y perdó

Jaume Safont, *Dietari*, p. 104

També predica l'any 1479 en una cerimònia per l'ànima del difunt Joan II²¹⁷.

Jordi d'Ornós. Cancellier d'Alfons el Magnànim i posteriorment bisbe de Vic (1424-25). Té publicat un sermó del Concili de Constança²¹⁸. També participà amb sermons al Concili de Basilea. Entre els seus sermons conservats a una 'Biblioteca basileense', hi ha fragments en català²¹⁹.

Jordi d'Ornós escrigué una curiosa carta al rei, informant-lo de la predicació per la Llombardia de Manfred de Vercelli (de Novara, segons la carta). Allò més curiós no era la predicació en si, que era semblant a la de Vicent Ferrer, sinó la formació d'un grup de seguidors que es declaraven membres del tercer ordre de sant Domènec. Jordi d'Ornós testimonia que no es flagel·laven, i que es va haver de dissoldre la comunitat perquè les dones eren casades, i a "instància dels mesquins de marits"²²⁰.

Mateu d'Agrigento, OFM (1377-1450). Sorpren la relativa manca d'interès de la historiografia catalana per aquesta important figura de la predicació medieval, sens dubte ensombrida per la predicació de Vicent Ferrer. Algunes de les darreres novetats bibliogràfiques procedents d'Itàlia, on els darrers anys hi ha un alt interès en la figura de fra Mateu i de la reforma observant, són de difícil consulta a casa nostra²²¹.

De possible ascendència valenciana o catalana²²² (el seu cognom seria Guimerà), aquest franciscà, un dels majors defensors de la reforma observant, predicà si més no a València, Barcelona, Girona, Vic i Osca. Tant el seu èxit com la insistència de la reina Maria per què es quedés a predicar han estat estudiats en

---

²¹⁷ Sanahuja 1959, 193.

²¹⁸ Finke, *Acta Concilii Constanciensis...*, II, 168-169 i 526.

²¹⁹ Vilallonga 1993.

²²⁰ ACA, Cancilleria, Cartes Reials, Ferran I, 3305r. (caixa 26)

²²¹ Els estudis sobre Mateu d'Agrigento estan tenint els darrers anys un important avanç, especialment a Itàlia. Vid. Rotolo 2006. (☞); Mariani 1993. Pietro Sorci i Concetto del Popolo estan preparant l'edició del Quaresimale del manuscrit 18 II 3 de la Bibl. Piervissani de Nocera Umbra, de la qual es pot llegir uns fragments i un avanç d'anàlisi a Del Popolo, 2005 (☞), a http://www.franciscan-archive.org/de_cecilia/opera/quadrag.html i a http://www.franciscan-archive.org/de_cecilia/opera/de_ieiunio.html A afegir a aquesta bibliografia M. Sensi, «Il Quaresimale del b. Matteo da Agrigento minore osservante (+ 1450) (Nocera Umbra, Bibl. Seminarile, cod. II/3)», *Bollettino Storico della Città di Foligno*, XIX (1995), pp. 7-74.

²²² Per la biografia actualitzada, vid. Rotolo 2006, 81-92.

profunditat²²³. En la seva predicació estengué la devoció al nom de Jesús, iniciada per Bernardí de Siena, mestre seu, i criticà durament la concessió de censals.

Sabem que predicà a València les quaresmes de 1426 i 1427, i estigué a Barcelona el mateix any 1427 i el febrer de 1428. Entre les dues estades hi ha documentada una gira per Vic, Girona i Osca. Després d'una estada a Sicília, tornà a principis de 1430, quan sembla que predicà a Tortosa²²⁴.

Guillem Rossell, OCarm. L'any 1451, els consellers de Vic escriuen al provincial dels carmelites a Catalunya demanant-li que Guillem Rossell continuï com a prior del monestir de Vic, ja que “per la sua bona vida, predicacions e operacions demostrades en lo dit monastir, se ha tirat aquest pobla han haure an aquell hoc a ell una grandíssima voluntat”. A més, li demanen que enviï “alguns valents predicadors e altres conventuals” per continuar la tasca del carmelita²²⁵.

Martí Trilles, OP (-1454). Rodríguez dóna notícia de nombrosos volums de sermons d'aquest dominic, Inquisidor de la província d'Aragó, cap dels quals està localitzat²²⁶. Es podria identificar amb un dels predicador de la companyia de Vicent Ferrer.

Marc Bonfill. Autor d'alguns dels sermons del manuscrit BC 478, del qual s'editen sermons en apèndix. No hi ha evidències que el facin autor de tots els sermons, però tampoc es pot descartar la possibilitat que ho sigui. Hi ha pocs estudis sobre aquest personatge, que segueix essent un gran desconegut²²⁷.

Miquel Massó (-1462). Segons Torres Amat, escrigué diversos volums de sermons. Vilallonga creu que es pot identificar amb Miquel Massot, copista del *Tractatus de haeresi et de infidelium incredulitate* de Felip Ribot (BC 583) i autor d'uns sermonaris dels que, però, no dóna cap referència²²⁸.

Francesc Queralt, OP. De l'ordre dels predicadors. Feu el sermó en l'enterrament de Carles de Viana, el 6 d'octubre de 1462. Val la pena recordar el que diu el *Dietari* de Jaume Safont:

---

²²³ Rubió 1964.

²²⁴ Sanahuja 1959, 927-928.

²²⁵ Webster 1999, 136.

²²⁶ Rodríguez 1967, 285-286.

²²⁷ Vilallonga 1993, 45-47.

²²⁸ Vilallonga 1993, 144-145. Torres Amat 1836, 411.

E preÿcà-y lo reverend mestre Ffranchesch Queralt, del orde dels preÿcadors, confès que fonch del dit senyor, qui molt largament recità la sua virtuossícima vida e la gloriosa fi que feta havia ab molts miracles. E hac tanta de gent a oir aquest sermó, que no és memòria d'òmens que may sia stada vista tanta generació en una jornada dins la Seu de la dita ciutat.

Jaume Safont, *Dietari*, 141

Pere Carreres, OFM. mestre en teologia. Predicà a Girona la Quaresma de 1473²²⁹.

Agustí Ferrandis. Frare de l'observança de Sant Domènec. Tenim notícia de predicacions seves l'any 1476 a Llutxent i a principis de l'any següent a Xàtiva, València, Sant Bernat, Sant Onofre, Morvedre i Vinalesa. Sembla ser que després d'algun enfrontament amb la jerarquia, es retirà al seu monestir. A la mort d'un dels seus seguidors, Joan de Pròixita, tornà a València, d'on passà a Castella, on tornà a predicar durant dos mesos, fins que morí²³⁰.

Guillem Tolsà, OCarm (c.1450 - ?). Carmelita, nascut a Perpinyà. Predicador precoç, als vint-i-cinc anys (1476), ja rebia elogis i era cridat a predicar la Quaresma a Perpinyà. El mateix any predicà a Girona²³¹.

Joan Rey, OP. Predicà l'any 1451 a l'església de sant Miquel de Mallorca un sermó marcadament messiànic²³².

Bartomeu Catany (-1462). Franciscà mallorquí de tendència lul·lista. Algaida donà fa temps notícia de dos volums de sermons a la Biblioteca Provincial de Palma amb el títol *Homiliae et sermones multiplices pro universis anni diebus in quibus praedicari solet*, dels quals n'edità tres²³³.

Gabriel Llompart fa referència a un sermó teatralitzat (o una representació teatral basada en un sermó) predicat per Bartomeu Catany el divendres sant de 1444 a la Catedral de Mallorca²³⁴.

---

²²⁹ Sanahuja 1959, 191.

²³⁰ Miralles 1988, 192-196.

²³¹ Sanahuja 1959, 193; Fita 1876, 34; Casadevall 2007, 67.

²³² Trias 1995, 108.

²³³ Algaida 1931. Rodríguez 1967, 295. Malauradament, no he pogut localitzar el recent llibre de Guillem Morro, *Bartomeu Catany: un teòleg al servei del compromís i la concòrdia*. A GoogleBooks es pot llegir la *Vida del bendito padre fray Bartoloné Catany* d'Antoni Furió (Palma de Mallorca, 1851). (📖)

²³⁴ Llompart 1998.

Trias fa referència a la seva tasca com a predicador actiu durant la Revolta forana i resumeix el seu marcat franciscanisme i el seu pensament polític²³⁵.

Joan Agustí, OP (-1467). Predicador especialment actiu a València. Predicà també a Córdoba, on morí²³⁶.

Joan Fort, canonge de Perpinyà. Sanahuja l'anomena com a predicador de Quaresma a Girona l'any 1474²³⁷.

Domènec de Catalunya, OP. Visqué gairebé tota la vida a Itàlia, i és conegut per fundar un hospital a Pavia. Ha de ser el mateix Dominicus de Catalonia de què parla Robles. Té un sermó dedicat a la Mare de Déu²³⁸.

Pere Terrassa, OCarm (Petrus Terasse). General de l'ordre dels carmelites. El seu sermó predicat davant el Papa, conegut com a *Oratio de divina providentia*, es publicà l'any 1483²³⁹.

Climent Ferrer, OP. Hi ha poca informació d'aquest dominic del convent de Sant Mateu, autor d'uns *Sermones Dominicales y de Santos*²⁴⁰.

Fra Gonzalo Flores. Mercedari. Segons Hinojosa, destacà com a predicador, a més de ser confessor de Joan II.

Pere Joan Llobet. El Divendres Sant de 1460, dugué a terme un sermó representat des d'un escenari amb el tema del Davallament de Crist als Inferns, envoltat de pintures i representació teatral²⁴¹.

Gabriel Desclapers, canonge de la catedral de Barcelona. Aquest mestre de l'escola lul·lista apareix com a "predicatori fecundo" l'any 1479²⁴².

Isabel de Villena (1430-1490). Albert Hauf va posar sobre la taula la possibilitat que Isabel de Villena prediqués a les monges del seu monestir. Tot i que "l'extrema llargària de les parts i la desproporció entre algunes consideracions(...) obliga a dubtar seriosament que el text d'aquest tractat fos mai

---

²³⁵ Trias 1995 108-110

²³⁶ DHEC, I, 28.

²³⁷ Sanahuja 1959, 191.

²³⁸ Robles 1972, apèndix, 14; DHEC II, 27.

²³⁹ Consultable en línia a la Biblioteca Digital Hispànica (BDH). Vid. Antonio, II, 242.

²⁴⁰ Hinojosa, Diccionario..., 215; .

²⁴¹ Llompart 2001, 144-45 i 149.

²⁴² ACB, vol. 847, fol. 123v. Vid. Toldrà 2011, 100 (nota 71).

utilitzat”, no hi ha dubte que Isabel de Villena tenia prou capacitat i autoritat com per predicar parts d’aquest tractat o de la seva *Vitae Christi*.

Darrerament, la troballa d’una obra que comparteix característiques de les *Vitae Christi* i els sermons, i que segueix de prop la *Vita Christi* d’Isabel de Villena, ha tornat a posar el tema sobre la taula. Les semblances són tan grans, que es pot considerar aquest *Tractat de la Passió*, fins fa poc atribuït a Eiximenis, un exemplar manuscrit de la VCV, i l’obra, com un “hibrido de sermón-tratado”²⁴³.

Joan de Margarit i Pau, bisbe de Girona. Predicà en la cerimònia per la mort del rei Joan II d’Aragó, el dia 30 de gener de 1479²⁴⁴.

Francesc Prats (1454-1496). Prevere, autor d’unes *Astacions e hores representant la Passió de Christ* editades a Miramar l’any 1487²⁴⁵, literàriament properes als sermons.

Mestre Joan Major. Mestre en sacra teologia de Cervera, potser jueu convers. Predicà als jueus de la seva vila natal l’any 1492²⁴⁶.

Francisco Segarra, OFM. L’any 1492 aquest franciscà predicà a València i al convent de Santa Maria de Jesús de Lleida²⁴⁷.

Joan Roís de Corella (1435-1497). Un important canvi vital, les causes del qual no són massa conegudes, van fer que aquest famós escriptor profà acabés sent mestre en teologia i escrivint obra religiosa. Segons Miquel i Planes, l’any 1489 Joan Ruís predicà a la catedral de València²⁴⁸. Si hem de creure els elogis de Bernat Fenollar, es podia comparar amb el mateix sant Pau²⁴⁹. Malauradament, no ens ha arribat cap sermó seu. Les seves obres religioses mostren alhora lligams amb la temàtica medieval i fins i tot un estil menys classicitzant del que ofereix el mateix autor en obres profanes. Es tracta del que ell mateix anomenava ‘estil baix’, més d’acord amb una voluntat pietosa o catequètica que literària.

---

²⁴³ Hauf 2006, 30-39. Es tracta del ms. Madrid, BN, 4327.

²⁴⁴ *Llibre de les solemnitats*, I, 314.

²⁴⁵ Llompart 1972, 279. Trias 1995, 118-121

²⁴⁶ Llobet i Portella 2002-2003. Miró i Baldrich 1985, 83.

²⁴⁷ Vázquez 1971, 263.

²⁴⁸ Miquel i Planes 1912, XIII, que ho cita de l’Arxiu Capitular de València, vol. 1506, A, f. 31.

²⁴⁹ Miquel i Planes 1212, XIII-XIV. La cita, al mateix llibre, p 431.

Joan Marquès (-1499). Confessor de Ferran el Catòlic. Coll troba predicacions seves el 15 de novembre de 1483 a la catedral de Girona, en motiu del Capítol Provincial de l'ordre de Predicadors. Els darrers anys de la seva vida fou bisbe de Patti (Sicília)²⁵⁰.

Antoni Ros, OP (-1504). Confessor de Ferran II i predicador. Provincial dels dominics entre 1498 i 1504²⁵¹. Apareix predicant en els actes per la creació de la Inquisició, l'any 1487, en la qual els conversos de Barcelona van haver de participar en una processó que acabà a la catedral, on “mestre Ros, frare del dit monestir los ha sermonats”²⁵². L'any 1490, rebia 40 sous per dos sermons de fe predicats a Girona, on residia en aquells moments²⁵³.

Guillem Serra, OFM. Mestre en teologia. L'any 1504 predicà un sermó per la mort de la reina Isabel de Castella a la catedral de Barcelona²⁵⁴.

Narcís Vinyoles (-d. 1511). La seva *Omèlia sobre lo psalm Miserere mei Deus* va ser editada l'any 1499 a València, reeditada l'any 1992, i ara és consultable en línia a la Biblioteca Digital Valenciana²⁵⁵.

Jeroni Fuster (-d.1511). La seva *Omèlia sobre lo psalm De profundis* va ser editada a València l'any 1490. Reeditada l'any 1992, és consultable en línia a la Biblioteca Digital Valenciana²⁵⁶.

Joan d'Enguera, OP (-1513). Inquisidor general de la Corona d'Aragó i confessor de Ferran II, de qui negocià el segon matrimoni amb Germana de Foix. Fou bisbe de Vic (1506-11), Lleida (1511-13) i Tortosa (1512-13)²⁵⁷.

Martín García (1441-1513). Predicador del rei Ferran II. El recull dels seus sermons fou editat a Saragossa l'any 1517. Els seus sermons es caracteritzen per les argumentacions contràries a l'Islam i el judaisme.

---

²⁵⁰ Coll 1952, 148-150. Robles 1972, apèndix, 31; Fuentes 1930, 188.

²⁵¹ Coll 1952, 143-148.

²⁵² Ventura 1973, I, 48-52, que sembla treure-ho del Dietari del Consell, de 14 de desembre de 1487.

²⁵³ Ventura 1973, II, 100-1; ACA, Reial patrimoni, Mestre Racional, leg. 2810, peça 7, s.f.

²⁵⁴ Vázquez 1971, 271; Sanahuja 1935, 424.

²⁵⁵ <http://bivaldi.gva.es/es/consulta/registro.cmd?id=332>. Inclou enllaç a Ferrando 1978.

²⁵⁶ http://bivaldi.gva.es/consulta/resultados_navegacion.cmd?id=69566&posicion=1&forma=ficha.

Inclou enllaç a Ferrando 1993.

²⁵⁷ Lladonosa 1970, 101; Villanueva XVII, 49.

Guillem Caselles. Inquisidor de Mallorca. Va ser nomenat primer inquisidor del regne d'Aragó, juntament amb Juan Franco, per la renovada inquisició reial, l'any 1483. Tant el Consell de Cent de Barcelona com el bisbe van oposar-se als nous inquisidors, als quals se'ls va prohibir la predicació.

Gaspar Esteve, OP. Frare dominic. Abans de ser confessor del rei Carles, apareix com a predicador a Barcelona l'any 1489²⁵⁸. També va ser lector a la Seu de Tortosa i autor d'un *Tractatus in defensionem ecclesiasticae immunitatis et libertatis* (Roma, 1520).

Baltasar Sorio (1457-1557). Ja al límits cronològics d'aquest treball, trobem l'autor de deu homilies dedicades al duc de Calàbria, editades l'any 1522²⁵⁹ i uns sermons a la Mare de Déu i diversos sants editat el 1538²⁶⁰. A més, la seva *Oratio litteralis fratris B. Sorio* és un sermó representat al convent de Sant Mateu (Castelló), cap a 1513²⁶¹.

El seu *De viris illustribus provinciae Aragoniae ordinis praedicatorum*, reeditat per Josep Maria de Garganta l'any 1950, és una important font per al coneixement dels autors dominics de la baixa edat mitjana, i com a tal apareix a la bibliografia.

Juan Agustín, O.P. Surt anomenat com a predicador, especialment de la devoció al rosari, que a finals de segle XV es comença a estendre per l'occident cristià²⁶².

Altres predicadors

Agruparem en aquest apartat noms de predicadors que comparteixen una zona o un àmbit de predicació, dels quals coneixem poca cosa més que el nom, i que pot ser més profitós agrupar d'aquesta manera que cronològicament.

Miró i Baldrich dona una llarga llista de predicadors a Cervera durant el segle XV²⁶³. N'hi haurà, doncs, prou amb recapitular breument la llista per ell

---

²⁵⁸ Llibre de les solemnitats, p. 415.

²⁵⁹ Divini eloquij expositoris acutissimi fratris Balthasar Sorio ... super psalmu[m] xxxiiiij homelie decem ad serenissimum & illustrissimum Calabrie ducem directe

²⁶⁰ Sermones Deipare virginis sanctoru[m]q[ue] per circulu[m] anni. Tortosa, Arnau Guillem de Montpezat, 1538.

²⁶¹ Alcina, Joan F., «La Tragèdia Galathea d'Hercules Florus i els inicis del teatre neollatí a Barcelona i València», dins *El teatre català*, p. 247.

²⁶² Gómez 1971, 177.

donada, amb la indicació del nom i els anys de predicació: Gil Benet (1417 i 1429), Tomàs de Vallclara (1418), Joan Basset (1424), Pere Gacet, OFM (1427)²⁶⁴, Joan Blausià, OP (1428), Joan Mieres, OSA (1429), Miquel Bramon, (1433), Francesc Puig (1433, 34), Bernat Lluçà, OFM (1435), Joan Simó, OFM (1437), Pere Moià, OP (1438), Frare Rafel, OSA, (1439), Jaume Filibert, OP, (1440 i 1441), Joan de Tàrrega (1442), Rafel Garcia (1445), Miquel Guerau, Berenguer Dueca (1448), Guillem Carreres, OP (1449), Mateu Rella, OSA (1450)²⁶⁵, Joan Mir (1452, 1459), Guillem Balaguer (1453, 1476), Julià Marquès, OSA (1454), Miquel Duran (1455), Martí Miquel, Joan Agustí (1462), Miquel Guerau (1466, 1467), Francesc Alòs, OP (1470), Joan de Poyo, OFM, (1471), Guillem Solsona, OSA (1475), Berenguer Gisbert, OP, (1477), Ponç Corallí (1478), Miquel Sala, OP, (1487), Gaspar Coscó, OP (1488), Galceran Cassanyacs, OP (1489), Gaspar Fagol, OP (1490), Mestre Fayal (1491), Francesc Colell (1492), Bernat Tenda, OFM (1493), Joan Enguera, OP (1494, 1495), Bernat Perés, OSA (1496) i Francesc Benet, OP (1497, 1498)²⁶⁶.

A aquests cal afegir Pere Moyà, OP (1421), Bernat Abril, OSA (1425), Jaume Marçà, OFM (1443), Joan Serra, OFM (1444), Pere de Tàrrega OFM (1445), Guillem Arbonès, OSA (1446), Bartomeu Penadès (1453) Gibert Franc, OP (1449), Galceran Cassanyacs, OCarm (1489 i 91)²⁶⁷.

A aquests cal afegir els citats per Llobet i Portella²⁶⁸: Lluç (1431) i Gilabert, convers (1431).

Jaume Riera²⁶⁹ dona notícia de diversos predicadors (la majoria jueus conversos) que desenvoluparen campanyes de predicació als jueus gràcies a autoritzacions reials per predicar: Jaume Pere (Pérez?) (1308), Joan d'Osca (1320 i 1328), Jimeno Pérez (1333), Pere de la Mercè (1339), Romeu de Pal (1344), Pere de Gràcia (1347), Moxé Daniel (1358), Nicolau de Gràcia²⁷⁰ (1360), Arnau

---

²⁶³ Miró i Baldrich 1995.

²⁶⁴ Hi ha més notícies de les seves predicacions a Lleida. Vid. Miró i Baldrich 2009, 202.

²⁶⁵ Arribà a prior del convent de Barcelona. Vid. Miró i Baldrich 2009, 207.

²⁶⁶ Sanahuja 1959, 193, fa referència a un Francesc Benet, OFM, que predicà a Girona per l'arribada d'un brot de pesta l'any 1476.

²⁶⁷ Per aquests darrers predicadors, vid. Miró i Baldrich 2009.

²⁶⁸ Llobet 2002-2003.

²⁶⁹ Riera 1987.

²⁷⁰ Pons 1984, I, 242-244 recull documents reials referents a la seva predicació per Mallorca.

d'Estadella (1358), Pere Ferràndiz (Pedro Fernández de Tudela, 1399)²⁷¹, Guillem de París, Jaume Romeu, Guillem Català i Juan Fernández (1389).

Alguns conversos havien entrat en religió i predicaven com a dominics o franciscans, però altres, que restaven seglars, semblen rebre autoritzacions reials que els permetien predicar únicament als jueus i potser a musulmans. És el cas de Nicolau de Gràcia i de Pere Serra. Encara coneixem el probablement convers Domènec Mur, que es dedicava a convertir jueus i musulmans, tot i que no queda clar que fos estrictament predicador²⁷².

Rosselló²⁷³ recull nombrosos predicadors dominics a Mallorca entre 1410 i 1418: Julià Tallades, Antoni Alou (=Antoni Salou?), Pere Ayaces, Pere Tur, Pere Pujades, Guillem Oliva, Llorenç Esteve, Jaume Cendra, Pere Forest, Guillem Torre (=Guillem Torrents?), Antoni Clar, Andreu Miquel, Guerau de Rada, Berenguer Setma, Bernat Vicens, Antoni Pi (=Antoni des Pi?), Ramon Pujol, Tomàs Climent, Ramon Pujals, Domènec Joan, Francesc Coll, Llorenç Belluga, Cristòfor Carrió, Joan Torrents, Joan Domingo, Antoni Murta, Francesc Miró, Guillem Esplugues, Gabriel Jacomini (Giacomini), Pere Pedriça, Joan Jover, Ramon Condor, Pasqual Borràs, Mudoy Bellvalet, Pere Costa, Pere Pujol, Iu Lladó, Pere Busquets, Joan Eyech i Pere Costa.

A Tortosa, coneixem els nom d'alguns lectors de la Seu. No en tenim sermons, però el càrrec de lector comportava normalment la predicació de la catedral. Entre els coneguts hi ha Bartomeu Gastó, Guillem Cunill, Francesc Marmany, Antoni Despuig i Joan Sanç²⁷⁴. A la mateixa ciutat coneixem predicadors franciscans com Pere Tomàs, Ramon Muntaner, Guillem Gralla o Ferrer de Vergós²⁷⁵.

Finalment, hi ha alguns predicadors dominics sense sermons localitzats: Jaume Ferrer, Jaume Just (-1459)²⁷⁶, Juan Pedro (-1470)²⁷⁷, fra Pasqual Borràs (-1447) de València, i fra Joan Fort del convent d'Osca (de qui es conserva un

---

²⁷¹ Llobet 2002-2003, 27-34

²⁷² Mutgé 1992, 83; 351-2.

²⁷³ Rossell 1981, 105-109, que presenta tots els noms en forma castellanitzada. Dono la forma catalana dels noms. En alguns casos és probable identificar dos noms molt propers amb el mateix predicador. Indico aquesta possibilitat entre parèntesis.

²⁷⁴ Alanyà 2007, 169-171.

²⁷⁵ Vives 2003, 253-255.

²⁷⁶ Robles 1972, apèndix, 28; Fuentes 1930, 181-82.

²⁷⁷ Robles 1972, apèndix, 34; Fuentes 1930, 264-265.

manuscrit de temes predicables a la BNF²⁷⁸), Pasqual Borràs (-1447)²⁷⁹, Mestre Corneli²⁸⁰, Climent Ferrer (lector del convent de Tortosa a finals de segle XV²⁸¹) i Raimon Folch (-1444)²⁸².

El cas de Juan Cristòfor de Gualbes és més complex. Prior del convent dels dominics de Barcelona i Inquisidor de la Corona d'Aragó, té diversos reculls de sermons no localitzats o perduts²⁸³. Vilallonga cita, sense donar referències, uns *Sermones* i un *Quaresimale*²⁸⁴.

Segons Jaume Safont, també predicà en la cerimònia de difunts del conestable Pere de Portugal, el 8 de juliol de 1466 i de Joan de Calàbria, lloctinent de Renat d'Anjou, rei nominal en aquells moments, el 21 de desembre de 1470.

E preycà-hi fra Johan de Gualbes, conventual del monestir de preycadors de Barchinona, lo qual tostemps, ab deguda honor sua parlant, dix moltes falcies en favor del dit senyor.

Jaume Safont, *Dietari*, p. 206.

E preycà-y mestre Johan Christòfor de Gualbes, del orde dels frares preücadors de Barchinona, qui recità infinides virtuts del dit senyor e de la sua progènia, e confortà molt los pobles en haver bona speransa de haver victòria de nostres enemichs.

Jaume Safont, *Dietari*, p. 222

Zurita dona notícia de l'actuació de Joan de Gualbes durant la guerra civil. Segons la seva narració, el predicador dominic hauria justificat la deposició de Joan II basant-se en un *thema* de l'Eclesiàstic:

Por las injusticias e injurias y denuestos y por diversos engaños se mudaría el reino de gente en gente.

Gualbes no només predicà, sinó que

Ordenó un tratado desto dirigido al rey, reprobando el regimiento con que había gobernado el principado y todo el proceso de la prisión del príncipe su hijo...

A més, Gualbes no treballava sol:

---

²⁷⁸ Sembla que hi ha informació, però no he pogut consultar, «Dominican History Newsletter», XIV (2005), apartat *De traditione intellectuali Ordinis*.

²⁷⁹ Robles 1972, apèndix, 9.

²⁸⁰ Robles 1972, apèndix, 16; Sorió, 1950, 62.

²⁸¹ Robles 1972, apèndix, 18.

²⁸² Rodríguez 1967, 281. Robles 1972, apèndix, 20; Fuentes 1930, 142-143. Hinojosa el cita com a autor de diversos llibres de sermons. Vid. Hinojosa, Diccionario, p. 257.

²⁸³ Robles 1972, apèndix, 23. Rodríguez 1967,

²⁸⁴ Vilallonga 1993, 109-110.

Andaban éste y otros sus secuaces alterando y conmoviendo los pueblos (...) Persuadian a las gentes rudas e ignorantes que como el rey persiguiese una causa injusta contra el príncipe su hijo y contra la patria (...) no eran tenidos de obedecer sus mandamientos sino defender la justicia según los mandamientos de Dios

Zurita, *Anales*, vol. 7, lib. XVII, cap.42, p. 420-422.

És a dir, Gualbes predicava noresmenys que el dret de deposició dels monarques per part del poble.

Valeri d'Aragó, OP (segle XIII-XIV). Sorió li cita uns *Sermones*, que recull Robles²⁸⁵.

Joan Fabra. El ms. 269 de l'arxiu de la catedral de València conté uns sermons d'un bisbe *Naturensis*. Els sermons van ser "facti in civitati Barchinona in parrochia Sancti Justi, anno Domini MCCCCXXXIII"²⁸⁶. A la *Hierarchia Catholica* i als *Annales* de Wadding apareix un Iohannis Fabri, bisbe *Naturensis* desde 1435, que podria ser l'autor dels sermons²⁸⁷.

Tomàs Alsina. Franciscà espiritual. Cuscó el situa com a confessor de Joan I i, probablement de gran, resident a Vilafranca²⁸⁸. També sabem que anà amb Francesc Eiximenis a pacificar el convent franciscà de Barcelona, però la documentació no dóna gaire informació de la seva activitat²⁸⁹.

Predicadors laics i predicadores a Catalunya

Tot i que com a norma general els laics no podien predicar, es poden trobar, en diversos àmbits lingüístics, algunes excepcions tant legals²⁹⁰ com *de facto*. Entre la predicació laica destaca la duta a terme pels càtars, valdesos, lolards anglesos i pels beguins i beguines de la *Devotio Moderna*. Malgrat algunes excepcions (no tenim aquí en compte la predicació a jueus, que sovint duien a terme conversos) la majoria de dones i homes laics predicaven fora de l'autorització de l'Església:

---

²⁸⁵ Robles, 1972, apèndix, 44; Sorió 1959, 63.

²⁸⁶ Olmos 1963, 194; Torres Amat 1836, 714.

²⁸⁷ Wadding, *Annales minorum*, X, 169.

²⁸⁸ Cuscó 2005, 55.

²⁸⁹ Webster 1983.

²⁹⁰ Kienzle 1999, 35, cita autoritzacions al Tercer ordre dels Humiliats italians (1202) i als Pobres de Lió (1208).

Nicolau de Calàbria. L'any 1357 va ser cremat un *Virbigale* de Nicolau de Calàbria i el seu mestre, Gonzalo de Cuenca²⁹¹. Nicolau predicava a Barcelona l'any 1352.

Bartomeu Genovès (Janoès). Batlle²⁹² dona notícia que Genovès escrigué un *De adventu Anticristi* anunciant la vinguda de l'Anticrist el dia de Pentecosta de 1360. Aquest ciutadà de Barcelona d'origen mallorquí va ser jutjat sense possibilitat de defensar-se. Es va retractar i el llibre va ser cremat.

Gabriel Llabrés parla d'un llibre titulat “La disputa que en Bartomeu Janovès de la illa de Menorcha hach ab alguns subtils jueus²⁹³”. Antonio Oliver el caracteritza com a “predicador laico”²⁹⁴ i Madurell edità una carta al rei Pere el Cerimoniós de 1369 informant de l'empresonament de Genovès per ordre de Nicolau Eimerich²⁹⁵.

Duran de Baldach. Beguí, “ignibus concremati” l'any 1323²⁹⁶.

Fra Bonanat i Pere Oler. Predicaven l'any 1320 les doctrines dels beguins. Acusats per Nicolau Eimerich, fra Bonanat es retractà i pogué salvar la vida, mentre que Pere Oler, morí a la foguera²⁹⁷.

Pel que fa a dones predicadores²⁹⁸, destacaren personatges com Hildegarda de Bingen²⁹⁹ i la seva deixebla Sigewize, Rosa de Viterbo (1234-1256), Umiltà de Faenza³⁰⁰ (1226-1310), Caterina de Siena (1347-1380) i Margarita Porete. Caldria afegir, ja fora de l'àmbit temporal d'aquest treball, la figura de la Santa Juana, recentment estudiada per María Victoria Triviño³⁰¹.

---

²⁹¹ Menéndez Pelayo 1956, 583-584.

²⁹² Batlle 1970.

²⁹³ Dins la secció notícies de la Revista de Menorca, 1896-97.

²⁹⁴ Oliver 1963, 160.

²⁹⁵ Madurell 1979-82, 314.

²⁹⁶ Menéndez Pelayo 1992, 720; Eimerich, *Directorium*, 283.

²⁹⁷ Trias, 1995, 89; Menéndez Pelayo 1992, 720; Eimerich, *Directorium*, 283.

²⁹⁸ Kienzle 1999, 36-40; i els article de Kienzle, Brenon, Bériou, Muessig, Pryds i Rusconi a Kienzle – Walker, 1998 (☞).

²⁹⁹ Vid. Kienzle 1998

³⁰⁰ Vid. Mooney, Catherine M. «Authority and inspiration in the Vitae and Sermons of Humility of Faenza», dins Muessig, Carolyn, (ed.), *Medieval Monastic preaching*, Leiden – Boston - Colònia, Brill, 1998, p. 123-144 (☞).

³⁰¹ Triviño, María Rosa, *Mujer, predicadora y párroco. La Santa Juana (1481-1534)*. Madrid, BAC., 2005; Eadem, *Inspiración y ternura. Sermones marianos de la Santa Juana (1481-1534)*. Madrid, BAC, 2006

Pel que fa a la predicació femenina, Elena Botinas, Júlia Cabaleiro i Maria dels Àngels Duran han començat a donar llum sobre els grups de beguines a la zona lingüística catalana. Entre les idees principals del seus estudis, cal diferenciar entre les beguines, les terciàries franciscanes i les espirituals. A la zona mediterrània en general hi havia un predomini d'agrupaments reduïts de beguines que coexistien amb un beguinatge individual. Aquestes comunitats, mai assolien una mida tan gran com als països del centre d'Europa³⁰².

Sembla que les tasques principals de les beguines a la Corona d'Aragó se centraven en l'assistència a malalts i moribunds. Només en algun cas excepcional se les esmenta com a educadores, i no he trobat cap indicatiu de predicació femenina, tret de la més que probable d'Isabel de Villena per a la seva comunitat religiosa.

Altres autors relacionats

Finalment, hi ha autors que tot i no ser autors de sermons, per motius diversos il·lustren l'existència de sermonaris o obres relacionades amb la predicació, i que val la pena recordar:

Antoni Caldés. Franciscà, confessor de Maria d'Aragó, a qui escrigué un *Exercici de la Santa Creu*³⁰³.

Francesc Alegre. El traductor de les *Metamorfosis* d'Ovidi i el *De primo bello punico* de Polibi en versió de Leonardo Bruni té un Sermó d'amor. 'Sermó' significa en aquest cas 'Discurs' i queda fora, per tant, de l'àmbit d'aquest estudi. Pedro Cátedra ha tractat l'obra en un estudi sobre amor i pedagogia.

Bernat Oller (-1383). Prior general dels carmelites de Catalunya, donà la seva biblioteca al convent del Carme de Manresa³⁰⁴.

Entre les obres de la seva biblioteca hi figuren llibres d'astrologia, medicina, dret, les Col·lacions de Cassià, la *Summa de heresibus* de Guiu Terrena, el *Sermones super Cantica* de Sant Bernat, un *Tractatus diversis* de Franciscus Mayronis, uns sermons marials atribuïts a Sant Anselm, la *Summa confessorum* de Raimon de Penyafort i el *Contra Iudeos* de Pedro Alfonso.

---

³⁰² Botinas – Cabaleiro – Duran 2002, 32-33.

³⁰³ Vázquez 1971, 246; Sanahuja 1935; 1947.

³⁰⁴ analitzada per Torras 2004, 240-285.

A més, tenia els sermons marials de Iacobus da Varazze, i “tres llibres *Sermonum*, un anomenat *Sermones*, un altre de *Sermones et collationes*; un *opus sermonum diversorum*, i dos llibres amb el títol de *Sermones dominicales*”, a més de tres llibres *Scintillarum*, un *Tractatus de diversis materiis*, una *Summa de vitiis et virtutibus* de Guillem d’Autun i dos *Tractatus de virtutibus*³⁰⁵.

Funció moralitzadora dels sermons. Proves del procés d’aculturació a Catalunya

La següent recopilació de continguts extrets tant dels sermons editats en apèndix com d’altres ja editats anteriorment serà forçosament semblant a la ja feta en altres àmbits lingüístics³⁰⁶. S’intenta, però, no quedar-se en una simple enumeració de consells o demandes fetes pels predicadors, sinó intentar un anàlisi que permeti extreure conclusions de la posició del sermó en la societat medieval catalana.

La transmissió directa de doctrina ortodoxa: traduccions

Ja hem dit que la transmissió de doctrina era una de les funcions del sermó. Tot i la importància d’aquest aspecte, no hi ha gaires estudis especialitzats en la historiografia³⁰⁷.

Una manera evident d’ensenyar doctrina era traduir directament obres teològiques llatines. Com a exemple, hi ha el sermó BC478, 10r., *Credidi quia tu es Christus*, en què la major part del sermó és traducció de la *Summa Theologica* de Sant Tomàs:

Ara devets notar que diferència ha, *ut dicunt doctores*, entre creure Déu, creure a Déu hi creure en Déu. Car creure Déu és creure que Ell sia, e axí crehen los infels. Fins los diables an aquesta crehenca, *quia «Demones credunt et contramiscunt», ut dicit*

Videtur quod inconvenienter distinguatur actus fidei per hoc quod est credere Deo, credere Deum et credere

---

³⁰⁵ Torras 2004, 275.

³⁰⁶ Martin 1988, 353-420.

³⁰⁷ Destaquen Bolzoni 2002, 13-14 i Marcotegui, 2005.

Jacobus. Creure a Déu. *Sic credunt christiani mali. Nam «habent fidem informem» et cetera.* Mas creure en Déu és crehure, amar aquell e les sues obres. E aquesta crehenca se extén als vers amats de Déu. Com per tal cre/^{f.10v.} dultat va l'om a Déu, qui és la sua fi, *ut tangit Magister in 2º*, car en los membres de Déu, per amor sua, nos devem encorporar. *Autem Augustinus: «inquietum est cor nostrum donech requiescat in te».* Creure a Déu és creure la sua paraula, la sua doctrina.

in Deum

(...) Sed credere Deum esse convenit etiam infidelibus.

(...)haereticus qui discredet unum articulum fidei possit habere fidem informem de aliis articulis.

Sth, II-II, q. 2, art. 2

Hic respondit sanctus Thomas, quod Deus permittit facere miracula hominibus duplici ratione. Prima, per manifestar/^{11v.}veritat la qual algú diu. E per tant com les obres que són de la fe cathòlica sobrepugen humanal rahó, no's poden provar per rahó, més deven-se provar per argument de la virtut de Déu. Per què com hom veu que algú fa obres les quals tan solament Déu pot fer, crehegua hom les coses que diu de Déu. Tot axí, com hom veu que algú porta letres sagelades *cum anulo reges*, dóna hom crehenca que aquella és la volentat del rey en so que s'í conté. Ita de Christo et de sanctis facientibus miracula. *Secundo.* Se fan miracles per hòmens a mostrar la presència de Déu en l'om per gràcia del Sperit Sant, hon com hom veu que'l iust fa la obra de Déu, cregua la sua gràcia habitar en aquell. Per aquestes rahons davant los iueus *debut Christus facere miracula.* A de notar primerament que Déus era en la sua obra per gràcia no adoptiva, mas per unió. *Item* a manifestar que la sua doctrina sobrenatural era de Déu, e per cò estech covinent cosa *ut coram iudeis faceret miracula. Ideo dixit ipsius Christus, Iohanis Xº: «Si mihi non vultis credere, saltem operibus credite quod faciunt testium de me».* *Ad rationem inospitum respondit Iohanes Crisostomus* que acò és entès de senyal del cel

divinitus conceditur homini miracula facere, propter duo. Primo quidem, et principaliter, ad confirmandam veritatem quam aliquis docet. Quia enim ea quae sunt fidei humanam rationem excedunt, non possunt per rationes humanas probari, sed oportet quod probentur per argumentum divinae virtutis, ut, dum aliquis facit opera quae solus Deus facere potest, credantur ea quae dicuntur esse a Deo; sicut, cum aliquis defert litteras anulo regis signatas, creditur ex voluntate regis processisse quod in illis continetur. Secundo, ad ostendendum praesentiam Dei in homine per gratiam spiritus sancti, ut dum scilicet homo facit opera Dei, credatur Deus habitare in eo per gratiam. Unde dicitur, Galat. III, *qui tribuit vobis spiritum, et operatur virtutes in vobis.* Utrumque autem circa Christum erat hominibus manifestandum, scilicet quod Deus esset in eo per gratiam, non adoptionis, sed unionis; et quod eius supernaturalis doctrina esset a Deo. Et ideo convenientissimum fuit ut miracula faceret. Unde ipse dicit, Ioan. X, *si mihi non vultis credere, operibus credite.* Et Ioan. V, *opera quae dedit mihi pater ut faciam, ipsa sunt quae testimonium perhibent de me.*

Sth, IIIa pars, q. 43 art. 1

BC478 10r.

Secunda quaestio. Ja et cetera. Si la'n denotat ver Déu davant los jueus. *Respondunt doctores quod sic quare potaret dicere quod ipse erat filius, dicitur per III rahons.* Prima, per tal com los miracles que Jhesús fahia trespasaven tot poder creat. *Ideo Iohannis 9°: "Dixerunt omnes de ceco illuminato a seculo non est auditum" et cetera.* Si dongues Déu no era ab ell, *quare aparet propter ista miracula quod Christus erat verus Deus,* e, per consegüent, fals deyen los jueus que avia Jhesús Déu blasfemat. 2ª rahó per què los jueus podien conèxer que era Déu: *quia potestate propria faya tals obres, no faent oració axí com los altres purs hòmens.* Luch 6: «*Nam virtus de illo exibat et sanabat omnes*». *Ideo dicit Cirillus,* que non prenia Jhesús altre virtut a fer miracles mas ab la sua pròpia. E per tant deya Iohanes Crisostomus que "Quax /^{12r}. infinits miracles feya Jhesús per lochs e viles en les quals lo seu poder se notava ésser igual al poder de Déu lo Pare". E per co devien creure los jueus que el era fill de Déu. 3ª rahó era per la doctrina de Jhesús, per la qual se apelava fill de Déu. La qual cosa, si no fos axí no fora conformada per miracles. Per co és escrit, *Mathei primo,* que Jhesucrist avia potestat sobre los dimonis. Per [ço] apar que era fill de Déu

BC 478, f. 12r

miracula quae Christus fecit, sufficientia erant ad manifestandum divinitatem ipsius, secundum tria. Primo quidem, secundum ipsam speciem operum, quae transcendebant omnem potestatem creatae virtutis, et ideo non poterant fieri nisi virtute divina. Et propter hoc caecus illuminatus dicebat, Ioan. IX *a saeculo non est auditum quia aperuit quis oculos caeci nati. Nisi esset hic a Deo, non posset facere quidquam.* Secundo, propter modum miracula faciendi, quia scilicet quasi propria potestate miracula faciebat, non autem orando, sicut alii. Unde dicitur Luc. VI, quod *virtus de illo exibat et sanabat omnes.* Per quod ostenditur, sicut Cyrillus dicit, quod *non accipiebat alienam virtutem, sed, cum esset naturaliter Deus, propriam virtutem super infirmos ostendebat. Et propter hoc etiam innumerabilia miracula faciebat.* Unde super illud Matth. VIII, *eiiciebat spiritus verbo, et omnes male habentes curavit,* dicit Chrysostomus, *intende quantam multitudinem curatam transcurrunt Evangelistae, non unumquemque curatum enarrantes, sed uno verbo pelagus ineffabile miraculorum inducentes.* Et ex hoc ostendebatur quod haberet virtutem coequalem Deo patri, secundum illud Ioan. V, *quaecumque pater facit, haec et filius similiter facit;* et ibidem, *sicut pater suscitatur mortuos et vivificat, sic et filius quos vult vivificat.* Tertio, ex ipsa doctrina qua se Deum dicebat, quae nisi vera esset, non confirmaretur miraculis divina virtute factis. Et ideo dicitur Marci I, *quaenam doctrina haec nova? Quia in potestate spiritibus immundis imperat, et obediunt ei?"*

STh, III^a pars, q. 43 a. 4

respondit Augustinus in libro De agone cristiano que no'ls devia Jhesuchrist ofendre, com se sia manifestat a nós exempli que és fill de Déu e nosaltres devem seguar fels et infels *ut dicit apostolus Corintius X^o: "sine ofenssione estote iudeis et gentibus et ecclesie*

Videtur quod Christus debuerit Iudaeis sine eorum offensione praedicare. Quia, ut Augustinus dicit, in libro de agone Christiano, *in homine Iesu Christo se nobis ad exemplum vitae praebuit filius Dei.* Sed nos debemus vitare offensionem, non solum

<i>dey», ex quo Apocalipsis 3, quia ex ergo «Christus erat exemplum nostrum», devie preycar iudeis sine ofensa.</i>	<i>fidelium, sed etiam infidelium</i> <i>Summa Theologica, III^a pars, q. 42 art. 2</i>
BC 478, f. 13r.	

L'autor del sermó no es limita a traduir Tomàs d'Aquino, sinó que adapta el contingut, donant-li un caire antisemita que el tractat de sant Tomàs no tenia. Per dirigir el sermó contra els jueus l'autor s'ajuda de suposades definicions d'Isidor de Sevilla.

La traducció de llargs fragments d'obres ortodoxes és una de les opcions que tenia el predicador o autor de sermons. En general, mostra un intent d'adequació a l'auditori i podia donar bons fruits, tot i que la manca de narrativitat el fa més adient a auditoris lletrats que al poble pla.

Potser en aquest cas en concret, tant important com la transmissió dels continguts és la transmissió de la lògica causa-efecte que el discurs desenvolupa: si els jueus veien que Jesús feia miracles, era evident que podien adonar-se que era Déu. Si no l'acceptaren com a Messies, només podia ser degut a la malícia dels jueus. Tot plegat, un sofisma embolicat de lògica aristotèlica.

Una altra manera de fer traducció de textos fiables és fer-ho en petits fragments. Serveix com exemple el sermó *Angeli semper vident faciem patris*, ACA SC62, 32r.

Primo, que és inpetrador de la nostra oració *habetur* «*Danielis, 4*»: pregant davant Nostre Senyor per la captivitat del poble, vench-li un àngel [que li digué que] la sua oració era hoyda. «*Sed inquit princeps resistit mihi viginti et uno diebus in qualis unus de principibus venit in ajutorium mihi*». Ver deya l'àngel que parlà Daniel que metre que jo volia presentar la tua oracio davant Déu, lo príncep, so és l'àngel, que guardà aquella província, o resistí XXI dia, sinó que vench per ajudar/^{f.33r}. Sent Miquel, un dels prínceps de paradís.

Secundo, és endreçador de la nostra salvació, Daniel 12: «*In tempore autem illo consurget Miqueli princeps magnus qui estat pro filiis populi tui*». En aquell temps levat s'a aquel gran príncep Sent Miquel qui està prest en ajudar als fils del teu poble elet.

Tercio, és aconsolador en nostra aflicció. Legim nosaltres *in libro Iosue* quom él ffos posat en moltes àrdues e afrontades batalles en lo camp de ciutat de Jericó, alçà los ullys, e ve[é] davant si matex un hom, la spasa treta en gest de ferir algú, e acostà-s'ï Josué e dix-li: «*Noster es an adversariorum*»: és de nostra part o dels adversaris? E respon aquell àngel: «*Ne quamquam sed sum princeps exercitus Domini*». non placia a Déu que jo sia de part de tos contraris ans són príncep de la cavaleria del Senyor», co és, de poble Iudaych. E dien los doctors que fonch Sent

Miquel. E cert és que és aquell victoriós cavaler que, gitant los dimonis de paradís, aparelà a nos loch de salvació e repòs perpetual. *Et hoc est quod scribitur Apochalipsis 12: «Factum est proelium magnum in celo. Miquaell et angeli eius preliebantur cum dracone cum eum nec in ventus est locus eorum amplius in celo»,* una gran batala fonch feta en lo cel, en la qual Sent Miquel ab los altres àngels bons batalaven contra lo drach, co és contra Lucifer e'ls altres dimonis. E perderen la batala los diables, en tant que depuxes no an aüt loch en lo cel. *Et ideo Gregorius: «Quociens venire virtutes ad agitur Miqueli missus creditur».* Tota veguada que alguna cosa se fa de gran maravella, senyal és que Déus tramet-la-nos en aquest món monsènyer Sent Miquel, axí quom avem eximpli en lo gran miracle contengut en la istoria de huy.

Una altra opció apareix al sermó narratiu SC 62, 31r. per la festa de Pentecosta, directament relacionat amb un sermó de Pentecosta de Maurice de Sully. Com es pot veure en la comparació següent, el text català adapta a un públic català i amplia un fragment del sermó *Si quis diligit me sermonem meum servabit*. No he pogut consultar la versió llatina del sermó, però segons Jean Longère⁸⁷⁴, és probable que formés part del manuscrit UB-R 234, recull de sermons llatins del bisbe de París en el que hi manquen els sermons centrals i finals. No podent consultar el sermó llatí, cal utilitzar la versió francesa del mateix autor, que concentra en poques línies un episodi fàcilment desenvolupable⁸⁷⁵:

E cils quis ooient, qui savoient le langages des estranges terres, si s'esmerveillierent molt, e si disset: 'Dex!' fissent il, 'que est ço que cil, qui ont esté né e norri en cest país, parolent les langages de nos terres, e en los langages racontent les merveilles e les miracles Deu?'

Havia çà lavores gran moltitud e diversas generacions de las gens de tot lo món. Alguns hy eren per rahó de mercaderia, altres per rahó de [...], altres tenien lur viadya, en tant que²⁷ hi havia [gent] de totes las parladuras del món. E diu que aquests aytals, oynt e scoltant com los apòstols en sa predicació axí parlaven pròpiament tots los languadyes del món, dèyen uns ab altres: "Com ssa pot fer açò, que aquests hòmens qui yamés no són axits de la terra, axí pròpiament saben parlar totes las parladuras del món? Scoltats, scoltats, -dien uns ab altres-, veyats aquel pro[ho]m sent [...], com parle disertament lo aragonès. Mas veyats aquel, a sent Jhoan, com parle gentilment lo francès. Mas veyats aquel sent Barthomeu com parla notablament alamany i lo teuthònic". E axí matex dels altres, car els staven

---

⁸⁷⁴ Longère 1988, 97.

⁸⁷⁵ Editada per Robson 1952, 133-135.

E quant ço virent li jui qui estoient de Jerusalem, qui avoient hai Nostre Segnor e ses miracles e sa doctrine, e qui avoient [en] hai[ne] ses apostolés, si disent que li apostele estoient ivre.

Lors lor respont mes sire sans Pieres, e si lor dist: ‘Segnor’ fist il, ‘nos ne somes pas ivre, ja soit ço qu’il soit hore de tierce; mais ço est que ço que nostre Sire promist a vos ancissors par le prophete Johel : Jo metrai, fist il, de mon espirt sor vos fils e sor vos filles’. Si lor tesmoigna e preeça mes sire sains Pieres la Resurrection e l’Assention Nostre Segon, tant qu’il en torna, par la fracie de Deu e de Saint Espirt, a la creance de la crestienté jusqua trois mil hommes.

Robson 1952, 133-134.

molt meravellats.

E diu que aquells malvats far[is]jeus, que aquel mateix oyn, per iniquitat e anveya havien liurat nostre Salvador Jhesuchrist a mort, moguts axí matex de malícia e iniquitat, feren alta veu devant tots aquells: “Bona gent²⁸, vosaltres vos penssats que aquests fols hòmens qui axí parlen sabien parlar los languadyas²⁹ del món. Bona gent, non ho pensets que axí sia, mas sabets què és: éls han ben begut de matí, he han begut de bon vi /^{44v} blanc e varmeyl e malvasia e ara lo fum de vi puya-lus al cap en tant que él[s] són ben ambriachs e ben ajustonats, e veus com parlen. A vosaltres dóna devyansa que éls sapien parlar e rahonar los languadyas del món”. Respongueren aquella gent strangera: “molt honorables: si aquesta gent han begut de matí ne són ambriachs, ac nosaltres no sabem. Mas per ma fe, digueren els, nosaltres som vesats de totes las partides del món. Podem fer testimoni que éls parlen aytan gentilment e aytan pròpia los languadyas del món com dir sa puxa.

Fa lavons sant Pere, qui oý dir que [eren] ambriachs, los apartà ab gran fervor. Va-lus respondra dient: “No, no, [...] -dix él-, no diguets que siam ambriachs, car no·u som. Encara és hora de tèrcia, ne vuy encara de tot lo dia nosaltres no havem manyat ne bagut ne per consagüent, encara no som ambriachs. Mas la parladura e la sciència que nosaltres havem, és del do del Sant Sperit, que nosaltres vuy havem hagut e rasabut, e donar-vos una -dix él- actoritat: Sabets bé -dix él- que lo profeta Yoel en tants capítols dix aytal paraules: «*Effundam de spiritum meo super omnem carnem et profetabunt filii vestri et filie vestre*³⁰» et *cetera*. Sabets bé, dix sent Pere, que aquest profeta Yoel, parlant de aquesta sancta yornada de vuy en paraula de Nostra Senyor dix: “Yo trametré del meu Sperit Sant, de la mia gràcia e de la mia amor, en hòmens e dones, e...

ACA SC62, 32r

La traducció de sermons a partir de textos doctrinals o de sermonaris llatins és una pràctica tradicional que no es deixà de practicar. Era una manera d'assegurar-se l'ortodòxia dels continguts i reforçar l'autoritat del sermó⁸⁷⁶.

La doctrina no anava només dirigit als laics, sinó també als preveres i sacerdots, com mostra aquest fragment sobre el ritual de la consagració:

E per ço haveu ací doctrina, preveres, que quan voleu consagrar no deveu tenir la òstia drete, mas axí plana, per tal que les gens no adoren abans d'ora que quan la teniu axí plana, és tan prima que quasi no la veuen, e axí pots consagrar sens perill; e quan has consagrat, tantost lleva-la drete, e aquellavòs adora-la tu axí com fahye la verge Maria quan lo tenia en lo ventre; e après, alça-la, e adorarà lo poble.

Vicent Ferrer, *Sermons*, I, 257

La traducció i adaptació de fonts arriba a ser tant important que, en alguns sermons, més es pot parlar de glosses i comentaris que de simple traducció. La diferència, però entre una simple acumulació de cites i una correcta adaptació literària, podia fer d'aquest recurs un èxit o un fracàs a l'hora de fer un sermó popular. La *Vita Christi* d'Eiximenis seria un magnífic exemple d'adaptació als auditoris populars de textos bíblics i teològics⁸⁷⁷.

La transmissió per repetició.

La facilitat de desviació de l'ortodòxia feia útil per a molts predicadors la repetició de fórmules estandarditzades i la utilització d'un vocabulari repetitiu. Aquest formulisme tindria com a conseqüència la creació del que d'Avray anomena "associacions d'idees"⁸⁷⁸ que quedaven gravades a la ment dels auditoris laics, que poc a poc prendrien les fórmules cristianes com a referents.

Un sermó de Vicent Ferrer es pot relacionar amb aquesta subtilitat. Es tracta d'un fragment en què el predicador admet que no entendre un sermó no és realment important. Allò realment important és assistir-hi, és a dir, participar del ritual i escoltar al predicador:

---

⁸⁷⁶ Recordem que les homilies d'Organyà i de Tortosa són traducció de sermons llatins, segons Sánchez 2000a.

⁸⁷⁷ Hauf 2004, 281-285.

⁸⁷⁸ D'Avray 1985, 249.

La 9^a (justificació) és escoltar preycació, que tant és la virtut de la paraula de Déu, que encara que vosaltres no retingats lo sermó, la ànima se purifique. (...) Així és de vosaltres que veniu al sermó e sou plens del sermó, e quan sereu a casa no us membrarà res, mas la cistella de la tua ànima, que és la consciència, roman pura. E no diu Jesucrist: “Iam vos [mundi estis propter sermomen, quem locutus est vobis]” (Jo.XV°)? Donchs hoir sermó, encara que sies grosser: l'ànima roman justificada.

Vicent Ferrer, *Sermons*, V, p. 111

De manera semblant, Jacques de Vitry afirmava que:

s'ils ne comprennent pas bien la vertu des mots, ceux-ci leur sont néanmoins utiles; de même que le serpent ne comprend ...

Jacques de Vitry, *Sermo ad viduas et continentas*⁸⁷⁹

Això enllaçaria amb el tipus de fe que es demanava als laics: una creença implícita i el seguiment de les normes morals i de conducta ortodoxes són més importants que la comprensió profunda de la doctrina.

El mateix passava amb les oracions fonamentals, el Pare nostre i el Credo, que romanien en llatí. Sembla que el fet que la població no entengués allò que deia, no era considerat tant important com mantenir el monopoli de la llengua⁸⁸⁰.

García Martínez⁸⁸¹ utilitza un concepte equivalent, el d'“espais de significació”, espais en que “presenta los conceptos y los explica dentro de períodos relativamente amplios, dotados de un vocabulario repetitivo y contenidos semánticos próximos”.

Els sermons, instruments d'intermediació cultural

Michel Zink va dedicar un capítol sencer d'una de les seves obres fonamentals a la relació dels sermons en llengua materna i la cultura folclòrica⁸⁸². Per aquest autor, la llengua materna en què es començaven a escriure alguns sermons ja al segle XIII, era una arma de combat contra els elements de la cultura folclòrica incompatibles amb el cristianisme. És a dir, un element cultural del qual

---

⁸⁷⁹ citat per Schmitt 2001, 116.

⁸⁸⁰ Schmitt 1976.

⁸⁸¹ García Martínez 2006, 374-375.

⁸⁸² Zink 1982, 341-363.

s'apropriaven els autors de sermons precisament per modificar els comportaments de la població⁸⁸³.

Malgrat la funció ideològica de la utilització de la llengua materna en la predicació, aquesta no avancava per substitució, sinó que la predicació acaba convertint-se en un punt de creuament en el què s'elaborava una cultura intermèdia, on es barrejaven temes folclòrics amb l'hagiografia cristiana per donar lloc a una (nova) cultura popular⁸⁸⁴. Els predicadors populars, a més d'utilitzar la cultura popular, la recreaven tot cristianitzant-la⁸⁸⁵.

Creació d'una 'mentalitat alfabetitzada'

Ja en la introducció a aquest estudi s'ha parlat dels diferents punts de vista sobre la influència de la cultura escrita en les cultures orals. Caldrà ara veure com la predicació va influir en les mentalitats de la població.

A partir del segle XIII, l'expansió de la alfabetització i la predicació van fer que la memòria individual es comencés a estructurar com un llibre en què es podia escriure, i on cada persona havia de llegir-hi a l'hora de confessar-se⁸⁸⁶.

La construcció de la memòria com a registre escrit fa entrar a la població dins la mentalitat alfabetitzada sense necessitat de ensenyar-los a llegir i escriure. Aquest procés, però, va unit a dos processos més: la configuració d'una consciència del bé i el mal, i la identificació de la memòria amb la consciència.

Pel que fa al primer procés, el de la memòria com a metàfora d'un registre escrit, tenim l'exemple de l'*Espill de Consciència*, on es pot llegir:

Haje, doncs, compassió lo christià de la ànima (...) e a part discoregua lo dit memorial en tal forma que per cascuna natura de peccats puxe dir distinctament ho clara sa culpa.

E feta discució de sos peccats en la forma demunt duta, deu considerar com per sa gran colpa e malícia ha greument ofès nostro senyor Déu (...)

---

⁸⁸³ Id., 346.

⁸⁸⁴ Id., 354.

⁸⁸⁵ Id., 358.

⁸⁸⁶ "Cuando el penitente iba a confesarse, debía demostrarle al sacerdote que sabía las pregarias de memoria, que había adquirido la clase de memoria en la que se podían grabar palabras". Illich 1998, 61.

De tal consideració, mitjançant la gràcia de Déu, neix en lo christià contrició e gran dolor per les ofenses per él fetes a Déu, a si mateix e a son proïsme. E deu en si preposar fermament no tornar-s'í e fer sa confessió plena e perfeta.

Espill de consciència, p. 53-54

L'anònim autor continua parlant de la confessió, la qual, entre altres característiques ha de ser:

Íntegra: ítem que sie íntegra, ço és, que digua tots sos peccats e ofenses que li recorden aver fetes contra Déu, e les circumstàncies que poden agreugar aquells, *de les quals deu aver memòria per ço que mils les puxe dir clarament al confessor.*

Espill de consciència, p. 56

Cal recordar que l'*Espill de Consciència* es troba a la base d'una tradició de textos semblants entre els que destaquen un *Art de Confessió* falsament atribuït a Ramon Llull, el *Cercapou* falsament atribuït a Eiximenis, i un *Tractat de Confessió* de Francesc Eiximenis, inclòs al *Llibre de les dones*, a l'*Scala Dei*, i també editat independentment⁸⁸⁷.

Però no només la memòria passava a ser un registre escrit. També la consciència del bé i el mal es començava a tractar com una llista escrita. La caracterització de la consciència com a registre escrit ja es troba en diverses cites bíbliques, entre les quals destaquen:

Gloria nostra hec est, testimonium consciencie nostre, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, conversati sumus in hoc mundo.

2Cor, 1

Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die, cum iudicabit Deus occulta hominum, secundum evangelium meum per Iesum Christum

Rom, 2, 15-16.

Vidi mortuos, magnos et pusillos, stantes in conspectu troni, et libri aperti sunt, et alius liber apertus est qui est vite, et iudicati sunt mortui ex his que scripta erant in libris, secundum opera ipsorum.

Ap. 20, 12

Tot això fa que l'escriptura tingui un paper social fonamental:

---

⁸⁸⁷ *Espill de consciència*, p. 9-16, que també informa d'altres Tractats de confessió catalans sense relació directa amb l'*Espill*.

La importància del precepte pasqual rau en el monopoli de l'església sobre les consciències de la gent, si no es controlés la confessió aquest monopoli perillaria.

Monjas 2004, 327⁸⁸⁸

A l'inici d'aquest procés, al segle XII, es recupera la màxima clàssica del *Cognosce te ipsum*. Alain de Lille, no casualment en un sermó, fa un pas important en passar del *Nosce te ipsum* al "*liber consciencia scriptus est in corde*". Altres autors molt lligats a la predicació i als *Ars praedicandi* utilitzen de manera semblant el motiu de la consciència com a llibre, entre ells Pere Cantor i Robert de Courçon⁸⁸⁹. La divulgació d'aquests continguts es pot seguir tant en la predicació com en la confessió. En el cas de la confessió, pot servir d'exemple de minuciositat el *Tractat de confessió* català del Llibre vermell de Montserrat, que repassa un per un els possible pecats fets contra els deu manaments, les obres de misericòrdia corporal i espiritual, i que adverteix de la importància de confessar tots els pecats, incloent el lloc, la data i els detalls⁸⁹⁰.

La traducció d'obres teològiques acostava aquestes idees a sectors cada vegada més amplis de la població. Una mostra concreta la trobem en la traducció catalana d'un *Speculum Peccatoris*, feta per a Elionor de Queralt. Hi podem llegir:

Cogita e pensa donchs en tu mateix, molt car frare, de quanta temor es temedor e de quanta amor es amador e de quanta honor es honorador aquell Senyor e Deu nostre Jesu Christ, qui tot sol pora donar apres la mort ajuda de salut. Recorda doncs, frare molt car, en la tua memòria aquell extrem e darrer dia del teu eximent. E abans que la tua mesquina de anima yscha del carçre de la carn, vuyles provehir en qual loch vaje, car la manera d'aquesta recordació concep contricció, infanta conpuncçio, contemplacio, ço es piadosa e humil affeccçio en Deu, piadosa, ço es a saber, per sperança de adjutori de la divinal bondat e clemencia e humil per consideracio de sa propia fragilitat e miseria.
(...) A Deu plagues que los homens sabessen lurs peccats e lurs males obres, e entenessen la miserable vanitat de la vana gloria d'aquest mon, e provehissen que en lo final dia de la lur mort aconseguissen lo guoy perpetual de la vera benuyrança.

Bertini 1936, 255-256

Al mateix temps que divulgaven el motiu, configuraven la consciència de la gran majoria de la població, analfabeta, com un registre escrit que havia de ser llegit en públic el dia del Judici Final.

---

⁸⁸⁸ Per a més informació sobre el precepte pasqual, vid. Baucells, 1988, 533-562.

⁸⁸⁹ Alain de Lille, *Sermo in die Cinerum*. PL 210, i a M. Th. D'Alverny, *Alain de Lille, textes inédits*, Paris, 1965, p. 259 i 267, que no he pogut consultar. Vid. Chenu 1969, 42-43.

⁸⁹⁰ Albareda 1918, 204-210.

Un sermó anglès de principis de segle XII sorprèn per la claredat de la imatge i suggereix que la imatge va nèixer als monestirs ja al principi del moviment d'extensió de la predicació:

Le parchemin sur lequel nous écrivons pour lui est une pure conscience, où toutes nos bonnes oeuvres sont enregistrées pour l'éternité afin de nous rendre acceptables à Dieu. Le couteau avec lequel il est gratté est la crainte de Dieu, qui extirpe de nostre conscience par la pénitence toute la rugosité du péché et les inégalités des vices. La pierre ponce avec laquelle il est rendu lisse est la discipline du désir divin (...)
La craie (...) signifie la méditation ininterrompue de saintes pensées (...)
La règle para laquelle notre écriture est guidée (...) est la volonté de Dieu (...)
La plume (...) est l'amour de Dieu et de notre prochain (...)
L'encre (...) est l'humilité (...)
Les couleurs variées (...) la grace multiforme de la sagesse divine (...)
L'écritoire (...) est la tranquillité de coeur (...)
L'exemplaire que nous copions est la vie de notre Sauveur.

Former, enseigner..., I, p. 146

El segle XIII continuà afermant i estenent els processos esmentats. Tomàs d'Aquino, a la *Summa Theologica*, diu

oportet quod omnium operum suorum quisque tunc notitiam habeat; unde conscientiae singulorum erunt quasi quidam libri continentes res gestas, ex quibus iudicium procedet, sicut etiam in iudicio humano registris utuntur

Thomae Aquinatis, In IV Sententiarum Dis.43 Qu.1 Art.5
i a *STh.*, Supl., q. 87, a. 1⁸⁹¹

Deus in suo iudicio utitur conscientia peccantis quasi accusatore

S. Th., II-II, q. 67, art. 3, ad 1.

Poc després, Ramon Llull, afegeix:

E cascun home resuscitarà per reebre guardó de so que aurà fet, e cascun vendrà ab son libre, en lo qual seran escrits los bens e els mals que auran fets en aquest mon; e cascun aurà e retra comta devant lo fil de Deu.

Ramon Llull, *Doctrina pueril*, p. 44-45.

I el Breviari d'amor fa referència, tot i que no tan explícita, al valor de l'escriptura el en Judici Final i la seva relació amb la consciència:

---

⁸⁹¹ Citat per Toldrà 2006, 251.

Bé, donques, deuran haver gran paor e tristor los mesquins de peccador que euran ells escrits tots los mals que auran feyts (...)
E Nostre Senyor Déus, qui sabrà la consciència segons ço que merex, lavors Nostre Senyor Jhesuchrist dirà...

Matfre Ermengaud, *Lo Breviari d'amor*, p. 133-134.

Val la pena manllevar un exemple italià per veure com el procés es donava arreu, vehiculat per la predicació. Diu Jordà de Pisa parlant del Judici final en un sermó:

Sarà la più chiara e aperta ch'essere possa, però che ivi ciascheduno vedrà tutti i peccati suoi, però che allora s'apriranno i libri, le conscienzie tutte. Idio ti scrive bene, immantenente che 'ttu fai qualunque opera sia, ne la mente tua, avegna che tue non te ne ricordi. Come colui che scrivesse nel libro, che bene l'ha a mente quando lo scrive, ma poi a certo tempo, o valicato l'anno, non se ne ricorda, ma pur scritto y'è così è ne la consciencia tua. Tutti i peccati tuoi e tutte l'opere tue vi sono scritte, tutte, avegna che non te ne ricordi. Ma allora s'apirranno i libri, le conscienzie, che 'ssi e ricorderà l'uomo così e meglio, come quand'egli il fece presente. E così nollo potrà negare; come non potrebbe colui che fa il micidio in quella ch'egli'l facesse, e 'l giudice il vedesse.

Jordà de Pisa, *Quaresimale fiorentino*, p. 55

Vicent Ferrer dóna diversos exemples de com la memòria-consciència es començava a definir com un registre minuciós, lineal i escrit de les obres que havia fet cada individu:

Dico, primo, que la pròpia consciència humanal és testimoni en ajuda a ssi o contra ssi, car Déu escriu en la tua consciència ço que tu fas, o sie bo o sie mal; e és axí com hun libre en lo qual ha dues cartes, e en la una carta són scrites les bones obres, e en l'altra les males obres, car quan tu fas una bona obra o mala, tantost és passada *actualiter*, mas encara roman *abitualiter* escrita en la consciència per al dia del judici.

(...) Aquelles obres ja són passades, mas romanen scrites en lo libre de la consciència.

(...) E quan l'anima passe d'aquesta present vida, va al juhí de Déu, e Jesucrist obre lo libre de la consciència; e ha'y dues cartes, e en la huna és scrit lo bé que ha feyt ab letres d'or en la dreita, en el la sinistra està srit ab tinta negra lo mal que ha fet.

Vicent Ferrer, *Sermons*, II, p. 60-61.

«Et aperti sunt libri», etc. «Libri», ço és, les consciències: lo libre quan està tanquat no'y pot hom legir, mas quant és ubert, sí. Ara, sus axí los libres són les consciències de cascú, mas ara són tanquades, que no'y pot legir degú, sinó Déu e hom mateix; mas aquellavòs seran uberts a totes les creatures racionals.

Vicent Ferrer, *Sermons* II, p. 86-87.

En aquel joyzio Ihesú Christo sse assentarà e los libros serán abiertos, esto es las conçiencias de todas las criaturas, que unos a otros se las verán. Cata que quiere dezir que serán juzgados los muertos segünd las obras que serán falladas en aquel libro.

Cátedra 1994, 611–612.

Dominus, sciens peccata, non punit, sed attendit testes accusantes et examinat, et hoc in exitu anime a corpore, et anima accusatur a dyabolo, et dicit: Domine, iustitiam postulo contra istam animam' et angellus bonus examinatur a Deo et conscientia anime etiam examinatur; et sic duo testes. Auctoritas: «Dominus interrogat iustum et impium», Psalmus

In Domino confido. Hoc facit, licet ipse sciat peccata, servat ordinem iusticie, et dicit Dominus dyabolo: «Tolle quod tuum est» in inferno.

Vicent Ferrer, *Darrera quaresma*, p. 392

Ara pensats, si de les paraules que no fan mal ni bé havem a dar rahó, quant més de les altres, e de quiscuna de aquelles pensant de cor e desigfant de cor. E de quantes paraules has dites has a dar rahó, e de les que has hoïdes, e de quantes odors, e de quiscun veure, e de quicun bocí de pa e de vi, e de quiscuna cirera que menjaràs, e de quiscun pas, e de quiscuna obra de les tues mans.

Vicent Ferrer, *Sermons* III, p. 10

El resum és clar: la pervivència de l'escriptura enfront de la volatilitat de les paraules passa d'aquest món al més enllà. El Judici Final es fa a partir de la lectura d'un llibre escrit durant la vida de cadascú. És en aquest context que els sermons recuperen cites bíbliques que ja parlaven de l'escriptura i el manteniment de la culpa en la consciència.

El pas d'aquestes imatges a la iconografia és excepcional (il·lustracions 7 i 8). Sense pretendre entrar en profunditat, és possible que el poc èxit iconogràfic d'aquesta escena sigui degut a la dificultat que suposa per la misericòrdia i la intermediació de la Verge Maria en el perdó dels pecats. Així, no seria casualitat que Vicent Ferrer, a l'hora que utilitzava la imatge de la consciència com a llibre que es llegeix al Judici Final, negués la intermediació de la Mare de Déu, interpretant ell mateix el personatge de la Verge i parlant en primera persona:

Ver dyen que de mentre estaven de lla, yo stada advocada dels peccadors; mas ara he pres offici de esser advocaa del meu fill, e conjutge seu

Vicent Ferrer, *Sermons*, VI, 29

Memòria i consciència no són, però, exactament el mateix. La memòria por fallar, però no la consciència, de la qual només es poden esborrar els pecats mitjançant la confessió. La memòria hauria, per tant, d'assemblar-se el més possible a la

consciència. Que no es recordin els pecats no treu la culpa ni el consegüent pas pel purgatori o l'infern. Recordar bé els pecats i confessar-los és, per tant, la millor manera d'evitar el purgatori o l'infern:

Purgatori és un loch de pena en lo qual les ànimes se purguen de lurs falles e penitències no complides e peccats oblidats

BC 476, 101r.

Ja al segle XIII, el tema de la memòria dels pecats apareix en diversos sermons, fins a l'extrem que l'oblit d'un pecat mortal en una confessió anul·la l'efecte de la confessió⁸⁹².

Hi ha tres qüestions relacionades amb aquest tema, en què val la pena aturar-se. Les dues primeres estan relacionades entres sí: el Llibre de la Vida, conté el nom dels salvats o la llista de pecats comesos per cadascú? Aquest llibre, s'escriu durant la vida o està prèviament escrit?

Aquestes qüestions poden tenir conseqüències greus: si el llibre conté el nom dels salvats o si el llibre ja està escrit, les obres humanes perden importància com a desestabilitzadors de la balança el dia del Judici. El destí de les ànimes estaria predestinat i l'home no seria lliure.

L'església camina en aquest punt sobre la corda fluixa. Els dos màxims representants de la teologia medieval ho diuen clarament: el nom i el nombre dels salvats està prescrit:

Certus est numerus electorum, neque augendus neque minuendus

Augustinus, *Liber de correctione et gratia*⁸⁹³

numerus praedestinatorum est certus

S. Th., I, q. 23, a. 7.⁸⁹⁴

Ja en èpoques més properes a Vicent Ferrer, diversos llibres, entre els quals l'*Elucidarium* d'Honorí d'Autun, reforçaven la creença en la predestinació de les ànimes. Aquest llibre és central en l'evolució de la mentalitat medieval, doncs és

---

⁸⁹² Zink 1982, 448, que fa referència a un sermó del manuscrit Rouen BM671, f. 257r.-261r.

⁸⁹³ Citat per Vicent Ferrer, *Sermons* 5, 95. La mateix cita a *Sentències*, lib. I, dist. XL, cap. I.

⁸⁹⁴ Citat per Toldrà 2004, 101.

un dels més utilitzats en el procés de simplificació i adaptació de la teologia cristiana, previ a la predicació⁸⁹⁵.

Segons algunes fonts, el nombre dels salvats ha de ser el mateix al nombre d'àngels caiguts del paradís després de la revolta dels àngels rebels:

Crió (Dios) al hombre también con el mismo libre albedrío (que los ángeles) (...) Y sabiendo que había de pecar desamparando a Dios con traspasar su divina ley, tampoco le privó del libre albedrío, previendo al mismo tiempo el bien que de su mal había de resultar, puesto que del linaje mortal, condenado justamente por su culpa, va por su gracia, recogiendo multitud de gente para con ella suplir la que cayó de los ángeles y que, de este modo, su querida y soberana Ciudad no quede sin ciudadanos antes, quizá, venga a gozar de número más copioso.

San Agustín, *La ciudad de Dios*, XXII, I, p. 565-66.

Perquè diu lo Mestre de les sentències, in 2º, que quan los dyables foren lançats de paradís, les cadires de aquells romangueren buydes, e los àngels qui romangueren pregaren a Déu lo Pare que s'omplissen aquelles cadires, e dix Déus: "Plau-me", e per aquella fi Déu féu los hòmens

Vicent Ferrer, *Sermons V*, 11

La imatge de les cadires dels àngels arriba, tot i que no sigui una escena massa habitual, a representar-se en la pintura (il·lustració 9 i 10).

El nom dels salvats està escrit al Llibre de la Vida, cosa que podia fer dubtar d'elements clau pel cristianisme. Rituals com la confessió depenien de què la població veiés necessari netejar els pecats comesos, cosa complicada de fer si s'acceptava que el nombre i el nom dels qui s'havien de salvar estava ja escrit des dels principis dels temps.

Hi ha diversos catalans sermons que tracten el tema. L'any 1410, Vicent Ferrer feia a València un sermó sobre la predestinació⁸⁹⁶. L'any 1412 Felip de Malla tractava el mateix tema a Tortosa⁸⁹⁷. L'any següent, Vicent Ferrer també tracta el tema⁸⁹⁸, que torna a aparèixer, en altres sermons seus.

En un d'aquests sermons, Vicent Ferrer opta per dir que el Llibre de la Vida es pot esborrar. És més: hi ha un llibre on s'escriuen els noms i un altre on s'escriuen els pecats, que es poden esborrar en fer bones obres o confessar-se. A

---

⁸⁹⁵ Sobre l'*Elucidarium*, vid. Gurievich 1988, 153-175.

⁸⁹⁶ Mateu i Llopis 1959.

⁸⁹⁷ BC466, f. 91r.-99v. Perarnau 1978b, 86; 179.

⁸⁹⁸ BC477, f. 45v.-47r. Perarnau 1978b, 179.

més, a l'infern hi ha dos llibres més, simètricament escrits. En total, quatre llibres per cada persona:

Dien los doctors que Jesucrist ha dos llibres: la hu és appellat de predestinació, l'altre és de justificació, ço és, segons la present justícia, axí com appar en los notaris, qui han dos llibres, la hu és appellat registre, l'altre *cartolagium*, lo qual porten ça e lla. En aquest libre són scrits tots aquells qui han ésser salvats e dapnats,, e no pot fallir, ut sequitur: "Certus est enim liber electorum, qui non potest numquam augeri" (Augustinus in libro de predestinacione) . L'altre libre és segons la present justícia, car com la persona pecque, encontinent és scrit en lo cel, en la eternitat de Déu. Axí matex com la persona fa bona vida, allí és scrit e és delida l'altra scriptura dels peccats. E que sien scrits patet: "Gaudete et exultate, quia nomina vestra scripta sunt in celis" (Lu. X^o ca^o). Axí matex del peccador: en infern ha dos llibres, en contrari als dits llibres de paradís. La u és de preciença, e l'altre on són scrits los peccats dels mals, e de aquells qui són delits del libre de vida per peccatum. Auctoritat: " Qui peccaverit mihi, delebo eos de libro meo" (Jo. 32° ca^o)

Vicent Ferrer, *Sermons*, V, 95

L'ambigüitat és, malgrat això, difícilment evitable, i mestre Ferrer, en un altre sermó on tracta el mateix tema, acaba deixant-ho per un altre dia:

Aquesta rahó lexa-la, mas fés bones obres e seràs salvat, jatsie sies prescrit, car Déus a quiscú done franch arbitri, e per sa presciència no li és tolt lo franch arbitri, si bé's sap que tu és de tal natura que no poràs fer bones obres.

Vicent Ferrer, *Sermons*, IV, 297

El tema de la predestinació era, malgrat les dificultats que presenta als predicadors, un dels preferits pels auditoris populars⁸⁹⁹. El mateix tema apareix en un sermó predicat per Vicent Ferrer a València el mes d'agost de 1410, on soluciona d'una forma molt més elegant la qüestió:

La predestinació divina no tol a nengú lo franch arbitre ni la sciència declarar açò. Si un hom és predestinat aquella predestinació no'n tira lo franch arbitre, car ell pot fer bé o mal. Mas sab Déus que si és predestinat que no farà mal (...) car si predestinació tollia lo franch arbitre que no pogués fer mal, no auria mèrit ni demèrit, axí com les bèsties, e per açò lexa la creatura en son franch arbitre.

Mateu i Llopis 1959, 149-150

---

⁸⁹⁹ Cátedra 1994, 239 remarca que "San Vicente no suele estar a gusto predicando sobre esto".

El tema de la predestinació era un tema candent en la societat de l'època, i la trobem en altres textos literaris i religiosos. Altres peces literàries afirmen la coherència entre presciència divina i lliure albir:

Con la libertad, franco alvedrío de la criatura, se arregla, que el bueno o el mal obrar suyo muda presciencia a la criatura enderesçada. Por tanto, los preçitos – conviene a saber, los que son malos e se han de dapnar- e los predestinados – los que son vuenos e se han de salvar- esto no les viene de su presciencia e predestinación per necesidad; por quanto su bien fazer de los predestinados e buenos non le han sin gracia de Dios, e él de los preçitos malos sin su remordimiento de conciencia, por ende de culpa feridos son e en la tal culpa. E esta tal nesçesidad de ser o non ser lo que han en la criatura de ser, se refiera a la divinal Providencia de Nuestro Señor, non en esguarde de sí e del saber quanto a sí, sefund dixé, mas en esguarde de la criatura, que a su libertad della non repugna el tal saber

Alfonso Martínez de Toledo,
Arcipreste de Talavera o Corbacho, p. 240-241

Aquestes qüestions i les que se'n desprenen sobre la predestinació, i totes les conseqüències que havia de comportar el segle XVI s'escapen del nostre estudi. Convé concloure, però, que molt abans de la invenció de la impremta i encara més del Concili de Trento, la imatge de la memòria com a registre escrit estava ja fermament establert.

Les conseqüències que comporta a nivell sociològic el domini de les consciències no escapen a ningú, i el paper de la predicació hi és tant fonamental com el de la confessió. Malgrat això, no són especialment abundants les crides a la pràctica de la confessió en els sermons inèdits. Destaca la traducció d'un fragment del sermó *De confessione peccatorum* de sant Agustí a través el *Manipulus Florum*, que fa referència a la garantia del secret de confessió dels sacerdots⁹⁰⁰. Sembla que un dels impediments de la confessió era la possibilitat que els pecats es fessin públics. Això voldria dir que la consciència de pecat ja existeix en les consciències de la població, i que el que intenta l'església és persuadir que la seva intermediació és la única opció que garanteix tant el perdó dels pecats com el manteniment del més estricte secret en aquest món.

La creació d'una consciència de pecat és un dels pilars de la predicació medieval⁹⁰¹. Aquesta concepció estava arrelant en part de la població, però

---

⁹⁰⁰ BC476, 54r.

⁹⁰¹ García Martínez 2006, 270-272

convivia encara amb la concepció tradicional per la qual realitats com la sexualitat, la usura, l'excés en el menjar... no tenien cap valoració negativa.

Com a molt, la concepció popular del pecat es pot assimilar a la d'una falta legal. És un acte que, si no és vist i no és reconegut públicament com a pecat, no és pecat. I si és reconeguda públicament, es podia resoldre amb una multa, en aquest cas, una penitència.

No hi ha gaire referències que permetin distingir o donar llum en el debat entre la confessió tarifada i el contriccionisme. Com, de tota manera, aquestes dues visions, una més basada en el formalisme i l'altra més en el procés interior d'inculpació, no són incompatibles, cal pensar, a partir dels fragments acabats de citar sobre la consciència, que l'església intentava avançar en els dos camins, sense oposar-los⁹⁰². En l'exemple citat de sant Agustí, sembla que el problema fos més formal (per a confessar pel possible trencament del secret de confessió) que de contricció, però d'una referència tan breu no se'n poden treure conclusions significatives. El mateix es pot dir de la queixa per la poca assiduïtat en la confessió per part de molts:

...de infirmitate animae misere nunquam curant. Et si forte veniant ad confessionem et confiteantur, quasi nullam penitentiam sustinere volunt, nec iniurias restituunt, nisi forte quando sentiunt se corporaliter morituros. Tunc ordinant in testamento quod heres satisfaciat et solvat iniurias. Et postea heres modicum curat et sicut ipsi miseri cruciantur in purgatorio vel inferno

ACA SC62, 86v.

Potser el punt culminant de la presa d'importància de l'escriptura és considerar el mateix cos de Jesús com un llibre.

El capítol XXXVI del *Mirall de la Creu* del dominic Domenico Cavalca (1270-1342), obra traduïda al català a mitjans de segle XV, identifica de manera explícita i minuciosa Jesús amb el Llibre de la Vida:

Ell és llibre de vida, en lo qual tothom, per ydiota e per grosser qua sia, pot legir e veura la ley tota abreujada (...)

---

⁹⁰² Zink 1982, 445-450 troba, en sermons del segle XII, tant exemples de formalisme com de contriccionisme, però li sembla que els predicadors insistien més en el formalisme, potser per la dificultat per a molta gent de realitzar un procés de contricció correcte.

En aquesta guisa sta Jesucrist en la Creu, axí com un llibre, car la sua pell e la sua carn, qui era anyell sens màcula e sens peccat, no pas que fos tas ne purificat d'altri, ans nasqué axí pur e net. (...)

Aquesta pell, axí aprimada e axí pelada e axí nua, fou ligada e clavada en la Creu entre dos fusts, e escrita quaix pertot de letres negres, ço és que fou plena de blavures e de sanchtrahits, e ennegrida per los batiments e per les galtades, en tant que diu la Scriptura que havia perduda tota la bellesa. Són-hi encara les il·luminadures e les grans letres de vermelló, ço és les principals nafres del cap, que tot rajava sanch, e de les mans, e dels peus e del costat: les quals són totes vermelles de sanch, e són molt grans e grosses, axí com és ja dit dessús.

Veus, donchs, com Jesucrist és libre en lo qual és abreujada tota la Scriptura, en lo qual tota persona setglar e ydiota pot legir ubertament e clara tota perfeta doctrina

Domenico Cavalca, *Mirall de la Creu*, II, p. 71-72

Vicent Ferrer també es fa ressò de la comparació en un sermó sobre la circumcisió:

Dix Déu lo Pare al Sant Sperit: «Pren lo libre gran que de terra plegarà fins al cel, e scriu ab lo graffi de home». E aquel libre isqué al dia de Nadal. No'y havie títol, que encara no'y havie vermelló, e huy hac sanch, e scriu el ab la sanch aquest nom Jesús.

Vicent Ferrer, *Sermons*, VI, 253.

Ja fora de l'àmbit temporal establert per aquest estudi, es podria continuar l'interessant relació identificació de Jesús - llibre amb sermons de Martín García, de qui hem parlat ja en la identificació de fragment de l'Alcorà en alguns sermons. A més de la importància d'aquestes sermons en la polèmica religiosa de finals del segle XV, cal destacar algunes imatges dels sermons en relació al concepte d'escriptura:

Tres sunt libri nativitatis Christi et eius generationis:

Primus, id est, eternus quanto ad naturam divinam

Secundus, temporali in utero, secundum naturam humanam quam assumpsit.

Tertius, temporalis extra uterum.

Primus est secundum naturam divinam, secundum naturam humanam, tertius est mater eius, id est, Virgo Maria.

Martín García, *Sermones...*, f. IX r-a.

El mateix sermó es fa ressò de la identificació entre llibre i consciència. Tot i que ja forma part d'una altra època⁹⁰³, la següent imatge mereix una incursió fora dels límits estrictes d'aquest treball:

In isto primo libro fuerunt tria scripta:

Primo, omnia factibilia, id est, idee omnium rerum (...)

Secundo, omnes salvandi (...)

Tertio scribetur factum cuiuscumque in illo, unde virtute Christo revelabitur factum cuiuscumque in iudicio (...) Si dicis quomodo revelabitur, dicendum quod per presentiam Christi: iudicantis aperientur consciencie omnis. Verbi gratia, sicut carta scripta com succo cepe vel narange: licet non videatur scriptura, si applicatur igni videtur clare.

Martín García, *Sermones...*, IX r-a.

Predicació i imatges

Un dels punts forts de la predicació baixmedieval és que s'ajudava d'una sèrie de recursos (tractats teològics, florilegis de cites, enciclopèdies, bestiari...) per millorar la persuasió dels sermons. Al mateix temps, utilitzava les obres d'art, especialment escultures i pintures, per reforçar el missatge, formant un 'teixit discursiu' molt més coherent i potent que la sola predicació⁹⁰⁴.

A partir dels importants estudis d'autors com Baxandall⁹⁰⁵, Schmitt o Baschet, la interrelació entre predicació i imatge és un tema en ple procés d'investigació⁹⁰⁶. Segons aquests estudis, que renoven els tradicionals estudis sobre iconografia, les imatges eren una part d'una pràctica de transmissió de la fe que es fonamentava en la utilització diversificada d'estímul visual⁹⁰⁷, i la imitació de les imatges-exemple jugava un paper central en l'educació medieval i

---

⁹⁰³ A continuació de la imatge citada, n'hi ha un altra que identifica el coneixement de Jesús dels nostres pecats amb la marca que deixen les planxes d'una impremta al paper.

⁹⁰⁴ Els estudis sobre les imatges en relació a la predicació tant es poden referir tant a la imatge material d'un retaule o una escultura com a la imatge mental imaginada pels oients d'un sermó.

⁹⁰⁵ Importants les referències de Baxandall al *Catholicon* de Joan de Gènova (p. 61), el *Zardino de oration* (p. 66-70) o el *De oculo morali et spirituali* (p. 132-137) de Pere de Limoges.

⁹⁰⁶ Baschet 1993; Schmitt-Baschet 1996; Schmitt 2002; Bolzoni 2002; Wetzel-Flückliger (Hg.) 2010. Per la Corona d'Aragó, vid. Rodríguez Barral 2007. Per l'àmbit hispànic, vid. Fraga Sampedro 2007.

⁹⁰⁷ Wetzel-Flückliger, 2010, 31.

en la predicació⁹⁰⁸. La consciència sembla de vegades convertir-se no només en un llibre on escriure-hi, sinó també en una tela o paret on pintar⁹⁰⁹.

Potser la relació més evident entre imatge i sermó es dona en les abundants escenes de la Nativitat i la Passió de Crist. També ha estat estudiat el paper dels *Davallaments* a la Vall d'Aran i el bisbat d'Urgell o el conjunt de pintures de Santa Caterina de la Seu d'Urgell en el context de la predicació anticàtara⁹¹⁰.

La importància de la iconografia en la transmissió de coneixements i ideologia està sent posat en dubte els darrers anys. Pel que fa a la predicació, cal recordar que la major part de les vegades el predicador no tenia recurs a imatges per ajudar-se. La utilització dels recursos retòrics adequats (narracions, autoritats, gesticulacions...) havia de ser suficient per suplir la manca d'imatges. En aquests casos, el que feia el predicador era, de fet, pintar les escenes en la imaginació de l'auditori.

Vejam algunes referències a imatges en la predicació de Vicent Ferrer. En un sermó sobre el Judici, trobem aquesta referència, que en aquest cas posa en dubte la relació directa entre predicació i iconografia:

Ve una questió: com estarà la verge Maria e los sants?, de la verge Maria dien alguns, e axí ho pinten los pintors, que estarà agenollada, pregant per nosaltres: no és ver, doncs, com estarà; ella seurà axí com a conjutge e advocada del seu fill. Auctoritat: *Positus est tronus [matris regis, que sedet ad dexteram]* eius (3º Regum, cº iij); figura era de la verge Maria, per que al costat li siurá.

Vicent Ferrer, *Sermons*, V, 273

La importància de les imatges en la transmissió de continguts i ideologies està també essent posat en qüestió o relativitzat pel que fa a l'antisemitisme⁹¹¹.

---

⁹⁰⁸ Wetzel-Flückliger 2010, 33. Per veure diversos usos de les imatges (entre les que destaquen els quadres sobre el Judici Final, l'arbre de la vida, les sis ales dels serafins...) en la predicació de Bernardí de Siena, vid. Bolzoni 2002, esp. 145-226.

⁹⁰⁹ Bolzoni 2002, 22.

⁹¹⁰ Bracons 1998; Delcor 1991. Per les pintures de la capella de Santa Caterina, es pot visitar la pàgina web de l'exposició que se'ls va dedicar fa poc: <http://www.museuepiscopalvic.com/laprincesasavia/>

⁹¹¹ Vid. Molina Valero 2007.

Oracions, misses i altres rituals. Fe i raó

A l'hora d'analitzar els continguts doctrinals del sermó popular trobem com a punt fonamental la inculcació dels dogmes de l'ortodòxia (Trinitat, Eucaristia, Nativitat, Resurrecció), dels rituals (assistència a missa i confessió), i la memorització de les pregàries fonamentals: Credo, Parenostre i Ave Maria. Un dels sermons transcrits recorda que :

Item, més avant diu que los dits apòstols deyonaven e preguaven Déu, e staven e[n] devota oració, sperant la gràcia del Sant Sperit, a demostrar que si nosaltres volem haver ne aconsaguir lo Sant Sperit, cové que alcunes de vegades degam deyunar e fer alguna penitència, car en loc qui sia ple per massa ingurgitació e soblafluytat lo Sant Sperit no'y pot atansar. Item cové, bona gent, que a vegades fassam alcuna devota oració. Car oració, bona gent, és una canal dreita qui se'n puya tot dret a Déu lo Pare, per aconsaguir la gràcia del Sant Sperit.

ACA, SC, 62, 42v.

Un sermó de Vicent Ferrer ens recorda que l'objectiu de l'ensenyament doctrinal als nens es limitava a aprendre de memòria el Parenostre, l'Avemaria i el Credo:

e a tos fills e filles, deus-los nodris bé en temor de Déu, e ensenyar-los que no juren de Déu, ni diguen falsia, e que sàpien lo Credo, lo Pater Noster, la Ave Maria (...) tu hom, qui tens ta casa, e tos fills e filles, fer-los confessar a VII anys, e combregar a X o XII anys

Vicent Ferrer, *Sermons* I, 156⁹¹²

ja vol Déu que a sis o set anys los infants sàpien les oracions, co és saber-se senyar e dir "Jesús", "Ave Maria", "Pater Noster", "Salve Regina", "Credo in Deum", "Angele qui meus es"

Vicent Ferrer, *Sermons*, V, 56

Que aprendades el *Credo in Deum*, que aquí está toda la fe cathólica; non el Credo que se canta en la misa, mas el Credo menor que fizieron los apóstoles. Catad aquí el Credo: «Credo in Deum, etc.»

Càtedra 1994, 544.

Altres rituals són fonamentals per la salvació eterna, i arriben a justificar excepcions en les funcions de laics i religiosos. Davant la importància de batejar els nens, per exemple, Vicent Ferrer ensenya el ritual del bateig a les mares, per què el duguessin a terme si veien que un recent nascut estava en perill de mort.

en lo baptisme no s'i deu mudar res, mas dir axí: "Jo te bateig en nom del Pare e del Fill e del Sant Spirit". "Sant Spirit" una dicció és. Quan

---

⁹¹² Citat per García Martínez 2006,184-185

vosaltres, mes filles, bategau la criatura que està en perill -si y ha hòmens ja val més- la dona deu prendre l'aygua e la forma dessús dita: "Jo te bateig", etc. No vullau dir: "Jo te bateig en nom de Déu e de santa Maria"; si voleu dir "amen", no y és necessari, mas diu-se *de bene esse*.

Vicent Ferrer, *Sermons* III, 210-211

Aquesta excepció en la separació entre laics i clergues per urgència de mort apareix ja a una constitució sinodal, una de les poc habituals traduccions d'un ritual llatí al català. Es demana, en concret, que els rectors ensenyin a les matrones a batejar als nadons en perill de mort. En aquest cas, que "*frequenter occurrunt*",

cum pura et naturali aqua et intentione sacramentum babtismi conferendi babtitzent eosdem talia verba proferendo et dicendo: Ego te babtizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti. Amen, qui vol aytant dir Jo't bateg en nom del Pare e del Fil e del Sanct Spirit, Amen.

Pons i Guri, 1989, 216

I encara a la mateixa constitució es mira per l'educació dels infants i joves.

Statuimus et mandamus expresse universis et singulis clericis et aliis pueros literas edocentibus, quatinus eosdem docibiles immo in eorum principiis, postquam legere et dictiones coniungere sciverint, doceant et informant que et qualia sunt decem precepta, septem peccata mortalia, septem miserericordie opera, XII articulos fidei, et septem sacramenta ecclesiastica et, observatis observandis et vitatis vitantis, que debet scire quilibet fideles, quod post huius vite terminum sempiternam gloriam propter eorum docentium doctrinam valeant adhispcisci.

Pons i Guri, 1989, 216

En general, l'ensenyament no era necessari per què es tractava de basar les creences en la fe, i no en el raonament:

Estedes firmes en la fe catholica; non querades poner vuestra fe en argumentos nin en razón alguna, assí como si te fuesse fecha qüestion cómo que Padre e Fijo e Spíritu Santo non es sinon un Dios, tu dirás -«Yo lo creo; que mi señor Ihesú Christo lo ha dicho e los apóstoles lo han predicado». E, así, dirás: -«Non tengo yo fe en argumentos», ca yo lo creo, pues mi Señor lo dixo...»

E por esto, buena gente ... cred en la santa fe cathólica en obediencia: e aunque fagan sus argumentos, vosotros diredes: - «Avedes dicho. Yo non creo por argumentos, sinon en la santa fe de Ihesú e de aquí non me sacaredes».

Cátedra, 1994, 543, l. 295-300; l. 305-308.

Creació d'una frontera entre els conceptes de sagrat i profà.

La diferenciació entre religió i laïcitat, o entre sagrat i profà era molt difosa durant l'alta edat mitjana. L'església intenta paulatinament delimitar els dos àmbits: delimitar allò sagrat i vigilar que allò profà no ho contaminés⁹¹³.

La litúrgia cristiana, tendia, però a ser seriosa, poc atractiva i abstracta. La població necessitava un contacte tangible entre la divinitat i la realitat quotidiana, necessitava veure els efectes de Déu a la terra. De fet, la creació de miracles és sovint un fet popular que més tard és reconegut per l'església. Sabem que a Barcelona existeix un recull de miracles de principis de segle XV⁹¹⁴, que conté 120 miracles fets per la Verge. Com diu Huizinga, “la Iglesia tenía que estar continuamente en guardia, para que no se traiga a Dios demasiado a la tierra⁹¹⁵”.

Algunes de les novetats del cristianisme d'aquesta època semblen un intent de cristianitzar tradicions laiques o de delimitar els camps d'allò sagrat i allò profà. Crear una diferenciació entre religions i profà que la mentalitat medieval popular no posseïa era també tasca dels predicadors (il·lustració 11).

Un exemple de delimitació física, alhora que simbòlica, entre espais sagrats i profans pot ser la construcció de murs per tancar els cementiris. A les esglésies i als cementiris, a més dels rituals religiosos, s'hi feien reunions de les comunitats pageses, s'hi cantava i s'hi ballava. Els cementiris encara no estaven encerclats per murs, i formaven part de la vida quotidiana, sense que res el separés dels àmbits de feina o d'oci⁹¹⁶. La legislació conciliar intenta aturar aquestes expressions de la cultura popular. A Tortosa, tant les constitucions de 1314 com les de 1409 inclouen qüestions sobre aquestes celebracions⁹¹⁷.

Vicent Ferrer, en un fragment força explícit, fa referència al tema:

Aquelles santes ànimes han tan gran desplaer de aquells qui fan sutzeetats en lo ciminteri (estercorar, pixar, etc.) que pregunen a Déu que sie feta justícia de aquells.

Vicent Ferrer, *Sermons*, V, 143

---

⁹¹³ Schmitt 2001, 52.

⁹¹⁴ Baucells 2004, I, 896. Es tracta del ms. ACB, codex 6. Editat en part per Bohigas a *Miracles de la Verge Maria*. Barcelona, 1956 i descrit per Massó Torrents a *Boletín de la BC*, 1 (1914).

⁹¹⁵ Huizinga 1985, 218.

⁹¹⁶ Heers 1988, 42-45; Monjas 2004, 356.

⁹¹⁷ Monjas 2004, 356.

No es tracta d'un tema excepcional. Ja Petrus Cantor havia escrit contra l'habitació dels espais sagrats (que podien incloure tant cases com horts), i en concret en la necessitat de mantenir-los nets, també d'excrements⁹¹⁸.

Lluita contra supersticions, màgia, conjurs i pel control del llenguatge

És un dels temes més tractats per la historiografia, fins i tot utilitzant sermons medievals catalans⁹¹⁹. A més, en formar part la recerca de supersticions dels qüestionaris de les visites pastorals, ens han arribat significatius exemples d'aquestes pràctiques⁹²⁰, que a més mostren com sortilegis i conjurs estaven estretament relacionats amb la medicina popular.

Josep Baucells enfoca l'anàlisi des del punt de vista de l'ortodòxia religiosa, des del que és difícil no valorar com heterodoxes les pràctiques de curació i endevinació⁹²¹. Vist des d'un punt de vista més antropològic, aquests conjurs són una mostra del sincretisme de la religiositat popular, que no té cap problema per demanar a Déu per la cura de malalties i que barreja cristianisme i paganisme, pregària i conjur sense manies:

conjurat oculorum cum pater noster et ave maria, cum quibusdam verbis profanis mixtis cum verbis divinis, qui dixit

credo in Deum, et pater noster, et ave maria, et subsequenter dicit: Conjur-te gota, conjur-te tota, conjur-te per Déu et per Madona santa Maria, per son sens e per les sentes que avia, que açí no pusques aturar, ni ésser caschar, ni popa machar, ni dia passar, ni puet donar, ni rail metre, per la cort celestial / per aquesta peria no aia mal⁹²²

credo in Deum, et pater noster, et salutationes beate Marie, signum crucis, e non del Pare, e del Fiyl e del Sant Esperit

Baucells 2004, II, 1640-41.

Aquests conjurs no són excepcionals. N'han recollit més Perarnau, Romeu i Narbona⁹²³. La mentalitat popular creia que el poder de Déu podia ser conjurat i

---

⁹¹⁸ Lauwers 2005, 260-268, que recull un fragment de sermó semblant al de Vicent Ferrer.

⁹¹⁹ García Martínez 2006: 277-278. extreu fragments de sermons catalans de Vicent Ferrer.

⁹²⁰ Perarnau 1982; Narbona 1998; Columba Batlle 1979.

⁹²¹ Baucells 2004, II, 1635-1670

⁹²² També a Perarnau 1982, 68 i Romeu 2000, 372.

⁹²³ Narbona 1998; Perarnau, 1982. Romeu 2000, num. 69-71, 430, 432-434.

podia curar malalties d'homens i animals. Aquesta creença es basa en el caràcter performatiu del llenguatge en les cultures no alfabetitzades: el llenguatge no només descriu o explica, sinó que té el poder d'actuar sobre la realitat modificant-la, a causa de la semblança entre llenguatge i realitat⁹²⁴.

L'església lluita per mantenir el monopoli del llenguatge performatiu:

Un esprit aussi supérieur et libre que Roger Bacon refuse la parole magique et n'accepte que la parole rationnelle. La voix, dit-il, a une vertu (virtus) mais en tant qu'expression (dictum) et non parce qu'elle aurait, comme le prétendent les magiciens, le pouvoir (potestas) de faire ou de transformer.

(...) Les ordres mendiants (...) rejettent définitivement la parole «populaire» et la culture dont elle est porteuse. Un Salimbene par exemple exclut toute sainteté à caractère «populaire»

Schmitt –Le Goff 1979, 277-279

Els exemples de conjurs citats per Baucells (més de 90) a la diòcesis de Barcelona⁹²⁵ ens serveixen per analitzar dues tipologies diferents de discurs.

D'una banda, un discurs lineal, ordenat, on el sentit provenia del significat de les paraules. D'altra banda, un discurs sense ordre aparent, on el sentit provenia del conjunt del discurs, i no dels elements que el formaven.

El significat de les fórmules dels conjurs i imprecacions no és explicable amb una lògica científica. Les fórmules tenen sentit per si mateix i gràcies a la força màgica que mantenia el llenguatge popular, força que s'afanyarà a reduir la predicació i l'educació oficial.

Això no vol dir que els conjurs es basessin en frases sense sentit. Precisament aquestes oracions-conjurs tenen interès pel sentit que li donava el conjurador, el receptor del conjur i el conjunt de la població.

Les pregàries, des del punt de vista cristià ortodox, no obliguen, al contrari que els conjurs, a la natura ni a Déu a actuar. Mentre que en la mentalitat no alfabetitzada el canvi en la natura no depèn de l'actitud del demandant, sinó de la

---

⁹²⁴ Rodríguez Mayorgas 2010, 227.

⁹²⁵ Baucells 2004, II., 1640-41: GERALDA DE CODINES curava malalties com aquestes: "En Pera marbre seia, mon cap mi dolia, za mà m-i tenia, fiylo meu, dix madona santa vós que aviets, mon cap ni dolia, jo-ls no-s estreyeria, mas estrenam volrria, madona mare, jo la-us daria, que dona de tot lo món vos faria.". També a la pàgina 1669.

correcta utilització del llenguatge, en el cristianisme Déu concedeix al seu arbitri en funció de l'actitud del demandant del miracle.

És comprensible que des de l'ortodòxia es veiés aquest fet com una paganització d'un element cristià i es perseguís, però també es podria veure com el contrari, com la cristianització en curs d'un element cultural pagà o, si més no, d'una integració de màgia i pregària. De la mateixa manera, aspectes que tradicionalment s'han interpretat com a restes de paganisme, com la superstició, es comencen a veure com a elements en procés de cristianització. Tornem, doncs, a l'ambivalència i a la manca de límits entre allò sagrat i profà:

Los hombres más «supersticiosos» son cristianos hasta la médula (...) lo que teme la jerarquía (...) es el objeto erróneo de la devoción y la ausencia de garantía, de marcas de autenticación del culto.

Schmitt 1992, 130-131.

De fet, aquest sincretisme el practicaven alguns clergues, que sembla que utilitzin les pregàries com a conjurs. Baucells en recull alguns de la diòcesis de Barcelona⁹²⁶, que tenen la particularitat de mostrar l'ús d'escriptura en rituals. Aquests casos, tot i que realment n'hagin perviscut tan pocs, mostren com l'escriptura podia formar part de la mentalitat no alfabetitzada. Boscà fa conèixer el cas d'un sacerdot que recorre a endevins i conjuradors per recuperar un calze que ha perdut⁹²⁷.

Schmitt insinua que alguns clergues podien aprofitar la creença en l'efectivitat màgica del llenguatge per afavorir la memorització de les oracions per part de la població. Un cop memoritzades, ja hi hauria temps per lluitar contra el caràcter màgic de les pregàries. Tot plegat porta a Schmitt a posar en dubte, més enllà d'unes elits socials i culturals, la idea d'una interiorització de la fe per part de la població.

Una problemàtica paral·lela a la dels conjurs el plantejava la medicina popular, especialment duta a terme per dones, algunes de les quals tenien força seguidors, i resultaven una competència difícil de superar per als clergues. Les més conegudes, GERALDA DE CODINES, BENVINGUDA DE MAINOVELL I BARAYLA DE

---

⁹²⁶ Baucells 2004, II, 1640.

⁹²⁷ Boscà 1991, 73.

Torrelles, podien convertir-se en punt de peregrinació en busca de cura a les malalties. Geralda de Codines, per exemple, fou condemnada per conjuradora, però finalment va ser autoritzada a continuar la seva tasca de curadora, basada en l'anàlisi visual d'orina i la presa del pols als malalts, sempre que no conjurés. Sembla ser que Geralda continuà usant de sortilegis sota l'aparença de medecines, fins al punt que va ser acusada davant la Inquisició. La manca de continguts herètics de l'actuació de Geralda, però, va fer aturar el procés judicial. Mentrestant, el seu èxit va convertir la seva "consulta" en un lloc freqüentadíssim.

En tot aquesta situació s'hi barrejava la qüestió de la intermediació amb la divinitat, que l'Església no podia de cap manera deixar en mans de laics, i menys encara de dones. Entre els exemples de la lluita dels predicadors contraris a endivinatores-metgesses destaca Vicent Ferrer:

Per què, si ton pare, ta muller, o altra persona és malalta, o si has perdut res, o si és en tribulació, no vajes per res a adevins, mas a Déu dient-li: «Senyor, yo só malalt: medicina no'm val; prech-te, Senyor, que'm ajuts. Però sie feta la tua voluntat». (...) E vosaltres, mes filles, per degun mal de vostres fillets no façats fetilles, ne anets a fetilleres, car més vol valrie que fossen morts.

Vicent Ferrer, *Sermons* II, 264-265

Item, les dones iran a confessar, e diran: "L'infant ere malalt e no havia metge, e aní al conjurador". "Fals", dirà lo confessor, "peccat haveu", e elles deffendran-se que com lexaran morir l'infant: més valrie morís. E en açò que dius que no'y ha metge, fals dius, que Jesucrist hi és, ab lo nom del qual lo guarràs: veges quin juhi fals.

Vicent Ferrer, *Sermons* III, 206

Per bé que hajats los béns o siats malalts, no anets a adevins ne adevines, sortillers, etc., car malaïta és la terra on se sosté adeví ne sortiller, encordador ne conjuradors falsos. No anar a aquells, mas deveu fer aquesta bona obra envés Déu dient: "Senyor, yo he perdut tal cosa..." (...) Si voleu fills ne filles, demanats-ne a Déu. No anar a fetillers.

Vicent Ferrer, *Sermons* IV, 37-38

Aquest darrer exemple mostra com el recurs a endeviners era una opció desesperada, a la qual es recorria després d'assajar la medecina. Aquesta desesperació, que sembla especialment important en les malalties infantils, pot ser una bona mostra de l'angoixa que provocava la crisi demogràfica a finals de l'edat mitjana.

Un altre tema enllaça amb el control del llenguatge i el vocabulari: la blasfèmia. La importància de blasfemar Déu, la Verge Maria o els sants, no escapa a ningú. La blasfèmia era un delictes tant religiós com civil.

Ja l'any 1244 i en els sínodes del XIII les normes de comportament ataquen amb força el jurament en nom de Déu. Baucells, amb una visió una mica paradisiàca de la societat baixmedieval, creu que “durante los siglos XIII y XIV hubo pocos blasfemadores en la diócesis de Barcelona”⁹²⁸, afirmació que contrasta amb l'abundància de normes contra els blasfems citades per ell mateix i per altres estudis anteriors⁹²⁹.

Intentar quantificar el nombre de blasfems a partir de la documentació que ens ha arribat ens sembla problemàtic, ja que no sabem quin percentatge dels blasfems recollia la documentació, ni quin percentatge d'aquesta ens ha arribat a nosaltres. Hi ha coses que no es poden quantificar. El que és cert és que n'hi havia i que, per tant, l'església no controlava el llenguatge de part dels fidels. De la mateixa manera, sembla agosarat dir que “la blasfèmia era exclusivamente de uso masculino”⁹³⁰.

A partir de 1330 la lluita contra la blasfèmia es converteix en un dels habituals punts de concilis i normes de comportament. Al sínode de 1339 hi ha una constitució *Contra blasphemous*⁹³¹. Cap a 1425, tornen a aparèixer intents de aturar la blasfèmia. Els blasfems “per la sgléya de Déu deven ésser anathematizats e foragitats de aquella”⁹³², cosa que mostra que seguia essent habitual en el parlar popular. Malgrat el que comporta d'irreverència i profanació, però, la blasfèmia no deixa d'indicar una progressiva cristianització dels costums populars i de fe per part de la població⁹³³.

Finalment, una de les pràctiques més perseguides va ser l'endevinació, ja vedada al sínode de 1244. Després d'un període en què sembla aparèixer una major indulgència en la persecució d'aquestes pràctiques, durant el bisbat de

---

⁹²⁸ Baucells 2004, II, 1616.

⁹²⁹ Llompart 1973 (= Llompart 1982, 343-361.), que troba paral·lels entre la blasfèmia i la Contemplació del cos de Crist durant la Passió.

⁹³⁰ Id., 1621.

⁹³¹ (CT, 30v-31), citada per Baucells 2004, II, 1617 i per Llompart 1973, 148 (=1982, 354)

⁹³² Hillgarth 1984, 159.

⁹³³ Huizinga 1985, 229

Ferrer d'Abella es produeixen noves excomulgacions⁹³⁴. A principis de segle XIV les visites pastorals persegueixen les endevinaires. Baucells dona notícia de 27 endevins, la majoria dones, algunes de les quals també eren conjuradores o sortílegues⁹³⁵:

Sapera: I. denunciem per vedats (...) totes les persones sorteres o devines o invocadores de diables e los qui a elles recorren els donen creença”

*Summa Septem sacramentorum*⁹³⁶

Per anar contra les creences en allò meravellós dels laics, primer calia que els mateixos clergues no compartissin aquestes creences. Les Homilies de Tortosa mostren com, al segle XII-XIII, encara aquestes creences formaven part de la cultura dels clergues, que la utilitzen als seus sermons.

L'altra (part de la Creu) que remàs en Jhrlm fo ben gardada tro al temps de Cosdroe que fo reis de Corzana e de Pèrsida. Aquest reis Cosdroe si guerrerot molt christians e pres la ciutat de Jerusalem e portet en la sancta [creu] de Nostre Senyor, e tenc la molt car et onret la molt fort per zo que grans miracles fazia. E mes-la, zo diz, en una torre molt genta, e fez la estar a sas espatlas. En aquela torre, zo diz, avia un encantament que, cora si volia Cosdroe, tornava ploia e fazia bel e noit e dia et altres meravilas asaz. Et per aizo...

Homilies de Tortosa
Citat per Zink 1982, 381

Segons Zink, aquest exemple mostra “com de sensibles podien ser els predicadors, de vegades més que els autors laics, a l'encant específic de la literatura profana del seu temps⁹³⁷”.

Un exemple de creença dubtosa compartida per laics i clergues eren les Misses de sant Amador i sant Gregori. Les de sant Amador eren un seguit de 33 misses de difunts consecutives, a imatge de les que serviren a Amador per alliberar la seva mare del purgatori. Només que una de les misses, en les que s'utilitzaven unes espelmes per millorar l'efectivitat, no se celebrés, espatllava la salvació de l'ànima del difunt i calia tornar a començar⁹³⁸.

---

⁹³⁴ Baucells 2004, II, 1650; 1657.

⁹³⁵ Id., 1653.

⁹³⁶ Hillgart 1984, 158.

⁹³⁷ Zink 1982, 383.

⁹³⁸ exemples de misses de Sant Amador als testaments de mercaders barcelonins a Aurell-Puigarnau, 1988, 265.

Sant Amador estava tenint èxit a tota la Corona d'Aragó, i formava part de la iconografia, com mostrava el desaparegut retaule del convent de sant Francesc de Barbastre de Pere Garcia de Benavarre⁹³⁹ o una taula del Retaule de Santa Anna de la Colegiata de Cardona⁹⁴⁰.

Vicent Ferrer critica repetidament les misses de sant Amador :

Axí com un prevere dirà per avarícia al pacient que face dir les misses de sent Amador, e que·y haze tantes candeles e que·y haze hun diner, e que·s diguen contínuament, e ben créxer la fava. Oo, quinya error! La primera és que per aquelles misses isque l'ànima de purgatori. Veritat és que la ànima de sa mare per aquells misses n'isqué, per ço que ere en tal condició que allò li valgué; mas no·u farà a hun altre, que una medicina no pot ésser general a totes malalties.

Vicent Ferrer, *Sermons* III, 181

Altres dien que fan dir les 33 misses de sent Amador. Oo, malaïta sie la persona que trobà aquesta regla, que açò fa obrar! (...) vosaltres, lechs, quan volrets fer dir misses, hajats hun prevere de bona vida, e direts axí: "Pare, yo vull fer dir tantes misses de Jesucrist". No digats de sent Amador.

Vicent Ferrer, *Sermons* III, 251-252

Mes les misses de sent Amador no les façau dir, que molt de mal s'i fa. Lo primer, que·y ha symonia, que s'i fa preu. Lo segon mal és que ja a l'Església ha ordenat de dir lo dichmenge certa missa e lo dilluns e los altres dies, e si tu dius altres misses, que dien que són certes: V de santa Maria Magdalena, etc. lo prevere és condepnat, e tu qui les fas dir (...) Més encara, que·y ha avarícia; que dirà lo prevere: "Tantes candeles e tants diners haveu a dar". Ve't aquí avarícia. Oo traïdors reprovats! (...) Més encara: feu superstició de falsa creença, que cuyden-se les gens que per dir aquelles misses exiran les ànimes de purgatori, e no·u fan.

Vicent Ferrer, *Sermons* IV, 39-40

De la meravella al miracle

Es tracta d'un procés subtil que transforma el fet meravellós sense un causant concret en un fet miraculós realitzat per Déu, ja sigui directament o a través un sant.

En conseqüència, se situa a Déu com a origen d'allò no explicable, es buida de contingut el món meravellós i es racionalitza i es fa previsible un fet fins aleshores irracional i sorprenent, de la mateixa manera que es cristianitzaren les

---

⁹³⁹ Sobre les misses de sant Amador, vid. Velasco González 2002, 75-89.

⁹⁴⁰ Llompart 1970 (=1982, 286-298).

novel·les de cavalleria. És el que Le Goff anomena “racionalització d’allò meravellós” o “buidament d’allò meravellós”⁹⁴¹.

De la mateixa manera, els animals dels bestiaris o les plantes dels herbaris passen a tenir una significació cristiana i a entrar, en certa mesura, dins la “ideologia cristiana”, que poc a poc anirà aïllant aquestes realitats de la cultura oral fins a fer-les desaparèixer, deixant-les sense significació o amb una significació reduïda.

La temàtica dels miracles en la predicació catalana ha estat breument resumida per Baucells, que en troba diversos exemples a Barcelona, tant a la catedral per part de beneficiats, com per part de sacerdots. Entre els miracles, els bisbes potenciaven els realitzats per la Mare de Déu, com els del santuari de Santa Maria de la Serra, a Montblanc⁹⁴².

Així com la meravella ‘positiva’ es va assimilar al miracle, els éssers fantàstics i les meravelles ‘negatives’ van ser assimilades al dimoni. Joan Molina mostra aquest procés en la iconografia de l’època⁹⁴³. Poc a poc s’anava creant un conglomerat a base d’iconografia, literatura i predicació. Les vides dels nous sants, com la segona biografia de sant Francesc d’Assís escrita per Tomàs de Celano, eren més realistes i menys fabulades que, per exemple, les *Vitae Patrum*. Els miracles, tot i seguir sent importants, deixen de ser tant “fabulosos” per passar a ser, això sí, més escabrosos en el relat, com ja va posar de relleu Delaruelle en els seus estudis sobre el franciscanisme i l’inici del Renaixement⁹⁴⁴.

Lluita contra la ambivalència

Més enllà que la cultura no alfabetitzada no distingís entre sagrat i profà, encara era capaç de barrejar-los i intercanviar-ne les característiques.

Aquest és el cas d’alguns exemples que s’escolen en reculls com el de Cèsari d’Eisterbach, en els que els dimonis ajuden a alguns individus sense

---

⁹⁴¹ Le Goff 1999, 13-14.

⁹⁴² Baucells 2004, I, 481.

⁹⁴³ Molina 1996, 135: “la leyenda comentada se me antoja una suerte de relato sincretista destinado a recristianizar una creencia ancestral mediante su inserción en un modelo cultural ortodoxo”.

⁹⁴⁴ Delaruelle 1975, 268-275. Molina 1996.

demanar res a canvi. A més, afavoreixen esglésies i utilitzen objectes sagrats. És cert que aquesta no és la visió habitual en els sermons i les obres religioses, però tampoc són excepcionals els llocs on es dona una visió positiva o còmica dels dimonis⁹⁴⁵.

Segons Gurievich, aquest intercanvi de característiques és la que origina el grotesc medieval. La fantasia medieval, o pensament grotesc, esborra les fronteres entre allò possible i allò impossible, entre la serietat i la broma, per restaurar a continuació els valors originals i tornar a començar el procés, que no s'atura mai⁹⁴⁶. Com el mateix autor diu, el pensament grotesc estaria escampat per tota la societat, fins que progressivament s'anà concentrant en determinats temps i espais, fins a esdevenir el Carnestoltes estudiat per Bakhtín⁹⁴⁷.

Domini del cos i la sexualitat

Els estudis sobre els discursos sobre sexualitat en època medieval i moderna són prou abundants com per no haver de tractar el tema en profunditat⁹⁴⁸. N'hi haurà prou amb aportar alguna cita dels sermons catalans per exemplificar la tendència de la jerarquia a controlar el cos i la sexualitat de la població.

El cos era una font de pecat que calia evitar. Davant la impossibilitat de no tenir cos, es recomana no mirar al propi cos nu:

Set staments de persones que sostenen la Església. (...) Lo 7, és de persones de virginitat, e és ferm quant hi ha puritat de cor, no pensant en allò, ne parlar, ne mirar encara a ssi mateix tot nuu.

Vicent Ferrer, *Sermons* II, p. 28-29.

La sexualitat i els plaers sensuais també calia controlar-los:

Si tu de matrimoni vols haver plaer carnal, pren-lo lícitament, ab manera deguda per Déu ordenada. Axí mateix, de menjar e de beure; mas, avisat-vos no trenqueu los dejunis de santa mare Església; si no, mala cena haureu.

Vicent Ferrer, *Sermons* II, p. 37.

---

⁹⁴⁵ Gurievich 1988, 190-193.

⁹⁴⁶ Id., 207.

⁹⁴⁷ Id. 209.

⁹⁴⁸ Le Goff-Trung 2005.

Vosaltres, dones, que no vullau guardar ni besar los hòmens, mas guardau-vos d'ells, encara que sie vostre germà; quan ve a vostra casa, prenet-li la mà hun poch, solament los dits teses, que per besar molts de mals se'n han seguits.

Vicent Ferrer, *Sermons* II, p. 191

Pensat, doncs, quiny peccat és de molts malastruchs que compares ab comares, parents ab parents, hòmens ab hòmens, o en si matexs, o ab bèsties, se jahan.

Vicent Ferrer, *Sermons* II, p. 273

Fins i tot el predicador havia de tenir en compte què deia i què no, especialment si era jove.

Predicator iuvenis non debet multum loqui de peccatis carnis in publico, quantumcumque sit munis, eo quod minus crederetur ei propter iuventutem; nec eciam pecata carnis seve in profunde malicie innundiciarum eius non debent publice predicari ne addiscant peccare illi qui tam horrenda ignorant. Sed cum necesse est talia dicere, sufficit per verba generalia et exprimere et superficialiter, valde magis extenden-

do sermomen ad penam talium peccatorum quam ad eorum culpas vel modos pecandi.

Eiximenis, *Ars praedicandi...*, p. 15

El missatge sobre el cos no s'atura en un refús del plaer, sinó que inclou una exaltació del dolor com a font de santedat. Les vides de sants, especialment els martiris, la iconografia, algunes peces de teatre religiós,... conformaven aquesta creença⁹⁴⁹ (il·lustració 12).

Aquesta tendència sembla de fet un aprofitament per part de l'església d'una morbositat desaforada en la població, que es concretarà en el desenvolupament de les confraries de la Vera Creu, la sang de Crist...⁹⁵⁰. S'ajusten a aquesta tendència alguns dels sermons presentats en aquest treball, concretament el recurs continu al sacrifici de Jesús, la profusió de sang, els dolors de Crist i Maria, ...

Sexto, diu "Ad flagellandum". És una preciosa cosa lo assotar de les disciplines, majorment a homeiers, que a aquells los és pus propri escampar la sua sang (...) Ítem, és entès en la penitència que dóna lo confessor, que mudets la vida; lo confessor vos dirà: "Aqueixa vida haveu a mudar!"; dirà : "Com ho poré fer e què em diran?" No, a fer fa. David:

---

⁹⁴⁹ Molina 1996, 130.

⁹⁵⁰ Ja l'any 1333 es fundaria la Cofraria de la Vera Creu de Xàtiva. Vid. Navarro 2006.

“Ego un flagellis paratus sum” (Ps., 37, 18); així en disciplines com en assots de la llengua, refrenant aquella.

Vicent Ferrer, *Sermons de Quaresma*, I, 153

La funció purificadora del càstig corporal ha estat estudiada: és, a més d’una primera imitació de Crist, fonamental en la creació de la identitat cristiana⁹⁵¹. Si hom no es castiga en aquesta vida, serà a l’infern o al purgatori on es netegin els pecats:

Debes pensare in penis inferni, que sunt in illis maledictis mansionibus inferni, in quibus eternaliter cruciaberis sine momento solo quietis, in quibus locis sunt tante diuerse pene, scilicet, ignis infernalis, glacies, serpentes, vermes, bufones, dracones, fumus, tenebre sine lumine, ira infinita, maledictiones clamorum demoniorum et animam tristantium, negatores Dei et vituperatores tocius curie celestis et super infinite

societatis demoniorum. O tanta pena erit illis maledictis dampnatis! Numquid terminabitur nec finem habebit?

Vicent Ferrer, *Última quaresma...*, p. 419

La pintura reforçava el procés d’identificació. Les representacions de l’infern havien de tenir la virtut tant de reforçar com de fer evident allò que deien els predicadors⁹⁵². I les escenes de mortificació i martiri eren habituals en l’art del moment.

Més enllà del control de la sexualitat, els estudis sobre la gesticulació⁹⁵³ permeten analitzar com es pretén dirigir el comportament de la població.

Es veuen intents de controlar aquestes gesticulacions tant dins com fora l’església. En els articles i admonicions del bisbe Sopera es donen 40 dies d’indulgència als fidels que s’agenollin durant la Consagració.

La gesticulació té un paper fonamental en els rituals sagrats, com el moment de pregària:

(los reys) vera reverència feren a Jesucrist, qui servaren huyt maneres adorant-lo (...):

la primera (...) levam los huylls al cel (...)

la segona manera de pregar Déu és inclinat lo cap, axí (...)

---

⁹⁵¹ Jones 2003, 509, que segueix Ariel Glucklich, *Sacred Pain: Hurting the Body for the Sake of the Soul*, Oxford University Press, 2001.

⁹⁵² Bolzoni 2002, 32.

⁹⁵³ Schmitt 1990, esp. 278-285; 289-320.

la III^a manera de orar és ajustar les mans e orar (...)
la IIII^a manera és percutir los pits (...)
La V^a manera és plegar los braços axí, manera de creu.(...)
LaVI^a manera és inclinació del cap (...)
La VII^a manera de orar és ficar los genolls en terra (...)
La VIII^a manera és gitar-se tot tes en terra (...)

Vicent Ferrer, *Sermons*, IV, 271-276

Les posicions de pregària varien segons els manuals. Sorprèn que Vicent Ferrer no segueixi ni el pseudo Petrus Cantor (7 posicions) ni el pseudo Domènec (9 posicions).

L'ensenyament als nens era particularment important:

lo pare e la mare deuen nodrir e erudir los fills e filles en bones costumes e en lo serví de Déu, instruint-los que's sàpien senyar e dir «Jesús» e la Ave Maria el Pater noster, lo Credo in Deum, de agenollar-se e saber fer oració; puix mostrar-los los X manaments (...) Mas no se'n fa res, ans se rien quan saben ben jurar e no castigar-los, portar daguetes, pintunyar-se, ballar de costadet, jugar a la prenyada, etc.

Vicent Ferrer, *Sermons*, V, p. 12

i a respectar el senyal de la Creu:

así como los buenos religiosos invocan a Dios al principio de las horas con el signo de la cruz, éstos han un círculo (Haz prácticamente el gesto defectuoso de aquellos que no se persignan bien al entrar en la iglesia, o en la mesa, o de la mujer cuando acuesta a su hijo) Y lo mismo los presbíteros cuando bendicen el agua o el pan; y lo que es peor, sobre el cuerpo de Cristo, no hacen sino un círculo. Por tanto, signaos así: *En el nombre del Padre*, elevando vuestra mano a la frente; *y del Hijo*, bajándola hasta la cintura; *y del Espíritu Santo*, llevándola desde el hombro izquierdo al derecho. Y cuando digáis amén, besad la cruz que forman las manos juntas.

Forcada 1956, 610

La gesticulació havia de ser pausada, tranquil·la, respectuosa, tant per part dels fidels com per part dels clergues. Recordem com Eiximenis criticava els predicadors que sobreactuaven en la predicació:

Multi enim infelices et infeliciter predicantis suis verbis et gestibus ostendunt se esse penitus seculares et homines nullius religionis. Extendunt enim brachia et ostendunt illa bene ornata et non multum paupertata annexa, ad scandalum videncium ea.

Eiximenis, *Ars praedicandi...*, p. 12-13.

El plor agafà importància com a mostra de pietat i santedat⁹⁵⁴.

L'etiqueta, el vestit, les bones maneres i el control de l'agressivitat.

Norbert Elias⁹⁵⁵ situava a principis del segle XVI, basant-se en el *De civilitate morum puerilium* i els *Diàlegs familiars* d'Erasme de Rotterdam, un gran canvi en l'etiqueta, l'agressivitat, la violència i la sexualitat a partir de la moralització feta pel clergat.

Tanmateix, rastrejava els precedents medievals que ja intentaven donar consells i normes de comportament en diverses parts de la vida privada de les persones: com menjar, com parlar... Entre els tractats on surten algunes d'aquestes normes, destaca, per la seva proximitat amb l'*exemplum* i la predicació, la *Disciplina clericalis* de Pedro Alfonso:

Cuando te hayas lavado las manos para comer nada toques sino la comida, hasta que comas; ni comas pan antes de que se ponga otro manjar sobre la mesa para no parecer impaciente; y no pongas en tu boca un trozo, para no parecer glotón; ni tragues el bocado antes de que haya sido bien masticado en tu boca, no vayas a ahogarte; ni tomes la copa antes de tener la boca vacía, no cobres fama de bebedor; y no hables con la boca llena para que no se vaya algo de la garganta a la tráquea y puedas morir por ello; y si vieras un bocado que te guste en el plato que está ante un comensal, no lo cojas, no se diga que eres un pobre rústico. Lávate las manos después de comer porque es cortés y saludable.

Pedro Alfonso, *Disciplina clericalis*. Zaragoza, Guara editorial, 1980, p. 88

Els sermons també recullen lliçons en aquest sentit. Vegem-ne un exemple de Vicent Ferrer:

sabent que sos fills en est dia de hui, e demà, e l'altre, fan grans excessos de menjar e beure, diu santa mare Església: “Jo els refrenaré ab la passió de Jesucrist, que vol[c] sostenir per una poma que menjà Adam”

Vicent Ferrer, *Sermons de quaresma*, I, 45

Cal recordar aquí les crides al bon comportament a taula, que tant diuen del que realment feia gran part de la població, que feia Eiximenis⁹⁵⁶.

---

⁹⁵⁴ Garcia Martínez 2006, 348-358

⁹⁵⁵ Elias 1973, 86-100.

⁹⁵⁶ Per exemple als capítols 376 a 379 del Terç del Crestià. Vid. Eiximenis, *Lo crestià*, p. 149-155.

Es poden incloure en aquest apartat el control del vestit i el maquillatge.

Un exemple del punt de vista de Ferrer pot ser suficient:

E per què ha dat (Déu) mamelles a la dona? Perquè sie celler de la creatura. E axí ella mateixa (santa Anna) la volch alletar. ¿Pensau-vos, mes filles, que Déus vos haje donades les mamelles per mostrar les frexures als milans, com a putanes? No, mas totes cubertes devets anar.

Vicent Ferrer, *Sermons* III, 257

El problema es donava a les mateixes predicacions. Ja en el concili de Tarragona de 1242 s'adverteix als bisbes de vigilar que l'auditori no anés massa guarnit a les predicacions, ja que això podia causar que la gent estigués més atenta als vestits que a la predicació:

Cum omnis superfluitas sit amica vitiis et virtutibus inimica, et aurifrigium et erminium inordinate positum superflue apponatur, et in vestibus et quod laciviam denotant, propter quod ardor libidinis provocatur, praecipimus quod omnes episcopi per suas dioceses predicent et moneant attente populum ad ornatum huius deponendum et de coetero non portandum, indignatione Maiestatis Domino cominando.

Pons i Guri 1989, 269, art. 15.

Els mateixos clergues reberen l'advertència del concili de Tarragona de 1243 de no anar massa (maquillats?!) i guarnits:

Omnes superfluitas in clericis, qui laycis viam debent parare salutis verbo, pariter et exemplo, noscitur esse culpabilis, statuimus quod abstinentiam a picturis variis et diversis et ceteris apparatus sumptuosus et vanis, ut per hoc scandali laycorum tollatur occasione et ad parandum ecclesiasticis monitis facilius provocentur.

Pons i Guri 1989, 272, art. I

Trenta anys més tard, al concili de Tarragona de 1274, les crítiques eren més concretes:

Statuimus quod omnes clerici provincie Tarrachone, sive sint in sacris sive in minoribus ordinibus constituti, non portent nec induant camisas tunicas vel alias vestes cordatas nec botonos aureos, argenteos vel alicuius metalli defferant in pectore nec in manicis, nec in aliqua parte vestis, nec portent sotulares consutitios nec rotatractos, nec aliquas portent seu induant vestes virgatas nec aliis cum cabetio fisso in longum, et si quis contrafecerit penam decem solidorum usualis monete pro qualibet excessu incurrat...

Pons i Guri, 1989, 306, art. III

Lluita contra l'excés, les festes i el joc

Els sínodes catalans també es preocuparen d'atemperar les celebracions populars, establint el nombre de festius i regulant les activitats que s'hi realitzen. Valgui d'exemple el concili de Tarragona de 1242:

“IV. Que festa debent celebrari.

Item cum otium et desidia fomentum pariant vitiorum, festivitatum multitudinem duximus temperandam, cum in illis eo quia non laborant pauperes agraventur et ociosi et desidiosi ad illicita provocentur, quare festivitates colendas necessario subnotavimus, quas qui contempserit colere per suum presbiterum compellantur: Est festum scilicet Circumcisionis Domini et Epiphanie, Sancti Vincentii, Purificationis beate Marie, Mathie apostoli, Anuntiationis, duorum dierum octabarum Pasce, (...) et quelibet parrochialis observet festivitatem illius sancti in cuius honore est constructa eius maior ecclesia. Officia vero harum sollemnitatum et omnium aliarum sive sint novem vel trium lectionum prout actenus consuevit fieri ac clericis in ecclesiis etiam in portionibus observentur et ad audiendum officia layci nichilominus moneantur.”

Pons i Guri, 1989, 266-267
(=1974, 110).

La preocupació a propòsit de les celebracions laiques apareix també als qüestionaris de visita pastoral de Tortosa de 1314 i 1409. També en alguns sermons de Vicent Ferrer es troba la mateix preocupació:

En les fadrines e fadrins appar encara que's guardon de tals peccats, per moltes abstinències: guardens-se de foll guardar, de foll parlar, de foll cantar, de cançonetes que totes toquen al paper de il·lícits toquaments e cogitacions e de males companyes.

Vicent Ferrer, *Sermons*, V, p. 92

Entre el càstig etern i la misericòrdia infinita

L'experiència vital de la població, des de mitjans segle XIV podia fàcilment ser font d'angoixa i desesperació: la repetició cíclica de grans epidèmies feia la sensació que l'infern havia arribat a la terra.

Tanmateix, la societat respongué de diverses formes a aquesta tragèdia objectiva, des de la recerca de plaers terrenals fins a una culpabilització extrema acompanyada per la necessitat de penitència pels pecats comesos i de perdó i misericòrdia per no caure en la desesperació.

L'Església va intentar oferir un cert equilibri entre la por a la condemna eterna i la necessitat d'esperança en la redempció, assolible mitjançant la confessió, les pregàries dels familiars o la intercessió dels sants.

Pel que fa a l'extensió de les imatges apocalíptiques, algunes formen part d'alguns dels moments més brillants de Vicent Ferrer⁹⁵⁷. El predicador valencià recorda la infinitud de la condemna:

en l'infern (...) no hi ha esperança, mes desesperació total (...) per extirpar algunes opinions que dien que no haurien esperança d'eixir-ne, mas haurien esperança de alguna ajuda.(...) que com los feien los parents dir misses o altres obres, dien que havien esperança de rellevació del càrrec, e és error e qüestió vana, enans vos dic que si per una ànima que és en infern faç obres bones, aquella ànima ne ha major turment e pena.

Vicent Ferrer, *Sermons de quaresma*, I, 53

Una visió centrada en l'humor i la utilització dels registres col·loquials, degut a l'interès literari des sermons vicentins, ha fet oblidar la crueta de fons i forma que utilitzava Vicent Ferrer i els "predicadors de l'apocalipsi" baixmedievals⁹⁵⁸. A aquests sermons que emfasitzen el pecat, la culpa, els turments de l'infern o el purgatori s'hi afegeix literatura religiosa i didàctica de la que el més conegut exemple és *El purgatori de Sant Patrici*.

La crueta en les descripcions de l'infern i la duresa en la gesticulació dels predicadors no era, però, cap novetat. Ja els primers arts de predicació creuen convenient una gesticulació decidida, que impressioni els oients. Així apareix en ars com el de Guillem d'Auvergne i, és criticat, per excessiu, per Matfre Ermengaud⁹⁵⁹.

Un dels majors canvis en la mentalitat de la població va ser la interiorització del Judici Final, de la creença que Déu demanaria comptes dels actes fets en vida i que només una minoria podien assolir la salvació eterna. L'anàlisi dels testaments dels mercaders deixa clar com aquesta angoixa arrelava

---

⁹⁵⁷ Més exemples a Toldrà 2000, 262-268.

⁹⁵⁸ "La del valenciano era una figura pública de grandísima enjundia, traía mensajes nuevos, y su mentalidad apocalíptica, después de tanto profetismo de medio pelo, era tan rigurosa como 'probada'", Cátedra 1994, 225.

⁹⁵⁹ Bolduc 2006, 418-420. El text, a *Le breviari d'amor de Matfre Ermengaud*, v. II, v. 13120-8.

a les consciències i com el procés de la mort es veia com una lluita desesperada per la salvació i el perdó dels pecats⁹⁶⁰.

És difícil no veure un rerefons ideològic darrera aquest procés. El discurs cristià de la por, la continència i el pecat s'estava convertint en ideologia dominant a finals de l'edat mitjana. Aquesta evolució no és un tema menor en l'anàlisi de la predicació medieval. La publicació de *Le péché et la peur* per Jean Delumeau l'any 1983, inicià una polèmica historiogràfica sobre l'abast del missatge apocalíptic. Delumeau, basant-se en l'anàlisi dels sermons de Bernardí de Siena i altres predicadors, defensà la força del missatge.

Tot i que algunes crítiques acusen Delumeau d'exagerar el pessimisme dels sermons i de no tenir en compte els passatges en què es parla de la salvació, Franco Mormando dóna suport a Delumeau i creu que la predicació de la por i el pecat "supera amb escreix" la predicació del perdó i la salvació⁹⁶¹.

Aquesta visió però, no pot fer oblidar les compensacions que s'oferien als creients. Sembla que als segles XIV i XV aquesta evolució cap a la 'sobreculpabilització', aquesta 'desproporció entre les dimensions del pecat en relació al perdó'⁹⁶², encara no havia triomfat del tot. De la mateixa manera que el discurs ortodox encara no estava totalment fixat i no triomfava en el control dels comportaments, tampoc ho feia en aquest aspecte. Es mantenia dins l'ortodòxia una forta tendència a la misericòrdia, a la intercessió dels sants i la Mare de Déu davant Jesús en el Judici Final.

El mateix Vicent Ferrer, que acabem de veure com nega el poder a les misses de difunts, defensa justament el contrari en un altre moment:

quan alguns en aquest món donen almoynes o dejunen o fan altres béns per aquelles ànimes, o misses, que són lo major bé (...) per açò les ànimes han consolació e mitigació de pena

Vicent Ferrer, *Sermons*, V, p. 37

La negativa de Vicent Ferrer a la remissió total o parcial de les penes de l'infern o el purgatori enllaça amb el tema de la capacitat dels vius de remetre aquestes penes, en un moment en què alguns predicadors abusaven de les indulgències,

---

⁹⁶⁰ Aurell-Puigarnau 1998, 248-254

⁹⁶¹ Mormando 1999, 14-15.

⁹⁶² Delumeau 1983, 10

assegurant que podien no només disminuir les penes d'aquells que les compraven, sinó dels familiars difunts, tot i que oficialment no seria fins a mitjans de segle XV que es concediren les primeres indulgències a difunts, i encara amb força polèmica⁹⁶³.

Més enllà de Vicent Ferrer. trobem sermons més proclius a la misericòrdia entre els transcrits en l'apèndix. Aquests sermons mostren un cristianisme més relaxat, que intenta dirigir els costums d'una forma més pacífica i menys angoixant que en la tendència apocalíptica liderada per Ferrer:

(Maria Magdalena) plorà los seus peccats e empetrà misericòrdia del fill de Déu beneyt e tornà-sse'n neta e pura, axí com fa una persona com se deneja e-s lava en un riu. En lo qual fet nosaltres peccadors devem pendre gran confiança e gran eximpli, cor per grans peccats que haiam fets, no-[n]s poden devem desesperar de la bonea o misericòrdia de Déu, mas venir a confessió e porguar-nos de tots los peccats per penitència

BC 476, 52v⁹⁶⁴.

És probable que la predicació habitual a les parròquies s'assemblés més a aquest cristianisme benevolent que al tremendista, i que l'apocalipticisme fos obra d'uns 'predicadors estrella' que podien actuar en algun moment com a catarsi social pels pobles per on passaven, però que no són representatius de la predicació majoritària. Si més no, no hi ha probes que aquest nivell d'exigència que es veu en els sermons de Ferrer fos la tònica habitual en els altres sermons.

Aquests sermons oferien a més ajuts per la salvació de les ànimes⁹⁶⁵: els intermediaris (la Verge, els sants i els àngels), les misses de difunts i tot tipus d'oracions que els parents i amics puguin realitzar. El sermó BC 476, 99v-102v., *Pro mortuis*, és un clar exemple d'aquest discurs de la misericòrdia.

Altres textos religiosos donen un paper important a la misericòrdia., sempre que el cristià faci una confessió sincera i correcta. A la *Contemplació de Santa Quarentena*, escrita per Joan Eiximeno per al rei Martí, es llegeix:

E puyt correràs a la beneyta verge Maria, la qual és mare de misericòrdia

---

⁹⁶³ Baloup 2003-2004, 85.

⁹⁶⁴ Citat per Courcelles 1985, 192.

⁹⁶⁵ Aurell-Puigarnau 1998, 262-63.

e advocada nostra e dels vers penidents, que Ella te vulla recaptar la gràcia ab lo seu beneyt Fill, que't vulla remetre los teus peccats

Eiximeno 1986, 97

Mostra d'aquest discurs es poden trobar en la iconografia. Al retaule de sant Miquel de Jaume Cirera i Guillem Talern, es pot veure una escena on uns àngels salven unes ànimes del purgatori com a resposta a una missa que s'està celebrant en aquells moments (il·lustració 13). D'altra banda, es desenvolupà la devoció a la Mare de Déu de la Misericòrdia. Després de gestar-se durant el segle XIII, l'advocació mariana de la Misericòrdia triomfa durant els segles XIV i XV. Se'n coneixen més de 400 representacions a l'occident cristià⁹⁶⁶. Per destacar-ne les més conegudes, com les italianes *Madonna dei Raccomandati* de Lippo Memmi, molt proper a Simone Martini⁹⁶⁷ i, ja al segle XV, algunes obres de Giovanni di Paolo, Fra Angelico i Enguerrand Quarton. A Catalunya destaquen les representacions de la Mare de Déu de la Misericòrdia a una clau de volta de la Catedral de Barcelona, de 1379; el retaule atribuït a Bonanat Zaortiga, avui al MNAC; una imatge de terracota de Jordi Joan a la sala capitular del convent de Santa Maria de Vallbona i una imatge actualment al Museu Marés de Barcelona. A Mallorca, hi ha una Mare de Déu de la Misericòrdia a l'anomenat Retaule de la Mare de Déu de la Mercè, Santa Bàrbara i Santa Tecla, atribuït a Miquel d'Alcanyís, una altra a una petita taula del Museu de la Catedral de Mallorca i una altra de Rafael Mòger⁹⁶⁸. (il·lustracions 14-17).

La mare de Déu de la Misericòrdia preten equilibrar la desesperació que s'entreveu en la societat baixmedieval. En una societat tant contrastada com la baixmedieval, l'aparent contradicció entre severitat i misericòrdia és de fet un tret distintiu de la societat. Probablement, l'objectiu final, més que aterrir o assegurar la salvació dels creients, era canviar els costums i les formes de vida de la

---

⁹⁶⁶ Delumeau 1989, 283. L'autor dedica tot un capítol del llibre a la Mare de Déu de la Misericòrdia: Delumeau 1989, 261-289, i en valora la importància en la creació d'un sentiment de seguretat entre la població, equilibrador de la por a la mort i la condemna eterna.

⁹⁶⁷ Alanyà Roig 2005.

⁹⁶⁸ Vid. Llompart 1987, Il·lustracions 42, 58 i 65. Tot i que en diversos llocs se les anomena Mare de Déu de la Mercè, prefereixo reservar el nom de Mare de Déu de la Misericòrdia (o del Mantell) a la Mare de Déu que aixopluga els fidels, i el de Mare de Déu de la Mercè a la que porta, de vegades asseguda, de vegades dreta, el Nen Jesús a la mà esquerra i una espasa o un ceptre a la mà dreta.

població⁹⁶⁹. Posar massa èmfasis en les penes de l'infern tenia el perill de dur a la desesperació, cosa que es volia evitar⁹⁷⁰.

La Misericòrdia, però, va anar desapareixent de la iconografia després del Concili de Trento en favor d'advocacions com la Inmaculada Concepció o la Mare de Déu del Roser, segurament pel fet de representar Maria contravenint les decisions de Déu, una posició que a partir del segle XVI semblava excessiva a l'ortodòxia⁹⁷¹.

La misericòrdia tingué un avanç important per un altre camí. Es tracta de la literatura basada en el debat sobre si calia o no enviar a Jesús per salvar la humanitat entre Déu, Justícia i Misericòrdia, provinent de la introducció de les *Meditationes Vitae Christi*.⁹⁷²

Aquesta literatura, que entrà a formar part dels Misteris de la Passió, es troba també en els sermons. Serveixi com exemple aquest fragment:

Vahent Déu gloriós que tot l'umenal linatge ere perdut e subiugat per lo demoni. E açò per lo pecat que'l primer hom n[ostre pa]re Adam féu a instigació del demoni. Inflamat Déu en la sua amor, vole(nt) reconciliar e ajustar què'l tragués de tanta captivitat e li donàs la glòria [en] què era creat. Mes justícia se oposà de l'altra banda dient que Déu açò no devia fer si dochs l'om no satisfieia per pena deguda segons la ofença. E com la ofença fos infinita, car Déu era ofès, per continent la (...)colpa era infinida e la pena axí matex era infinita. Car segons drete justícia conmensurada deu ésser a la culpa, e'l hom no fos bestant a pagar aquesta pena car finit és e termenat. Emparà'l misericòrdia. Car Déu, mogut de misericòrdia, feu ves l'om una obra tan alta e tan excellent com ésser poch. Açò fou la incarnació del fill de Déu, per la qual entre los hòmens fo atrobat.

ACB 186-3, plec 3,

Aquesta cita recorda diversos fragments del *Memorial del peccador remut* de Felip de Malla:

Déus lo Pare parlant de la matèria dessus dita, comparegueren soptosament davant la sua magestat transcendent les dones dissús dites, Pietat e Justícia: (...)

Après parlà Justícia dient: (...) Dic que si tu per ta volentat mera e liberal vols dar a l'humanal linatge salvació, que si orde de justícia vols servir, cové lo teu Fill sia liurat a inmolació ho faça a tu del seu cors o de sa volentat algun sacrifici per la dita humanal redempció. Car mal infinit no

---

⁹⁶⁹ Baschet 1993, 580.

⁹⁷⁰ Baschet 1993, 577-580.

⁹⁷¹ Delumeau 1989, 288.

⁹⁷² Ancona, *origini del teatro italiano*, 1891, 127-8

pot ésser reparat sinó per recompensació infinita, la qual res finit no pot fer per la sua insuficiència i imperfecció

Felip de Malla, *Memorial...*, vol. II, p.73-74.

E dic-te, Verge, que pus s'és volgut humiliar a complir tota justícia e tot deute degut per lo humanal linatge, cové que muyra per la salut d'aquell, lo qual era obligat a mort temporal e a mort eterna. Car pus lo preu se devia pagar segons orde de justícia, covenia que lo obligat e lo satisfent fossen de una spècia mateixa.

Felip de Malla, *Memorial...*, vol. II, p. 125-126

El predicador podia, doncs, jugar amb els extrems. Quan veia defallir els fidels, podia recórrer al missatge apocalíptic. Si veia créixer la desesperació, podia recórrer al missatge de la Misericòrdia.

Finalment, gairebé com anècdota, no es podia caure en l'extrem de creure que es podia fer qualsevol pecat donat que, amb una bona confessió posterior, tots quedarien perdonats. Aquest va ser el cas del rector de Cabrera, que l'any 1310 se li acudí dir en un sermó que:

Ab sa mare a ab una bèstia podia hom jaure e peccar, e que Déu li o perdonava ab què se'n podia confessàs

Baucells 2004, 479

En ser interrogat el rector sobre l'afirmació, negà haver-la dit.

El sermó, legitimador de l'ordre social?

Els continguts dels sermons en aquest tema, com en molt altres, no és únic i en alguns casos pot haver-hi contradiccions. En el cas de Vicent Ferrer, per exemple, tenim opinions que redueixen la funció de la majoria de la població a creure i obeir el que els manen els clergues:

Mas vosaltres, llechs, qui no sabeu legir, menjau de les miques que cahen de aquesta mesa sapiencial. E són quatre: la prima, és allò que devem creure; la 2^a, és allò que devem fer; la 3^a, és allò que devem demanar; la 4^a és com vos deveu confessar.

Vicent Ferrer, *Sermons*, II, p. 29.

Reduir, però, la predicació medieval a una eina ideològica de sotmetiment d'un grup social per un altre, com ja hem indicat anteriorment, és una simplificació de

la realitat⁹⁷³. El mateix Vicent Ferrer demana en altres sermons la reforma de tots els estaments de la societat: des dels més pobres als més poderosos i reparteix responsabilitats pel mal funcionament de la societat en funció de la riquesa de cada estament.

Entre els sermons transcrits es dibuixa una tendència a la reforma dels costums sense pressionar massa amb la por a la condemna eterna el dia del Judici ni tenir una funció ideològica evident.

Finalment, coneixem algun sermó amb un caràcter social més radical que les crítiques al clero que es troben en diversos sermons de Vicent Ferrer o Bernardí de Siena.

Només he trobat referències a tres sermons d'aquestes característiques en àmbit català. Malauradament, no ens ha arribat el text de cap d'aquests sermons, però precisament per la seva excepcionalitat convé veure'ls amb un mica de detall.

El primer és de l'any 1333. El dia de Nadal, Bernat Puig, predicà contra l'acaparació de blat per part d'alguns homes honrats de Barcelona enmig d'una greu crisi demogràfica i de manca de menjar⁹⁷⁴.

L'any 1450, Bartomeu Catany sembla que predicà en favor de la Revolta Forana de Mallorca, i contra els abusos i la corrupció dels governants de l'illa⁹⁷⁵.

Finalment, a Barcelona, durant la guerra civil, Joan de Gualbes hauria defensat la teoria pactista del poder, i el dret a la deposició dels monarques per part del poble quan aquells no compleixen el 'contracte social'⁹⁷⁶.

Potser es podria incloure, tot i que queda fora dels límits marcats per aquest treball, la predicació de fra Garcia de Xàtiva i de fra Barceló a Mallorca i Barcelona, l'any 1522 en favor de les Germanies de Mallorca⁹⁷⁷.

Tres o quatre casos en dos-cents anys no deixen de ser una excepció a la regla i es pot dir que, tret d'aquests excepcions, la predicació demanava com a molt la reforma dels costums a tots els estaments i que acceptava que a més rellevància social, més responsabilitat davant Déu, però que en general no

---

⁹⁷³ Punt de vista defensat, per exemple, a Toldrà 2002, 42. Ja Owst 1966 reivindica el caràcter crític i reformador de la predicació medieval anglesa dedicant-li tres capítols sencers al tema.

⁹⁷⁴ Veure AHCB, llibre del consell, 13, f. 49r. i 75v.-76r. (16 abril 1334); Mutgé 1987, 44-45. i Nirenberg 1998, 119.

⁹⁷⁵ Trias, 1995, 109.

⁹⁷⁶ Vid. supra, p. 209.

⁹⁷⁷ Duran, 1982, 60.

qüestionava el funcionament de la societat. El contingut de la predicació podria semblar-se a la d'algunes representacions pictòriques de l'infern en què hi apareixen tots els estaments socials, fins i tot reis i bisbes (il·lustració 18).

El caràcter ambivalent de la crítica social del sermó queda pal·lès en un fragment d'una traducció catalana del Bestiari toscà. Tot i que no sigui estrictament un sermó, el to del capítol dedicat a l'aguila és perfectament assimilable a un sermó, arribant a utilitzar la segona persona talment com si fos un text oral.

En aquesta text, traduït per “un frare del orde de St. Francesch”⁹⁷⁸, malgrat acceptar la corrupció o errors de part del clergat, l'autor adverteix contra la crítica a les jerarquies amb l'amenaça de la caiguda en pecat de l'acusador. Aquesta ambivalència es resol·dria en l'altra vida al Judici Final, però mentrestant impedeix acabar amb les pràctiques indegudes que el mateix autor reconeix:

Encara, si tu veus los prelats ho·ls preveres qui tenen la santa Sglésia fallir en res, per les riqueses que·ls torben – per ço diu lo Fill de Déu: “ No pots dos senyors servir” –, per aquesta rahó no·n prengues tu mal exemple ne·lls vulles contrastar ne acusar ni manifestar lus faliments, dels bisbes ne dels preveres, que lo guany que deuen haver, ne la sentència que deuen haver, ya la ha signada la Fill de Déu (...)

Doncs tu, home, no·ls as a rependre, car passaries lo manament de Déu (...) no és a tu, cristià ho cristiana, que·lls repreneues ni que·t mets en escàndol ab ells,; que, si ho fas, passaràs la manament de Déu, e ells aportar t'an a mort, en ta colpa. Baste't qu't guardes de lus obres.

Bestiari, II, 93-94

Hi ha altres indicis que fan pensar que la predicació no era tan permisiva amb les jerarquies com podria semblar. Diversos Capítols Generals dels dominics, per exemple, amenaçaren amb empresonar els frares que predicaven contra el Papa o altres jerarquies eclesiàstiques, cosa que mostra tant l'intent d'aturar aquest tipus de predicació com la seva mateixa existència⁹⁷⁹.

La predicació a jueus i musulmans

En parlar de la funció identitària del sermó s'ha explicat breument com la dedicació a la predicació a jueus i musulmans podia haver tret força a la predicació als cristians. Aquesta hipòtesi bé val ser tractada amb més profunditat.

---

⁹⁷⁸ Bestiari, I, 21.

⁹⁷⁹ Gómez 1971, 187-188; MOFPH, VIII, 302-303.

Per començar, sembla ser que dominics i franciscans seguiren estratègies força diferents en la predicació a altres religions⁹⁸⁰: mentre els dominics van tenir força més interès que els franciscans en la conversió dels musulmans i jueus⁹⁸¹.

Manuscrits de sermons escrits en català

Diversos textos inèdits entre els arxius catalans poden ajudar a comprendre la religiositat a Catalunya als segles XV. Llistem només els manuscrits que, per ser redactats total o parcialment en català, o per estar suficientment ben adaptats a la cultura popular, tot i estar escrits en llatí, he cregut convenient transcriure en apèndix. Altres manuscrits també interessants, però no tant centrals, seran enumerats en un apartats especial.

D'una banda, l'extensió dels sermons i el contingut d'aquests. D'altra, la lenta introducció del català com a llengua vehicular de l'escriptura religiosa. Finalment, comprovar com la creació del missatge està en mans de personatges erudits, i sol venir de fonts escrites. Per això hem intentat cercar les fonts dels sermons transcrits.

- **Aiora**: Conjunt de sermons de Vicent Ferrer i altres autors anònims predicats entre 1411 i 1414⁹⁸².
- **Avinyó, Médiatèque Municipale (=Museu Calvet)**: Aquests sermons serien predicats després dels del ms. BC477, i inclourien sermons predicats a Barcelona a l'estiu i a Palma de Mallorca la tardor de 1413, a més d'altres barrejats i no datables amb precisió. Sembla que Gimeno i Mandingorra preparen una edició del manuscrit⁹⁸³.
- **Barcelona, Arxiu de la Catedral, cod. 186-3**: Interessant recull de sermons⁹⁸⁴ pel to popular i col·loquial i per l'ús del català en alguns sermons. Es tracta de tres plecs solts de paper de 15 x 22 cm escrits en lletra cursiva a línia tirada. Tot i que els sermons estan llestos per ser predicats, el suport sembla per a ús

---

⁹⁸⁰ Tolan 2004.

⁹⁸¹ Tolan, La mission, 349;

⁹⁸² Vid. Vicent Ferrer, Aiora...; Robles, 1974.

⁹⁸³ Sobre el manuscrit, vid. Perarnau 1974, Sanchis Sivera 1929; Brunel 1953.

⁹⁸⁴ BITECA MANID 2433.

personal, més que per a formar part d'un recull de sermons i, per tant, sembla transmetre els sermons de forma molt propera a la predicació efectiva. En cap dels sermons se segueix l'ordre del calendari litúrgic.

El plec 1, relligat, conté un *Sermo de corpore Christi* en llatí. El segon plec, sense relligar, està escrit en cursiva de cos petit però força entenedora. Sembla escrit tot per la mateixa mà. El text ocupa pràcticament tot el full, amb marges mínims. Tots els fulls porten la invocació JHS al capdamunt.

Els sermons dels plecs 2 són els següents:

1. (*) 1r.-2v. [Epifania]. Mt. 2, 2: Ubi est qui natus est rex iudeorum.
2. (*) 3r.4r. [Septuagèsima]. 1Cor 9, 24: Omnes quidem currunt.

Pel que fa al plec 3 hi ha els següents sermons:

1. (*) 1r.; 2r.-3v. [Divendres Sant] Ier. 8, 18: Dolor meus super dolorem.
2. 1v.; 2r.-3v. [Diumenge de Rams] Mt. 26, 68: Quis est qui te percussit
3. 4r.-4v. [Dominica tertia post pascha] Io. 16, 20: Flebitis vos, mundus autem gaudebit.
4. 5r.-7r. [Dominica tertia post pascha] Io. 16, 20: Flebitis vos, mundus autem gaudebit⁹⁸⁵.
5. 7v.-8v. [Dominica tertia post pascha] Io. 16, 20: Flebitis vos, mundus autem gaudebit.
6. 9r. [Dominica tertia post pascha] Io. 16, 20: Flebitis vos, mundus autem gaudebit⁹⁸⁶.
7. 9v.-10r. [ ] Sap 11, 7: Humanum sanguinem dedisti iniusti. Dividit en quatre parts, les dues darreres no es desenvolupen.
8. 10v. [Dominica tertia post pascha] Io. 16, 20: Flebitis vos, mundus autem gaudebit.

Esquema del sermons anteriors sobre el mateix tema, però amb una divisió diferent, en quatre punts. Sermó sense desenvolupar.

Durant les consultes a l'ACB aparegué un plec desconegut i no catalogat⁹⁸⁷ semblant als anterior per mides, tipologia de lletra i llengua. La majoria de sermons tenen com a molt les divisions en català. Només l'últim té parts en català:

1. 2r.-3v. [Dom. VII post Pentecoste] . Mt. 5, 20: Nisi habundaverit iustitia vestra plus quam scribarum et phariseorum non intrabitis in regnum caelorum.
Cos del text en llatí. Divisions en català.

---

⁹⁸⁵ És bàsicament el mateix sermó que l'anterior, però afegeix un desenvolupament sobre el plor

⁹⁸⁶ Sermó semblant als anteriors, però fragmentari

⁹⁸⁷ No està, per tant, col·locat a BITECA.

2. 4r.-4v. [ ] Apoc.7, 2. Vidi alterum angelum ascendente ab ortu solis.
Cos del text: llatí. Divisions: català.
3. 4v.-5v. [Nativitat de Maria] 3 Reges 19, 3: Timuit ergo Helia
Cos del text: llatí. Divisions: català
4. 6r.-8v. [Dominica III Adventus?] Io. 1, 19. Tu quis es?
Cos del text: llatí. Divisions: català
5. 9r.-12v. [Dominica 2^a in XL secundum epiphania] Mt. 17, 1: Duxit illos in montem
Cos del text: llatí. Divisions: llatí / català
6. 13r. [In die Iovis vel veneris sancto] Io. 17, 7: Secundum legem debet mori
Cos del text: llatí / català. Divisions: català

- **Barcelona, ACA, SC 39**: Entre els afegits al De vicis i virtuts, o la traducció catalana del Somme le Roi d'aquest manuscrit hi ha, a més d'un recull d'exemples morals, quatre sermons fragmentaris o esquematitzats i un sermó desenvolupat, que han estat editats per Josep-Antoni Ysern⁹⁸⁸.
- **Barcelona, ACA, SC 62**: Recull de sermons, oracions i fulls solts⁹⁸⁹ en diversos estats d'esquematització. El volum és de fet una recopilació de petits plecs de sermons, i presenta un relligat del segle XIX. Els fulls no són tots de la mateixa mida, ni tant sols dins de cada plec. Mentre alguns apareixen tallats per adequar-se a la mida del volum, altres semblen petits retalls reaprofitats.

L'objectiu dels diversos autors no era tant fer un llibre com aprendre o retenir el contingut, ja fos per fer-ne una predicació o per estudiar. L'objectiu no era deixar constància del contingut, sinó recordar-lo més fàcilment. L'escriptura té una funció instrumental. El verdader objectiu de l'escriba és retenir els continguts o estructurar un futur parlament públic.

Per intentar datar els sermons d'aquest recull caldrà basar-se en la tipologia de la lletra i les escadusseres referències del text.

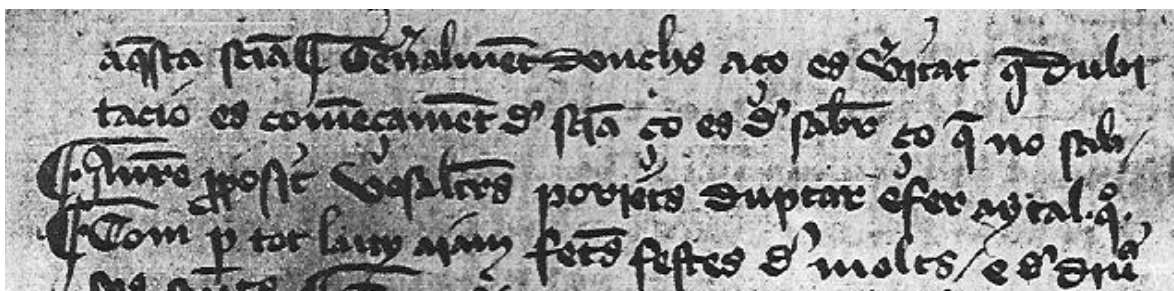
La lletra més habitual és una cursiva amb força abreviatures que anomenem 'Mà 1', que apareix en diversos sermons, no sempre correlatius.

Tanmateix, trobem tipologies diverses, com una lletra bastant rodona, gairebé librària, en els dos darrers sermons del volum, potser els únics textos escrits amb voluntat de perdurar.

---

⁹⁸⁸ Ysern i Lagarda 1999-2000.

⁹⁸⁹ Miquel Rosell 1937, 106; BITECA manid 1169 (☞), que comença la descripció al full 37, tot i que algun sermó anterior té fragments en català.

ACA 62, f. 140v.

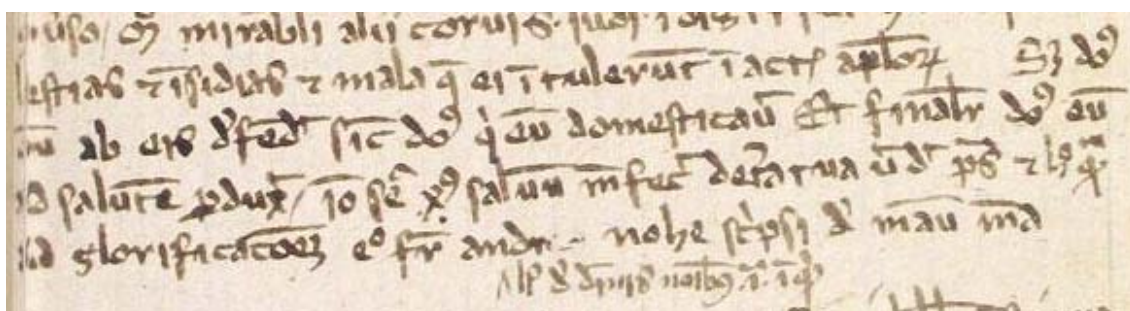
“(…) aquesta sciència. Generalment, donchs, açò és veritat, que dubitació és començament de sciència, ço és, de saber ço que no sab. Aurem propòsit. Vosaltres poriets duptar e fer aytal qüestió: com per tot l’any ajam fetes festes de molts e de diverses ...”

Aquestes lletres es poden datar a finals del XIV o principis de segle XV. Intentarem trobar alguna dada o referència al text per afinar o confirmar aquesta idea.

Una dada de context ve donada al full 32v., on surt anomenat Arnau Peregrí, franciscà de Girona de finals de segle XIV, actiu a la Cort en temps de la reina Sibil·la de Fortià.

Una altra dada ens ve donada literalment. Al full 88v., just al final del text, es llegeix:

Ego frater André Nohé, scripsi de manu mea

Fragment amb el nom del copista (autor?) del sermó.

Malauradament, però, no ha estat possible identificar aquest Andreu Nohé.

Una altra dada que ens pot ajudar la donen les referències a la monarquia del sermó ACA 62, 7r., *Veni de Libano*. El predicador es dirigeix amb un to sever a un monarca, al qual recorda unes obligacions i a qui convida a usar tota la força per mantenir a ratlla els seus súbdits, especialment als més rebels.

Sobta que un sermó es dirigeixi tant clarament al rei amb aquest to, especialment coneixent la bona relació que existia entre la monarquia catalana i el Monestir de Sant Cugat i la possibilitat que els sermons provinguin de l'escriptori d'aquest monestir.

Una ocasió en què aquest sermó podria haver tingut cabuda, és la celebració de Corts a Sant Cugat, l'any 1408. La temàtica del sermó no té sentit sinó és per una predicació davant el rei o la seva família, que efectivament es trobaven al monestir en aquestes dates.

A més, en alguns textos d'aquesta època apareixen expressions semblants a les del sermó, com quan, l'any 1369, l'infant Joan es dirigia als veïns de Manresa:

Quilibet rex ad servanda veram policiam debet septem in suo regno servare, ut ait Aristoteles in Politicorum.

(...) 6º les ciutats e viles fortment murar e valegar.

ACA SC62, f. 7r.

Sabets com per la entrada d'estas companyes qui d'alcun temps a ensà han comensat d'entrar e de fet són entrades en lo dit Principat, totes les dites ciutats, viles e lochs, per ordinació del rey, se han a murar, valleyar e enfortir, per manera que de les dites companyes e altres enamichs de dit senyor rey se puxen defensar.

Carreras Candi 1924

Pel que fa a les tipologies de lletra, s'hi poden identificar fins a dinou mans diferents, tretze d'elles totalment o parcialment catalanes. Són escrits generalment en lletra cursiva, si bé hi ha alguna lletra anterior, de transició entre la carolina i la gòtica i alguna amb tendència humanística. La llengua dels sermons tant aviat és el català com el llatí.

Es llisten a continuació els sermons totalment o parcialment catalans, intentant identificar les diferents mans que els han escrit. Hi ha un total de 56 sermons, 27 dels quals són escrits totalment o de manera fragmentària en català⁹⁹⁰.

Num. Ordre	foli	Thema	Festa de predicació	Idioma
1 *	1r.	Homo quidam fecit	Dominica secunda post trinitatem	Llatí. Divisions en

⁹⁹⁰ Els sermons amb fragments catalans van numerats. L'asterisc al costat de la numeració indica els sermons transcrits en apèndix.

La predicació en català a la Baixa Edat Mitjana

		cenam magnam et vocabit multos. Lc. 14, 16		català.
2 *	4r.	Omnis arbor quod non facit fructum bonum excidetur. Mt. 7, 19	Dominica VIII post octava penthecoste	Català
3 *	7r.- 8r.	Veni de Libano, sponsa mea. Cant. 4,8	Assumptione Beatae Virgine Mariae	Llatí. Divisions en català
	9r.-10v	Ductus est Ihesus in desertum asperum ut temptaretur Mt. 2	1r diumenge de quaresma	Llatí
	12r	Vidimus stellam eius in oriente Mc o Mt. 2	Epifania	Llatí
	12v	Procidentes adoraverunt eum. Mt. 2	Epifania	Llatí
	16r.	Nunc dimitis servum tuum. Lc. 2, 29	Presentació de Jesús al temple. 2 de febrer	Llatí
	18r.-19v.	Dedicaverunt filii Israel templum Domini. Reis 8, 63	?	Llatí
	22r-23r.	Factus est obediens usque ad mortem. Filip., 2, 5-11	Dom. Palmarum	Llatí
	24r.		Divendres sant?	Llatí
	27r.-27v.	mane nobiscum quoniam advesperascit. Lc. 24, 29	Feria II infra octavam Pasche	Llatí
	27v.	Pax vobis, pax vobis, pax vobis. Io. 20	Dom. In octava pasche (in albis)	Llatí. Sermó truncat
4	28r.-28v.	Aedificasti ut civitas. Ps. 121?	In festo omnium sanctorum ⁹⁹¹	Llatí (final en català)
	29r.	Ego sum pastor bonus. Io. 10	Dom. II post pasche	Llatí
5	31v.	Acèfal		Llatí (divisio en català) Esquemàtic.
6 (*)	32r -33v.	Angeli semper vident faciem patris. Mt. 18, 9	Sant Miquel Arcàngel (29 set) o Festa dels àngels custodis (2 oct)	Català
	34r	Estote factores verbi et non auditores. I Iac. 1, 22-27	Dominica V post pascha	Llatí
	34v.-35r.	Aparuerunt appostoles disperte lingue... Act. 2,	Pentecoste	Llatí
7(*)	35v.	Haec est mulier quam preparavit Dominus filio Domini. Gn., 24, 44.	Nativitatis Domini	Llatí. Alguna paraula en català ⁹⁹²
8	37r. -38v	Sense tema (Sermó sobre la Resurrecció)		català ⁹⁹³
9 (*)	41r-44v.	Acèfal	Pascha resurrectionis	Català

⁹⁹¹ Tot i que el tema no surt a les lectures de la festa de tots sants, el sermó és titulat *In festo Omnium Sanctorum*

⁹⁹² Es transcriu de tota manera, per la cita de les metamorfosis d'Ovidi

⁹⁹³ Editat a Avenzoa, 2005.

La predicació a la Catalunya baixmedieval

	45r.	enllaça amb el dels folis 32r-33v.	Sant Miquel	català
	46r.	?	Sant Esteve	Llatí ⁹⁹⁴ .
10	47r.	Nova quoque ego denuntio	In die circuncionis Domini	Llatí. Prothema en català
	49r.	procidentes adoraverunt eum	In die epiphanie	??
	52r	Invenerunt eum in medio doctores	dominica infra octavas epiphanie	??
	53r	Item	De eadem	??
11	53v.-55r.	Obsecro vos fratres propter misericordiam domini. Rom 12, 1	Dominica infra octava epiphanie	Català-llatí
12	55v.-56v.			Llatí. Fragments catalans
13	57r.		Pro pluvia	Llatí. Fragments catalans
14	59v.		De aparicione Domini.	Llatí. Fragments en català
15	63r. (*).	Agite penitentiam. Apropinquavit vobis regnum caelorum	Dominica XX post penthecoste	Català
16	65r	Vocavit domini et ayt illi redde	Sermo dominica XX ^a ?	Català
17	67r.	Ecce princeps unus accessit et adorabat eum	Sermo dominica? XXIII.??	Català
18	69r.	super turba quia iam ecce residuo sustient me. Mc. 8, 2	Dominica VIII post pentecoste	Català
19	72r	quinque panes et duos pices	Dominica quarta in quadragesima	Català
20	74v-75r	Vocatus est nomen eius Jhesus. Lc. 2	Circumcisió. Interessant	Català
	76-81	Sedeo ut regina	In anuntiatione virginis Marie	Llatí
	82r.		In conversione sancti Pauli	Llatí
	84r.	Medium vestrum stetit. Io. 1, 26		??
(*)	86v.-88v.	Leprosus veniens adorabant eum. Mt, 8.	Dominica 2a post occasio epiphanie.	Llatí ⁹⁹⁵
	88v-90r.	Remansit... Ihesus in Iherusalem. Lc., 2	Dominica infra octavas epiphanie	Llatí
	90r.-92r.	De eadem dominica		Llatí
	92r	de beato Iohanes evangelista		Llatí

⁹⁹⁴ Miquel Rosell, 1937, 107, el posa com a català

⁹⁹⁵ Transcrit, tot i ser totalment en llatí, per la importància de les fonts utilitzades.

La predicació en català a la Baixa Edat Mitjana

	93v..	Stephanus plenus gratia et fortitudine	Sermo de sancto stephano	Llatí
	97v.	Historia nativitatis? Deo		Llatí
	100	Historia beati stephani martiris		Llatí
	101v.	Historia beatus Iohanes evangelista		
	103r	Oblatus est quia ipse voluit Is?. 53?		
	107r.	Templum Dei et visa est testamenti cuius apochalipsis 12		
	111v.	Dignum a flatu domini dabo meum pro scelera fructum ventis Ihesus pro peccato Mich. 6		
	116r	[A]paruit in celo mulier amicta sole et luna sub pedibus eius et in capite eius coronam stellarum XII	De anunciatione Beatae >Mariae	Llatí
	121r	...fiet id quod mirum non cog... spiritus sanctus veniet in te Luce 1°		llatí
	124r	Iustus est eum . Luce V°	De sent Johan evangeliste	
21	124v.	Vocatus est nomen eius Ihesus. Lc. 2	De circuncisione	Català
22	125v.-126r.	Ubi est qui natus est rex iudeorum. Mt. 2, 2	d'epifania	Català
	126v.-128v.	Ubi est qui natus est rex iudeorum. Mt. 2, 2	Epiphania	Llatí
	129r	Ascendens Ihesum in naviculam transfetravit et venit in civitatem suam. Mt. 9, 1	Dom. XVIII post penthecoste	Llatí
23	131r.-131v.; 134v.	Et vidi alterum angelum volantem per medium caelum habentem evangelium eternum. Ap. 14, 6.		català
24 (*)	132r.-133r.	appropians alligavit vulnera eius infundens oleum	Diumenge 15 post pentecostes	Català
25(*)	134v.	Modicum non videbitis. Io. 16, 16	Dom. III post pascha	català
26(*)	137r	Vocatus est nomen eius Ihesus	Circumcisió	Català
27(*)	140.	Sapientia hedificavit sibi domum. Excidit columnas septem	In festo omnium sanctorum	Català

Les principals mans catalanes són:

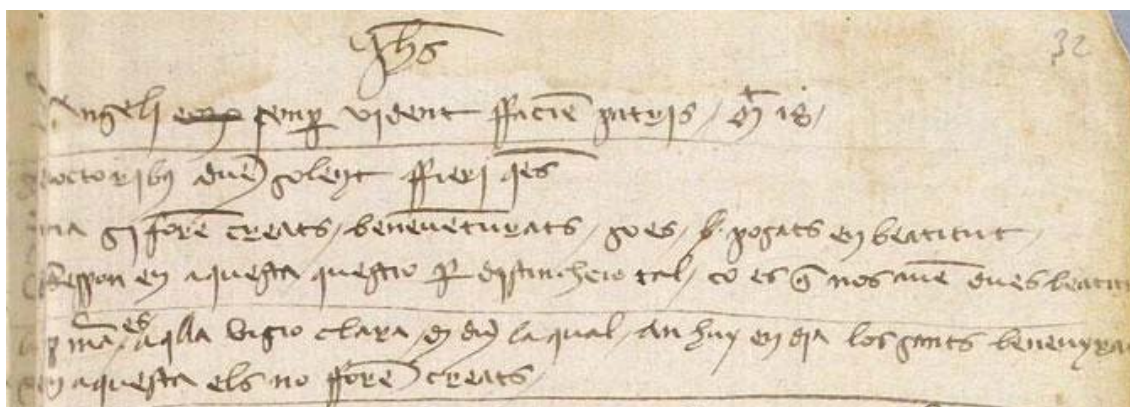
Mà 1

1r.-8r.; 32r.-36v.; 45r.; 124v.-126r.;129r.-130v.

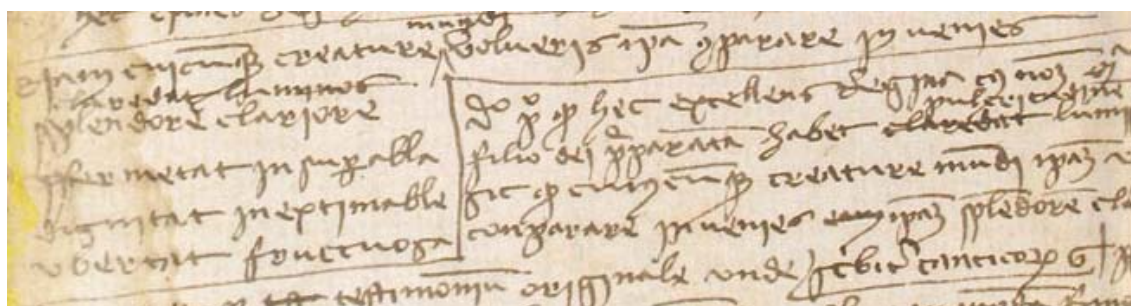

Mà 2	28r.-28v.
Mà 3	37r.- 3bv (editat per Avenoza)
Mà 4	41r-44r.
Mà 5	46r; 47r. – 53r.; 55v.-56v.
Mà 6	53v.- 55r.
Mà 7	57r. -62v.
Mà 8	63r.-69r.
Mà 9	69r.-75r..
Mà llatina	82r.-102v.
Mà 10	131r.-131v.
Mà 11	132r.
Mà 12	134v.
Mà 13	137v.-142v.

La mà 1 és la que més vegades apareix en aquest manuscrit i la mateixa d'alguns sermons del ms. 61 del mateix fons. És una lletra cursiva amb força abreviatures, però que manté un bon grau de llegibilitat. Hi destaca la morfologia de la lletra 'R' i l'ús que fa l'escriba del paper. El full es divideix mitjançant línies per aprofitar al màxim l'espai. Aquestes divisions corresponen a les parts del sermó: *Introductio, divisio, dilatatio,...* La majoria de fonts estan enquadrades, fet que es converteix en una de les característiques d'aquesta mà.

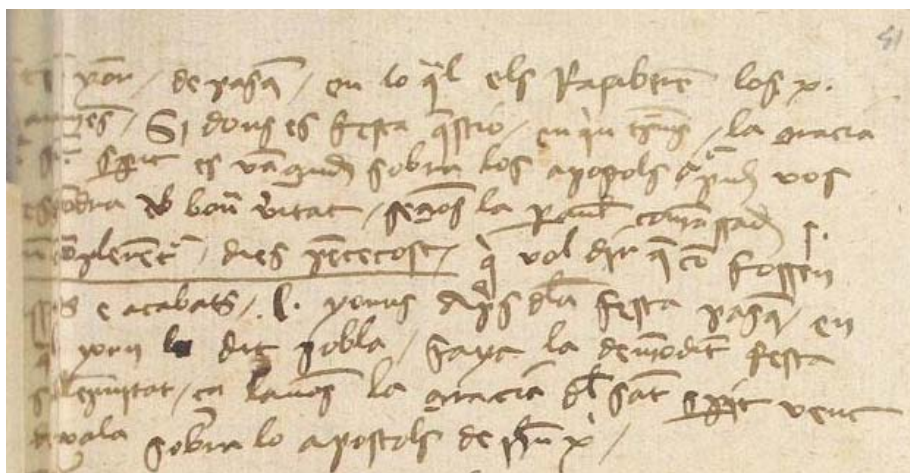

ACA SC62, f. 32r. Invocació, thema i prothema del sermó

ACA SC62, f. 35v. Exemple de *divisio* en català i *dilatatio* en llatí, així com de l'ús de ratlles per dividir el sermó i aprofitar el paper.

La mà 4 és també força interessant per la cursivitat de la lletra, la seva llegibilitat i per la narrativitat del text. Es tracta d'un sermó totalment redactat, sense senyals d'esquematització, i escrit en català.

ACA SC62, f. 41r. Exemple de lletra cursiva en català.

- Barcelona, ACA SC, 64: El manuscrit⁹⁹⁶ conté diversos opuscles. A nosaltres ens interessen només els fulls 45r-52v, un quadernet de sermons en llatí i català escrit per dues mans diferents:
  - (*) 45v. Dominica 9 post pascha: *Videns Ihesus civitatem flevit super illam*. Luce 19.
  - (*) 46v. Dominica post octavas epiphanie
51r-51v.: *Ecce Rex vester*. Is. 19. Sermó català
52r-62v.: *Ego sum pastor bonus qui pasco oves meas*. Io. X, Lc. XI. Sermó llatí.
- Barcelona, BC 289: Manuscrit de les Homilies d'Organyà. Tot i quedar fora de l'àmbit cronològic d'aquest estudi, no es podia deixar de recordar la localització d'aquestes homilies⁹⁹⁷.
- Barcelona, BC 465: A més del Memorial del Pecador Remut, conté (f. 17-22) el sermó del tercer diumenge de quaresma de 1410, predicat per Felip de Malla al rei Martí.
- Barcelona, BC 466: Manuscrit descrit per Josep Pujol⁹⁹⁸ que ha estat objecte d'edició parcial i estudi per ell mateix, per Madurell i per Perarnau⁹⁹⁹ entre

---

⁹⁹⁶ Miquel Rosell 1937, 110-111; No l'he sabut trobar a BITECA.

⁹⁹⁷ BITECA, MANID 1170.

⁹⁹⁸ Pujol 1996.

d'altres. El manuscrit conté sermons de Felip de Malla i de Giovanni Andrea Gatto, bisbe de Cefalú i Catània¹⁰⁰⁰, i una oració de Felip de de Malla.

Malgrat la importància que tenen tots els sermons d'aquest manuscrit, que demanen a crits ser editats i estudiats amb més profunditat, la peculiaritat dels autors, la tendència humanística i la diferència amb el sermó popular objecte d'aquest estudi fan que no s'abordi el seu anàlisi en aquest moment. Del mateix manuscrit ha estat editat el sermó dels f. 8-16, de Felip de Malla¹⁰⁰¹.

- Barcelona, BC 476: El manuscrit recull 26 sermons (Ni Perarnau¹⁰⁰² ni BITECA¹⁰⁰³ inclouen el *Levate signum in Syon*, f. 36v.-40v.). A més dels sis sermons editats per Perarnau (quatre dels quals de Vicent Ferrer), hi ha tot una sèrie de sermons, que el mateix Perarnau data, a partir de la lletra, a la segona meitat del segle XIV, però d'un estil força proper al de Vicenç Ferrer. En apèndix s'editen els sermons *Descendebat filia pharaonis ut lavaretur in flumine* (f. 50v-54v.) i el *Misereremini mei, saltem vos, amici mei* (f. 99v-102v.).
- Barcelona, BC 477: Conté sermons llatins, alguns dels quals, predicats per Vicent Ferrer, durant el viatge del sant entre València i Barcelona l'any 1413. Cronològicament, anirien a continuació dels predicats la Quaresma de 1413 a València¹⁰⁰⁴ i abans que els d'Avinyó.

Alguns dels sermons són exemples clars de sermons que tot i ser escrits en llatí, eren predicats en català, doncs moltes de les oracions comencen amb un "bona gent", per canviar immediatament de llengua i passar al llatí.

Josep Perarnau ha estudiat el manuscrit i publicat alguns dels seus sermons, donant el llistat dels sermons llatins i catalans¹⁰⁰⁵. Alguns del sermons llatins presenten enumeracions rimades en català (106r., 108v., 110v., 116r., 123r.), i ofereixen l'interès d'incloure el lloc i data de predicació.

---

⁹⁹⁹ Madurell i Marimon 1963-64; Perarnau 1978b.

¹⁰⁰⁰ Vid. Di Stefano, «Giovanni Gatto vesuvo e umanista siciliano», *Archivio Storico Siciliano*, ser. III, 8 (1956), p. 283-288.

¹⁰⁰¹ Editat per Balcells Xuriach 1964.

¹⁰⁰² Perarnau 1996.

¹⁰⁰³ BITECA Manid 1165.

¹⁰⁰⁴ Vicent Ferrer, *Sermons de Quaresma*.

¹⁰⁰⁵ Perarnau 1974; 1985; 1989. El llistat dels sermons, a l'article de 1985.

- Barcelona, BC 478: Manuscrit de la segona meitat del segle XV indexat a BITECA com a MANID 1266. El manuscrit és un dels pocs records del predicador Marc Bonfill. La majoria de sermons són llatins, i semblen preparats per ser predicats en ocasions solemnes i a prelats de la jerarquia eclesiàstica. Cal fer referència, però, als tres sermons amb algun fragment català, especialment pel to antijueu que mostren. A més dels sermó sobre la Resurrecció de Llätzer (f. 10r.-14v.) i un *Vocatum est nomen eius Ihesus* (f. 6v.-10r), caldria destacar també un sermó sobre la conversió dels jueus. L'abundància de cites de la Summa Theologica en aquest sermó suggereix una autoria en l'àmbit dominic.

Els sermons esmentats no es limiten a introduir les divisions principals dels sermó en català, sinó que les llengües es barregen a l'interior del seu desenvolupament, en un estil semblant al bilingüisme tipus C estudiat per Wenzel.

scriptum est quia cum Christus curasset quondam cecum a nativitate in sabbato, iudei dixerunt ipsum esse fractor de la ley divinal, com no era cosa lícita en disapte obrar.

BC 478, f. 10v.

L'autor dels sermons llatins és Marc Bonfill, autor poc conegut que sembla tingué importància per la seva predicació al concili de Basilea¹⁰⁰⁶.

Als sermons esmentats els precedeix un breu text que és, més que un art de predicació, un *ars dilatandi sermones* (f. 1r.-6r.)¹⁰⁰⁷, una serie de themae de sant Mateu breument comentats i, al full 8v., dos breus textos que cal suposar com a preparació per la predicació: una oració per als predicadors, en llatí, i una per als oients, en català:

Per special reverència de Jesucrist e per al que les paraules que jo us entench a preycar sien dites a honor e gl+oria de tota la Sancta Trinitat e a correcció de la nostra vida, a aquella gloriosa regina e sobirana emperdriu de tots los cels, co és la sagrada Verge Maria, humilment e devota vullam saludar dient li: Ave maria *et cetera*.

Jesús: molt reverent, gloriós, sacrat preciós, inextimable, inprescentable, ineffable, incompreensible.

---

¹⁰⁰⁶ Vilallonga 1993, 45-46.

¹⁰⁰⁷ Breu resum i comentari del text a Alberte 2003, 212-13.

- Barcelona, BC 479: Recull de 44 sermons de quaresma¹⁰⁰⁸, la majoria dels quals dividits en tres parts a partir d'una divisió rimada. En van parlar tant Aramon i Serra com Massó i Torrents¹⁰⁰⁹.

En general, presenta una caixa d'escriptura de 110x175, pautaada de forma no gaire acurada. Els marges són d'uns 20 mm., excepte el superior, que acostuma a ser d'uns 15mm. En força ocasions, però, se surt de la caixa d'escriptura, cosa que fa que en algun cas el text hagi quedat guillotinat. En algun cas hi ha anotacions marginals.

La lletra és de cos petit, de tipologia gòtica bastarda. Alguns sermons destaquen el *thema* del sermó en lletra gòtica librària a manera de títol. En alguns sermons (5r.-9v., 13r-23v.) les enumeracions i llistes estan marcades per claus i línies en color vermell.

L'autor és desconegut, però havia de ser un destacat erudit, si tenim en compte el nombre i la diversitat de les cites. A més de les cites bíbliques, abunden els principals autors cristians, però també hi ha cites d'autos clàssics com Aristòtil o Sèneca, enciclopèdies medievals com el *Proprietatibus rerum* o la cita al llibre d'astrologia *De Vetula*, del qual hem parlat en fer l'anàlisi de les fonts dels sermons.

Tant la forma com el fons mostren ortodòxia i una correcta esquematització dels sermons. En algun cas es veu un interès per fer sermons agradables d'escoltar i seguir, com les referències a les flors en el sermó del Diumenge de la Rosa. El conjunt, però, dóna la sensació de ser un text poc flexible, basat en l'encadenament de cites, que només en alguns casos concrets sembla adequar-se a una predicació popular.

Alguns dels sermons presenten abundants fragments en català. El més habitual és que es presenti el tema en llatí, es faci la divisió inicial rimada en català i, a més, apareguin enumeracions o llistats també en català. Apart dels sermons, conté els poemes 'Creu de tu'm vull fort clamar' (f. 101), i 'O tu, vida mundana' (108r.-v.).

---

¹⁰⁰⁸ BITECA MANID 1267.

¹⁰⁰⁹ Aramon i Serra 1927; Massó i Torrents 1932, I, 27

Els sermons anaven probablement dirigits a clergues amb un bon domini de la Bíblia, d'aquí que alguns paràgrafs citats es resolguin només amb la inicial o les primeres paraules de la cita. L'escribà suposava que el predicador recordaria la cita, i només li calia un petit ajut per citar-la correctament.

D'acord amb Aramon i Serra, que transcriu els fragments rimats catalans dels sermons, aquests presenten un estat de preparació per la predicació. En qualsevol cas, el model de sermons d'aquest manuscrit s'allunya del sermó narratiu considerat adequat per la predicació *ad status*.

Sovint, en acabar el pla marcat a la divisió del thema, es resumeix el contingut tot i repetint la divisió. En alguns casos, amb un "*igitur sequitur*" segueix explicant qüestions relacionades amb el sermó, que de vegades són més llargues que el cos del sermó desenvolupat segons la divisió inicial.

En alguns casos, l'autor dels sermons es dirigeix directament al predicador, i li ofereix la possibilitat de tancar el sermó en aquell punt o de continuar-lo amb nou material:

et hoc est quod dicunt verba nostri themate: «Filia meam» et cetera. Dicit evangelium et procede sicut vis. Si ante, procedeas super «clamare» et dicas in themate addendo: «clamabat dicens filia mea» et cetera. Fiat tali modo dispositio themathe in quibus verbis tria breviter ostenduntur. Ostendere namque de peccatore.

BC 479, 5v.

Aquests fragments confirmen que el recull de sermons és destinat a la formació de predicadors o a la preparació de predicacions.

La localització d'alguns sermons en relació a la festa de la Trinitat enlloc de la festa de Pentecosta situa el manuscrit en l'ambient dominic. Per confirmar això, cal comparar les lectures amb les perícopes de la missa de franciscans i dominics:

- El diumenge 1 Post Trinitatis pren el tema *Homo quidem erat dives*, segons la lectura prevista al calendari dominic
- El diumenge 5è Post Trinitatem sembla agafar la lectura del 8è Post Trinitatem del calendari dominic.

- El diumenge 17è Post Trinitatem pren la lectura del 16è del calendari dominic.
- El diumenge 23 post trinitatem utilitza Mt. 15-21, de la litúrgia dels dominics, enlloc de Mt. 24, 15-35 dels franciscans.

Sembla, doncs, que el sermonari tingui més proximitat a l'àmbit dominic, com també suggereix l'abundància de referències a les *Cathenae* de Tomàs d'Aquino. Carlo Delcorno, però, argumenta que els sermons amb divisió en vulgar i desenvolupament llatí són força estranys i normalment pertanyen a l'àmbit franciscà. Malgrat això, fa referència a un sermó d'aquestes característiques del dominic Jordà de Pisa com a excepcional, i recorda l'apreciació de Lazzerini sobre aquesta tipologia de sermons, trobada en sermons d'un altre dominic, l'aragonès Sanç Porta¹⁰¹⁰. Tot plegat per indicar que aquesta tipologia de sermó no és tan excepcional a l'àmbit dominic catalano-aragonès com en altres àmbits lingüístics, i permet situar aquesta recopilació de sermons en l'entorn dominic.

- Barcelona, Biblioteca Universitària, ms. 75: El manuscrit onté diversos textos religiosos traduïts al català, alguns dels quals han estat ja editats¹⁰¹¹. A més, d'aquests, trobem els següents:

100r-110v.	Malgrat l'incipit "Aqui comensa lo libre de sermons de sent Augustí", es tracta d'un discurs de tipus homilètic a base de cites de diversos autors.
113r.- 122r.	Homilia de sent Gregori traduïda al català.
122v-125r.	Ací comensa un altre sermó
125r-127v.	Sermó
128r-155v.	Traducció anònima del <i>Liber de miseria humane conditionis</i> d'Innocenci III, editada per Vincenzo Minervini ¹⁰¹² .
175v.-	Exposició del Pater noster

---

¹⁰¹⁰ Delcorno 1995, 31.

¹⁰¹¹ Vid. *La Disputa del bisbe de Jaen i el Llibre del bisbe de Jaen a Obras de San Pedro Pasqual, mártir, obispo de Jaén y religiosa de la Merced, en su lengua original*. Roma, 1905.

¹⁰¹² *Il 'Llibre del plant de l'hom': versione catalana del Liber de miseria conditionis di Lotario Diacono*. Fasano di Brindisi, Schena, 1996.

A més d'aquest manuscrit, la Biblioteca de la Universitat de Barcelona va recollir part dels fons dels dominics de Barcelona, entre els que destaca un manuscrit de *Sermones Quadragesimales* en llatí, del segle XIV i una *Summa predicantium secundum ordinem alphabeti* (ms. 164), del mateix segle, que és, de fet el recull de distincions conegut com a *Summa Abstinencia* de Nicolau Biard.

- Montserrat, Arxiu , ms. 1: El Llibre Vermell de Montserrat, que també informa dels monjos encarregats de la predicació, conté dos sermons, un en llatí i un en català¹⁰¹³. Els documents permeten copsar tant la fe amb què els peregrins anaven al monestir com els excessos que s'hi cometien; una aparent contradicció que hem vist que forma part de tota la religiositat baix medieval i que en alguns moments recorda els Contes de Canterbury.

El manuscrit també conté un *Brevis exhortatio ad sermocinandum*, en llatí i en català (f. 77-80)

- Montserrat, Arxiu, ms. 1112: Manuscrit relacionat amb BC 465, inclou, a més de dos sermons de Felip de Malla, un sermó llatí sobre la Immaculada Concepció (f. 116r.-138r.) i un *Ars bene moriendi* (f. 138r.-161v.)¹⁰¹⁴.

Potser caldria fer atenció als sermons del manuscrit 1114 del mateix fons. Tot i que són datats a principis de segle XVI, alguns són escrits en català i llatí, i poden ser complementaris dels del segle XV¹⁰¹⁵. El primer dels sermons defensa la preservació de pecat de Maria en la seva concepció, i el segon l'existència del purgatori.

- Morella, Arxiu arxiprestal: Originalment existien quatre volums amb sermons i altres textos i documents. Els volums es perderen durant la guerra civil, però Curt Wittlin ha pogut llegir-ne unes fotocòpies i editar un dels seus sermons¹⁰¹⁶.

---

¹⁰¹³ BITECA MANID 1057. L'edició facsímil del manuscrit permet veure els sermons: *Llibre vermell de Montserrat*. Francesc-Xavier Altès, ed. Ed. facsímil. Barcelona, 1989 <<http://www.lluivives.com/servlet/SirveObras/08140629733581728654480/index.htm>>. Els textos han estat editats a Baraut 1955.

¹⁰¹⁴ Madurell 1963-64, 518-19.

¹⁰¹⁵ Olivar 1977, 354.

¹⁰¹⁶ Wittlin 1997.

Dels manuscrits n'havia fet una descripció Manuel Betí, autor que també havia editat dos dels sermons¹⁰¹⁷.

- Oxford, Bodleian Library, ms. Douce 162: Conté el sermó de divendres sant de 1416 predicat per Vicent Ferrer a Toulouse¹⁰¹⁸.
- Tortosa, Arxiu Capitular, ms. 106: De la mateixa manera que s'ha citat el còdex de les Homilies d'Organyà, no podia faltar, malgrat no entrar dins l'anàlisi del treball, el de les Homilies de Tortosa. No entrem en la bibliografia sobre el tema, i ens limitem a indicar a l'apartat de fonts l'edició de Josep Moran.
- València, ACV, ms. 182: Conté quatre sermons de Joan d'Aragó, arquebisbe de Tarragona (f. CLV i següents).
- València, ACV, ms. 168, 244, amb sermons de Sanç Porta.
- València, ACV, ms. 273: Sermons de Vicent Ferrer predicats la quaresma de 1413¹⁰¹⁹, editats per Sanchis Sivera i per Sanchis Guarner¹⁰²⁰.
- València, Arxiu de la Catedral, ms. 276, 277, 278, 279: Cal situar aquests sermons¹⁰²¹ després dels castellans de la Real Academia editats per Pedro Catedra. En formen part els sermons predicats durant el Compromís de Casp, entre el 18 d'abril i el 28 de juny de 1412. Són, per tant, un any anteriors als del manuscrit 273 del mateix arxiu.

Han estat publicats en sis volums, segons la següent distribució:

Ms. 276		Sermons V - VI
Ms. 277		Sermons VI.
Ms. 278		Sermons III - IV
Ms. 279	f. 1-253	Sermons I - II
	f. 254-281	Sermons III

---

¹⁰¹⁷ Betí 1922; 1955.

¹⁰¹⁸ Brunel 1953.

¹⁰¹⁹ BITECA, MANID 1567.

¹⁰²⁰ Vicent Ferrer, *Quaresma predicada*; Vicent Ferrer, *Sermons de Quaresma*.

¹⁰²¹ Respectivament BITECA MANID 1569, 2379. 1568, 2789.

El ms. 276 conté un sermó castellà als folis 241-255¹⁰²².

- València, Arxiu de la Catedral, ms. 1018: Manuscrit perdut amb sermons de Vicent Ferrer.
- Marsella, Bibliothèque municipale, ms. 1095: Recull de sermons i altres textos de finals d'època medieval¹⁰²³. Alguns sermons van ser publicats per Lieutaud, Miret i Sans i Brunel¹⁰²⁴, quan es desconeixia que alguns eren de Vicent Ferrer.

El mateix volum conté una traducció catalana de la Vida de sant Amador (f. 257-273), editada per Lieutaud¹⁰²⁵.

- Pamplona, Biblioteca de la Catedral, cod. 46: sembla contenir sermons de Vicent Ferrer traduïts d'un original català, cosa que fa que hi restin paraules i divisions rimades en català¹⁰²⁶. El sermó sobre l'Ascensió (f. 14^d-17^a) ha estat editat per Perarnau, tot i comparant-lo amb altres exemplars del mateix sermó¹⁰²⁷.
- Las Palmas, Seminari: Elies Serra¹⁰²⁸ donà notícia fa anys d'onze sermons llatins amb fragments en català, conservats en el segon de tres volumets al seminari de Las Palmas de Gran Canaria. Els sermons foren predicats a Mallorca l'any 1449, en vigília de la Revolta Forana. El mateix Serra edita un fragment d'un dels sermons.
- ACA 1006 Cartes de Joan I. Caixa 9, núm. 1061: Contenia una traducció, perduda, dels sermons sobre el *Càntic dels càntics* de Sant Bernat.

Sermons llatins

- Barcelona, ACA Sant Cugat 61. Aquest manuscrit és semblant al número 62 del mateix fons. Presenten característiques semblants i la mateixa tipologia de lletra, tot i que el ms. 61 es troba en un estat de conservació

---

¹⁰²² BITECA, BETA Manid 2606: <http://sunsite.berkeley.edu/Philobiblon/BETA/2606.html>

¹⁰²³ BITECA 1679

¹⁰²⁴ Lieutaud 1879; Miret i Sans 1911-12; Brunel 1934.

¹⁰²⁵ Lieutaud 1878

¹⁰²⁶ Marcotegui 2009, 146-150. Goñi Gaztambide 1957, 564-565.

¹⁰²⁷ Vicent Ferrer predicà diversos anys el mateix sermó, cosa que permet comparar-los. Perarnau 1985, 328-361 compara el mateix sermó del manuscrit de València (Sermons, II, 27-34); Barcelona BC 477, 22r-24r.; Pamplona, Catedral, ms. 46, f. 14d-17a i l'editat per Berthier l'any 1528 a Lió, f. 57d-59c.

¹⁰²⁸ Serra 1970. El mateix Serra, que treballava amb un microfilm, dóna les seves conclusions amb reserves per la mala qualitat de la reproducció amb què treballava.

molt més precari. Conté notes per a sermons de quaresma. Són tots en llatí, per la qual cosa no es transcriuen.

- Barcelona, ACA, Sant Cugat 67. Conté uns sermons llatins ordenats per alfabet, basats en sant Tomàs d'Aquino (f. 1r-20r) i un sermó de difunts, a més d'una passió de Jesucrist en català. En el mateix manuscrit hi ha un exemplar de les *Corts generals de Jerusalem* (f. 23r-31r.).
- Clermon Ferrand, Bibliothèque Municipale, ms. 45. Es tracta d'un manuscrit amb sermons predicats per Vicent Ferrer la Quaresma de 1417, provinent del convent de predicadors de Clermont-Ferrand, tot i que no van ser predicats en aquesta ciutat¹⁰²⁹.
- Friburg, Convent dels franciscans, ms. 62. Conté setze sermons predicats per Vicent Ferrer la Quaresma de 1404 a Friburg i els seus voltants. Ha estat recentment editat i traduït¹⁰³⁰. Els setze sermons ja estaven editats per separat: Brettle¹⁰³¹ n'havia editat quatre, Hodel¹⁰³², cinc més, i Perarnau¹⁰³³ els set no editats pels anteriors, a més de fer una descripció del manuscrit i de tots els sermons. El manuscrit de Friburg destaca per contenir els sermons més antics que coneixem de Vicent Ferrer.
- Perugia, ms. 477. Manuscrit ja estudiat per Brettle¹⁰³⁴.
- Toulouse, Biblioteca municipal, ms. 345, 346. Sermons llatins *De tempore* (ms. 345) i *De Sanctis* (ms. 346) de Vicent Ferrer, consultables a Internet¹⁰³⁵.
- València, Col·legi i Seminari del Corpus Christi. (Col·legi del patriarca). Conjunt de sermons llatins de Vicent Ferrer recentment editat¹⁰³⁶.

---

¹⁰²⁹ El primer sermó, editat a ATCA, XVIII (1999), 356 (122/13). Del 2 al 23 resten inèdits. A partir del sermó 24, editats a Perarnau 2003.

¹⁰³⁰ Vicent Ferrer, *Cuaresma en Suïza*.

¹⁰³¹ Brettle 1924, 177-194.

¹⁰³² Hodel 1993.

¹⁰³³ Perarnau 1999d.

¹⁰³⁴ Brettle 1924, 107-111.

¹⁰³⁵ Consultable i descarregables en format PDF al portal numerique.bibliotheque.toulouse.fr, tant el ms. 345 ([📄](#)) com el 346 ([📄](#)).

¹⁰³⁶ Vicent Ferrer, *Sermonario*.

7. Influències estrangeres en la creació de sermons

La creació de sermons tenia una clara geografia al segle XIII: París encapçalava l'estudi i elaboració, seguida de Londres, Lió i Florència¹. L'extensió de l'elaboració de sermons és paral·lela a la fundació d'universitats de teologia i als contactes amb els centres de creació principals. A Catalunya, però, tot i ser important la influència de París, sembla que els models italians tingueren més força.

Les relacions econòmiques i culturals i literàries entre Itàlia i la Corona d'Aragó han estat ja força estudiades. Aquí només caldrà recordar que aquestes relacions també van ser profitoses pel que fa a la religiositat.

Els comerciants italians, especialment genovesos, feien escala a Barcelona, de camí al comerç amb el nord d'Àfrica, des de mitjans segle XII. Amb la conquesta de Mallorca i València s'inicià una profitosa ruta comercial que incloïa gran diversitat de productes durant la meitat del segle XIII. De la mà de l'ajut reial, els comerciants catalans van començar a expandir les seves actuacions, a partir de 1240, i fer front al domini comercial genovès. A la creixent enemistat amb els genovesos s'hi oposà la creixent bona relació amb els sicilians, ja abans de les Vespres de 1282².

La influència italiana és coneguda des de finals de segle XIV en autors com Eiximenis o Canals³, però ja es troba anteriorment en l'espiritualitat franciscana, tant la més ortodoxa com la més espiritual.

Per seguir un ordre cronològic sobre la influència de la religiositat italiana, caldria començar pels convents franciscans de Barcelona, tant el de Sant Francesc com el les clarisses, procedents de San Damiano (1237). Poc després, el culte al dominic Pere de Verona (1205-1255), va ser especialment important a València, on encara és el patró de diversos pobles. Sant Pere màrtir apareix a la iconografia, des del mural de Sant Domènec de Puigcerdà al de Catí. Mostres de devoció a

---

¹ D'Avray 1985, 163.

² Shneidman 1975. Vol. 2, 111-164.

³ Bertini 1942, 23.

aquest sant van ser la construcció d'una església a Manresa i d'un monestir a Barcelona⁴ i diverses ermites disperses per Catalunya, València i Andorra.

Altres vies de contacte es devien iniciar després de les Vespres sicilianes. De pocs anys després és coneguda la tasca literària de Jofre de Foixà, abat del monestir de San Giovanni degli Eritimi a Palerm, a la cort de Jaume de Sicília, que curiosament ha acabat a l'arxiu del monestir de Ripoll.

La figura de Jofre de Foixà és un bon exemple de contacte entre el món de la noblesa, el dels mendicants (havia estat franciscà abans que benedictí) i la cort reial.

Dues importants figures italianes destaquen per la seva influència a Catalunya, ja al segle XIV: Àngela de Foligno i Domenico Cavalca.

L'obra d'Àngela de Foligno (c. 1250 - 1309) va tenir una forta repercussió a Catalunya⁵. Àngela de Foligno apareix citada a la versió catalana del *Tractat sobre el ben morir*. També hi havia una versió catalana del *Llibre de les revelacions* a la biblioteca de la reina Maria (1458), possiblement el mateix manuscrit que es torna a trobar a finals de segle XV a Sant Jeroni de la Murtra⁶.

Pel que fa a Domenico Cavalca (1270-1342), de qui ja hem parlat en tractar la identificació de Jesús amb un llibre, l'obra cabdal és l'*Espill de la creu*, portada d'Itàlia per Bernat Vilella (Vilalta?), monjo de Montserrat, i traduïda per Pere Busquets. Se'n conserven tres manuscrits. El mateix Pere Busquets va escriure el *Tratatto de l'ira* (del cor o de la paciència), avui al ms. 475 de la BC.

El paper de Cavalca en la formació d'una predicació en llengua vulgar, interrelacionada amb la pintura i la iconografia ha estat posada de relleu per Bolzoni. Encara en vida de Cavalca, cal recordar una ambaixada de la ciutat de Pisa a Barcelona, l'any 1326. Entre els membres de l'ambaixada⁷ hi havia els

---

⁴ El convent de monges dominiques de Sant Pere Màrtir, que després de dos canvis de localització, passaven l'any 1423 a la plaça de Santa Anna, i canviava el nom a Convent de Nostrasenyo de Montsió. Valgui recordar que, després d'estar a la Rambla de Catalunya (actual parròquia de Sant Ramon de Penyafort), el convent es troba avui en dia a Esplugues de Llobregat. Vid. Paulí, 1952.

⁵ Pou, .

⁶ Casas , 478.

⁷ A més, segurament, de la de Francesco di Lupo, autor a partir de l'any següent del sarcòfag de Santa Eulàlia de la catedral de Barcelona. Bracons 1993, 48.

freres franciscans Giovanni Settimo i Bacciomeo da Pisa⁸. Hi ha poques notícies d'aquests freres. A Giovanni Settimo li ha estat atribuïda, tot i que actualment no s'accepta, l'autoria de la *Vita* de Giovanni da Fermo o della Verna.

La importància, però, de Pisa en l'evolució de la predicació, fa que calgui valorar aquests contactes. L'ambaixada de 1326 succeí en vida de Bartomeu de Pisa o de San Concordio (Jordà de Pisa havia mort l'any 1311), del qual conservem obres en arxius catalans (BC 476, BC 480). El convent de Santa Caterina de Pisa, ja des de l'estada de Tomàs d'Aquino, es convertí en un centre important de predicació en llengua romanç, on destaca tant la vulgarització de coneixements escolàstics com la interrelació entre predicació, iconografia i els *ars memoriae*⁹.

A més d'aquests personatges, cal recordar la ràpida traducció de la *Llegenda daurada* i els contactes de l'espiritualitat franciscana amb Joaquim da Fiore, ja que, per exemple, es troben a Catalunya restes de Vides de sant Francesc i obres de Bonaventura que testimonien la ràpida arribada de la devoció franciscana a Catalunya¹⁰.

Ja al segle XV, les obres de Joan Pasqual mostren una clara influència de la Divina Comèdia de Dante¹¹.

Un altre predicador que cal tenir en compte, tot i que està ja al límit de l'abast cronològic d'aquest estudi, és Roberto Caracciolo. Trobem sermons seus en possessió d'Esteve Rotllà i Pere Miquel Carbonell¹².

Fora de l'àmbit estrictament religiós, però estretament relacionats, trobem Antoní de Florència. L'autor, que surt citat als sermons transcrits, va ser utilitzat per Esteve Rotllà en unes *Excerptiones seu abbreviationes cronicarum de summa fratris Antonini archiepiscopi florentini*. També el coneixien Joan Cristòfor de Gualbes i Miquel Peres, que l'utilitzà a la seva *Vida de santa Caterina*. L'edició de Colònia de 1491 va ser utilitzada per Francesc Miquel Carbonell¹³.

---

⁸ Zurita, *Anales*, VI, cap. LXIX, que anomena els monjos Juan Séptimo i fray Bacciamo, respectivament.

⁹ Bolzoni, , 10-29.

¹⁰ Bertini 1942, 29-31

¹¹ Gómez 2005.

¹² Toldrà 2000, 65.

¹³ Toldrà 2000, 66-70.

També a nivell iconogràfic les relacions amb el nord d'Itàlia són destacables¹⁴. A més de la més que reconeguda influència de l'escola sienesa de Simone Martini, Duccio di Buonisegna i els germans Lorenzetti, cal recordar també la tasca de Romolo da Firenze a Catalunya, la de Matteo Giovannetti a Mallorca i la influència de Bartolomeo da Camogli en els pintors catalans¹⁵. Molta d'aquesta influència italiana, però, va arribar a Catalunya passant per Avinyó i la Provença, un altre verdader nucli de creació i intercanvi de material religiós i artístic.

Les relacions literàries entre la Provença i l'àmbit català eren tan importants que s'ha pogut dir que “una tradició didàctico-religiosa comuna és el substrat sobre el qual es drecen les obres literàries concretes¹⁶”. Les relacions culturals van ser especialment importants amb tres punts concrets: la canònica agustiniana de Sant Ruf, la Cort Pontifícia d'Avinyó, i la cort del duc de Berry.

Pel que fa a les relacions amb la cort del duc de Berry¹⁷, ens interessa el paper jugat per Pierre Bersuire, traductor al francès de les *Dècades* de Titus Livi. L'obra arribà a Barcelona a finals de segle XIV, i serví de base per la seva traducció al català, gairebé al mateix temps que es traduïa una altra important enciclopèdia moralitzant, el *Tresor* de Bruneto Latini.

A més, però, Bersuire escriví el *Reductorium Morale*, el capítol 15 de la qual és conegut com a *Ovidius moralizatus*. De fet, Bersuire, que entre 1320 i 1350 es troba a la cort Papal d'Avinyó, parla en una part de la seva enciclopèdia de les muntanyes de sal de Cardona, i admet estar en contacte amb gent d'origen català¹⁸. És doncs lògic que aquests catalans estiguessin al corrent dels treballs de Bersuire. És possible, a més, que un dels manuscrits de Bersuire formés part de la Biblioteca de Benet XIII a Peñíscola¹⁹, tal vegada arribat a mans papals pel dret

---

¹⁴ Valero Molina 1996, 135.

¹⁵ Serra Desfilis 2004, 34; Nieddu 2004.

¹⁶ Izquierdo 1994, 18.

¹⁷ Latini, vol I, 61-65.

¹⁸ *Reductorium morale*, llibre XIV, cap. 25, article Hispania: “audivi a pluribus Cathalanis”. També a l'article ‘communicare’ hi ha referències. Cal recordar que hi ha un exemplar llatí de l'Ovidius a Tortosa, ms. 224.

¹⁹ Samaran 1862.

d'espòli de la biblioteca del bisbe de Girona i Barcelona Francesc de Blanes, mort l'any 1410²⁰.

La influència de la Provença sembla més important que la del nord de França. Tot i que tant franciscans com dominics hi tenien els seus convents principals, que funcionaven de forma semblant a universitats²¹ i que nombrosos religiosos catalans hi estudiaren²², no es veu tanta influència com dels nuclis italià i provençal.

Un exemple d'aquesta relació pot ser la localització a Catalunya de diversos exemples d'un recull d'exemples de Montpeller d'origen franciscà. En concret s'hi localitzen exemples a Barcelona, Lleida, Mallorca i Catalunya²³.

Un cop vistos els dos grans nuclis que influenciaren l'espiritualitat catalana, convé revisar aportacions d'altres indrets. Anglaterra influí a Catalunya mitjançant Joan de Gal·les²⁴ (Iohannes Guallensis), divulgador de John de Salisbury, que influí en la redacció del *Regiment de la Cosa Pública* i el *Dotzè del Crestià* de Francesc Eiximenis²⁵ i en l'autor de la *Doctrina Compendiosa*²⁶.

A més, es conserven traduccions catalanes d'obres de Joan de Gal·les. El *Breviloquium* apareix en possessió d'Antoni Ros l'any 1476²⁷. El *Communoloquium* apareix en possessió d'Antoni Jaume Sapila²⁸, mentre que la *Summa Collationum*²⁹ apareix en possessió d'un Ferrer de Gualbes a principis de segle XV³⁰. També s'imprimiren uns *Sermons* de Joan de Gal·les a Montserrat.

---

²⁰ Hernando 2003, 396, 399.

²¹ D'Avray 1985, 132-136.

²² Eiximenis, per exemple.

²³ Polo de Beaulieu 1997, 209; Welter 1930.

²⁴ Leslie 1971, 109: "a finales del siglo xiv y durante el siglo XV fue en el Reino de Aragón donde se demostró un mayor interés por las obras de este autor".

²⁵ Hauf 1992, 239-262.

²⁶ Prenem com a anònima la *Doctrina Compendiosa* després de les proves aportades per Riera 1992.

²⁷ Joan de Gal·les 1930; Hernando 2006, 331.

²⁸ Batlle 1994-95, 186.

²⁹ Ramon 1997.

³⁰ Batlle 1994-95, 184.

8. Anàlisi de l'efectivitat del sermó i la predicació.

Del procés de creació a la predicació efectiva

Alguns dels sermons que trobem escrits no són més que esquematitzacions per recordar el contingut del sermó, que seria transformat directament pel predicador en un text oral adaptat a l'auditori davant el qual es trobés. És a dir, un mateix sermó pot tenir diverses, gairebé infinites expressions orals, tot i mantenint el contingut.

Les crítiques d'alguns predicadors mostren com no tots els predicadors eren capaços de fer aquesta adaptació de forma correcta. Les crítiques d'Eiximenis no deixen lloc a dubte, i alguns dels sermons presentats no semblen adequats per transmetre correctament el contingut d'una forma efectiva i entretinguda.

Entre els criteris que ajuden a classificar els sermons com a populars, trobem els següents:

- **Barreja de registre elevat i col·loquial.** Aquesta barreja entre registres formals i col·loquials, quan no vulgars, és coneguda des de l'alta edat mitjana com a *sermo humilis*, i existeix en el cristianisme ja des dels inicis de la predicació¹.
- **Narrativització.** Acostuma a anar lligada amb l'anterior. Pot consistir simplement en la introducció d'un *exemplae* en el sermó, però de vegades tot el sermó o una part important és una narració, com en el sermó de Pentecosta de Sant Cugat o el de Maria Magdalena de la Biblioteca de Catalunya 476.
- **Teatralització.** La teatralització és un recurs utilitzat per diversos predicadors. Inclou de forma més clara que la narrativització recursos com la modulació de la veu, la imitació de personatges... Vicent Ferrer no té problemes en ficar-se en la pell dels personatges que representa:

sent Luch no diu la continència, mas podeu pensar quinya devie ésser

---

¹ Auerbach, 1969.

aquella contrició que per lo cor devie rompre. Deye axí: «Do... Do... Doomine!», plorant ab paraules trenquades. Així fo santificat.

Vicent Ferrer, *Sermons*, II, p. 7

Entre els sermons transcrits, el *Sermó de la circumcisió del Senyor* presenta un interessant diàleg entre Maria i Josep, clara mostra de sermó teatral. Cal pensar que el predicador feia els dos personatges alternativament.

- **Simplificació de continguts.** Els continguts doctrinals són simplificats o directament evitats.
- **Referències a la vida diària.** Inclou referències properes a l'auditori: menjar, a llocs geogràfics, carrers, professions o fets concrets que han succeït en el lloc de predicació.
- **Concreció de raonaments abstractes.** No tothom era capaç de seguir raonaments abstractes d'autors que no coneixia. Per tant, si es feia un raonament a partir d'un text de la Bíblia o d'un altre autor, calia reforçar el raonament amb una aplicació pràctica. Si no, es corria el perill de no ser entès.
- **Recurs limitat a autoritats** i absència de llargues cadenes de citacions. Com diu Martin, no és amb cadenes d'autoritats que es capta l'atenció dels fidels, sinó amb una paraula més lliure, sense embolicar-se amb referències. Entre els sermons que, segons Martin, pertanyen a aquesta categoria, la majoria són anònims².
- **El predicador interactua i es posa en el lloc de l'auditori.** Aquest recurs inclou la simulació de diàleg amb l'auditori i utilització de la segona persona. Són els habituals "E porieu posar qüestió" de Vicent Ferrer, que també apareixen en alguns sermons editats en aquest estudi.
- **Ús d'imatges.** Es pot referir tant a la utilització d'imatges o la referència a quadres per la predicació, com al procés identificatiu de revivre escenes de la vida de Jesús.
- **Ús d'exemples.**
- **Identificació amb l'auditori.** El predicador forma part de l'auditori, és un més entre ells, no forma part de la jerarquia.
- **Frases breus i coordinades,** i ús moderat de la subordinació.

---

² Martin enumera com a sermons populars els dels manuscrits Cambrai 574, Troyes 1451 i 1486, BNF 27475 i Auxerre 40, a més dels sermons de Louis Peresi. Vid. Martin 2008, 250-251, 263.

- **Ús de diminutius, augmentatius, despectius i onomatopeies.**
- **Ús de l'humor.**
- **Traducció de les cites bíbliques.**
- **Fragments rimats**, sovint en la *divisio thematis*. Sorpren que pràcticament l'únic tractadista oposat al seu ús sigui Eiximenis³. Vicent Ferrer tampoc les utilitza, però en tenim una bona prova en el ms. 479 de la BC.
- **Utilització de proverbis i refranys.**
- Visualització i explicació de **continguts 'secrets'** o explicacions a dubtes teològics.
- **Discurs lliure**, sense estructuració. “quan ce dialogue devient plus libre et plus animé, comme ce peut être le cas chez Maillard ou chez Menot, on quitte les bancs de l'école pour gradir les gradins du théâtre”⁴.
- **Ús de la primera i segona persones del plural.**
- La **interrogació retòrica**
- **Vocabulari que evidencia oralitat**: ‘Seinors, audid avetz ...’.

Estructures massa complicades, teixit de citacions

Hi ha sermons que tenen una estructura francament densa: divisions i subdivisions semblen allargar-se fins a l'infinit, i l'autor té problemes per acabar el sermó, o per tornar als punts principals de la *divisio*.

El que dificulta la comprensió del sermó no és la divisió, que en principi ajuda a l'estructuració del text, sinó la manca dels recursos acabats d'enumerar.

La majoria de sermons trobats per Martin són sermons escolàstics poc adients a la predicació *ad status*⁵. És una tipologia de sermó semblant al del ms. BC479. Les cites s'encadenen unes amb les altres, moltes vegades sense ni tant sols ser identificades. No hi ha reelaboració ni adaptació per part de l'autor⁶.

---

³ Rojas Rodríguez 2000.

⁴ Martin 1988, 285

⁵ “La plupart des sermons de notre corpus, comme la très grande majorité de ceux que furent composés aux XIIIe et XIVe siècles, sont essentiellement des montages de pièces rapportées, avant tout bibliques et très secondairement antiques ou médiévales (...) Le discours est tenu par une grande voix impersonnelle qui récite des fragments d'un immense intertexte, constitué au fil de siècles”. Martin 1988, 243

⁶ Martin, 1988, 251.

Martin intenta trobar una utilitat pedagògica a aquests sermons recorrent a l'especificitat d'un "pensament salvatge" o precientífic, o a l'eficàcia dels ritmes binaris i ternaris dels sermons⁷. Més aviat sembla que només els sermons que compleixen la majoria dels criteris anteriors puguin assolir un adequat grau d'adaptació al poble.

És la presència dels recursos retòrics el que fa entenedor el sermó i el fa entrar dins la memòria i la consciència de l'auditori. L'absència d'aquests recursos narratius fa inadequat el sermó, i alguns autors, com Humbert de Romans, els rebutgen. A més, no és que un sermó construït a base d'un entreteixit de cites sigui sempre poc adequat. Per a un auditori religiós pot ser suficient per mostrar un bon grau d'adequació a l'auditori⁸.

Més aviat sembla que aquesta tipologia de sermons està redactat per ser dirigits a auditoris clericals, religiosos. De ser així, només una petita minoria dels sermons conservats serien sermons populars. D'aquí la importància dels pocs sermons narratius (a part dels ja coneguts sermons vicentins) catalans, per conèixer la predicació popular.

El sermó narratiu i teatral

El recurs a la narració i al teatre, a més de l'aparició de la personalitat del predicador i l'auditori són uns dels més adequats per fer un sermó adreçat als laics⁹.

Aquesta tipologia de sermó ha de ser analitzada de forma separada als sermons universitaris. Els sermons dels arxius ACB i Ripoll i Sant Cugat del ACA són bons exemples d'una tipologia de sermó senzillament estructurat i amb un ús efectiu d'aquests recursos. L'estructura no dificulta el seguiment del discurs, sinó que el centra i ajuda a la retenció del predicador, i la narració o diàleg és feta en un llenguatge clar, amb recurs a fonts perfectament adequades a l'auditori, tot i que no sempre estrictament ortodoxes.

---

⁷ Martin, 1988, 281-282.

⁸ Martin 1988, 269: "les sermons semblent très rebutants et plutôt destinés au milieu ecclésiastique qu'au commun des fidèles"

⁹ "Ce n'est pas avec des chaînes d'autorités qu'on peut capter l'attention des fidèles, mais par une parole plus libre, qui ne s'embarrasse pas de références." Martin 1988, 250.

En general, els fragments narratius que trobem en els sermons catalans són traduccions de la Bíblia, amb la qual cosa es planteja el dubte de si els autors dels sermons feien les seves pròpies traduccions o utilitzaven traduccions prèvies de la Bíblia en català. Entre aquestes narracions-traduccions en català, més enllà de les que apareixen als sermons de Vicent Ferrer, destaquen la predicació dels apòstols per Pentecosta (ACA SC62) i el naufragi de Jonàs (ACA SC 73)¹⁰.

És doncs, la suma d'aquests recursos (estructura, narrativitat-teatralització i relació directa entre predicador i auditori), el que ens dóna el que podem anomenar un bon sermó popular. Els sermons de Vicent Ferrer són en part paradigma de sermó popular en català, però també són en part una mostra d'un autor excepcional, que no es pot utilitzar com a exemple de la predicació majoritària. El sermó que ens interessa aquí és el sermó popular anònim, preparat no per grans teòlegs, sinó pels rectors de parròquia, que l'havien de predicar cada diumenge. A ells corresponia l'esforç de parlar el llenguatge popular i de transmetre el missatge de forma atractiva i ortodoxa.

Sempre ens quedarà el dubte de saber si l'escassetat d'aquest tipus de sermó és deguda a què no s'escrivien, a què s'han perdut o destruït, o a què simplement se'n feien pocs. Malgrat això, l'opinió més plausible és la que avancen alguns autors:

Il est intéressant de constater (...) que L'Église a fait un effort réel pour parler un langage que ses fidèles pourraient saisir; mais malgré cet effort, il y a toujours quelque chose qui reste en dehors de la compréhension du fidèle et de son modèle religieux

Manselli 1975, 179

El sermó dramatitzat, entre el drama litúrgic, el goig i el teatre

El drama litúrgic llatí, nascut entre els segles IX i X, pateix, a partir de la reforma gregoriana, juntament amb tota la litúrgia, un estancament en la seva evolució. A partir del segle XII pren el relleu el teatre religiós en llengua vulgar, que evoluciona fins al Concili de Trento¹¹.

---

¹⁰ Ysern 2000, 82.

¹¹ Romeu i Figueras 1994, I, 38-43.

Amb el teatre es podia assolir una bona assimilació de la predicació, per exemple, quan a continuació d'un sermó es representava un misteri. D'aquesta manera es combinava la diversió i s'assegurava la transmissió doctrinal.

La inclusió de fragments teatrals a la litúrgia o als sermons tenia la virtut de captar auditoris amb molt més èxit que la litúrgia, tot i el risc que això comportava¹². De fet, potser caldria veure la predicació no com una part menor de la literatura, sinó com un motor de canvi en la literatura medieval, en aquest cas l'aparició del teatre modern¹³.

Per evitar els perills d'heterodòxia en obres escrites per laics, els mateixos clergues van començar a escriure teatre, com passa al Misteri de Semur i al cicles de les Passions¹⁴ del segle XV.

Als nostres sermons trobem diversos exemples de teatre:

1. Al sermó *Dolor meus super omnem dolorem*, ACB 186-3, es tradueix i dramatitza el 'Debat entre Justícia i Misericòrdia', de la introducció de les *Meditationes Vitae Christi* de Jean de Caulibus, també present al primer sermó sobre d'anunciació de sant Bernat.
2. Al sermó *Vocatum est nomen eius Ihesus*, BC 478, 16r., es tradueix i s'adapta el drama litúrgic de l'*ordo prophetarum*, tot i que els profetes que hi apareixen no coincideixen amb el del text original. En total, sis profetes i la Sibila Tiburtina profetitzen sobre la vinguda de Crist.

Ordo prophetarum

Isaies
Jeremies
Daniel
Moisés,
David
Simeó

BC 478, 16r.

Jeremies
Joel
Abacuch
Ageu
Baruch
Isaies

---

¹² "Es difícil formular un juicio de conjunto sobre el valor educativo de piezas tan variadas y de las que no sabemos siempre si los espectadores veían en ellas una invitación a lo oración o, más bien, un espectáculo atractivo". Fiche - Martin, 16-19.

¹³ Cátedra 1989 ; Bizzarri 2006, 84-87.

¹⁴ Entre les que hi ha la Passió de Troyes, la dita de Santa Genoveva, la d'Arnould Greban i la d'Arras, escrita per Eustaqui Mercadé, benedictí de Corbie i Marmoutier. Vid. Thomas 1906, 583-590.

Zacaries i Elisabeth
Nabuconodosor
la Sibil·la

Sibi·la Tiburtina

Aquest text és força interessant perquè sembla formar part d'una representació teatral lligada al sermó. De fet, el sermó descriu els mecanismes de la 'roda celestial', els sons de trompeta i campanes que també havien de donar-se a l'església:

(...) ha ordonat la providència de Déu que la roda celestial del arelotge de aquest món se sia moguda e vogida VII vegades, e a cada vegada que s'és desperada és devalat hun àngell de paradís en aquest món e ha sonat una trompa, al so de la qual s'és levat hun gran profeta que ha legit una licó de la sagrada encarnació del fill de Déu. E lo contrapès de ferre que ha moguda la primera roda tan gran és estada la fortaleza e virtut de la divinal voluntat de Déu. La corda que tira lo contrapès és la humilitat profunda de la Verge Maria, que ha tirat aquest contrapès de la fortaleza, virtut de Déu fins entrar, e à'l fet unir e ajustar ab la sua sagrada carn. E la primera veu que la roda s'és moguda e ha desperat és exit hun àngell de paradís que ha sonat la primera campana. /^{16v} Al so de la qual s'és levat aquell gran propheta Jeremies e ha legit una licó de la incarnació del Fill de Déu, dient (...)

La identificació escenogràfica del cel (o els cels) amb rodes està documentada al Palau de l'Alfajeria, a Saragossa. Segons la Crònica de Juan II:

Hera un andamio alto sobre la puerta, e en medio d.él estavan tres ruedas, una sobre otra, e las del medio mayor que las otras, e de la una parte e de la otra de las rruedas avía ocho gradas de cada parte. Todas las ruedas e enllenadas e enbutidas; e las ruedas, e todo el andamio e las gradas heran de color del çielo (...) e estas tres rruedas fazían movimiento la una contra la otra a manera de çielos quando se mueven, cada [vez] que querían...

Alvar García, *Crònica de Juan II*
Paris, BNP, ms. esp. 104, f. 197 r-v.¹⁵

Aquesta escenografia es va utilitzar per la coronació de Ferran d'Antequera a Saragossa, i era la mateixa que s'havia utilitzat l'any 1399 per la coronació de Martí l'Humà.

Sorprèn el recurs a l'*Ordo prophetarum* en un sermó per la Circumcisió, ja que aquesta peça és habitual del dia de Nadal. El veritable objectiu del sermó és explicar el significat i l'origen del nom de Jesús. Això fa

---

¹⁵ Citat per Josep Massip, *La festa d'Elx i els misteris medievals europeus*, Diputació d'Alacant – Ajuntament d'Elx, 1991, p. 126.

dubtar que el text fos representat el dia de la Circumcisió (1 de gener), però no treu gens de valor a la versió teatral.

Un cop sortits els profetes, és el torn de la Sibil·la:

Septimus propheta est et fuit Sibillam Tiburtina, dicitur: «Vendran dies que naxerà una infanta del linatge de Davit, e aurà nom Maria, e aquesta concebrà miraculosament e l'infant que d'ela naxerà aurà nom Jhesús, e aquest serà ver Déu e ver hom, e lo regne de aquest durarà eternalment», et mater eius est virgo ante et post partum et in partu, e aquesta liçó legí davant Octovià emperador, he davant los jueus que eren aquí.

BC 478, 16v.

Per contextualitzar, caldria resumir breument el que sabem del personatge de la Sibil·la en època medieval¹⁶.

D'entre totes les Sibil·les, les que apareixen en la literatura medieval són l'Eritrea i la Tiburtina:

- Al drama litúrgic llatí de l'*Ordo Prophetarum*, apareix la Sibil·la Eritrea profetitzant la vinguda de Crist juntament amb altres profetes de l'Antic Testament. Es tracta d'una peça elaborada cap al segle X, basada en el sermó *Contra iudaeos, paganos et arrianos* de Quodvultdeus¹⁷ (però atribuït a sant Agustí en època medieval), que al seu temps l'havia llegit dels *Oracula Sybillina*.
- Al *Iudicii Signum* (primers versos llatins del text, en català *Al jorn del judici*), la Sibil·la feia un petit relat de la fi del món i el Judici Final. En català hi ha una antiga traducció provinent de Sant Andreu del Tor, de 1260. La versió musicada apareix a les *Constitutiones synodiales ecclesie Barchinonensis* (ACB, ms. s/n) de 1415 i, amb notació musical, a ACB, ms 184b.
- L'escena de la Sibil·la i l'Emperador Octavi', recollida a la Llegendada Daurada, és protagonitzada per la Sibil·la Tiburtina. En català hi ha *Lo Fet de la Sibil·la e de l'emperador Sèsar*¹⁸, peça de 173 versos, que enllaça a continuació amb el *Iudicii Signum*. Sabem que una peça teatral semblant es representà a Barcelona l'any 1418. Hi ha la possibilitat que el sermó faci

---

¹⁶ Romeu i Figueres 2001.; Gómez Muntané 2001; Huerta 1999.

¹⁷ Quodvultdeus, *Opera...*, p. 241-250.

¹⁸ El manuscrit, a BC 1494, editat per Molina i Brases 1913. Edició electrònica de Francesc Massip a <http://www.riale.unina.it/0.85.htm>. Vid. Quirante 2001, 205-214.

referència precisament a aquesta representació o a una de semblant, ja que es fa referència a una “màquina aèria anomenada araceli que davallava, des de les voltes del temple, les imatges de Maria i el nen Jesús il·luminades per 230 candeles¹⁹” que presenta semblances amb el mecanisme descrit al sermó.

El mateix tema formava part també de la consuetud de la Catedral de Mallorca²⁰. El sermó, doncs, fa una barreja, cosa que d'altra banda era habitual, entre la primera i la tercera tradició, barrejant la profecia del *Ordo prophetarum* amb l'escena amb l'emperador Octavi August, i posant com a protagonista la Sibila Tiburtina.

3. El segon fragment teatral del mateix sermó BC 478, f. 16r. és una altra adaptació del 'Procés del paradís' introducció a les *Meditationes Vitae Christi* de Iohannes de Caulibus.

Aquest text, de fet un debat entre rics, pobres, cavallers i artesans per trobar un nom adequat a Jesús. Entre les opcions que van presentant els diversos estaments, finalment es tria el de Déu de clemència i de pietat.

4. Encara al mateix sermó BC478, 16r., hi ha un debat entre Maria i Josep sobre la circumcisió de Crist. Té una lleugera semblança amb el capítol corresponent de la *Vita Christi* d'Isabel de Villena, però les diferències hi són més importants que les semblances, mentre l'episodi no apareix a la *Vita Christi* d'Eiximenis. També presenta semblances amb un capítol del Memorial del pecador remut de Felip de Malla.

Si bé és cert que, com deia Albert Hauf, “se insiste en la compasión hacia el niño indefenso y hacia su madre que al verle llorar no puede tampoco reprimir el llanto. Sor Isabel expande el núcleo central y aumenta el número de las exclamaciones”, en aquest sermó encara es va més enllà en la pietat i el plany vers la Mare de Déu.

En el capítol LXVIII de la VCV²¹, Maria porta la iniciativa de cridar el sacerdot per fer la circumcisió (“Axi Joseph, placiaus anar per lo sacerdot de Bethlem, e faças esta circumcisió”) i, tot i lamentar del dolor que Jesús ha de

---

¹⁹ Massip 2007, 125.

²⁰ Massip 2007, 163-164. El manuscrit, a BC 1139.

²¹ Isabel de Villena, *Vita Christi*, I, 277-281.

patir injustament, no intenta aturar l'operació. En el sermó, en canvi, sant Josep ha de tenir una actuació molt més decidida i rebatre cadascun dels arguments de Maria. Fins i tot un cop evidenciada la necessitat de la circumcisió, Maria encara deixa anar unes darreres lamentacions. El text del sermó i el d'Isabel de Villena mostren més diferències que semblances.

El desenvolupament de l'escena també presenta semblances amb la Vita Christi d'Eiximenis:

<p>1 per aprovar al lig judayca 2 per tal que ensenyàs que Ell havia presa vera carn humana et no fantàstigua 3 per tal que los juehus no aguessen excusació com no l'havien rebut 4 fos amagada al diable 5 car per la circumcisió era remès lo peccat en los mascles d'aquell poble</p> <p>Eiximenis, <i>Vita Christi</i>, p. 388-389</p>	<p>I, tots quants són del linatge de Abraham de[v]ien ésser circumcisos, e lo vostre fill gloriós sia del linatge de Abraham, segueix-se que deu ésser circumcís. II, per tal com per la libertat de aquest fill vostre gloriós la servitut de la ley deu ésser destroyda, ni d'aquí avant circumcissió serà a Déu graciosa ni acceptable ni placent III, per dar a entendre que aquest termena hi és fi de la ley mosaycha IV, per demostrar que el és cap e principi de tot remey contra la pecat V, si aquest infant no és circumcís, dirien los jueus: aquest és dessemblant a nostres pares VI, per tal que misteri de la sua santa incarnació fos calada e amagada als dimonis d'infern</p>
---	--

Tot i que els motius 3 i 4 d'Eiximenis corresponen als 5 i 6 del sermó, la resta són diferents. La primera raó del sermó, però, ja havia estat explicada al capítol anterior de la VCE:

Volent, donchs, lo Salvador ensenyar que Ell davalla d'Abraam et dels seus successors, et que la promissió que Déus avia feta a Abraam, ço és, que totes gents aconseguirien benedicció en aquell que d'ell devia exir, ço és, en Jesucrist, per tal pres circumcisió.

Eiximenis, *Vita Christi*, p. 387-388

Finalment, tampoc es troben semblances entre el fragment i la Vita Christi de Ludolf de Saxònia en la traducció catalana de Roís de Corella²²,

²² Ludolf de Saxònia, *Vita Christi* (=Lo primer del cartoxà), Barcelona, 1518, UB-R, B58/2/7, f. XXXVIr.-XXXVIIIv.

ni amb el capítol de la Circumcisió de la Llegendada daurada ni amb els evangelis apòcrifs.

Malgrat els elements que acosten aquest diàleg al gènere dels *Planctus Mariae*, una gran diferència l'allunya irremediablement: el plany se situa en la circumcissió de Jesús enlloc de la Passió, i no segueix els elements habituals del gènere²³.

Aquest és l'únic fragment directament dialogat. Mostra, doncs, un estadi més avançat en l'evolució del sermó i l'acostament entre sermó i drama litúrgic. Ja anteriorment hi havia contactes entre sermó i teatre, fora de l'àmbit català. Ens referim al sermó *Castissimus Mariae Virginis*²⁴, que s'uneix al *Contra Iudaeos, paganos et arrianos* (també conegut pel seu Incipit, *Inter Pressuras...*) de Quodvultdeos, ja esmentat.

Pel que fa al *Castissimus*, Donovan es pregunta si

The interesting question as to whether the sermons itself may no have been dramatized (...).
It is even more likely that the lesson served only as an excellent introduction, and the the play itself was performed after the lesson had been concluded.

Donovan 1958, 112

Pel que fa al sermó *Inter pressuras*, Donovan afirma que el text teatral estava inserit al sermó, i no era independent: era un sermó dramatitzat²⁵.

Pedro Cátedra, empès per la manca de teatre religiós en castellà en comparació amb l'àmbit francès, porta anys buscant i donant a conèixer textos para-teatral com cançoners monàstics, narracions com les *Vitae Christi* o poemes religiosos que fàcilment servien per muntar representacions teatrals. També troba exemples d'una "pastoral dramática franciscana", com l'obsequi, en forma de "varios misterios por personajes" amb què els franciscans de Barcelona obsequiaren Felip el Bell l'any 1502²⁶.

---

²³ Garcia Sempere – Martín Pascual 2009.

²⁴ PL 39, 2107-2110. Donovan 1958, 112-114, dóna la versió publicada a *Hores de la Setmana Santa*. València, 1533, f. 248v-250. Vid. Cátedra 2005, 609-612.

²⁵ Donovan 1958, 114.

²⁶ Cátedra 2005, 454-461.

La relació entre entorn monàstic i teatre devia existir ja abans de la fundació dels ordres mendicants. Massip recorda que el claustre de Sant Cugat conté capitells que il·lustren la representació de l'*Officium peregrinorum*²⁷.

No pertany a aquest estudi aprofundir la relació entre teatre i litúrgia²⁸, sinó recordar en quins moment aquesta relació s'ampliava amb la utilització de sermons dramatitzats.

Massip dedica un petit apartat a la qüestió, i recull una sèrie de sermons dramatitzats:

- Sermons de Nadal que incloent l'*Ordo prophetarum*, del qual el sermó *Vocatum est* pot ser un exemple.
- Sermons de la mort en relació a les danses macabres.
- Una representació del Divendres Sant a Mallorca l'any 1444 paral·lela a un sermó de Bartomeu Catany.
- L'any 1460, Pere Joan Llobet féu un sermó representat el Divendres Sant des d'un escenari amb el tema del Davallament de Crist als Inferns, envoltat de pintures i representació teatral²⁹.
- Ja l'any 1513, es representava una Oració de Baltasar Soríó "en el marc d'un sermó llatí" del dia de Nadal.

Les notícies concretes de sermons teatrals són de la segona meitat del segle XV. Els sermons inèdits esmentats són, doncs, una mostra de l'evolució del sermó popular cap a la teatralització.

El procés forma part d'un altre més ampli d'evolució de la literatura religiosa. Dominique de Courcelles, en el seu estudi sobre l'origen dels goigs a Catalunya, dóna mostres d'una evolució paral·lela des de les Vides de Sants a les representacions teatrals, i assenyala com a principals canvis, a més de la introducció de diàlegs, la importància que pren l'entrada al cel dels sants o màrtirs protagonistes, una important accentuació dramàtica i l'ús d'escenografia, que

---

²⁷ Massip 2007, 112.

²⁸ Massip 2007, 79-125 resumeix les ocasions en què teatre i litúrgia confluen.

²⁹ Llompert 1998, 144-45.

arribava a incloure maquinària³⁰. La mateixa autora assenyala contactes entre aquest procés i sermons de Vicent Ferrer. Entre els textos que formen part d'aquest procés cita la Llegenda Aurea en la traducció catalana, altres vides de sants no incloses a la Llegenda³¹, a més dels drames sobre la Mort i Assumpció de la Verge i els Drames de la Passió de Crist.

Cal destacar el paper de Vicent Ferrer en el procés d'immersió del teatre en el sermó. Les seves gesticulacions, modulació de la veu, ús del diàleg, o el fet de posar-se en el lloc de l'auditori el situen com a representant d'un tipus de predicació conegut al nord de França³².

El sermó analitzat i les notícies de sermons teatrals mostren que aquest tipus de predicació no era exclusiva de Vicent Ferrer, sinó que, sense poder-ne concretar l'abast, existia una predicació teatralitzada en català durant el segle XV.

Que aquest tipus de predicació estava en expansió ho demostra la prohibició que en fa el Capítol General dels Dominics de 1456:

Volumus et ordinamus omnibus et singulis praedicatoribus nostri ordinis districtius imponentes, quod verbum Dei devote et ferventer studeant praedicare, omissis fabulis et histrionalibus et cantibus ac representationibus et huiusmodi levitatibus; et priores provinciales ac conventuales tales adulteratores verbi Dei reprimere curent; et si desistere noluerint praedicationis officio et confessionum audientia priventur.

MOFPH VIII, 263.
Citat per Gómez 1971, 193.

Absència de sermons grollers

Una característica a comentar dels sermons catalans és l'absència del vocabulari vulgar o groller que es troba en altres àmbits lingüístics, com els *sermons joyeux* francesos.

Lazzerini, per exemple, troba un llenguatge violent i vulgar a Itàlia en alguns predicadors. Es tracta d'una tipologia de sermó popular que fa ús de la

---

³⁰ Courcelles 1990, 25-27.

³¹ Barcelona, BUB, ms. 1158, d'inicis de segle XV, conté la Vida de Sant Ferriol, no inclosa a la Llegenda. Barcelona, ACA, Ripoll, ms. 113 conté una vida de Santa Eulàlia; Vic, Bib. Ep., ms. 174, de principis de segle XV, conté la vida de Bernat Calvó, bisbe de Vic, sant Cugat, Fèlix de Girona, Eulàlia de Barcelona i Eulàlia de Mèrida, Llucià i Marcjà. També hi ha la passió de Sant Jordi, editada per Ramon d'Alós-Moner, *Sant Jordi, patró de Catalunya*. Barcelona, Barcino, 1926.

³² Martin 1998, 191-192; 581.

narració i el teatre tot alternant el llatí i el vulgar. Podria servir d'exemple Bernardí de Siena, però especialment Gabrielle Barletta i Valeriano da Soncino, seguidors d'una tradició de la que formaven part autors com fra Salimbene (1221-1288).

Aquest macarronisme lingüístic amb clara intenció humorística va ser un precedent del macarronisme literari de Teofilo Folengo (1491-1544), però sorgia al seu temps de la confluència del llenguatge popular, el *sermo humilis* cristià i la poesia goliardesca³³.

No es troben aquestes tipologies de sermons escrits en català. Ni tant sols els fragment de textos com el *Sermó del bisbetó* tenen la càrrega crítica o humorística dels textos italians.

Potser l'actuació dels dos més coneguts autors d'aquesta època, Francesc Eiximenis i Vicent Ferrer, hi tenen alguna cosa a veure. Potser Eiximenis, més seriós i menys tolerant amb teatralitzacions i llicències heterodoxes, dona la línia a seguir i Ferrer marca el límit d'allò acceptable, un límit al que s'acosten sermons com el de l'Esperit Sant de SC62.

Problemes de recepció

Hem vist com existia, a principis de segle XV un sermó popular narratiu que sembla seguir força bé els desitjos d'adaptació i persuasió demanats pels *ars praedicatione*. Malgrat això, les notícies dels mateixos predicadors, i les notícies durant pràcticament tota l'edat moderna, es queixen de la manca d'interiorització del comportament ortodox per part de la població. A les següents pàgines s'intenta mostrar els problemes amb què topaven els predicadors, abans i després de fer els seus sermons.

Incapacitat de la cultura escrita de superar la cultura oral

Una de les més interessants aportacions de l'estudi de les cultures orals i escrites els darrers anys és el descobriment de l'error teòric que suposa creure que la cultura escrita té més força i més capacitat de persuasió que l'oral. Efectivament,

---

³³ Lazzarini 1989.

la major part de la població entrava en contacte amb la cultura escrita poc sovint i només a través de la “promulgació” en veu alta d'un text, però renovava i enriqueix la tradició oral contínuament. Les oportunitats per introduir els esquemes de pensament alfabetitzats en la mentalitat popular eren escassos. D'aquí la reiterada obligació a l'assistència a missa setmanal, que era la millor manera de transmetre una visió cristiana del món³⁴.

Un dels equilibris que el predicador havia de vigilar era la distància entre ell i l'auditori. D'una banda, havia de ser prou proper a l'auditori com per què l'entengués. Però al mateix temps, havia de guardar la seva missió pedagògica i punitiva³⁵. El predicador ha de ser culte, (tot i que no sempre ho era), però ha d'amagar la seva alfabetització, oblidar l'alfabetització i convertir-se en un ignorant per tal d'arribar al poble.

La transmissió de continguts vehiculats a la cultura escrita sense permetre l'alfabetització de la major part de la població dificultava l'èxit de la predicació, ja que la transmissió oral de l'ortodòxia cristiana, basada en textos escrits i en tota una filosofia també escrita, no tenia la capacitat, malgrat els esforços dels grans predicadors, per transformar les cultures no alfabetitzades.

A més, la cultura vehiculava continguts vinculats al cristianisme com la causalitat o el principi de no contradicció, que, sense una alfabetització profunda, no eren assimilats.

Aquells que pretenien obtenir un cristianisme profund a partir de la lectura, la discussió i la interpretació de la Bíblia, eren, si més no, sospitosos. Aquest seria el cas de beguins i donats al segle XIV i XV, o dels erasmistes al segle XVI.

Certament, la generació dels predicadors populars de la primera meitat del segle XV (Ferrer, Bernardí de Siena, Mateu d'Agrigento), però també alguns dels sermons anònims d'aquest estudi, van portar l'oralitat el més a prop possible de l'èxit a partir de la utilització de recursos retòrics enumerats anteriorment.

L'adequació no era només de vocabulari, sinó que havia de ser total, havia fins i tot de ser negociat d'acord amb els marcs de referència i els esquemes

---

³⁴ “La cultura escrita, por lo tanto, es mucho más fácil de evitar que la oral, y aun cuando no sea evitada, sus efectos pueden ser relativamente superficiales. (...) la forma de pensamiento típica del especialista en materia de cultura escrita está fundamentalmente reñida con el modo de pensar propio de la vida cotidiana y la experiencia corriente” Goody 1996, 69

³⁵ Ja parla d'aquesta contradicció Martin 1979, 65.

mentals de cada comunitat específica³⁶, tal i com tractava de fer Bernardí de Siena. Els grans predicadors eren precisament els que aconseguien aquesta adequació, basant-se sovint en l'experiència personal, cultural o emocional del seu auditori.

Val la pena aturar-se un moment en el cas de Bernardí de Siena per la seva presa de consciència del problema.

I make sure that I always use the language of the people when I speak to them, for I have learned different languages and I know how to discuss a multitude of subjects in them.

Bernardino da Siena 1989, I: 672-673³⁷

Aquesta naixent predicació popular sembla que es va veure afectada per una sèrie de dificultats.

En primer lloc, l'arribada de l'humanisme, que no afavoria el 'baix estil' necessari per desenvolupar una predicació popular. En alguns autors hi ha una clara diferència d'estil entre l'obra profana i l'obra religiosa. En Roís de Corella, això ha fet pensar que l'obra en 'baix estil' fos obra de joventut, però aquesta teoria no s'adapta gaire bé a la biografia de l'escriptor. Més aviat sembla una adaptació estilística al gènere religiós popular, més 'medievalitzant' i poc propensa a les novetats humanístiques i a l' 'estil artitzat'.

En segon lloc, l'enduriment de la Inquisició i l'aparició de la impremta van fer augmentar la vigilància sobre els sermons, preferint els impresos sobre els manuscrits. En el procés que portà el manuscrit a la impremta, alguns sermons van passar per un 'filtre d'ortodòxia'. Això suggereixen alguns estudis sobre els sermons impresos de Vicent Ferrer. Es tractaria, doncs, d'un procés força anterior al Concili de Trento.

Finalment, ja al segle XVI, la lluita contra l'erasmisme i la Reforma van acabar amb alguns dels continguts que l'església en general, o alguns predicadors en concret, havien acceptat al segle XV.

Malgrat aquest procés de 'purificació' del dogma i els comportament, l'ortodòxia seguia afavorint la no alfabetització de la població. Fins i tot quan es creà una xarxa d'escoles, l'alfabetització va restar molt limitada, ja que es basava en l'oralitat i no en l'alfabetització. La presa de posició del Catecisme Romà deixa

---

³⁶ Casciani 2002, 258.

³⁷ Citat per Casciani 2002, 253. Cal veure també Delcorno 1980, 441-442.

clara la postura oficial respecte l'alfabetització³⁸: s'hi relaciona el protestantisme amb l'aparició de la impremta, i s'opta per la catequesis oral i la no alfabetització de la població. Cal recordar que cap a 1860 l'analfabetisme a Espanya era d'un 75% de la població.

L'aprenentatge del catecisme podia quedar-se en un exercici de memòria³⁹, “y en la mayoría de las ocasiones no pasaba de un simulacro de educación elemental que tan sólo servía para adquirir un conocimiento muy rudimentario de los contenidos religiosos, que se asimilaban y repetían por memorización⁴⁰”.

Els predicadors, durant segles, seguiran repetint les mateixes queixes per la mala conducta dels fidels fins a l'època contemporània, sense entendre exactament per què la gent no assimilava el missatge. El recurs a l'emoció, quan l'auditori no té els coneixements necessaris per assimilar profundament els abstractes dogmes cristians, va crear una predicació sumptuosa, però poc efectiva⁴¹. Tot això, però, queda ja fora de l'àmbit d'aquest estudi.

Manca de penetració social: Predicaven els rectors?

Quan l'historiador de la predicació a Catalunya llegeix que al nord de França el nombre de predicadors es contava per milers⁴², i veu les llistes de manuscrits que ens han arribat d'aquella zona, no pot menys que sentir enveja i una certa frustració.

Es podria pensar, per explicar aquesta diferència respecte l'àmbit català⁴³, en una major destrucció posterior de manuscrits. Altres notícies, però, reforcen la impressió que la zona nord de França, Flandes i voltants, van viure un corrent de predicació molt més profunda que la resta de l'occident cristià.

Si l'abundància de sermons permetés diferenciar, caldria separar l'estudi de la predicació a les ciutats i al camp. A les ciutats sembla que es predicava regularment els diumenges a les parròquies i fins i tot en altres esglésies i

---

³⁸ Hébrard, 1989, 94.

³⁹ “Las primeras lecciones de la catequesis infantil, es decir, para la simple memorización del catecismo”, Viñao Frago, 2004, 93. Martín, 2002, 96.

⁴⁰ Infantes, 2004, 234.

⁴¹ Prats, 1995, 16.

⁴² Taylor 1992, 15.

⁴³ I per al castellà, que presenta una situació semblant.

capelles. L'any 1401, Benet XIII concedí un any i quaranta dies d'indulgència a qui escoltés els sermons dominicals a la capella de l'Hospital de la Santa Creu, de recent inauguració⁴⁴.

Al camp, les notícies donen sensació d'abandó de la *cura animarum*. A manca de notícies tan reculades, hem de recórrer a notícies dels segle XVI, on es mostra un panorama desolador pel que fa al camp:

the sermon was an exceptional medium of instruction in the countryside.

Kamen 1993, 357

Kamen remarca la diferència entre unes ciutats i pobles grans amb abundància de predicadors, i un camp on només de tant en tant algun dominic o franciscà predicava:

What became popular however was not the average weekly sermon of the parish clergy (few clergy in fact preached) but the highly elaborate discourses produced by specialised preachers during a mission or other special occasion.

Kamen, 1993, 358

De fet, encara està obert el debat sobre si els rectors de parròquies i el clergat rural estava obligat a predicar o predicava efectivament⁴⁵.

Per les notícies de la historiografia europea, sembla que la predicació del clergat secular, inclosos els bisbes, tot i que teòricament obligatòria, era excepcional⁴⁶. Una font que pot ajudar a conèixer la freqüència de la predicació parroquial són les visites pastorals. Tot i que un estudi aprofundit queda fora de les possibilitats d'aquest estudi, es poden citar algunes notícies dels estudis ja realitzats sobre aquestes visites.

Segons Baucells⁴⁷, predicar era un deure del rector si més no des de mitjans segle XIII. Les visites pastorals, però, no tractaven normalment el tema de la predicació⁴⁸. El mateix Baucells ha trobat només tres referències a predicació en les visites pastorals del bisbat de Barcelona, i encara es tracta de predicació feta pel bisbe durant la visita.

---

⁴⁴ Castejón 2007, 215.

⁴⁵ Roncierre 1990, 355-356.

⁴⁶ A. BYRNE, O.C, p. 26; JEDIN en el t. II de su Historia del Concilio de Trento », p. 119

⁴⁷ Baucells 2004, 469: 2210.

⁴⁸ Monjas 2008, 210.

Els llibres no litúrgics eren excepcionals. Entre els trobats a la documentació hi ha un llibre amb exposicions dels evangelis dominicals i sermons a la parròquia de Sant Miquel de Molins de Rei⁴⁹ (on també hi havia un Psaltiri català), i un Sermonari en mans de Berenguer Sespluga, rector de Cardona⁵⁰.

Donada la excepcionalitat, val la pena copiar les referències a la predicació del bisbe Ponç de Gualba, l'any 1303:

Die dominica quod fuit nonas iulii, anno Domini M° CCC° tercio, dictus dominus episcopus visitavit ecclesia Sancte Marie de Pinu et predicavit ibi, et confirmavit et tonsuras fecit hiis qui secuntur.

ADB, Visites Pastorals, 1, f. 11r.

Die dominica quod fuit intitulata Ite idus julii, dictus dominus episcopus, anno quo supra, visitavit ecclesiam de Villafrancha Penitensis et illi⁵¹ predicavit et confirmavit

ADB, Visites pastorals 1, f. 15r.

Die dominica intitulata XV kalendas september anno quo supra, idem dominus episcopus visitavit ecclesiam Sancti Iusti civitate Barchinone, ibique predicavit et confirmavit, sed nedum fecit inquisitionem occupatus propter recessum Maiorice

ADB, Visites pastorals 1, f. 39v⁵².

Són poques, però suggerents, les notícies en favor d'una predicació per part dels rectors. A més de les dues esmentades a la diòcesi de Barcelona, l'aparició d'un "*quendam librum sermoner*" en possessió de Ramon Simó, sacerdot a Sant Vicenç de Camós, i d'un "libre de sermons" en mans de Jaume Carrera, prevere de Madremanya, obren la possibilitat que hi hagués reculls de sermons circulant en català ja la primera meitat del segle XIV⁵³.

Així mateix, l'existència de literatura didàctica com la *Doctrina pueril* de Ramon Llull o el *Flos sanctorum* entre el clergat rural, permet creure que les explicacions de les vides de sants a la població eren habituals⁵⁴.

Altres notícies, però, insinuen que la predicació quedava tàcitament en mans dels frares mendicants, i que la predicació dominical per part dels rectors era escassa⁵⁵. A Gandia, per exemple, el municipi pagava als dominics i als

---

⁴⁹ Monjas 2008, 292.

⁵⁰ Casas 1986.

⁵¹ *Segueix celebravit ratllat*.

⁵² Baucells 2004, 185. Baucells identifica el manuscrit com VP A per diferenciar-lo d'un VP 1bis. A l'arxiu, però, està catalogat com a VP 1. Vid Baucells 2004, 290.

⁵³ Batlle 1968-69, 235 (doc. 3); 240 (doc. 15).

⁵⁴ Batlle 1968-69.

⁵⁵ Ferrer i Fortuny 1984, 17.

franciscans alternativament cent sous anuals pels sermons que hi feien durant l'any⁵⁶. Segons Ferrer i Fortuny, a Gandia es predicava entre 40 i 94 dies anuals, però el nombre habitual s'hauria de situar més o menys a la meitat d'aquests nombres, entre 60 i 70 dies anuals, concentrats en les èpoques de Nadal, Quaresma i les festes locals.

La freqüència de visita dels frares mendicants depenia en gran mesura de l'hospitalitat del clergat local. Quan aquesta era dolenta o nul·la, els frares simplement no visitaven el poble. L'any 1329, el diaca de Maçanes, a la diòcesi de Girona, es queixava que no hi anaven predicadors pel mal tracte que els donava el domer de l'església parroquial⁵⁷. Un cas semblant és el de Piera, on la visita pastoral de 1336 explica que el rector “*non teneret hospitalitas ut deceret et predicatores et alii religiosi male recipiuntur*”⁵⁸, notícia que com a mínim confirma l'existència d'una predicació itinerant en aquestes dates.

Creativitat i tradició

Uns dels dilemes de la cultura cristiana medieval és el que porta de seguretat de la còpia dels Pares de l'església a la necessitat d'innovació i adaptació a la societat.

En aquest dilema, els sermons estudiats semblen indicar que com més popular és un sermó pel registre lingüístic menys constrenyt es veu pel seguiment de textos doctrinals i es pot veure més llibertat literària, que es concreta en la utilització de diàlegs i narracions. Els sermons més formals segueixen molt més obres teòriques sobre teologia, tot i que de vegades s'atreveixin a traduir-les al català.

El problema de la limitació als textos doctrinals podia ser un problema a l'hora d'adaptar-se a alguns auditoris. Ja hem vist com l'església limitava la funció pedagògica dels sermons a l'ensenyança de les oracions i els misteris fonamentals. Aquest fet, unit a una recança per part d'alguns predicadors a innovar les formes del missatge oficial per por a caure en errors doctrinals, no va ajudar a l'èxit de la predicació.

---

⁵⁶ Ferrer i Fortuny 1984, 18.

⁵⁷ Mallorquí 2011, 390.

⁵⁸ Cifuentes - Escrivà 1998, 806.

La traducció d'obres de teologia, per si sola, no dóna lloc a un sermó popular, tot i que és cert que els sermons d'aquest tipus poden ser molt útils quan eren destinats a clergues amb coneixements limitats de llatí o per estudiants.

Malgrat alguna opinió en contra del seguiment ceg de la tradició⁵⁹, la majoria de creadors de sermons, especialment els més ben preparats teològicament, preferiren repetir els sermons heredats del passat o copiar gairebé al peu de la lletra textos anteriors, tot i que alguns d'aquests textos copiats no sempre siguin dels més ortodoxos. Fins i tot quan s'utilitzen fonts heterodoxes es prefereix copiar heterodoxos antics abans que innovar.

Aquesta por a la innovació, i la preferència per la traducció d'altres sermons i obres, que segurament cal relacionar amb casos com la persecució dels escrits d'Arnau de Vilanova i Ramon Llull per part de Nicolau Eimerich, tot i no ser absoluta, es pot considerar com una característica de la predicació baixmedieval en català.

Limitació de l'humor i tècniques teatrals

Eiximenis admet l'ús d'*exempla*, només quan són reconeguts i acceptats (*exempla approbata*) però dins un capteniment i una retòrica clàssica. No accepta ni les històries fantàstiques (*fabulae*) ni la teatralització:

Si vis enim probare aliquid (...) adducas (...) exempla sensibilia rerum apparencium, animalium sive aliorum, approbata; quinto historias certas et facta approbata precedencium de quibus dicit Gregorius quod "plus movent exempla quam verba"; et hec dilatatio sufficit pro omni theologo. Predicadores autem multi huius temporis initentes, peregrinis doctrinis et semper addiscentes et nunquam ad veritatem pervenientes, vere doctrine adinuenerunt dilataciones alte truffaticas, ultra premissas. Nam aliqui se dilatant per canones et per leges, que omnia sunt impertinencia predicatori evangelico et multum vana ad allegandum. Alii se dilatant per dicta philosophorum; et ubi proferantur eorum moralia et non inutilia, non improbamus. Alii per poetica et ficta; et has fabulas detestamur. Ne auditoris nostri fiant de illis contra quos Apostolus dicit: «Ad fabulas autem convertuntur»

Eiximenis, *Ars praedicatoria*, 22

Multi enim infelices et infeliciter predicantes suis verbis et gestibus ostendunt se esse penitus seculares et homines nullius religionis. Extendunt enim brachia et ostendunt illa bene ornata et non multum paupertati annexa, ad scandalum videncium ea. Clamant eciam

---

⁵⁹ Adelard de Bath i Roger Bacon són potser els màxims opositors a la repetició cega de la tradició. Vid. Le Goff 1986, 63; 112.

subridendo uel aliquando furiendo, sic affectus eos ducunt; et cum sint carnalissimi et magis filiatoris mulierum et bithzoquori magni, id est laute comedentes et bibentes et splendide induti (...) Et merito, quia nedum Deum sic offendunt, imo et populum ad mendacia sua audienda sic inclinant ad quod plus placent tandem in talibus truffis pocius, quam in divinis eloquiis propter quod predicantes et audientes simul inuoluit divina sententia.

Eiximenis, *Ars praedicatoria*, 313

Aquesta cita ens introdueix l'oposició predicador/joglar, que es repeteix en diversos moments. Tots dos treballs eren en part oposats i en part paral·lels: oposats pel contingut, però semblants per la tècnica. Alguns predicadors intenten “convertir-se en joglars”, fer que la gent assisteixi a la missa per escoltar-los⁶⁰.

Al començament no en dominaven les tècniques teatrals ni la seva capacitat comunicativa. Per molt que llegissin Ciceró i Sèneca, no s'adaptaven a l'oralitat dels seus auditoris. A més, els seus objectius eren més difícils d'assolir que els dels poetes, que només volien fer passar una bona estona i explicar una història.

Eiximenis pren la via d'Alain de Lille, que havia defensat un punt intermedi entre l'escolàstica i la vulgarització, una predicació directa i amb una retòrica clara, sense caure en teatralització ni en obscuritat. La predicació ortodoxa havia d'anar dirigida a la ment, no als ulls o a les orelles, i havia d'ésser, per tant, fruit d'una elaboració mental que havia de ser desxifrada per l'auditori.

Praedicatio enim in se, non debet habere verba scurrilia, vel puerilia, vel rythorum melodias et consonantias metrorum, quae potius theatralis est et mimica, et ideo omnifarie contemenda, de tali praedicatione dicitur a propheta: Caupones vestri miscent aquam vino.

In illa praedicatione est aqua vino mista, in qua puerilia et scurrilia verba, et animos quodammodo effemantia ponuntur: praedicatio enim non debet splendere phaleris verborum, purpuramentis colorum, nec nimis exsanguibus verbis debet esse dejecta, sed midium tenuere beati.

Alain de Lille, *Summa de arte praedicatoria*, PL 210, 112

L'emotivitat d'Alain de Lille tendeix al patetisme, a la contricció, al menyspreu del món i de si mateix. Tot i aquest intent d'emotivitat extrema, Alain de Lille hagué de dedicar una part del seu *Ars praedicatione* a la predicació *Ad somnolentos*⁶¹.

---

⁶⁰ Casagrande – Veccio, 1979; Zumthor, 1987, 91.

⁶¹ PL, 210, 196.

Hervé Martin⁶² mostra com normalment els joglars guanyaven la partida als clergues mitjançant una major proximitat al llenguatge popular i al teatre. Els predicadors ortodoxos semblen massa allunyats de l'idioma del poble per transmetre'ls el seu missatge. Els heterodoxos, malgrat les queixes d'Eiximenis, se'n sortien prou bé.

Els sermons de Vicent Ferrer semblen mostrar el límit tolerable. Alguna mostra d'humor semblant al to col·loquial de Vicent Ferrer apareix en els sermons transcrits, com aquest fragment del *sermó de Pentecosta*:

Bona gent, vosaltres vos pensats que aquests fols hòmens qui axí parlen sabien parlar los laenguasyas del món. Bona gent, non ho pensets que axí sia, mas sabets què és: els han ben begut de matí, he han begut de bon vi blanc e vermeyl e malvasia, e ara lo fum de vi puya-lus al cap en tant que els són ben ambriachs, o ben aiustonats, e veus com parlen. A vosaltres dóna devyansa que els sàpien parlar e rahonar los languadyas del món. Respongueren aquella gent estrangera, molt honorables: Si aquesta gent han begut de matí ne son ambriachs, ac nosaltres no sabem. Mas per ma fe, digueren els, nosaltres som vesats de totes las partides del món. Podem fer testimoni que els parlen aytan gentilment e aytal pròpia los languadyas del mon com vin fa puxà.

ACA, SC 62, f. 44r-v.

Aquest exemple, però, és una excepció en els sermons trobats: es tracta d'un humor fi, gens agosarat ni vulgar, semblant al que detectà Martin al nord de França⁶³.

La teatralització dels sermons, que ja havien atacat, a més d'Eiximenis, Dante, Nicolau d'Aquavilla o Joan Cleree, es prohibí expressament a partir del segle XVI als concilis del Laterà (1516), Sens (1529), Milà (1565) i Burdeus (1624): la teatralització implicava relaxació dels costums i tolerància envers el pecat. El sermó havia de seguir camins molt diferents als que apuntava a principis de segle XV.

Limitació del dret de predicar.

L'església només permetia predicar els rectors de cada parròquia i als membres dels ordres mendicants que tinguessin llicència. Quedava, doncs, prohibida la

---

⁶² Martin, *op. cit.*, p. 211: "predicatorem ... qui stet in cathedra ac si esset histrio, vel ioculator".

⁶³ Martin 1986, 515-519.

predicació a monjos, dones i laics en general. El concili de Lleida de 1229 ho havia dit clarament:

XXXVII. Ut monachi curam animarum non habeant.

Inhibemus districtus ne quis monachus in ecclesia seculari curam animarum exercere presumat. Hoc ipsum pari districtione canonicis regularibus inhibemus, nisi ex indulgentia Sedis Apostolice demonstrare valeant hoc sibi fuisse concessum.

Pons i Guri 1989, 250

L'obtenció de la *licentia praedicandi* va enfrontar els sacerdots i els mendicants, i també a franciscans i dominics amb altres ordres que no gaudien d'autorització de predicar. A principis de segle XIV, el bisbe de Barcelona va posar interdicte sobre alguns ordres monàstics (entre ells els carmelites) que predicaven sense llicència expressa.

Uns anys després, el bisbe de Barcelona prohibia la predicació dels carmelites de Valls (que hem de suposar, doncs, que l'exercien) a la regió, sota pena d'excomunió⁶⁴. L'enemistat entre el clergat secular i els carmelites apareix diverses vegades, abans i després de rebre autorització de predicar, l'any 1326⁶⁵. Encara cent anys després, Eiximenis recorda que:

nullus predicare presumat nisi sacerdos vel diaconus

Eiximenis, *Ars praedicatoria*.

D'altra banda, Eiximenis posa un altre impediment al predicador: no predicar abans dels trenta anys d'edat, tal com havia fet Jesús i recomanava Sant Gregori⁶⁶.

Utilització del llatí

Robert de Waseborn ens dóna una mostra clara i greu de manca d'adequació causada per la voluntat de lluïment del predicador i la utilització del llatí:

When they preach to lay people, they give their theme with its division in Latin, because it is difficult for the ignorant to do this.

Murphy 1971, 128

---

⁶⁴ Webster, 1999, 58.

⁶⁵ Ibid. 67.

⁶⁶ Sorprenen algunes dificultats que s'autoimposa l'Església. L'any 1448 un concili celebrat a Angers prohibia la predicació a l'aire lliure.

Aquesta i semblants afirmacions fan reflexionar. Que al segle XVIII, però, encara apareguin advertències com la que segueix, fa tenir seriosos dubtes sobre l'assoliment pedagògic d'aquests segles:

Le lecture en français est la condition d'une pédagogie efficace, et par là même de l'enseignement de la doctrine chrétienne. Car c'est sur le même terrain que ses adversaires qui combat La Salle, persuadé qu'une bonne connaissance du français peut permettre «de sanctifier dimanches et les fêtes par la lecture de bons livres et par de prières faites en langue française», alors que le latin, mal appris et vite oublié, loin de faire accéder à la compréhension biblique ou liturgique, laisse le plus grand nombre dans l'ignorance des vérités chrétiennes.

Chartier – Compère- Julia 1976, 129

I és que a les llengües vulgars només se'ls va reconèixer la dignitat necessària per vehicular els sabers oficials després d'un llarg procés, que tot just estava esclatant als segles XIV i XV. De moment, l'església només acceptava l'ús de les llengües romanç amb un objectiu pedagògic i quan no tenia més remei. Malgrat opinions puntuals, la visió general respecte a les llengües era d'una clara superioritat del llatí envers la resta.

Aquesta superioritat teòrica amagava de fet la incapacitat de trencament de la diglòssia que es creà amb la formació de les llengües romanç: el llatí es convertí en una llengua especialitzada en religió i ciència. No només això, sinó que el llatí, en iniciar per una època de purificació i tendència al purisme i al classicisme, es va allunyar encara més del llenguatge popular. Era “poco apropiado para expresar la sensibilidad, es decir, la individualidad de los sentimientos y de las ideas, es decir, un idioma no muy dado a la expresión de lo subjetivo”⁶⁷.

Ja hem vist com, en els països llatins, l'església no va acceptar la traducció de la Bíblia, ni del Credo ni el Parnostre. Aquesta es una de les grans paradoxes⁶⁸ a què s'enfrontaven els predicadors.

A més, l'absència d'escriptura en llengua romanç de l'ortodòxia cristiana va ser font de greus problemes. L'heterodòxia estava molt més ben adaptada a la

---

⁶⁷ Le Goff 1999, 44.

⁶⁸ Schmitt 2001, 114; Monjas 2006, 305: “la intel·ligibilitat de la llengua barrà al poble tot accés al sentit”.

“cultura de masses”. L’evolució de la predicació en vulgar és prou coneguda com per no haver-ne de fer un seguiment exhaustiu. Els valdesos van ser declarats herètics per predicar en vulgar ja l’any 1184 al Concili de Verona. De fet, el gran èxit de valdesos i càtars va ser causat pel seu pas a la llengua vulgar i per la seva adequació al poble.

El debat sobre els sermons bilingües

Els darrers anys s’ha aprofundit l’estudi dels sermons amb barreja de llatí i llengües maternes⁶⁹. Tenim sermons bilingües de Jean Gerson, Michel Menot, Bernardí de Siena, Antoni de Brescia i Bernardino da Feltre entre d’altres.

Entre les qüestions interessants en tractar els sermons mixtes, hi ha el de la predicació efectiva. Davant la teoria clàssica de Lecoy de la Marche, segons la qual els sermons populars eren predicats en llengua materna tot i ser escrits en llatí, els estudis recents s’obren a la possibilitat que els sermons fossin predicats en tots dos idiomes al mateix temps, o que si més no fossin predicats en un i altre idioma consecutivament⁷⁰.

Lazzerini, basant-se entre d’altres en sermons de Bernardino da Feltre i Gabrielle da Barletta, defensa que, tot i haver-hi motius puntuals que poden donar lloc a un sermó escrit en barreja de llengües⁷¹, alguns d’aquests sermons eren predicats realment en els dos idiomes al mateix temps, i que de fet, la barreja d’idiomes era habitual en la predicació baixmedieval⁷² i en el *sermo humilis* cristià. Wenzel, tot i no ser rotunda en la mateixa afirmació, la dona també com a possible.

És difícil treure una conclusió d’aquesta realitat. No sembla qui hi hagi una voluntat irònica o una manca de domini del llatí per part dels escribes. Més aviat sembla que siguin la mostra d’una evolució, una progressiva entrada de l’escriptura en llengua materna en àmbits religiosos ortodoxos, és a dir, un canvi en la distribució de les funcions i els espais socials de l’escriptura religiosa. De la mateixa manera que s’estenia la redacció de tractats devocionals i vides de sants

---

⁶⁹ Cal veure especialment Lazzerini 1971; Wenzel 1994, 112-119; Delcorno 1995.

⁷⁰ Lazzerini 1971; Paccagnella 1973; Delcorno 1995.

⁷¹ Bàsicament, per manca de domini del llatí per part de l’escriba o per voluntat irònica.

⁷² Lazzerini 1971, 327

en llengua materna, i que alguns eclesiàstics traduïen els llibres sagrats, també la transcripció de sermons es fa progressivament en català.

Sens dubte, aquesta introducció de l'escriptura religiosa en català no havia de ser lineal. A més, el fet que la tipologia de lletra utilitzada en els diversos manuscrits sigui força diferent (bastarda en BC 479 i cursiva en ACA SC 62), evidencia que aquest procés es donava en àmbits socials diversos.

La ignorància i la intenció dels predicadors.

A ningú escapa que el nivell exigit als rectors i sacerdots, tot i estar per sobre de la mitjana de la població, era insuficient per desenvolupar les seves tasques de manera correcta. Als sacerdots se'ls demanava que sabessin escriure documents públics, administrar sagraments i desenvolupar els oficis amb correcció⁷³.

El concili de 1229 intentà multiplicar les escoles, i sens dubte millorà la situació, però els casos de manca de formació són habituals a la documentació de l'època. Tant la *Summa septem sacramentorum* de Pere d'Albalat (1241) com el *Tractatus* de l'arquebisbe Joan d'Aragó (1330), van ser els escrits més importants d'aquest procés⁷⁴. A partir de 1339, tots els sacerdots de la diòcesi havien de tenir el *Tractatus*.

No és fins al concili de Tortosa de 1429, però, que es pretén crear un catecisme apte per la predicació els diumenges per part dels rectors. Els concilis castellans de la mateixa època es fixaven una mica més en aquest aspecte, tot i que no deixa de ser una qüestió secundària. Trobem breus referències a aquest tema en els concilis de Valladolid de 1321, de Salamanca de 1335 i de Toledo de 1339.

Entre les crítiques a la ignorància dels mateixos religiosos en tenim d'Eiximenis i Vicent Ferrer, però també de Gil de Zamora o Diego García de Campos⁷⁵.

---

⁷³ Baucells 2004, 445-446.

⁷⁴ Ibid., p. 452-453: "si lo comparamos con el tratadito sacramental inserto en el sínodo de 1241, el texto de 1330 representa un notable avance de signo doctrinal".

⁷⁵ Tots dos autors castellans es poden estudiar a partir de Martín 2001.

Alguns atacs a la corrupció dels clergues han sortit ja en parlat de les Misses de sant Amador, i no cal repetir-los aquí. N'hi ha, però d'altres. Una de les més conegudes és la crítica de Joan Lluís Vives, ja al segle XVI:

Los que ahora ejercitan el ministerio de la predicación, por lo general, son hombres indoctos, sin experiencia en la vida, y algunos sin pizca de sentido común... No saben el lenguaje que hay que emplear en cada caso ni qué clase de discurso conviene a las materias y a los auditorios. Hablan de una manera tan fría, tan chabacana que, en vez de levantar en vilo al auditorio, parece que lo apestan con aquellas sentencias de plomo... Los oyentes, gente ruda y sin letras por lo general, oyen los sermones como quien oye llover: unos bostezan, otros cabezean, y los que parecen estar atentos, en nada piensan menos en lo que dice el predicador

González Novalín 1980, 367.

que se suma a la apareguda anteriorment a Girona,

Clamosa querela plurimorum relatu frequenter percepimus quod, propter ignorantiam, contemptum seu negligentiam clericorum super infrascriptis obligatorum, que potius inobedientia dici potest, dampna quod plurima pericula et scandala ex et pro infrascriptorum transgressione hactenus provenerunt...

Constitucions sinodials de Girona, p. 118.

Loqui veremur et tacere non expedit quin facinora comissa corrigantur, relationeque veridica intelleximus quos sagion es seu nuntii iurati curie officialatus nostri Gerunde, avaritia seu ignania super infrascriptis, exactiones illicitas fraude et machinationes in eorum comisso officio in maximum dampnum plurimorum et ipsorum sagionum animarum periculum et iacturam comittunt.

Constitucions sinodials de Girona, p. 119

És difícil determinar fins a quin punt aquestes crítiques eren tòpics repetits o reflexaven una realitat objectiva.

L'estudi de les biblioteques del clergat donen llum sobre el tema, i permet veure que, tot i que hi havia clergues amb biblioteques importants, en general tot just tenien els llibres bàsics. Les visites pastorals mostren com mancaven llibres bàsics per la predicació, com sermonaris, *flos sanctorum*, ...⁷⁶.

Els problemes no afectaven només el clergat secular. A Tortosa, els dirigents de la ciutat escrigueren, l'any 1388, l'aleshores ministre provincial

---

⁷⁶ Iglesias 1994; Baucells 1983

franciscà Nicolau Costa⁷⁷, per demanar que enviés predicadors preparats, ja que els que hi havia, tret de Pere Tomàs i Ramon Muntaner, no en sabien prou. També estaven interessats a què es quedés a la ciutat el predicador Sanç de Cases. L'any 1399 se seguïen queixant per les deficiències en les predicacions dels franciscans⁷⁸.

Immoralitat del clergat

Un dels casos coneguts de corrupció es donà al convent de Santa Clara de Girona, on Nicolau Casanovas, a causa de l'escàndol que provocà a la ciutat, fou enviada al convent que el mateix ordre tenia a Vic. L'any 1432, el provincial dels franciscans pretenia retornar Nicolau a Girona, cosa que provocà la protesta dels jurats de la ciutat. L'afer arribà a la reina Maria, que optà per donar suport al provincial de l'ordre⁷⁹.

Poc més endavant, els mateixos jurats es queixaven de l'excés de visites de fra Antoni Alemany, confessor de l'esmentat convent de clarisses, “sots color de confessar”, i del frare Abells, de qui digueren que havia tingut un fill amb una dona casada⁸⁰.

La situació no devia canviar gaire en quaranta anys, doncs cap a 1477 el bisbe Margarit inicià una investigació que comprovà les acusacions de convivència entre monjos i monges. En tot aquest afer es comprova no tant sols el comportament dels frares, sinó la connivència dels seus superiors. Malgrat les repetides demandes de reforma, la situació no millorava, i ni l'elevació de l'assumpte a Roma, l'any 1484, va solucionar el problema. Només l'any 1488 el rei Ferran manà la reforma del convent i l'expulsió de les monges. La situació seria semblant a Barcelona, on cap a 1467 es produeixen acusacions semblant a les de Girona⁸¹.

---

⁷⁷ Sobre aquest frare, que arribà a ser confessor de la reina Violant, i el seu irregular doctorat en teologia, vid. López 1929, 202-207.

⁷⁸ Vives 2003, 253-255.

⁷⁹ Chía 1895, 195-199.

⁸⁰ Id. 200-202.

⁸¹ Chía 1895, 202-205

La literatura no va deixar passar l'ocasió d'utilitzar històries com les esmentades per riure una mica dels frares. Les notícies que ens dona la literatura satírica sobre la immoralitat del clergat està, més enllà d'una possible exageració, basada en situacions reals. El paper dels clergues del *Testament de Bernat Serradell* i el *Llibre de Fra Bernat* no es diferencien gaire dels que apareixen, tot i que no gaire sovint, a la documentació.

Tot i que el nombre de poemes satírics no és comparable als francesos⁸², poemes com la *Disputa d'en Buch ab son cavall*, els *Planys del cavaller Materó*, *El sagristià i la burgesa*, el *Col·loqui de Dames* o la *Disputa de l'Ase* de Turmeda, enriqueixen la percepció que tenim de la vida religiosa i popular de la Baixa Edat mitjana a Catalunya⁸³. No cal dir que sovint aquesta literatura satírica és propera a la literatura eròtica. Darrerament es torna a mirar cap aquesta literatura, ara ja no titllada de 'menor', per valorar la cultura popular baixmedieval⁸⁴. Dels molts exemples de crítica, en cito només un, per la referència explícita a la predicació:

DELS FRARES

Preïcadors e los de Sant Francesc,
Déu los tramet per convertir lo poble.
Doncs, si fan bé, n'hauran mèrits el doble,
E, si no en fan, viuran en foc gresesc.
Molts són plasents llurs paraules discretes;
mes, com los veig portar onze tiretes
ab gipons curts e los dones mirar,
renec jo d'ells e de llur predicar.

DE MONGES

Consell-te, fill, que no metes per res
En monestir ta filla o germana,
Car, pus que es veu bella, grassa e sana,
La carn volrà fer algun entremès.
E, com és bon llevar-se a dir matines
E los amic tenir jus les cortines,
No vull pus dir, que vergonya em remord:
Lleixem cercar a cascun son deport.

Consell parlant en persona d'un pare al fill
Rodríguez - Puértolas – Alpera 1973, 171.

---

⁸² Pagès 1929, 320.

⁸³ A més dels esmentats, hi ha referències crítiques amb el clergat a poemes de Cerverí de Girona, Ramon Llull, Pere Marc, Joan Berenguer de Masdovelles o Bernat Metge, i en anònims com la Dança de la mort. Vid. Rodríguez-Puértolas – Alpera, 1973.

⁸⁴ Méndez 2009.

En algun cas, fins i tot la crítica es concreta i coneixem el nom del clergue poc escrupolós. És el cas d'Arnau de Preixens, bisbe d'Urgell, acusat de violació i homosexualitat per Guillem de Berguedà.

El sermó, una cortina de fum?

Ja fa anys que Vicente Boscà⁸⁵ insinuà que el sermó podia ser un discurs teòric per guardar les aparences, però que en el fons, l'església era més que tolerant amb les pràctiques de la població, quan no cobrava directament per fer la vista grossa.

La hipòtesi de Boscà, que malauradament no ha estat continuada historiogràficament, es més que suggerent i acceptable fins a principis de segle XV. A partir d'aquí, de forma progressiva, la pressió seria cada vegada més real i menys teòrica.

Tinguem en compte que, de fet, com ja hem dit, la tasca de predicació ni tant sols era un deure clar dels rectors, i que les visites pastorals estaven gairebé sempre més interessades en el comportament dels clergues i els laics que en la freqüència i la qualitat de la predicació.

La recepció. Bona o dolenta?

Analitzar la recepció dels sermons medievals té diverses dificultats evidents. La primera és que es tracta d'un fet individual i mental que no deixa marca⁸⁶. Si es vol analitzar aquesta recepció, caldrà veure les reaccions als sermons i intentar treure conclusions d'aquestes reaccions.

Pierre-aux-Boeufs divideix la recepció dels auditoris en tres grups: els motivats i devots, que gairebé se saben els sermons de memòria, els que no hi van sempre o no comprenen el que s'hi diu i els que hi van a veure un espectacle, a criticar al predicador o a la gent del poble. En general, "l'indiferència et la lassitude semblent être les sentiments les plus répandus"⁸⁷, tot i que també hi ha

---

⁸⁵ Boscà 1991.

⁸⁶ D'avray 1985, 259: "We never know how much the audience of popular preachers assimilates, or how far preachers were really bound by the preconceptions of their hearers."

⁸⁷ Martin 1988, 599. Altres exemples de comportaments durant la predicació a Taylor 1992, 32-34.

casos d'insults o atacs contra els predicadors, com fou el cas de Felip de Malla en un sermó a la catedral de Barcelona

Un sector de la historiografia valora més allò aconseguit pels predicadors que les dificultats explicades anteriorment⁸⁸. En el cas dels sermons catalans, les fonts ens fan ser molt més prudents. Tot i això, és cert que, malgrat els excessos teatrals, la manca de formació del clergat o la deformació que podia fer l'auditori dels sermons, el missatge ortodox penetra progressivament en la mentalitat cristianitzant-la. Sens dubte que aquest procés havia de millorar l'efectivitat als segles XVI a XVIII ajudat per la creació d'una xarxa d'escoles, l'augment de sermons impresos i la vigilància al comportament extern de la població, però és important veure com els objectius unificadors, puristes, antisincrètics, estaven ja marcats des del segle XIII i es reforcen, malgrat els límits que imposava la tecnologia i la societat, durant els segles XIV i XV. Ens trobem, doncs, en plena evolució del procés de cristianització de les mentalitats: encara amb dificultats, amb errors i amb la necessitat d'una certa permissivitat amb tradicions antigues poc ortodoxes.

Poc a poc, a mesura que el missatge anava calant, els diversos sistemes de valors i comportaments s'anaven creant una cultura ortodoxa popular, amb les corresponents peculiaritats en funció del sexe, la classe social, i l'edat.

Els rituals i comportaments passen a ser compartits per les institucions i la població: processons, relíquies, decoració de les esglésies, tot això és important per convèncer la població, i apareix en els estudis de la religiositat del segle XVI⁸⁹.

Sembla ser, doncs, que cal remarcar la importància de la predicació popular del segle XV que, juntament amb les reformes com les del bisbe Sopera o la redacció de catecismes, va causar un canvi progressiu en la cultura religiosa de la població.

L'enumeració feta anteriorment de les dificultats a què es veia sotmès el predicador pot fer pensar d'una manera exagerada que aquesta tenia escàs èxit.

---

⁸⁸ Marcotegui 2005: "En definitiva, parece claro que los religiosos navarros de los siglos XIV y XV desarrollaron una eficaz labor de predicación ad populum, adaptada a las necesidades espirituales y al nivel intelectual de sus oyentes."

⁸⁹ Bada 1970.

Realment, calia una alta preparació per assolir els objectius marcats, i només els més ben preparats ho assolien. L'èxit d'un orador, però, no depèn només del domini de l'oratòria, i el llenguatge, o de la correcta preparació d'un sermó. Hi ha un component no quantificable, el carisma (els medievals dirien la gràcia), la capacitat de captivar de l'auditori que només els grans oradors tenen.

Aquests grans oradors, a més, tenien tot un acompanyament que ajudava a crear un ambient de purificació social, de catarsis. Els grups que els acompanyaven, amb les flagel·lacions i oracions públiques, creaven un ambient de perdó i misericòrdia que contrastava amb la realitat habitual.

Així, tot i que d'una manera limitada, l'ortodòxia i el "control social" fan un important avenç als segles XIV i XV. Les limitacions venen donades pels errors de predicació, de comportament i per la tecnologia utilitzada. Fins la generalització de la impremta i l'alfabetització de la població als segles XVI i XVII, el control no podia ser més efectiu. Però la repetició, ni que fos imperfecta, del missatge i, especialment, l'arraconament, pacífic o violent, de la resta de discursos, valors i comportaments, va representar un pas de gegant en la cristianització dels costums occidentals.

Les mancances tecnològiques, i, sobretot, la negativa del cristianisme a estendre l'escriptura entre la població van representar el més gran fre a l'èxit total del projecte.

Només quan el monopoli de l'escriptura els va fugir de les mans i quan la jerarquia es va veure obligada a competir amb luterans i protestants va prendre's seriosament l'educació i alfabetització de la població. Estem parlant ja dels segles XVI i XVII amb personatges com Ignasi de Loiola. És aleshores quan l'església entén el paper de l'educació en la cristianització del conjunt de la societat.

9. Recursos i fonts per a la creació de sermons.

Hem vist com els sermons tenen com a objectiu transmetre uns coneixements i valors concrets, i com els predicadors ho han de fer de manera pedagògica. Els recursos i fonts que tenien per assolir aquests objectius eren tan nombrosos, que algun estudiós de la predicació medieval ha arribat a sentenciar que, a l'hora de fer sermons, “tot s’hi val”¹. Val la pena, doncs, fer un recorregut pels recursos i fonts trobades en sermons catalans, tant en els editats en apèndix com en sermons de Vicent Ferrer.

Certament, l'estudi de les fonts dels sermons ha estat ja feta en altres àmbits lingüístics. Alguns d'aquests estudis han subratllat la importància dels sermons com intermediaris entre els autors clàssics i les universitats i la població laica o no instruïda i com precursors d'un Renaixement, l'estudi del qual sovint menysté la força de l'estudi científic dels darrers segles medievals². Serà, per tant, interessant, veure si es troben les mateixes fonts que en altres àmbits o si hi ha diferències significatives.

Recursos oratoris i literaris

Tot i que els recursos que pot utilitzar l'autor de sermons pugui variar als diferents arts de predicació, els fonamentals són els recursos a autoritats, raonaments, *exemplae*, *quaestiones*, *similitudines* i *distinctiones*. També apareixen, tot i que de forma menys habitual, etimologies i interpretacions de noms, anàlisis de les causes aristotèliques o l'exegesi dels diversos sentits d'un concepte.

Autoritats i exemples apareixen més endavant en l'anàlisi de les fonts dels sermons. Pel que fa a les autoritats, recurs fonamental en gairebé tots els predicadors, la font fonamental és la Bíblia, seguida dels Pares de l'església (Agustí, Bernat, Tomàs), autors clàssics (Aristòtil), evangelis apòcrifs.

---

¹ Sánchez 2009.

² Owt 1966, 149-209.

També és important el recurs a enciclopèdies com el *Proprietatibus rerum* o reculls de cites com el *Manipulus florum*. Finalment, i ja en molt menor mesura, però importants precisament per la seva excepcionalitat, trobem referències a llibres de medicina i astrologia.

Raonaments sil·logístics i al·legòrics.

Ja hem tractat la importància de la cultura escrita en la extensió d'una lògica determinada en la població. Aquest procés havia d'anar, però, lligat a la utilització de sil·logismes en la predicació. Vegem-ne alguns entre els sermons editats.

El segon dels sermons de l'apèndix aporta suficients exemples de frases causals i consecutives per il·lustrar la lògica vehiculada pels sermons:

E com aquest mèrit sia infinit e los nostros pecats sien finits e termenats, e finit a infinit no aya proporció, los seus mèrits deven sobrepuyar tots nostros pecats

(...)

E diu Jesucrist, Johannis XII: «Ego autem si exaltatus fuero omnia traham ad meipsum». E ell és stat pujat en la creu, donchs apar que tothom se deïa salvar e nagú no deya ésser dampnat. E per consegüent, la paraula d'Él apar no ésser vera.

Per ço les paraules desús dites e semblants hon que·ls tripiu se entenen condicionalment ço és, si nós servam los pactes qui son entre Déu e nos

Mes veent sent Pau que nós som infels o fort frets en la fe e plens de vicis e pecats e desponem tot lo temps e nostro studi en pompes e valetats, e per consigüent trencam los pactes que són entre Déu e nós, creu que poch seran los salvats e en sguart dels reprovats

Barcelona, ACB, còdex 186-3, plec 2, f. 3r

Els raonaments i conceptes lògics apareixen en altres moments, com en el debat entre Justícia i Misericòrdia, en què s'utilitzen els conceptes de finitud i infinitud per concloure que només la vinguda del fill de Déu podia redimir la humanitat del pecat d'Adam:

vahent Déu gloriós que tot l'umenal linatge ere perdut e subjugat per lo demoni, e açò per lo pecat que·l primer hom, n[ostre pa]re Adam, feu a instigació del demoni, inflammat Déu en la sua amor, vole[nt] reconciliar e ajustar que'l tragués de tanta captivitat e li donàs la glòria [en] què era creat. Mes Justícia se oposà de l'altra banda dient que Déu açò no devia fer si do[n]chs l'om no satisfieia per pena deguda segons la ofença. E com la ofença fos infinita, car Déu era ofès, per consegüent la [sua] colpa era infinida e la pena axí matex era infinita, car, segons drete justícia, conmensurada deu ésser a la colpa, e·l hom no fos bestant a pagar

aquesta pena, car finit és e termenat. Emparà'l Misericòrdia, car Déu, mogut de misericòrdia, feu ves l'om una obra tan alta e tan excel·lent com ésser poch. Açò fou la incarnació del fill de Déu, per la qual entre los hòmens fo[u] atrobat. Hon Jesuchrist, nostro salvador, bestant a pagar molt major obliga[ció], car era de i[n]finita valo[r], pur e innocent, sens tota màcula, lo qual volen[turosa]ment se humilià a Déu lo Pare e s'obligà pagar-li lo deuta per tot l'umenal linatge, sostenir pena e mort segons la sua volentat.

Barcelona, ACB, còdex 186-3, plec 3, 1r.

De la mateixa manera que es troben exemple de raonament sil·logístic, també abunden els raonaments al·legòric, que busquen bàsicament aplicar exemples evidents d'actuació correcta en la vida diària a situacions relacionades amb el pecat o la salvació de l'ànima:

Manifestament veem nós en aquest món transitori e variable, e axí matex, cor és cosa natural, que quant hom vol denejar e levar alguna cosa lega e fangosa, se'n va en algun riu del qual l'aygua sia neta e clara e en aquell riu deneja-la, lava-la, fa-la neta de totes les taques. Axí mateix espiritualment, aplicant aquests aximpli e aquesta figura a senta Maria Magdalena, la qual, veent si mateixa sutza e òrrea, enfanguada de peccat (...)vench-se'n al flum vui net e clar, lo qual era eixit de paradís de la font viva e indefinit, ço és, Déu lo pare, lo qual ésacomparat a flum.

Barcelona, BC 476, f. 50v.

Manifestament appar en aquest món que, quant algun noble hom de gran liyatge per algun crim o delicte és pres e més en presó, aquest aytal, vaent-se en presó e encadenat, tramet a sos amichs que'ls plàsia que'l vullen socórrer, que isque de presó. E lavors los amichs vénen e treballen tant ab lo jutge o ab la justícia² que aquest aytal isque de presó, lo qual jutge o justícia amanleuta³ en alguna guisa. Applicant yo aquesta rahó a mon propòsit e a la thema de mon sermó, devets saber que la ànima de aytal, jatsia que ell haia finade sa vida segons que tot bon cristià deu fer, cor ell s'és penedit e s'és confessat, ell ha rebut lo cors de Jhesucrist e la sancta uncció, axí com tot bon cristià deu fer. Emperò, per major purgació, l'ànima, quant passa de aquest món en l'altre conegues purgue en les penes de porgatori, per ço l'ànima de aquest, stant en porgatori, clama e crida a nostre Senyor e a vosaltres, que sots parents seus, dient les paraules que yo-us he proposades dient: «Miseremini mei salten vos amici mei et cetera», ut saltem, que vol dir: haiats mercè de mi almenys vosaltres parents e amichs meus.

Barcelona, BC 476, f. 99v.

Cum igitur ut patet ex predictis animalia bruta tempore necessitatis et infirmitatis, sibi salutem procurant. Ergo, magis homines, ratione utentes, debent sibi salutem, tempore infirmitatis, procurare. Et non tamen corporalem, sed multo diligentius spiritualem, quia maius periculum est de infirmitate animae quam corporis.

Barcelona, ACA, SC 62, f. 86v.

Quaestiones

Un altre recurs important és la *quaestio*³, recurs ja present en la retòrica clàssica i que es mantingué especialment en la predicació al poble, ja que acosta el predicador al seu auditori a l'hora que capta l'atenció d'aquest.

Es poden trobar dues varietats de qüestions. En el primer tipus, que es presenta en segona persona, el predicador actua com a un oient més i introdueix la *quaestio* mitjançant una frase del tipus 'E vosaltres porieu fer qüestió...'. En tenim algun exemple:

Al sermó VI la *quaestio* vé presentada en llatí:

Hic potest portari quaestio, per què Jhesús no poch pecar? Respondit Thomas in libro de X^o quaestio 15, que Jhesucrist ha volgudes pendre nostres langors per què satisfés per nosaltres e per què demostràs axí matex veritat de sa natura humana.

Barcelona, BC 478, f. 12v.

Al sermó XXV trobem la *quaestio* utilitzada per dividir el tema, i no com a recurs de *dilatatio*:

sobra aquest ave[ngeli] podeu fer [dues] qüestions:

Prima est: per què Jesuchrist vench pendra circumcisió?

II^a si Jesuchrist era obligat a pendra circumcisió.

Encara, al sermó XXVIII, trobem *quaestiones* enmig del desenvolupament del sermó:

on vosaltres podets fer qüestió: Perquè estech sposa la Verge Maria ab Josep?

(...)Perquè porie ésser feta qüestió: Lo fiyll de Déu quant dóna remey en totes aquestes coses?

Com hem dit en analitzar-lo, aquest sermó presenta una estructura mixta entre l'homilia i el sermó universitari. Un cop respostes una sèrie de qüestions, apareix una divisió feta mitjançant qüestions, aquest cas presentades en primera persona:

E per tal com les mies paraules fan menció del nom de Jhesús, trop yo en la Sancta Scriptura VII qüestions.

La primera qüestió és aquesta: Quin és aquest nom de Jhesús?

---

³ Jiménez Moreno 2005.

La 2ª qüestió: que signifie aquest nom de Jhesús?

La 3ª qüestió: quines virtuts ha aquest nom de Jhesús?

La 4ª qüestió: quins bons li han presentats a Jhesús?

La 5ª qüestió: quins senyals ha aquest nom de Jhesús?

La 6ª qüestió: per què en aquest dia és stat circumsis Jhesús?

La 7° qüestió: quines coses n'avem aconseguides per aquest nom de Jhesús?

El sermó XXIX (ACA SC62) torna a utilitzar el mateix a qüestions en la divisió del sermó:

Aurem propòsit. Vosaltres poriets duptar e fer aytal qüestió³:

Com per tot l'any aiam fetes festes de molts e de diverses sants, com si ve are ne per qual rahó fem festa de tots los sants ensems?

Les qüestions poden aparèixer també introduïdes en tercera persona. També en aquest cas hi ha frases introductòries habituals del tipus 'sed doctores ponunt questiones'.

El sermó X (BC478) presenta una *quaestio*:

In quibus verbis 3 solutiones ad 3 quod nobis possent fieri questiones breviter ostenditur.

Prima qüestió. Esta festa annual, per què és celebrada? Et respondet thema quod apparuerunt a Deo linguis.

2ª qüestió. En quina spem lo seyal esta generalis és dada? Et respondit thema quod tanquam ignis.

3ª qüestió. Quin és lo bé cominal que vau tot esta maynada? Et dicit thema quod sedit et cetera.

El sermó XX també utilitza *quaestiones* per desenvolupar el sermó:

Doctoribus dues solent ffieri questiones.

Prima, si foren creats beneventurats.

(...) La segona qüestió fa si los sants àngels que après fforen en gràcia confirmada, an ara glòria e beatitut perdurable.

El sermó XXIII, que sembla presentar una estructura homilètica més que universitària, presenta diverses qüestions que el predicador va resolent ràpidament. En aquest cas es barreja la primera persona (fem qüestió) amb frases impersonals (si és feta qüestió):

Si dons és feta qüestió: en quin temps la gràcia [del] Sant Sperit és vanguda sobra los apòstols? Puch-vos respondra ab bona veritat segons la paraula comanssada *scilicet*: «[C]um conplerentur dies Pentecoste»

Mas fem qüestió: per què mes en dicmenya més que [e]n altre dia? Responch-vos que yad ça sia que tots los [dies] de la setmana sien sants

e beneyts, emperò entre los [altres] lo dicmenya és molt pus sant e pus digna que nagun altre dia.

Mas per què a hora de [tèrcia] més que altra hora? Resselch-vos que a hora de tèrcia lo pecat e las tenebras [e] ignorància entrà en lo món

El sermó XXIX també presenta qüestions. L'autor les formula en segona persona i les utilitza per organitzar el sermó:

Vosaltres poriets duptar e fer aytal qüestió3:

Com per tot l'any aiam fetes festes de molts e de diverses sants, com si ve are ne per qual rahó fem festa de tots los sants ensems?

Barcelona, ACA, SC 62, 140r.

Més endavant tornen a aparèixer unes qüestions-distincions sobre la glòria del paradís:

En les paraules aquestes podem pendre IIII coses de aquesta casa de la glòria de paradís:

La primera qui la ha feta.

La 2ª com la ha feta.

La 3ª per què la ha feta.

La 4^a de què la ha feta.

Barcelona, ACA, SC 62, 140r.

L'abundància de *quaestiones* trobades sembla diferir d'altres àmbits lingüístics, on no és un recurs utilitzat habitualment⁴, o només en autors concrets com Vicent Ferrer o Juan López de Salamanca⁵. Tanmateix, el fet que la major part de qüestions provinguin d'un sol manuscrit (el 62 del fons de Sant Cugat de l'ACA), no permet extreure conclusions generals, donat que es podria tractar d'un recurs utilitzat puntualment per l'autor o autors d'aquests sermons.

Similitudines

Un altre recurs important és la similitudo⁶. Les similituds són abundants en els sermons estudiats, d'aquí que se n'hagi elaborat un índex al final. La majoria de similitudines són les habituals en els tractats i altres sermons, i més que mostrar originalitat reforcen la importància de l'analogia en la persuasió a auditoris tant lletrats com illetrats.

---

⁴ Martin 1988, 244-245.

⁵ Jiménez Moreno 2005.

⁶ Sánchez Sánchez 1993.

Potser caldria destacar la importància de les referències a animals en les similitudines. No és d'estranyar en una societat fonamentalment agrària. No s'ha de confondre, però, la referència a elements populars amb l'origen d'aquestes referències, que són sempre provinents d'obres literàries com bestiaris. Probablement, més que reflexar creences populars, el que fan aquests sermons és crear referències populars.

No cal dir que això és encara més evident quan apareixen referències a animals aleshores exòtics com els elefants.

Distinctiones

La *distintio*⁷ o explicació dels diversos significats o propietats d'un mateix concepte apareix diverses vegades en els sermons estudiats. Trobem una distinció en el sermó XX sobre els àngels:

Prima, si foren creats beneventurats, so és, posats en beatitut. Respon en aquesta qüestió per distinció tal, co és, que nós avem dues beatituts. La primera és aquella visió clara de Déu, la qual an huy en dia los sants beneuyrats. En aquesta els no fforen creats. La segona beatitut és quant algú en si no ha negun mal, co és, ni mal de culpa ni mal de pena. E en aquesta beatitut els fforen creats.

El sermó IX (BC 479, f.6v.) utilitza una distinció sobre les propietats del món. L'ús de distincions arriba però a l'exageració més endavant al mateix sermó, en el que trobem fins a 30 significats de 'pa'. La manca d'edicions⁸ dels principals reculls de distincions dificulta la identificació de la font del sermó, però el fet que l'autor indiqui la font en alguns casos fa pensar en la utilització de diverses fonts.

Els fons de manuscrits catalans contenen algunes *Summae distinctiones*. És el cas del ms. UB-R 164, que conté una Summa de abstinència de Nicolau Biard i el 1368-9 del mateix fons, que conté una obra identificable amb la Summa Abel de Petrus Cantor en còpia del segle XVIII.

---

⁷ Rouse – Rouse 1974; Bataillon 1993b.

⁸ A més del *Liber Distinctionibus dictionum theologialium* (PL 210, 685-1012) d'Alain de Lille i el recull anomenat *Angelus*, ara atribuït a Guarnier de Rochefort, però editat per Migne amb les obres de Rabà Maur (PL 112, 849-1088), he pogut consultar la *Summa Abstinencia* de Nicolau de Biard, de la qual és consultable a Internet una edició incunable actualment a la Biblioteca Pública de Tarragona (☞), i amb la que cal identificar el ms. 164, f. 1-214 del fons de reserva de la Universitat de Barcelona, de finals de segle XIV provinent del convent de Santa Caterina de Barcelona (Rosell 1958, I, 209).

Evidentiae

Considerem les *evidentiae* exemples extrets de la realitat quotidiana que envolta predicador i auditori. Els sermons n'ofereixen algun cas:

Dich que al dia de vuy les gents no curen sinó ymaginar e pensar en les coses transitòries e vanes, no's deliten ne prenen plaer sinó en les coses mundanals que leugerament trespassen. Al jorn de vuy, tots los hòmens del món són opremuts per cogitacions e ymaginacions carnals.

Barcelona, BC, 476, f. 52v.

Quants n'hi ha que's curen de saber bé l'escriptura o coses devotes, anar derrera los sermons e bé recitar so que's diu, e haver privadesa de molt bon religiós, e lexen la privadesa de si matexs, e lexir lo libre de la propia consciència.

Barcelona, ACB, còdex 186-3, plec 2, 3r.

Dich que al dia de vuy les gents no curen sinó ymaginar e pensar en les coses transitòries e vanes, no's deliten ne prenen plaer sinó en les coses mundanals que leugerament trespassen. Al jorn de vuy, tots los hòmens del món són opremuts per cogitacions e ymaginacions carnals.

Barcelona, BC 476, 54v.

Fonts

La Bíblia

És un problema fonamental per entendre la predicació popular. Si els rectors de parròquia no tenien traduïda la Bíblia, com podien traduir els fragments necessaris per a fer un sermó? Feien la seva pròpia traducció? Tenien prou coneixements de llatí com per traduir al moment de la predicació? La traducció de la Bíblia, ni que sigui de forma fragmentària, apareix com una necessitat si es vol predicar en llengua materna. L'església, però, prohibia les traduccions dificultant, així, el mateix procés que teòricament afavoria.

El procés de traducció de la Bíblia està documentat des del segle XII, però és al segle XIII quan la traducció de la Bíblia a les llengües romanç va ser paral·lela a l'explosió d'una devoció popular i l'extensió de la capacitat de llegir entre la població.

Les primeres traduccions a llengües romàniques van ser franceses. Tot i que hi ha fragments dels Salms i l'Apocalipsi traduïts al francès ja al segle XII⁹, la

---

⁹ Saignieux 1982, 30.

primera Bíblia completa traduïda al francès data de cap a 1230-50. Per tant, que l'any 1234 Jaume I manés destruir unes bibles escrites "in romancio" i que el concili provincial de 1235 tornés a prohibir-les, mostra que el corrent traductor en català era contemporani als altres àmbits lingüístics. Respecte l'efectivitat de la prohibició, Saignieux creu que

En Aragon comme en Languedoc, l'interdiction ne fit pas reculer le désir de lire la Bible.

Saignieux 1982, 40

La traducció de la Bíblia es donava també en altres àmbits lingüístics. En castella, per exemple, hi hagué una important tasca traductora entre 1250 i 1280¹⁰.

La identificació de la traducció de la Bíblia al català ha ocupat diverses investigacions des de principis de segle XX. Bohigas, seguint Berger, diferencia els següents grans grups de traduccions:

- Una de la segona meitat de segle XIV, amb traducció força lliure, conservada a Paris, BNF, ms. esp. 486 (M) i a la Biblioteca Colombina de Sevilla.
- una traducció força literal relacionada amb la Bíblia provençal (París, BNF, ms. fr. 6261; Paris, BNF, ms. esp. 4 (P)).
- la Bíblia de Bonifaci Ferrer, traduïda cap a 1400, que es troba en diversos fragments manuscrits i impresos: full solt de la Hispanic Society of New York; Paris; BNF, ms. 376 (T); Saltiri editat per Spindeler el 1480.
- hi ha altres fragments de traduccions, com Barcelona, Arxiu del Palau (B) (editada per Gudiol), un manuscrit desaparegut de Santa Maria del Mar o el Psaltiri de Romeu Sabruquera. Tot plegat, dóna fe de l'existència de diverses traduccions, malgrat la prohibició explícita.

L'índex de fragments bíblics traduïts als sermons transcrits en apèndix pretén possibilitat i ajudar a la identificació de les traduccions de la Bíblia en els sermons.

---

¹⁰ Saignieux 1982, 35.

Glosses a la Bíblia

Tant la Glossa ordinària com la interlineal i les *Postillae* de Nicolau de Lira apareixen en diverses ocasions:

Més avant bona gent devets saber qe lo Sant Sperit és vengut en los apòstols en semblança de foch. E an lo foch ha III grans propietats.

Primera, que scalfa

Segona, illumina

Tercera, purifica en la sua amor

SC 62, 41r.

Christus dixit eis in predicatione: «quis ex vobis arguet me de peccato?», quasi dicitur, ut dicit Lira, cum sim sine peccato, quis vestrum potest mihi redarguere de peccato?, quasi dicitur nullus.

BC479, 10v.

Pere Llombard, magister sententiarum.

L'autor dels *Libri quattuor sententiarum* és un dels autors més citats en tots els sermons. Vicent Ferrer hi recorre en diverses ocasions, entre les quals trobem les següents:

tots los doctors de theologie e lo Mestre de les Sentències tenen que Jesucrist en la sua naxença havie tanta sapiència com ha ara

Vicent Ferrer, *Sermons* IV, 287

Perquè diu lo Mestre de les sentències, in 2º, que quan los dyables foren lançats de paradís, les cadires de aquells romangueren buydes, e los àngels qui romangueren pregaren a Déu lo Pare que s'omplissen aquelles cadires, e dix Déus: "Plau-me", e per aquella fi Déu féu los hòmens

Vicent Ferrer, *Sermons* V, 11

Perque diu lo Mestre de les Sentències (4º libro sententiarum) que totes les coses creades prengueren corrupció per lo peccat del primer pare, car lo sol claregave set vegades més que ara, e la luna també e les steles, ans que Adam pecquàs, e ara no han sinó una claror sola, e de fertilitat; e lo cel llavors fo induit e tanquat, que deguna ànima no'y podia entrar.

Vicent Ferrer, *Sermons* V, 34

E ere axí de poqua forma Jesucrist quan fo encarnat e de tan poqua statura, que diu lo Mestre de les Sentències (in IIIIº libro) que si fos posat en hun paper blanch, no'l pogueren veure

Vicent Ferrer, *Sermons* V, 84

Lo Mestre de les Sentències in quarta distincione, caº 2º, diu que lo Fill de Déu Jesucrist, salvador noste, per ço dissimulà e estigué tant de temps que no vingué en aquest món a rambre e salvar l'om, per ço que l'hom conegués e entengués clarament que no podie ésser reemut per deguna cosa creada, sinó per sola bonea divinal

Vicent Ferrer, *Sermons* V, 99

Veus que l'hom està entre Déus e lo món. Auctoritat: "Sicut factus est homo propter Deum, ita factus est mundus propter hominem. Positus est ergo homo in medio, ut serviret Deo et ut ei serviret mundus" (Magister Sententiarum, libro 2º, distincione pª)

Vicent Ferrer, *Sermons V*, 151-152

Entre els sermons transcrits hi ha poques referències. Només surt citat una vegada, i sense copiar-ne la cita¹¹.

Pares de l'església i grans predicadors.

Les referències als sermons dels clàssics de la predicació cristians és força habitual, tant als textos estrictament homilètics com als tractats utilitzables com a sermons. En el cas de la *Vita Christi* d'Eiximenis, on la reutilització explícita de sermons es habitual¹². En alguns casos, els fragments no es copien, sinó que es tradueixen, com als sermons del manuscrit UB-R 75.

Sant Agustí és un dels autors més citats, com mostren aquests fragments de Vicent Ferrer:

Vosaltres, quan sou malalts, lexau la abstinència, lexar lo dejuni i lo silici, etc., e llevar-vos-heu tost, que guarreu, epuix poreu tornar en penitencia. Diu sent Agosti: "Infirmi sic procurentur ut cicius relevent, cum autem vires pristina reparaverint"

Vicent Ferrer, *Sermons IV*, 20.

En el cas de sant Agustí, de vegades es troben referències que la moderna crítica textual atribueix a altres autors. Seria el cas de fragments d'Ambrosius Autpertus al sermó de Nadal ACA SC, 62, f. 35v.

Un altre habitual en les cites és el Papa Lleó I (390-461). Els fragments trobats en sermons inèdits són els següents:

Dico primo quod hodie est dies lectio et exultaciones. Unde Leo Papa in sermone nativitatis: «Hodie salvator nostrer natus est». Gaudeamus hic per gratiam et in futuro per gloriam, ad quam gloriam nos perducatur

SC 64, 46v.

---

¹¹ BC479, 4v.: *Et ideo magister Sententiarum libro 2º disc 29.*

¹² Hauf 2004, 262-263 (notes 5 i 7).

Et hoc quod dicit Leo papa in sermo natale ingredietur ergo hoc mundo infima fieri Dei de celisti sede descendens et apert a gloria recenens nono ordine nova nativitate generatys nono ordien quo in visiblis in suis visiblis factus est in nostris...

BC479 25r.

Sant Gregori és també un habitual, per exemple en Vicent Ferrer:

cogitavi michi de Maria Magdalena penitentia flere..

Vicent Ferrer, *Sermons* II, 194

el preycador adurà sots si, quan entrarà en paraís, totes aquelles ànimes que reduí a bona vida e convertí per preycació, e portarà la bandera com entrarà en paraís, e totes lo seguiran, ut dicit Gregorius in quadam homilia quam fecit super evangelio quod incipit "Misit 12 discipulos".

Vicent Ferrer, *Sermons* V, 87

És interessant la utilització que es fa de sant Gregori en un dels sermons transcrits de l'ACB. L'autor cita com a font el sermó de septuagèsima de sant Gregori, al qual segueix, al temps que tradueix, en dues ocasions:

Segons que diu sent Gregori en la omilia de vuy per aquest regne devem entendre la esgléya militant que en lo cors de les gens és semblant al pare de les moltes companys, car axí com lo dit pare tramès obres a la sua vinya e feu ab ells pacte que ls daria un diner, per semblant Déu gloriós isqué bon matí, so és en lo començament del món, e feu pacte ab nostro pare Adam e ab tota humanal natura, que si cultivaven bé la sua vinya, ço és la pròpia memòria¹³ o consciència tavernacla ab pregona consideració estirpant-na totes males erbes e spines de vicis e pecats per verdadera e humil confessió femant-la et cetera, regant-la et cetera e plantant-hi obres sanctes e virtusses ab perseverància, que a la fi, lo jorn de la mort los daria un don, ço és la glòria eternal

ACB, codex 186-3, plec, 3r.

Regnum caelorum patrifamilias simile dicitur qui ad excolendam vineam suam operarios conducir. (...) Qui habet vineam, universam scilicet ecclesiam, quae ab Abel iusto usque ad ultimum electum qui in fine mundi nascitures est, quot sanctos protuit, quiasi tot palmitis misit. Hic itaque paterfamilias ad excolendam vineam suam mane, hora tertia, sexta, nona et undecima operarios conducit, quia a mundi huius initio usque in finem ad erudiendam pleben fidelium praedicatores congregari non destitit

Sancti Gregorii homilia XIX.
Homélie sur l'évangile, p. 424

Es veu que la utilització no és literal, sinó que s'abandona allò que no interessa i s'hi afegeixen continguts, com el concepte de pacte, que no apareix en Gregori, i que més endavant profunditzarà.

---

¹³ memòria, afegit sobre la línia.

Més endavant, torna a haver-hi un manlleu, tot i que ara no explícit:

lo temps de la vida del hom és hora de:

prima, de ço és la parvícia, de VII anys fins en XV

tercia, ço és la adolescència d XV fins en XXV

sexta, ço és la joventut de XXV fins en L

nona, la velesa, de L fins en LXXX

(...) la decrepitat, de LXXX en jus et amplius labarius? .

En tots aquests temps requir Déu l'om e'l amonesta dient: «*Ite et vos in vineam meam*», ço és trabaylats continuament e obrats que la vostra ànima visca sens pecat, e plantats-hi obres bones e virtuoses per tal que'ns do lo diner paccionat ab nosaltres

ACB 186-3, plec 2, 4r.

Possumus uero et easdem diuersitates horarum etiam ad unumquemque hominem per aetatum momenta distinguere. Mane quippe intellectus nostri pueritia est. Hora autem tertia adolescentia intelligi potest, quia quasi iam sol in altum proficit, dum calor aetatis crescit. Sexta uero iuuentus est, quia uelut in centro sol figitur, dum in ea plenitudo roboris solidatur. Nona autem senectus intelligitur, in qua uelut sol ab alto axe descendit, quia aetas a calore iuuentutis deficit. Undecima uero hora est ea aetas quae decrepita uel ueterana dicitur.

Homélies..., p. 426.

Beda surt en algunes ocasions en sermons de Vicent Ferrer:

E diu Beda que Jhesucrist sehye en terra, a manera de dexeble, ço que és contra aquells qui dien que Jesucrist sehye en loch alt, sed uerius est quod assumpsit formam discipuli.

Vicent Ferrer, *Sermons V*, 288

Diu Beda ací una doctrina: que matrimoni és bona obra, si cast és

Vicent Ferrer, *Sermons V*, 11

Secundum Bedam, "Fimi vel stercora sunt peccata nostra"

Vicent Ferrer, *Sermons V*, 57

Als sermons transcrits en apèndix hi ha referències a Màxim el Confessor (BC479 140r., BC479 26r.) i Joan Crisòstom (347-407), ja citat con a transmissor de les històries del Llibre de Seth.

Sant Bernat

Els sermons de sant Bernat, especialment els marians, van ser un referent per a altres autors durant segles. Destaco, però, la referència del sermó BC 479 4r., on se cita al peu de pàgina literalment el sermó de Sant Bernat del sisè diumenge després de Pentecosta:

Bernardus super id, «miserere super turbam, viam trium dierum eas necesse est in desertum si gratum deo tuo offerre volueris sacrificium. Prima dies timoris, dies in quam declarans et illuminans tenebras tuas, interiores scilicet, et horrendum gehenne supplicium demonstrans, in quo sunt tenebre exteriores. Huiusmodi si quidem cogitatio nostre solet exercere primordia converssionis. Secunda est pietas qua respiramur in luce miserationum dei. Tertia die [est rationis, in qua veritas innotescit]”.

Sant Bernat, *Sermo dominica VI post pentecoste*. PL 183, 337D

També es fa referència a sant Bernat al sermó BC479, 6v.: *Non habent quod manducent*, que utilitza els Sermons de Tots Sants i una llarga cita copiada del Sermó del sisè diumenge després de Pentecosta per referir-se a set simbolismes del pa.

En un altre sermó sobre l'Esperit Sant es recorden les propietats del foc segons Sant Bernat:

Bernardus: Ignis quatuor habet proprietates: Urit, purguat, calefacit et inluminat. Sic Spiritus Sanctus urit peccata nostra, purguat corda nostra, calefacit nos in suo amore et inluminat nos lumine invisibili.

ACA SC62, f. 31v.

Sant Tomàs

Sant Tomàs és font fiable per a qualsevol predicador. Comencem per un exemple d'un company d'ordre, Vicent Ferrer:

La confessió se deu fer de hu en hu, e no de molts ensemps, que no valrie res, mas de hu en hu, secretament. Diu sent Thomàs in IIII° Sentenciarum, quod confessio secreta significat quod Deus parcit peccatori, et non erit facta verecundia in die iudicii.

Vicent Ferrer, *Sermons* V, 160

En un dels sermons inèdits, però, es veu més clar l'aprofitament literal que es fa de Tomàs d'Aquino. Una de les traduccions directes de la Summa De Tomàs d'Aquino al sermó BC 478 f. 10r., sobre *Credidi quia tu es Christus filius Dei vivi*, ens ha servit abans per donar exemple de la transmissió directa de continguts ortodoxos.

Sant Tomàs és especialment important a diversos sermons del manuscrit BC479. Al sermó BC479, 4r-, *Filia mea a demonio vexatur* s'extreuen cites de sant Gregori i sant Agustí de la *Cathena in Iohanem* i altres fragments de la *Cathena Mathei*. El sermó BC 479, 13r. extreu fragments de la *Cathena in Lucam*:

aurum et argentum purgare noverunt per ignem eorum sorditiem
consumunt

Tomas, *Catena in Lucam*, cap. 121, 13

Algunes cites de la *Catena àurea* de Tomàs d'Aquino són utilitzades a través el *Manipulus florum*. Es tractaran, doncs, a l'apartat dedicat a aquest text.

Evangelis apòcrifs

La utilització dels apòcrifs potser és l'àmbit on millor es veu la manca de definició d'una frontera clara entre ortodòxia i heterodòxia als segles XIV i XV.

Entre la literatura apòcrifa destaca l'Evangelí de Nicodem, utilitzat com a font de diversos poemes narratius i sermons¹⁴. Encara actualment hi ha dos manuscrits llatins de l'EN a Catalunya, un a Vallbona i l'altra al ms. 106 del fons de Ripoll a l'ACA, però sabem que també n'hi havia exemplars a la catedral de Barcelona¹⁵.

Gemma Avenoza ha posat de relleu la utilització de l'Evangelí de Nicodem en un dels sermons del ms. 62 de Sant Cugat de l'ACA¹⁶. No caldrà, doncs, tornar a transcriure aquí el text i a l'article citat remetem per l'anàlisi del text i la relació amb les diferents versions del Nicodem català.

El mateix EN fonamenta un altre sermó trobat a l'Arxiu Capitular de Barcelona, aquesta vegada citat explícitament. Concretament, el fragment correspon a la segona part de l'EN, la Baixada als inferns:

segons que's lig en les Ystòries Scolàstiques *super Genesis II*, concordant ab Johan Crisòstom *super Matheum*. 2^a, e en lo evangeli de Nichode[m]us, bé que sie apòcrif, emperò és piedosa ystòria. En aquella sopor que Dèu mes en Adam com l'ach creat abans que formàs la fembra, la sua ànima fo en èxtasi arrapada en paradís. E aquí viu los sacrets celestials e fo inbuit de tota saviesa, e entre les altres coses fo-li revelada la incarnació del Fill de Déu. E puys ell dix-ho a Sech, son fill, e noresmenys sa lig en lo evangeli de Nichodemus bé que sia apòcrif, que com Adam fo bé veyl e malalt tramés Sech, son fill, a paradís terrenal per haver del oli de misericòrdia, que Déu li havia promès, e com ell fos a la porta de paradís e ploràs e pregàs Déu, aparech-li l'àngel Sent Miquel e dix-li: Sech, no vulles plorar, ne per açò Déu pregar, car ton pare no pot

---

¹⁴ Izquierdo 1994.

¹⁵ Izquierdo 1994, 20.

¹⁶ Avenoza 2005.

haver del oli de misericòrdia fins que Déu sa sia fet hom e batajat en flom Jordà e finalment sia mort e recuscitat, e ab ell ton pare recussitarà ab los altres amichs de Déu, e Déu dar-li ha del oli de misericòrdia, so és paradís celestial, per lo qual és creat¹⁷

ACB 186-3, plec 2, 1r.

El recurs als apòcrifs, tot i ser puntual i mai generalitzat, no es queda en sermons anònims i poc coneguts. En els sermons de Vicent Ferrer es troben diverses referències a aquests textos.

Al segon volum de l'edició principal dels sermons del sant valencià, apareix una referència clara als Actes de Sant Pere i la Passió de Pere i Pau, en concret a l'escena de la baralla de Sant Pere amb Simó el Mag. Aquest sermó ha estat ja estudiat i no ens hi caldrà aturar¹⁸.

Un altre referència interessant és l'escena apòcrifa de l'Assumpció de Maria. Tot i que aquest episodi surt tant al Pseudo-Mateu com al Llibre de la Nativitat de Maria i al Protoevangeli de Jaume, sembla que concorda millor amb el Llibre de la Nativitat de Maria. Concretament, Vicent Ferrer narra el compromís de Maria de seguir verge després del seu pas pel Temple i la recerca d'un candidat per fer-se'n càrrec mitjançant el davallament de l'Esperit Sant en forma de colom sobre el bastó de Josep. Vicent Ferrer fa una representació dialogada de la breu referència apòcrifa:

Santa Anna, mare sua, ella mateixa la alletà tres anys, axí com era per bona costuma antiga; e per ço eren los hòmens pus forts que ara. (...) Depuix tres anys passats, digueren Johachim e Anna: "Aquesta infanta, que deu ésser mare de Déu, no deu estar entre les gents". E presentaren-la al Temple, e estech-hi deu anys complits. Ella havie tres anys quan hi entrà, e quan la sposaren havia XIII anys (...)

Vicent Ferrer, *Sermons* III,106-107

com santa Anna e Johachim vehien que no podien haver fills, deyen que ó fahie llur peccat (...) Hun dia ells, partint de Natzaret, vingueren-se'n al Temple a Jerusalem ab sa bella oferta. E offeriren los cavallers primer, e los ciutadans après, vench Johachim a offerir, e quan fon davant lo prevere, lo prevere li dix: "E qui sou vós?" Dix aquest: "Pare yo so vostre servidor" (...)

Ella dejunave de una part e fahie oració axí com son marit. E veus quin exemple nos donà [...]

Veus que Johachim, stant plorant e anant fent penitència, hun dia vench-li hun àngel del cel molt resplendent, e Johachim spaordi's(...)

---

¹⁷ *Els evangelis apòcrifs*, 435-437. El text llatí a Tischendorf, C., *Evangelia apocrypha*, Leipzig 1852, 1876² i inclòs a la versió castellana: *Los evangelios apócrifos*, Madrid, BAC, ???, 457-458.

¹⁸ Ferreiro 2005.

E dix Johachim: “Oo, e quinyes noves me portau” . E dix: “Bones. Sàpies que Déus ha vista la tua penitència, e per ço yo te denunciu bon novell: que ta muller haurà una filla que valrà més que quantes filles ha e'l mon, e serà molt santa, e naxerà Déu de aquella, etc. E axí, vés-te'n a casa, que susara vayg a santa Ana [...]

E après dix santa Ana a son marit: “Senyor meu, ¿no us recorde que vós e yo votam que presentariem e dariem la creatura al Temple” “Si” dix ell. “Donchs portem-la-y”.

E veus que'l Temple de Salamó ere alt e muntaven-hi per XV escalons, e eren ben alts. E quan foren al peu, dix santa ana: “Ma filla, seÿu-vos aci”, e ells abrigaren-se (...) e dementre, la infanta se'n muntà, e ells estigueren meravellats

Vicent Ferrer, *Sermons* III, 252-257

Seria possible trobar més referents als apòcrifs en Vicent Ferrer¹⁹, però ens interessa més destacar els trobats en els sermons inèdits, com les dues referències a la Sibil·la al sermó SC 62 *Puer est natus*, i al sermó BC 478, 16r.: *Vocatum est nomen eius Ihesus*.

La Sibil·la també apareix en altres textos religiosos, com en el sermó de l'Anunciació de Felip de Malla:

Similiter de mulieres Sibille sicut illa que in signo virginis videt puellam virginem ubere suo parvulum natum alentem. Et alia Sibilla que, hora Nativitatis Christi, vidit in aureo circulo solem ringente puellam puerum baiulantem. Et Octaviano ostendit ut Orosius et Eutropius nulli dubium quin hec Sibille laudibus hanc puellam extollerent.

BC 466, 3v.

Més enllà dels sermons, altres passatges dels evangelis apòcrifs ja formaven part de la tradició cristiana. Per exemple, el passatge dels Descens de Jesús als inferns apareix sovint en la iconografia, com es pot veure tant a un fris del claustre de la catedral de Girona com a una pintura de Bartolomé Bermejo conservada actualment al MNAC (il·lustracions 19 - 21).

La *Legenda Aurea*

No sense motius la *Legenda aurea* és considerada una de les fonts bàsiques no només de la predicació baixmedieval, sinó també de la fusió entre ortodòxia i cultura popular. El dominic Iacobus da Varazze va escriure una primera versió de la *Legenda aurea* entre 1260 i 1264. Ell mateix va modificar el text fins a la seva mort, i altres autors hi afegiren encara altres fragments amb posterioritat. Tot això

---

¹⁹ Vicent Ferrer, *Sermons* III, 80; 115-121.

fa que hi hagi manuscrits amb molt diferents versions. Maggioni, editor de la *Legenda*, tracta de trobar l'estat en què es trobava la *Legenda* a la mort de Iacobus da Varazze. L'inconvenient d'aquesta edició és precisament aquest: els afegits posteriors a l'autor, que també van influir en la predicació, no hi apareixen. No tenir en compte aquests textos podria perjudicar la interpretació d'una part dels sermons baixmedievals. L'edició de Maggione compren 178 capítols, enfront dels 243 de l'edició clàssica de Graesse, de 1845. Pels capítols editats per Maggioni, doncs, ens quedarem amb la seva edició, mentre que utilitzarem l'edició de Graesse per la resta²⁰.

La *Legenda* fou traduïda al català a finals del segle XIII a l'àmbit del monestir de Cuixà²¹. A més, molts dels capítols van tornar a ser traduïts a l'*Alphabetum narrationum* d'Arnau de Lieja, que també té una versió catalana, i formaven part del *Flos sanctorum*.

La *Legenda* era un element fonamental en la predicació medieval. Per la seva composició, barreja de relat mític i de relat històric, demostra com el sermó podia tenir una important funció lúdica que no anava en contra de la funció moralitzadora o dogmàtica. Ben al contrari, la reforçava. D'aquí que l'església la utilitzés com a base de la predicació.

El nombre dels sermons que manlleven fragments a la *Legenda* és important. Vicent Ferrer, per exemple, en explicar la vida de Jaume el Major, parla dels nigromàntics Hermògenes i Filetus, convertits per sant Jaume. La història apareix al Pseudo-Abdias i Vicent Ferrer la treu de la *Legenda*:

Item, dos nigromàntichs encantadors se llevaren contra ell e preycaven contra ell, mas per gràcia de Déu, Déus los convertí, e foren sants, e depuix feren miracles, e appellaven-se Hermògenes e Filetus.

Vicent Ferrer, *Sermons* II, 206

Cum ergo in Iudea uerbum domini predicaret magus quidam nomine Hermogenes cum phariseis discipulum suum nomine Philetum ad Iacobum misit ut ipsum Philetus coram Iudeis conuinceret quod sua predicatio falsa esset.

Legenda, Maggioni, 651

---

²⁰ L'edició castellana de 1982 tradueix l'edició de Graesse.

²¹ *Vides de sants*, I, IX-XXII. El manuscrit de la versió catalana és Paris, BNF, esp. 44. Vid. Brunel 1976, 220.

També el sermó de santa Margarida²² es basa en la Legenda, tot i que, pel que fa a santa Margarida, cal recordar que la *Vida* era traduïda de forma independent en vers des de finals de segle XIII²³. N'existia versió catalana i provençal.

Exemplum seu miraculum sancte Margarithite. Contra istam miseriam stans in carcere apparuit ei dyabolus in forma unius doctoris, dicens ei quod si vellet consentire Oliubro ut esset vxor eius, Oliubrus se converteretur ad fidem; et tunc sancta Margarita fecit orationem: Spiritus dixit ei quod dyabolus erat. Et tunc sancta Margarita accepit dyabolum per barbam et proiecit eum ad terram, et ullulans dyabolus dicebat quod nunquam passus est talem nec tantam iniuriam; et tunc sancta Margarita dixit dyabolo quare temptabat homines; dixit dyabolus quod a tempore passionis Christi non possumus temptare, sed homines per se ipsos faciunt mala opera prosequendo se ad invicem; ideo, propter mala illa, data est nobis potestas et dominium super ipsos.

Vicent Ferrer, *Darrera quaresma...*, p. 380

Així com santa Margarita estave sola en lo carçre, veus que vench lo dimoni en forma de hum hom, de hun metge gran (ja sabeu com van vestits: ab çamarra, e lo caperó forrat vestit), e saludà-la, e dix-li: «Oo! Margarita! ¡E quant de bé haguéreu pogut fer a Jesuchrist, e quanta honor, que lo que'l prefet ha fet, tot o ha fet per açò, que vós lo haveu deshonorat! Mas, sapiau que ell vos ame tant, que ell vos pendrà per muller si volíeu (no per amiga, mas per muller); e axí, si vós voleu consentir, lo prefet no·us turmentarie, ne als vostres christians, e açò serie gran bé». E lo cor de santa Margarita movie's (e no maravella, que ere tan petita infanta), e féu oració a Jesuchrist en son cor, que li volgués revelar què ere allò; e lo Sant Spirit, resòs-li: «Dimoni és», e ella tantost se llevà en peus, e pres-lo per la barba, e lançà'l en terra (¡o, quanta virtut li donà Jesuchrist!), e posà-li lo peu sobre'l coll, e estrenyel'l-li fortment; e aquell cridave: «Margarita, lexa'm anar!». «No faré». «O mesquí! ¡E com só confús que una donzella de XII anys, me té axí! Lexa'm anar!». «No·u faré, si ja no·m dius per què és vengut aci». Ell respòs: «Per ço que't decebessa». «Ara, di'm alre: ¿per què tu persegueix axí fortment los christians?». «Yo no·ls perseguesch, mas yo só difamat que o faç, mas ells matexs o fan, que tantes són les enveges que's han, que la hu persegueix l'altre, e ells matexs se dapnen; mas yo·n so difamat.

(...) lo dyable, perquè la enganàs, fo que la espantàs, e vench en lo carçre soptosament, en forma de drach, axí gran com hun bou, ab una boqua tan gran, que la barra d'avall tenie als peus de santa Margarita, e la d'amunt al cap: e ella senyà's dient: «In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti», e lo drach va-la's beure tota, e ella isqué-li per la esquena, que no se'n sullà en res, que lo drach no la pogué sostenir.

Vicent Ferrer, *Sermons*, II, 176-177

---

²² Sermons II, 167; *Leyenda* I, 376-378

²³ Frank, 1949-50; CODOIN, XIII, 119-130. Versió provençal a A. Jeanroy, «Vie provençale de saint Marguerite», *Annales du Midi*. Toulouse, 1899, p. 5-55. També hi havia versió francesa: Vid. Elisabeth A. Francès, ed. *La vie de Sainte Margarithite*, Paris, 1932 i *La Vie de sainte Marguerite*. Tübingen, Niemeyer, 1990.

La *Legenda* torna a sortir en el sermó de Maria Magdalena²⁴. La devoció a santa Maria Magdalena també s'estengué durant el segle XV per tota Catalunya, com mostren recents estudis tant per la zona del Berguedà com pel monestir de Santes Creus²⁵. El retaule de Santa Magdalena de Santes Creus de Joan de Borgonya, recentment estudiat, és un altre exemple de la relació entre pintura, escriptura i religiositat popular.

Pel que fa als sermons inèdits, la llegenda provençal, recollida per la Llegendà Àurea, forma part essencial del sermó BC476 de santa Maria Magdalena.

Santa Maria Magdalena encare més feu ella penitència molt dura e molt aspra en Proensa, en una muntanya apel·lada la Balma. Dicatis istoriam sicut invenietis in vita, qualiter fuit portata per angelos, ibi stetit per multos annos et quomodo et qualiter comedebat

BC 476, 52v.

En un sermó llatí de Vicent Ferrer hi ha una referència a la *Vida de Santa Dolcelina*, identificada amb dubtes per Josep Perarnau:

O quanta larga via iustitie martirii, quia pro qualibet virtute homo potest esse martyr; in virginis incarnationis legitur in *Ystoria sancte Dulce* quod propter virtutem castitatis passa est mortem: «Periculose [...] ministrat, cuius vultum frequenter actendens», *Glossa Ecclesiastici*, XLII°. O quantum debent mulieres custodire castitatem! Si mulier moriatur propterea, et iam non fuerit confessa, erit saluata, sed non tantum pro fide, sed pro iustitia castitatis. Ad idem

Vicent Ferrer, *Darrera quaresma...*, p. 459

Santa Dolcelina fundà un important beguinat a la Provença cap a 1270. La *Vida de santa Dolcelina*, escrita per Felipa de Porcellet, és una important mostra de la religiositat franciscana, de l'ambient beguí de la Provença i del misticisme femení baixmedieval²⁶.

Encara en el sermó de santa Caterina:

E havets-ne un miracle de santa Caterina, filla de hun rey de Xipre. E ere de XVII anys e molt bella, e demanaven-la molt per muller, signanter lo fill de l'emperador de Roma. Ella dix que jamés pendrie marit, si no'l vehie primer. E la mare dix-li que no ere acostumat de grans senyors llunyadans anassen veure les mullers. E aquesta dix: " De fet, no pendré, sino'l veig primer". Seguí's que hun sant hom li dix si vole pendre lo més

---

²⁴ Vicent Ferrer, *Sermons* II, 190-199.

²⁵ Salvà Picó 1993; Vid. *Imatges de la llegenda daurada*.

²⁶ Raoul Gout (ed.), *La vie de sainte Douceline*. París, 1927.

bell hom del món e lo qual veurie ans que'l prengués, e aquesta dix que hoc; e lo sant hom dix-li: “Donchs , ma filla, quan serets en vostra canbra agenollar-vos ets e farets aquesta oració: “Regina, verge Maria, per la vostra gran cortesia mostrau-me vostre fills Jesús” E feta la oració (vide ejus sermonem in fine novembris)

Vicent Ferrer, *Sermons*, III, 179

Encara trobaríem influència de la Llegenda al sermó de Sant Llorenç²⁷, de sant Bertomeu²⁸, de sant Martí²⁹, de sant Antoni³⁰, de santa Agnès³¹, de sant Jordi³², de sant Marc³³, de sant Pere màrtir³⁴, de sant Llorenç³⁵. de sant Joan degollat i de sant Cristòfor³⁶. Altres fonts són més amagades, com la del sermó de sant Jerònim³⁷, possiblement basat en la *Vita Divi Hieronymi* (PL XXII, 209).

La Parentela de Maria

Al sermó dels apòstols Simó i Judes³⁸, Vicent Ferrer fa referència al triple matrimoni de Maria, llegenda extreta de la Llegenda Daurada³⁹. Aquesta llegenda prové de la *Historiae sacrae epitome* d'Aimó d'Halberstadt (o d'Auxerre)⁴⁰, obra de mitjans segle IX. L'èxit de la *Descendència de Santa Anna* o *Parentela de Maria* es donà gràcies a una visió de santa Colette de Corbie (1381-1447), reformadora de l'ordre de les clarisses.

Sant Vicent Ferrer la cita explícitament:

Santa Ana hac tres marits, e lo primer havia nom Johachim, e hagueren una filla en son matrimoni, e meteren-li nom Maria; e aquesta fo la Verge Maria Sagrada. E après morí Johachim, e santa Ana pres altre marit, e havia nom Cleophàs, e hagueren altre filla, e per ço com la primera filla era axí bona, veus que per amor de aquella meteren nom a aquesta axí mateix Maria, e per ço ha nom Maria Cleophé, scilicet, suple filia. E morí après aquest, e santa Ana pres-ne altre, e havia nom Salomé, e hagueren una altra filla, e meteren-li nom també Maria, per la dita rahó, e per ço ha nom Maria Salomé, scilicet, suple filia. E la primera filla és la verge

---

²⁷ *Sermons*, III, 63-72,

²⁸ *Sermons*, III, 143-149; Voragine 1982:523-531.

²⁹ *Sermons*, IV, 251.

³⁰ *Sermons*, V, 21-24.

³¹ *Sermons*, V, 39. Potser es basa en el *De virginibus* de sant Ambrós.

³² *Sermons*, VI, 77-82.

³³ *Sermons*, VI, 83-85.

³⁴ *Sermons*, VI, 87-92.

³⁵ Perarnau, darrera quaresma...

³⁶ *Sermons*, IV, 111-113.

³⁷ *Sermons*, IV, 86.

³⁸ *Sermons*, IV, 170.

³⁹ *Leyenda* II, 566-567.

⁴⁰ PL 118, 819-74.

Maria, e parí Jesucrist; e la 2ª filla, ço és, Maria Cleophé, parí dos fills, ço és Simon Zelotes e Judes Thadeu; e la 3ª filla, ço és, Maria Salomés, parí tres fills, ço és sent Johan Evangelista e sent Jachme major e sent Joseph Just; e aquest no fo apòstol, mas dexeble, e los altres sí.

Vicent Ferrer, *Sermons* IV, 170

Tot i ser refusada posteriorment pel Concili de Trento, aquesta llegenda tingué àmplia acceptació a la baixa edat mitjana, com demostra l'existència de tot un programa iconogràfic entorn seu, especialment al nord d'Europa⁴¹.

La mateixa història era traduïda els mateixos anys de la predicació de Vicent Ferrer per Guillem de Copons. Concretament, apareix al capítol 64 i següents del Llibre del Tresor de Bruneto Latini⁴². Recordem que l'obra fou originalment escrita cap a 1265, un segle i mig abans de la seva traducció catalana. La història apòcrifa va tenir, doncs, una llarga vida i va ser acceptada durant més de dos segles.

Pels mateixos anys es traduïa al català el Breviari d'amor de Matfre Ermengaud. L'únic exemplar que ha estat editat, tot i que en el text no s'hi fa referència explícita, conté una magnífica il·lustració de la Parentela de Maria, potser l'única representació iconogràfica en àmbit català (il·lustració 22). Cal recordar que aquesta obra va ser traduïda en l'àmbit de la cort reial aragonesa, probablement en temps dels reis Joan I o Martí⁴³.

També Felip de Malla fa referència a la llegenda:

Aquest pilar significa Judes, no pas lo cosin germà de Jhesucrist, fill de Maria Cleofè, mas aquell altre appellat Scariot

Felip de Malla, *Memorial...*, I, 169.

Encara a finals de segle XV, Roís de Corella torna a utilitzar la mateixa història:

Havia ordenat la Eterna Sapiència que, puix ell, Déu, volia nàixer home de Verge donzella, santificant e exalçant l'estament de la virginitat excelssa, que la sua avia Santa aprovàs la religió del sant matrimoni; (...)

[XII] Casà la Santa víuda ab Clehofàs; après mort del qual casà ab Salome

---

⁴¹ El manuscrit 588, f. 8v. de la BUB-R conté una breu cita de la llegenda.

⁴² Latini I, 134ss.

⁴³ Matfre Ermengaud, *Breviari d'amor*, II, f. LXXVII v.

Ab humil manssuetut asentí la viuda Santa al que sos parents bé li aconssellauen, contractant matrimoni ab Cleofàs, de nobles costums i linatge; al qual, ans de acabar l'any, lo feu pare de una graçiosa gentil infanta; no consentint, la honesta partera, altre que Maria fos lo nom de la segona filla.

E no passà espay de lonch temps que lo segon marit, Cleofàs, seguí del primer de la mort lo viatge. E no podent contrastar la mansueta viuda al que sos parents honestament de la sua vida ordenaven, contractà terçeres noçes ab Salome, de tals virtuts acompanyat, que als dos primers en res no desemblaua. Del qual concebé, la fecunda Santa, e parí una elegant donzella, que fon gran goig al pare, pensant que era dona en tot semblant a la honestíssima mare, e en especial, a Maria Verge. E per ço delliberà, ensemps ab la contenta partera, la seu nom fos Maria (...)

[XIII] Dels matrimonis e generació de les santes filles de la beneyta Anna.

(...) La segona Maria, filla de Cleofàs, casà amb Alfeu, del qual engendrà quatre fills: Sent Jaume, Sant Josef Just, Sent Simon, Sent Judes Tadeu.

La terça Maria, filla de Salomé, casa ab Zebedeu, al qual feu pare de Sent Jaume Major, e del glorios Sent Iohan evangelista

Joan Roís de Corella, *Vida de santa Anna*, p. 377-379

Aquest és potser el més impactant dels exemples de com fins i tot en els ambients més ortodoxos es veien com a verços continguts doctrinals rebutjats posteriorment, de com el procés de purificació doctrinal de l'església es donava no només cap enfora, sinó també cap endins, i de com aquest procés no es completaria fins als segles següents, ja en un ambient polític i religiós molt diferent.

El sincretisme i la relació entre predicació i art que ha mostrat la llegenda de la Parentela de Maria no és una excepció. Més proper a nosaltres és l'aprofitament de la llegenda apòcrifa sobre el rapte de Sant Esteve infant, com es pot veure al *Retaule de Sant Esteve*, al MNAC⁴⁴.

No crec que aquests casos siguin mostra de tolerància d'heterodòxies, ja que això implicaria reconèixer una consciència d'heterodòxia. Més aviat es tracta d'una acceptació d'històries apòcrifes dins l'ortodòxia. A més, cal recordar que no totes les tradicions eren acceptades, com ja hem vist en el cas de les misses de sant Amador. Les fronteres entre ortodòxia i heterodòxia no eren fixes, però només admetien algunes de les tradicions populars.

---

⁴⁴ Valero Molina 1996.

Etimologies

Pel que fa als sermons editats en apèndix, el sermó *Ubi est qui natus est rex iudeorum* (ACB, 186-3, plec 1, 1r.), segueix l'etimologia dels noms de la festa d'Epifania segons el capítol 14 de la *Legenda*. Cal recordar que es tracta del mateix sermó que ja havia utilitzat els apòcrifs de Nicodem:

Epiphania ab 'epi', quod est 'supra', et 'phanos', 'aparitio' quia stella de supra aparuit regibus. Et venerunt adorare infantem in presepio. Theophania a 'theos' quod est 'Deus', et cetera. (...) Betphania a 'bet' quod est 'domus' et cetera. Quia anno revoluto fuit invitatus ad nuptias cum mater et discipulus et ibi, deficiente vino, aqua in vinum convertit. Phagiphania a 'phagenis' quod est 'conmedere' et cetera. Quia anno revoluto de Ve panibus Ve milia hominem in deserto saciavit.

ACB, 186-3, plec 1, 2r.

Procedència dels Reis Mags

La 'Història del mont Victorial' o procedència dels Reis Mags (legenda, cap. XIV), recull un relat atribuït a Joan Crisòstom. En el sermó *Ubi est qui natus est rex iudeorum?* de l'ACB, llegim:

Après per meravellosa experiència, segons que diu Johanes Crisostomus, per la prophècia de Balaam sa triaren XII grans filòsofs, e tots anys pujaven en lo munt Victorial, que és la en orient, e segons lur costum levaven-se netament e pregaven Déu III jorns que'ls mostràs aquesta stella, e era axí que si un d'els moria, son fill/^{lv} o lo pus proisima succeia en loch lur. Esdevench-sa que per aytal jorn com fo la Nativitat de Jhesucrist, stant aquests en lo dit mont, aparech-los una stella novellament creada, bax situada, pus resplandent que les altres e al mig havia un graciós infant ab una creu d'or al front, e dix-los: anats an Judea, car lo Rey de glòria que sperats és nat. E per la experència meravellosa d'aquesta stella los reys ageren moviment a cercar lo Salvador Jhesús, qui era nat.

ACB còdex 186-3, plec 2, 1r-1v.

La llegenda es troba en un sermó atribuït a Joan Crisòstom, editat com a *opus imperfectum* a la Patrologia Grega i a la Llegenda. Pot ser interessant comparar les dues versions:

Audiui aliquos referentes de quadam scriptura, etsi non certa, tamen non destruende fidem, sed potius delectante, quoniam erat quaedam gens sita in ipso principio orientis juxta Oceanum, apud quos	Aliam causam unde isti moti sunt ueniendum ponit Chrysostomus in originali super Matheum asserens quosdam dicere quod quidam secretorum inspectores elegerunt de se ipsis duodecim et si quis
--	---

ferebatur queadam scriptura, inscripta nomine Seth, de apparitura hac stella, et muneribus et hujusmodi offerendis, quae per generationes studiosorum hominum, patribus referentibus filiis suis, habebatur deducta. Itaque eligerunt seipsos duodecim quidam ex ipsis studiosores, et amatores mysteriorum caelistium, et posuerunt seipsos ad exspectionem stellae illius. Et si quis moriebatur ex eis, filius ejus, aut aliquis propinquorum, qui ejusdem voluntatis inveniebatur, in loco constituebatur defuncti. Decebantur autem magi lingua eorum, quia in silentio et voce tacita Deum glorificabant. Hi ergo per singulos annos, post mensem trituratoriam, ascendebant in montem aliquem positum ibi, habens in se quamdam speluncam in saxo, fontibus et electis arboribus amoenissimus: in quem ascendentes, et lavantes se, orabant et laudabant in silentio Deum tribus diebus, et sic faciebant per singulas generationes, exspectantes semper ne forte in generatione sua stella illa beatitudinis orietur, donec apparuit eis descendens super Montem illum Victorialem, habens in se formam quasi pueri parvuli, et super se similitudinem crucis: et loquuta est eis, et docuit eos, et praecepit eis, ut proficiscerentur in Judaeam...

PG, LVI, 637-638

moriebatur filius eius aut aliques propinquorum in eius loco substituebatur. Hii ergo per singulos annos post mensem ascendebant super montem Victorialem et tribus diebus ibidem morantes se lauabant et orabant deum ut eis illam stelam quam Balaam predixerat ostenderet. Quadam vice, scilicet in die natalis domini, dum sic ibidem manerent, stella quedam ad eos super montem venit que habebat formam pulcherrimi pueri, super cuius capite crux speldebat; que magos allocuta est dicens: «Ite uelocius in terram Iuda et ibi regem quem queritis natum inuenietis».

Legenda, Maggioni, 133-134.

Curiosament, aquesta mateixa història l'usen tant Eiximenis a la *Vita Christi* com Vicent Ferrer:

Crisòscomus, super Matheum, posa que los orientals, specialment los persians, entenien molt en astrologia et en les moviments et en les influències dels corsos celestials, et com fossen informats per lurs istòries antigues que Balaam, que ells havien per gran propheta, avia prophetat que devia aparèxer una novella estella, axí com avem Numeri XXIII°, (...) acordaren que aguessen dotze grans estròlechs, et cascú d'aquells estigués per un mes en lo mont que ells han lo pus alt et lo pus famós que sia en tota aquella terra, que s'apella Victorial, del qual se pot mirar lo cel fort aptament.

(...)

quant lo Salvador nasqué en Betlem, sobre lo dit mont aparech una bella estela qui avia forma d'un bell infant, sobre lo cap del qual apareia una creu resplendent, segons que diu Crisòscom (...) foren fort meravellats. Et

ja més ser marvellaren cant veeren que de la dita estela exia alta veu et bella, qui'ls dix: Fets a Déu tot poderós gràcies, car aquesta és l'estela que vosaltres demanats. Per què tantost anats-vos-en a Judea et adorats lo príncep que és nat, qui sera rei d'Israel (...)

Eiximenis, *Vita Christi*, II, 436-438

On, aquesta stela ja fo prophetizada per Balaam; per ço totes les gens en lo mont apellat Victòria fahyen oració que Déus los trametés aquella stela (...) sapiats que aquella nit que la Verge Maria parí Jesucrist, aquests reys eren en aquell mont Victòria, pregants que Déus los trametés aquells stela. En aquell punt que Déus fo nat aparegué a aquells la stela, la qual, segons diu Grisòstem, aparegué en forma de hun infant, portant la creu en la squena.

Vicent Ferrer, *Sermons* IV, 272-273

La mateixa història apareix al sermó corresponent de Sanç Porta⁴⁵.

El que més sorprèn d'aquesta història, és que ja era aprofitada per sermons a finals del segle XIII. Concretament, Nicole Bériou identifica aquesta història en un sermó per la festa d'Epifania predicat a la Sainte Chapelle davant el rei Felip III de França per Gilles d'Orleans⁴⁶.

Tractant ja altres llegendes, el sermó de Pentecosta d'ACA SC 62, f. 42r., en tractar el do de llengües dels apòstols, segueix l'episodi corresponent de la Llegenda. El desenvolupament narratiu del sermó, però, el fa massa llarg com per citar-lo aquí i serà estudiat més endavant.

Un altre sermó del mateix manuscrit (ACA SC 62, 132v.: *Appropians alligavit...*), fa referència, tot i que no la cita, la Vida de sant Llop⁴⁷. Tot i que també hi ha un capítol dedicat a sant llop a la Llegenda, el sermó s'acosta més als *Acta Sanctorum* (Vita Lupus, Acta Sanctorum, julii, VII, p.81), i pot fer referència al miraculós salvament de sant Llop en un dels seus viatges pel Mediterrani.

Abans d'acabar, cal recordar que la influència de la *Legenda* no es limitava a la predicació. Josep Baucells ha estudiat la presència d'un dels relats de la *Legenda*, l'assumpció de Maria, basat en el "De transitu Virginis Mariae" o Pseudo-melitó, a Catalunya, i en publicà una versió catalana amb el nom de *Pujament de la Verge Maria al Cel*⁴⁸.

---

⁴⁵ Sanç Porta, *Hyemales*, LXXIII

⁴⁶ Bériou 1998, I, 487; II, 706.

⁴⁷ Apèndix, p. 139?; *Leyenda* II, 559; Vides... III, 250-251.

⁴⁸ Baucells, 1983, basant-se en ACB, codex 178, 5.

Les Meditationes Vitae Christi

Dos sermons fan referència a la Introducció de les Meditationes. D'una banda, es fa referència a la necessitat de la vinguda del mateix fill de Déu fet home per salvar la humanitat, donada la infinitud de l'ofensa d'Adam i la finitud de qualsevol ésser humà que no fos Jesús.

Aquest argument es desenvolupa al sermó *Dolor meus super omnem dolorem* (ACB, 186-3, plec 3, 1r.), en què se segueix el debat entre Justícia i Misericòrdia o Procés del Paradís. La mateixa font es troba a la base del Debat sobre el nom de Jesús.

Litúrgia i altres fonts de rituals

En algun cas apareixen antífones de la missa en els sermons. Al sermó SC 62 41r. se citen uns versos de l'himne *Iam Christus astra ascenderit*, de l'ofici de vespres del dia de Pentecosta: “*Dum hora cunctis tertia. Repente mundus innotat orantibus Deum venisse*”.

Un cas interessant és la cita de la frase *Adoramus te domine Ihesucristi et benedicimus tibi quia per te sanctam crucem tuam mundum redemisti*. Es tracta d'un passatge repetit durant el Via Crucis, ritual que es desenvolupa a la baixa edat mitjana en ambients franciscans.

Potser caldria incloure en aquest apartat el recurs que fa el sermó ACA SC62, 3r. al *Rationale Divinorum officiorum* de Guillaume Durand i al Pastorale d'Eiximenis, textos didàctics tant del ritual i del simbolisme de la missa com de molts altres elements: elements arquitectònics, indumentària litúrgica...

Filòsofs i altres autors antics

Aristòtil surt en diverses ocasions:

e ja lo philòsof diu, in libro Ethicorum, que les virtuts appelle àbit, *abitus virtutum*.

Vicent Ferrer, *Sermons* V,179

Quilibet rex ad servanda veram policiam debet septem in suo regno servare, ut ait Aristoteles in Politicorum.

Barcelona, ACA, SC 62, f. 7r.

Sèneca és també important. Vicent Ferrer ens n'ofereix dues cites:

Generosi est homini animus ubilibet ducitur quam trahitur

Vicent Ferrer, *Sermons* IV, 217.

Que correspon a *Epistolae morales*, 102.21 (“magna et generosa res est humanus animus”). Una altra cita:

Unde Seneca: Si multum nobis superesset etatis, ab hac parte despensandum esset illud tempus, ut superesset necessaris”

Vicent Ferrer, *Sermons* V, 67

Correspon a l'epistola 49, que apareix a l'article *Curiositas* del *Manipulus Florum*.

Entre els sermons inèdits, trobem:

Ideo dicebat Seneca in quodam epistola: «nunquam melius torqueris invidos quam virtuti et glorie serviendo»

BC 479, f. 80r.

Que correspon a l'article *Invidia* del *Manipulus florum*⁴⁹.

Un proverbi de Sèneca sobre els diners apareix al sermó *Vocatum est nomen eius Ihesus*:

Si uti scias Dominus es, si non autem servus

BC 478, f. 18v.

Que pot correspondre a:

Domina fit de serva, si uti nescies, pecunia

Seneca, *Proverbiae*, 47, (Friedrich, ed.).

Moltes vegades, aquestes cites llatines no eren preses directament, sinó de reelaboracions intermèdies. Així passa amb cites de Sèneca, com aquesta de l'epístola 37, que apareix a l'article *Nobilitas* del *Manipulus Florum*:

---

⁴⁹ <<http://info.wlu.ca/~wwwhist/faculty/cnighman/MFedition/Invidia/page6.html>>.

Generosus est homini animus ubilibet ducitur quan trahitur

Vicent Ferrer, *Sermons*, III, 217

El *De Remediis Fortuitorum*, un apòcrif de Sèneca, que es troba a la base de llibres com el *Libro del cavallero Çifar*, és utilitzat també per Vicent Ferrer en parlar de l'amistat, tot i que, segurament per error del copista, surt citat com a *De remediis importunorum*:

Item, Seneca dicit in libro "De remediis importunorum": "Amicum paradisi habeas alium, unicus mihi erat, quid tu in tanta tempestate ad unam anchoram, scilicet, bone vite, te tenebas"

Vicent Ferrer, *Sermons*, III, p. 139

Horaci apareix en un dels sermons inèdits :

Invidus invidia conburitur intus et extra

ACA SC 62, 88r.

Provinent de *Epistolae*, 1, 2, 57-60. La cita, però es troba molt estesa en altres obres medievals, des del *De amore et dilectione Dei* d'Albertano de Brescia fins als *Carmina Burana*.

Ciceró també apareix en alguns sermons:

unde Tullius: «amicitia est humanarum rerum cum benivolentia distributio»

BC 479, 13r.

Finalment, hi havia reelaboracions dels clàssics, com la de l'*Ovidius moralizatus* de Pierre Bersuire, que fa referència a un fragment de les *Metamorfosis*:

per istoriam puetralem. Narrat Ovidius Mathamarfhoseos [quod] Iunos soror Iovis, videns quod tempore genuerat palidem sine mulieris, [...] voluit et ipsa sine virile semine aliquod masculum generare [...] unius floris Martem concepit, qui deus bellorum et dominus dictus fuit. Hoc ponitur a doctoribus pro beate Virginis fortitudine, quod sine virile semine [...] consepit, qui deus bellorum et dominis mundi dictus est.

ACA SC62, 36r.

L'*Ovidius moralizatus* va ser utilitzat per Joan Pasqual per escriure el *Tractat de les penes particulars de l'infern*, del qual hi ha dos manuscrits a la Biblioteca Capitular de Tortosa (ms. 50 i 224)⁵⁰.

Enciclopèdies

Isidor és un assidu de les cites, especialment les seves Etimologies. Vegem-ne exemples dels sermons inèdits en apèndix:

De cervis dicit Ysodorus quod sunt inimici serpentum. Cum se gravatos se sentiunt in infirmitate, spiritu narium eos de cavernis extruunt, et, superata pernicio venenum eorum, pabulo reperant. Diptanum etiam herbam de timis ipsi primitus prodierunt. Nam pasti ipsa herba excuciant, sagittas quibus a venatoribus vulnerantur

SC62 86v.

No només de les Etimologies. Del seu *De sumo bono*, se n'extreu la següent cita:

Ysidorus, *De sumo bono*, capitulo 9º, dicitur: "Erit ille merito apud Deum condepnandus qui adversus innocentem filium. Testimonium vel dicit vel dicentibus credit...."

BC 478, 10r.

Un altre autor important de l'alta edat mitjana és Rabà Maur amb la seva enciclopèdia *De Universo*. En tenim un exemple al sermó *Omnis arbor* de SC62

Secundum quod dicit Rabanus super Matheum, arbor est genus humanum

ACA SC62, 4r.

La més important, però, de les enciclopèdies utilitzades com a font de sermons és el *De Proprietatibus Rerum* de Bartholomeus Anglicus (1203-1272), escrita cap al 1240.

El sermó ACA, SC62, 86v. fa referències al llibre i utilitza els articles sobre el gos, el cérvol, l'elefant i la pesta, moment en què cita explícitament l'obra:

(lepra) est incurabilis morbus, non enim potest curari nisi virtute divina, ut dicit in libro *De Proprietatibus rerum* sic «peccatum nunquam potest curari ab aliquo nisi solum a Deo».

---

⁵⁰ Segons ARLIMA: http://www.arlima.net/mp/pierre_bersuire.html. Badia, 1993, 40, nota 3.

El sermó BC479, 13r. basa la seva primera part en l'article 'igne', seguint gairebé al peu de la lletra el comentari que fa de la *Jerarquia angèlica* del Pseudo-Dionís Areopagita⁵¹.

Ha virtut alterativa regirant naturalesa, et ideo dicitur: «Resiliens», et ideo dicitur *Libro de Proprietatibus rerum*: «humores in corpore exquoquit et digerit et cibos crudos consumendo in eis superflua sapidos et sanos reddere consuevit».

Ès sa virtut difusiva et tot quan es de fermesa, et ideo dicit: «in omnibus et per omnia dare se venit», unde *Libro De proprietatibus rerum*: «in omnibus rebus invisibiliter et inclusus quod enim manifestum est quia ex forti corporum solidorum allisionem ignis excutitur in quibus esse nullatenus putabatur»

BC479, 13r.

El sermó BC 479, f. 140r. fa menció del *Magister de Proprietatibus rerum*. En aquest cas, la utilització d'aquesta font és força lliure, i l'autor no es limita a citar el text. De fet, algunes de les frases catalanes no tenen equivalent en el text llatí, i d'altres mostren una molt lliure adaptació a les necessitats del predicador. Utilitzarem aquest fragment com a mostra dels canvis que podia sofrir les obres originals en ser adaptades a la predicació:

Sermó català	De proprietatibus rerum
Nex al camp de sa natura sens acció humanal No s'és naguna fractura e lesió natural Defalex e petit dura cor a poch de temps de cau Nex de arbre espinós, qui per ella no pert s'aspina.	De spina quadam dura et aspera oriuntur, sed tamen spineam naturam nullatenus imitantur, decore et odore nobilitat spinam suam
Seyoreya totes les flos, e per so és dita regina. Ajuda a moltes langós qui turmente la gent mesquina. Delita lo mortal visatge en son esgart molt graciós	Flos rose inter flores optiet principatum sua virtute multis languoribus et morbis obviat et succursit Solet principalis partes hominis, scilicet capitis, rosarum floribus coronari, ut dicit Plinii, et hoc ratione decoris, odoris, suavitatis et virtutis
Recura per gran aventatge lo sentiment qui és duptós. Conforta l'om de son usatge e dóna-li plasens sabós	Habet virtutem confortandi et constringendi, videlicet etiam contra fluxum dissenterie (...) suam pulcritudinem aspectum reficit, suo odore olfactum afficit, suavitatis mollicie tactum delinit...

⁵¹ A manca d'una edició crítica, utilizo l'incunable 468 de la Biblioteca Universitària de Barcelona, provinent del convent del Carme de Barcelona.

Ja fora dels nostres sermons, també Vicent Ferrer pren un exemple del *Proprietatibus rerum*:

Ara vos diré un bell exemple, e lig-se e'l libre «De les propietats dels animals». Diu que'l aguilot és gelós de la sua femella, e per ço los seus fills, quan són hun poch grans, pose'ls en una montanya alta vers lo sol, per tal que'l guàrdon fortment, quan hix...

Vicent Ferrer, *Sermons*, II, 211

L'obra de Bartholomeus Anglicus havia arribat a Catalunya ja al segle XIII. Arnau de Vilanova la coneixia, tot i que potser no l'havia llegida a Catalunya. Tot i que no se'n coneixen traduccions catalanes, la versió original en llatí apareix en diversos documents.

Dos bisbes apareixen en possessió del llibre. Ponç de Gualba feia donació l'any 1333 d'un *De proprietatibus rerum* a l'Església de Barcelona, potser el mateix que encara conserva l'ACB (ms. 79). En el cas de Ferrer Colom, bisbe de Lleida, surt citat a l'inventari *post mortem* de les seves possessions. Uns anys més tard, apareix un *De proprietatibus rerum* a l'inventari de llibres de Pere de Rajadell, ciutadà de Barcelona⁵². Ja a principis de segle XV, n'hi havia una còpia al cercle de la família reial, concretament en possessió de Francesc de Granollacs, metge del rei Martí⁵³.

Una altra obra de caire enciclopèdic és el *Reductorium morale*. Escrit per Pierre Bersuire (c. 1290-1362), és especialment conegut per capítol 15, *De formis figurisque deorum* o *Ovidius moralizatus*⁵⁴, del que ja hem parlat anteriorment.

---

⁵² Hernando 1995, II, 613.

⁵³ Batlle 1981, 58.

⁵⁴ Ha estat editat modernament: *Reductorium morale. Liber XV: De formis figurisque deorum. Ovidius Moralizatus*, 3. vols., ed. J. Engels, Universitat de Utrech, 1960-66. En no poder-ne localitzar cap exemplar, he utilitzat l'edició de 1521 citada a la bibliografia. També ens ha arribat una traducció castellana de segle XV (Madrid BN, ms. 10144), també editada modernament: D.C. Carr, ed., *Text and concordance of Morales de Ovidio [Microforma]: a fifteenth-century Castilian translation of the Ovidius moralizatus*, Madrid, Biblioteca Nacional ms. 10144. Madison, Hispanic Seminary of Medieval Studies, 1992. El manuscrit castellà pertany a Íñigo López de Mendoza, marquès de Santillana (1398-1458) i l'havia traduït Alonso de Zamora. També hi ha traducció anglesa (Ovyde. Hys Booke of Metamorphose, Westmenstre, 1480) i una francesa (La bible des poètes de Ouide methamorphose, Bruges, 1484).

Llibres de medicina

El sermó ‘Leprosus veniens adorabat eum’ (ACA SC 62, 86v.), utilitza diversos fragments del *Lilium medicinae* de Bernat de Gordon, metge i professor a Montpeller.

El *Lilium medicinae* va ser una de les síntesis mèdiques baixmedievals més importants. Tot i que no es coneixen manuscrits llatins ni traduccions al català⁵⁵, sabem que Arnau de Vilanova, contemporani de Bernat de Gordon, tenia una còpia de l’obra, tot i haver criticat alguna vegada l’estudi de la medicina mitjançant síntesis genèriques com el *Lilium*⁵⁶. Tot i que no n’hagin quedat exemplars, el *Lilium* fou traduït al català, com sembla mostrar el fet que Nofre Moradell havia empenyorat un “Libre de Bernat Gordo de Medesina” al cirurgià Joan Vicens, a l’inventari de llibres del qual apareix, l’any 1464⁵⁷.

La cita al *Lilium* sobta en un context on hi havia força obres mèdiques traduïdes. Lola Badia i Lluís Cifuentes han analitzat la importància de les traduccions mèdiques al català⁵⁸ dins el procés de ‘vernacularització’ de la ciència. De fet, el mateix Bernard de Gordon va ser un promotor de les traduccions mèdiques al català, ja que animà el seu deixeble, el valencià Berenguer Eimeric, a traduir el capítol *De cibariis infirmorum* d’Albucassis al català i al llatí⁵⁹.

El *Manipulus florum* i altres florilegis.

El *Manipulus florum* de Tomàs d’Hibèrnia és, unes de les més importants fonts dels sermons editats en aquest estudi, tant al sermonari ACA Sant Cugat 62 com al BC 479. Donada la quantitat de cites, en fem un resum dels exemples trobats:

Sermó	Article	Autor
SC 62, f. 35v	Maria x	Bernardus Claraevallensis
SC, 62, f. 63r.	Amor BG	Rabanus in quodam sermone

---

⁵⁵ Segons Demaitre 1980, 185-188.

⁵⁶ Demaitre 1980, 34; McVaugh, Michael, «Nota sobre las relaciones entre dos maestros de Montpellier: Arnau de Vilanova y Bernardo Gordon», *Asclepio*, 25 (1973), 333-335.

⁵⁷ Batlle 1981, 28; Cifuentes 2000.

⁵⁸ Badia 1997, 260; Cifuentes 2004.

⁵⁹ Cifuentes 2004, 285.

	Amor AQ	Bernardus Super Cantica 20
	Castitas	Ciprià, de duodecim abusionibus
	Misericordia	Leo Papa, in sermone de apparicione
BC 479, 13r.	amicicia	Teofrastus
		Tullius, De amicicia
BC 479 4r	Anima	Bernat, meditatio humanae conditionis
		Sant victor, Liber de anima
BC 479 58v	Spiritus sanctus A	Agustí,?
BC 479 112 r	Maria	Agustí, <i>De natura et gratia</i>
		<i>Bernat, Sermó 98</i>
	<i>Maria</i>	Jeroni, <i>Sermo de assumptione</i>

El BC 479, 4r. utilitza una cita de l'article *Anima* del *Manipulus*, però pot ser, ja que sembla ser la única del sermó i no és habitual en el manuscrit, que la tregui directament de la *Meditatio de humana conditione* del pseudo-Bernat o del *Liber de anima* d'Hug de Sant Víctor, a qui es refereix el mateix Tomàs d'Hibernia.

Finalment, el BC 479 f. 112r. sembla utilitzar el *De assumptione Marie Virginis* de Paschase Radbert i sermons de sant Bernat a través l'article *Maria* del *Manipulus*. Però ja un sermó de l'assumpció de Sant Jeroni utilitza els mateixos termes i també pot ser la font del sermó.

El *Manipulus* ens ha arribat al ms. 52 de MEV, el 75 de Tortosa⁶⁰, el BC 656, el 266 de la catedral de València, i el Tarragona, Bib. Provincial, ms. 17, provinent de Santes Creus.

Vides, Meditacions i Passions de Crist

Sens dubte la més coneguda de les Vitae Christi és la de Ludolf de Saxònia, traduïda al català i editada repetidament. Cal però recordar la importància de les *Meditationes Vitae Christi* atribuïdes antigament a Bonaventura (actualment a Giovanni de Caulibus), que sabem influí, per exemple, en les Vides de Jesucrist d'Eiximenis i d'Isabel de Villena. En els sermons editats en aquest treball apareixen referències semblants al Procés del paradís de la Introducció de les *Meditationes*.

⁶⁰ Bayerri 1962, 220

Prova de la força d'aquest tipus de literatura és la primerenca edició de la VC de Ludolf. Pere Miquel la publicà a Barcelona l'any 1493 i Johan Luschner a Montserrat l'any 1499.

Pel que fa a les passions, destaquen les editades modernament: la Contemplació de la passió de nostre Senyor Jesucrist editada per Hauf, així com la Passió, mort, resurrecció i aparicions de N. S. Jesucrist editada per Moliné, que inclou un poema basat en l'evangeli de Nicodem⁶¹.

La Passió de Nostre Senyor Jesucrist (BC 451, BUB 159) es basa en la *Meditatio Passio Christi* i s'ha de relacionar clarament amb l'ambient beguï i el tercer ordre de Sant Francesc. També es relaciona amb l'evangeli de Nicodem⁶², i al recordar la *Lausor de la divinitat*, poema religiós escrit cap a 1380-90 per Aymó de Cescars.

Reculls d'exemples

El més conegut recull d'*exemplae* traduït al català és el *Recull de exemplan e miracles, gestes e faules e altres ligendes ordenades per A-B-C*, estudiat per Marià Aguiló i ara consultable a Internet⁶³. A més, el ms. ACA SC39 conté uns *Exemples morals*, publicat per Ysern⁶⁴.

El *recull d'exemples i miracles*, o *Alfabetum narrationum* va ser compilat vers 1308-1310 per Arnau de Lieja. La Universitat de Barcelona guarda un manuscrit (ms.89) de la traducció catalana, editat ja diverses vegades. A l'ACA n'hi ha una versió llatina (SC 60). Josep-Antoni Ysern, darrer editor de la versió catalana, ha trobat nou utilitzacions d'aquest en obres de Francesc Eiximenis⁶⁵ i més de trenta per part de Vicent Ferrer⁶⁶.

En alguns casos, però els exemples de l'*Alfabetum narrationum* provenen de reculls anteriors. És el cas de l'exemple de l'home ric i el sabater, que apareix

---

⁶¹ Vid. Spaggari 1977,

⁶² Vid. Izquierdo 1997.

⁶³ <<http://www.lluisvives.com/servlet/SirveObras/jlv/04707229800492751869079/index.htm>>

⁶⁴ Ysern, 1999-2000.

⁶⁵ Arnau de Lieja, *Recull d'exemples...*, p. 24, nota 29.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 34, nota 44.

al *Terç del Crestià*⁶⁷ d'Eiximenis, potser provinent de l'*Alfabetum*, però que ja abans es troba en obres d'Etienne de Bourbon, Jacques de Vitry i d'altres⁶⁸.

Tot i que ja la manca d'exemples és una característica dels sermons a tota la península Ibèrica⁶⁹ i que la majoria dels sermons formen part d'una època de declivi en l'ús d'*exemplae*, els sermons de Vicent Ferrer, més o menys contemporanis dels inèdits, tenen exemples abundants.

Una possible explicació és que la majoria de sermons que ens han arribat són sermons *en amount* o anteriors a la predicació, que de fet són una base o esquema sobre el que es desenvoluparà el sermó efectiu. El predicador, afegint-hi *exemplae*, convertirà el sovint farregós esquema en narrativa i 'popular' predicació⁷⁰. El fet que molts dels sermons que ens han arribat *en aval* de la predicació, és a dir, reportats, tinguin un elevat nombre d'exemples i elements (Bernardí de Siena, Vicent Ferrer...), sembla donar validesa a aquests teoria.

Aquesta reticència a incloure exemples en els esquemes previs a sermons podia ser deguda tant a la poca simpatia que oferien sovint les fonts no religioses com al fet que els exemples es donessin ja per coneguts per part del predicador i no es creïés necessari incloure'ls. En aquest cas, però, semblaria necessari si més no la inclusió d'un avís al predicador del tipus "*Si vis, dicas exemplum...*", cosa que no es troba en els sermons analitzats.

Per això mateix pren importància el sermó *Leprosus veniens adorabat eum* (ACA SC 62, f. 86v.), sermó que utilitza fins a tres exemples.

El primer dels exemples narra la història d'un ermità que abandona el seu retir temporalment. Tot fent camí, es troba a un jove que l'acompanya. Durant el seu viatge, troben i enterren un home, el cadàver del qual es troba en avançat estat de descomposició. La mala olor, però, no fa tapar el nas al jove. Poc després, troben uns personatges elegants, davant els quals el jove es tapa el nas. Preguntat el jove per aquest comportament, contesta dient que era un àngel enviat per Déu, davant el qual més mala olor fan les ànimes dels rics que els cadàvers dels difunts.

Es tracta d'una versió resumida del motiu l'àngel i l'eremita, recollit per Tubach:2558 i 2559 i al recull *Ci nous dit*⁷¹. Apareix a Etienne de Bourbon #396,

---

⁶⁷ Eiximenis, *Faules i contes*, p. 21-23.

⁶⁸ Arnau de Lieja, *Recull d'exemples...*, p. 324-325; Crane 1967, 27.

⁶⁹ Sánchez 1999, 97.

⁷⁰ Sánchez 1999, 98; Bremond-Le Goff-Schmitt 1996, 148.

⁷¹ *Ci nous dit*, 346, 1-46. Vid. ThEMA <<http://gahom.ehess.fr/thema/index.php?id=7978&lg=fr>>.

Libro de los exenplos #161, *Gesta romanorum*, Jacques de Vitry #109, les *Parabolaes* d'Odo de Cheriton, Arnau de Lieja, *Recull d'exemples...* #358. També als sermons d'Helbart de Temesvar #321, #331⁷².

El segon exemple, anomenat “de lupo et de balista” no es troba ni al recull de Tubach ni a Thema, però apareix d'una forma semblant al Kalida e Dimma:

Exemplum de lupo et de balista. Nam quidam balistarius volens interficere unum porcum silvestrem. Postquam quartam cum una sagita ipsum percussisset. Et item volens percutire eum. Tendens balista preventus est et interfectus aper orco. Et sic ambo coruerunt. Lupus autem veniens invenit eos mortuos et motus avaricia repetit rodere cordam baliste tensse et percusus a sagita mortus est lupus

La cita, però, sembla corrupta, i tot i que la conclusió moral no se'n resent, no se segueix amb claredat la faula original⁷³.

El tercer, l'exemple de l'envejós i l'avar, en què l'envejós accepta que li treguin un ull sempre que a l'avar ni treguin dos, és a la recopilació a Tubach #560 (i semblant #4087) i al *Ci nous dit*, 295, 1-6⁷⁴. Es troba originàriament a molts reculls, entre els quals els de Jacques de Vitry #196 y al *Libro de los exenplos*#217.

Speculum principis

Per la seva natura, la influència de la literatura didàctica adreçada a governants es troba només en sermons de caire polític. Entre els sermons dels manuscrits estudiats, destaca el sermó ACA 62, *Veni de Libano*.

La literatura didàctica adreçada als governants va merèixer una important feina per part de comentadors i traductors catalans⁷⁵. L'empremta trobada en els sermons sembla provenir de Gil de Roma:

---

⁷² Tubach 1981, 201.

⁷³ *Kalila et dimma*, fabula 81: <<http://www.disc.ua.es/~gil/kd.pdf>>.

⁷⁴ *Ci nous dit*, 295, 1-6. Vid. Thema <<http://gahom.ehess.fr/thema/index.php?id=7927&lg=fr>>.

⁷⁵ Destaquen tractats com *Dels stabliments e manaments del príncip*, el *Llibre de saviesa*, el *De regimine principum* de l'infant Pere d'Aragó, el *Regiment de la cosa pública* d'Eiximenis, el *Speculum principum* de Pere Belluga i el *Templum Domini* i la *Corona Regum* de Joan Margarit (ja influïts per les idees humanístiques). A més, cal tenir en compte alguns fragments de les *Cròniques*, el capítol 7 de l'*Arbre de Sciència* de Ramon Llull, la carta moralitzant inclosa al Tirant lo Blanc, i les obres llatines com els *De regimine principum* de Gil de Roma (hi ha traducció catalana de 1411 a BC ms. 739) i de Sant Tomàs. També hi ha la traducció d'una *Epístola de frare Egidí Romà al rey de França sobre lo libre del regiment dels prínceps*, impresa l'any 1480.

Inter virum et uxor est amor excellens et naturalis, et cum amore excellens non potest esse ad plura sive plures uxores

Que correspon a Aegidius Romanus, *De regimine principum*, II 1, 9. La mateixa font sembla ser l'origen de:

ut dicit Egidius, com la guerra deu haver set condicions, ut sequitur

Vicent Ferrer, *Sermons* V, 203

El *De regimine principum* va ser traduïda al català cap a 1380 pel carmelita Arnau Estanyol i en conservem tres manuscrits⁷⁶:

- a) Biblioteca del seminari de Girona (manuscrit 10), de l'any 1407.
- b) Biblioteca de Catalunya (manuscrit 739), de l'any 1411.
- c) Biblioteca d'El Escorial (manuscrit R.I. 8), de l'any 1430.

Fàbules

Esop, Fedre, Avià i Ròmul

Són els principals reculls de faules d'origen grec i llatí⁷⁷. La Faula del llop i el lleó d'Eiximenis té semblances amb la d'Esop, però la conclusió moral i la trama no són la mateixa.

La faula de la cigala i la formiga apareix en un sermó de Vicent Ferrer després de resseguir les virtuts de les formigues segons algun bestiar:

Unde legitur quedam fabula: La cigala ja vehets que en l'estiu tots temps cante e garrule, e quan vench en l'ivern, no tingué què menjar. Ella anà a la formiga e demanà-li que li prestàs blat per amor de Déu, que pogués menjar, que gran fam havia, e la formiga respòs: "E què fés en l'estiu? Per què no n'apleguàs?". Ella respòs: "En l'estiu yo cantava e garrulava, e no n'ajustí", e la formiga rigué-sse'n, dient: "Comare, pus que en l'estiu cantàs, ballat en l'ivern", e no li'n donà

Vicent Ferrer, *Sermons* V, 60

El *Romulus* és una recopilació de faules d'origen grec. Eiximenis se'n serveix per a la faula de *El llop i la grua* i per a *El corb i la guineu* del Terç del Crestià⁷⁸.

---

⁷⁶ Prats 1982, 31. Andreu Pérez i Mingorance ha dedicat una tesi doctoral a la traducció catalana del *De Regimine*.

⁷⁷ Utilitzem l'edició castellana Fedro, Aviano, Rómulo. *Fábulas. Fábulas. Fábulas de Rómulo*. Madrid, Gredos, 2005.

⁷⁸ Citat en nota a *Faules i contes*, p. 118. i 144. La versió del *Romulus*, a l'edició citada, p. 325 i 330-331 respectivament. La primera de les fàbules prové de Fedre.

De tota manera, en moltes faules Eiximenis comença per les paraules “Diu lo fabulari ...”, cosa que fa pensar que utilitzava diversos fabularis o un que reunia altres faules a part de les del *Romulus*.

Vitae patrum

El ms. 810 de Montserrat conserva una versió catalana medieval de les Vitae Patrum, traduïda com *Lo libre de la vida e de les collacions dels sants pares*⁷⁹, text utilitzat en alguns sermons de Vicent Ferrer:

Sermons I,194: ermità que es troba amb una calavera i parla amb l'ànima del difunt.

Sermons II, 229: un religiós devot demana dolçors espirituals a Crist

Sermons III, 245: un ermità va a la ciutat per curar-se i té un fill amb una de les beguines que el cuidaven.

Sermons IV, 11: tres amics decideixen fer vida santa. Dos a la ciutat, un al desert.

Sermons IV, 19.: sobre sant Antoni

Sermons V, 8: història d'un dimoni que va a una boda i s'emporta tots els convidats a l'infern.

Sermons V, 103: exemple d'un home que no creia que la confessió pogués esborrar tots els seus pecats. Se li apareix Jesús i li diu que es confessi.

Els Disticha Catonis

Tot i que no siguin habituals, cal destacar les referències als *Disticha Cathonis*, dels quals es conserva una còpia (Tortosa, ms. 195, f. 1-12)⁸⁰. Entre els sermons inèdits n'hi ha una referència al sermó BC 479, f. 140r.:

interpone tuis interdum gaudia curis

que correspon a *Disticha*, III, 6.47. També apareixen en dos sermons de Vicent Ferrer:

---

⁷⁹ <<http://www.lluivives.com/FichaObra.html?Ref=15538&portal=119>>.

⁸⁰ Bayerri 1962, 350.

consciis ipse sibi de se putat omnia dici

que nocitura tenes, quamvis sint cara, relinque

Vicent Ferrer, *Darrera quaresma*, p. 464

Història scholàstica de Pere Comestor

Es troben referències tant en sermons de Vicent Ferrer com en sermons inèdits:

Diu lo maestre de les ystòries Scomestor, que Jerusalem, *antiquitus tempore Salvatoris*, ere així edificada: havie tres murades ...

Vicent Ferrer, *Sermons* II, 149

Diu lo mestre de les ystòries que Moysès ere bell infant, que tots los altes lo amaven per la sua bellesa, en encara no havie bondat, que ere chich.

Vicent Ferrer, *Sermons* III, 178

Mas per bé entendre açò, dir-vos he una bella ystòria que recite lo Mestre de les ystòries scolàstiques, de aquell Antípater que fopare del rey Alexandre...

Vicent Ferrer, *Sermons* VI, 30

que's lig en les Ystòries Scolàstiques *super Genesis II* (...)En aquella sopor que Déu mes en Adam com l'ach creat abans que formàs la fembra, la sua ànima fo en èxtasi arrapada en paradís. E aquí viu los sacrets celestials e fo inbuït de tota saviesa, e entre les altres coses fo-li revelada la incarnació del Fill de Déu e puy ell dix-ho a Sech, son fill.

ACB, 186-3, plec 2, 1r.

Bestiaris, lapidaris, herbaris

Seria possible trobar desenes de fragments de sermons basats en bestiaris. Serveixi com exemple un de Vicent Ferrer comparat amb el Bestiari inclòs al Tresor de Bruneto Latini.

Physiologus dicit quoniam aspis hanc habet naturam: si quando advenerit aliquis homo ad speluncam, ubi habitat aspis, et precantat eam omnibus carminibus, ut exeat de cavernis suis; illa vero, ne audiat vocem incantantis, ponit capud suum ad terram et unam quidem aurem premit in terram, alteram vero aurem de cauda sua obturat. Tales sunt istius mundi homines divites, qui unam quidem aurem suam deprimunt in terrenis desideriis, aliam vero, posterioribus peccatis suis peccata addentes, obturant; et ita fit ut non audiant vocem incantantis.

E sapiats que àspide porta en son cap la pus luent e preciosa pedra, que hom appelle corboncle; e quant l'encantador li vol lavar la pedra diu ses paraules, e quant la mala bèstia se n'apercep, fica la una de ses orelles en terra e l'altre clou ab sa coha, en manera que torna sorda e no hou les paraules dels conjurs.

Bruneto Latini, *Llibre del tresor*,
vol. II p. 47

“Estats axí com les serps.” ¿Quinya prudència han les serps? *Maxime aspis*, e los triaguers desigen-les e encanten-les per la malea, que si primerament no les encanten, no les poden haver. E què fa lo triaguer? Diu les paraules. E què fa la serp? Per ço que no la pugue encantar, pose la una orella en una pedra fermament, ab què la tanque, e pren la sua coa e met-la en l'altra orella. Enaxí que no hou les paraules de l'encantador, ans lo fa a treballar de bades. Veges quina prudència ha la serp.

Vicent Ferrer, *Sermons*, III, p. 57

El *De animalibus* d'Aristòtil és utilitzat per Vicent Ferrer⁸¹ en parlar del corb.

També fa referència a animals en altres ocasions:

La rabosa pose's e'l camí com a morta, e lo pescador haurà'n trobade una altra, e serà aquella mateixa, e dirà: “Més val que torno a l'altre”, e leixarà aquí lo peix, e ella menjar-lo s'ha e fugirà, e lo pescador no haurà peix ne raboses

Vicent Ferrer, *Sermons*, III, 194 i 196

ella vench a hun corral on havie bestiar, e lo pastor senti-la, e entreobrí les portes e dix: “Qui és axò?” Dix ella: “Yo só ca”. Diu lo pastor: “Vós podeu dir que sou ca, mas vós rabosa me semblau” (...)

Vicent Ferrer, *Sermons*, V, 60

El *De animalibus* d'Aristòtil s'adiu perfectament amb les necessitats dels sermons populars, i apareix en alguns dels sermons inèdits, com el *Leprosus veniens adorabunt eum*, ACA SC 62, 86v.

Dicit enim philosophos quod «ursi in yme abscondunt se in cavernis terre ex quo, oculi eorum ebetantur, et capud eorum gravatur et dolent»

i més endavant, al mateix sermó:

⁸¹ Vicent Ferrer, *Sermons* I, 20

Dicit enim Aristoteles quod es quidam animal quod aperit os, et intrantes
a viclere mundificant dentes cibantes se eorum sordibus

La importància dels bestiaris en la predicació queda evidenciada en la traducció del Bestiari toscà feta per un “frare de sant Fancesch”, potser a inicis de segle XIV⁸². També es troben herbaris en possessió de clergues⁸³.

Llibres ‘de ecclesiasticis officiis’

Tres són els llibres d’oficis divins que destaquen en el context català: Primer, la *Summa de ecclesiasticis officiis*, de Jean Belet⁸⁴. A Continuació, el *Rationale divinorum officiorum* del bisbe de Mende Guillaume Durand (c. 1230-1296)⁸⁵, que veiem ser objecte de compra-venda l’any 1361. Pere Canet, canonge de Barcelona en compra un exemplar a Dalmau Corona per 17 lliures⁸⁶. Finalment, el *Pastorale* de Francesc Eiximenis.

Textos astrològics

Fins i tot textos astrològics, teòricament tant llunyans de l’ortodòxia, apareixen en alguns sermons. El *De Vetula* fou escrita cap a 1259 i va passar per obra d’Ovidi, si bé actualment s’atribueix l’obra, tot i que amb dubtes, a Richard de Fournival.

L’obra ha estat editada dues vegades recentment⁸⁷ i apareix citada literalment en un sermó sobre l’anunciació al ms. BC479, f.112r. Concretament, en un intent de justificar l’any i mes del naixement de Jesús, es basa en raonaments astrològics i cita els versos 619-621 i 636-640 de la tercera part del llibre:

Mercurius, sicut in signo virginis, illic
Est eius domus, exaltatio triplicitasque
Per totum signum nec non et terminus eius (...)
Hec autem celi pars ascendebat in hora,
Qua cum Saturno Iovis est coniuncto facta

---

⁸² Cifuentes 2001, 275.

⁸³ Cifuentes 2001, 283.

⁸⁴ ed. H. Douteil, Turnhout, Brepols, CCCM, XLI, 1976

⁸⁵ Vid. Guillaume Durand, *Rationale*. L’exemplar de la Biblioteca Universitaria de Salamanca és consultable en línia a <http://hdl.handle.net/10366/83476>.

⁸⁶ Hernando, 1995, I, 345.

⁸⁷ Pseudi-Ovidi, *De vetula*. A més de la informació al pròleg de l’edició, vid. Robathan 1957.

Nuper significans sectam quia triplicitatem
Mutavere suam, nec non etiam prope punctum
Veris, ubi fieri coniuncto maxima posset.

Pseudo-Ovidi, *De Vetula*, p. 131-132

La cita del *De Vetula* al sermó s'afegeix a la ja coneguda del llibre tercer de *Les Corts generals de Jerusalem*, posada en boca de Juli Cèsar:

Yo he hoyit dir moltes laors de la sua Mare, e specialment a un mestre meu (in liº De Vetula), dient: «Iª verge molt bela e excel·lent és estada que ha concebut sens corrumptiment»

Corts Generals de Jerusalem, p. 38.

que es pot identificar amb el vers 708 de la mateixa tercera part:

ex incorruptis quoque nasci matre deceret.

Tot i no ser habituals, cites astrològiques es troben també en sermons de Vicent Ferrer:

E ja dien los filòsofs: “Minima steelarum fixarum, és major orbis terre firme”

Vicent Ferrer, *Sermons*, VI, 53

En aquel temps lo sol puge *per zodyacum*, e axí pugant, tire a ssi les vapors de la terra, car la terra se escalfa ara e bull e tramet en alt les vapors, e quan les vapors són altes en la regió migana, que és freda, com allí no·y ha reverberació dels raygs del sol, per ço en la terra les vapors se engrossexen e s'espessexen e·s gelen e tornen pedres.

Vicent Ferrer, *Sermons*, VI, 108.

Llibres històrics: La Història dels jueus de Flavi Josep

La Història dels jueus de Flavi Josep surt citada en el sermó III dels transcrits en apèndix, on podem llegir:

XLII après la passió vengueren Titus et Vespesià de Roma e destrouiren la ciutat de Jherusalem e prengueren infinits juheus, e segons que diu *Iosephus*, mataren·na mil milia en tan que dels caps dels morts feren mur entorn la ciutat.

ACB 186-3 plec 3, 2r.

Eiximenis com a font de sermons

En els sermons del fons de Sant Cugat de l'ACA hem trobat la influència del *Llibre dels àngels* (1392) i del *Pastorale* (1398) de Francesc Eiximenis, la qual

cosa posa la qüestió de l'atribució d'aquests sermons, tasca dificultada per la desaparició dels volums de sermons redactats pel mateix Eiximenis i la manca d'edicions d'obres eiximenianes.

La semblança entre els sermons i les dues obres citades, fa pensar que més que ser-ne una font, els sermons són una adaptació de les obres d'Eiximenis a la predicació, adaptació d'altra banda ben senzilla de fer.

La presència d'aquestes adaptacions de Francesc Eiximenis a Sant Cugat no estranya si es tenen en compte la situació de l'Església en aquells anys. A més de les habituals relacions culturals entre monestirs, tant Eiximenis com l'abat de Sant Cugat es trobaven a Perpinyà pel Concili de 1409, moment en el que Eiximenis és nomenat bisbe d'Elna i, malgrat la seva avançada edat, pogué predicar en algun moment, potser en presència d'algun monjo de Sant Cugat.

Tant cap la possibilitat que aquests sermons fossin reportacions o esquemes propers a Eiximenis com que sorgissin de la lectura de les seves obres, que ja feia entre deu i quinze anys que havien estat finalitzades. La importància d'atribuir els sermons a Eiximenis, però, és relativa, doncs el fet de no estar-ne segur no treu cap valor a la importància d'Eiximenis en el desenvolupament de la predicació en català.

Conclusió: Les fonts, la originalitat i els límits de l'ortodòxia

La recerca de fonts en els sermons transcrits evidencia la gran diversitat de fonts utilitzades, tant pel que fa a sermons escrits en llatí, que presenten més característiques de la cultura escrita (estructuració, registre formal...), com a als sermons escrits en català, que presenten més marques d'oralitat i registres col·loquials.

Entre les fonts més destacades (després de la Bíblia, evidentment), cal destacar el paper del *Manipulus florum* de Tomàs d'Hibernia, així com el recurs a la *Summa theologica* i a la *Cadena Aurea* de Sant Tomàs d'Aquino.

Aquests exemples porten a plantejar-se la funció de la cultura oral del moment en els sermons baixmedievals. Tot i que no es pot negar la influència de les devocions populars en altres àmbits de la religiositat del moment, els sermons

estudiats mostren que els continguts vehiculats pels sermons provenen sempre de fonts escrites i ortodoxes, si més no en el moment de l'elaboració dels sermons.

Un altre tema és el dels límits de l'ortodoxia a principis de segle XV. Com ha quedat mostrat, el recurs a enciclopèdies, florilegis i literatura clàssica i apòcrifa és abundant i àmpliament utilitzat en la predicació.

Pel que fa a la utilització dels apòcrifs en la predicació, aquesta havia estat ambigua de sempre⁸⁸. Són utilitzats, però, en poques ocasions, la qual cosa mostra que, tot i ser tolerats, només s'usaven quan els textos canònics eren insuficients. En el cas de ACB186-3, l'autor del sermó es veu obligat a escursar-se per la seva utilització: “tot i que és apòcrifa...”, que recorda al “emperò piadosament se creu per los feels” estudiat per Izquierdo⁸⁹.

L'inventari de llibres de la biblioteca dels dominics de Barcelona a finals de l'edat mitjana, aparegut en un registre notarial permet veure de prop els recursos de què disposaven els autors de sermons per produir textos persuasius per a la població. En aquest convent hi havia entre d'altres una *Cadena Aurea*, un *Alphabetum narrationum*, una Vida de Santa Caterina de Siena, uns sermons de Godofred de Bath (confós sovint amb Sant Agustí en època medieval) i unes “*distincciones cum concordancia edita a sancto Thoma*”, que viatjaven cap al convent de Cervera l'any 1423⁹⁰.

Aquest recurs a fonts escrites fa reflexionar sobre la minsa capacitat de creació dels autors de sermons. La còpia, traducció o adaptació de sermons anteriors o altres fonts redueix la llibertat de l'autor al mínim. La còpia arriba a ser de línies senceres, com en el cas del sermó BC 13r., en què es copia literalment el Comentari d'Hug de Sant Víctor a la Jerarquia Celestial de Dionís:

ignis est corpus spirituale, longe, excellencius et subtilius, omnibus aliis rebus corporalibus et naturae spirituali proximum ac per hoc effectum suum dissimilius cunctis aliis demonstrat. Ignis enim in omnibus est et per omnia clare se venit et ab omnibus non removetur, est tum occultus incognitus inmensurabilis, invisibilis quondam incorporeus potens ad accionem propriam mobilis. Tradens se omnibus quoquomodo aproximantibus monens universa se participantia renovancius omnium vere custos illuminacius cum circumvelatis splendoribus clarus, discretus, distinguens et resiliens deorsum pascens vel paciens et

---

⁸⁸ Per exemple vid. Ferreiro, 2005, 244.

⁸⁹ Izquierdo 1994.

⁹⁰ Perarnau 1980, 520-522.

surssum monens, acute means, excelssus, non recipiens ignominiam
minorationis super moncius comprehenssivus et mutativus, in se
revertens semper activus

BC 479, 13r.

Lògicament, el grau de literalitat disminueix quan els sermons guanyen en elements d'oralitat i en narrativitat, però fins i tot en aquests casos cal anar en compte, doncs l'ús de narrativitat no implica originalitat, ja que gairebé sempre els exemples són presos de reculls d'exemples o de sermons previs, com és el cas de l'acusació als apòstols d'anar beguts el dia de Pentecosta (SC62, 44r.-v.) , que ja hem vist que es troba en un sermó de Maurice de Sully⁹¹.

Estudiant els sermons en llengua materna del segle XIII, Michel Zink conclou i s'estranya que, en general, els autors de sermons es basen en autoritats, fan una mica de lloc als exemples, i eliminen el raonament com a mètode de desenvolupar els sermons, i contraposa un suposat "conservadurisme intel·lectual" al "progressisme" que suposa escriure els sermons en llengua vulgar⁹².

Més enllà de les valoracions subjectives sobre progressisme i conservadurisme, sembla que encara a principis de segle XV hi havia el mateix "respecte temerós" a l'autoritat i una certa por al raonament i a la creació. Cal admetre que el sermó popular medieval, tot i que pugui tenir elements literaris o humorístics, és un text basat en el repetició de continguts i no en la creació. Precisament aquesta dependència a la cultura escrita i la poca llibertat creativa, imposada per la por a l'error doctrinal, era un dels impediments fonamentals a la predicació d'aquesta època.

Una època amb un caràcter propi

La llista de les fonts trobades en els sermons donen evidència d'una diversitat important. Aquesta és una característica dels sermons anteriors a la impremta. Tot i que cal pensar que les col·leccions de sermons dels grans autors com Gregori o Agustí eren predicats sense modificacions, d'altres vegades els sermons eren elaborats pels mateixos predicadors. La subjecció a les fonts escrites que acabem

---

⁹¹ Robson 1952, 133-134.

⁹² Zink 1982, 329-330.

de comentar no impedia el recurs a una àmplia varietat de fonts i, per tant, una àmplia varietat de sermons⁹³.

Des de finals de segle XV, amb el control de les edicions impreses i encara més amb la restricció de fonts apòcrifes, llibres d'astronomia o medicina o fonts històriques decretada al Concili de Trento, la Bíblia va ser encara més fonamental per a la predicació moderna.

Al segle XIV, però, el concepte d'ortodòxia no era tan estricte. Hem vist com autors com Vicent Ferrer utilitza fonts condemnades a Trento. Si un dominic, confessor de papes amb tendències apocalíptiques utilitzava aquestes fonts, que no havia de fer un rector de parròquia que només volia fer comprendre millor les escriptures i fer que els feligresos duguessin una vida d'acord amb el cristianisme?

Certament la tendència a la teatralització podia portar a exageracions, però els rectors no devien estar tant preocupats per mantenir-se dins una estricta ortodòxia com per donar una resposta agradable i adaptada a les necessitats de la població i al seu nivell cultural. La barreja no és, generalment, un símptoma d'heterodòxia, sinó d'adaptació.

La manca de llibres en l'àmbit parroquial, fa pensar que l'origen dels sermons escrits en català, fins i tot dels més adaptats a la narrativitat que demanen els auditoris populars, eren les catedrals o els monestirs, on veraders especialistes, en contacte tant amb la cultura escrita necessària per garantir l'ortodòxia dels sermons, com amb el llenguatge i la narrativitat populars, podien donar aquest difícil pas i podien garantir el compromís entre ortodòxia i persuasió.

La migradesa de sermons escrits en català d'aquesta època pot ser un símptoma de la dificultat d'aquest equilibri entre persuasió i ortodòxia i l'escassetat d'aquests 'amfibis culturals', però també cal destacar que el mateix fet que apareguin sermons escrits en català és en el fons un símptoma que, des de finals de segle XIV, la predicació estava millorant en aquest difícil procés.

---

⁹³ Eisenstein 1980, 365, recorda com a l'època d'Erasme, el fet d'utilitzar la Bíblia com a font directa per fer sermons no estava generalitzada. Ibid., p. 546: " a lively anecdotal style was increasingly cultivated when composing sermons designed to keep congregations awake"

Encara un altre factor havia de complicar les coses en aquests anys. A Catalunya, s'ha parlat sovint d'una 'època d'incredulitat' o d'un 'primer humanisme' a principis de segle XV. Cal recordar, però, que són els mateixos anys en què Vicent Ferrer aixecava passions predicant la fi del món mentre era seguit per una bona colla de flagel·lants que preferien anar avançant els càstigs de l'infern o del purgatori i purificar-se a base de fuetades.

L'aparició de sermons narratius escrits en català és un símptoma d'aquest procés de millora de la predicació. Una sèrie de fets històrics, però, aturarien aquest procés: la guerra civil catalana, la unió dinàstica, l'entrada de la Inquisició moderna i l'arribada de la impremta. Entre 1400 i 1460 personatges com Vicent Ferrer, Francesc Eiximenis, Antoni Canals, Bernat Metge o Ausiàs March... s'oposen i complementen per formar una època amb ànima pròpia.

10. Conclusions

En aquest estudi s'ha intentat contextualitzar la predicació baixmedieval en català dins una societat pluricultural en què l'església pretenia dirigir la vida de la població a partir de determinats models de comportament. Tot i que aquesta voluntat de dirigir els comportaments ja existia des dels inicis del cristianisme, és a finals de segles XII, com a resposta a l'aparició i extensió d'una religiositat basada en la interpretació individual de les escriptures i en la relació directa amb la divinitat, quan l'Església inicia un procés de purificació i estandarització dels comportaments de la població.

Aquest procés de control de comportaments, valors i creences no era únicament un procés de dalt cap a baix o de repressió. Admetia continguts que provenien de molts diversos orígens socials. Al mateix temps que hi havia una transmissió "de dalt a baix" hi hagué una altra "de baix a dalt": processons, devocions a la Creu i al nom de Jesús, la devoció a la Immaculada Concepció de Maria, la creació de confraries religioses, el naixement dels goigs... formen part d'un 'cristianisme popular' que s'expandí a finals de l'edat mitjana.

Una de les primeres qüestions que es plantegen en revisar la predicació baixmedieval en català és la manca de sermons redactats en català entre Organyà i Tortosa (escrites entorn l'any 1200) i els sermons de Vicent Ferrer (predicats entre 1400 i 1419), tret d'alguns sermons de Ramon Llull. Tots els especialistes creuen que els sermons, si més no els predicats a auditoris laics, eren predicats en llengua romanç o en la barreja llatí – romanç que apareix en alguns dels sermons estudiats en aquest treball. El manteniment de la redacció de sermons en romanç creava, no obstant, importants dificultats en la predicació als laics.

Diverses poden ser les explicacions a l'absència de sermons en català als segles XIII i XIV. En primer lloc, la destrucció dels suports descriptura, probablement més fràgils en el cas dels sermons escrits per a ser predicats a auditoris laics (plecs solts, quaderns d'ús personal, com és el cas dels plecs de sermons de l'ACB). A més, cal admetre la possibilitat d'un menor grau de predicació respecte a altres àmbits lingüístics i que la predicació no arrelés a Catalunya com en altres àmbits lingüístics. La manca de referències a sermonaris en les visites pastorals, de traduccions de sermons llatins i de sermons originals en

català, la deficient formació del clergat o una comparació amb altres àmbits lingüístics són arguments que recolzarien aquesta teoria, d'altra banda impossible de quantificar.

Dos arguments més justificarien l'absència de sermons escrits en llengua vulgar: la voluntat de mantenir el control sobre l'ortodòxia dels continguts i la sacralització del llatí com a llengua vehicular de la religió cristiana.

A més d'aquests arguments, la predicació a l'àmbit lingüístic català presenta peculiaretats respecte altres àmbits lingüístics. La incorporació del regne de València va demanar molts esforços, especialment per part dels dominics, adreçats a l'aprenentatge de l'àrab i a la cristianització de la comunitat musulmana. D'altra banda, es van haver de dedicar esforços per controlar l'extensió del catarisme a la zona nord de Catalunya, i es va donar molta importància a la predicació als jueus. En alguns d'aquests casos, la predicació va ajudar a que es traspassés la línia que separa la persuasió i la conversió voluntària de la violència i la conversió forçosa.

L'atenció dedicada a musulmans, jueus i heretges va restar empenya a la funció teòricament principal de la predicació: la *cura animarum* dels fidels cristians. A més, cal admetre que malgrat que teòricament era un objectiu principal, la predicació va quedar en segon terme davant altres prioritats com la confessió i la penitència. D'aquí que les referències a la predicació siguin escasses en els textos catequètics conservats.

Altres problemes com la manca de formació del clergat, un possible abandó de l'obligació per part dels rectors o la limitació del recurs a l'humor dificultaven encara més la consecució dels objectius moralitzadors de la predicació.

Això no vol dir que no es prediqués. Les notícies recollides mostren una activa predicació, especialment a partir de la segona meitat del segle XIII. En aquest sentit, la traducció de fragments bíblics i textos doctrinals que apareixen als sermons revelen la funció catequètica dels sermons.

Les tècniques utilitzades per aquest adoctrinament van ser diverses: des de la traducció literal o adaptació d'obres teològiques, inclosa la Bíblia, la creació de sermons narratius i para-teatral, el recurs a exemples o la cita d'una gran

diversitat de fonts menys ortodoxes (obres clàssiques, llegendes apòcrifes, llibres de medicina i astrologia...), la predicació dels segles XIV i XV presenta una àmplia diversitat de tècniques que buscaven millorar el comportament de la població alhora que els ensenyaven doctrina. Al mateix temps, la predicació vehiculava continguts científics, discussions doctrinals (Concepció de Maria) i fins i tot polítiques (com l'abandó de l'obediència avinyonesa). En alguns moments, tot i que sigui poc habitual, la predicació podia vincular continguts de crítica i revolta social.

La sensació general, però, és que, malgrat els avenços incontestables, la predicació no era capaç d'evitar una sèrie de comportaments considerats heterodoxos. L'ortodòxia s'estenia entre diversos grups socials, especialment a les ciutats, mentre convivia amb pràctiques com l'endevinació o la medicina tradicional i la difusió d'una religiositat basada en l'evangelisme, que incloïa el tercer ordre dels franciscans, beguins, donats i part de la família reial, amb influència de personatges d'alta formació acadèmica com Ramon Llull i Arnau de Vilanova.

Més enllà de les funcions religioses, la predicació encara havia d'assumir altres funcions socials: apaivagar bandositats, demanar almoïna per la construcció d'edificis o pel manteniment d'ordres mendicants a canvi d'indulgències o cridar a la guerra santa contra els infidels.

Tota aquesta diversitat de funcions va fer que el sermó només aconseguís els objectius marcats per l'església en determinats àmbits i grups socials. En la resta, la predicació aconseguia transformar les formes de vida de la població només de forma superficial.

A les ciutats, la major freqüència de predicació i la proximitat de la jerarquia eclesiàstica feia que la realitat s'acostés més a l'ortodòxia. Els mercaders, per exemple, compensaven el recurs a la usura i el crèdit amb una religiositat cada vegada més d'acord amb l'ortodòxia. Algunes dones de la noblesa, al seu temps, donen mostra de devoció profunda. Valguin els exemples de Sança Ximenis de Cabrera, mecenes a la catedral de Barcelona, o de Sibil·la de Pallars.

La situació interna de l'església no ajudava gaire a l'èxit en la predicació. La crisi que representaren els períodes d'Avinyó i el Cisma van desprestigiar la institució en un moment de màxima necessitat espiritual de la població. En aquest context, els ordres mendicants, i en especial alguns predicadors carismàtics, que arribaven a ser considerats sants en vida, van recollir el paper de guia espiritual de la societat.

La diversitat de funcions de sermó es reflecteix en la varietat tipològica. El sermó heterodox o clarament herètic, es deixa veure amb dificultats. Només en tenim referència en casos de persecució inquisitorial com la de Francesc Batlle o l'eremita Alfons Oller. Una altra tipologia minoritària de sermó és el sermó de revolta social. Tant d'uns com d'altres ens n'han arribat algunes referències, però cap sermó escrit.

Dues tipologies més de sermó que cal diferenciar són el sermó antijueu i el sermó predicat a jueus. Els primers, com els de Pere Dezquo a Cervera l'any 1346, eren predicats a cristians. Dels segons, predicats a jueus, no ens en han arribat exemples, però la nòmina de predicadors als jueus de Cervera ens dóna una clara mostra de la insistència i la importància d'aquest tipus de sermó. Molts d'aquests predicadors eren conversos que rebien una autorització reial per a predicar.

Pel que fa als sermons predicats a cristians, trobem, a camí entre els segles XIV i XV, una tipologia de sermó ben adaptat a auditoris populars. Es tracta d'un sermó amb continguts narratius, fins i tot amb fragments dialogats que l'acostaven al gènere teatral, escrit (quan s'escrivia) majoritàriament en llengua materna i que utilitzava diversos recursos retòrics per captar l'atenció i persuadir l'auditori. La narració es basa més en episodis bíblics o apòcrifs que en *exemplae*, tot i que aquests abundin en textos para-homilètics, com algunes obres de Francesc Eiximenis. A més, aquests sermons populars traduïen els textos llatins, que podien anar des de la Bíblia fins a llibres de medicina i astrologia, passant per evangelis apòcrifs, proverbis llatins, textos historiogràfics, filòsofs clàssics, enciclopèdies, bestiari o florilegis, acomplint així una importantíssima funció de transmissió de coneixements.

En relació a aquesta transmissió de continguts, el cristianisme acceptava, ni que fos *de facto*, el recurs a fonts que més endavant quedarien fora de

l'ortodòxia, com els evangelis apòcrifs o a altres històries apòcrifes, com mostra la història del triple casament de santa Anna i la seva múltiple descendència o Parentela de Maria, que es troba tant en sermons anònims, en sermons de Vicent Ferrer, en algunes representacions iconogràfiques i en literatura religiosa. El concili de Trento representaria un fre per aquest recurs a continguts apòcrifs tant en l'art com en la predicació, però sense aturar-lo mai definitivament.

Seria un error, però, creure que aquesta tipologia de sermó és obra del baix clergat. La diversitat de fonts utilitzades mostra com la predicació és basa en una sòlida formació acadèmica i un ampli recurs a la cultura escrita. La traducció o creació de diàlegs teatrals fan pensar en clergues amb una sòlida formació, però tolerants amb fonts poc ortodoxes i capaços de transmetre una pietat senzilla, normes d'actuació concretes a la població i d'adequar els sermons a la realitat cultural de la població.

Aquesta predicació popular formava part d'un cristianisme menys centrat en la puresa, la por al Judici Final i la cerca de l'estricta ortodòxia, i més centrat en els comportaments, en la vida diària i en donar respostes a les qüestions que preocupaven la població i oferir esperança en els moments de les grans crisis. És aquesta tipologia de sermó, amb fortes barreges d'elements ortodoxos i apòcrifs, llegendes, humor, diàlegs, narracions, traduccions de llibres llatins, *exemplae* i doctrina, el que va modificar, lentament, el comportament de la població.

Aquesta predicació popular es caracteritzava també, pel domini de la narrativitat sobre l'estructura i per no recórrer de forma habitual a la por com a estratègia de persuasió. En aquest sentit, no apareix en els sermons estudiats el mil·lenarisme dels sermons de Vicent Ferrer, cosa que fa reflexionar sobre la representativitat dels seus sermons com a paradigma de la predicació baixmedieval. La formació filosòfica i teològica de l'autor, la seva visió apocalíptica i el seu carisma fan d'ell una excepció més que una norma. La seva empremta, tot i que fonamental a nivell literari, és més dubtosa a nivell de reforma dels comportaments. Per reformar amb profunditat les conductes de la població calia una educació continuada, uns catecismes, una formació adequada de clergues... que tot just s'estaven començant a crear al segle XV.

D'altra banda, tampoc es troba una tipologia de sermó legitimador de l'ordre social, que busca l'immobilisme social i "la imposició de la cultura

dominant”. Com a molt, hi ha un sermó que pretén la reforma dels comportament de tota la societat, incloent la jerarquia eclesiàstica i fins i tot la monarquia. En aquest espai se situen els sermons de Vicent Ferrer.

Altres factors, a més dels esmentats, feien que la reforma dels comportaments avancés massa lentament pels objectius de l'Església: la baixa formació doctrinal del poble i del clergat, la manca d'una bona xarxa d'escoles i de catequesis, un cert laxisme en la funció repressora de la jerarquia, una ortodòxia encara poc definida i menys estricta que la definida a Trento, una probable voluntat de la població de viure al marge de les normes eclesiàstiques, la crítica social a les classes altes i a l'església, un inestable equilibri entre por i misericòrdia en el missatge oficial, etc.

La modificació gradual dels comportaments i les creences de la població va unit a l'extensió d'una mentalitat alfabetitzada entre la població. La posició de l'església en aquest sentit és peculiar: intenta inculcar algunes característiques de la cultura escrita en les mentalitats populars, però sense promoure l'alfabetització de la població.

La cultura escrita alfabetitzada occidental va lligada a l'ús de la lògica aristotèlica i al refús a l'ambivalència dels significats. Amb el pas del temps, la cultura escrita cristiana, a més, va anar refusant l'ús de fonts heterodoxes i apòcrifes, va restringir els límits de l'ortodòxia, va marcar els límits entre allò sagrat i allò profà, va afavorir uns determinants comportaments gestuals i, per sobre de tot, va conformar la memòria individual com un registre en què cada individu escrivia els seus records, donava entitat i coherència als seus actes, configurava la seva vida com un relat i hi aplicava els criteris morals per determinar quins pecats havia de confessar. El paper de la predicació i la confessió en aquest procés van ser fonamentals.

El sermó era, per tant, més i menys que una eina en el procés de cristianització de costums. Més, perquè vehiculava continguts que no s'adequaven als objectius de la jerarquia. Menys, perquè els elaboradors de sermons no tenien ni la formació ni la voluntat de portar a termes l'estricta programa de reforma pretès des del capdamunt de l'Església.

Malgrat l'aparició i extensió de grups devots, la societat baixmedieval mantenia amplis espais de llibertat o, simplement, vivia al marge de les indicacions oficials, que de vegades ja els arribaven molt diluïdes. Només en casos extrems, la visita de predicadors carismàtics feia que la societat s'unís entorn aquest catalitzadors socials i acceptés un *mea culpa* alliberador. Després, poc a poc, les coses tornaven a la quotidianitat.

L'església no va poder monopolitzar ni la cultura escrita (hi havia grups lletrats amb tendències heterodoxes, ...) ni la cultura oral. Es va quedar en un entremig, en un intent de controlar-ho tot que, malgrat els esforços duts a terme i els èxits parcials, no acabava de funcionar o no anava tant ràpid com es pretenia. Cap a mitjans segle XV, en vista de la manca d'èxit, es comencà a optar per solucions cada vegades més violentes: crema de llibres, enduriment dels judicis religiosos, inici de la persecució de la bruixeria...

A més de les mancances tecnològiques i de control, el fracàs relatiu del procés de purificació va ser degut a la diversitat de tradicions que convivien en època medieval: al camp, a la ciutat, entre homes i dones, rics i pobres, cristians, jueus, musulmans, conversos, lletrats i analfabets, laics i clergues, heretges i ortodoxos... Tot i compartir certs elements comuns i una lenta convergència cap a l'ortodòxia, la diversitat d'interpretacions i modes de vida continuava essent la característica fonamental. Només a finals del segle XV, el cristianisme intransigent, que ja a finals del XIV havia provocat episodis com els atacs als calls jueus de 1391, donà un pas endavant, malgrat les resistències de part de la societat, amb l'arribada de la Inquisició reial i l'expulsió o conversió de les minories religioses.

La predicació baixmedieval va tenir un paper important en la creació d'un ambient de violència envers les minories religioses i les desviacions de pensament. Per arribar a situacions com les persecucions de 1391, va caldre decennis de predicacions, acusacions d'assassinats, invencions d'*exemplae*, encàrrec i elaboració d'obres d'art, creació d'un arquetip negatiu de jueu... La crisi demogràfica i econòmica, tot i ser important, no va ser sinó el desencadenant de la persecució.

La violència antisemita no va ser només un brot excepcional de la violència popular que es manifestava periòdicament en forma de revoltes o atacs a

les minories. Sense uns creadors de continguts antijueus, uns mecenes que demanessin determinades obres d'art, sense pintors que acceptessin dibuixar-los i sense predicadors que divulgessin la maldat dels jueus o que fessin dependre la crisi econòmica dels jueus, els atacs no s'haguessin produït.

Trobar els mecanismes que expliquen els fets històrics no és el mateix que explicar-ne les causes. Triar dirigir una societat cap a la intolerància, l'exclusió de les minories, l'assassinat i l'expulsió, és un fet conscient. La pintura, els sermons, els *exemplae*... no són les causes de la persecució, sinó els instruments. Es pot acceptar que arrelés la creença que els mals de la societat eren la causa dels mals demogràfics i econòmics, i que només la purificació de la societat apaivagaria l'ira divina, però les acusacions fetes a les minories dels mals van més enllà d'una simple purificació, i entren en el terreny del desviament de responsabilitats pel mal funcionament de la societat i l'economia, per la injustificada acumulació de riqueses en època de crisis. La voluntat de mantenir els privilegis i monopolis culturals i econòmics de què gaudien els estaments privilegiats o, simplement, la decisió conscient d'eradicar tot aquell que no seguís l'ortodòxia marcada des dels estaments polític-religiosos estan darrera la radicalització de la predicació.

Un cop el radicalisme hagué triomfat, l'Església es dotà de mecanismes i tecnologia més eficients per controlar la societat (xarxa d'escoles, seminaris, catecismes més ben elaborats, impremta...) i s'alià amb el poder polític. S'inicià així un nou període que demana uns criteris interpretatius diferents als proposats aquí. El control social millorà, però la sensació que els canvis seguien essent superficials reapareix en els estudis sobre la predicació posterior al període medieval:

Creemos que debía de existir un divorcio evidente entre las exigencias morales del clero y el sentimiento de culpabilidad de las personas, la cual sólo se manifestaría de una manera sincera, pero circunstancial, en ocasion de las campañas evangelizadoras de los misioneros apostólicos. Fuera de este tiempo de reflexión penitencial religiosa, los antiguos comportamientos que los predicadores se habían esforzado en reformar no habrían cambiado sustancialmente. (...) Un porcentaje nada despreciable de la población europea no habría interiorizado los sentimientos de culpa que la Iglesia inculcaba a las masas por medio de la predicación y la catequesis

Gelaberto 2007, 444-445

Pudiera parecer que las predicaciones marcan profundamente a la gente del siglo diecisiete y que el dirigismo de la predicación encauza su comportamiento. Nada menos real. (...) El pueblo queda conmovido pero no totalmente convencido y sus conductas no varían substancialmente.

(...) Pretender demostrar, amparado en la literatura sermonaria, que el miedo invade a la gente de este siglo y que desde ahí, únicamente, se canalizan conductas y se dirigen comportamientos, parece por lo menos exagerado, si se tienen en cuenta sus comportamientos cotidianos, desarraigados, mas de lo que se pudiera pensar, del acontecimiento religioso.

Núñez Beltrán 2000, 49

En qualsevol cas, la predicació baixmedieval catalana mostra (malgrat l'obligada migradesa dels sermons inèdits estudiats aquí), amb totes les seves contradiccions, una formidable riquesa i diversitat de tècniques encaminades a la millora moral de la població. L'evolució posterior de la predicació va restringir la llibertat d'acció per part dels autors de sermons. Tant de bo que aquest estudi animi la investigació sobre la predicació del període previ a l'aparició de la impremta, un període amb caràcter propi que convé valorar i estudiar en profunditat.

Epíleg

Ja hem dit des d'un començament que el propòsit d'aquest estudi no era en cap cas l'exhaustivitat sobre la predicació en català a la baixa edat mitjana. La manca d'una tradició sobre el tema i les limitacions de qui això escriu ho han impedit. Per fer un estudi més aprofundit de la predicació catalana baixmedieval caldria emprendre una sèrie de tasques, que desitjo que aquest estudi encoratgi. En concret, l'estudi dels següents manuscrits sembla prioritari:

- De Bernat Oller, estudi dels manuscrits de València (catedral, ms. 215, f. 72rb-78vb, 105ra-113rb), Tortosa (catedral, ms. 96) i Viena (BN 4151; Heilingenkreuz, StB. 143, f. 188-190 i 212-217).
- De Joan d'Aragó, estudi del *Liber contionum* de la catedral de València i del manuscrit de Paris, BNF, lat. 2134.
- De Bartomeu Catany les *Homiliae et sermones multiplices pro universis anni diebus in quibus praedicari solet*) i els *Sermones dominicales totius anni* (Bib. Prov mallorca Man. 25-26).
- De Joan Gimeno, les *Homiliae et sermones mutiplicis pro universas anni diebus*. (Bib. Púb. de Mallorca).
- De Sanç Porta, estudi dels manuscrits 244 i 269 de la catedral de Valencia i Burgo de Osma, així com de l'obra impresa.
- Edició dels sermons de Felip de Malla, BC 466 i Montserrat, ms. 1112.
- Estudi els sermons mallorquins del manuscrits Torcaz II.

Apèndix

Criteris de transcripció dels textos:

- Es desenvolupen les abreviatures i es punctua el text.
- S'accentua segons la normativa actual. Es consideren diacrítics les formes medievals que es poden confondre amb paraules actuals, i com a tals s'accentuen (él, éls).
- Les cites localitzades es transcriuen entre cometes baixes.
- Es transcriuen els fragments llatins en lletra cursiva i els catalans en no cursiva.
- Es normalitza l'ús de l'apòstrof. Es deixa el punt volat per aquells casos en què no és possible usar l'apòstrof, o que correspon a la pèrdua de vocal en la segona paraula (nols > no·ls, quel > que·l).
- Els números es mantenen els del text, tot i que de vegades es barreja numeració romana i àrabiga amb nombres escrits.
- Es mantenen les consonants dobles. En el cas de la 'll', es transcriu 'l·l' quan correspon.
- Es regularitzen les majúscules.
- Signes:

[...]	espai en blanc deixat per l'escriba, forats al paper, taques, tinta esvanida... Indicat en nota al peu.
[aaaaa]	llacuna restablerta.
:	Davant cites textuais i traduccions de fragments llatins al català.
« »	Cites textuais, ja siguin bíbliques o d'altres fonts.
“ ”	Fragments orals dins el sermó, sovint traduccions de la Bíblia o diàlegs posats en boca d'algun personatge.
‘ ’	Origen etimològic de paraules.

- Alternances consonàntiques:
  - u/v es regularitza sempre en 'u' (semi)consonant..
  - i/j En llatí, es transcriu 'i' (Ihesus > Ihesus). En català, es regularitza quan indica el so [j]. (Iesus>Jesús).
  - c/t Es transcriu 'c' en català, 't' en llatí.
- Per possibilitar els estudis lingüístics, no es regularitzen els següents sons:
  - [z], quan apareix amb les grafies c, ç (ço, açò, daçús).
  - [ʒ] i [dʒ], quan apareixen amb les grafies g, j, y (dicmenya, manyat), i dy (lenguadya, viadya).
  - [ʎ], quan apareix amb les grafies y/l (vermeyl).
  - [k], quan apareix amb les grafies c, cc (peccadós), ch (poch, foch, cechs).

Finalment, donada la importància de les edicions digitals de fonts, he inclòs els enllaços a les edicions digitals que considero més fiables. En aquests casos, en la versió digital d'aquesta tesis es podrà clicar el senyal , que porta al fragment corresponent.

I

Barcelona, Arxiu de la Catedral, cod. 186-3, plec 2, 1r.

Ihesus

*Ubi est qui natus est rex iudeorum?*¹. *Matheus II et cetera.*

L'enteniment de les paraules per mi a vosaltres proposades és aquest: Hon és lo rey dels juheus qui és nat? E són paraules que dixeren aquels III reys qui vengueren d'Orient en Judea per adorar Jhesucrist fill de² Déu gloriós. E dretament podien-los bé dir, atanent e considerant en aquest reverent infant Jhesús la sua:

Excel·lència e la
Sua gran clemència

De la excel·lència apar, car los III reys estimaven e creyen que aquest infant novellament nat havia excelència de la divinal magestat, era incomutable, e Déu eternal, segons que açò-s pot mostrar per una³

piadosa ystòria
nobla prophecia
meravellosa experiència e
spiritual reverència

De primo, segons que-s lig en les Ystòries Scolàstiques *super Genesis II*, concordant ab Johan Crisòstom *super Matheum*. 2^a, e en lo evangeli de Nichode[m]⁴us, bé que sie apòcrif, emperò és piadosa ystòria: en aquella sopor que Dèu mes en Adam com l'ach creat, abans que formàs la fembra, la sua ànima fo en èxtasi arrapada en paradís. E aquí viu los sacrets celestials⁵ e fo inbut de tota saviesa, e entre les altres coses fo-li revelada la incarnació del Fill de Déu e puys ell dix-ho a Sech, son fill. E noresmenys sa lig en lo evangeli de Nichodemus, bé que sia apòcrif, que com Adam fo bé veyl e malalt, tramés Sech, son fill, a paradís terrenal per haver del oli de misericòrdia, que Déu li havia promès. E com ell fos a la porta de paradís e ploràs e pregàs Déu, aparech-li l'àngel sent Miquel e dix-li: "Sech, no vuller plorar, ne per açò Déu pregar, car ton pare no pot haver del oli de misericòrdia fins que Déu sa sia fet hom, e batajat en flom Jordà, e finalment sia mort e recuscitat. E ab ell ton pare recussitarà ab los altres amichs de Déu. E Déu dar-li ha del oli de misericòrdia, so és, paradís celestial, per lo qual és creat".⁶ Aquestes paraules revellà Adam a sos fills. E per consagüent, aquels als vinents, e vench fins a Nohé e a sos fills. E après del diluvi, Nohé e sos fills recontaren-ho als dexendants d'els e vench fins a oreylls de aquests III reys. E ells, que eren grans prínceps e filòsofs, vehent tot lo món ésser mal regit, desigant que fos reformat, speraven aquest infant Jhesús que devia ésser Déu e home, per lo qual sabien bé que-l món seria reparat e restaurat⁷. E aquesta és la piadosa ystòria. Après havien una nobla prophecia de Balaam, qui era antich de lur linatge e bé que fos mal hom e reprovat quant a la sua vida, emperò fou propheta en algunes coses bo e vertader⁸ e propheta d'equest aveniment, *Numeri XXIII: «Orienter stella ex Iacob et consurget virga ex Israel et percuciet duces Moab et vastabit filios Seth⁹»*: una virga se levaria en Israel, e aquesta, segons los doctós, és la Verge Maria, del linatge de Jacob, de la qual exiria una stela, ço és, Jhesuchrist nostro Salvador, qui abatria los ducs de Moab, ço és, tots los demonis, e destroniria los fills de Seth. Tots los fills de Chaim moriren en lo diluvi. Nohé, qui restaurà, fou del linatge de Seth, e

¹ Mt. 2, 2. | ² *Segueix de repetit.* | ³ *Segueix e que aguessen tal és, e açò pot sa mostrar, sense relació amb el text.* | ⁴ *manca.* | ⁵ *Segueix e entre les ratllat.* | ⁶ *Segueix a ratllat.* | ⁷ fins aquí el fragment corresponent a *Historia scholastica*, Historia libri genesis, cap. XVI. PL 198, 1070a. (CCCM 191). |

⁸ vertader, *afegit sobre la línia.* | ⁹ Num. 24, 17.

con vench aquest infant Jhesús destruï e regirà tot l'umenal linatge que vivia en carnal enteniment, e aquells que-ll volgeren seguir, feu-los tots spirituals, e aquells que romanen en lur carnalitat, finalment destruu-los e don-los dampnació, e per aquesta prophècia havien motiu los III reys de sperar aquest excel·lent e gloriós infant.

Après, per meravellosa experiència, segons que diu Johanès Crisostomus, per la prophècia de Balaam sa triaren XII grans filòsofs, e tots anys pujaven en lo munt Victorial, que és là en Orient, e segons lur costum levaven-sa netament e pregaven Déu¹⁰ III jorns que-ls mostràs aquesta stella, e era axí que si un d'èls moria, son fill¹¹: o lo pus proisma succeïa en loch lur. Esdevench-sa que per aytal jorn com fo la Nativitat de Jhesucrist, stant aquests en lo dit mont, aparech-los una stella novellament creada, bax situada, pus resplendent que les altres, e al mig havia un graciós infant ab una creu d'or al front, e dix-los: "anats an Judea, car lo Rey de Glòria que sperats és nat". E per la experiència meravellosa d'aquesta stella los reys ageren moviment a cercar lo Salvador Jesús qui era nat¹¹. De quarto, aquests III reys adoraren Jhesucrist. Per ço dixeren: «*Ubi est*» etcetera usque *ibi* «*et venimus adorare eum*»¹². Segons que diu sent Agostí, molts reys havia en Israel e naguns no adoraren Jhesucrist.¹³ Con vench, doncs que aquests venguessen dell cap del món per adorar-lo? No és versemblant que tan delicats hòmens e tan solempnes con ells eren fossen venguts de tan longues terres ab tants trebayls e tantes despeses per adorar Jhesucrist si solament creguessen ell ésser rey de Israel. Més per tal com estimaven que era Déu vertader, vengueren e adoraren-lo, e com sa diu aquell doctor Remigius: «*Soli Deo pertinet adorare*»¹⁴. E per tal canta la esgléya I ymno¹⁵: «*Ibant magi quam vide[r]ant stellam sequentes previam lumen requirunt lumine Deum fatentur munere*»¹⁶ et cetera. Altre loch: «*Ab oriente venerunt magi in Betleem adorare Dominum et apertis thesauris suis preciosa munera abtulerunt: aurum sicut regi magno, thus sicut Deo vero, mirram supulture eius*»¹⁷. Bona rahó havien doncs aquests reys de cercar e demanar hon era nat aquest infant Jesús, car¹⁸ creyen fermament ell ésser Déu vertader e glòria lur, e en açò-ns excita lo propheta Ysaïes com nos diu en la primera part de la epístola: «*Surge illuminare Iherusalem, quia venit lumen tuum et gloria Domini super te orta est*»¹⁹ I *filius Dei in carne natus et nobis visibiliter ostensus. Clama igitur, e dich illi, canticorum primo: «Indica mihi ubi pascas, ubi cubes*»²⁰, quia: «*Quemdadmodum desiderat servum ad fontes aquarum*»²¹ et cetera, scribitur in Psalmus. Exemplo istorum magorum et cetera. Et hoc de primo.

*De secundo*²². Atanent aquests reys a la gran clemència d'aquest gloriós infant, creyen que era Déu vertader, e per ço-l cercaven ab gran diligència. Sabets bé que abans que aquest infant nasqués tot l'umenal linatge, no solament en esta vida, més encara après la mort, era opremut e detengut per lo demoni. E per tal, conplanyent-sa lo propheta David en persona de tuyt, cridava a Déu dient: «*Ubi sunt misericordie tue antique, Domine?*»²³, «*Nunquid vane constituisti filios hominum*»²⁴ et «*Que utilitas in sanguine meo dum descendo in corrupcione?*»²⁵. No fo nagú dels pares antichs que per dignitat ne noblesa de virtuts pogués squivar aquesta captivitat. *igitur* pujar a paradís. Ne Adam per la sua dignitat, que era primer creat, ne Abel²⁶ per lo seu martiri reverencial, ne Nohé per lo seu gran trebayl, ne Abram per la sua ardent fe, ne Moysès per la gran amistat que havia ab Déu, ne David per la sua devoció, ne sent Johan Bartista per la sua preeminència e clara demostració, car ab lo dit seu mostrà Jesuchrist: «*Ecce agnus Dei*»²⁷ et cetera. Naguns d'aquests no foren dignes. Covench que-l infant Jesús, ab la sua gran clemència e pietat, se entreposàs entre Déu lo Pare e²⁸ l'umenal linatge. Sinó, tots eren perduts. Per ço, diu sent Pau *ad Titum III*²⁸: «*Eramus nos aliquando insipientes et odibiles cum autem apparuit benignitas et humanitas salvatoris nostri Dei non ex operibus iustitie que fecimus nos, sed secundum suam misericordiam, salvos nos fecit per lavacrum regenerationes*»²⁹. Él trencà les presons infernals, saltà la captivitat e obrí les portes de paradís: «*Tu devicto mortis aculeo*

¹⁰ segueix que-ls ratllat. | ¹¹ *Legenda*, Maggioni, 133-134; *PG*, LVI, 637-638; | ¹² Mt. 2, 2. | ¹³ *Ratllat* que. | ¹⁴ *Cita no localitzada*. | ¹⁵ I ymno, *afegit sobre la línia*. | ¹⁶ *Himne crudelis Herodes* del dissabte de l'octava d'Epifania. | ¹⁷ *Antifona del segon dia de l'octava d'Epifania*. | ¹⁸ *Segueix ratllat, il·legible*. | ¹⁹ Is. 60, 1. | ²⁰ Cant. 1, 6. | ²¹ Ps. 41, 2. *Vulg. cervum enlloc de servum*. | ²² *al marge, secundo*. | ²³ Ps. 88,50. | ²⁴ Ps. 88, 48. | ²⁵ Ps. 30, 10. | ²⁶ *Segueix qui se ratllat*. | ²⁷ Io. 1,29. | ²⁸ *Segueix nos ratllat*. | ²⁹ Tit. 3, 3-5. |

*aperuisti credentibus regna celorum*³⁰». Aquest die de vuy ha mostrada lo fill de Déu la sua gran clemència e pietat en III coses meravelloses, e al humanal linatge molt profitoses, que ha fetes segons III noms que ha aquesta festa, car ella és apellada

Ephipania
Theophania
Betfania
Fagiphania

Dic interpretacions: *Epiphania ab 'epi', quod est 'supra', et 'phanos', 'aparitio' quia stella de supra aparuit regibus. Et venerunt adorare infantem in presepio. Theophania a 'theos' quod est 'Deus', et cetera. Quia revolutus XXIX annis, ut ait Lucas in capitulo III: «Erat Ihesus incipiens annorum quasi XXX³¹» habebat XXIXem annis et XIII dies. Fuit a Ihoanem in Iordane bab[t]izatus et Deus Trinitas aparuit super eum: Patre in voce, Filius in homine, Spiritus Sanctus in columbe speciem. Et tunc dedit aquis vim regenerativa. Betphania a 'bet' quod est 'domus' et cetera. Quia anno revoluto fuit invitatus ad nuptias cum mater et discipulus et ibi, deficiente vino, aqua in vinum convertit. Phagiphania a 'phagenis' quod est 'conmedere' et cetera. Quia anno revoluto de Ve panibus Ve milia hominem in deserto saciavit³². E tot açò fou gran clemència e pietat del nostro Salvador Jesús, car per la adoració dels reys la fe chathòlica pren gran fermetat e corroboració. Per lo seu baptesma dóna a les aygües virtut de regeneració o de spiritual generació³³. Per lo miraclo fet en les noces aprovà stament de matrimoni, qui significa aquella còpula e ajustament inseparable qui és entre Déu e la ànima sancta. Per la pietat que hac dels hòmens morts de fam en lo desert, e axí·ls sadolà miraculosament, significa que aquels qui desemparen lo món per avorrimet e han fam de Déu seran sadolats plenàriament en la sua glòria, quia «Saciabor cum aparuerit gloria tua³⁴» in Psalmis. E considerant aquests III reys tan gran clemència e pietat ésser en aquest infant, havien rahó de sercar-lo cuytadament e fer la interrogació o demanda proposada: «Ubi est qui natus est?» et cetera. E per tal que mils vejats la ystòria dir-vos he lo seny del evangeli et cetera.*

De tot aquest evangeli he jo preses les paraules proposades, *scilicet «ubi est» et cetera.*

³⁰ Fragment de l'himne *Te Deum Laudamus*. | ³¹ Lc. 3, 23. | ³² Cf. *Legenda*, Maggioni, 131-132. | ³³ De spiritual generació *al marge*. | ³⁴ Ps. 16, 15.

II

Barcelona, Arxiu de la Catedral, còdex 186-3, plec 2, 3r.

Ihesus

Sermo LXXa

«*Omnes quidem currunt, unus autem accipit bravium*¹». *prima corintiorum IX et in epistola hodierna. et cetera*

Les paraules *et cetera* són del apòstol sent Pau, e volen dir açò: Sert és: tots correm, mes un pren la joia. Vol dir sent Pau que axí com molts són en lo camp que corren per haver la joia posada al cap del cos, e finalment que la pren qui és primer, e tots los altres romanen laços e vyats, e no han joia. Per semblant, molts corren en lo camp d'esta present vida² qui cuyden haver la joia posada al cap del cos, ço és, la benayrança eternal³ per la qual possayr som creats, emperò poch la aconsaguiran, car solament un l'aconseguex, ço és, aquels que són units e ajustats ab Déu e ab lur proïsme per amor, que és virtut unitiva. E aquests no són sinó una mateixa cosa. Ab Déu⁴, no-y ha sinó unitat, foragitada tota dualitat que significa divisió e departiment: «*Qui adheret Deo, unus spiritus est*⁵», *prima corintiorum VI*. E aquests són poch en esguart dels dapnats⁶. E són paraules terribles e dignes de meravellar, car sent Pau matex diu, *prima ad Thimoteum II*: «*Deus vult omnes homines salvos fieri*⁷». Noresmenys és Déu nostro pare e àme-ns carament, *Mathei XXIII*: «*Unus est pater vester qui in celis est*⁸», e Crisostomus: «*Nec ipse qui genuit nec mater qui lactavit tamen nos diligit sicut ipse quod condidit Deus*». Axí mateix és nostro mestre e factor e no-s pot haver avorrimet: «*Manus tue fecerunt me et plasmaverunt me*⁹». *Psalmos et sapientiae XI*: «*Vel odisti eorum quod fecisti*¹⁰». Més avant, la vida de Jhesucrist e la sua passió són de infinit mèrit: «*Non est datus ei spiritus ad mensuram*», Iohanis III. E no meresqué res, açí mateix, car en lo primer instant de la sua concepció hac tota la glòria que vuy a, e per ço tot lo mèrit de la passió guanya a nós. E com aquest mèrit sia infinit e los nostros pecats sien finits e termenats, e finit a infinit no aya proporció, los seus mèrits deven sobrepujar tots nostros pecats. Noresmenys que la paraula de Déu no pot mentir ne pe[n]ssar que nos conplesca. E diu Jesucrist, *Johannis XII*: «*Ego autem si exaltatus fuero omnia traham ad meipsum*¹¹»¹². E ell és stat pujat en la creu, donchs apar que tothom se deïa salvar e nagú no deya ésser dampnat. E per consegüent, la paraula d'Él apar¹³ no ésser vera¹⁴, que diu: «*Omnes quidem currunt*» *et cetera*. Més, que farem, que açò és paraula de sent Pau, e sent Pau és apòstol e príncep dels apòstols, e Jhesucrist dix als apòstols: «*Non vos estis qui loquimini sed spiritus patris mei loquitur in vobis*¹⁵», Mateu 10. El Sperit Sant no pot mentir. Mes sent Pau fou arrapat fins al tercer cel¹⁶, *II Corintiorum XII*: «*Paulus est raptus usque ad tertium celum et audivit archana verba que non licet homini loqui*¹⁷», e per tal és meravellós testimoni dels fets de Déu, car scrit és: «*Audivimus, dicimus, et quod vidimus testamur*¹⁸». E diu lo propheta in psalmos: «*Testimonia tua credibilia facta sunt nimis*¹⁹». E per ço és cosa heretical no donar fe a la scriptura sancta. Diu I decret *XXVIII quaestio III*: «*Quicumque alia intelligit scripturam sacram*²⁰» *et cetera*. E donchs, com porem verificar les paraules desús dites? ço és, que Déu sia pare spiritual et amic car nostro que vulla que tots siam fets sauls e que la sua passió meresca a nós glòria. Responch-vos que en nostra salvació nós hi obram ab Déu ensems, «*Cohoperatores Dei sumus*²¹», e per tal aquel «*Qui fecit te sine te*²²» *et cetera*. Per ço totes les

¹ 1 Cor 9, 24. | ² Segueix per haver ratllat. | ³ Segueix qui és fi de la ratllat. | ⁴ Segueix eternal ratllat.

⁵ 1 Cor 6, 17. | ⁶ Segueix e açò és que diu sent march en lo evangeli, marcus XX: «multi sunt vocati pauci vero electi» ratllat. | ⁷ 1Tim. 2, 4 | ⁸ Mt. 23, 9. | ⁹ Iob 10, 8 | ¹⁰ Sap. 9, 25 | ¹¹ Io. 12, 32. | ¹² Segueix e açò deya ratllat. | ¹³ Ms. apres, amb un signe il·legible al damunt. Corregeixo per apar, que sembla la única lectura amb sentit. | ¹⁴ En un primer moment, l'autor havia escrit ésser falsa, que substitueix per no ésser vera. Ratllat, falsa; no, afegit al marge; vera, afegit sobre la línia. | ¹⁵ Mt. 10, 20 | ¹⁶ Segueix et vidit arcana dei quod non licet homini loqui ratllat. | ¹⁷ 2Cor. 12, 4. | ¹⁸ Io. 3, 11. | ¹⁹ Ps. 92, 5. | ²⁰ No localitzat. | ²¹ 1Cor. 3, 9. | ²² Agustí, Sermo 169, c. XI, nr. 13, PL 38, 923 (B); Sermones (3°), 660.

paraules desús dites e semblants hon que·ls tripiu se entenen condicionalment ço és, si nós servam los pactes qui son entre Déu e nós, *in libello De fide servanda* et [...]is reverenciando²².

^{3v} Mes veent sent Pau que nós som infels o fort frets en la fe e plens de vicis e pecats e desponem tot lo temps e nostro studi en pompes e valetats, e per consigüent trencam los pactes que són entre Déu e nós, creu que pochs seran los salvats e en sguart dels reprovats, e en açò·s concorda sent Matheu qui *in evangelia presentis*²³, *Matheis XX*: «*Multi sunt vocati, pauci vero electi*²⁴» e no és davalada, car més són los cops vils que les preconses, més és lo ferre e lo plom que·l or o l'argent, més pedres comunes que fines, més arbres infructuoses que aquels que fan fruyt, més palla que gra, més malas herbas que bones, e les altres sens afany nexen per si matex, multipliquen les bones laurant la terra, regant e cultivant, e tots temps viuen més són los fols hòmens que·ls savis, «*radix sapientiae cui revelata est*²⁵».

Sed «*Stultorum infinitus in numerus*²⁶», Ecclesiastes I. Los benauyrats tots són reys e sacerdots: «*Sacerdotes erunt Dei et Christi et regnabunt cum illo*²⁷», *Apocalipsis XIX*. Per tal, són pochs en sguart dels dampnats, car pochs són los reus en terra en esguart dels pobles. Mes si pochs sa curen de venir al regne de Déu, no·y vendran si no se'n curen.

Infern en lo centra *et cetera*, paradís en lo cel, *et cetera*; la porta de paradís és estreta, aquella d'infer ampla *et cetera*. Mathei VII: «*Intrarre per angosta porta quia lata porta et spaciosa via que ducunt ad perdicionem et multi sunt qui intrant per eam quam angusta porta et arcta via quod ducit ad vitam et pauci sunt qui inveniunt eam*²⁸». E per aquesta rahó diu sent Pau les paraules preposades: «*Omnes quidem currunt*» *et cetera*. E que ell aia haudes aquestes paraules de Nostro Salvador Jhesuchrist veiats com ho mostra lo nostra evangeli. Reconta Sant Matheu, *Mathei XX*.

E vejats en aquest evangeli V punts o V bones doctrines, ço és

Pacte fort notable: «*Simile est regni celorum*²⁹» *et cetera*.

Confor profitable: «*Egressus circa horam tertiam vidit alios stantes*³⁰» *et cetera*.

Guardó rehonable: «*Cum sero autem factum esset dicit dominus vineae procuratori suo*³¹» *et cetera*.

Pensar tan tristable, «*Accipientes murmurabant adversum patremfamilias*³²» *et cetera*.

Scusar molt lohable: «*Autem non facio tibi iniuriam nonne*³³» *et cetera*.

De primo, que·ns hic és notat *et cetera, quia file et cetera*. Segons que diu sent Gregori en la omilia de vuy³⁴, per aquest regne devem entendre la esgleya militant, que en lo cors de les gens és semblant al pare de les moltes companys. Car axí com lo dit pare tramès obrés a la sua vinya e feu ab ells pacte que·ls daria un diner, per semblant Déu gloriós isqué bon matí, so és, en lo començament del món, e feu pacte ab nostro pare Adam e ab tota humanal natura, que si cultivaven bé la sua vinya, ço és la pròpia ànima o consciència³⁵, cavant-la ab pregona consideració, estirpant-na totes males erbes e spines de vicis e pecats per verdadera e humil confessió, femant-la *et cetera*, regant-la *et cetera* e plantant-hi obres sanctes e virtuoses ab perseverància, que a la fi, lo jorn de la mort los daria un don, ço és la glòria eternal. Lo pacte, segons que pasa lo savi [...], és de la vida o de la mort. *Hodie proponitur tibi mors et vita ut si legem Dei servavis vivas in eternum si non statim sit peccatum in foribus e per consequens mors eterna, quia* «*stipendia peccati mors*³⁶» *secundum apostolum ad romanos VI*.

^{4r} E dretament per lo doctor és entesa la glòria eternal³⁷ si volem considerar la sua matèria e la forma. La matèria és de algú matal preciós (or o argent o semblant) e significa lo nostro cos que³⁸ are és miserable e en la glòria de Déu serà impassible, immortal, lauger e subtil, e tot

²² Cf. Fulbert de Chartres, *Epistola Philiberti* (PL 141, 229-230) | ²³ Del diumenge de Septuagèsima. | ²⁴ Mt. 22, 14. | ²⁵ Eccli. 1, 6. | ²⁶ Eccl. 1, 15. | ²⁷ Apoc. 20, 6. | ²⁸ Mt. 7, 13-14. | ²⁹ Mt. 20, 1. | ³⁰ Mt. 20, 3. | ³¹ Mt. 20, 8. | ³² Mt. 20, 11. | ³³ Mt. 20, 13. | ³⁴ Gregorius Magnus, *Homiliae, Sermo in septuagesima*. | ³⁵ ànima afegit sobre la línia. | ³⁶ Rom. 6, 23. | ³⁷ Segueix car a raillat. | ³⁸ Segueix en la glòria raillat. ³⁹ Lam. 4, 7.

luminós e beneficiat en tots los seus senys e dins si ple de diverses beleses. *Iuxta illud Trenorum III: «Natzarei eius nitidiores lacti candidiores nive nitidiores lacte rubicondiores ebore antiquo et saphiro pulciores»³⁹*.

La forma del diner contén III coses:

La figura del rey

Letres entorn

E la rodonesa

la scriptura revela les coses secretes. E significa la visió de Déu com siam en la glòria que veurem Déu clarament dins la persona de Jhesucrist e dins nós mateixs. E en aquesta visió serem benauyrats *quia «Visio est tota virtutes merces»⁴⁰*. Sed e seran-nos revelats tots lo sacrets. Aquí conixerem totes coses: *«Videbimus eum sicuti est»⁴¹*, *prima Iohanem III, e Psalmos: «In lumine tuo videbimus lumen»⁴²*, *unde Gregorius: «Quod est quod non vident qui videntem omnia vidunt»⁴³*.

La figura del rey⁴⁴ és *et cetera*. Aquest diner, e car la nostra ànima serà transfformada⁴⁵ tota en son amat. E la ymage de Déu reluirà perfetament en aquella, car se lavòs lo nostro cor no porà res àls desigar, voler ne amar si Déu e Jhesucrist, car fill seu. Per ço sent Pau *ad Romanos VIII: «Facies nos conformes ymagine filii sui»⁴⁶* et dicet nobis: *«Pone me signaculum [super cor tuum]»⁴⁷*, e de aquesta amor resultarà aquel tan gran goyg e delit de què diu lo propheta, *Psalmos XXXV: «Torrente voluptatis tue potabis eos»⁴⁸*.

La redonesa del diner, que no ha principi ne fi, significa la eternal segurata que quiscú benauyrat haurà en paradìç *«quia semper cum Domino erimus»⁴⁹*, e aquest és lo pacta tan notable, que si un poch trebaylam en aquesta vinya de Déu, tant nos és promès e ns serà dat. Par-vos si és bé gran folia e oradura de aquels que no volen rebra aquest pacta, ans per un poc de dolçor mundanal transitòria, que no és sinó un moment, volen perdre aquest diner delitós excellent de la glòria, per lo qual eternalment podem ésser diths benanants e benauyrats. Folia és, e açò quant al primer punt.

De so devem considerar aquest confort tan amabla, *circa hora terciam et cetera*. E veiats açí que Déu en los actes forans se convertex al hom per gran amor, aytant com viu. Per ço diu lo savi, *Proverbiorum XVII: «Omni tempore diligit qui amicus est»⁵⁰*, lo temps de la vida del hom és hora de:

Prima de ço és la parvícia, de VII anys fins en XV.

Tercia, ço és la adolescència d XV fins en XXV.

Sexta, ço eés la joventut de XXV fins en L.

Nona, la velesa, de L fins en LXXX.

XI la decrepitat, de LXXX en jus *et amplius labor et cetera*.

En tots aquests temps requir Déu l'om e-l amonesta dient: *«Ite et vos in vineam meam»⁵¹*, ço és: trabaylats contínuament e obrats que la vostra ànima visca sens pecat, e plantats-hi obres bones e virtuoses per tal que ns do lo diner paccionat ab nosaltres, *sicud es, ad romanos II: «Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factoris iustificabuntur»⁵²*, *sequitur «Gloria, honor et pax cum operari boni»*, *quia «Qui bona egerunt ibunt in vitam eternam»⁵³*. Més són molts miserables que no atenen a aquest premi meravellós ne a la pensa tan dolorosa que ls és aparallada, e per ço no curen anar en aquest vinya, considerant que són terra e pols frívols e mesquins, d'on són exits⁵⁴ de loch tan alt e tan veravellós quant a Déu que ls ha creats. E de tan vil e sutza en ço que entén quant al pare e la mare que ls han engendrats. Per contra són creats finalment per açò saguir e prossayr la vida eternal, e vuy com stan en bruteses e viltats de

⁴⁰ Cita no localitzada. | ⁴¹ 1 Io. 3, 2. | ⁴² Ps. 35, 10. | ⁴³ Cita no localitzada. | ⁴⁴ Segueix fa ratllat.

⁴⁵ Segueix perfetament ratllat. | ⁴⁶ Rom. 8, 29. | ⁴⁷ Cant. 8, 6. | ⁴⁸ Ps. 35, 9. | ⁴⁹ 1Thess. 4, 17.

⁵⁰ Prov. 17, 17. | ⁵¹ Mt. 20, 4. | ⁵² Rom. 2, 13. | ⁵³ Fragment del Symbolum Quicumque. | ⁵⁴ Segueix de Déu plurice ratllat.

diverses pecats e en oy de Déu, e-n gran perill, car no saben si moran uy o demà.

⁵⁵ E hon iran si axí viuen? Sertes al foch infernal: «*Qui vero mala in ignem eternum*⁵⁵». Més de què-s curen?: de coses inútils e vanes, transitòries, supèrflues que nos pertanyen a ells, e lexen si matexs e so que són e entre aquels qui aparen spirituals. Quants n'i ha que-s curen de saber bé l'escriptura o coses devotes, anar derrera los sermons e bé recitar so que-s diu, e haver privadesa de molt bon religiós, e lexen la privadesa de si matexs, e lexir lo libre de la propia consciència! Veiats bona paraula que diu aquel abat Ysach, hom que tots jorns scrutava les scriptures divines e humanes e és negligent de purgar sa ànima de tota capció de pecat, e dorm ab temor de sa consciència, e per açò han gran por de exir d'esta vida. Sàpies per sert que no pot ésser pus malestruch ne pus desaventurat. E dretament aquests aytals som tot lo jorn, tota la lur vida ociosos en la plaça d'equest món. E en aquests diu Déu en lo nostro evangeli: «*Quid hic statis tota die vite vestre ociosi, o miserabiles*⁵⁶», e no sots bé fols.⁵⁷

---

⁵⁵ Fragment del *Symbolum Quicumque*. | ⁵⁶ Mt. 20, 6. | ⁵⁷ El sermó queda truncat en aquest punt.

III

Barcelona, Arxiu de la Catedral, còdex 186-3, plec 3, 1r.

Ihesus.

*Dolor meus super omnem dolorem*¹. [*Jeremiae VIII*].

Jatsesia que la Mare de Déu sia benauyrada e gloriosa en paradíç e, per consegüent, impassible, e no pot sentir dolor, emperò l'ús de la esgleya és que vuy, al començament del sermó, no ha hom [d']jella recors ne li fa hom salutació que prech per nós. És bé rahó per tal com, segons representació de sancta mare sgleya, aquel coltell dolorós de què dix Symeon, Lucas II: «*Et tuam ipsius animam dolorem gladium pertransibit*»², molt te alegres, dona, de aquest infant que as tan bell e tan graciós, tota te'n tens per yososa³ et re[pleta]⁴ benauyrada, e fer que deus. Mes sàpies que temps vendrà que coltell dolorós exirà d'Él qui-t trevessarà la tua ànima. Vuy, hayant compliment en la sua passió. E, per ço, lexada la mare, recorrerem al fill, que stà en la creu, braços st[es]os, sperant que li demanem algú do. E nós, donchs, supliquem-li humilment que fa[ça] a mi parlar devotament e a vosaltres escoltar⁵ aquel alt misteri de la gloriosa passió que per amor de nós ha vuy sostenguda. E per ço fiqu[em] los genols del nostro cor al peu de la creu e levem los vuyls ves ell e adorem-lo devotament dients: «*Adoramus te Domine Ihesuchristi et benedicimus tibi quia per sanctam crucem tuam mundum redemisti*»⁶. *Dolor meus et cetera, ubi dixi* si bé volem specular les meravelloses obres de Déu, en totes trobarem justícia e misericòrdia. *Ideo psalmos: «Iustus Dominus in omnibus viis suis et semper misericors*⁶, vahent Déu gloriós que tot l'umenal linatge ere perdut e subjugat per lo demoni, e açò per lo pecat que'l primer hom, n[ostre pa]re Adam, féu a instigació del demoni, inflammat Déu en la sua amor, vole[nt]⁷ reconciliar e ajustar que'l tragués de tanta captivitat e li donàs la glòria [en] què era creat. Mes Justícia se oposà de l'altra banda dient que Déu açò no devia fer si do[n]chs l'om no satisfieia per pena deguda segons la ofença. E com la ofença fos infinita, car Déu era ofès, per consegüent la [sua]⁸ colpa era infinida e la pena axí matex era infinita, car, segons dreta justícia, commensurada deu ésser a la colpa, e-l hom no fos bestant a pagar aquesta pena, car finit és e termenat. Emparà⁹ Misericòrdia, car Déu, mogut de misericòrdia, feu ves l'om una obra tan alta e tan excel·lent com ésser poch. Açò fou la incarnació del fill de Déu, per la qual entre los hòmens fo[u] atrobat. Hon Jesuchrist, nostro salvador, bestant a pagar molt major obliga[ció] car era de i[n]finita valo[r], pur e innocent, sens tota màcula, lo qual volen[turosa]ment se humilià a Déu lo Pare e s'obligà¹⁰ pagar-li lo deuta per tot l'umenal linatge, sostenir pena e mort segons la sua volentat: «*Humiliavit semetipsum factus obediens Patri usque ad mortem, mortem autem crucis*»¹¹, *Ad Philipenses II*. E que aquesta mort e passió sie stada penosa, aflictiva e dolorosa, axí u diu clar Jeremies en persona del fil de Déu, en lo thema proposat: «*Dolor meus et cetera*: La mia dolor tan gran és stada que sobrepuja tota altra dolor. E açò porem clar conèxer si volem atendra a VIII punts en los quals stat tot lo discors de la passió del fill de Déu.

^{1v}. *Quis est qui te percussit?*¹². *Matheus XXVI et cetera, ut secunda*. La para[ula] per mi a la vostra caritat proposada ha aytal sentència: qui és aquel qui-t ha ferit? E és qüestió que la Mare de Déu, angoxosa e dolorosa, fa al seu fill car. Hon devets saber vosaltres que experiència nos mostra que veure cosa singular és rahó de fer qüestió e de meravellar. E per ço legim, *Exodi XVI*, que com los fills de Israel eren en lo desert e un matí veren que tota la terra era cuberta de la *mannà*, estigueren fort meravallats, axí com de cosa novella, e feren de present qüestió: *quod*

¹ Ier. 8, 18. | ² Lc. 2, 35. | ³ enlloc de joyosa. | ³ raspadura d'unes cinc lletres. | ⁴ *Segueix, ratllat, il·legible*. | ⁵ Inici de la primera estació del Via Crucis. | ⁶ Ps. 144, 17. | ⁷ Forat al paper d'unes quatre lletres. | ⁸ forat al paper d'unes tres lletres. | ⁹ *Segueix ajuda'l ratllat i empara'l interlineat*. | ¹⁰ e s'obligà *al marge*. | ¹¹ Phil. 2, 8. | ¹² Mt. 26, 68. Al cap del full: "Apo. 21: absque Deus omnem lanternem ex oculis rorum et mor non ult erit nec lucus nec clamor nec dolor erit ul quem pre transierunt."

*est hoc?*¹³. Axí fa vuy la Verge Maria, vahent en lo seu fill cosa singular, e no acostumada, meravellant-sa fa-li la qüestió proposada: *quis est qui te percussit?*. Ella sabia bé que Déu lo Pare havia volgut lo seu car fill:

Molt honrat
Fort bel e graciós creat
En gran nom e fama posat

Del primer, és clar, car en la nativitat los àngels dixeren als pastós: «*Anuntio vobis gaudium magnum quia natus est hodie vobis salvator*¹⁴». Com fo batejat la veu paternal fo oyda: «*Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui*¹⁵». En la temptació, après que hac dejunat, los àngels li vengeren servir e aministrar, *Matheus III. De secundo*, diu lo propheta in *Psalmi*: «*Speciosus forma prae filiis hominum*¹⁶». *De tercio, Mathei XXI*, alguns feien qüestió Jhesucrist qui era, e lo poble risponia: «*Hic est Ihesus, propheta a Natzaet*¹⁷», et alibi «*Propheta magnus surrexit in nobis*¹⁸», e per ço és scrit, Luch, capítol final: «*Erat Ihesus vir potens opere et sermone coram Deo e omni populo*¹⁹».

Mas vuy, com los juheus l'an així ferit e batut, és aparegut no pas

[Honrat], ans fort vituperat.
No bel e format, ans leyg e alterat.
No famós ne anomenat, ans fort difamat.

Lo primer havia dit, *Ysaia LVI, quia* «*Absconditus vultus eius et despectus unde nec reputavimus eum*²⁰». *Secundum, ibidem*, «*Non est ei species neque decorum et vidimus eum et non erat aspectus*²¹». *Tertium patet*, car deyen qu'él somovia lo poble, blastomava Déu, trencava la ley: «*Nos scimus quia hic homo non est a Deo, quia sabbatum non custodit*²²». E donchs bé li podia la sua mare fer la qüestió proposada dient axí: “món car fill, contra comuna costuma veyg vuy que sots tot

Menyspreat e scarnit
Alterat e enlegit
Difamat e puys trahit

E donchs, fill meu, tant amat, digats-ma qui-us ha ferit?”, *sicut dicit thema*. E a aquesta qüestió pot respondre lo Salvador: “Cert és, mare mia, jo som ferit:

Per lo meu pare reverent
Per la amor d'aquesta gent
Per aquest poble desconaxent”.

Del primer diu Déu, *Ysaia LVI*: «*Propter scelus populi mei percusi eum*²³», *Ad Romanos VIII*: «*Proprio filio suo non pepersit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*²⁴». Del segon, *Ad Ephesios V*: «*Ambulate in dilectione sicut et Christus qui tradidit semet ipsum pro nobis hostiam Deo placentem*²⁵». Del terç, *Ysaia capitulo I*: «*Filios enutrivit et exaltavit ipse vero spreverunt me*²⁶». En tant que digeren la paraula qui és escrita, *Sapientie II*: «*Morte turpissima condempnemus eum*²⁷». E axí com ho dixeren axí-u feren per aber, e poretz conéixer si volets atendra a VIII punts en los quals stà la noveltat que entrevech en aquesta mort e passió del fill de Déu. E són aquests:

^{2r} *Primo* lo fet de la passió de Jhesucrist, per què fou tractat ne comensat:

¹³ Cf. Ex. 16, 16. | ¹⁴ Lc. 2, 10-11. | ¹⁵ Mt. 3, 17. | ¹⁶ Ps. 44, 3. | ¹⁷ Mt. 21, 11. | ¹⁸ Lc. 7, 11. | ¹⁹ Lc. 24, 19. | ²⁰ Is. 53, 3. | ²¹ Is. 53, 2. | ²² Io. 9, 16. | ²³ Is. 53, 8. | ²⁴ Antífona de laudes de les Hores de la Passió. (*Bonaventurae Opera Omnia* VIII, 1898, p.152-158). | ²⁵ Eph. 5, 2. | ²⁶ Is. 1, 2. | ²⁷ Sap. 2, 20.

Com fo venut per gran mercat
Con fo als juheus liurat
A quants fo presentat
Con fo a la mort menat
Con fo crucificat
Con fou de la creu devallat
Con fo cubert e soterrat.

Per lo present punt devets saber que com l'om fo obligat a eternal dampnació per ofença infinita que havia feta a Déu, que és infinit, e per consegüent de ço no pogués ésser deliurat, si donchs no pagàs a Déu pena infinita, que fos commensurada segons la colpa, e entre los hòmens no fos nagú bestant a sostenir aquesta pena, car tots eren finits e termenats, ordenà la pietat divinal e féu decret en lo consistori de la Sancta Trinitat que-l Fill de Déu se fes hom, e lavòs seria trobat hom bestant a sostenir e pagar tota la pena deguda a Déu per lo pecat del hom. Axí's féu que Jhesucrist, fill de Déu gloriós, prèns carn humana en lo ventre virginal de nostra dona Sancta Maria, e voluntàriament s'a sotmès a sostenir tota la pena deguda per lo pecat del hom, per tal que-l hom fos a Déu reconciliat, e la ruina angelical fos reparada: *«Exinanivit semetipsum formam servi accipies et humiliavit se factus obedientes Patri usque ad mortem, mortem autem crucis²⁸»*, ad *Philipensis II*.

Après aquest decret divinal e eternal²⁹ ach la sua execució, devets saber que-l Fill de Déu gloriós, missericordiós, vertader, fou promès als patriarques sants, revelat als prophetes e, segons que apar per les scriptures santes, lo temps en què devia venir, les maneres que devia tenir, la sua dignitat e reverència. E tot lo cors de la sua vida fo revelat e declarat per los sants prophetes, en tant que segons que dien los doctós, per les obres que Jhesucrist feia e per los miracles e per lo temps en què era vengut e lo loch hon era nat e les maneres que observava, qui tot era segons que-ls prophetes havien denunciat, conegeren los sacerdots e los phariseus e los prínceps de la synagoga que Jhesucrist era lo³⁰ vertader Messies promès en la ley. Mes per tal com Jhesucrist se convertí a preycar contra la lur ypocresia e mala vida que feien e la gent per açò los menyspreàs, e-ls ageren en gran oý, enterpretaren tots los fets de Jhesucrist en mala significació e digeren que ell era goliart, gran menjador e bavador, amich de publicans, de pecadós e d'als fembres, e que tenia lo demoni al cos e blasfemava Déu e no servava la sua ley: *«excecavit enim eos malicia eorum³¹»*, *Sapientia II*. Éls veien que tot lo poble seguia Jhesucrist, majorment après que Làtzer fou recussitat per aquest tan gran miracla, e per ço, volent los sacerdots e savis de la ley proveyr açí mateix sots spècia de una pietat coradada, dixeren *«quod facimus quia homo multa figura facit et multi credunt in eum et venient romani et tollent populum nostrum et gentem³²»*. Duptaren-sa que Jhesucrist per ventura no-s levàs rey, e que-ls senyorajàs contra l'inperi ab gent ajustadissa. E com se diu sent Agostí, ab fals motiu se palliaren e vench-los desús so que cuydaven squivar, *«cecidit incillam³³» et cetera*, car XLII [anys] après la passió vengueren Titus e Vespesià de Roma e destruïren la ciutat de Jherusalem e prengueren /^{2v}/ infinits juheus, e segons que diu *Iosephus*, mataren-na mil mília, en tan que dels caps dels morts feren mur entorn la ciutat. Los sacerdots e savis e phariseus prengeren conseyl del bisbe lur, Cayfàs, què farien sobre aquest fet de Jhesucrist. E ell respòs-lus: *«expedit ut unus homo moriatur per populo ne tota gens pereat³⁴»*. Veritat dix, bé que ell no-u entesés³⁵, *sed «quia pontifex erat anni illius prophetavit³⁶»*. E per ço en aquell conseyll concloeren e determenaren:

Primo, que tot hom que confeçàs Jhesucrist ésser Messies que fos gitat de la sinagoga axí com excomunicat.

Aprés, que Jhesucrist en totes guises morís.

Terç, que no-l auçïessen en die de festa *«Ne forte tumultus fieret in populo³⁷»*.

---

²⁸ Phil. 2, 8. | ²⁹ divinal e eternal, *afegit sobre la línia*. | ³⁰ lo al marge. | ³¹ Sap. 2, 23. | ³² Io. 11, 47-48. | ³³ Cita no localitzada. | ³⁴ Io. 11, 50. | ³⁵ *Segueix més enquant ratllat*. | ³⁶ Io. 11, 51. | ³⁷ Mt. 26, 5.

E lo Salvador Jesucrist, a qui totes coses són presens, sabent qu'els havien difinit per la sua mort, lunyàs d'els e anà-se'n amagadament per lo desert en la ciutat de Efrem, sperant lo ple de la luna que tornàs en Jerusalem, per aytal jorn³⁸ com lo dit del ram, e que al XVè dia de la luna presés mort e passió segons era difinit per Déu lo Pare e figurat per l'anyel Paschal que aquel dies devia menjar, comensant lo digous anit, segons costuma dels juheus, *Exodi in capitulo XII*. E és acabat lo primer punt, ço és, que la mort e passió del Fill de Déu gloriós fou tractada e commensada en la eternitat divinal piadosament, e açí en terra per los sacerdots e phariseus e savis de la ley inicament e maliciosa, per ço dix lo patriarcha Jacob, *Genesis XLIX*: «*In consilio eorum non veniat anima mea maledictus futit eorum quia pertinua ax in futo suo occiderunt virum*³⁹», scilicet, *Christum*⁴⁰.

Al segon punt, punt principal, devem veure lo seu cos com és stat venut e mercadejat. Devets saber vosaltres que per aytal jorn com disapte pessat aquel Symon, que era stat lebrós, convidà lo Salvador en casa sua en Bethània e aquí vench la Magdalena. E volent honrar lo seu mestre Jhesucrist vessà-li una capça de engüent preciós sobre lo seu cap, segons costuma de la terra. Judes, que Jhesucrist havia fet apòstol e li havia perdonada la mort de son pare e l'incest que havia comès ab sa mare, e per axò l'avia fet bosser e majordom seu, vahent açò ach gran turbació e dix: «*Ut quid perdidio, hec potuit enim unguerent istud venundari plusquam CCC denarius et dari pauperibus*⁴¹», e no-u [féu] per cura ne pietat que agués dels pobres, mes era ladre e furtava la X^a part de tot so que era ofert a Jhesucrist e dàveu a ça muller e a sos infants. E per tal estimà ell que-l engüent aquell valia CCC diners, per consegüent a ell na pertanyen XXX per dècima segons que mal acostumava. Proposà tantost que vanés Jhesucrist als juheus per aquels XXX diners. Per aytal jorn com dimecres pessat pujasen lo salvador de Bethània en Jherusalem ab los seus⁴² dexeble e anassen al temple. E Judes, sabent que'ls juheus tenien conseyl sobre-l fet de Jesuchrist anà-sse'n a ells. E axí com entrà per la sala e ach-los saludats, dix-los: “Senyors, bé coneixets que jo són dexeble de Jesuchrist, e ab veritat he gran consiència de habitar ab ell. No-m plau la sua vida ne les sues condicions e ell preÿca grans sanctadats e-s met a corregir la gent, e jo veyg que a ell plau bé viure, men[j]a[r] e beure, persevera ab pecadós e ab fembres àvols, ha gran pler que hom lo salut e li faça honor, e reheb volenter delicaments, *qui ergo vultis mihi dare et ego vobis eum credam?* Lavòs los juheus foren molt goyosos pus lo seu dexeble s'i matia, e tingeren-sa per storts e prometeren-li so que-s volgués. “No”, dix Judes “no són hom^{3r} que-m moga avarícia, ab poch diners he prou, basta que-m donets XXX diners”. axí era prophetat per Jeremies⁴³: «*Constituunt mihi XXX° argentos quibus appetiatus sum ab eis*⁴⁴». E Judes, mesquí, e de tan bon servey tan mal guardó rets? «*exinde quaerebat oportunitatem ut eum traderet*⁴⁵», e donà'ls senyal, «*quemcumque osculatus fuero, ipse est: tenete eum et ducite caute*⁴⁶». E açò feu Judes per dues rahons. La una, per tal com lo Salvador havia de costuma que com algú de sos dexeble venien de la ciutat, en senyal de gran amor rebie'ls a basament; noresmenys temits Judes que sent Jacme menor semblava bé Jhesucrist e si los companys prenguessen sent Jacme en loch de Jesucrist lo seu fet fora baratat e descubert e ell romangera confús, e, per tal com ell conexia bé Jesuchrist, los donà aques senyal: e açò quant al segon punt, ço és, *et cetera*.

3. Del terç⁴⁷, com fo als juheus liurat. Devets saber que après que Judes ach fets sos tractes e ses provisions, com devia acabar la sua trayció, vench-se al Salvador, qui era en lo mont de Syon, en lo senacla hon se devia fer la cena. E aquí, a la fi de la cena lo Salvador lavà los peus als dexeble e ajudàs ab olis, e puy a tots donà combregar. E no volent descobrir Judes, mes, per tal que agués vergonya e per si mateix se'n anàs, que no rehebés lo sant sagrament, en dapnació de la sua ànima, dix en general: «*unus vestrum me traditurus est, qui manducat mecum filius quidem hominis vadit, sic difinitur es de eo, autem homini ubi per quam tradetur melius erat ei si natus non fuisset homo illo*⁴⁸». E tots scusaren-sa d'u en un, segons que dia sent March dients:

³⁸ *Ratllat*, per ço com a. | ³⁹ Gen. 49, 6. | ⁴⁰ *Al marge*: Symeon et levi: vasa iniquitates sunt scribe et pharisei et sacerdotes. | ⁴¹ Mt. 26, 8-9. | ⁴² *Ratllat*, deje. | ⁴³ *reclam que envia al cap de la pàgina*: alia per Zacharias in biblia nostra XI capitulo: «*apprenderant pretium meum XXX argenteos*». | ⁴⁴ Zc 11, 13. | ⁴⁵ Mt. 26, 16. | ⁴⁶ Mc. 14, 44. | ⁴⁷ *al marge*, 3r. | ⁴⁸ Mt. 26, 24. |

«*Nuquam ego sum Domine*⁴⁹». E primerament dix sent Pere; «*et si aportuerit me mori tecum non te negabo*⁵⁰». Respòs Jhesucrist: “gran és are lo teu esforç, Pere. Ans que gal aja cantat esta nit tu-m renegaràs IIIs vegades”. E lavòs dix Judes «*nunquam ego sum rabi*⁵¹». Respòs lo salvador: «*tu dicis*⁵²». Sent Pere feu senyal a sent Johan, qui stava proper Jhesucrist, e sent Johan enterrogà lo Salvador qui sia lo traydor, e dix-li Jesucrist: “aqueu a qui jo daré aquest sopà, mes no-u digues a ningú”^{53,54}. Pres un poch de pa e banyà’l en la salsa del anyel e donà’l a Judes, e sent Johan no-u dix, pus Jhesucrist lo-y havia menat. Noresmenys que, segons que diu sent Agostí, sent Pere e los altres dexebles l’aguieren mort de present, e la passió fóra empatxada. Seguís que Judes, per ço com lo demoni pus potentment lo seyorajava, e-l cuytava despuys que havia conbregat stant en pecat mortal, partí-s d’aquí per complir son mal tractament, e en lo departiment dix-li Jhesucrist: «*Quod facis, fac cito*⁵⁵». Los altres pensaren-sa que li manàs donà’l algunes almoynes o comprar calcon obs de la caritat. E Judes anàsse’n als juheus e ajustaren conpanyes per venir pendra Jhesucrist. Lo Senyor lavòs, qui romàs ab los XI dexebles, dix-los: «*Omnes vos scandalum pastiemini in me in hac nocte. Scriptus est enim percutiam pastorem et dispergentur gregis*⁵⁶». E lavòs los apòstols estrengeren-sa tots ab lo Senyor e⁵⁷ feren un gran prelat e plor diens: “O, Mestre bo e Senyor molt car, e què ferem nosaltres sens tu? hon irem exitats e desolats? vós nos sots pare molt car, governador e protector, mare que’ns havets aletats e nodrits en sancta doctrina. E are què farem nós si-us perdem? qui’ns adoctrinarà? qui’ns defensarà? qui’ns aconsolarà?” Romanguere Senyor tals paraules e tals fets. Lavòs lo Salvador aconsolà’ls e dix-los: «*Filio mei non relinqua vos orfanos, sed vobiscum sum usque ad finem seculi*⁵⁸», e açò en lo sant sagrament del altar. E noresmenys^{3v}: “que jo ressucitaré al terç jorn e pus sia resussitat veurets-ma en Galilea”: «*erimus igitur hinc*». E fetes gràcies a Déu a levant de taula e acabat aquell sermó de dilecció del qual parla sent Johan, *Johannis XIII*, e fetes gràcies a aquell qui’ls havia prestada la casa, partí-s d’equí Jhesucrist ab los apòstols e anà en un ort hon havia acostumat de anar, qui era part lo torrent de Cedron, al peu de mont Olivet. Volch Jhesucrist ésser pres en l’ort, axí com Adam havia fet lo pecat en l’ort. E lexats los seus dexebles a la porta⁵⁹, ell anà bé fins al mig del ort, e considerà pregonament en la sua terrible passió, e comensàs de anuyar, e ach por dins son cor. E lavòs tornà als dexebles e pres sent Pere, sent Jacme e sent Johan e menà’ls fins al mig del ort e dix-los: «*O amici carissimi, tristis est anima mea usque ad mortem*⁶⁰». E aquels tristos e plorosos dixeren-li: “O, Pare beneÿt, e què poriem fer nós que assò pessàs? E no-s poria fer que nós portàssem per vós aquexa pena? O Déu, e no-s pot fer que-l vostro pare axí-us lex e-ns desenpar”. Lavòs Jhesucrist vench fins als altres dexebles e trobà’ls que dormien e axcità’ls dient: «*Surgite et vigilate ne intretus in temptationem*», «*non potustis una hora vigilare mecum? Nonne videtis Iudam qui non dormit, sed festinat tradere mihi*⁶¹?». Manifest[à]’ls lavòs lo traydor, per tal que fossen pus excitats. *Sed «oculi eorum erant gravati per tristitia*⁶²», e havien convinentment menjat e bagut a la cena, e dormien volentés. Après partí-s lo Salvador e de aquests e dels altres un gran tret de pedra, *cumque* anassen tro al cap del ort, e ficà los genols en terra e feu oració a Déu lo Pare e dix axí:

Primo, «*Pater mei si possibile est, transeat a me calix iste*⁶³» e tornà a aquels IIIs dexebles per despertar-los, e dix a sent Pere: «*Non potuisti una hora vigilare mecum? Surgite vigilate*⁶⁴» e tornà fer oració, dient: «*Pater mei omniaabilia sunt tibi transfer taliter hunc a me*⁶⁵» car tu pots salvar l’umenal linatge per altre manera, «*et factus in agoniam prolexius orabat*⁶⁶».

Tercio, «*Abba*⁶⁷, pare, *si non potest hic calix transire illum fiat voluntatem tuam*⁶⁸». E axí feu la oració ab gran eficàcia, que en suor vench de sanch. La rahó de aquesta suor fo concertació e alterament qui era dins lo seu cor, entre la temor e amor, e de ço engendrà’s en ell infinita dolor e angoxa, ell planya e-s dolia molt:

⁴⁹ Mt. 26, 22. | ⁵⁰ Mt. 26, 35. | ⁵¹ Mt. 26, 25. | ⁵² Mt. 26, 25. | ⁵³ Més no’u digues a ningú, *al marge*, amb senyal d’avís. Segueix banyada ratllat. | ⁵⁵ Io. 13, 27. | ⁵⁶ *Al marge*, Zacaries 13. *En realitat*, Mt. 26, 31. | ⁵⁷ Ratllat dixerén. | ⁵⁸ Io. 14, 18. | ⁵⁹ Segueix del ort ratllat. | ⁶⁰ Mt. 26, 38. | ⁶¹ Mt. 26, 40-41. | ⁶² Mt. 26, 43. | ⁶³ Mt. 26, 39. | ⁶⁴ Mt. 26, 40. | ⁶⁵ Lc. 22, 42. | ⁶⁶ Lc. 22, 43. | ⁶⁷ *Al marge*, amb senyal d’avís, idem est quod pater sed matrem. Yhesus factus est nomen igitur eum. | ⁶⁸ Mt. 26, 42.

Per la reverència divinal e paternal, que aquell jorn axí devia ésser vituperada.

Per la ineficàcia de la sua mort, car tots los elets que deuen ésser salvats li foren an aquella ora pre[se]ntats, e viu que eren tan poch.

Per la aspredat de la passió que devia sostenir, e ja sentia-la en l'esperit. E com ell agés sobiranament lo cos delicat, sentia sobirana dolor.

Per la compassió de la sua mare, la qual veia que seria trevessada del coltell dolorós prophetitzat per Symeon.

Per l'excitament dels seus dexebles, qui axí-l devien lexar e duptar en la fe e, per consegüent, pecarien tots mortalment.

Per la cegadat dels juheus, qui tenien la lum de glòria devant e no-y veien, e per ço eren ja reprovats devant Déu.

Per la persecussió de la sua ciutat de Jherusalem e del seu proper regne, qui devia ésser feta per Titus e Vespesià, axí com fo XLII anys après la passió.

Per la persecució asdevenidora dels màrtirs que per confessar⁶⁹

---

⁶⁹ El sermó queda truncat en aquest punt.

IV

Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 476, f. 50v.

Santa Maria Magdalena

«*Descendebat filia pharaonis ut lavaret in fluminie et puelle eius gradiebantur per crepitudinem almi*¹». *Exodi IIº capitulo*

Manifestament veem nós en aquest món transitori e variable, e axí matex, cor és cosa natural, que quant hom vol denejar e levar alguna cosa lega e fangosa, se'n va en algun riu del qual l'aygua sia neta e clara e en aquell riu deneja-la, lava-la, fa-la neta de totes les taques. Axí mateix spiritualment, aplicant aquests aximpli e aquesta figura a senta Maria Magdalena, la qual, veent si mateixa sutza² e òrrea³, enfanguada de peccat, cor los seus enemichs mortals e spirituals la havien malmenada e feta caure en lo fanch del peccat de luxúria, los quals enamichs eren lo diable, lo món e la carn. E ella, veent si matexa axí, per peccat fangosa, vench-se'n al flum vui net e clar, lo qual era eixit de paradís de la font viva e indefinent, ço és, Déu lo pare, lo qual és acomparat a flum. Que nul temps no fayl d'aquests flum para la sancta scriptura, *Genesis II capitulo*: «*Fluvius egrediebatur de loco voluptatis*⁴»: hun flum exia del loch de voluptat, ço és, de paradís. E en altre loch na parla la sancta scriptura, *Ecclesiasticus XXIIIº capitulo*: «*Ego quasi fluvii Doris exivi de paradiso*⁵»: yo axí com lo flum Dori axí de paradís. E un jorn lo fill de Déu beneyt fo convidat /^{51r} per un juheu de la secta dels fariseus⁷ a hora de dinar. Sancta Maria Magdalena vench en aquella casa on ell era convidat portant una capsa de engüent e posà-s derrer aquel[s] qui eren en la taula per menjar e per dinar. E als peus de Jhesucrist comensà a plorar e lavar los peus de Jhesucrist ab làgremes e ab l'angüent que havia aportat a untar, de la qual cosa los juheus foren envejosos. E aquell qui-l havie convidat dix dintre son coratge: “si aquest fos vertader propheta, per cert ell coneguera quina ne qual és⁸ la muler⁹ qui-l tocha, cor fembre peccadora és”. E Jhesucrist feu resposta a aquell dient: “Simon, alguna cosa te vull dir”, e-l feriseu dix: “Senyor, digats, ço que-us plàcia”. “Dos hòmens eren en lo món obligats a un altre home. E la hu devia D florins e l'altre L. E aquel home rich donà lo deute a cascú dels deutors. Quals de tots dos lo deu més amar?”. Respós lo juheu: “Sènyer, creu que aquell al qual més ha donat dretament e rahanable”. So dix Jhesucrist: “Has donada resposta. Axí matex te dich yo: veus aquesta fembra. Dich-te que molts peccats li són perdonats per ço cor molt m'a amat, e aquell al qual me[n]ys dóna hom me[n]ys ama”. E tu, ço dix Jhesucrist al phariseu: “despuys que yo són entrat en la tua casa no m'as lavat los peus, e aquesta /^{51v} a'm levats los peus ab les sues làgremes, e ab los cabels del seu cap los m'a axugats. Tu no m'as besat, e aquesta despuys que entrà no ha cessat de besar los meus peus. Tu no m'as untat lo meu cap d'oli, e aquesta a'm untat de ungüent los meus peus. Perquè-t dich que molts peccats li són perdonats, cor molt ma ama¹⁰”. E lavors dix a santa Maria Magdalena: “Fembra, los peccats ta són perdonats. Ve-te'n en pau”. Manifestament appar, donchs, que sancta Maria Magdalena vench al flum d'aygua viva e tornà-sse'n levada e neta de tots los seus peccats. E per amor d'açò yo-us he preses aquestes paraules per preÿcar, per tal com se concorden e-s apliquen a mon propòsit: *Descendebat filia pharahonis ut lavaretur in flumine et cetera, ut supra*. En les quals paraules, a honor de Déu e d'aquesta gloriosa Santa, *tria possunt considerari*.

Primerament, *maculate actionis preterite vite consideratio*.

Segonament, *ipsius fluminis mundantis limpiditas et ablutio*.

Terçerament *societatis ipsius mundante frequens interpelatio*.

Dich, primerament, que en les paraules de mon thema, les quals vos he preses per preÿcar manifestament, sa mostra /^{52r} e-s declara que sancta Maria Magdalena, inspirada de la gràcia del

¹ Ex. 2, 5. | ² DECLIC: bruta. | ³ DECLIC: esgarrigosa, horrible. | ⁴ Gen. 2, 10. | ⁵ Vulg. Dioryx. | ⁶ Eccli 24, 41. | ⁷ Ms. farriseus. | ⁸ Ms. qualem. | ⁹ Ms. miler, lectura dubtosa. | ¹⁰ Lc. 7, 39-50.

Sant Sperit considera e s'imagina en si matexa les taques e les sutzetats spirituals, les quals havie preses en servir pharahó, per lo qual és entès lo diable. E per ço com havia consentit a la corrupuda carn e a les vanitats mundanals, saguint viltats carnals, axí com una fembra pecedora, la qual tres enemichs la havien vilment taquada e enfanguada per peccats de consentiment de paraula e de obra. E per amor d'assò ella axí com dona penitent perfetament dels seus peccats.

Tement la divinal magestat

Amant la divinal caritat

Pregant la divinal pietat e

Creent en la divinal claredat, ço és en lo beneyt fill de Déu, plorà los seus peccats e empetrà misericòrdia del fill de Déu beneyt e tornà-sse'n neta e pura, axí com fa una persona com se deneja e-s lava en un riu. En lo qual fet nosaltres, peccadors, devem pendre gran confiança e gran eximpli, cor per grans peccats que haiam fets, no-[n]s devem desesperar de la bonea o misericòrdia de Déu, mas venir a confessió e porguar-nos de tots los peccats per penitència. E per amor de assò diu sent Agustí in *Libro de penitentia*: «*Penitentia langores sanat, leprosos curat, mortuos suscitatur, sanitatem*^{52v}. *auget, gratiam conservat, cecis restituit visum, vicia fugat, virtutes exornat, mentem nutrit et roborat penitentia*¹¹». Ço diu: les langors e les nafres spirituals sana, los masells spirituals cura, los morts ressucita, la sanitat corporal e spiritual creix, la gràcia de la persona guarda e conserva, als cechs restituex la vista, los vicis malvats de la persona encalsa, virtuts spirituals ordona e tota la ànima fornex, guarnex e conforta. *Hec ille*, no contrestant emperò la penitència aquesta de Santa Maria Magdalena, encare més feu ella penitència molt dura e molt aspra en Proensa, en una muntanya apel·lada la Balma. *Dicatis istoriam sicut invemetis in vita*¹², *qualiter fuit portata per angelos, ibi stetit per multos annos et quomodo et qualiter comedebat*. Segonament, dich que en les paraules proposades a la vostra reverència podem conèixer, veura e considerar e ymaginar la ablució, lavament o limpiditat d'aquest flum, mundant e deneyant les ànimas spiritualment de aquests peccats, e açò és la potestat del Fill de Déu beneyt, la qual és infinida e enextimable. De aquesta aygua parla ell mateix, lo fill de Déu, en l'avengeli de sent Johan, *Johannis III*^o: «*Ad puteum cum sameritana vel cananea «qui autem biberit ex aqua quam ego dabo ei non stitiet in eternum, set aqua quam ego dabo ei fiet in eo fons aque*^{53r}. *solientis in vitam eterna*¹³»: Tot hom qui veurà de la aygua de la qual yo li donaré null temps no haurà set, mas per aquella aygua que yo li donaré se farà en ell font d'aygua hixent en vida eternal. D'aquesta aygua, donchs, vegué Sancta Maria Magdalena quant vench a Jhesucrist segons que demunt he declarat. E per amor d'açò santa Maria Magdalena despuys no-s partí de la companya de Jhesucrist, ne de la sua mare, ne dels seus dexebles, deiunant e orant Déu e hoynt la preycació de Jhesucrist. E per ço dix Jhesucrist a sancta Marta, *Luce X*^o *capitulo*: «*Marta, Marta, sollicita es, et turbare ergua plurima porro unum est necessarium. Maria obtinam partem elegit, que non auferetur ab ea*¹⁴»: Marta, Marta, tu és trop e molt curosa e torbas-te en moltes faenes. Per cert, sàpies que una cosa és necessària, cor Maria la millor part ha elegida, la qual no li serà levada. Manifestament apar donchs que sancta Maria Magdalena havie veguda d'aquella aygua dessus especificada o declarada. E per çò era enflamada en caritat e en amor divinal, entant que en la passió de Jhesucrist jamés no-s partí de la gloriosa Verge Maria, ans plorava e cridave com rabiosa, e Jhesucrist portave a ella gran amor, la qual cosa se manifestà cor, pusque ell fo ressucitat, quant fo aparegut a¹⁵ santa Maria Magdalena en l'ort, quan Jhesucrist^{53v}. Li dix: «*Mulier, quid ploras. Illa extimans quia ortolanus esset dixit ei: domine si tu sustulisti eum dicito nunch et dicit ei Jhesus, Maria conversa, illa dicit ei: Rabbi*¹⁶»: “Fembra”, so dix Jhesucrist a santa Maria Magdalena, “per què ploras?”, respòs ella: “cor an-se'n portat lo meu senyor, si tu l'as pres digues-m'o, sènyer, car jo-l me'n portaré”. E ella cuydave's que aquell fos ortolà. E Jhesucrist lavors dix-li: “Maria”. E lavors ella girà e dix-li: “Rabí”. Assò per tal yo reciti com en aquestes fets e en aquests actes podets entendre e conèixer la amor e la caritat que Jhesucrist portava a santa Maria Magdalena,

¹¹ *Mfl*, penitentia, k; Augustinus, *Libro de penitentia*. | ¹² *Legenda*, Maggioni, 628-642. | ¹³ Io. 4, 11. | ¹⁴ Lc. 10, 41. | ¹⁵ *segueix* la sua beneyta sua apareguda a *sense cancelar*. | ¹⁶ Io. 20, 15-16.

ne santa Maria Magdalena a ell. Tercerament dich que en les paraules que yo e preses en lo preych podem considerar e ymaginar la freqüent e la costumada enterpel·lació de la companya de Sancta Maria Magdalena, denejada e lavada al flum de gràcia, segons que demunt havets hoït, cor tot jorn Nostre Senyor no cessa de levar e de denejar tots aquels que venen a ell:

Ab mental e spiritual devoció

Ab compunció de coratge e contricció

Ab revelació de bocha e confessió

Ab perfecció de obra e satisfacció

E açò manifestament tot jorn se fa en la sgleya de Déu a hòmens e a dones segons que cascú ha mester. E per /^{54r.} amor de assò diu sent Agustí sobre lo psalm *Beati immaculati*: «*O homo, quid times confiteri erubescis. Peccator sum et tu homo sive humanum a me nichil alienum. Confitere homo homini, homo peccator homini peccator. Elige quod vis, si non confessus lates inconfessus dampnabilis ad hoc dampnat non confinentem, ut puniat superbum*¹⁷». Diu enaxí sent Agustí: “Oh home cristià e cristiana que tems¹⁸ confessar al prevere o a mi que són en lo loch de Déu, cor so que yo sé per confessió menys ho sé que ço que no sé. Per què doncs has vergonya de confessar? Pecador som axí com tu, hom són humanal. De mi no est en neguna cosa estrany. Confessa’t home a home¹⁹ peccador”. Donchs nosaltres, de la companya de aquesta dona som, ço és, de santa Maria Magdalena, com la devem semblar de nostro poder de obres spirituals, ço és, que axí com ella amà Jhesucrist, nós, de nostro poder, amem Jhesucrist axí com ella feu. E axí com ella de bon coratge hohia les preycacions de Jhesucrist, axí nós devem hoïr les paraules de Jhesucrist e les misses ab gran devoció. E axí com ell[a] acompanyà lo jorn de la passió de Jhesucrist la gloriosa Verge Maria, axí nosaltres devem venir devant lo crucifix e aquí plorar nostros pecats ab la Magdalena. Mas al jorn de juý les ànimes e·ls coratges d’òmens e de dones/^{54v.} com deurien estar en devoció, e ells

Rapiuntur per ista vana et transitoria

Alliciuntur per ista mundana et levìa

Opremut per ista carnalia et corruptibilia

Dich que al dia de vuy les gents no curen sinó ymaginar e pensar en les coses transitòries e vanes, no·s deliten ne prenen plaer sinó en les coses mundanals que leugerament trespassen. Al jorn de vuy, tots los hòmens del món són opremuts per cogitacions e ymaginacions carnals. No ho feu axí aquesta gloriosa santa. E per amor d’açò nos ensenya monsenyor sent Johan Evangelista dient en la 1ª canònica sua, *IIº capitulo*: «*Fratres, nolite diligere mundum neque ea que in mundo sunt*²⁰»: fratres, no vullats amar lo món ne aquelles coses qui són en lo món. Què donchs devem amar? les coses celestials, per ço que pusquam venir a la glòria celestial, e aquí per tots temps devant Nostro Senyor viure e alegrar.

---

¹⁷ *Mfl*, confessio, a (☞); Agustí, *Sermo XXX. De confessione peccatorum*. PL 40, 1289 (☞). | ¹⁸ *Ms.* temps. | ¹⁹ *Segueix hom repetit*. | ²⁰ *IJo. 2, 15.*

V

Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 476, f. 99v.

«*Misereremini mei, saltem vos, amici mei*¹». *Job XIX° capitulo*. Manifestament appar en aquest món que, quant algun noble hom de gran liyatge per algun crim o delicte és pres e més en presó, aquest aytal, vaent-se en presó e encadenat, tramet a sos amichs que·ls plàsia que·l vullen socórrer, que isque de presó. E lavors los amichs vénen e treballen tant ab lo jutge o ab la justícia² que aquest aytal isque de presó, lo qual jutge o justícia amanleuta³ en alguna guisa. Applicant yo aquesta rahó a mon propòsit e a la thema de mon sermó, devets saber que la ànima de aytal, jatsia que ell haia finade sa vida segons que tot bon cristià deu fer, cor ell s'és penedit e s'és confessat, ell ha rebut lo cors de Jhesucrist e la sancta unció, axí com tot bon cristià deu fer. Emperò, per major purgació, l'ànima, quant passa de aquest món en l'altre conegues purgue en les penes de porgatori, per ço l'ànima de aquest, stant en porgatori, clama e crida a nostre Senyor e a vosaltres, que sots parents seus, dient les paraules que yo-us he proposades dient: «*Miseremini mei saltem vos amici mei et cetera*», *ut saltem*, que vol dir: haiats mercè de mi almenys vosaltres parents /^{100r}. e amichs meus. En les quals paraules me són mostrades tres coses per rahó de les quals cascuna ànima cristiana estant en les dites penes de purgació crida als seus amichs e parents que li ajuden e li vullen sucórrer per almoynes e missas e altres obres de misericòrdia:

Primerament la necessitat *qua clamatur*, cor no ha altres que li ajuden.

Segonament, la caritat *qua roguatur*, cor no ha altres qui l'amen sinó vosaltres.

Terçerament, la penalitat *qua supplicatur* a vosaltres que considerets les penes les quals ell sofer.

Dich primerament que la necessitat és allegada per ço cor és sens algun adiutori quant diu: *Misereremini mei*, la caritat és demostrada quant sa seguex, *saltem os amici mei*, la penalitat és demostrada quant diu *quia manus domini retigit me*. Dich, doncs, primerament, que en les paraules que yo-us he preses per preycar m'és demostrada la necessitat la qual la ànima deu soferir en los lochs de porgatori, cor és destituïda:

Sens nul aliment per lo qual se pusque sustentar.

Sens nul vestiment ab lo qual se pusque abrigar

Sens nulla cosa en la qual se pusque recullir ni albergar

Dich primerament que la ànima d'aquest e de tot altre fa el cristià qui passa de aquest món en l'altre passe per les penes de porgatori, e aquí està no havent algun aliment per lo qual se pusque spiritualment sustentar, ço és, la visió d'aquel beneyt fill de Déu Jhesucrist lo qual nos ha reemuts de la ciutat del diable, lo qual és pau spiritual de les ànimes, del qual parla ell matex en lo evangeli de sent Johan, *Johannes VI° :«Ego sum panis vite qui de celo descendi⁴»*: Jo só, diu Jhesucrist, un pa de vida qui són devallat del cell en terra, e qui menja d'aquest pa viurà per tots temps. Per ço, doncs, aquesta fael ànima d'aquest, stant en les penes de porgatori e desiyant spiritualment sadollar-sa d'aquest spiritual pa, crida dient: *Miseremini mei*: haiats mercè de mi. Ço és, que pregem per ella e fassam almoynes que nostro Senyor la trague de porgatori e la pos en la glòria celestial, hon sa sadolla en la taula de nostro Senyor Jhesucrist spiritualment, segons que ell diu en l'avengeli, «*ut edatis et bibatis super mensam meam in regno meo⁵*»: que mengets e beguats en la meu regne sobre la mia taula. Dich segonament que la ànima d'aquest bon e fael cristià està en les penes de porgatori sens null vestiment spiritual, ab lo qual se puscha vestir e cobrir, cor axí con una /^{101r}. persona sa vest e-s honra de ses vestidures nobles, axí matex les ànimas racionals sa vesten e-s honoren spiritualment d'aquella celestial glòria en lo celestial regne. E per amor d'açò diu la santa scriptura en un psalm: «*Convertisti planctum meum in*

¹ Iob 19, 21. | ² *Segueix amanlevia ratllat*. | ³ DETLIC, alleuja. | ⁴ Io. 6, 35. | ⁵ Lc. 22, 30. |

*gaudium michi, concidisti sachum meum et circumdedisti me leticia*⁶». Senyor, diu la ànima cristiana quant és en les penes de purgatori. E d'aquí hix e per los àngels és portada en la glòria celestial: convertit has lo meu sach o squinçat de les penes de purgatori de les quals yo hera cubert e has-me cuberta e vestida de glòria celestial. Dich encara més, que aquesta ànima d'aquest e cascuna altre ànima la qual està en les penes de purgatori sens mayso e sens alberch propi en lo qual pusque posar e albergar, cor lo loch de purgatori és un loch de pena en lo qual les ànimes se purguen de lurs falles e penitències no complides e peccats oblidats. E puys d'aquí passen en la glòria celestial e aquí tots temps són devant nostro senyor loant aquel. E per amor d'açò diu lo psalmista: «*Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te*⁷»: Beneuyrats, Senyor, són aquels qui habiten en la tua casa, cor per tots temps te loaran. Manifestament appar donchs que /^{101v}. la ànima posada en les penes de purgatori crida per tal, cor no ha loch ni alberch propi en lo dit loch de purgatori, dient les paraules que yo-us he comensades: *Miseremini mei*: haiats, ço diu, mercè de mi. E, a qui diu aquestes coses ne aquestes paraules? Verdaderament diu-les a sos amich e parents. E açò per la caritat e amor que los amichs e los parents l'an portada en aquest món. Saguex-sa donchs que lo segon membre de món sermó, ço és, que demostra la caritat e la amor dels amichs e dels parents, per la qual pregua quant diu: «*Saltem vos amici mei*». Cor als amichs se pertany e als parents d'ajudar e exir aquesta ànima de purgatori, e açò

*Racione consanguinitatis*⁸, per rahó de la parentela

Racione familiaritatis, per rahó de la familiaritat

Racione fidelitatis, per rahó de la fealtat (sic).

Per rahó de la parentela, cor los parents, lo pare e la mare, los fills e les filles e los altres parents són tenguts de preguar Déu la un per l'altre. Per amor d'açò diu la sancta scriptura *Ecclesiastici VIII*: «*Honora fratrem*⁹ *tuum et gemitus matris tue ne obliviscaris et memento quem nisi per ipsos natus non fuisses et retribue illi quomodo illi tibi*¹⁰»: Honra, ço diu, lo teu frare cristià, e los gemegaments de la tua /^{102r}. mare. No oblits, e membre't que si no fos per ells tu no foras nat, e fe[s] per éls axí com ells feren per tu. Appar, donchs, que nosaltres, que som de la parentela d'aquest mort, li devem ajudar a exir de purgatori per rahons demunt provades. Dich encara més, que tots aquells qui són stats desà en familiaritat, deven ajudar a traure'l de purgatori, cor segons que-s lig en lo libre primer dels Mechabeus, aquel valent cavaller, sperant en la misericòrdia de Déu, tramès moltes oblacions e almoynes al temple de Jherusalem, que offerissen aquí per los peccats d'aquells qui heren morts en la batayla. Nosaltres, axí matex, devem fer almoynes o altres obres de misericòrdia per los morts. *Et hec quantum ad secundum membrum sufficiant*. Dich terçerament que les penes les quals les ànimes sofferen en purgatori los fa cridar a nosaltres que'ls ajuden a axir d'aquella pena, cor axí com los peccats la hu és maior que l'altre, axí les ànimes sofferen maior pena las unas que les altres. E per amor d'açò diu lo psalmista: «*Infixus sum in limo profundi et non est substantia*¹¹»: Senyor, posat som en porguatoris, e no-y-ha sustància en mi. Per què nosaltres, pensant e ymaginant totes aquestes coses, preguerem Nostro /^{102r}. Senyor per aquesta ànima d'aquest fael cristià, que li plàcia que la trague de les penes de purgatori e la fassa portar per los seus àngels en la glòria celestial, *ad quam gloriam nos perducatur, et cetera*.

---

⁶ Ps. 29, 12. | ⁷ Ps. 83, 5. | ⁸ Con *afegit sobre la línia*. | ⁹ *Vulg.* patrem. | ¹⁰ Eccli. 7, 29-30 |

¹¹ Ps. 68, 3.

VI

Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 478, 10r.

Dominica de Lazaro.

«Credidi quia tu es Christus filius Dei vivi¹». Iohannis XI. Verbum istud fuit lectum in ecclesia in memoriam infinite bonitatis filii Dei. Intellectus verborum est iste: Marta, Lazarus et Magdalena², videntes miracula et mira[bilia] facta per Christum, fontem pietatis et flumen meridie. Quilibet ipsorum facetur verbum post assumptio dicitur: «Credidi» et cetera.

Modo pro introduccionem thematis occurrit verbum Ysidorus, De sumo bono, capitulo 9º, dicitur: «Erit ille merito apud Deum condepnandus qui, adversus innocentem filium, testimonium vel dicit vel dicentibus credit. Nam, non solum reus est qui filium Dei de alio profert³, set is qui cito aurem crimi[ni]bus profert⁴». Cum ergo Domini isti temporis videntes, quod hodie testimonium filium fuit maliciose per iudeos inpositum Christo sanctissimo. Dicunt verba proposita contra intencionem reprobata iudeorum: «Credidi» et cetera.

Modo dictum pro aliquali ordinacione sermonis. Sed in tres materias pretactas erunt, 3 questiones declarande in presenti sermone:

Prima. Jhesús per sa gran virtut obra sobre tot poder creat.

Secunda. Jhesús Déu no poch pecar per sa excel·lència personal.

Tertia. Jhesús huy s'és amagat, no volent morir apedregat⁵.

Primo ergo dico que Jesús et cetera. Ideo és fill de Déu benahuyrat. Hoc potest sic declarari: miracula facta per Christum sufficienter probant ipsum esse verum Deum, ut notat Magister Alexander in II⁶. Ideo, opera facta per ipsum sobrepujaven tot poder creat. Cum ergo miraculum factum de Lazaro sit opus pertinens ad infinitam potenciam, ergo transcendit tot poder creat. A donchs cascú per tal obra pot dir lo thema comencat: *Credidi, et cetera*. Ara devets notar que diferència ha, *ut dicunt doctores*, entre creure Déu, creure a Déu hi creure en Déu⁷. Car creure Déu és creure que Ell⁸ sia, e axí crehen los infels. Fins los diables an aquesta crehenca, *quia «Demones credunt et contramiscunt⁹», ut dicit Iacobus*. Creure a Déu. *Sic credunt christiani mali. Nam «habent fidem informem¹⁰» et cetera*. Mas creure en Déu és crehure, amar aquell e les sues obres. E aquesta crehenca se extén als vers amats de Déu. Com per tal cre^{f.10v.} dulitat va l'om a Déu, qui és la sua fi, *ut tangit Magister in 2º*, car en los membres de Déu, per amor sua, nos devem encorporar. *Autem Augustinus¹¹: «Inquietum est cor nostrum donech requiescat in te¹²»*. Creure a Déu és creure la sua paraula, la sua doctrina, *et ista credulitas fuit in Lazaro et cetera*. Car

Cregut Déu del cel e terra creador.

Cregut en ell transformant-se en él per amor.

Cregut a Déu axí com a mestre e Senyor.

E per co han soficient motiu contra los jueus de confesar e dir *Credidi quia et cetera*. Sed hoc oritur ergo, que est rahó, *quia Petrus, respondendo Christo, dicitur: «Tu es Christus filius Dei» et cetera, et Christus commendat ipsum dicens: «Et ego dico tibi quia tu es Petrus» et cetera, et «beatus est¹³» et cetera. In ista confessione Christus statim promissit beatitudinem Petro. Et tamen Marte et Nathanael dixerunt similiter: «Credidi» et cetera. Non promissit eis statim benahuyranca. Respondent doctores quod nosaltres avem fe e opinió, hi en tant com aquest*

¹ Io. 11, 27. | ² enloc de Maria. | ³ Ms. confert. | ⁴ MFl, detractio, x (☞); Isidorus Hispalensis, *Sententiarum libri tres*, lib. 3, cap. 55, n. 6. PL 83, col.727b-c.(☞). | ⁵ gat sobre la línia. | ⁶ Cf. Alexander Halensis; *Summa universae theologiae*, pars 2, quaestio XLII, membrum 6, art. 3 | ⁷ STh, pars 2, dist. 2, q. 2, art. 2; *Augustinus Hiponensis*, Sermo 144, PL 38,788. | ⁸ ratllat axí. Ell *sobrelineat*. | ⁹ Iac. 2, 19. | ¹⁰ STh, pars 2, dist. 2, q. 5, art. 3 | ¹¹ In marg.: [Augu]stinus (...), sus et. | ¹² Augustinus Hiponensis, *Confessiones*, 11 | ¹³ Mt.16, 16.

actes són pus difícils, en tant han raó de major mèrit. E per co, com fe és sobre opinió, respòs per fe Sent Pere, *dicitur*: «*Tu es Christus*» et cetera. *Ideo Christus sibi promisit beatitudinem. Set Martha et cetera [responderunt]* per opinió que l'amors avien de Jhesucrist. E per co com Jhesucrist dix: «Marta, resuscitaré lo teu frare», *respondit* «*scio quia resurget*¹⁴» et cetera. *Et Christus dixit*: «*Ego sum resurectio et vita*¹⁵» et cetera. E per aquesta raó e paraula foren moguts los jueus huy de donar mort a Jhesucrist. Sed ponunt:

Que Jhesucrist és trencador de la ley divinal.
 Que és destroydor del temple material.
 Que Jhesús de Natzaret ha huy Déus blasfemat.
 Que Jhesús de Natzaret lo poder de Déu s'a usurpat.

E per aquestes 4 rahons los jueus volen provar que Jhesucrist era digne de mort. *Primo, et cetera. Iohannis 9°: scriptum est quia cum Christus curasset quondam cecum a nativitate in sabbato, iudei dixerunt ipsum esse fractor de la ley divinal, com no era cosa lícita en disapte obrar. Ideo Christus dixit eis in predicatione: «Quis ex vobis arguet me de peccato¹⁶», quia dicitur, ut dicit Lira, cum sim sine peccato, quis vestrum potest mihi redarguere de peccato?, quasi dicitur nullus. Magna bonitas Dei videmus per experientiam quod quando quis est propincus morti, si innocenter vel acusat de criminis excusat se si non fecit¹⁷. dicit: “non est verum”. Et si sit moritur. Dóna hom fe a ses paraules. Similiter Christus excusavit se coram iudeis hodie, car sabia qu'era prop de la mort. Per donar eximpli a nós, dicitur quod non est fractor et cetera, cum non habebat peccatum in se, set hoc miraculum fecit in sabbato, ut finem legi inponeret, ut deducitur Hucone, Summa sententiarum.*

Secundo dixi et cetera, et faciunt sibi illam ratione. Mathei XXVI° dicitur: cum esserunt congregati principes sacerdotum et phariseorum, dixerunt Pilato: «Domine, recordati sumus quia seductor¹⁷» et cetera, «posum etiam destruere» et cetera. Etiam Iohannis in VIII° dicit quod huns deyen de Jesuchrist: “bo és”. Altres, “no és, mas seductor¹⁸” et cetera. E de hoc se excusà Jhesucrist coram ipsis, dicitur: «Si veritatem dico¹⁹» et cetera, si pro «quia veritatem dico²⁰». Ideo dixit Christus, Iohannis primo: «Verba quod dico vobis spiritus sunt et vita²¹».

Item 3° Volunt et cetera. Dicitur que ha Déu blasfemat. Ante ratio ipsorum, quia cum princeps sacerdotum interrogasset Christum dicit «Coniuro te per deum vivum²²» et cetera, et Christus respondit: «tu dicis», quasi dient sic est, ut tu dicis. «Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua» e cridà: «blasfemavit quid amplius egemus testibus²³».

Tunc omnes mori dixerunt: «Reus est mortis», quia filium Dei se fecit. Set Christus excusat se, dicitur: “Yo vull la glòria del meu pare, et non meam, e tostemps vull fer e fas la sua volentat”. Ecce quare voluerunt ipsum interficere. Supra isto passu moneo tres vel 4or questiones.

*Primus. Si Christus debuit facere miracula coram ipsis iudeis.
 2^a Si istud tempus erat aptum facere miracula coram ipsis iudeis.
 3^a Si illa miracula fiebant virtute dicta coram ipsis iudeis.
 4^a Si illa miracula ostenderunt Christum esse regem et messiam et cetera*

Ad primam questionem²⁴. Videtur quod non, quia opera Christi debebant concordare cum verbis suis. Set cum ipse dixerit Mathei, 16°: «Generatio parva et adultera signum quaerit²⁵» et cetera. Quare dicit Lira: vidientur quod Christus non debebat facere miracula coram ipsius iudeis, ex quo dixerat miracula coram ipsius iudeis, ex quo dixerat verbo. Tamen videmus contrarium. Iohannis XI°: «quid facimus» dicerunt iudei, «quia hic homo multa signa facit²⁶».

¹⁴ Io. 11, 24. | ¹⁵ Io. 11, 25. | ¹⁶ Io. 8, 46. | ¹⁷ Mt. 27,63. | ¹⁸ Cf. Io. 9, 16. | ¹⁹ Io. 8, 46. | ²⁰ Io. 8, 45. | ²¹ Cf. Io. 6,64. | ²² Mt. 26, 63. | ²³ Mt. 26, 65. | ²⁴ Al marge Unde de ultimas parte-q. 44 aut art 2° in so^c ulti., amb una tinta diferent a la del text. El sermó segueix a partir d'aquí STh., pars 3, dist. q. 43 art. 1. | ²⁵ Mt. 16, 4. | ²⁶ Io. 11, 47.

*Hic respondit sanctus Thomas, quod Deus permitit facere miracula hominibus duplice ratione. Prima, per manifestar^{27/11v.} veritat la qual algú diu. E per tant, com les obres que són de la fe cathòlica sobrepugen humanal rahó, no-s poden provar per rahó, mes deven-se provar per²⁸ argument de la virtut de Déu. Per què com hom veu que algú fa obres les quals tan solament Déu pot fer, crehegua hom les coses que diu de Déu. Tot axí, com hom veu que algú porta letres sagelades *cum anulo reges*, dóna hom crehenca que aquela és la volentat del rey en so que si conté. *Ita de Christo et de sanctis facientibus miracula.**

Secundo. Se fan miracles per hòmens a mostrar la presència de Déu en l'om per gràcia del Sperit Sant, hon, com hom veu que-l just fa la obra de Déu, cregua la sua gràcia habitat en aquell. Per aquestes rahons davant los iueus *debut Christum facere miracula*. A de notar primerament que Déus era en la sua obra per gràcia no adoptiva, mas per unió. *Item* a manifestar que la sua doctrina sobrenatural era de Déu, e per cò estech covinent cosa *ut coram iudeis faceret miracula. Ideo dixit ipsius Christus, Iohannis X^o: «Si mihi non vultis credere, saltem operibus credite²⁹»*, *quod faciunt testium de me. Ad rationem in oppositum respondit Iohannes Crisostomus* que acò és entes de senyal del cel, no pas de illuminar sechs ni resucitar morts, axí com Làzer, per co dix "*Credidi*" *et cetera. Et sit ad Secundam.*

Secunda quaestio. Ja et cetera. Si la'n denotat ver Déu davant los jueus. *Respondunt doctores quod sic quare poterat dire quod ipse erat filius, dicitur per III rahons.* Prima, per tal com los miracles que Jhesús fahia trespasaven tot poder creat. *Ideo Iohannis 9°: «Dixerunt omnes de ceco illuminato a seculo, non est auditum³⁰» et cetera.* Si donques Déu no era ab ell, *quare aparet propter ista miracula quod Christus erat verus Deus* e, per consegüent, fals deyen los jueus que avia Jhesús Déu blasfemat. 2ª rahó, per què los jueus podien conèxer que era Déu, *quia potestate propria* faya tals obres, no faent oració axí com los altres purs hòmens. Luch 6: *«Nam virtus de illo exibat et sanabat omnes³¹».* *Ideo dicit Cirillus*, que non prenia Jhesús altra virtut a fer miracles mas ab la sua pròpia. E per tant deya Iohanes Crisostomus que "*Quax /^{12r.}* infinits miracles feya Jhesús per lochs e viles en les quals lo seu poder se notava ésser egual al poder de Déu lo Pare³²". E per co devien creure los jueus que el era fill de Déu. 3ª rahó era per la doctrina de Jhesús, per la qual se apelava fill de Déu. La qual cosa, si no fos axí no fóra conformada per miracles. Per co és escrit, *Mathei primo*, que Jhesucrist avia potestat sobre los dimonis. Per apar que era fill de Déu.

Si³¹ emperò és feta questió que semblants miracles ha fets Moysès, Elies *et cetera*, respon sent Agostí *in quadam epistolam ad Volusianum* que en negun miracle dels prophetes s'és denotat tant lo poder de Déu com en los miracles de Jhesucrist³³, com si aquells poguesen malats curar *et cetera*, acò era fort poch a Jesuchrist, ni al seu poder, e per co ne donaven glòria e honor a nostre senyor Jhesucrist, lo qual profetaven ver Déu e hom. E per co lo beneyt Jhesús e senyor nostre, davant los jueus volch fer miracles generals, axí com los lurs pares, per so que en ell creseguesen, axí com a ver propheta. *Postea* ne feu tals en special que eren sobre³⁴ tot poder creat, que no ac Moysés ni nengun altre propheta. E per tant diu sent Agostí: "*Dóna'm hun hom ni propheta nat de verge així com Jhesús. Done'm hom axí com Jhesús ressucitat, axí com Jhesús done'm propheta ni hom que al cell se'n sia pujat axí com Jhesús*". *Et concludit Augustinus*: "*Si altres miracles los hòmens del món a lur credulitat demanen no-u sé què pus los pugua dir, pus tot acò reputen tan poch. Et digues jueu que volgueres, dicit Augustinus* que volgueres que-t agués fet major món que aquest no és, en el no cresegueses com tantost digueres que altre melor mon és ja estat. Volgueres qu-ell agués fet menor, tanpoch hi cresegueses, ans dingueres que aquest ha pijorat. Donchs diu sent Agostí: "*Bast-nos los miracles fets axí com és si matex /^{12v.}* e altre hom ressucitat, lo tocament en³⁵ falda de la fembra de flux de sanch, lo poder que ha aagut sobre los sperits bons e mals, lo poder que ha mostrat sobre lo sol e la luna, sobre los vents, elements e inferns *et cetera, gratiae possumus dare cum Martha: Credidi et cetera.*

²⁷ Al marge, amb la mateixa tinta que el text: notum. Amb tinta diferent: "Ulti[ma] parte et in prima questione". | ²⁸ Segueix virtut ratllat. | ²⁹ Io. 10, 38. | ³⁰ Io. 9, 32. | ³¹ Lc. 6, 19. | ³² Al marge esquerre: alteri parte, 4, 43. | ³³ Cita no localitzada. | ³⁴ sobre repetit. | ³⁵ Segueix de la ratllat.

Set dixi postea quod Jesús non poch pecar *et cetera. Hoc potest sic declarari: ille qui est infinite plenus sciencia et gratia, talis est inpeccabilis* per sa excellència personal *filius Dei Jhesus est infinite plenus gratia. Istiam questio est inpeccabilis* e per consegüent *dignus laude et verus Deus. Ideo dicit Paulus: «Decebat ut esset nobis pontifex innocens, sanctus, inpollutus, segregatus a peccatoribus»³⁶. Ideo dicit Origen: «Christus hoc verbum potuit dicere quia solus sine peccato inter homines fuit»³⁷. E per co aquell gran philòsof Ermògenes conclou que «[solus] Déus est in quem peccatum, non potest cadere»³⁸. Et Mafomet in suo Alcorano: «Nullus potest evadire lagum Sathane natus de Adam nisi Jhesus et Mariam. Christus per naturam et Mariam per gratiam»³⁹.*

*Hic potest portari quaestio*⁴⁰, per què Jhesús no poch pecar? *Respondit Thomas in libro de X^o quaestio 15*, que Jhesucrist ha volgudes pendre nostres langors per què satisfés per nosaltres e per què demostràs axí matex veritat de sa natura humana. E per què's mostràs a nós eximpli de virtut. Com dongues peccat no faça neguna operació pertanyent ha satisfacció, ans enpacha satisfacció, *quia Ecclesiastes 34°: «Dona iniquorum non aprobat»⁴¹ Altissimus⁴²* et *cetera*. Avia doncs mester, pus Jhesús avia satisfet per nostre pecat, que el fos net de peccat. Item axí matex per peccat no és demostrada veritat de natura humana, com no-s pertany a humana natura, de la qual Déus és causa, ans és mes contra natura per orde hi enginy del dimoni. Per co diu *Johanes Damascenus: «Christus pecando exempla virtutum praeberere non potuit, cum peccatum contrarietur virtuti»⁴³*, e per consegüens Jhesús no pot pecar per sa excel·lència personal. He de ací hixen III qüestions:

Prima que tot peccat mortal pot ésser contra natura apellat.

2° cascú servint a peccat pot ésser dit ydolatre malvat.

3° Que aquell que és en peccat mortal no fa do a Déu acceptat.

^{13r.} *Prima questio probat Anselmus: com tot peccat és corrupció de natura, donques apar que és contra natura. La 2ª prova done's Huconem in libro de X preceptis*, hon fa aytal rahó: lo cristià ho altre és dit ydòlatra, com posa son cor en altre més que en Déu⁴⁴. Aquell qui és en peccat mortal tot lo servey et reverència deguda a Déu et pren servey del peccat. *Nam «qui facit peccatum servus es peccati»⁴⁵*. Per que apar que aytal és ydòlatra malvat.

A la III questió apar per actoritat allegada, com la oració del peccador difamador omicida no és acceptada per Déu Senyor, donchs no resucita, per virtut de confessió e que duiguam ab santa Martha: *«Credidi» et cetera. Ecce quomodo aparet»⁴⁶ quod no potuit pecare. Ideo dicebat: «Quis ex vobis arguet me de peccato»⁴⁷*. E per açò en les sues predicacions redarguix los pecadors. *Autem super hoc passu doctores movent questiones, principaliter sanctus Thomas»⁴⁸*:

Prima, si ja Jhesuchrist devia preycar als jueus sens tota ofensa.

2ª Jhesuchrist si devia preycar als jueus publich o privat

3^a *Si Christus* devia preycar la sua doctrina *non solum iudeus set gentibus*.

Ad primam respondit Augustinus in Libro De agone christiano que no-ls devia Jesucrist ofendre, com se sia manifestat a nós eximpli que és fill de Déu⁴⁹, e nosaltres devem squivar fels et infels *ut dicit apostolus Corintius X^o: «sine ofenssione estote iudeis et gentibus et ecclesie Dey»⁵⁰*, *ex quo apparet quod ex quo Christus erat exemplum nostrum: devia preycar iudeis sine ofensa. Sed contrarium»⁵¹, fuit profetatum per Ysayam 3, 2° capitulo, ubi dixit quod Christus devia ésser petra scandalosa no gardant ofensa de nengú en singular»⁵²*, e per co com alguns, per lur

³⁶ Hebr. 7, 26 | ³⁷ Cf. Augustinus Hiponensis, *Enarrationes in psalmos*; Ps. 50, 9: "Quia tu solus sine peccato (...)Solus enim in hominibus verum dicere potuit homo Deus". ³⁸ Lombardus, *Sententiarum* dist. VII, pars I, cap. II. Vol II, p. 170 (57), que ho cita de Jeroni, *Epistola ad Damas*, n. 40. | ³⁹ Cita no localitzada. | ⁴⁰ *al marge* quaestio. | ⁴¹ *per* probat. | ⁴² Eccli. 34, 23. | ⁴³ Thomae Aquinatis, *Summa Theologica* pars 3, q. 15, art. 1. | ⁴⁴ Cita no localitzada. | ⁴⁵ Io. 8, 34. | ⁴⁶ *ratllat* quomodo. | ⁴⁷ Io. 8, 46.. | ⁴⁸ Thomae Aquinatis, *Summa Theologica*, pars 3, q. 42, art. 2. | ⁴⁹ Augustinus Hipponae, *Libro de agone christiano*, cap. XI. PL 40, 298 (57). | ⁵⁰ 1Cor 10, 32. | ⁵¹ Al marge, Domus Israel (...) debetis (...) ho salvació de molts deu ésser preposada. | ⁵² Cita no localitzada. |

perversitat, fan lur poder de enpachar salut e salvació de molts, no deu hom gardar la ofensa de aytals, e per tant com los phariseus jueus, per lur mal engiyn volien enpachar tota la salut dels jueus, no dech gardar Jhesús lur malícia e ofensa en sa preycació. Axí matex que los jueus redarguyen públicament a Jhesucrist qui era veritat e la paraula de Déu. Dongues, Jhesucrist no devia gardar lur ofenssa. *Ideo Mathei 19º capitulo: Dixerunt Christo discipuli sui: Domine, Iudei audientis tuam predicationem recedunt scandalizati. Respondit Ihesus: «sinite eos quia ceci sunt»^{53,54}.*

^{13v.} *Hic pono 3 questiones omnibus predictibus verbum Dei et cristianis cunctus audientibus:*

Prima quod nullus bonus praedicator verbi dicitur: deu gardar ofensa en sa preycació de moro, infel ho jueu.

2ª que cascun cristià sens murmuració és tengut sens ofensa de sostenir la paraula de Déu e la prémer

3ª que cascun cristià és tengut de signar consorci de jueu ho infel per *et cetera*.

Prima questio aparet quia praedicator licet non debeat esse causa ruina alicui tamen praedicando veritatem, non veniendo ad singularitatem persone. Licet scandalizentur bene facit. Et id scandalum est passive, non active, car més és profitós⁵⁵. Auran fe sostenir la ofensa que calar veritat, per què aquells qui calen veritat davant los prínceps ho prelats per complaure aquells pequen mortalment. *Verba sunt Gregorium et Augustinum in Libro de Agone cristiano, et ideo Paulus Thimothei : «argue, obsecra, increpa»⁵⁶, et cetera.*

2º questio aparet, nam: «veritas a quocumque dicatur»⁵⁷ » specialiter in facto dicitur reverenter debet audiri, ut dicit Augustinus, que aquella veritat sol demostrar en la terra qui té cadira de veritat en lo cel.

Tertia questio aparet, nam ut canes latrarunt contra Christum ipsi iudei velut canes rapidi hodie persecuti sunt multipliciter. Primo quia, ut dicit Ysidorus, los cans senten de lluny⁵⁸. Hanc proprietatem habuerunt iudei quia hodie senserunt de longe de lur ley et prophetes la odor e preycació de Jhesucrist. Iohannis 12º: «Nos audivimus ex lege quia Christus manet in eternum»⁵⁹. *Item de natura, és de cans, quia nunquam saciatur, sic iudei nunquam sariant de perseguir Jhesucrist⁶⁰. Item si reperit aliquem in via facit festum sibi sic iudei fecerunt et cetera Christo. Mathei 22º: «Magister, scimus quia verax es»⁶¹.* *Ecce quomodo laudabant, set ficte.* *Item, lo ca mort⁶² volenter, per bé que no li facen mal, jugant. Sic iudei, ut canes an mordut e batut a Jesuchrist, ideo princeps sacerdotum dixit: «Quid enim mali fecit?»⁶³.*

Item canes són fort laugers, e més en scampar sanch, sic iudei fuerunt leves efundere sanguinem Christi. Proverbiorum primo: «Pedes eorum ad malum currunt»⁶⁴ » et cetera. Et nota quod dicit Ambrosius, que tota bèstia salvatge⁶⁵ que sia ferida, si beu la sanch del ca és garida, mas si lo ca beu sanch de altra ca, may ne garex. A simili sanguis Chisti a nos, que erem bèsties gentils et cetera ha valgut, qui erem fort nafratz/^{14r.} per pecats, set iudei⁶⁶ non possunt curari. Ymmo in die iudicii aparebit eorum malitia e mala vita.

Item dicit Ysidorus quod de natura canum est que no poden habitar sens companya dels hòmens⁶⁷. E los jueus, per què resemben a cans són dispersos e habiten entre diverses nacions

⁵³ Mt. 15, 14. | ⁵⁴ El darrer paràgraf, traducció de fragments de Thomae Aquinatis, *Summa Theologica*, pars 3, q. 42, art. 2. | ⁵⁵ *Al marge*, de scanda[lum] | ⁵⁶ 2Tim. 4,2 | ⁵⁷ Cita del Ambrosiaster, però repetida sovint per Tomàs d'Aquino. Super evangelia Iohanem (☞). | ⁵⁸ Cita no localitzada. | ⁵⁹ Io. 12, 34 | ⁶⁰ *senyal d'avís que envia al cap del full*: “Ideo Ysaya 56: «canis quia insaciabilis», loquor de iudeis qui volebant hodie interficere Christum”, en referència a Is. 56, 11: “canes impudentissimi, nescierunt saturitatem”. | ⁶¹ Mt. 22, 16. | ⁶² *Llegiu mossega*. | ⁶³ Mt. 27, 23. | ⁶⁴ Is. 59, 7. | ⁶⁵ salvatge *interlineat*. | ⁶⁶ *repetit set iudei*. | ⁶⁷ Cf. Isidorus, *Etimologiae*, l. 12, c. 2, 25. |

de gents. *Ieremiae 13°*: «*dispergam os vestrum a fine⁶⁸ et cetera. Et hoc de [secundo]. Tertio principali Huy Jhesús et cetera. Diu Johanes Crisostomus: no s'és amagat en angle del temple, ni fugint d'aquell, mas feu-se invisible coram ipsis perversis iudeis⁶⁹. Et si queritur perquè-ll volien huy matar, ponuntur dues rationes:*

Prima, car divendres prop pasat avia Làzer de mort a vida ressuscitat.

2° ratio. per tant com per tal dia com huy prophetisà Cayfàs dient; «*Expedi*» et cetera.

Sed quare Christus noluit acceptare mortem hodie (...) lapidatus⁷⁰. Ymo in crucis patibulo. Doctores super hoc assignant rationes diversas. Rationes de quibus solum pono 5⁷¹.

Prima. Ut sua mors esset magis divulgada quam cum in illa disputatione erant pauci. Et si tunc fuisset mortuus non fuissent multi in sua morte, et tamen dixit propheta: «Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me⁷²»; «alibi» et cetera; «circumdederunt vituli⁷³» et cetera.

2^a Ratio. Per tal que la mort a la culpa fos apropada, Post enim homo pecavit in ligno et Christus debuit mori in ligno. Ideo ecclesia, ut «Qui salvum in ligno» et cetera «per lignum quoque [vinceretur]⁷⁴» et cetera.

3^a ratio est ut la sua sanch fos més escampada, scilicet, de manibus, de capite, de latere, de pedibus, de toto corpore quod non fieret in lapidacionem. Psalmos: «Foderum manus meas⁷⁵» et cetera.

4ª ratio. Ut mors agués major durada. Moritur autem lapidatus in tempore brevissimo. Christus autem passio duravit a media nocte veneris, usque ad oram nonam eiusdem diey, in qua hora homo peccavit. «Circa horam nonam clamans, voce magna, emissit spiritus⁷⁶».

5ª rahó. Perquè la profecia fos verificada, car manament fou fet a Moysès que menjàs l'a[n]yell pasqual que figurava Jhesucrist non devia aver nengun os trencat. Ideo voluit mori in terra, hon no ac negun os trencat. Ac etiam ut voluntas Patris esset complida e acabada, amagàs/^{14v}. que la sua presència no fos apedregada, et hoc dicit et cetera, et «abscondit se⁷⁷». Dicas ergo cum Marta: «Credidi quia tu es Christus, filius Dei vivi».

---

⁶⁸ Cf. Ier. 13, 14: “dispergam eos virum a fratre suo”. | ⁶⁹ Thomae Aquinatis, *Cathena Aurea in Iohanem*, cap. 8, 57-59, atribueix el text a Teòfil | ⁷⁰ *Al marge*, hoc és, per què fugí a les pedrades e no a les coltelades? | ⁷¹ *Al marge* est per què altres. | ⁷² Ps. 3, 1; Thomae Aquinatis, *Expositio super Psalmi*, salm 3. | ⁷³ Ps. 21, 13. | ⁷⁴ Prefaci a la comunió de la missa de Diumenge de Passió (cinquè diumenge de quaresma en el missal Romà). | ⁷⁵ Ps. 21, 17. | ⁷⁶ Mc. 15, 34; 37 | ⁷⁷ Io. 8, 59.

VII

Barcelona, BC 478, 16r.

Circuncisionis

«*Vocatum est nomen eis Ihesus*¹». *Lucas 2º et in evangelio et cetera*
Per introductionem presentis thematis reius declaratione presens sermo in tribus questionibus
deducetur seu continebitur.

Primo que lo fill de Déu / apellat saviesa / hom verdader s'és mostrat
 2º que al poderós senyor / de gran altesa / nom novell li és posat.
 3º que en sa carn humana de verge presa / és estat huy senyalat.

Hi en aquestes III parts lo present sermó serà clos e determentat.

Dico primo que lo fill *et cetera. Pro declarationem istius particulare debetis notare* que vehent aquella inefabla pietat de Déu que lo misteri de la incarnació sua molt sagrada era figurada² e prenunciada en la ley antiga, publicada e propalada per lo gran doctor, mestre e doctor del poble de Isrell³, ço és, Moysès. E per amor de açò, per manifestar la altitud del seu inefable sagrament, ha ordonat la providència de Déu que la roda celestial del arelotge de aquest món se sia moguda e vogida VII vegades, e a cada vegada que s'és desperada és devalat hun àngell de paradís en aquest món e ha sonat una trompa, al so de la qual s'és levat hun gran profeta que ha legit una liçó de la sagrada encarnació del fill de Déu. E lo contrapès de ferre que ha moguda la primera roda tan gran és estada la fortaleza e virtut de la divinal voluntat de Déu. La corda que tira lo contrapès és la humilitat profunda de la Verges Maria, que ha tirat aquest contrapès de la fortaleza, virtut de Déu, fins entrar, e à·l fet unir e ajustar ab la sua sagrada carn. E la primera veu⁴ que la roda s'és moguda e ha desperat és exit hun àngell de paradís que ha sonat la primera campana. /^{16v} Al so de la qual s'és levat aquell gran propheta Jeremies e ha legit una licó de la incarnació del Fill de Déu, dient, *Ieremies primo* «*Et tu vides Ieremies et duxit virgam vigilantem. Ego videbo*⁵» *et cetera, et dixit angelus*: “bé as tu vist, car yo devalaré sobre la mia paraula per tal que faça aquella carn hi-en semblança de hom verdader, e serà del linatge de David e regnarà ab gran saviesa e serà apellat hom just⁶”, car ab justícia corregirà les iniquitats dels hòmens, he aquest propheta desigà molt veure Jhesuchrist, ço és, aquest infant gloriós, cuitàs massa *et non vidit*.

Secundo, s'és moguda la segona roda *et cetera*. Propheta Joel a legit *suam lectione, et cetera*. Dicitur Joel II: «*Zelatus est dominus super terram et perpeccit populo suo*⁷» *et cetera*. No serà confús eternalment car vendrà lo dia del Senyor, en lo qual devalarà del cell e naxerà la flor de justícia, e marvelar-sa tot lo poble, de les maraveles de Déu, e tot hom qui invocarà lo nom de Jhesús serà salvat *et cetera*.

Tertius. Propheta et cetera Abacuch IIº dicitur: «*Aparebit in finem et non mentietur si moram fecerit expecta eum quia veniens veniet et non tardabit*⁸» e tunc los cels e la terra seran plens de la sua glòria *et cetera*.

Quartus propheta Aggeus in IIº dicitur: «*Ego movebo celum pariter terram et mare, e movebo omnes gentes et venient desideratus cunctis gentibus*⁹» e la casa de Déu serà plena de glòria e de la sua magestat *et desiderant videre, et cetera*.

Quintus. Propheta Baruch 3º capitulo dicit: «*In terris visus est et cum hominibus conversatus est*¹⁰». Aquest infant és Déu nostre, *plenus sciencia* e de saviesa. Hés estat vist *et cetera* així com a libre dels manaments de Déu e ley de la vida eternal *et cetera*.

/^{17r} *Sextus propheta est contemplator incarnationis. Ysayas Nono dicit*: «*vocabitur nomen eius admirabilis*¹¹ *consiliarius deus fortis Pater futuri seculi princeps pacis*¹² *et se super solium*

¹ Lc. 2, 21. | ² era figurada *al marge*. | ³ De Isrell *al marge*. | ⁴ que la ratllat. | ⁵ Ier. 1,11. | ⁶ traducció de Hier. 1, 11-12. | ⁷ Ioe 2, 18. | ⁸ Hab. 2, 3. | ⁹ Agg. 2, 7. | ¹⁰ Bar. 3, 38. | ¹¹ *admirabilis al marge*. | ¹² *princeps pacis al marge*. |

*David et super regnum eius sededit ut confirmet et corroboret illud, in iusticia. In regni eius non est finis*¹³» et cetera. E aquest liurarà lo seu cors a mort per lo seu poble.

Septimus propheta est et fuit Sibillam Tiburtina, dicitur: «Vendran dies que naxerà una infanta del linatge de Davit, e aurà nom Maria, e aquesta concebrà miraculosament e l'infant que d'ela naxerà aurà nom Jhesús, e aquest serà ver Déu e ver hom, e lo regne de aquest durarà eternalment», et *mater eius est virgo ante et post partum et in partu*, e aquest liçó legí davant Octovià emperador, he davant los jueus que eren aquí.

Ecce questiones. Filius dicitur: en lo derrer moviment de aquesta derera roda *videns* que la plenitud dels temps era venguda, hi és aparegut hom complint ab ànima e cors verdader segons que ns ha huy mostrat, talant la sua carn preciosa hi escampat la sua sang, e açò per confondre aquells heretges que han posat algunes errors de la sua sagrada incarnació, entre los quals són los arrians, dients que lo fill de Déu avia pres carn humana en lo ventre virginal de la Verge Maria, mas que aquella no era animada de neguna ànima, sino que la persona del fill de Déu soplia en aquell cors tots les operacions he accions de la ànima, e fundaven se in *verbo Johannis*, que deya: «e la paraula és feta carn» e no diu és fet hom, et *eius frenitius fuit Apolinarius qui dixit* que lo fill de Déu avia pres carn animada de ànima solament sensitiva, aytal com han les bèsties, car la persona del fill de Déu soplia les operacions de la /^{17v}. ànima intel·lectual. Moltes altres heretgies són estades dites, car deyen altres que havia pres cors fantàstich, e aquests foren apelats manicheus. En açò diem nosaltres; Cristians, lo que és escrit *Johannis XIIº: «Dixit Christus potestatem habeo ponendi animam meam et iterum sumendi eius*¹⁴», ergo *animam habebat*, e per destruir a doncs aquests heretgies e lurs errors s-és volgut demostrar infant petit ab cors verdader talant la sua carn et cetera. *Ecce prima lectio.*

Dixi 2º que al poderós senyor et cetera. Ara, per tal com la intel·ligència increada, que és la substància divinal és de tanta altesa e infinitat que no és enteniment creat que puxa comprendre ni entendre aquest infant gloriós ésser fill de Déu. *Ideo Anselmus: “Prima intelligencia* nenguna opinió no la pot entendre, compendre¹⁵ ni explicar, veure ni cogitar”. Per raó com ela és principi sobre totes les coses per què sobrepuga e trespassa totes coses creades, e sobtills penses.

E per tal com no pot [al]gun enteniment creat per la sua virtut natural aver clara e perfeta conexença del ésser infinit. E per amor de açò los philòsofs naturals, jatsia aguessen posat molts d'eyls que és hun Déu creador solament del cell e terra e de¹⁶ tot ço que en els és contingut, emperò no res menys per la diversitat de la disposició, creació ho generació del món segons que veyen fer les diverses operacions si han posat diversos noms:

Primo, aliqui philosophi, per les obres que li ha vistes fer en los cels li han mes nom *Iupiter Neptanabus*. E altres, per les obres vistes fer en la terra li han mes nom *Plutó*.

/^{18r}. E altres, per les obres que li han vistes fer en lo foch li han mes nom *Vulcanus*.

E los altres per les obres que li han vist fer en l'asp[h]era li han mes nom *Sol*.

Et altres, per les obres per el fetes en lo temps, li han mes nom *Saturnus*.

Et altres per le obres que li han vist fer en les batales li han mes nom *Mars*.

Et los altres per les obres que li han vist fer en les yles li han mes nom *Diana*.

Emperò per nengun nom de tots aquests lo ésser de Déu no és estat soficientment explicat. Vehent donchs los philòsofs de Roma que entre tots aquests no avien trobat lo nom propi de Déu segons la sua excellent propietat, *fuit celebratum consilium*, com devia aver nom aquest gloriós infant, lo qual¹⁷ és estat circumcís.

Car segons hom és de linatge real, e rei de Judea, e segons Déu és príncep del món, senyor del cell e de la terra, segons se prova la generació temporal per la sua generació eternal e divinal. *Et in isto concilio fuerunt IIII* estaments de gens:

Primo grans savis e letrats

2º Ardits e valents cavalers

¹³ Is. 9, 6-7. | ¹⁴ Io. 10, 18. | ¹⁵ compendre *al marge*. | ¹⁶ de *afegit interlineat*. | ¹⁷ segueix, ratllat, és.

3º Richs hòmens e mercaders

4º Menestrals e faeners

E cascun de aquest son vot ha donat e son conseyll. *Primo sapientes et cetera, dixerunt* que aquest infant deu aver nom Déu de saviesa. Rahó, com per saviesa són governades¹⁸ totes les coses. Donchs com a Déu se pertangua de regir totes coses deu aver nom déu de saviesa.

Secundo parlaren los cavalers, e dingueren que deveria ésser apellat Déu de potència. Rahó, com totes les/^{18v.} coses creades són subjectes a Déu, e acò per potència, *et cum iste sit Deus, debet habere nomen Deus Potentiae.*

Tertio. Los richs hòmens *dederunt votum suum, dixerunt:* “Aquest infant deu aver nom Déu de tresor e de riquesa, per tant com a Déu se pertany honor, e li deu ésser fet, trahut e donada reverència, e deu mostrar sa magnificència, per què deu aver nom Déu de riquesa”.

Quarto. Pauperes dederunt suum votum, dixerunt quod “*iste puer debet nominari Deus clemencie, quia scriptum est «tronus reges firmabitur clemenciam*¹⁹». *Nam sola misericordia seu clemencia Deus produxit mundum, et nolat duplici al[i]a super alias virtutes, ergo debet nominari Deus amoris, clemencie et pietatis”.*

Quibus rationibus exhaminatas, fuit conclusum quod amb raó, que de saviesa pot hom usar bé e mal segons que apar de Salamó. De potència axí mateix *ut patet de Alexandro. De pecunia* axí mateix, segons que diu Sèneca, de Pecunia: «*Si uti scias Dominus es, si non autem servus*²⁰». Mas de amor, de clemència e pietat negú non pot mal usar, ne pot mal venir a negú per sa nobla virtut e propietat, per què *fuit data sententia, quod istis considerantes nomen inpositum a pauperibus, sit*²¹ *nomen istius pueri et quod vocetur nomen clemencie et pietatis, et ista fuit causa. Una gracie fuit sibi inpositum nomen Ihesus, quod idem est quod Salvator. Nam Mateo primo: «ipse enim salvum faciet*²²» *et cetera*²³.

Dixi 3º, que en sa carn *et cetera.* e per declaració de aquesta part devem ací contemplar una devota disputació de la festa de la circumscisió de Jhesucrist, entre la sua mare e Josep, pare de Jesucrist putatiu. La contemplació és aquesta següent:

/^{19r.} Pensant la Verge gloriosa en la dolor que los infants petits sostenen del tament de la carn en lo sacrament de la circumscisió, pensàs algunes rahons²⁴ per les quals ela pogués iustament scusar lo fill de aquella pena. Et dix axí a Josep: “Digues-me Josep, tu que est just, instroït e informat en la ley del Senyor, tu que sabs los manaments e les cerimònies de Moysès, tu que saps los misteris de Déu e la manera com és estat concebut aquest fill gloriós, digues me si a tu plau si deu ésser la sua beneyta carn talada ni la seva sua sanch escampada”. E respòs Josep que sí. E la Verge diu que no per VI rahons.

Prima, “que los altres infants són circumcisos per inobediència, e lo meu fill gloriós tostemp fos obedient a Déu lo Pare” *et cetera. Factus obediens et cetera.*

2ª “los altres infants són circumcisos per tal que meresquesen veure Déu, e lo meu fill gloriós tantost en lo instant de la sua concepció la sua santa ànima vehé e contemplà la essència divinal perfetament e clara”.

3ª “los altres infants són circumcisos per aconseguir gràcia e doctrina e castedad, e lo meu fill gloriós tantost que [fonch]²⁵ concebut ac plenitud de gràcia e de saviesa, *quia plenus gratiae et sapientiam, et cetera.*

4ª “los altres infants són circumcisos per delir lo peccat original, e certes lo meu fill gloriós no és estat coro[m]put en peccat original, car per virtut del altíssime és estad creat e format”.

5ª “los altres infants són circumcisos per distinció de les altres gents e nacions, e lo meu fill és estat senyalat del senyal de la sancta divinitat”.

¹⁸ Són governades *afegit sobre la línia.* | ¹⁹ Prov. 29, 14. | ²⁰ No localitzada en obres de Sèneca. Apareix a Albertano da Brescia, *De Amore et Dilectione* 3.8 i a Iacobus de Cessoles, *De ludo scachorum*, tractatus 3, capitulo | ²¹ segueix inpositum ratllat. | ²² Mt. 1,21. | ²³ el text llatí precedent, subratllat. | ²⁴ al marge, vel ymagi[nacions] | ²⁵ ratllat, fonch nat. |

6^a “los altres infants son circumcisos per tal que ^{/19^v} poguessen aprofitar en mèrits e virtuts, e lo meu fill ach tanta plenitud de mèrits en aquell punt que fon creat, que no poch pus²⁶ aver. Et per aquestes VI rahons apar que no deu ésser circumcís lo meu fill gloriós.

Respòs Josep a la Verge Maria sposa sua ab gran humilitat e dix li axí: “la vostra intenció, Verge gloriosa és bona, e les vostres paraules són veres. Emperò, parlant ab vos, Verge, ab tota honor e reverència yo-us provaré que lo vostre fill deu ésser circumcís, e açò per VI rahons.

Prima, que él jurà a Abraham que-s faria hom del seu linatge. Donchs com²⁷ per manament de Déu tots quants són del linatge de Abraham de[v]ien ésser circumcisos, e lo vostre fill gloriós sia del linatge de Abraham, segueix-se que deu ésser circumcís.

2ª rahó és aquesta. Per tal com per la libertat de aquest fill vostre gloriós la servitut de la ley deu ésser destroyda, ni d'aquí avant circumcissió serà a Déu graciosa ni acceptable ni placent.

3ª rahó és aquesta: per dar a entendre que aquest termena hi és fi de la ley mosaycha.

La 4^a és per demostrar que el és cap e principi de tot remey contra la pecat. Com el és remey estat contra lo pecat per oblació e sacrifici del temps de Abell fins a Abraham, més encara és estat remey contra lo pecat, per circumcissió, de Abraham fins al babtisme, per què aquest infant deu ésser circumcís²⁸.

La 5ª rahó és aquesta. Si aquest infant no és circumcís, dirien los jueus: aquest és desemblant a nostres pares per que no-l rebriem. Hoc e per açò ha dit el mateix: «*non veni solvere leges set ad implere*²⁹», per què deu servir la ley que ha donada, e deu ésser circumcís.

La 6ª rahó és aquesta: per tal que misteri de la sua santa incarnació fos calada e amagada als dimonis d'infern. E per aquestes VI rahons allegades yo diyeh, Verge Maria molt gloriosa, que lo vostre fill deu ^{/20^r} ésser circumcís, com en altra guissa no seria senblant als seus pares antichs”. Vehent donchs la Verge Maria que per aquestes rahons lo seu fill era obligat a la ley e que devia pendre circumcissió, considerant la dolor que lo seu fill gloriós devia sostenir, moguda de gran compassió, deya entre si, resolvent-se quasi tota en làgrimes, lançant sospirs dolorosos e sanglots amargosos:

“O! fill meu molt amat, fill meu innocent e sens pecat. Encara no ha sino VIII jorns, que sots en lo món, e ja escampats la vostra sanch preciosa e la vostra carn és talada e turmentada. O senyor, merex la vostra carn delicada en lo pecat de Adam ésser encolpada, ho per aquell turmentada e talada³⁰? O senyor, ara plagués a la vostra excellència de mostrar aquella paraula de virtut ab la qual foren los cells creats e los àngels formats, e lo món produït. He a totes les coses aveu donat vida, per la vostra gran virtut e satisfets aureu per tant per renbre'ns de pena e turment. O! diu Sent Bernat³¹: “O anima Christiana, penssa hun petit en aquest gloriós infant, ab quanta paciència soferí aquesta dolor e turment de la circumcissió, e ages compassió de la sua gloriosa mare que plorà e gemeguà³²”. Com hou cridar lo seu fill qui diu: «A. A. A. *Domine Deus, ecce nescio loqui quia puer ego sum*³³». ³⁴ “O senyor”, diu sent Bernat, “e vos diets que no sabets parlar. Vos qui fes parlar³⁵ los bous que lauraven, vos qui fets parlar la somera de Balam, vos qui fes parlar los infants en los ventres de lurs mares, e vos dieu Senyor que no sabeu parlar. Pens-me, Senyor, que açò dieu per amaguar lo misteri de la vostra incarnació e per tal que a³⁶ nosaltres no calegua prendre circumcissió, mas lo sagrament del babtisme³⁷”, per que-ns dons decà la tua gràcia e de la la tua glòria. Amen.

Explicit

---

²⁶ pus repetit. | ²⁷ com afegit interlineat. | ²⁸ segueix com no-l rebien los jueus ratllat. | ²⁹ Mt. 5, 29.

³⁰ al marge e talada. | ³¹ al marge Bernardus. | ³² Cita no localitzada. | ³³ Ier. 1,6. La cita llatina, subratllada a l'original. | ³⁴ Ego ratllat. | ³⁵ Vos qui fets parlar al marge i amb reclam. | ³⁶ a afegit sobre la línia. | ³⁷ Cita no localitzada.

VIII

Barcelona, BC, ms. 479, 4r.

«Filia mea male a demonio vexatur¹» [Matheus] 15

Et ut thema nostrum facilius concludatur, in nostri sermonis exordio triplex inseratur propositio sive consideracio, ut verius patheat eius deductio.

Prima, qui lo peccat ² va faent,	cert lo diable servex,	e és dit seu per dretura.
2. Una filla fort plasant	ha cascú, la qual nodrex.	mas sovin peccat l'atura.
3. Aquel, nostre mal volent,	sol lo loch que posseex,	treballar per greu pressura.

Dico igitur primo quod qui lo peccat et cetera. Et hoc est quod dicitur Iohannes 8: «Qui facit peccatum servus est peccati³». Glosa 1: «Dyaboli qui est capud peccati», super quibus verbis Ambrosius, «Semper in laqueis, semper in vinculis est nunquam est liber a compedibus quia semper est in criminibus⁴». Et ideo Gregorius: «Quisquis se pravo desiderio subicit iniquitatis domino dudum libera mentis colla supponit⁵». Et in XXV Moralia: «Quanto autem aliquid liberius peragunt perversa que [volunt] tanto eius servicio obnoxius obligantur⁶». Et ideo Augustinus: «O miserabilis servitus. Servus hominis aliquando sui domini duriis imperis fatigatus fugiendo requiescit. Servus peccati, quo fugit⁷». Et ideo II Petri 2º: «A quo quis superatus est illius servus est⁸» sed peccator a dyabolo superatus est, igitur eius servus est. Considerans igitur dyabolo tali modo peccatores sibi esse subditos:

Claudit sibi aures ne audiant verbum Dei et, si audiant, cito perdant. Matheum.

Ligat sibi pedes ne vadant ad aliquod bonum. Psalmos: «Funes peccatorum circumplexi sunt me⁹».

Aridat manus ne elongentur ad elemosinas.

Obturat sibi os ne sua peccata confiteatur.

Ececat sibi oculos ne videat ambulare in viam Dei.

De hiis omnibus, Psalmos: «Aures^{4v} habent et non audient¹⁰» quanto ad primum; «Oculos habent et non videbunt¹¹» quanto ad ultimum; «Manus habent et non palpabunt¹²» quanto ad 3um; «Pedes habent et non ambulabunt¹³» quanto ad 2um; «Non clamabunt in gutture suo¹¹» quanto ad 4um. Tamen, ut dicit Ambrosius: “Aliud facit de peccatore sicut puer de avicula quam tenet in pede ligatam et permitit eam aliud modicum volare, sed postmodum retrahit ad se”. Sic dyabolus alium permitit facere aliqua bona opera, sed postmodum ad se trahit et cum sic diu fecerit facit¹⁴, sicut murilegus muri qui, cum diu, cum mure luserit, postmodum eam comedit. Hoc satis bene figuratum est Iudicis 16, ubi dicitur quod Sampsson, quia Dalide consencit ab inimicis, captus [et] excecatus est Sampsson. Igitur, quilibet nostrum dum Dalide uculuti consentit capere ab inimicis, id est, fit servus demonium, qui eum excecant atque ligant. Super quibus verbis Gregorius: «Primo oculos mentis obtunditur et postea captus animus per exteriora evagatur ut ceca mens quo ducatur nesciat et carnis sue illecebris se libenter subdat¹⁵».

Dico 2º quod filia fort plasant et cetera. Et ideo Hieronimus: «filias christianorum¹⁶ puto

¹ Mt. 15, 22 | ² segueix fa ratllat. | ³ Io. 8, 34. | ⁴ Ambrosius Mediolanensis, *De Nabuthe Jizraelita*, cap. 6. PL 14, 739B. (☞). | ⁵ Tomàs d'Aquino, *Catena in Io.*, cap. 8 l. 8. (☞). No localitzat en obres de Sant Gregori. | ⁶ Gregorius Magnus, *Moralia in Iob.* 30?. | ⁷ Augustinus Hiponensis, *In Iohannis evangelium tractatus CXXIV*, 41, 4. Al marge: “Secum tra[hit se quocum]que fug[erit]. Enim qui fa[cit peccatum servus est]. Volu[ptas tran]sit, peccatum [man]sit; preaterii[t quod] delectabat, [re]mansit quod [pungat]. | ⁸ 2Petr 2,19. | ⁹ Ps. 118, 61. | ¹⁰ Ps. 113B, 6. | ¹¹ Ps. 113, 5. | ¹² Ps. 113, 7. | ¹³ Ps. 113, 7. | ¹⁴ Cf. Eadmerus, *Vita S. Anselmi*, l. II, c. 3, n. 28; PL 158, 92: «Alia vice conspexit [Anselmus] puerum cum avicula in via ludentem... | ¹⁵ Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, llibre 7, cap. 27 | ¹⁶ A l'original: Ego filia Chananaeae.

*animas esse credencium quae male a demonio vexantur, suum creatorem deserentes et lapidem adorantes*¹⁷». *Et ideo Rabanus: «Si quis animam habet alicuius vicii sorde pullutam filiam habet male a demonio vexatam. Item, si quis bona que gessit peccatorum peste*¹⁸ *fedavit filiam habet inmundi spiritus furiis agitatam*¹⁹». *Et ideo Luce 8: «Filia unica erat illi*²⁰». *I peccatori habet filia in suo aspectum, est fort placent. Et ideo Bernardus: «Anima est insignita Dei imagine decorata similitudine, desponsata fide, dotata Spiritu, redempta sanguine, deputata cum angelis capax beatitudinis, heres salutis rationis particeps*²¹». *Et ideo Gregorius: «Unde mihi pulcri orem ex ymagine Dei, id est animae conpropio*²²». *Et ideo Sapientia: 7, de filia ista dicitur «Candor est lucis eterne et speculum sine macula*²³». *Hec autem filia multum assidue per peccatum deturpatur. Et ideo magister Sententiarum libro 2º disctione 29. Super id, Apostoli Ad Romanos 8: «Ipsa creatura liberabitur a servitute corrupcionis*²⁴». *Igitur, inquit «Hanc libertatem habuit homo ante peccatum, quia omnis carebat miseria et nulla tangebatur molestu et plenius h[ab]ebit in futura beatitudine, ubi miser esse non poterit, sed in hac vita quod est inter primum peccatum et ultimam confirmationem nemo a miseria liber est, quia peccati pene non caret hec ille*²⁵». *Et ideo Apostolus Romanos 7: «Peccatum habitat in carne*²⁶», *quando igitur hec filia per infectionem quam habet in carne peccatum aliud operatur totale eius pulcritudo amittitur, et tecum talis est eius dispositio.*

Lo cap té abaxat e alsat sens neguna proporció. *Et hoc cum consentit peccato sciente.*

Les mans té contretes e debilitades per mala retenció. *Et hoc cum eius avaritiae.*

La vista té corta e regirada per emulació. *Et hoc cum eius invidie.*

⁄^{dr}. Lo nas té inflat e obstinat per indigitació. *Et hoc cum eius ire.*

Les aures té longues, delitades en murmuració. *Et hoc cum eius detraccio.*

Lo cos té pal-liat e incorvat per simulació. *Et hoc cum eius ypocresia.*

La pell té stesa e inflada ab gran devoció. *Et hoc cum eius gule.*

La lenga és scampada e forçada en difamació. *Et hoc cum eius predicationi.*

Los peus són corromputs e maculats per mala contagió. *Et hoc cum eius immun[dicie].*

Les ungles té negres e blaves per congregació. *Et hoc cum eius rapine.*

*De hac filia tali modo disposita dicitur Michaeas X: «Dole et satage, filia Syon, quasi parturiens et quia nunc, scilicet per peccatum circa assidue convenis, egredieris de civitate et habitabis in regione et venies usque ad Babilonie*²⁷».

*Dico tertio quod aquel nostre mal volent et cetera. Et hoc est quod dicit Cassiodorus, super illud Psalmos CV: «Vexati sunt a tribulatione malorum*²⁸» *ab insidiis dyaboli et angelorum eius doloribus nec et tribulationibus vexantur hoc qui actorem salutis relinquit. Et ideo Psalmos: «Hereditatem tuam» suple malignus spiritus «vexaverunt*²⁹», *unde dyabolus vexat quolibet nostrum:*

Ante peccatum

In peccatum

Post peccatum.

Ante peccatum autem vexat dyabolus peccatorem Vº modis

*Primo, circuiendo et insidiando. I Petri 5: «Soli estote*³⁰».

*2º, a parte inferiori laqueos tendendo. Psalmos: «In via hac quam ambulabam absconderunt superbi laqueum mihi*³¹».

¹⁷ Hieronimus, *Commentarii in Matheum*, cap. 15, vers. 21, 22. PL 26. Aquí extret de Tomàs d'Aquino, *Cathena in Mateo*, cap. 15, n. 5. | ¹⁸ Ms. veste | ¹⁹ Ms. sagitatum. Thomae Aquinatis, *Cathena in Matheo*, cap. 15, n. 5. | ²⁰ Lc. 8, 42. | ²¹ Mfl, Anima, x; Bernardus Clarevallensis?, *Meditatio de humana conditione*, 3, 7. PL. 184, 489C-D. | ²² Cita no localitzada. | ²³ Sap. 7, 26. | ²⁴ Rom. 8, 21 | ²⁵ STh, Liber II, distinctio XXV, 14. *De libertate a miseria*. | ²⁶ Cf. Rom 7, 25. | ²⁷ Mich. 4, 10 | ²⁸ Cf. Ps. 106, 39. | ²⁹ Ps. 93, 5. | ³⁰ 1Petr. 5, 8. | ³¹ Ps. 141, 4. |

3º, *expetit dubientem ingerendo circa veritatem credendorum. Lucas XXII: «Simon, ecce Satha[nas]³²».*

4º, *adversatur in operandis. Zacharias VIII: cum esset Ihesus indutus contra Sathanas «stabat a dextris eius³³».*

5º, *inpertune persequitur, ut sicut saltem thedio vincat. Psalmos: «Persecutus est inimicus animam meam³⁴». Exodi 15: «Dixit inimicus: persequar et comprehendam», et persequar suggerendo comprehendam in conspectu; «dividam spolia», in peccati prope; «et implebitur anima mea³⁵» et voluntas in consuetudine.*

In peccatum vero vexat animis Ve modis:

Primo, spoliando gratuitis et vulnerando in naturalibus. Luce X : De eo qui «incidit in latrones³⁶».

2º, *excecat peccatorem ne fugiat. Apocalipsis 3: «Dicis quia dives sum³⁷».*

3º, *ipsum decipit cum ei spem venie repromittit ut ei amplius in peccato³⁸ morari placeat. Hec est «repromissio nequissima quae multos perdit³⁹».* Ecclesiastici.

4, *vexat in remorssu consciencie. Iheremiae XXIX: «Dabo eis vexationem universis⁴⁰».*

5, *facit mutum ne confiteatur peccata. Contra quod Ecclesiasticus IIII: «Non confundaris confiteri peccata sua⁴¹».*

Post peccatum vero vexat animis Ve modis:⁴²

5º. Primo, ipsum habitando et posidendo tanquam suum hospicium. Apocalipsis 2: «Ubi Sathanas habitat⁴³».

2º, *alligat retrahendo a bono. Luce 13: «Hanc filiam Abraha quam alligavit Sathanas⁴⁴».*

3º, *incarcerat per miseria desperationem. Apocalipsis 3: «Missurus est dyabolus in carcerem⁴⁵».*

4º, *accusat in iudicio a quo liberantur sancti. Apocalipsis 12: «Proiectus est accusator⁴⁶» et cetera.*

5º, *captivat et cruciat in Gehenna. Luc 22: «tradidit eum tortoribus⁴⁷» ut pro horum omnium concordia dicatur. Idem Lucam 6: «Vexabantur a spiritibus inmundis⁴⁸» ut igitur ex nostro themate fiat aliqualis conclusio, formetur una talis ratio, et digam axí:*

Pus axí és que qui lo peccat va fahent *et cetera, ut dicitur primum.*

E axí és que una filla fort placent *et cetera, ut dicitur 2º.*

E axi és que aquel nostre mal volent *et cetera, ut dicitur 3º.*

Igitur sequitur

que la filla ten excel·lent la qual cascun posseex, pel diable és posada en estretura, *et hoc est quod dicunt verba nostri themate: «Filia meam» et cetera. Dicit evangelium et procede sicut vis. Si autem, procedeas super ‘clamare’ et dicas in themate, addendo: “clamabat dicens: filia mea” et cetera. Fiat tali modo dispositio themathe in quibus verbis tria breviter ostenduntur. Ostendere namque de peccatore:*

Com demana son poder, qui és fort alt e transcendent sobre tota creatura, *quare clamavit dicens.*

³² Lc. 22, 31. | ³³ Cf. Zach. 3, 1. | ³⁴ Ps. 142, 3. | ³⁵ Ex. 15, 9. | ³⁶ Lc. 10, 30. | ³⁷ Apoc. 3, 17. |

³⁸ *Segueix moari ratllat.* | ³⁹ Eccli. 29, 24. | ⁴⁰ Ier. 24, 9. | ⁴¹ Eccli. 4, 31. | ⁴² A peu de pàgina: “Bernardus super id, «misereor super turbam, viam trium dierum eas necesse est in desertum si gratum deo tuo offerre volueris sacrificium. Prima dies timoris, dies in quam declarans et illuminans tenebras tuas, interiores scilicet, et horrendum gehenne supplicium demonstrans, in quo sunt tenebre exteriores. Huiusmodi si quidem cogitatio nostre solet exercere primordia converssionis. Secunda est pietas qua respiramur in luce miserationum dei. Tertia dies est [rationis, in qua veritas innotescit]”. Bernardus Claraevallensis, *Sermo dominica VI post pentecoste*. PL 183, 337D. | ⁴³ Apoc. 2, 13. | ⁴⁴ Lc. 13, 16. | ⁴⁵ Apoc. 2, 10. | ⁴⁶ Apoc. 12,10. | ⁴⁷ Mt. 18, 34. | ⁴⁸ Lc. 6, 18.

Com mostre son hereter, lo qual ama fervenment segons lo cos de natura, *quare filia mea*.
Quin és lo mal que soffer, del qual vol deliurament al·legant sa gran altura, *quia mea a*
[*demonio*⁵⁰] *vexatur*.

*Pro primo psalmus: «Ad dominum cum tribularet clamavi»*⁵¹. *Pro secundum, Mathei 21: «Filia mea modo defuncta est»*⁵². *Pro 3º: «Non opus valentibus medicus sed male habentibus»*⁵³.

Dico igitur primo quod ostenduntur de quolibet peccatore com demana son poder et cetera, quia dicitur quod clamabat. Et si aberitis nebulis nostre mentis velimus attendere ad sacrarum seriem scripturas, repropieremus in ea multiplex clamare. Nam clamant aliqui:

*Aliqui per dolor que-s amagada dintre lo cos natural. Ysaia LXV: «Prae dolore cordis»*⁵⁴.
*Aliqui per amor que-s demostrada a tot hom en general. Johannes 7: «Si quis s[c]itit veniat»*⁵⁵ *et cetera.*

*Aliqui per corregir tots quants són en esta vida. Ysaia 48: «Clama, ne neces quasi tuba»*⁵⁶.
*Aliqui per vergoyr los qui no jutgen bé a mida. Johanes 8: «Clamabat qui sine peccatum est»*⁵⁷.
*Aliqui per demanar dels affanys deliurament. Psalmi: «Clamaverunt ad dominum cum tribularentur»*⁵⁸.

Aliqui per invocar de Déu poder transcendent. 3 Reges 18, de Helia qui clamavit ut descendet.
*Aliqui per metre cor als qui deuen batallar. Apocalipsi 2: «Vincenti dabo edere»*⁵⁹ *et cetera.*
*Aliqui per gran furor, car no troben qui-ls empar. Apochalipsis 5: «Voce magna quis est dignus aperire»*⁶⁰.

*Aliqui per complayenssa de molta perdició. 3 Reges ultimo: «Ait angelo percucienti: sufficit»*⁶¹.
*Aliqui per avinenssa de greu persecució. Apochalipsis: «Et clamavit voce magna quatuor angelis» et cetera, «nolite nocere terre mari neque arboribus»*⁶² *et cetera.*

⁶³ *Dicebam igitur in uno primorum membrorum quod aliquid clamant per demanar dels afanys deliurament. Et ideo Psalmis: «Clamaverunt ad Dominum cum tribularerunt et de necessitatibus eorum liberant eos»*⁶³. *Psalmos: «Clamabo per diem et non exaudies»*⁶⁴.
Sed pro dolor nam Iacobi 2º dicitur: «Obsturat ad clamorem pauperis» I peccatoris aurem suam. Et hoc propter 5 defectus qui sunt in peccatore:

primus, deslealtat
2us, temeritat
3us, viltat
4us, pobretat
5us, parvitat

*Primum patet quia «Omnis homo mendax»*⁶⁶ *et cetera. Certe mihi.*
*Et ideo psalmos: «De celo respexit super filios hominum ut videat si est intelligens»*⁶⁷ *et cetera.*
*Et «homo cum in honore esset non intellexit»*⁶⁸. *Et ideo «omnis homo mendax» et specialiter christiani, qui «sponsati sunt mihi in fide»*⁶⁹ *Osee 2º; et ideo Deuteronomio 32: «Popule stulte et insipiens, deum qui te genuit, derelinquisti»*⁷⁰. *Igitur ecce gran deslealtat.*

*2m, patet quia estis mihi hostes. Job 25: «Tetendit adversus Deum manum suam»*⁷¹, *sed male operando «et contra omnipotentem roboratus est; [cu]currit adversus Deum erecto collo et pingui cervice armatus est»*⁷² *et ideo Psalmus: «Possuerunt in celum os suum»*⁷³ *et cetera, et non est ista magna temeritas, certe ymmo, nam «durum est tibi contra stimulum calcitrare»*⁷⁴.

3um patet quia cotidie calicis et cotidie indulgeo et semper recidivant. Proverbium 2:

⁵⁰ Manca. | ⁵¹ Ps. 119, 1. | ⁵² Mt. 9, 18. | ⁵³ Mt. 9, 12. | ⁵⁴ Is. 65, 14. | ⁵⁵ Io. 7, 37. | ⁵⁶ Is. 58, 1. |
⁵⁷ Io. 8, 7. | ⁵⁸ Ps. 106, 6. | ⁵⁹ Apoc 2, 7. | ⁶⁰ Apoc 5, 2. | ⁶¹ 2Sam. 24, 16. | ⁶² Apoc 7, 2-3. |
⁶³ Ps. 106, 6. | ⁶⁴ Ps. 21, 3. | ⁶⁵ Prov 21, 13. | ⁶⁶ Ps. 115, 11. | ⁶⁷ Ps. 13, 2. | ⁶⁸ Ps. 48, 13 |
⁶⁹ Os. 2, 20. | ⁷⁰ Deut. 32, 6 i 32, 8 | ⁷¹ Iob, 15, 25. | ⁷² Iob 15, 25. | ⁷³ Ps. 72, 9. | ⁷⁴ Act. 26, 14

«*abominatus est deus pondus et pondus*⁷⁵» et *Ysaia 1*: «*super quo percutiam vos ultra*⁷⁶».

4m. patet Apochalipsis 3: «*Et nescies quia tu es miser et miserabilis, pauper et nudus et cecus*⁷⁷». *Sed sine omni bono meritorio. Naum 3º*: «*revelabis pondera*⁷⁸ *tua in facie tua et ostendam gentibus nuditatem tuam*⁷⁹», *quod facit Dominus quando revelat peccatum alicuius, postquam animas occultavit hoc ex iustitia.*

5m patet Ecclesiasticus 8: «*Omnis homo terra et quis est*⁸⁰» et *Psalms*: «*Universa vanitas omnis homo vivens*⁸¹», et *Ysaia 55* *quam distant*: «*Vie mee non enim vie mee, vie vestre neque cogitationes mee cogitationes vestre*⁸²» *propter, igitur illa*: «*Obturat Deus aurem suam ne audiat clamorem peccatoris*⁸³», *sed nos ne videamur ingrati, clamemus et clamamus ei, proponamus aliqua ut merito ipse aures sue misericordie aperiat. Dicamus igitur ei:*

Domine, tots quants som tos fils per creació e tu nostre pare natural. Romanos 8: «*Clamemus abba*⁸⁴», *pare. Et Psalmus*: «*quomodo miseretur per pater filiorum misertus est Deus timentibus spe*⁸⁵».

Domine, tots quants som de poch preu e no som res devant la tua potència divinal. Et ideo «*non debes contra nos ostendere potentiam tuam, et ideo Ysaia 48*: «*clama inquit omnis caro fenum*⁸⁶» *et Iob, cur* «*Contra folium quod vento rapitur ostendis potentiam tuam et stipulam siccam persequeris*⁸⁷».

Domine, iam dedisti sententiam ut inimicus nostre suspenderetur et nos omnes liberaremur, Hester X proclamans.

Domine, ponito quod tu non miserearis nostri nomine duretur. Oblitus est miserie Deus, in Psalmis.

^{6v}*Domine, non aspicias peccata nostra, sed gloriam et nobilitatem tuam. Istud debemus clamare cum ecclesia dicendo*: «*Adiuva nos Deus salutare, et propter gloriam nominis tui domine, libera nos*⁸⁸».

Domine, no pots dir que no-u pots fer. Et ideo Iob 13: «*Quis potest facere mundum de immundo, contemptum semine*⁸⁹». *Et ideo Deuteronomio 32*: «*Ego occidam ecce ego vivere faciam*⁹⁰». *Tu enim dixisti*: «*Nolo mortem peccatoris sed ut magnus convertatur et vivat*⁹¹», *nam* «*non veni vocare iustos sed peccatores*⁹²», *et tunc Dominus, qui audiet tot clamores tot rationes tot Deus precaciones inclinabitur exaudiet clamores nostros et tunc verificabitur in nobis, id* «*laboravi clamans*» *et sequitur id*: «*audivit Dominus et misertus est mei Dominus factus est adiutor meus*⁹³», *hic per gratiam et cetera.*

⁷⁵ Prov. 20, 10. | ⁷⁶ Is. 1, 5. | ⁷⁷ Apoc. 3, 17. | ⁷⁸ Vulg. pudenda. | ⁷⁹ Nah. 3, 5. | ⁸⁰ Cita no localitzada. | ⁸¹ Ps. 38, 6. | ⁸² Is. 55, 8. | ⁸³ Prov. 21, 13, *on pauperis enlloc de peccatoris.* | ⁸⁴ Rom. 8, 15. | ⁸⁵ Ps. 102, 13. | ⁸⁶ Is. 40, 6. | ⁸⁷ Iob 13,25. | ⁸⁸ Ps. 78,9. | ⁸⁹ Iob 14, 4 | ⁹⁰ Deut. 32,39. | ⁹¹ Responsori de la missa de dijous de la primera setmana de Quaresma. | ⁹² Mt. 9, 13. | ⁹³ Ps. 29, 11.

IX

Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 479, 6v.

Nec habent quod manducent. Matheus 19¹. Marcus 8, 10, 6. Et ut nostrum thema facilius concluditur in nostro sermonis exordio triplex regula inseratur.

Prima. Jhesucrist sol provehir totz quants som en esta vida per sa ampla caritat.

2n. L'om pel món sol avorrir la bonesa enfinida e per sa gran malvestat.

3^a. Car l'om peccat vol tenir en sa cambre fort humida tot li és stat levat.

Dico igitur primo quod Jhesucrist et cetera. Et hoc [est] quod dicit ipse statim infusione anime. Ruth 3°: «Filia mea, quaeram tibi requiem et providebo ut bene sit tibi²». Propter quod Bernardus, Super Cantica, sermo 26³, de nostri similia loquens, ita inquit: «Implebit Deus rationale nostrum luce sapientiae ut penitus nihil desit in ulla sciencia. Implebit concupiscibile nostrum fonte iusticie ut omnino desideremus eam et ea penitus repleamur. Nulla enim alia res implere potest desiderium nostrae animae nam beatificatio potest iustitia. Cum ergo repleverit Deus concupiscibile nostram iusticia, quidquid respuere debet anima, respuet, quidquid debet concupiscere, concuscet et ex omnibus hiis magis apperet quod magis fuerit appetendum⁴». Reperit autem irascibile summa iocunditate, letitia et pace, dicit hec.

Et ideo merito dicit ipse in Genesis 30°: «Iustum est alium provideam domui mee⁵». Et ideo dicit cuilibet meam: «Exenti in gratia cum hora vescendi fuerit veni huc et comede⁶», Ruth 2°. Et ideo Agustinus: «Scit celestis medicus quid daturus est ad consolationem [...] et quid subtracturus ad ex[er]citationem⁸», «quid enim prosit vel obsit medicus novit non egrotus⁹». Et ideo Matheo 16 dicitur: «Argumentati ut si Dominus dat corpus et animam multo magis dabit eis [7°]. necessitati¹⁰». Et ideo 1^a Petri 5: «Omnem sollicitudinem vestram proicientes in eum quoniam ipsi cura est de vobis¹¹» et iterum argumentatione idem actor pascit viliores creaturas. Psalmos; «qui dat iumentis escam ipsorum¹²» etiam multo magis nos qui sumus nobiliores. Item si ac induit lilia agri et facit ea crescere, quanto magis dabat nobis necessaria ut pro horum omnium concordia dicta ipse. Idem Iohannem 15. «Sine me nihil potestis facere¹³».

Dico 2° quod l'om pel món sol avorrir et cetera. Et hoc est quod dicit Moyses, Deuteronomio 32: «Invenit eum in terram deserta in loquo horroris et vaste solitudinis¹⁴», «Dereliquit Deum factorem suum et recessit a Deo salutari suo¹⁵», «Inmolaverunt demoniis et non Deo diis quos ignorabant¹⁶», sed «Congregabo eos mala et sagittas meas complebo in eis. Consumuntur fame et devorabunt eos aves morssu amarissimo dentes bestiarum inmittam cum furore trahencium super terram adque serpenecium foris vastabit eos gladius et intus pavor iuvenem simul ac virginem lactentem cum homine sene¹⁷». Et ideo Psalmos: «Omnem escam abhominata est anima eorum¹⁸». Glosa 1: «Verbum Dei, quod vita est animae peccator». Et ideo Daniel 13: «Everterunt sensum suum et declinaverunt oculos suos ut non viderent celum¹⁹» quod considerans Ieremiae capitulum 3, dicit: «leva oculos tuos [in directum] et vide ubi [non] prostrata sis²⁰», et ideo Hugo, De Arrha: «Sponte anima mea argue temetipsam coram Domino quo usque hec de tantis beneficiis ingrata fuisti et miserationes eius plurimas cognoscere noluisti²¹» et Ysaia primo: «Deli[n]querunt dominus, alienati sunt retrorsum²²», et scis quod est ipsorum malvestat quia mundus:

¹ Mc. 8, 2. | ² Ruth 3, 1. | ³ Al marge hic vidit provisionem animae. | ⁴ Bernardus Clarevallensis, *In festo Omnium Sanctorum, sermo IV*. PL 183, 474b (☞). | ⁵ Gen. 30, 30. | ⁶ Ruth 2, 14. | ⁷ Paraula esborrada il·legible. | ⁸ Cita no localitzada entre les obres d'Agustí d'Hipona, però sí a Stephanus a Borbone, *Anecdotes...*, p. 346. | ⁹ Agustinus Hipponensis, *Sermo 354*: (☞). | ¹⁰ Cita no localitzada. | ¹¹ 1Petr. 5, 7. | ¹² Ps. 146, 9. | ¹³ Io. 15, 15. | ¹⁴ Deut. 32, 10. | ¹⁵ Deut. 32, 15. | ¹⁶ Deut. 32, 17. | ¹⁷ Deut. 32, 23-25. | ¹⁸ Ps. 106, 18. | ¹⁹ Dan. 13, 9. | ²⁰ Ier. 3, 2. | ²¹ Hugo a Sancto Victor, *Soliloquium de arrah animae*, PL 176, 963. | ²² Is. 1, 4.

És angós e fort cruell. *Iohannis, 16*: «*In mundo pressuras habebit*²³». *Cristus autem piados e fort feell.*

És amargós axí com fel. *Ysaia 4*: «*Ne qui ponitis dulce in amarum*²⁴». *Cristus autem dolcet axí com mel. Psalmos.*

És buyt e ple de vanitat. *Ecclesiastes 2º*: «*Vidi*²⁵ *in omnibus vanitatem*²⁶». *Cristus autem fidelis et verax e ple de veritat.*

És fosch e ple de cecitat. *Thobiae 3*: «*Excetatus est*²⁷». *Christus autem lum e vera claritat. Iohannes primo: «Illuminans*²⁸».

És ignorant e sens sciència. *I Corintis 5*: «*Spiritum veritatis quod mundus non potest accipere*²⁹». *Christus autem scient perennia.*

És subjugat a l'alta presència. *Romanos 3*: «*Subditus fiat mundus*³⁰». *Christus autem ha pietat e gran excel·lència.*

Serà jutgat per los sans coronats. *Romanos 6*: «*Sancti de hoc mundo iudicabunt*³¹». *Christus autem jutgarà-los dap[...]*

Ell ha ayrat qui Déu ha amatz. *Iohannis 15*: «*Quia de mundo non estis, propterea odit vos mundus*³²» e lo [...]

Trespasa sens nulla duranssa. *Romanos 7*: «*Preterit figura huius mundi*³³». *Christus autem stà eternalment e ab gran conb[...]*

Serà dapnat sens nulla duptanssa. *Romanos XI*: «*Ut non cum mundo dapnemur*³⁴». *Cristus autem iutgarà ab gran [...]*

És ple de peccats. *Mathei 18*: «*V[a]e mundo ab scandalis*³⁵» / *Christus autem sens null peccat.*

Som per él enganats. *Exodi 4*: «*Abholita est promissio*³⁶» / *A Christo autem som informats, ut merito pro horum originem-concordia dicatur id, Deuteronomio 32*: «*Popule stulte et insipiens*³⁷» et cetera.

Dico 3 quod car l'om peccat vol tenir et cetera. Et ideo merito dicitur ei id Daniel 4: «*Tibi /^{7v}. dicitur: o peccator» quia ita in corpore tuo facis habitare peccatum, «Transiit regnum tuum a te*³⁸» non enim donabis tui, sed dyabolus cui donabitur ab hominibus qui sunt in Dei gratia, angeli «*Te eicient, et cum feris erit habitatio tua*³⁹» scilicet, cum serpentibus inmundis. Et ideo «*Iam non poteris amplius*⁴⁰ villicare⁴¹», et ideo Psalmis: «*Auferes spiritum eorum et deficient et in pulvurem suum revertentur*⁴²», et *Iob 3 dicitur: «Peccator consequendo dominus scilicet nec abstulit mala ab oculis meis*⁴³», et ideo *Iudith 5*: «*Et usque dum non peccassent in conspectu Dei sui, erint cum illis bona quotienscumque autem prater ipsum dominum alterum coluerunt, dati sunt in praedam et in gladium et in oprobium*⁴⁴». Ut igitur ex nostro themate fiat aliqualis conclusio, formetur talis ratio:

Pus axí és que Jhesuchrist sol provehir et cetera, ut dicit prima ratio.

E axí és que l'om pel món sol avorrir et cetera, ut dicit 2^a

E axí és que cant l'on peccat vol tenir et cetera, ut dicit 3^a. Igitur sequitur

qui no ha de què nodrir pusque son cors que-s a mida, temps ha que no ha menjar. *Et hoc est quod dicunt verba nostri tematis, dicit evangelium. In quibus duo breviter tanguntur, ostenditur namque de peccatoribus in peccato permanentibus.*

Com són fort fretureyans perquè són dits mendicans en la lur petició, *quia nec habunt.*

Com són fort desiyans que aguessen alguns pans per la lur refecció, *quia quod manducent.*

Dico igitur, primo membro dimisso, quod in 2º membro ostendebatur de peccatoribus. E com són for desigans et cetera, quia manducent. Et si abiectis nebulis nostre mentis velimus

²³ Io. 16, 33. | ²⁴ Is. 5, 20. | ²⁵ Vulg. Vidi. | ²⁶ Eccl. 2, 11. | ²⁷ Tob. 7,7. | ²⁸ Io. 1, 9. | ²⁹ Io. 14, 17. | ³⁰ Rom. 3,19. | ³¹ 1Cor 6, 2. | ³² Io. 15, 19. | ³³ 1Cor 7, 31. | ³⁴ 1Cor. 11, 32. | ³⁵ Mt. 18, 7. | ³⁶ Rom. 4, 14 | ³⁷ Deut. 32, 6. | ³⁸ Dan. 4, 28. | ³⁹ Dan. 4, 29. | ⁴⁰ Ratllat amplificare. | ⁴¹ Lc. 16, 2. | ⁴² Ps. 103, 29. | ⁴³ Iob 3,10. | ⁴⁴ Cf. Iud. 5, 18-21.

advertere ad sacrarum seriem scripturarum, repropiemus in ea quam plurimos quibus reficit Deus peccatores in se sperantes repropionamque, panem 7 quos ponit Bernardus in hiis verbis⁴⁴:

«Primus panis conservatio gratie fuit, qua me, licet indignum, a multis peccatis custodivit. Huius tria teneo fragmenta, tribus siquidem modis a peccato memenini conservatum Occasionis subtractione Resistendi tota⁴⁵ virtute Afectionis sanitate.

Secundus quoque panis expectatio fuit, qua tardabat ultionem, quia indulgentia cogitabat. Et huius panis 3^a fragmenta accipite cogitantes

Longanimitatem quam exhibuit Electionem predestinacionis sue quam impleri voluit «Caritatem nimiam qua nos dilexit⁴⁶». Propter hoc enim avertit oculos suos a peccatis meis.

De 3 quoque panem eius scilicet misericordie qua convertit nos ad penitentiam, 3a fragmenta accipit

⁸r. Concussit cor meum, excitans illud ut averteret suorum vulnera peccatorum, Terruit deducens ad portas inferni, et preparata iniquis supplicia mo[n]strans, Consolationem [in]spirans, spem indulgentiae redidit. In hiis tribus eo converssus sum.

Iam vero quartus panis, ipsa est indulgentia, diligenter colligite fragmenta ne pereant. Sunt enim salubria valde et dulciora, super mel et favum. Sic nimirum ex toto indulsit, et tam liberaliter omnem donavit iniuriam

*Ut iam nec damnet ulciscendo
Nec confundat inproperando
Nec minus diligit impuniendo.*

Continentia ipsa est panis quintus, in quo nihilominus tria inventio, sed quo tria habeat oppugnatores.

Iam vero sexti panis fragmenta accipit. Est autem iste panis gratia promerenda bona, scilicet vita eterne, quam gratiam in tribus constare arbitror

*In odio praeteritorum malorum
In contemptum praesentium honorum
In desiderio futurorum*

Septimus quoque panis est spes obtinendi cuius nihilominus teneo fragmenta tria, inquam sunt, quae sic ro[bo]rant et confitmant cor meum, ut

*Nulla me penuria meritorum
Nulla consideracio propie humilitatis⁴⁷
Nulla estimacio celestis beatitudinis,*

ab altitudine spei d[e]ic]ere possit in ea firmiter radicatam. Co[n]sideratio autem in quibus tota spes mea consistit

*In caritate adopcionis, scio enim cui credidi et certus sum quia in caritate me adoptavit.
In veritate promissionis, quia verax est in promissione.
In potestatem redditionis, quia potens in exhibitione. Licet enim ei facere quod vult⁴⁸».*

---

⁴⁴ Inici de la cita de sant Bernat. | ⁴⁵ A l'original data. | ⁴⁶ Eph. 2, 4. | ⁴⁷ A l'edició electrònica, vilitatis.
| ⁴⁸ Bernardus Claraevallensis, *De fragmentis septem misericordia. Sermo de dominica VI post pentecoste*. PL 183, 341d. (E²)

Hec omnia

Ambrosius autem Super Expositionem Omelie Marcus 8, ponit alios 7 inquirens⁴⁹, ita:

Primus panis, quo [...] noster fuit repletus, est Spiritus timoris. Hic frangere in partes 3 debet naturam quicumque sic timere⁵⁰:

Sue cane incertitudinem: «Nescit homo utrum dignus sit odio vel amore⁵¹», Ecclesiastes IX.

Iudicis eterni rectitudinem et Reges 23: «Deus Israel iustus dominator homini in timore⁵²».

Pene magnitudinem. Hec sunt enim qui cibant animam ne in peccatum cadat. Iob 31: «Semper enim quasi timentes super me fluctus timui Dominum⁵³».

⁸^v Secundus panis est Spiritus pietatis. Tres huius partes sunt, super quod triplici modo debes dare habundanter.

Habundanter. Luce 6: Eadem quippe «mensura quam menssi fueritis remensietur vobis⁵⁴».

Letanter: «Non dicas amico tibi veni et dabo tibi cras quod statim poteris dare⁵⁵».

Proverbiorum 3.

Frequenter. Ecclesiastici 3: «Qui scito dat bis dat⁵⁶».

Tertius panis est Spiritus sciencie quo dividitur in tres partes. De isto psalmos: «pauperes eius saturabo panibus⁵⁷».

Fidem dispensare. Hester 16: «Dignam per fidem mercedem accipiet⁵⁸».

Temporalia dissensari. Psalmos: «Distribuite domos eius ut enarraretis in progeniem altera⁵⁹».

Bene «conversari in medio prave et perverse nationis⁶⁰». Iuxta id: «pacienciam habe in me et omnia re[ddam] tibi⁶¹». Mateo 18.

Quartus panis est Spiritus concilii. Huius sunt tres partes. De isto dicitur Iohannes 6: «Verba qui locutus sum vobis spiritus et vita sunt⁶²».

Vende

Dare

Sequire.

Mathei 19: «Si vis perfectus esse, vade et vende omnia quam habes et da pauperibus et sequire me⁶³».

Quintus panis est Spiritus fortitudinis. Huius sunt 3 partes. De isto pars panis cor hominis confirmat.

Magnanimitas

Longanimitas

Benignitas.

De his tribus, Ad galatas 5: «Fructus spiritus scilicet fortitudinis benignitas⁶⁴», Ecce tertium, benignitas ecce primum, longanimitas ecce secundum.

Sextus panis est spiritus intellectus. Hec dividitur in tres. De isto dicitur Trene 4: «Aarvuli petierunt panem⁶⁵»

Intelligere quod Dei

Quae precepta sunt

---

⁴⁹ Font no localitzada. | ⁵⁰ *al marge*: “Psalmi: «quia cinerem tanquam panem manducabam» scilicet, propter timorem quod habebam”, Ps. 101, 10). | ⁵¹ Eccl. 9, 1. | ⁵² 2Sam. 23, 3. | ⁵³ Iob 31, 23. | ⁵⁴ Mt. 7, 2. | ⁵⁵ Prov. 3, 28. | ⁵⁶ Cf. Prov. 3, 27. | ⁵⁷ Ps. 131, 15. | ⁵⁸ Esth. 16, 23. | ⁵⁹ Ps. 47, 14. | ⁶⁰ Petrus Lombardi, In III Sententiarum dis. 34, q. 1, art. 2 (¶); Thomae Aquinatis, *Super Sententiis*, lib. 3 d. 34 q. 1 a. 3 arg. 5 (¶) | ⁶¹ Mt. 18, 26. | ⁶² Io. 6, 64. | ⁶³ Mt. 19, 21. | ⁶⁴ Gal 5, 22. | ⁶⁵ Lam. 4, 4.

Quae tenenda sunt

De hiis tribus pars «intelligite qui obliviscimini Deum», quanto ad primum; «ne quando rapiat», quanto ad 2m; ut «non sit qui eripiat»⁶⁶, quanto ad tertium.

septimus panis est spiritus sapiencie. Hic dividitur in tres. De isto, Ecclesiasticus 31: «Panem occiosa non comedit»⁶⁷.

Scire preterita ne dolevatur

Scire presencia ut supernatur

Scire futura ut affecteretur

De hiis Bernardus: tria inquit, sunt, «in quibus tota materia sciencia dicitur voluit preteritorum oblivisci, presencium non concupisci, futurorum adipisci»⁶⁸.

Hiis inquit Ambrosius recreatur noster spiritus qui prius erat aridum et insipidum. Iuxta id «aruit cor meum»⁶⁹ intra me, de quolibet autem horum dicitur id psalmos: «panis cor hominis confirmat»⁷⁰.

Preter autem hos XIII panis ponit Augustinus 5 alios ordeaceos et quod plurimum duos intrum ut eos gustantes ad fletum et metum perducant.

Primus panis est memoria mortis. Huius tria sunt fragmenta propter tres proprietates pessimas. Mortis est enim»⁷¹

Inevitabilis. Psalmis: «Quis est homo qui vivet et non videbit mortem»⁷².

Irrevocabilis. Ecclesiastes 8: «Non est in homini ditione prohibere spiritum nec habet potestatem in die mortis»⁷³.

Horribilis. Ecclesiastici 41: «O mors, quam amara est memoria tua»⁷⁴.

Secundus panis est memoria passionis Christi, ex qua venit nobis tria fragmenta. De isto dicitur Ysaia 55: «omnes scicientes, venite emere et comedere ab[s]que ulla comutatione»⁷⁵.

7°. Dampnum quod ipse sustinuit. Psalmos: «omnes videntes me deriserunt me»⁷⁶.

Utilitas quod nobis proferit. Gregorius: «mortem nostram moriendo destruxit»⁷⁷.

Dolor quod ius inmiscuit Trenis 3: «O, vos qui transitis per viam»⁷⁸.

Tertius panis est memoria distincta iudicii, et huius sunt accidenda tria fragmenta. De isto, Ecclesiastes 9: «Comede in leticia panem tuum quia placebunt Deo opera tua»⁷⁹.

Primum, nihilum de peccatis suis poterit abscondere ad hec vinus est sermo Dominum.

Secundus, nullus poterit sententiam vitare, Proverbiorum 6: «Zelus et furor viri non parcat in die vindicte»⁸⁰.

Tertium, quia latam apartebit sustinere. Psalmos: «Quo ibo a Spiritu tuo et quo a facie tua fugiam»⁸¹.

Quartus panis est memoria a missionis glorie paradisi. Huius sunt tria fragmenta. De isto Ecclesiastes XI: «Mite panem tuum super transeuntes aquas et post multa tempora invenies eum»⁸².

A missio stole corporis

Corporis propetuituas

Anime eternitas.

De hiis Romanos 2: «Gloriam», quanto ad primum, «honorem», quanto ad secundum et «[in]corruptionem»⁸³, quanto ad tertium. Quarentibus vitam eternam.

⁶⁶ Ps. 49, 22. | ⁶⁷ Prov. 31, 27. | ⁶⁸ Cita no localitzada. | ⁶⁹ Ps. 101, 5. | ⁷⁰ Ps. 103, 15. | ⁷¹ *al marge*, [3 R]eg 22: «sus[tentate] eum pane [tribulatio]nis». 3Reg. 22, 27. | ⁷² Ps. 88, 49. | ⁷³ Eccl. 8, 8. | ⁷⁴ Eccl. 41, 1. | ⁷⁵ Is. 55, 1. | ⁷⁶ Ps. 21, 8. | ⁷⁷ Gregorius Magnus, Comm. In Regum cap.I. PL 79, 23 A-B. | ⁷⁸ Lam. 1, 12. | ⁷⁹ Eccl. 9, 7. | ⁸⁰ Prov. 6, 34. | ⁸¹ Ps. 138, 7. | ⁸² Eccl. 11, 1. | ⁸³ Rom. 2, 7.

Quintus panis est memoria incurssionis pene. De isto dicitur Iob 33: «Abominabilis est in vita sua panis et anime illius cibus ante desiderabilis⁸⁴».

Combustio carnis

Comestio vermis quanto ad animam

Eternitas in utroque. Ysaya ultimo: «Vermis eorum non morietur⁸⁵».

De hiis duobus, Iudith ultimo: «Dabit ignem», quanto ad primum, et «vermes⁸⁶», quanto ad secundum.

Preter hoc 5 panis repperio alios in scriptura premostratos:

Primus panis verbi Dei. De isto dicitur Deuteronomio⁷, Mateo 4: «Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei⁸⁷». Huius autem sunt tria fragmenta:

Lecciones divine

Oraciones assidue

Sermo doctrine

De hiis tribus Origenes, Super Leviticus: «Nutrimanta inquit spiritus sunt lecciones diem, orationes assidue sermo doctrine. Hiis aliter hiis convalescit, hiis victor efficitur⁸⁸».

Secundus panis est penitentiae, de quo Psalmos: «Cibabis nos pane lacrimarum⁸⁹». Huius sunt 3 fragmenta:

Contrictio. Iob 3: «Antequam comedam suspiro⁹⁰».

Confessio. 3 Reges 19: «Ecce ad caput subcinericius panis⁹¹».

Satisfacio. Psalmos: «Labores manuum tuarum qui manducabis⁹²».

Tertius panis est vite, et iste panis est ipse Christus, de quo Iohannis 6: «Ego sum panis vivus qui de celo descendi⁹³». Huius sunt tria fragmenta in tria averunt manducantibus

Perpetuitas. Iohannis 6: «Qui manducaverit ex hoc pane vivet in eternum⁹⁴».

Immortalitas. Idem: «Qui vivit et credit in me non morietur in eternum⁹⁵».

Delectabilitas. Genesis: «Pinguis est panis Christi praebebit delicias⁹⁶», capitulo 46.

Quartus panis est lamentacionis. De quo psalmos: «fuerunt mihi lacrimae meae panes die ac nocte⁹⁷». Huius sunt tria fragmenta:

⁹⁸ Ieiunium

Fletum

Planctum

De hiis tribus [...] et conver[...] in toto corde vestris in ieiunio ecce primum, in fletum [secundo], et in planctum, tertium.

Quintus panis est iusticie. De isto dicitur Mateo 5: «Beati qui esuriunt et sciciunt iustitiam quia ipsi saturabuntur⁹⁸». Huius sunt tria fragmenta secundum quod iusticia consistit in tribus:

Primo in sui correctione. Luce 6: «Eice primo festucam de oculo tuo⁹⁹».

Secundo in proximi informatione. Prima Iohanem 3: «qui vidit fratrem suum necessitatem habere¹⁰⁰» et cetera.

Tertio. Misericordiae exhibicione. Luce 6: «Dimissit dimitetur vobis¹⁰¹».

---

⁸⁴ Iob 33, 20. | ⁸⁵ Is. 66, 24. | ⁸⁶ Esth. 16, 21. | ⁸⁷ Deut. 8, 3; Mt. 4, 4. | ⁸⁸ MFL, Predicatio, bd (☞); Origenem, *Omelia XXXIX Super Leviticum*. | ⁸⁹ Ps. 79, 6. | ⁹⁰ Iob 3, 24. | ⁹¹ 3Reg. 19, 6. | ⁹² Ps. 127, 2. | ⁹³ Io. 6, 41. | ⁹⁴ Io. 5, 62. | ⁹⁵ Io. 11, 26. | ⁹⁶ Gen. 49, 20. | ⁹⁷ Ps. 41, 4. | ⁹⁸ Mt. 5, 6. | ⁹⁹ Lc. 6, 42. | ¹⁰⁰ IJo. 3, 17. | ¹⁰¹ Lc. 6, 37.

Sextus panis est panis sacramentalis¹⁰², de quo I Corintiorum XI: «Quicumque manducaverit hunc panem et biberit calicem domini indigne reus erit¹⁰³» et cetera. Huius tria fragmenta plurimas rationes. Prima ratio, propter intelligenciam trinitatis. 2^a ratio propter tres status qua fuerit in Christo, scilicet mortalis post mortum sepultus, tertia immortalis. Tertia ratio propter tria loca qua fuerunt visitata a Cristo, scilicet terra, infernus, celum. 4^m propter tres rationes propter quas debet celebrare presbiter. Prima in laudem et gloriam Dei. Secunda, in frigerium exuncium et purgatorio, et hoc denotat tria particula quod ponitur in calice. Tria, in conservatione illorum qui sunt in mundo. Istud panem Deo volente sumus recepturi in Pascha, qui conservat nos. Hic in gratia et in sequenti dabit nobis gloriam quam nobis concedere dignetur.

---

¹⁰² al marge, cita no localitzada. | ¹⁰³ 1Cor. 11, 27.

X

Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 479, f. 13r.

«Apparuerunt apostolis dispartite lingue tanquam ignis seditque supra singulos eorum Spiritus Sanctus¹». Actum 2°.

Et ut thema nostrum facilius concludatur in nostri sermonis exordio triplex regula inseratur.

Prima, lo sobirà elament és en si de tal valor que co[n]ssol da fermament et purga sens null sofisma.

2^a, Jhesús, Senyor transcendent, ach inextimable amor als apòstols feelment, axí com al seu proïs[me].

3^a, per lo seu departiment han ahude gran dolor. Tant que la fe van delinquent e-s refreden en l'altisme.

Dico igitur primo quod lo sobirà elament et cetera. Et istud vero ignis. De isto loquar Christus, Mathei, Luce 12: «Ignem veni mittere in terram et quod volo nisi ut ardeat²». Unde mala 3 ignis est, «Conflans et emundans argentum³». Unde Cirillus: «Qui aurum et argentum purgare noverunt per ignem eorum sorditiem consumunt⁴». De isto, Ysaya 4: «Creavit Deo super omnem locum montis Syon splendorem ignis flamantis⁵» et Proverbiorum ultimo: «Ignis nunquam dicit sufficit⁶». Suas autem conditiones volens ostendere Dionisus, in De jerarchia angelica. Ita inquit capitulo XII, «Ignis est corpus sensibile, longe, excellentius⁷ et subtilius omnibus aliis rebus cor[po]ralibus et naturae spirituali proximum ac per hoc effectum suum dissimilius cunctis aliis demonstrat. Ignis enim in omnibus est et per omnia clare se venit et ab omnibus non removetur, est tum⁸ occultus, incognitus inmensurabilis, invisibilis quodammodo incorporeus potens ad accionem propriam mobilis. Tradens se omnibus quoquomodo aproximantibus movens universa se participantia renovantius omnium naturae custos illuminativus cum circumvelatis splendoribus, clarus, discretus, distinguens et resiliens, deorsum pascens vel paciens et sursum movens, acute means, excelssus, non recipiens ignominiam minorationis super moncius comprehensivus et mutativus, in se revertens semper activus⁹», in quibus verbis ad eorum expositionem alique regule sunt inserendo. Ostenditur enim:

Com sa habitació és fundada en altura *quia dicitur excelssius¹⁰*. Unde Comentator: «Inter omnia elementa situm, habet sublimiorem, et hoc quia materiam habet leviolem. Pondere carens sublime querit vel petit superminet universis et quidquid corporeum est praeter ipsum naturaliter sub eo subistit¹¹».

Com sa empremta tan és subtil e en si pura, *quia dicitur «Quodammodo incorporeus¹²»*. Unde Comentator: «Propter subtilitatem suae substantie, propter subiectam materiam sensu non videtur¹³».

Com sa especulació passa tot cos de natura, *quia dicitur «Naturae spirituali proximum»*, quia dicit Dyonisus: «Ignis videtur esse medius inter visibilia et invisibilia¹⁴».

Com és incomprehenssible terme, no-l pot retenir cosa dura, *quia dicitur inmensurabilis, unde Comentator: «Virtus eius operacio crestit in infinitum si materia fuerit infinita quamdiu enim materia subiecta de sufficit ignis non deficit sed potius supercrescit¹⁵»*.

Com és invissible tant com no-l pot discernir. Unde Comentator: «Sine subiecta materia sensu

¹ Act. 2, 2. | ² Lc. 12, 49. | ³ Mal. 3, 3. | ⁴ Thomae Aquinatis, *Cathena in Lucam*, cap. 12 l. 13. (☞) | ⁵ Is. 4, 5. | ⁶ Prov. 30, 16. | ⁷ Ms. excellentius. | ⁸ ratllat omnibus. | ⁹ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 107v.-b. | ¹⁰ Excelssius subratllat. | ¹¹ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 107v.-b. | ¹² Quodammodo incorporeus subratllat. | ¹³ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-a. | ¹⁴ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-a. | ¹⁵ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-a.

*non participatur*¹⁶» et ideo dicitur «*occultus*¹⁷».

Com és certament moible tot lo món deu circuir. *Et ideo dicitur: «Mobilis movens universu se participantia».* Unde: «*Motu figetur spirituale quod est ignis moventur omnia inferiora*¹⁸».

^{13v.}És en si [...] ¹⁹ et ideo dicitur: «*Illuminativus cum circumvelatis splendoribus [...] splendorum ignis radii foris emitant, sed circumvelantur quia rursus ad secretum sue substancie sinum reductus a nostris sensibus occultantur*²¹».

És agut e penetrant tant que l'om no·u pot entendre. *Et ideo dicitur: «Acute means», unde Comentator: «Propie virtutis motu subintrat sine resistentia et penetrat universsa*²²».

És si matex manifestant, e tot co que·l vol aprendre. *Et ideo dicitur: «Clarus manifeste distinguens», unde Comentator: «Se manifestando alia sibi subiecta manifestat et eorum colores et figuras oculis representat*²³».

Ha virtut que·s atractiva, tot co que ab él s'acosta. *Et ideo dicitur: «Deorsum pa[s]cens et surssum trahens», unde Comentator: «Materiam in quam agit rare faciendo*²⁴ dissoluit et coloris sui violencia sursum trahit».

Ha virtut renovativa, car tota velura hosta. *Et ideo dicitur: «Naturae custos renovativus omnium».* Unde Ysidorius, *De sumo bono: «Omnia veterastunt antiquantur et dificiuntur qua virtute ignea non servatur ut patet in senibus in quibus deficit calor naturalis*²⁵».

Ha virtut inmunitiva, tremudant en sa semblansa. *Et ideo dicitur: «Inmunitibus», unde Comentator: «Materiam in qua agit aprehendens illam non deserit, sed consummendo in suam similitudinem convertit*²⁶».

Ha virtut co[mu]nicativa, que de si no ffa finanssa. *Et ideo dicitur: «Non recipere ignominiam minorationis», unde Aristoteles: «Sicud cum efundere non augere sicud cum recipere non minoratur*²⁷».

Ha virtut purgativa, gitant tota malaurança. *Et ideo dicitur: «Potenter activus». Et Iob 23: «Aurum igne purgatur*²⁸».

Ha virtut alterativa, regirant naturalesa. *Et ideo dicitur: «Resiliens», et ideo dicitur Libro de proprietatibus rerum: «Humores in corpore exquoquit et digerit et cibos crudos consumendo in eis superflua sapidos et sanos reddere consuevit*²⁹».

És sa virtut difusiva en tot quan és de fermesa. *Et ideo dicitur: «In omnibus et per omnia dare se venit», unde Libro de proprietatibus rerum: «In omnibus rebus invisibiliter et inclusus quod enim manifestum est quia ex forti corporum solidorum allisionem ignis excutitur in quibus esse nullatenus putabatur*³⁰».

És de virtut unitiva e baste sa saviesa. *Et ideo dicitur: «Potens ad accionem» unde Comentator: «In unius substantiam et alterius sensibilis distantiam penitus non sentitur*³¹».

Ignis est excelssus primum

Quondam incorporeus secundum

Naturae spirituali proximum 3m

Inmenssurabilis. 4m

Occultus 5m

Mobilis movens universia se participantia 6m

Illuminativus cum circumvelatis splendoribus 7m

Acute means 8m

Clarus manifestacione distinguens 9m

Deorsum pascens et sursum trahens 10m

Naturae custos renovativus omnium 11m

Inmutativus 12m

¹⁶ Ms., percipitur. *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-a. | ¹⁷ *Occultus subratllat.* |

¹⁸ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-a. | ¹⁹ Gairebé tota una línia il·legible degut a una taca. | ²⁰ Gairebé tota una línia il·legible degut a una taca. | ²¹ Johannes Scotus Erigena, *Versio operum Sanctii Dionisii*, PL 122, 256C. (☞). | ²² *De Proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-a. | ²³ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-a. | ²⁴ Ms., refaciendo. | ²⁵ Cita no localitzada. | ²⁶ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-b. | ²⁷ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-b. | ²⁸ Iob 23, 10. | ²⁹ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-b. | ³⁰ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-b. | ³¹ *De proprietatibus rerum*, Igne. UB-R, Inc. 468, 108r.-b.

Non recipiens ignominiam minorationis 13m
Potenter activus 14m
Resiliens 15m
In omnibus et per omnia dare se venit 16m
Potens ad accionem 17³².

^{14r}. *Dico 2º quod Jhesús, Senyor transcendent, et cetera. Iohannis 15: «Sicud dilexit me pater et ego dilexi vos³³», super quibus verbis Augustinus: «Non sicud se diligunt homines qui corrumpunt nec sicud se diligunt homines quia homines, sed sicud se diligunt qui Dei sunt et filii altissimi omnes³⁴», unde reperio aliqua signa inter homines mutuo se diligentes qui quidem fuerunt inter Ihesum et apostolos.*

Primum. Cum libenter est in uno loco cum eo. Unde Petrus Blassensis: «Licet vera amicitiam solum requirat affectum cum obsequium non excludit³⁵».

2m. Cum amore suum sibi secreta cordis revelat, unde Crisostomus: «Amantium mos est ut amorem suum³⁶» et cetera.

3m. Cum libenter pro eo patitur. Gregorius: «Amor pene interrogat si quietus quis veraciter amat³⁷».

4m. Cum libenter de eo cogitat. Gregorius, Omelia 24: «Hoc habet vis amoris, ut quos diligit cogitet nec alium se credat ignorare³⁸». Hec 4 habuit mutuo cum apostolis

Primo³⁹. Libenter erant in uno loco cum eis, unde Luce 18: «Ecce ascendimus Ierosolima⁴⁰», Iohannis 12: «Si quis mihi ministrat me sequatur et ubi sum ego⁴¹».

2º. Pro eis passus est. 1ª Petri 2º: «Christus passus est pro nobis nobis relinquens exemplum⁴²».

3º. Secreta sui cordis revelant. Unde Iohannes 15: «Omnia quecumque audivi a patre meo nota feci vobis⁴³».

4º. Libenter de eis cogitant. Unde qui debunt transire de mundo ad patrem cogitando. De eis dixit nunc autem: «Pro eis rogo non pro mundo⁴⁴», ut per omnium horum concordia dicatur id Iohannes 13: «in fine dilexit eos⁴⁵».

5m. Cum libenter dat pro eo omnia quod habet, unde Theophrastus: «Amicus non est qui fortune et boni particeps non est⁴⁶». Habuit Christum, unde Tullius: «Amicitia est humanarum rerum cum benivolentia distributio⁴⁷», et Iohannis 17: «Omnia quae dedisti mihi dedi eis⁴⁸».

6. Cum libenter odit suum inimicum, unde Bernardus: «Tunc verus amor es si ea vis dileccionis in eum quod diligis transformeris⁴⁹». Hoc habuit Christus, odit enim mundum quod erat inimicus eorum, unde Iohannes 15: «Si mundus vos odit, scitote» et cetera «Quia me priorem vobis [odio] habuit^{50,51}».

Dico 3º quod apostoli per lo seu departiment et cetera. Iohannes 16: «Mundus autem gaudebit vos autem contristabimini⁵²», unde Augustinus: «Contristati sunt discipuli de ausencia domini⁵³». Sicud filii de abstencia cari patris, unde Gregorius: «Tristes erant apostoli de nece sui domine⁵⁴», sed nec oritur una questio: quare apostoli contristati sunt, postquam ipsum sciebant venturus. Respondetur sic dicitur [Corintiorum]: «Omnia in figura contingebant illis⁵⁵».

Sunt autem 6 rationis quare nos debemus tritari eorum exemplum:

Primo. Perquè lo peccat perpetrat, qui és fort a Déu contrari. Ieremia: «Luctum unigeniti fac tibi planctum amarum quia repente veniet vastator super nos⁵⁶».

³² Al marge, tallat [Co]mentator [Av]erois. | ³³ Io. 15, 9. | ³⁴ Augustinus, *Tractatus LXV*. PL 35, 1808. (☞) | ³⁵ *Mfl*, amicitia, dk (☞); Petrus Blassensis, *De amicitia*, PL 207, 871ss. | ³⁶ Cita no localitzada. | ³⁷ Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, cap. 15. PL 75, 520a. (☞) | ³⁸ No localitzada en Gregori, però sí a Alcuinus, *In evangelium iohannis*. | ³⁹ Al marge, “Ecco ego sum vobiscum omnibus diebus. Mathei ultimo”. Mt. 28, 20. | ⁴⁰ Lc. 18, 31. | ⁴¹ Io. 12, 26. | ⁴² 1Petr., 2, 21. | ⁴³ Io. 15, 15. | ⁴⁴ Io. 17, 9. | ⁴⁵ Io. 13, 1. | ⁴⁶ *Mfl*, amicitia, cx. (☞). | ⁴⁷ *Mfl*, amicitia, as. (☞). | ⁴⁸ Io. 17, 24. | ⁴⁹ Cita no localitzada. | ⁵⁰ Io. 15, 18. | ⁵¹ al marge, “ prima Petri ultimo” | ⁵² Io. 16, 20. | ⁵³ PL 35, 1893. (☞) | ⁵⁴ Himne *Tristes erant apostoli*, atribuit a sant Gregori. | ⁵⁵ 1Cor10, 6. | ⁵⁶ Ier 6, 26.

2°. Perquè lo bé qui'ns és levat que és de gran scenari. Trene 1: «*Idcirco ego plorans quia longe factus est a me consolator*⁵⁷».

3°. Quia als dyables són obligats qui'n té, axí com a violari, *et ideo Job X: «Plangam paulum dolorem meum*⁵⁸».

4. Car estam en gran duptanssa mentre som en sta vida. *Ecclesiastes: «Nescit homo utrum*⁵⁹ *amore [an odio dignus sit]*⁶⁰».

5. Car som⁶¹ posats en prologanssa, no saben cant serà a mida. *Psalmos: «Heu mihi quia incolatus me prologatus est [...]*⁶²».

6. Car soferí greu sperança de la glòria infinida. *Psalmos: «Super flumina Babilonis illi sedimus*⁶³».

^{14v}. *Sed quid prosunt nobis iste tristitie. Dico quod sunt nobis utiles ad 7 propter tristicia. Enim*

De nostres iniquitats és feta purgació, *Psalmos: «Levabo per singulos noctes lectum meum*⁶⁴».

De eternal plor som escapats e avem evasió. *Ysaya 3: «Plorans nequaquam plorabis*⁶⁵».

Dels béns de Déu som heretats poseint frució. *Ecclesiastes 4: «In sapientia eius luxit anima mea*⁶⁶».

En l'alt cel són consollats per remuneració. *Mathei 5: «Beati qui lugent quam ipsi conso[labuntur]*⁶⁷».

Los àngels se'n són alegrats tornan en possessió. *Iudiciis 2: «Ascendit angelus ad locum flentium*⁶⁸». *Unde dicitur vinum angelorum lacrimae flentium.*

Los demonis ne són sobrats faent d'èls submerció. *Exodi 14: «Pharao submersus est in aquis*⁶⁹», *igitur in tristitiis huius seculi, sed tunc nobis dicitur id: «Tristitia vestra vertetur in gaudium*⁷⁰». *Patet in tertia regula. Ut igitur ex nostro thematis formetur questio, fiat talis ratio:*

Pus axí és que lo sobirà alement *et cetera, ut dicit prima regula*

Pus axí és que'l Ihesús, rey transcendent, *et cetera, ut dicit 2ª*

Pus axí és que per lo seu departiment *et cetera, ut dicit 3ª. Igitur sequitur*

que Jesús, com lur ben volent, per mitigar lur tristor, lengues de foch tremetent, los gità de tota error, seyalant-los ab sa crisma, *et hoc dicunt verba nostri thematis. In quibus verbis 3 solutiones ad 3 quod nobis possent fieri questiones breviter ostenditur.*

Prima qüestió. Esta festa annual, per què és selebrada? *Et respondet thema quod apparuerunt a Deo linguis.*

2ª qüestió. En quina spem lo seyal esta generals és dada? *Et respondit thema quod tanquam ignis.*

3ª qüestió. Quin és lo bé cominal que vau tot esta maynada? *Et dicit thema quod sedit et cetera.*

*Pro primo Cantecorum 2: «Flores apparuerunt in terra nostra*⁷¹» *Proverbiorum 2º, Exodi 24: «Erat serpens glorie domini quasi ignis ardens*⁷²». *Proverbiorum 3º, Psalmos: «Spiritus tuus bonus deducet mihi in teram rectam*⁷³».

Dico igitur primo quod ponitur una questio et est: quare istud festum celebratur? Et respondet thema, quia hodie «Apparuerunt appostolis dispartite lingue». Sed quare sibi apparuerunt lingue et non alia membrarum? Propter ipsius lingue conditiones et etiam

Per la lengua nós parlam, referant nostre coratge.

Per la lengua doctrina faent, co qui'ns fa dapnatge.

Per la lengua nós jutyam l'om, d'on és, ne son linatge.

---

⁵⁷ Lam. 1, 16. | ⁵⁸ Iob 10, 20. | ⁵⁹ Segueix ratllat il·legible. | ⁶⁰ Eccl. 9, 1. | ⁶¹ Ratllat, quia es. Car som, *sobrelineat*. | ⁶² Ps. 119, 5. | ⁶³ Ps. 137, 1. | ⁶⁴ Ps. 6, 7. | ⁶⁵ Is. 30, 19. | ⁶⁶ Cita no localitzada. | ⁶⁷ Mt. 5, 5. | ⁶⁸ Iud. 2, 1. | ⁶⁹ Gen. 15, 10. | ⁷⁰ Io. 16, 20. | ⁷¹ Cant. 2, 12. | ⁷² Ex. 24, 17. | ⁷³ Ps. 142, 10.

Per la lengua castigam los hòmens qui fan autratge. *Cum igitur apostoli*

Aguessen totstemp a parlar de Jesús, rey excel·lent: «*Loqui mihi ante reges et presidens*⁷⁴», *Mathei X*.

Aguessen a doctrinar molt innumerable gent, «*Euntes docete omnes gentes*⁷⁵» *Marcus ultimo*.

Aguessen dret a jutjar la ⁷⁶gent que és deffalent, *Psalmos* «*Iuste iudicate filii homini*⁷⁷».

Aguessen a castiguar e reprendre ferventment, *Psalmos*: «*Propter iniquitatem corrupuisti homine*⁷⁸», *igitur necesse erat quod haberent diversos modis linguarum cum quibus ita fecerunt*.

^{15r.} *Dixi 2º quod ostenditur in predictis verbis una alia questio, et est: quare in spem ignis apostoli erant recepturi 7 dona Sancti Spiritus? quibus concordant cum proprietatibus ignis quam alterius elementi:*

*Ignis purgat sordibus, sicut donum timoris. Ecclesiasticus primo: «Timor [Dei] expellit peccatum*⁷⁹*».*

*Ignis liquefacit, sicut donum pietatis. Canticus 3 «Anima mea liquefacta facta est*⁸⁰*».*

Ignis congregat ethereogena, sicut donum sciencia docte habere cor unum.

*Ignis testam consolidat, sicut donum fortitudinis corda mollia. Psalmus: «Aruit tanquam testa virtus mea*⁸¹*».*

*Ignis sursum rendit, sicut donum consilii in altum vadit. Mathei 16: «Vade et vende omnia*⁸²*» et cetera.*

*Ignis illuminat, sicut donum intellectus. Iohannis 15: «Ille nos docebit omnia*⁸³*».*

*Ignis inflammat, sicut donum sapientiae. Luce XII: «Ignem veni mittere in terra*⁸⁴*».* *Set nunquam iste huius ignis alias aparruit certe sicut apparuit enim.*

Abrahe inclinabo. Genesis 15

Moisi in rubeo. Exodi 3

Populo israelitico in columpna ignis et nubis. Exodi 14

Populo israhaelico in datione legis. Exodi 24

Helie in translacione sua. 4 Regis 2º

In sacrificiis sanctorum ut patet in pluribus locis.

Primo, in sacrificio Abel. Genesis 4

2º, in sacrificio Gedeonis. Scilicet manue Iudicii 6

3º, in sacrificio Salomonis, 2 Paralipomenon 7.

4º, in sacrificio Helie, 3 Regis 18 et in in pluribus aliis locis quod nimis esset prolixum explicare.

Dico 3 quod ostenditur in verbis perasumptis una questio, et est quin és lo bé comunal et cetera, et respondit themae quod «Sedit super singulos eorum Spiritus Sanctus», unde scimus quod Spiritus Sanctus in 5 speciebus misus est:

*Primo. In spem columbe. Luce 3: «Descendit spiritus corporali specie sicut columba*⁸⁵*».*

*2º. In spem venti terribilis. Actum 3: «Factus est repente de celo sonus tanquam advenientes*⁸⁶*» et cetera.*

*3º. In spem avelus. Iohannis 20: «Insufflavit et dixit accipit spiritu sanctum*⁸⁷*».*

*4º. In spes nubis. Mathei 17: «Adhuc eo loquente ecce nubis magna*⁸⁸*».*

5º. In spem ignis, sicut hic iuxta id quolibet unicolorum oritur una questio. Prima talis: quia Spiritus Sanctus in columbe spem apparuit ad denotandum quod si velimus Spiritum Sanctum recipere eius proprietatibus debemus habere columba, enim

⁷⁴ Mt. 10, 18. | ⁷⁵ Mt. 28, 19. | ⁷⁶ *Ratllat*, len. | ⁷⁷ Ps. 57, 2. | ⁷⁸ Ps. 38, 12. | ⁷⁹ Eccli. 1, 27. | ⁸⁰ Cant. 5, 6. | ⁸¹ Ps. 21, 16. | ⁸² Mt. 19, 21. | ⁸³ Io. 14, 26. | ⁸⁴ Lc. 12, 49. | ⁸⁵ Lc. 3, 22. | ⁸⁶ Act. 2, 2. | ⁸⁷ Io. 20, 22. | ⁸⁸ Mt. 17, 5.

/^{15v}. *Pro cantu dat super gemitum, sic quicumque vult quod spiritus habitet in eo
Super petram semper nidificat
Est sine felle
Cum omnibus pacem habet*

Primo debet gemere. Hieremiae: «Luctum unigenitum fac tibi»⁸⁸

2° debet ponere nidum suum, id est, intellectum in petra, qui est Christus. Petra autem erat Christus.

3° debet essere sine felle et malicia, nam sapientia: «In anima malivola non introibit sapientia»⁸⁹.

4° debet habere pacem cum omnibus. Psalmos: «Ecce quam bonum et quam iocundum habitare fratres in unum»⁹⁰.

Sed circa istud spiritum aliquantulum insistendo videndum est quibus venit, ad quid venit, unde venit.

Ad primum igitur cum dicitur quibus venit dicendum quod gentibus paratum.

Penitentibus. Act 2: «Et penitentiam agite, et laboret unusquisque in nomine Ihesuchristus et accipietis donum [Spiritus Sanctus]»⁹¹.

Caste viventibus, 1 Cor 4: «Caste viventes templum Dei sunt, et spiritus sanctus habitat in eis»⁹².

Diligenter verbum Dei audientibus. Act X: «Adhuc loquente Petro verba hec cecidit Spiritus Sanctus super eos qui au[diabant] verbum Dei»⁹³.

Veraciter diligentibus. Iohanes 14: «Si diligis me mandata mea servate, et eo rogabo patrem meum»⁹⁴.

Humiliter obedientibus. Ysa LXVI: «Super quem requiescit spiritus meus nisi super humilem et temente verba»⁹⁵.

Comparacionem habentibus. Luce 2: «Simeon, quod audiens membrum interpretatur, erat vir iustus et plenus Spiritum»⁹⁶.

Circa 2m, cum quibus ad quid venit do quod ad 5

Primo ad peccatores arguendum. Iohannis 16: «Cum venerit paraclium et arguet mundum de peccato de iusticia et de iudicio»⁹⁷, glosa de peccato infidelitatis quod habunt, de iusticia Dei quam non habunt, de iudicio quod non timent.

2° ad vivificandum, id est, dandum vitam gratie. Iohannis 6: «Spiritus est qui vivificat»⁹⁸ et Ezequiel 37: «Dabo vobis spiritum»⁹⁹ et cetera.

3° ad docendum. Iohannis 16: «Decebit vos omnem veritatem»¹⁰⁰.

4° ad accedendum in amore dei. Luce XII: «Igne veni mittere in terra et quod volo ubi ut accendatur»¹⁰¹.

5° ad consolandum. Consolat autem tria genera homini

Exuntes in penitentia. Luce primo: Spiritus Sanctus supervenit in Maria¹⁰², quia amare illi praeterque in penitentia¹⁰³.

Exuntes in paupertate, Ephesi 4: «Scio habundare et scio penuriam pati. Omnia possum in eo qui me confortat»¹⁰⁴.

Exuntes in tribulacione, Daniel 3: «Angelus domini descendit cum Azaria et socii eius in fornacem et fecit medium fornacis quasi ventum roris flantem»¹⁰⁵.

Circa tertium cum quibus unde venit, respondet Ezequiel in 37 capitulo dicens «A quatuor ventis spiritus venit»¹⁰⁶, scilicet primo ab oriente, et per istud significatur consideracio nativitatis

---

⁸⁸ Ier 6, 26. | ⁸⁹ Sap 1, 4. | ⁹⁰ Ps. 132, 1. | ⁹¹ Cf. Act. 2, 38. Vulg., laboret enloc de baptizetur. | ⁹² 1Cor 6, 19. | ⁹³ Act. 10, 44. | ⁹⁴ Io. 14, 15-16. | ⁹⁵ Cf. Is. 66, 2. | ⁹⁶ Bonaventura, *Commentarium in evangelium Lucae*. | ⁹⁷ Io. 16, 8. | ⁹⁸ Io. 6, 64. | ⁹⁹ Ez. 37, 6. | ¹⁰⁰ Io. 16, 13. | ¹⁰¹ Lc 12, 19. | ¹⁰² Cf. Lc. 1, 34. | ¹⁰³ Cita no localitzada. | ¹⁰⁴ Phil. 4, 13. | ¹⁰⁵ Dan. 3, 49-50. | ¹⁰⁶ Ez. 37, 9.

nostrae. *Ista consideratio perducet nos ad portum salutis. Hoc satis bene figuratum est* ^{16r.} *Mathei 2, ubi dicitur quod «Magi veniunt ab oriente stella duce et repropierunt Christum* ¹⁰⁷». *Idem, si nos velimus venire ad considerationem nostram et fragilitatem, scilicet nativitatis duce stella, igitur Spiritus Sancti gratiam pervenimus ad Christum.*

Secundus, ventus dicitur occidentalis quia venit ab occidente. Per istud intelligo consideratio proprie mortis. Iste ventus ducet hominem ad penitentiam. Hoc figuratum est Exodi 9, ubi dicitur quod «Ventus venit vehemens ab occidente proiescit locustas in mare Rubrum ¹⁰⁸». *Ventus vehemens veniens ab occidente est consideratio proprie mortis quod proiescit locustas, igitur superiam et homines in mundo per peccata volantes in mare rubrum, scilicet penitentiam. Nam, sicut dicit Gregorius: «Qui bene considerat qualis erit in morte super erit timidus in operatione* ¹⁰⁹» *et ideo Ecclesiasticus 7: «Memorare novissima tua et in eternum non peccabis* ¹¹⁰».

Tertius ventus est aquilo, in quo vero consideratio eterne dampnationis, quia aquilo est ventus frigidus et crudelis, et de isto dicitur Iere[mia] primo, «Quid tu vides Ieremia, ollam succensam ego video et penna eterna, et faciem eius quasi facis aquilonis. Et dixit Dominus ad me: ab aquilone pandetur onus malum ¹¹¹» ¹¹² *et ideo clamat Zacaria 3: «O, o, o fugite de terra aquilonis. O superbi, o [a]vari, o inmundi, fugite de terra aquilonis* ¹¹³», *id est, infernus, ubi iam habitatis per reatum vester culpe.*

Quartus ventus est auster, quia ab austro venit, et per austrum, qui est ventus livis et calidus, significatur consideratio eterne iocunditatis. De isto dicitur Canticorum 5: «Surge aquilo», id est, tu diaboli, «et veni austre», id est, tu Sancto Spiritus «et perfla ortum meum», id est, in conscienciam meam, «et fluent aromata illius ¹¹⁴», *id est odor bonus habundante. Virtutum de isto Abacuch 3: «Deus ab austro veniet et sanctus de monte Pharan* ¹¹⁵». *De istis 4 ventis, id est, 4 considerationibus venit Spiritus Sanctus in cordibus hominum et de istis edicit electos ad eternam gloriam. Unde Ysayas XL: «Adducam semen tuum Iacob, ab oriente et congregabo te ab occidente, et dicam aquilo da, et austro: noli prohibere. Afer filios meos de longinquo* ¹¹⁶», *id est, de mundo, et de Domine in gloria celeste, quam*

Com sa habitació és fundada en altura, *quia excelssus.*

Com sa especulació és subtil e en si pura, *quia quidam alio incorporeus.*

Com és incomprehenssible, terme no'l pot retenir, *quia inmensurabilis.*

Com és leuger e moible, tot lo món deu circuir, *quia mobilis movens se participantia.*

Com és en si clareyant, que huyl no'l pot compendre, *quia clarus.*

Com és bé manifestant loch escur si'l pot apendre, *quia manite disinguens.*

Com ha virtut accentia per sa calor natural, *quia surssum trahens.*

Com ha virtut renovativa la natura humanal, *quia vere custos renovativus omnium.*

Com ha virtut purgativa gitant tota maleveranca, *quia potenter activus.*

Com ha virtut emitiva, qui non són d'una semblansa, *quia efectum suum dissimilis cunctis aliis demonstrat.*

¹⁰⁷ Mt. 2, 1. | ¹⁰⁸ Ex. 10, 19. | ¹⁰⁹ *Mfl*, mors, ai (☞); Gregorius Magnus, *Moralia in Iob*, 13, 29. (CCSL143A, p. 686-7, l. 2-9) . | ¹¹⁰ Eccli. 7, 40. | ¹¹¹ Jer. 1, 13-14. | ¹¹² *Al marge*, Unde Ecclesiastes XL: frigidus ventis aquilo flovit et gelavit christi stallus ab aquila. | ¹¹³ Zac. 2, 6. | ¹¹⁴ Cant. 4, 16. | ¹¹⁵ Ab. 3, 3. | ¹¹⁶ Is. 43, 5-6.

XI

Barcelona, BC, ms. 479, f. 58v.

In die Penthecoste

[R]epleti sunt omnes Spiritu Sancto¹. Acta primo et in epistola hodierna.

Videtur mihi ex dictis scripture sacre duae propositiones et regulas contrarias posse probari et cetera

Prima, quod spiritus malignus tria loca sollempna voluit evacuare, in quibus etiam antiqui philosophi vacuum posuerunt. Ipse enim volu[it]t evacuare.

Lo cel emperial de l'angelical natura.

La roda terrenal de tota creatura.

Lo coratge humanal de fe sancta e pura.

2ª propositio et regula est quod opus Spiritus Sancti ista loqua sunt vel erunt plena, quia ipso merito

Lo cel és poblat e per a reys adelit

Lo món és preycat e a Déu convertit.

Lo cor enflamat e de dons complit.

Primo. Dico in regula prima quod dyabolus evacuare voluit celum empireum angeli, sicut enim dicit Beda: «Deus a principio fecit celum e[m]pireum et ipsum replevit angeli, inter quos Lucifer fuit pulcrrior et dulcore, qui, suam pulcritudinem considerans, Deo voluit equari²». Ideo ad suam operam visus est alios trahere, sed non potuit. Tranxit autem multos qui de quolibet ordine nisi sibi consenserunt, sed paventes de cherubin. Ideo interpretatur multitudo quia in illo ordine plures remanseruntquam de alio. Ob quam causam dicitur Apochaplipsis quod «Dracho, id est, Lucifer, cum cauda sua visus est tertiam partem stellarum³», I angelorum trahere ceciderunt. Igitur ipsi expulsi sunt de celo empireo. Patet igitur quod dyabolus voluit evacuare celum. Unde et philosophi: «Posuerunt vacuum extra celum», scilicet stellarum ut dicit Aristoteles 5 Philosophorum: et fuit opus Pictagore, et cetera.

2°. Dico quod voluit evacuare rotam mundi quod 2 habuit partes, scilicet superiorem, et fuit paradus terrestris. Intravit ibi dyabolus et decepit primos parentes et sicut expulsi sunt ipsi et nos, et evacuata est illa pars orbis altissima. Pars inferior est iste mundus. Istud voluit evacuare omnibus hominibus et creaturis viventibus in prima enim et 2^a etate. Induxit homines ad peccatum inmundicie, ob quam causam destructa est omnis caro et destructe sunt habitationes mundi externis. 8 Psalmos: «Repleta est terra iniquitate⁴».

3°. Dico [quod] voluit evacuare cor hominis et cetera virtute fidei. Et hoc fuit tempore passionis Christi, cum tota fides ecclesie periit in apostolis et omibus aliis, excepta beata Maria. Habita[re] enim voluit in corde hominis per infidelitate et ydolatria. Unde, volens Christus celum ascendere, ut refferetur Marcus: «Aperunt, discit, ut exprobarer incredulitatem eorum et duriciam cordis, quia his qui viderant» et cetera, «non crediderant⁵» et cetera. Et ideo philosophi:^{59r} Posuerunt vacuum in⁶ superiori parte aeris et inferiori, quia ubi est aer dicebant vacuum, quia non prebant nisi sensibilia. Item in corpore hominis ponebant vacuum, quia arguebant: sicut cibus recipere in homine. Vel igitur conpleno et tunc duo corpore in eodem vel in vacuo, et sequitur propositum et cetera.

Secunda propositio est quod opere et virtute Spiritus Sancti celum est populatus. Et super istud patet hoc suppositio et tanquam vero quod Spiritus Sancto atribuitur clementia et misericordia,

¹ Act. 4, 31. | ² Cita no localitzada. La mateixa cita a Vicent Ferrer, *Sermonario...*, 514 i *Sermons* IV, 68. Citat per Toldrà, 2006, 151-2. | ³ Apoc. 12, 3-4. | ⁴ Gen. 6, 11 | ⁵ Mc. 16, 14. | ⁶ *Segueix feriori k. Superiori, sobre la línia.*

*sicut patri potentia et filio sapientia*⁷. *Licet opera eorum ad exemplum sint divisa, ut dicit Augustinus: «Opus siquidem nostre redemptionis fuit opus sume misericordie et pietatis». Ideo attribuire potest Spiritum Sanctum, quia «Propter nimiam caritatem quam dilexit nos*⁸, *Deus filium suum misit et pati fecit. Passio, vero Christi clavis est per quam fuit apertum celum C milibus annorum ante clausum. Unde et incarnatio Spiritu Sancto attribuitur. Iuxta id symboli qui conceptus est de Spiritu Sancto, «Incarnatus autem fuit Dei filius propter reparationem angelice ruine*⁹» *ut dicit Anselmus, licet per multas alias causas. Igitur angelica ruina reparatur et celum populatur et repletur virtute Spiritus Sancti, ut dicant bene ipsi Spiritui Sancto: «Repleti sumus mane misericordiam tuam exultavimus et delectati sumus*¹⁰. *Secunda pars dixi et cetera. Dixi enim quod virtute Spiritus Sancti repletur mundus verbo Dei, et scilicet, populus convertitur. In signum huius hodie «Descendit Spiritus Sanctus cum sono tonitruum et replevit totam domum ubi erant sedentes*¹¹. *Aer enim in parte superiori fuit repletus, illo magno tonitro ad designandi quod apostoli, qui illud recipiebant, predicarent ubique et intonerent verbum Dei. Iuxta id, Psalmus: «In omnem terram exivit sonus eorum*¹²» *et cetera. Item in similitudine linguarum. Ac noticiam operem linguarum inspiraret et sicut factum est, quia loquebantur variis linguis, donec, posuit esse vel quod loqueretur in una lingua ebraea quod ab omnibus intelli[ge]retur, vel quod loqueretur omnia lingas. Et sicut intelligit Comestor. Et magis consonat literae. Olim enim Deus confunderat omnes lingas. Et diserat in ac Comestor. Sed hodie non confundit sed declaravit et cetera. Dic istoriam. Item, in specie ignis aparuit ut rederent se purgatos, quia ignis purgat et mundificat. Sicut fuerunt purgati et sanctificati quod de cetero non potuerunt peccare mortaliter. Ideo hoc repleto per illam potest significari, de qua dicitur quod postquam Nohe steterat in archa, recordatus est Dominus Noe: «Crescite et multiplicamini et replete terram*¹³. *Postquam enim apostoli aliquis diebus steterant privati presentia amici sui et magistri, recordatus est eorum. Igitur misericordiam fecit mitendo eis Spiritum Sanctum, ut sicut eis virtute crescerent de virtute in virtutem et multiplicarent*¹⁴. *christianos et fidem Christi et cetera. 3^a pars et cetera. Spiritus enim Sanctus dicitur mititur, scilicet in visis cuius illabitur menti ad iustificacionem vel ad usum. 2° visibiliter in alio signo visibili ad significando aliquod efectum. Sicut fuit missus in specie columbe super Christum baptismo ad puritatem et innocenciam Christi. Item in specie nubis lucide super Christum, transfiguratum ad ostendere quod in Christo erat ros et pluvia et fons gratiarum, de quo fonte omnes nos aurire, quia de plenitudine eius omnes accepimus in specie ignis sicut descendit hodie super ad inflammando eos in amore divino. Vidit in flore. Ideo Salome: «Spiritus Domini replevit orbem terrarum*¹⁴» *et cetera, de quo patet etiam intellegi verbum presens: «repleti sunt omnes Spiritu Sancto» et cetera. De Spiritu Sancto est notandum quod per eum:*

És hom dotat de bella parlaria. *Actum 2: «Loquebantur variis linguis apostoli magnalia Dei*¹⁵»
És l'om levat a grau de propheta. *Et Primae Petro: «Non voluntate humana ablata est propheta*¹⁶». *Et docti loqui sunt prophetae, nota de Elisabeth et de Zacharias, et sicut de aliis.*

És veritat mostrada clarament. *Iohannis 16: «Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem*¹⁷».
És perdonat peccat e defalimant. *Iohannis 20: «Accipite Spiritum Sanctum quorum remiseritis peccati*¹⁸».

És hom il·luminat de gran saviesa. *«Dabo vobis os et sapientiam cui non poterunt resistere*¹⁹,
non enim

És confortat e à fortaleza. *Psalmus: «Spiritus principali confirma me*²⁰. *Gregorius: «Mihi de huius predicationibus contradire non presumerunt*²¹».

És en lo cel donat leyal testimoni. *1 Iohannis 5: «3 sunt qui te testimonium dant in celo: Pater, Verbum et Spiritus Sanctus*²²».

És del hom gitat lo maleyt demoni. *Marcus 12: «In spiritum deicio demonia*²³».

⁷ Tomas d'Aquino, *Summa theologica*, 1a pars, q. 39, art. 8, arg. 3 (☞). | ⁸ Eph. 2, 4. | ⁹ Petrus Lombardi, *Sententiarum*, liber 2, dist. 1, cap. 5. | ¹⁰ Ps. 89, 14. | ¹¹ Act. 2, 1-4. | ¹² Ps. 18, 5. | ¹³ Gen. 9, 1. | ¹⁴ Sap. 1, 7. | ¹⁵ Act. 2, 11. | ¹⁶ Cita no localitzada. | ¹⁷ Io. 16, 13. | ¹⁸ Io. 20, 22. | ¹⁹ Lc. 21, 15. | ²⁰ Ps. 50, 14. | ²¹ Cf. *Moralia*, 13, 8. | ²² Cf. 1Io. 5, 7-8. *Vulg.*: «quia tres sunt qui testimonium dant Spiritus et aqua et sanguis et tres unum sunt». | ²³ Mc. 12, 27. |

És encarnada la part divinal. *Mathei I: «Cum esset desponsata sequitur inventa est in utero habens de Spiritu Sancto²⁴».*

És donada vida spiritual. Romanos 8: «*Vivificabit mortalia nostra propter inhabitantem eius in nobis²⁵*». Ideo Ezequiel 37: «*Dabo vobis spiritum et vivetis²⁶*». *Filiam enim Ezequiel, quia:*

«*Facta est super manus Domini et dimisit eum in campo qui erat plenus ossibus mortuorum²⁷*» et *cetera, ubi vidit de homini:*

Com ha nom covinent posat en escrit, *quia Ezechiel dicitur.*

Com és tocat dignament per lo Sant Sperit. «*Facta est super me manus Domini²⁸*».

Com és lo món nomenat ne dit, *quia duxit eum in campum.*

Com és ensutzat lo hom e dins podrit, *quia plenus ossibus mortuorum.*

Com se deu pendre ment del mal qu'a fet ne dit, *quia circumduxit eum.*

Com deu hom oyr sermó, com és a són profit: «*Ossa arida audite verbum domini²⁹*».

Com se deu prendre del mal en qu'a falit, *quia «Prophetante me, ecce comotio³⁰».*

Com perdona Deus post hom és penedit, *quia «Statim dedit nervos³¹».*

^{60r}. Com deu hom pregar Déus, què ha requir: «*A quatuor ventis venit Spiritus³²*».

Com torne hom al bé, del qual era desexit, *quia «intravit Spiritus et evixerunt³³».*

Primo. Dico qualiter homo nominatur, propie, quia Ezechiel, qui interpretatur auxiliam Deo vel confortavit mei Dominus, et recte significat hominem cui auxiliatur Spiritus Sanctus. Hominem enim confortat et adiuvat Spiritus Sanctus, quia

Dóna-li sosteniment per si no pot star tant és cosa vana.

Dóna-li gran ardiment com no pot contrastar a-l enemich qui l'engana.

Dóna li enfortiment ab què pusque treballar a fer obres de virtut.

Dóna-li secorriment com se vol levar del peccat en què és caygut.

Primo dico quod Spiritus Sanctus dat homini et cetera. Homo et qualibet alia creatura est tam labile quam adesse naturae, quod nisi Deus manu teneret eam per suum influxum. Sicut est de nihilo. Ita redigeretur in nihil. Nec enim adesse luminis et radii, in medio requirit influxus et presentia corporis luminosi, sicut et cetera. Et sic, si ponas sigillum in aliqua, ablato sigillo clauditur apertura, sicut et cetera. Non minus est fragile homo quantum ad statum culpae, sicut enim ex forma glorificata, cadit in alia peccata, sed cadet in alia nisi Deus preservaret eum ex misericordia, quod attribuitur Spiritum Sancto. Ideo Bernardus, inter septem misericordias Domini istas recognoscit, quod «Sicut in quedam peccata inciderat in alia cecidisset nisi Deus tenuisse eum³⁴». Ideo ait apostolus, Romanus 8: «Spiritus adiuvat infirmitatem nostram³⁵».

2º. Dico et cetera. Ideo hodie receperunt Spiritum Sanctum apostoli ad robur si quidem fuerunt arma mundum et diabolum, quod declarat Gregorius in sermo primo: «Spiritum domini ornavit caelos³⁶» et cetera. Patet de Petro qui ante³⁷ Spiritus tamen timuit quod «unius mulierieris voce percussus³⁸» et cetera. Patet³⁹ etiam de aliis cum non scirent nisi unam lingua, ut dicit Gregorius in omilia Iª: «Christum predicare noluerunt nec ausi fuerunt sed erant in conclavi, sed post adventum Spiritus omnes lingas semerunt et Spirititus omnes laudaverunt et predicaverunt⁴⁰». Psalmos: «Spiritus oris est omnis virtus eorum⁴¹». 3º et cetera revera opera virtutis difficili. 3º Ethicorum 2: «Illa facere non possumus nisi a Dei gratiam Spiritus Sancti⁴²». Et ideo apostolum et alii sancti virtute Spiritus Sancti carceres, vincula, famem et cetera. Sustinuerunt ideo, orabat Augustinus: «Spiritum Sanctum dedit sanctum in me opus

²⁴ Mt. 1, 18. | ²⁵ Rom. 8, 11. | ²⁶ Ez. 37, 6. | ²⁷ Eze. 37, 1. | ²⁸ Eze. 37, 4. | ²⁹ Ez. 3, 22. | ³⁰ Eze. 37, 7. | ³¹ Eze. 37, 8. | ³² Eze. 37, 9 | ³³ Ez. 37, 9. | ³⁴ Bernat, *Sermo de septem misericordiarum, I. De fragrantis septem misericordiarum*, PL 183, 399b. Ss. | ³⁵ Rom. 8, 26. | ³⁶ Iob 26, 13. | ³⁷ Segueix, ratllat, il-legible. | ³⁸ Antífona de la missa de diumenge de Pasqua. | ³⁹ ratllat de aliis. | ⁴⁰ Cita no localitzada. | ⁴¹ Ps. 32, 6. | ⁴² Cita no localitzada. |

spiravit ut cogitem compelle, ut faciam suade, ut te diligam, confirma me ut teneam, custodi [me], ne te perdam hoc ille⁴³. Ideo Spiritus Sanctus dicitur spiritus fortitudinis. Ysaya 94 et cetera. Homo^{60v} de se potest deficere, sed non perficere. Cadere in peccatum, sed non exire, ut dicit Crisostomus: «Est enim hominis peccatoris spiritus vadens et non rediens virtute⁴⁴». Igitur, Spiritu Sancti habet exire et ex misericordia Dei, quod peccata remittit. Dicat igitur homo id, Psalmos: «Levavi oculos meos in montes, scilicet, in celum, unde venit auxilium mihi auxilium meum a Domino⁴⁵» et cetera. [2°] Dixi quod Spiritus Sanctus tangit cor et interium hominis, quia dicitur: «Facta est super me manus Dei⁴⁶», licet manus Spiritum Sanctum⁴⁷ significat qui manus Domini dicitur, quia sicut manus Domini habet officium demonstrar et instruir lo reial camí públic. Manus enim Dei ostendit nobis misericordia celi. Psalmus: Illic «Manus tua deducet me et tenebit me dextera tua⁴⁸». Et in eterna Spiritus Sanctus habet nos ducere etiam ad paradysum, sic dicit propheta: «Spiritus tuus bonus deducet me in terram certam⁴⁹» quod aliud enim ventus ducit navem ad portum. Spiritus Sanctus ducit animam ad paradysum et ad agendum virtuose, sic Spiritus Sanctus docuit apostolos: sancte vivere et virtuose operari. Ideo, de eis patet intellegi id Ezechiel primo: «Ubi erat inpetus spiritus illuc gradiebantur⁵⁰», quasi dicit: id faciebant apostolis ad quod monebat eos virtus et instigatio Spiritus Sancti. Ubi Gregorius, omelia 5 super Ezechiel, in principio exponens decem verbis si ait: «In electis et reprobis diversi super inpetus. In electis videlicet inpetus Spiritus in reprobis inpetus carnis. Inpetus quidem carnis ad odium, ad elationem, ad inmunditiam, ad rapinam, ad exteriorum gloriam, ad crudelitatem, ad perfidiam, ad desperationem, ad iram, ad iurgia, ad voluptatis animi inpellit. Inpetus vero Spiritus ad caritatem, ad humilitatem, ad continentiam, ad largitatem misericordie, ad interiorum profectum, ad pietatis opera, ad eternorum fidem, ad espem sequentis gaudii, ad patientiam, ad pacem, ad considerationem vite inmortale, ad lacrimas mentem pretahit. Unde necesse est ut magna semper cura considerare debemus in omne quod agimus qui nos inpetus ducat amare et enim terrena temporalia eternis preponere⁵¹ ex vero bona non ad usum⁵² necessarium habere, sed ad voluptate concupiscere, ultionem de inimico quarere, de emuli⁵³ casu gaudere. Inpetus carnis est at contra amare celestia contempnere transitoria, non ad ffructum voluptatis transitorie, sed ad usum necessitatis quaerere, de inimici morte tribulari inpetus est⁵⁴». Hec Gregorius. Hec ergo operatur unus atque idem spiritus, I Corintios 12. Patet igitur quod Spiritus instat manus habeant officium:

^{61r}. De demostrar e inst[ru]ir lo camí reyal e públich.

De donar e distribuir tresor a l'hom jove e amich.

De defenssar e mantenir lo seu cor a l'amich.

De castigar e corregir e de donar bon càstich.

De primo iam dictus est. De 2° dixi cum manu damus et destruibimus, Proverbiorum ultimo: «Manum suam aperuit inopi⁵⁵» et cetera. Et revera asperu sancto sunt omnia dona gratuita ipse enim est primo donum in quo dantur omnia libenter, quia «spiritus ubi vult spirat et nefas unde veniat aut quo vadat⁵⁶» et cetera. Quis scit si habet spiritum sanctum certe certitudinaliter nullus nisi ex gratia spirituali. Sed dicit Bernardus quod: «licet sicut investigabilis vie eius tamen ex motu cordis intellexit presenciam eius. Item ex fuga viciorum. Item ex reprehensione occulorum⁵⁷». Si enim bona de gracie placent et in ala displicant et libenter audis verba dei. Bonum signum est ipse, igitur dat dona, I Corintiorum 12: «Uni per spiritum datur sermo sciencie⁵⁸» et cetera, dic quomodo apostoli habuerunt istas gratias, sciverunt omnes sciencias omnes scripturae prophecie fierunt, infirmos curaverunt, et cetera. Ipse enim Spiritus docuit eos, et refortavit. Unde Gregorius: «Considero partes novi et veteris testamenti et qualis artifex sit spiritus considerare volo» et cetera, «Implet citaredam [puerum] et psalmista facit⁵⁹» et

⁴³ Mfl., spiritus, a; Augustinus in epistola ad quemdan comitem. | ⁴¹ Cf. Ps. 77, 39. | ⁴³ (Ps. 120, 1-2). | ⁴⁴ Ez. 37, 1. | ⁴⁵ Segueix Sanctus repetit. | ⁴⁶ Ps. 138, 10. | ⁴⁷ Ps. 142, 10. | ⁴⁸ Ez. 1, 12. | ⁴⁹ Ms. proponere. | ⁵⁰ Ms. ulum. | ⁵¹ Segueix causam ratllat. | ⁵² Gregorius Magnus, Homelia in Ezechielem, V (☞). | ⁵³ Prov. 31, 19. | ⁵⁴ Io. 3, 8. | ⁵⁵ Bernat, in cantica canticorum, sermo 57. | ⁵⁶ ICor 12, 8. | ⁵⁷ Gregorius Magnus, Homiliae in evangelia, XXX. | ⁵⁸ Thomae Aquinatis, sermo 7, 11 (☞). | ⁵⁹ Gregorius Magnus, Homilia XXX in evangelium.

cetera. Psalmum: «Mite manum tuam de alto eripe me et libera me⁶⁰» et cetera. Sicut Spiritus Sanctus iuvit apostolos et descendit, unde Gregorius in sermone apostolorum: «Mundi huius putatibus contraire non presument nisi eos spiritus sancti fortitudo soli dasset quales namque pastores ecce ante adventum huius spiritus fuerit scimus⁶¹» et cetera. Unde «Ibant apostolis gaudentes a conspectu consilii⁶²» et cetera. Gregorius, «Ecce gaudet Petri qui primus in velis timuit⁶³» et cetera. 4 et cetera. Deus enim cum manu sua corrigit quod diligit. Iob 19: «manus Domini tetigit mei⁶⁴» et cetera. Percutit enim terribiliter quia «Orrendum est incidere in manus Domini Dei viventes⁶⁵», ut dicitur apostolus. Patet de Balthasar, «Qui vidit manum scribentem in pariete⁶⁶», Daniel 4: «Sicut Spiritus Sanctus percussit finaliter Simonem magum qui volebat eum emere et vendere⁶⁷» et cetera.

Dico 3 principali, quod Spiritus Sanctus ostendit qualiter mundus nominatur, quia campus iste enim mundus campus est campus

Camp és qui és sembrat de molt mala lavor.
 Camp és qui és seccat e sens fulla e sens flor.
 Camp és qui és cuidat⁶⁷ per falta de regidor.
 Camp és qui és regat de la sanch de nostre senyor.
 Camp és qui és ensutzat per peccat e gran pudor.
 Camp on jau naftrat bo mesquí de peccador.
 Camp és qui no és tancat ans hi entre robador.

Primo dico et cetera. «Sunt enim illi multo male arbores sed mali homines» Proverbium 24: «Per agrum pigri hominis transivi⁶⁸» et ecce «re^{61v.} plevverunt enim urtice⁶⁹». Sunt enim obidiscore. Ideo figuratur per illum in quo «Inimicus hominis super seminavit zizannia⁷⁰». 2º et cetera non enim ibi honor pietatis propter peccatum avariciae. Joel: agri arugrant in animalia qui non habuit pie[ta]tem et misericordiam qui aridi sunt. Non potentes dire: «Ego flos campi et liliium convallium⁷¹» Canticorum 2. 3º et cetera. In mundo enim latent multi latrones, homicide, usurarii, quia domini terrarum non persequitur eos utenentur. 4 vel 7 sirii latabant in agris.

Dico 4º et cetera. In mundo enim fundit Christi sanguinem. Ideo patet: «Dici Achildemach I ager sanguinis⁷²», Mathei 27, quia emptus est precio sanguinis Christi. De 5 et cetera sicut patet hic 24 Reges: «Erunt carnes sicut stercus super faciem terre in agro Ietzabel⁷³». De 6 et cetera. Genesis 4: «Cum esset in agro insurexit⁷⁴» et cetera. Figuratur per illum in quo iacebat homo qui descendat in Iherusalem. Dico 7 et cetera. Ysaya 56: «Omnes bestie agri venite ad devorandum⁷⁵».

⁶⁰ Ps. 143, 7. | ⁶¹ Moralia 13, 8. | ⁶² Act. 5, 41. | ⁶³ Cita no localitzada. | ⁶⁴ Iob 19, 21. | ⁶⁵ Heb. 10, 31. | ⁶⁶ .... | ⁶⁷ Dan. | ⁶⁸ Ms. quidat. | ⁶⁹ Prov. 24, 30. | ⁷⁰ Mt. 13, 25. | ⁷¹ Cant. 2,1. | ⁷² Mt. 27, 8-9. | ⁷³ 2Reg. 9, 37. | ⁷⁴ Gen. 4, 8. | ⁷⁵ Is. 56, 9.

XII

Barcelona, BC, ms. 479, f. 78v.

Et ut thema nostrum facilius concludatur, in nostri sermonis exordio triplex regula inseratur.

Primo, les perssones enveyoses parlen contra tota gent, ab lur lingua de campana.

2^a, en actes perfectuoses implicar-se generalment sa deu la gent qui va plana.

3^a, los béns a Déu grasioses donen gran auffegament a tota paraula vana.

Dico primo quod les persones enveyoses et cetera. Et hoc quod dicitur in Michea capitulo 6°: «Repleti isti iniquitati loquebantur mendacium lingua fraudulenta in ore ipsorum¹». Et Psalmus; «Molliti sunt sermones eius super oleum et ipsi sunt iacula²». Et Augustinus: «Cotidie clamant, cotidie blasphemant et contra innocentem cotidie latrant³». Et psalmos; «Loquuntur adversus iustum iniquitatem in superbia et in abusione⁴», in superbia et in contemptu Dei et in abusione et in contemptu proximi. Et Ieremias, 9: «Sagita vulnerans lingua eorum, dolum locuta est⁵». Et ideo Psalmus: «Diminute veritates a ffilii hominum sequuntur, nam vana locuti sunt unusquisque ad proximum suum, labia dolosa in corde et corde locuti sunt⁶». ⁷Expone sic triplex est veritas:

Veritas iusticie, de quo Iohannes 16: «Cum venerit spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem⁸».

Veritas vite, de quo Ysaya, 38: «Memento, quaeso, quomodo ambulaveris coram te in veritate et corde perfecto⁹».

Veritas doctrine, de quo Matheum 22: «Scimus quia verax est et viam Dei in veritate doces¹⁰». Hoc triplex veritas.

Diminuta est a filius hominum. Unum invidorum iuxta id psalmus: «Fili hominum usque quo gravi corde, ut quid diligitis vanitatem et quaeritis mendacium¹¹» dicunt enim «malum bonum et bonum malum¹²» contra veritatem iusticie¹³ ponunt «lucem tenebris et tenebras lucem¹²», contra veritatem vite¹⁴. Ponunt etiam «dulce in amarum et amarum in dulce¹³», contra veritatem doctrine, ut dicitur Ysaya 9: Sed quare hoc, quia «vana et seductoria locuti sunt ad proximum suum¹⁵». Iuxta id, ad Thimoteum primo: «Sunt quidem multi inobedientes vaniloqui et seductores¹⁶ et quomodo et cetera, quia «labia dolosa in corde et corde locuti sunt¹⁷» quia ad cogitant et adsignant iuxta id: «Dilexerunt eum in ore suo et lingua sua mentiti sunt ei¹⁸». Unde sicut diverssi linguis diverssis locuntur, sicut invidi diversis suis linguis diverssi de contra innocentem locuntur. Locuntur enim aliquid:

Ab lingua trepada

Ab lingua forcada

Ab lingua empatxada

Ab lingua verinosa

^{79r}. Ab lingua spinosa

Ab lingua betalant

Ab lingua naffrant

Ab lingua fiblant

Ab lingua sirlotant

Ab lingua dindant, *sicut invidi superbi loquuntur.*

Ab lingua bé trepada, volent l'om per mig fendre, de quo Ecclesiastes 37: «Verbum neque inmutabunt cor, ex quo quatuor partes oriuntur: bonum et malum, vita et mors et

¹ Mich. 6, 12. | ² Ps. 54,22. | ³ PL 36, 250. | ⁴ Ps. 30, 19. | ⁵ Jer. 9, 8. | ⁶ Ps. 2, 3. | ⁷ Ratllat, erum. | ⁸ Io. 16, 13. | ⁹ Is. 38, 3. | ¹⁰ Mt. 22, 19. | ¹¹ Ps. 4, 3. | ¹² Is. 5, 20. | ¹³ Contra veritatem iusticie, subratllat. | ¹⁴ Contra veritatem vite, subratllat. | ¹⁵ Is. 5,20. | ¹⁶ Ps. 11, 3. | ¹⁷ Ps. 11, 3. | ¹⁸ Ps. 77, 36. Vulg: "lactaverunt eum..."

*dominatrix illorum et assidua lingua*¹⁹».

Ab lingua bé forcada, volent tot hom reprendre, *de quo Sapientia, primo*: «*Custodite vos a detractore, parcite lingue: quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit*²⁰».

Ab lingua empatxada, que hom no-l pot entendre; *Deuteronomio, 28*: «*Adducet redens ad gentes cuius linguam intelligere non possis*²¹», et *Exodi 4*: «*Impeditioris lingue sum*²²».

Ab lingua verinosa zizania sembrant, *de quo in Psalmos*: «*Exacuerunt linguam suam sicut serpens venenum*²³».

Ab lingua spinosa tot lo món bandeyant, *de quo Ecclesiastes 24*: «*Ne emuleris viros malos quia fraudes loquuntur labia eorum*²⁴».

Ab lingua betallant tot hom fins als reyns. *Psalmos*: «*Exacuerunt ut gladium linguas*²⁵».

Ab lingua fort nafrant, dant greus occasions; *Ieremias, 9*: «*Sagitas vulneras lingua eorum*²⁶».

Ab lingua bé fiblant per places et cantons; *Psalmus*: «*Locuti sunt adversum mihi lingua dolosa*²⁷».

Ab lingua sirлотant²⁸, mostrar la lur uffana sots cuberta bé volent, *de quo Ysaya 32*: «*Lingua ballorum (sic) velociter loquetur et plane*²⁹».

Ab lingua fort dindant, axí com de campana, per metre spordiment, *de quo 2º Paralipomenon 32*: «*Clamore magno lingua perssonabat ut terreret eos*³⁰».

Ut per horum omnium concordia dicatur. Idem psalmos: «*Sedens adversum fratrem tuum loquebaris*» et *adversus omnem hominem, quia omnes sumus fratres eadem nativitate*, «*et adversus filium matris tue*³¹», et *adversus religiosos qui dunc filii matris tue, et Sancte Ecclesie. Propter quod, arguante scilicet publice et* «*statuam contra faciem tuam*³²» scilicet *ostendendo tibi quomodo sed a quis displicebas, sicut mihi displiceas. Et hoc de primum.*

Dixi 2º quod en actes perfectuoses et cetera. Et hoc est quod dicit Anselmus, De opere monachorum: «*Hoc est sacrificium quod Deus super omnes hostias quaerit et diligit, ut per iustitias et per facta opera nomen suum laude et Deus verus esse servorum suorum. Actue et opere comprobetur et verus eius servus in his operibus implicetur*³³». Et hoc est quod innuit *apostolus II Thimoteus 2º*: «*Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus*³⁴» quasi dicitur *quicumque militat mundo hic, se negociis secularibus implicat. Qui autem domino spiritualibus se negociis applicat super te [quod] domino dedisti. Sequitur*: «*Probalilem te exhibere Deo operarium inconfusibilem recte tractante[m]*^{79v}. *verbum veritatis*³⁵» *II Petri primo*: «*Satagite ut per bona opera crucem vestram vocationem et eleccionem faciatis*³⁶», et *Galatas 4*: «*Bonum autem emulamini in bono semper*³⁷». *Bona enim opera sunt qui faciunt nos perfectus. Luce 6*: *Perfectus autem omnis etiam* «*si sit sicut magister eius*³⁸» *qui super bonis operibus insistebat. Sed quae sunt illa bona opera qui faciunt nos perfectos:*

Si donam alegrement de ço que Deus nos ha dat. *Matheu 19*: «*Si vis perfectus esse vende quae habes*³⁹».

Si pugnam perfetament contra l'enemich provat. *Ephesios 6*: «*Accipite armaturam Dei ut possitis resistere adversus insidias dyaboli et in omnibus perfecti stare*⁴⁰».

Si donam restreyment a la nostra voluptat. *I Petri I*: «*Succint mentis lumbos vestre sobrii perfecti*⁴¹».

Si prestam pacienment affayn e adversssitat nam, *Iacomus primo*: «*Patientiam opus perfectum habet*⁴²».

Si donam enseyament a hom mal acostumat. *I Cor 2*: «*Sapientiam loquimur inter perfectos*⁴³».

Si correm leugerement entrò al terme tatxat. *Philipenses 3*: «*Ad destinatum persequor bravium supernae vocationis in Christo Ihesu quicumque perfecti sumus hoc sentientes*⁴⁴».

Si sens⁴⁵ null palliement desygam nostre proisme. *Colonenses 3*: «*Super hec autem omnia*

¹⁹ Eccli. 37,21. | ²⁰ Sap. 1, 11. | ²¹ Deut. 28, 49. | ²² Ex. 4, 10. | ²³ Ps. 139, 4. | ²⁴ Prov. 24, 2. | ²⁵ Ps. 63, 4. | ²⁶ Ier. 9, 8. | ²⁷ Ps. 108, 3. | ²⁸ *Segeueix ratllat*, la. | ²⁹ Is. 32, 4. | ³⁰ 2Par. 32, 18 | ³¹ Ps. 49, 20. | ³² Ps. 49, 21. | ³³ Agustinus, *De vita christiana*. PL 40, 1039. | ³⁴ 2Tim. 2, 2. | ³⁵ 2Tim 2, 15. | ³⁶ 2Petr. 1, 10. | ³⁷ Gal. 4, 18. | ³⁸ Mt. 10, 25. | ³⁹ Mt. 19, 21. | ⁴⁰ Eph. 6, 13. | ⁴¹ 1Petr. 1, 13. | ⁴² Iac. 1,4. | ⁴³ 1Cor. 2, 6. | ⁴⁴ Phil. 3, 15. | ⁴⁵ Sens, *sobrelineat*. |

*caritatem habere quod est vinculum perfectionis*⁴⁶».

Si li parlam clarament foragitant tot sophisme. *Iacobus 3*: «*Si quis in verbo non offendit hic perfectus est vir*⁴⁷».

Si menyam trenpadament levant-ne nostre luisme. *Hebreos 5*: «*Perfactorum est cibus solidus*⁴⁸».

Si som levats netament en la sanch del alt Altisme. *Hebreos 12*: «*Scripti sunt in celis spiritus perfectorum, testamenti novi mediatore Ihesum et sanguinis aspersionem melius loquentem*⁴⁹» *populi igitur perfecti dicimur et hoc mediantibus actibus bonis in quibus plicamur, in quibus implicari debemus si in hoc mundo plane ambulamus.*

Et ideo Galatas 6: «*Bonum autem facientes non defficiamus tempore enim suo metemur*⁵⁰».

Dixi 3º, que los béns a Déu gracioses donen gran euffegament *et cetera*.

Et hoc [est] quod dicit apostolus I Petri 2: «*Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut in eo quod detractant de vobis tanquam de malefactoribus*⁵¹». Glosa interlineale: «*Quod vos male agere putant*⁵²». *Existimantes vos esse stultos, id est, peccatores passionis. Sapientia 5*: «*Nos insenssati vitam illorum estimabamus insaniam*⁵³» *ssequitur ex bonis operibus, id est, ex vestra bona converssacione non solum verbo sed etiam opere; «vos conssiderantes glorifissent Deum», super quo Thomas in postilla: «Bonis operibus insistendum est propter laudem Dei, propter hedifficacionem proximi et propter fama nostri*⁵⁴». *Et ideo Matheo 5*: «*Luceat lux vestra coram hominibus (ecce hedificatio Christi) ut videant opera vestra bona (ecce vestri fama)*⁵⁵», unde *Nicholaus de Lira*: «*Per hoc auffertur ab eis materia obloquendi et glorificent patrem*^{80r} *nostrum qui in celis est: Ecce laus divina*⁵⁶». *Ideo dicebat Seneca in quodam epistola*: «*Nunquam melius torqueberis invidos quam virtuti et glorie serviendo*⁵⁷». *Ratio potest significari, cum eorum verba sint diffamatoria et non sic sequatur ut nomen dicunt. Sequitur recte eorum confusio, propter quod necesse est eos obmutescere. Unde Bernardus*: «*Lingua magniloqua per opera clarifica fautibus ad haberem ad quem obmutescit*⁵⁸». *Ideo dicebat apostolus Romanus 12*: «*Providentes bonum non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus*⁵⁹», quia scilicet, «*ita sunt quod pravis et invidis silencium imponum*⁶⁰». *Ut igitur ex nostre themate fiat conclusio formetur triplex ratio.*

Pus axí és que les perssones enveyoses *et cetera*, *ut dicit prima ratio*.

Pus axí és que en actes perffectouses *et cetera*, *ut dicit secunda ratio*.

Pus axí és que los béns a Déus gracioses *et cetera*, *ut dicit tertia ratio. Sequitur*

que si les gens malicioses te van detràs, tu, mordent per lur voler qui-ls engana, que deus fer béns profitoses, qui cessen lur parlament e la lur folia plana.

⁴⁶ Col. 3, 14. | ⁴⁷ Iac. 3, 2. | ⁴⁸ Heb. 5, 14. | ⁴⁹ Heb. 12, 23. | ⁵⁰ Gal. 6, 9. | ⁵¹ 1Petr. 2, 12. | ⁵² Cita no localitzada. | ⁵³ Sap. 5, 4. | ⁵⁴ Cita no localitaada. | ⁵⁵ Mt. 5, 16. | ⁵⁶ Cita no localitzada. | ⁵⁷ *Mfl.* art. Invidia. | ⁵⁸ Cita no localitzada. | ⁵⁹ Rom. 12, 17. | ⁶⁰ Cita no localitzada.

XIII

Barcelona, BC, ms. 479, f. 112r.

«Missus est angelus Gabriel a Deo ad Mariam Virginem desponsatam Iosep[h]¹».

Et ut thema nostrum facilius concluditur in nostri sermonis exordio thematis proponitur quaestio: quare non ante venit Christus ad genus humanum redendum?. Et mirum quod non bene fecerit, quia tamdiu tardavit. Plures enim fuissent salvati quam sint, eo quia citius haberent eius congregtionem. Et si citius venisset citius² venisset humani generis salvatio. Quia vero factum non est mirum esse contrarium operibus sue voluntatis, nam «Vuult omnes homines salvos fieri³», Prima Thimoteum.

Et quia igitur non sunt salvati nec fuit culpa humani generis, sed nimia mora filii Dei.

Hanc questionem monet beatus Thomas parte 3 quaestio prima, articulo 5, ad quam breviter respondendo assignat 4or rationes, quare non ante venit Christus⁴:

Prima. Ideo que la ordinació divinal fos conplida e acabada.

2a. Ideo que la sciència humanal fos destrouida e abaxada.

3a. Ideo que la gràcia divinal fos car tenguda e més amada.

4a. Ideo que la obra virtual per molts fos dita e nunciada.

De primo dicebat Augustinus in sermo de Adventu: «Multi dicunt quare non ante venit Christus, quia non dum venerat plenitudo temporis moderante, illo per quem facta sunt opera⁵». Ideo Apostolus Galate 4: «At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum⁶» et cetera. Ubi glossa: «Plenitudo temporis quod p[re]finitum fuit a Deo Patre filium suum miteret⁷». Secundam rationem allegat quedam glosam ordinaria ponita. Super id Galatam 3: «Ordinata per angelos in manu mediatoris⁸». Sed, ante quam ad eam veniamus, est sciendum quod prout dicunt doctores: «In primum protoplausti creatione, Deus contulit humano generi legem naturae, qua continebat quod faceret alteri quod sibi vellet fieri, et quod sibi nollet fieri alteri non inferret, et cum hac contulit potentiam⁹». Post modum per Moysen dedit legem scripture, quod continebat Deum diligere et proximi, et cum hac contulit scienciam. Postmodum per Christum data est lex gratie et cum hac contulit benivolencia. Et si dicatur quare dedit sicut leges istas dicitur quod ideo ne aliquam excusationes posset pretendere. Si enim Deus quareret ab eo quare in statu in quo ipse hominem ipsum creaverat non prestetisset, posset respondere: non potui propter carnis fragilitatem, et ideo propter propiam legem, tollet excusacio quia per eam contulit potentiam, nam si vellet posset declinare a malo et facere bonum. Sed noluit. Item, si quaereret Deus ab eo quare non exivit tantam misericordiam in qua ponitus erat, posset respondere: potuisse creare bene exire, sed nesciebat quomodo et ne hoc pretenderet. Datus est sibi lex scripture in qua legebat qualiter poterat declinare malum et facere bonum. Dicit igitur nec sic glossam «Magno consilio factum est ut post hominis causam non illico Dei filius miteretur. Reliquit enim Deus prius hominem in libertate arbitrii in lege naturali ut sic vires nature sue cognosceret. Ubi cum /^{12v} cum defficeret, legem accepit. Qua data, invaluit morbus, non legis, sed nature vitio, ut ita, cognita sua infirmitate, clamaret ad medicum, et gratiae quereret auxilium¹⁰». Hec ibi cum enim cognovit suam infirmitatem, videns quod nullam poterat excusationem pretendere, deponita superbia, dixit: «Veni domine et noli tardare¹¹» et tunc venit Dei filius dans legens gratie. Iohannes primo: «Lex per Moysen data est, gratia autem per Ihesuchristum facta est¹²» et hoc de secunda.

3a rationem assignat Bernardus in hiis verbis: «Servat tibi Deus quod non vult cito dare, ut tu

¹ Lc. 1, 26-27. | ² citius, repetit. | ³ 1Tim. 2, 4. | ⁴ Thomae Aquinatis, *Summa theologica*, pars 3, dist. I, art. 4. | ⁵ Augustinus Hiponensis, *In Iohannis evangelium*, tract. CXXIV, PL 192. | ⁶ Gal. 4, 4. | ⁷ Petrus Lombardus, *Sententiae*, PL 192, p. 135-6.; *STh*, pars 3a, dist. I^a, art. 5. | ⁸ Gal. 3, 19. | ⁹ Cita no localitzada. | ¹⁰ *STh*, pars 3a, dist. I, art. 5; Petrus Lombardi, *Sententiarum*, PL 192, 218. | ¹¹ Antífona de la missa d' Advent. | ¹² Io. 1, 17.

dicas magna cum magno desiderio postulare ac diligentius noveris ea servare¹³». Ut igitur istud tam arduum maxime diligentem multum bene factum est ne ita cito miteretur.

4m rationem assignat quedam glosam ponita super id: «At ubi venit plenitudo temporis¹⁴». Ubi, sicut glosam: «Quanto maior iudex veniebat tanto preconum series longior precedere debebat¹⁵», si igitur quaeris quare non ante venit Christus, dicitur et cetera, ut saltem dicit.

Sed nunc oritur una alia, maxime duo: quare non alio tempore, alia etate, alio anno, alio mense, alio die, alia hora, alio puncto Dei filius non venit. Ad primam, dicendum quod non debuit alio tempore quo incarnatus est cum id fuerit medium tempus tocuis orbis tamquam futuri. Et ideo Sapientiae 18: «Dum medium silentium tenerent omnia et nox in suo cursu medium, iter, haberet, omnipotens sermo tuus, Domine, a regalibus sedibus venit¹⁶». Hec verba aequaliter videntur obscura et quamvis diverssi deversitate exponant ea, tamen salvo aliorum iudicio quod presenti sicut posuit exponi triplex legimus silentium in scriptura¹⁷.

Primum¹⁸ fuit in lege naturale

2m in lege scripture

3m in lege gratie

Lex naturae duo continebat precepta. Unum affirmativum et aliud negativum. De affirmativo scribitur Luce 6: «Quicumque vultis ut faciant vobis homines et vos eadem facite illis¹⁹». De negativo scribitur Thobiae 3: «Quod tibi oderis fieri alteris ne feceris²⁰». Sed ista lex siluit cum Caym occidit Abel, fratrem suum, et fecit alteri quod sibi nollet fieri, et factum est primum silentium in lege naturae. Et hoc usque ad adventum Moysi, per quem Deus suscitavit testimonium in Jacob et legem posuit in Israel, cui Deus dedit legem scripture in duabus tabulis scriptas. Exodi 34. Una continebat²¹ Dei dilectionem, altera proximi, quia «In his duobus preceptis universsa lex pendet et prophetae²²», Mathei XXII. Sed ista lex siluit cum populus vitulum conflatilem adoravit, Exodi 32, et factum est secundum silentium. Donec in adventum filii Dei qui compaciens humano generi a regalibus sedibus descendit dans nobis legem gratie, scribens eam in cordibus hominum digito Dei. Sed huius legis debet fieri silentium cum revelabitur «Filius perditiones qui extollitur supra omne quod dicitur Deus aut quod colitur, ut in templo Dei sedeat²³», ut dicitur II Tesalonicenses II: «Cum in medium silentium tenerent omnia et nox legis naturae iter perageret usque ad auroram legis scripture, omnipotens sermo a regalibus sedit precans legens gratie²⁴».

Ad secundam petitionem, cum quia quare non venit alia etate. Dicendum quod non fuit conveniens. Non /^{113r}. enim fuit conveniens prima etas, quod duravit ab Adam usque ad Noe.

Los mals contre-Is bons levaven uns ab altres. Se mataven sens nulla justícia, ut patet de Caym, qui interfecit Abel, Genesis 4. Nec fuit conveniens secunda etas, quod duravit a Noe usque ad Abraam, nam in illa etate

Fets carnals fort çe tractaven. Actes femenils obraven per cruel nequícia. Propter quod venit diluvium dissipans terra²⁵», Genesis 8. Nec fuit conveniens tertia etas quod duravit ab Abraam usque ad Moysen, quia in illa

Uns altres se cativaven los logres, a donchs regnaven sens intelligència, ut patet de Iosep quod vendiderunt fratres sui, Genesis 37. Nec etiam fuit conveniens in 4 [aetas] quam duravit a Moyses usque ad Reges. Nam in illa

---

¹³ MFL, petio, a; Augustinus, *Sermo de verbis Domini*. | ¹⁴ 1Tim. 1, 15. | ¹⁵ Augustinus Hiponensis, *In Iohannis evangelium*, tract. CXXIV, PL 192. | ¹⁶ Sap. 18, 14. | ¹⁷ A partir d'aquí, segueix el sermó del primer diumenge d'Advent d'Innocenci III. PL 217, 313. | ¹⁸ Al marge: "Bernardus in quodam sermo ante tempus ab mundi usque ad christi du ab adventum ad finem mundum". | ¹⁹ Lc. 6, 31. | ²⁰ Tob. 4, 16. | ²¹ Ms. contiebant. | ²² Mt. 22, 40. | ²³ 2Thess. 2, 3-4. | ²⁴ Sap. 18, 14-15. | ²⁵ Gen. 9, 11.

Les gens fort ydolatraven Déu, falssament adoraven per lur gran malícia. *Et ideo Psalmus: «Dilexerunt enim in ore suo et lingua sua mentiti sunt ei»²⁶. Nec fuit conveniens in 5, quod durat a Regibus usque ad adventum Christum, quia in illa:*

Les gens greument se alssaven contre-ls qui Déu invocaven, per lur imperícia. *Ideo fuit captus populus in Babilonia. Ideo etiam persecuti Macabey, ut patet in libris Machabeorum.*

Sed in 6 [aetas] fuit conveniens Christum incarnari, quia in illa:

Reys estranys senoreaven los jueus e-ls adomdaven per gran subjacència, *sicut bene dixerat²⁷ Iacob, Genesis 49: «Non auferetur sceptrum de Iuda nec dux de femore eius donec veniat qui mitendus est»²⁸. Ubi glossa: «Tamdiu ex semine Iude reges apud iudeos fuerunt, donec Christus de virgine nasceretur»²⁹. Prius enim in gentem iudeorum rex alienigena fuit Herodes, quando Christus natus est. Qui ergo negat venisse Christum ostendat regem de tribu Iuda, in gentem iudeorum. Hanc etatem sextam previdit Abraham, Genesis [...], ubi dicitur: «Aproponit ante domini Abrae in fervore die»³⁰ et erat quasi hora sexta. Et ideo dixit Christus, Iohanem 8: «Abraham exultavit ut videret diem meum. Vidit et gavisus est»³¹.*

Ad aliam petitionem cum quia quare non alio anno, dicendum quod «mediator Dei homini», quia debebat conferre salutem in medio terre, in medio annorum. Natus factus est ut in omnibus medium essere videretur. Ideo Abachuc 3: «In medio anorum notum faces»³². Super quo dicunt doctores quod sunt anni culpe et gracie. In fine igitur anni culpe et in principio anni gracie natus est. In Iudea factus est, et ideo Psalmus: «Benedices in principio corona anni benignitatis tuis»³³ et cetera.

Ad aliam petitionem cum quia quare re non alio mense, dicunt quod non fuit conveniens alio mense cum enim Dei filius veniret ad mundum renovandum et mundus isto mense cecidisset peccato, ad eo conveniens igitur fuit quod isto mense repararetur. Astrologi tamen volunt aliam rationem assignare quia, cum per Christum deberent fieri nova et insolita que quidem habunt cognosci et in flui circa nativitatem, et melior et nobilior influencia fiat in martio quam in alio mense. Ideo conveniens fuit ut in isto mense incarnaretur. Dicunt enim quod in hoc mense convingitur Iupiter cum Saturno, et cum Mercurius et in Virgine in ascendente et in prefacie et in suo tertio, quod tunc denotatur^{113v}. nova lex, novus homo, novus modus quod totum secutum fuit in incarnatione huius parvi benedicti, propter quod dixerat ante bene per quingentos annos ille astrologus Ovidius in libro de Vetula:

*Mercurius fuit in signo virginis illich
Est eius domus exaltacio triplicitasque
Per totum signum necnon et termius eius sequitur
Hic autem temporis ascendebat in hora
qua? cum saturno, Iovis est coniuncto facta
Nuper significans sectamque triplicitatem
mutavere suam, nec non etiam prope punctum
veris ubi fieri coniuncto maximus solet³⁴*

in hoc quod dicit proprie punctum veris ostendit fiendum mense martius.

Ad aliam, quare non alio die, alia hora, alio [...]»³⁵. Ad hoc respondit Augustinus in De Doctrina Cristiana, capitulo 8, dicens quod «Christus eodem die passus quam conceptus et servus Adam. Eadem hora soluit quam primus Adam rapuit»³⁶. Igitur

²⁶ Ps. 77, 36. | ²⁷ Ratllat, Abraam. Al marge, Iacob. | ²⁸ Gen. 49, 10. | ²⁹ Glossa ordinaria, cap. XLIX, PL 113, 178D. | ³⁰ Gen. 18, 1. | ³¹ Io. 8, 56. | ³² Abd. 3,3. | ³³ Ps. 64, 12. | ³⁴ De Vetula, III, 619-621; 636-640. | ³⁵ segueix un espai en blanc. | ³⁶ Cita no localitzada.

Quant lo temps fo limitat segons cos natural, que tot jorn fer avia per regla ordonada.
Quant en la sizena edat regnà rey transversal qui regnar no solia sobre aytal maynada³⁷.
Quant l'a[n]y fo acabat pel món en general, qui fort nos costrenya per regla cascun manada
Quant martz fo ja entret e vench aquel jorn mal hon Adam feu falssia passant la ley tatxada.
L'àngel fo enviat per Déu, rey eternal, a la Verge Maria, de Josep esposada.

Et hoc dicunt verba nostri thematis preciti. In questionibus de ista incarnatione 4 ponuntur:

Prima, aquel qui la tracta, e com és excel·lent, *quia dicitur missus est angelus Gabriel.*

2^m, aquel qui l'envia, e com és transcendent, *quia a Deo.*

3^m, lo loch on se tracta, e com és conivent, *quia in civitatem Natzalet.*

4^m, aquell ab qui's tracta e com és ignocent, *quia ad virginem desponsatam Iosep.*

Dico igitur primo quod ostenditur in hiis verbis de incarnatione, aquel qui la tracta et cetera dicit angelus Gabriel. Unde Bernardus: «Missus est angelus» ut sicut «respondeat reparatio lapsui ut quemadmodum homo lapsus est suggestione angeli malis resurgat per misterium angeli boni»³⁸. Et dicitur fore Gabriel, «ut sicut per Gabrielem misterium predictum fuerat Danieli, sicut per eundem apertum fieret virgini»³⁹. Sed quare magis Gabriel quam Michael vel Raphael, respondet Bernardus: «Forte nulli beatorum spiritum Deum antequam virgini revelasse putetur consilium excepto duntaxat angelo Gabriel»⁴⁰. Et vere conveniencius fuit miter Gabriellem quam Michaelem vel Raphaellem:

^{114r}. Car venia nunciar aquel qui era segona persona en la Sancta Trinitat, et *Gabriel est servus post Michaelem.*

Car venia nunciar remissió del segon peccat. *Primum enim peccatum comisit angelus in celo, Adam vero secundum.*

Car venia nunciar⁴¹ remissió de la segona creatura, *sicut hominis et non angeli.*

Car venia nunciar curació de la segona malaltia, *scilicet hominis.*

Car venia nunciar la destrucció de la segona mort, *scilicet emeretur primae, quod est corporale.*

Car venia nunciar aquel qui és ten fort, «*Cum fortis armatus*⁴²» et cetera, et *Gabriel dicitur fortitudo Dei. Ut igitur facta corunderent legato conveniencius fuit miter Gabrielem quam alium.*

Sed dixi 2º quod ostenditur in predictis verbis aquel qui l'envia et cetera, quia dicitur a Deo, et decens fuit quod a Deo miteretur eo quod nunciabat

Obra molt transcendent passant tot cos natural.

Obra molt excel·lent, la rehensó⁴³ humanal.

Obra fort spatxada qui's devia seguir.

Obra fort amagada qui no's devia dir. *Et si non a Deo miteretur forte posset non adhiberi fides vel factum posset credi non esse ita arduum*

Dixi 3º quod ostenditur lo loch hon se tracta, quia «in civitatem Galilee, cui nomen Natzalet»⁴⁴, qui locus interpretatur flos vel floridus per quam dabatur intelligi quod angelus nunciabat florem nacturam in loco florido, de quo dixerat Ysaya in XI: «Egredietur» et cetera, sequitur «flos de radice eius», et bene conveniens erat.

Que est[a] flor en loc florit fos nunciada

Est[a] flor en loc florit fos engendrada

Est[a] flor en loc florit fos nudrida

Est[a] flor en loch florit fos oïda

---

³⁷ aital mainada, *interlineat.* | ³⁸ Bonaventura, *Commentarium in evangeli Lucae.* | ³⁹ Ibid. | ⁴⁰ PL 183, 57. | ⁴¹ nunciar, *interlineat.* | ⁴² Lc. 11,21. | ⁴³ Redempció. Variant de Remçó, tot i que no apareix com a tal al DCVB. | ⁴⁴ Lc. 1, 26.

Que flor en loch florit fos atrobada

Que flor el mes de mars fos demostrada, *ut merito possumus dire id, Canticorum II: «Flores apparuerunt in terra nostra⁴⁵», hoc est, in virgine nostram quam dicitur terra, de quo Psalmus: «Terra nostra dabit fructum suum I Dei filium⁴⁶».*

Dixi 4 quod ostenditur aquel ab qui·s tractava et cetera, quia virginem. Unde Bernardus, Super missus est et vere virginem. «Virginem utique carne, virginem mente, virginem professione, virginem qualem describit apostolus mente et corpore sanctam⁴⁷». Hic igitur angelus missus ad virginem, sicut eam salutavit: «Ave Maria, gratiam plenam, Dominus tecum. Benedicta tu in mulieribus⁴⁸», in qua salutatione miraculi ei nunciavit.

Que era fort luyada de tota corrupció, *quia dicit Ave, id est, sine ve.*

Que era hinundada de benedicció, *in hoc quod dixit Gratia plena.*

Que era acompayada de nobla creatura, *quia dominus tecum.*

Que era exalssada sobre tota natura, *quia benedicta tu in mulieribus.*

/^{14v}. Dixi igitur primo quod in hoc salutatione angelus ei nunciavit que era fort luyada et cetera, quasi dicitur vere Virgo Maria.

Tu es sine ve de peccat original, car d'aquel és ben mundada.

Tu es sine ve de tot pecat actual, car d'aquel és preservada.

Tu es sine ve de fractura virginal, car castetat has votada.

Tu és sine ve de podridura corporal, car al cel seràs col·locada. Unde Augustinus in Libro de natura et gracia: «Excepta hac sancta virgine⁴⁹» et cetera, quia igitur sine ve, id est, peccato. Igitur et sine pena peccati quod est ex cordis in terre resolutionem, dicit quod originalia ad istud proponimur pertenencia.

Dixi 2 quod ostenditur et cetera, dixit ei gratia plena quasi dicitur.

Tu és plena de virtut que t'a dada l'alt Altisme.

Tu és plena de salut per que'ns hundes ab te crisma.

Tu és plena de joiells que has donats al santisma.

Tu és plena de dons bels que dones a ton proïisma. *Ideo Bernardus: «Vere plena et super plena⁵⁰», «Ut de plenitudine eius accipiat universsi captivus⁵⁰», et cetera. Ideo Ieronimus: «Talibus namque decebat virginem opignerari muneribus ut esset gratia plena qui celis dedit gloriam Deum pacemque refudit fidem gentibus finem vitiis, vite ordinem moribus disciplinam⁵²» ut merito dicatur id: «In me omnis gratia vie et veritatis in me omnis spes vite et virtutis. Transite⁵³» et cetera, Ecclesiasticus 24.*

Dixi 3 quod ostenditur et cetera, quia Dominus tecum, quasi dicit angelus: Deus és ab tu

Axí com príncep poderós qui defensesse son castell.

Axí com fruyt graciós qui està en ambre bell.

Axí com rey valerós ab sa regina ornada.

Axí com spòs amorós que està ab ses sposada.

Axí com fill ab sa mare tu tostemp acompayat.

Axí com pare ab filla, tostemp a tu governant.

Unde Augustinus: «Ita Dominus tecum ut sit in corde tuo, in ventre tuo adimpleat ventrem

⁴⁵ Cant. 2, 12. | ⁴⁶ Ps. 85,13. | ⁴⁷ Bernat, *Sermo Super missus est*, II. PL 183, 62 | ⁴⁸ Lc 1, 28. |

⁴⁹ *Mfl*, Maria, a; Augustinus, *De natura et gratia*, PL 44, 267. | ⁵⁰ Localitzat com Anselmus, orationes 52 i al *Speculum Marie* Virginis de Conrad de Saxonia, lectiþ I. ⁵¹ *Mfl*, Maria, ai.; Bernardus Claraevallensis, Sermó 98. (PL 183) | ⁵² *Mfl*, Maria, o (¶); Paschase Radbert, *De assumptione Marie Virginis*; Ieronimus, *Sermo de Assumptione*. | ⁵³ Eccli. 24, 25.

tuum, adimpleat mentem tuam. Egrediemur decubili tuo «tamquam sponsus de thalamo suo»⁵⁴.

Dixi 4 quod in hac salutatione angelus nunciavit Marie qui era et cetera, quia dixit: benedicta tu in mulieribus, quasi dixit angelus

Per la fembra fo gitat l'om d'un graciós statge
Per la fembra fo privat del seu promès heretatge.
Per la fembra ha trencat l'om a Déu són humanatge.
Per la fembr[a] és captivat en I cruel carcellatge.

Hoc quod istud infortunium evenit homini nulla suffurens mulier evenit qua istud reparare potuerit. Ideo inter

Sed ex omnes mulieres es tu benedicta, quia per te:

Aquel divinal statge a tot hom serà ubert
Aquel perdut heretatge cobrarà l'om per tot cert
Aquel trenquat humanatge se tornarà refermar
Aquel cruel captivatge se deu per tu dissipar

/^{115r}. Ideo inter omnes mulieres benedicta debes nominari. Unde Anselmus: «O, virgine benedicta et super benedicta, per cuius benedictione benedicitur omnis creatura, non solum creatura a Creatore, sed creator a creatura»⁵⁵. «Non solum benedicta super mulieres, sed et super angelos, quos vincis puritate, super sanctos, quos superas pietate»⁵⁶. Ecce quomodo per angelum fuit gratie salutata. Audiens tum talia verba tremuit ut in merito, quia

En cambra era tota sola, sens naguna companya.
E viu ab si I jovenssel, qui jamés vist no avia.
Que li deya tal novell, que I hom fort la volia.
E que consentís a ell, car sert d'ell s'enprenyaria.
E si a ella plasia, que axí fer covenia. *Ideo timuit.*
A viro salutata fuit. Et ait angelis ei: “Ne timeas”, quia:

Ideo dixit: «Audiui et conturbatus est venter meus a voce contermenerunt labia mea»⁵⁷. Ambrosius: «Consternata et preterita per verecundia respondere non potuit nunquam enim sicut timeras, quia cuncta te timent et cunctis timorem expellis»⁵⁸. Ergo: «Ne timeas. Invenisti enim gratiam apud Deum»⁵⁹ et cetera usque «quomodo fiet istud»⁶⁰.

Timet te Dei filius, quia ex te carnem suscipiet.
Timet te angelus, quia gratiam a te accipiat.
Timet te homo, quia ex te honorem precipiet.
Timet te dyabolus, per te enim homo enim desciciet ergo ne
Quomodo fiet cum sim paupercula, quod gratiam coram ratio imperator invenerim.
Quomodo fiet cum sim creaturam quam creatorem mundo dedeceri.
Quomodo fiet cum ad hoc plures laboraveriunt et nunc ego laboraberim.
Quomodo fiet cum nullus obtinuerit quod ego obtinuerim.
Quomodo fiet cum Eva sicut perdidit quod ego recuperaverim.
Quomodo fiet cum Deus sicut iratus fuerit quod ego eum placaverim.
Quomodo fiet cum virginitatis votum fecerim et filium conceperim.

---

⁵⁴ Agustí, *In Iohannes evangelium*, sermó 8: *Nuptiae factae sunt in Cana Galilaeae*; també a Ps. 19. |

⁵⁵ Anselmus, *Orationes et Meditationes* (VII, 197-211). | ⁵⁶ Conrad de Saxònia, *Speculum Beatae Mariae Virginis*, que sembla treurs-ho de Anselm, Orat. 50. (alias 49.) circa medium. | ⁵⁷ Hab. 3, 16. |

⁵⁸ Lc. 1, 36-38. | ⁵⁹ Lc. 1, 30. | ⁶⁰ Lc. 1, 34.

Quomodo fiet cum hominem non tetigerim et filium propererim.

Quomodo fiet quod votum tenuerim et filium eduxerim.

Quomodo fiet quod magister dixerit et virgo insonuerim quod dicitur impossibile audio, et respondens angelus, dixit ei: «Non est impossibile apud Deum omnem verbum. Ecce Helisabet, cognata tua, et ipsi concepit filium in senecta sua⁶¹», et dixit Mariam: «Ecce ancilla Domini⁶²» et cetera. Et quia hora completero fuit salutata media nocte filius Dei fuit incarnatus. Ideo medio quod inter eos tractaverunt.

---

⁶¹ Lc. 1, 36-37. | ⁶² Lc. 1, 38.

XIV

Barcelona, BC, ms. 479, f. 140r.

[*Accepit ergo Iesus panes et cum gratias egisset, distribuit discumbentibus. Iohannis 6, 11.*]
Et ut thema nostrum facilius concludatur, in nostri sermonis exordio, triplex regula inseratur.

Prima. Per la quadregesimal asprura nos és vuy rosa donada fragrant e molt redolent.

2^a. Qui's sotmet a ça pressura dejunant, tota vegada gita liri molt plasant.

3^a. Car fa aydar en fretura¹, ret corona floreyada de fort bel comportament.

Dico in primo quod per la quadregesimal et cetera. Et hoc est quod dicit Innocentius tertius: «Ne populus propter asperitatem quadregesimale observantie sub continuo labore deficeret, in hac mediana domenica rose solacium interponitur, ut anxietas temperatam melius sufferatur²». Ideo Cato dixit: «Interpone tuis interdum gaudia curis³».

Per hanc rosam qui datur homine possu[m]us intelligere Christum, qui datur nobis in premium quadregesimale asperitatis, sicut dicit Gregorius: «Consideratio premii minuit vim flagelli⁴».

Fuit enim Christus rosa alba in sua nativitate.

Fuit lilium in sua conversassione.

Fuit flos violaceus in mortis oblatione.

Fuit rosa rubera in sui corporis passione.

Rosa alba quanto ad ignocenciam. Petri 2: «Peccatum non fecit. Non est inventus dolus in ore eius⁵». Lilium in vite in formatione. Canticorum 2°: «Ego flos campi lilium convallium⁶». Violaceum in flagellatione, «Oblatus est quia ipse voluit⁷». Rosa rubra in sanguinis efusione: Canticorum 5: «Dilectus meus candidus⁸». Primo, sed postea, rubicundus in passione. Canticorum 2: «Fulssit me floribus quia amore languet⁹». Et nota quod Chistus dicitur flos vel rosa campi, «et non orti¹⁰», ut dicit Bernardus, et hoc propter 4 rationes.

Prima, quia sicut ille nascitur absque labore hominis, sic Christus virtute Spiritus Sancti, non semine interveniente humano. Mathei 1: «Quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est¹¹». Secunda, quia sicut ille flos ventis et pluviis exponitur, sic Christus tribulationibus diversis. Psalmos: «Repleta est malis anima mea¹²». Iohannis 4°: «Ihesus fatigatus ex itinere sedebit sic super fonte¹³».

Tertia. Quia sicut per florem corpus ornatur, sicut per Christum ecclesia. Ysaia LXI: «Induit me vestimentis salutis et indumento iustitie circumdedit me et quasi sponsam decoravit me corona et sicut sponsam ornatam monilibus suis¹⁴».

Quarta. Quia sicut ille flos ab estis et transientibus conculcatur, sic Christus a iudeis et romanis. Psalmus: «Conculcaverunt me inimici mii¹⁵».

Quintum. Quia sicut ille flos nec pauperi nec diviti degatur, sicut nec Christus, Actus X: «In veritate conperi quoniam non est acceptor /^{140v}. personarum Deus sed in omni gente qui timet Deum et operatur iustitiam acceptus est illi¹⁶». II Paralipomenon 19: «Apud Dominum Deum nostrum non est iniquitas nec personarum acceptio¹⁷».

Et ideo ne nos deficiamus a tanta observancia, dat se nobis in solacium et premium. Dicitur autem

¹ Ratllat, asprura. | ² Innocencius III, Sermo Dominica III in quadregesima, PL 217, 394b. | ³ *Distica Cathonis*, III, 6. | ⁴ Cita no localitzada. | ⁵ 1Petr. 2, 22. | ⁶ Cant. 2, 1. | ⁷ Is. 53, 7. | ⁸ Cant. 5, 10. | ⁹ Cant. 2, 5. | ¹⁰ Bernardus Claraevallensis, *In adventu Domini. Sermo II*. Opera IV, p. 173, l. 10-20 (☞). | ¹¹ Mt. 1, 20. | ¹² Ps. 87, 4. | ¹³ Io. 4, 6. | ¹⁴ Is. 61, 10. | ¹⁵ Ps. 55, 3. | ¹⁶ Act. 10, 34. | ¹⁷ 2Par. 19, 7.

*rosa quia sicut rosa materialis ut dicitur Magister De proprietatibus rerum in 17 capitulo, de rosa*¹⁸:
 Nex al camp de sa natura sens acció humanal.
 No sens naguna fractura e lesió natural.
 Defalex e petit dura cor a poch de temps decau.
 Nex de arbre spinós, qui per ella no pert s'aspina.
 Seyoreya totes les flos, e per so és dita regina.
 Ajuda a moltes langós qui turmenten la gent mesquina.
 Delita lo mortal visatge en son esgart molt graciós.
 Recura per gran aventatge lo sentiment qui és duptós.
 Conforta l'om de son usatge e dóna-li plasens sabós.

Sic Dei filius ad modum rose alture.

Fo concebut per la altura sens acció humanal: «*Non ex virile semine, sed mistico spiramine*¹⁹».
 Nasqué sens nulla fretura e lesió virginal: «*Nesciens mater sequitur peperit sine dolore*²⁰».
 Defalí tots de natura en son ésser corporal: «*Pilatus autem mirabatur si iam obisset*²¹».
 Nasch de poble spinós, qui per ell nos convertí.
 Sobremontà les honós, lo món e lo cel regí: «*Data est mihi omnis potestas in celo et in terra*²²».
 Ajudà a moltes langós e diverssos mals gorí: «*Misit verbum suum et sanavit eos*²³».
 Confort feu de sa natura comunicant-nos lo seu cos: *Iohannis ultimo*: «*Ecce ego vobiscum sum*²⁴».
 Recreà per ça gran cura lo nostre cor temorós: «*In missione Spiritus Sancti circumloquebantur cum fiducia*²⁵».
 Delitarà la criatura quant serà en ses honors. *IPetri primo*: «*In quem desiderant angeli conspiceret*²⁶», *et IPetri 2*: «*Si tamen gustatis, quoniam dulcis est Dominus*²⁷».

De hac rosa candida et rubea dicitur Canticorum 5: «*Dilectus meus candidus et rubicundus electus ex milibus*²⁸». *Unde igitur dicitur flos sive rosa, propter quod ab omnibus fuit vocatus Natzareus, id est, floridus, quia in Natzalet nunciatus, et ibi natus, et ibi conversatus, et illo nomine innocente intitulus. Nec mirum quia flos in loco floris sive florido debet respirari. Bene igitur patet, dicitur id Canticorum 2*: «*Ego flos campi*²⁹». *Campus dicitur virgo, ex quo germinavit ista rosa. Unde Bernardus, Summa*: «*Ista rosa datur nobis die ita in solacium et*^{141r} *premium quadragesimale asperitatis, figurata mystice per rosam quem datur parentia*³⁰». Sed enim ista:

És d'or bell e resplendent, lo qual és conservatiu.
 Ay mosquit molt redolent, lo qual és penetratiu.
 Ay bàlsem clar e luent, lo qual és confortatiu.

Sicut mystice in ista rosa, id est, Dei filio:

És la sua carn resplendent, la qual és incorruptible. *Psalmus*: «*Non dabis sanctum tuum videre corruptionem*³¹».

És la sua ànima redolent, la qual és a nós invisible.

És la deitat clara e luent, la qual és inperceptible. *Ecclesiastes 24*: «*Balsamum non mixtum odor meus*³²». *De floribus istius dicitur Ysaya XI*: «*Requiescit super eum Spiritus Domini, spiritus*

¹⁸ *Proprietatibus*, cap. 17. | ¹⁹ Ambrós de Milà, *Himne Veni redemptor gentium*, del dia de Nadal. | ²⁰ Responsoni de la missa de Nadal. | ²¹ Mc. 15, 44. | ²² Mt. 28, 18. | ²³ Ps. 106, 20. | ²⁴ Mt. 28, 20. | ²⁵ 1Petr. 1, 12. | ²⁶ Act. 4, 31. | ²⁷ 1Petr. 2, 3. | ²⁸ Cant. 5, 10. | ²⁹ Cant. 2, 1. | ³⁰ Cita no localitzada. | ³¹ Ps. 15, 10. | ³² Eccli. 24, 21.

sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scienciae et pietatis³³», sequitur granum quod intus requiescet. Super eum spiritus timoris dictum merito. Igitur de eo possumus dire, Ecclesiasticus L: «Quasi flos rosarum in diebus veris³⁴».

Dixi 2^{o40} quod qui-s sotmet et cetera. Et hoc est quod dicit Leo in quodam [sermo] XLe:

«Per alios dies «non graventur corda vestra in crapula et ebrietate³⁵».

Per hos autem etiam ieiunate.

Per alios corruptelas illicitas nolite contingere.

Per hos autem a licite [coniugali debito] abstinere.

Corpus quod in carnalibus affectibus solvebatur,

puris precibus prosternatur

Manus quae amplexibus implicabantur,

orationi extendantur. Vos qui per dies alios ieiunatis,

per hos augete quod facitis.

Qui per dies alios continentia crucifigitis corpus,

per hos crebrioribus propulsetur animus³⁶». Sequitur: «Hanc enim observancia obtinebitur misericordia Dei et abholito peccatorum reatu³⁷», calamus lilii de corpore pullulabit.

Unde Maximus in sermo XL: «Sicut terra aratris scinditur ut sit congrua frugibus, sic mentis terra ieiuniis exaretur ut celestibus sit apta seminibus³⁸».

Videte relicum in sermo qui incipit: letare, erumpe et clama³⁹.

Dixi 2^{o40} quod car fa aydar et cetera. Precipit enim XL opera pietatis exercere. Unde Leo in hiis: «Ergo XL^a diebus pietatis opera habundantius exequamur, quod vobis demitis ieiunio, elemosinas addite⁴¹», «quale est oleum sine lucerna tale est ieiunium sine elemosina⁴²». «Auferat miseratio severitatem, nullum carcer includat. Dissencionum materie conterantur. Cessent odia deficient⁴³». Observatione, «Non timeamus intra opera misericordia terrenarum diminutionem facultatum, nunquam enim miserendi eficia deserit in quo misericordia ipsa non deficit⁴⁴» hoc ille. Et si bene ad dicta sanctorum velimus advertere quod XL^a multa facere precipit. Precipit enim:

Pugnar enfortidament contra l'enemich tan brau. Et ideo I Corintiorum, 6: «Per arma iustitiae a dexteris et a sinistris⁴⁵», «In omnibus exhibeamus nos sic Dei ministros⁴⁶». Rationem ponit Leo: fremit dyabolus «et novum querit lucrum quia ius perdit antiquum⁴⁷».

Refrenar lo nodriment de tot vici capital. «Derelinquit ipsius ovam suam⁴⁸» et cetera. Leo: «infructuose est ha corpore subtrahere nisi mens a peccato revocetur⁴⁹».

Convertir sap cor planyent a Déu senyor natural. Ioel 2: «Convertimini ad me in toto corde vestro in ieiunio et in fletu et [in planctu] et scindite corda vestra⁵⁰».

Deneyar-sa verament de tota tara mortal: «Mundemus ab omni inquinamiento carnis ac spiritus⁵¹».

³³ Is. 11, 2. | ³⁴ Eccli. 50, 8. | ³⁵ Lc. 21, 34. | ³⁶ Augustinus, *Sermo CCV, In quadragesima, I*. PL, 38, 1040. | ³⁷ Leo Magnus. *Sermo XL. De quadragesima II*. PL 54, 271a-b (☞). | ³⁸ Maximus Taurinensis. *Homilia XXXVIII. De quadragesima, II*. PL 52, 309c. | ³⁹ Gal. 4, 27. | ⁴⁰ error, per 3°. | ⁴¹ Augustinus, *Sermo CCV, In quadragesima, I*. PL 38, 1040. | ⁴² *Mfl*, ieiunium, af; Cesarius, *In ammonitione secunda* (☞); Apareix a les Homilies d'Organyà atribuit a Gregori. | ⁴³ Leo Magnus, *sermo XLI(XL)*, PL 54,274C. | ⁴⁴ Leo Magnus, *Tractatus septem et nonaginta*, p. 241. | ⁴⁵ 2Cor 6, 7. | ⁴⁶ 2Cor 6, 4. | ⁴⁷ Leo Magnus, *Tractatus septem et nonaginta*, p. 241, p. 225. PL 54, 269A. | ⁴⁸ Iob 39, 14. | ⁴⁹ Cita no localitzada. | ⁵⁰ Ioel 2, 12. | ⁵¹ 2Cor 7, 1.

Ésser un poch abstinent en vianda corporal. *Leo*: «*Ieiunemus fratres karissimi, ieiunantibus enim nobis dyabolus esurit*⁵²».

Ésser de cor penident e créxer en fet virtual. *Leo*: «*Parum enim religiosus monstratur qui hiis diebus non religiosior invenitur*⁵³» et operam virtutum perfectus non augere.

Donar fort habundament del bé que has temporal.

Unde Gregorius: «*Nemo sibi abstinentiam solam credat sufficere cum Dominus per prophetam dicat: Nonne hoc est ieiunio quod elegi. Frange esurienti panem tuum, ideo ergo ieiunium aprobat, quod ad eius oculos manus elemosinarum levat, quod cum proximi dilectione agitur quod ex pietate conditur. Sequitur hoc ergo quod tibi subtrahis alteri largire, et unde caro tua affligitur, inde indigentis proximi caro re[p]aretur. Hic est quod per prophetam Dominus dicit: cum ieiunatis nunquid ieiunium ieiunastis mihi, sed quippe quisque ieiunat, si ea quae sibi ad tempus subtrahit, non pauperibus tribuit, sed ventri postmodum offerenda custodit. Hic per Ioel dicitur: «Sanctificate ieiunium. Ieiunium quippe sanctificare est adiunctis aliis bonis dignam Deo abstinentiam carnis ostendere hec ille*⁵⁴».

Et quamvis pro omnibus his singulariter faciat coronam, dari precipue tamen pro ultime et enim.

Per pugnar. *I Thimothei 2*: «*Coronabitur qui legitime certaverit*⁵⁵».

Per refrenar. *I Corintiorum 4*: «*Qui in agone contendit ab omnibus se abstinet et qui Deo, ut incorruptibilem coronam accipat*⁵⁶».

Per convertir. *Ysaia [62]*: «*Eris corona glorie in manu domini et dyadema regni in manu Dei tui*⁵⁷».

Per deneyar. *Proverbiorum 4*: «*Glorificab[er]is ab ea cum eam fueris amplexatus. Dabit capiti tuus augmenta gratiarum et corona inclita proteget te*⁵⁸».

Per abstenir⁵⁹. *Apocalipsis 6*: «*Qui sedebat super enim habebat archum et data est ei corona*⁶⁰».

Per penedir. *Proverbiorum 27*: «*Diligenter agnosce vultum peccoris tui tuosque greges considera et corona tribuetur [in generatione generationum]*⁶¹. *Simpliciter tamen, per so del seu distribuir datur cetero sertum*⁶² *de floribus. Psalmus*: «*Coronat te in misericordia et miserationibus*⁶³». «*In die illa*^{142r} *erit Dominus exercitum corona glorie et certum exultationis residuo populi sui*⁶⁴». *Vere tu es corona florum et violarum. Ut igitur ex nostro themate fiat conclusio formetur talis ratio*

Pus axí és que per la quadragesimal asprura et cetera.

Pus axí és que qui-s sotmet a sa pressura et cetera.

Pus axí és que car fa aydar en fretura et cetera. *Igitur sequitur*

Que de la coesmal arspura, car de la rel per què-s fundada brotarà flor com[...]

et hoc est [quod] dicitur thema. In quibus verbis duo de quadragesima ostenduntur:

Primum. Quant ha qu'és instituida e en aquest món plantada. *Ideo dicitur de radice eius.*

Secundum. Quina pagua n'és collida per lo qui l'a observada. *Et dicitur quod flos ascendet.*

Dico igitur primo quod ostenditur in predictis verbis. Dimissa prima parte. La pagua et cetera, quod dicitur quod flos ab eo ascendet. Sed enim de aliquo honore seu labore datur premium sic de

---

⁵² Petrus Crisologus, *Sermo XII*, p. 95. | ⁵³ Sancti Leonis Magni Tractatus. sermo XL *De Quadragesima II*, cap. I. | ⁵⁴ *MFL*, ieiunium, p; Sant Gregori, *Regula pastoralis*, 3, 19. (¶) | ⁵⁵ 2Tim 2, 5. | ⁵⁶ 1Cor 9, 25. | ⁵⁷ Is. 62, 3. | ⁵⁸ Prov. 4, 8-9. | ⁵⁹ *Segueix penedir ratllat*. | ⁶⁰ Apoc. 6, 2. | ⁶¹ Prov. 27, 23 | ⁶² *Ms. certum*. | ⁶³ Ps 102, 4. | ⁶⁴ Is. 28, 5.

pondere XL. Habemus istud in signe quod de corde exit flos, exit namque de corde nostro.
Lilium percibire potus refrenacionem. Ysaia 33: «Letabitur deserta et inuia exultabit sollitudo et florebit quasi lilium⁶⁵».
Flos amigdali, per pauperum comparationem. Ecclesiastes ultimum: «Florebit amigdalus impignabitur locusta et dissipabitur caparris quoniam ibit homo in domum eternitatis sue⁶⁶».
Flos male punici per rubicundiam passionis Christi meditacionem. Canticorum 2: «Videamus si floruerunt mala punica⁶⁷».
Flos vinee per sancte conversationis odorem. Canticorum 12: «Vinea nostra floruit⁶⁸» et «vinee florentes suum dederunt odorem⁶⁹».
Flos palma per spey longanimitatem. Psalmos: «Iustus ut palma florebit⁷⁰». Sed pro dolor nam homine non sicut florent homines aliqui enim florent.
Flore Moab, Ieremia 48: «Date florem Moab quia floriens egredietur et civitates eius deserte erunt et inhabitabiles⁷¹». «Fertil fuit Moab ab adolescentia sua et requievit in fecibus suis nec transffusus est de vase in vas et in transmigracionem non abiit⁷²».
Flore Nabuchonodosor. Daniel 4: «Ego Nabuconodosor quietus eram in domo mea florens in palacio meo⁷³».
Flore Efraym. Ysaya 28: «Ve corone superbiae ebriis et flos decidens gloriae⁷⁴».
Flore stirpi. Iob 8: «Numquid vivere potest scirpus absque humore aut crescet carectum sine aqua cum adhuc sit in flore nec carpatur manu ante omnes herbas arescit⁷⁵».
Flore herbe. Psalmi: «Mane sicut herba transeat. Mane flos et terra vespere dedicat inducare⁷⁶».
Flore vinee. Iob 15: «Ledetur quasi viena in primo flore botrus eius^{77, 78}»
Flore olive. Iob 15: «Et quasi oliva proiciens florem suum⁷⁹».

⁶⁵ Is. 35, 1. | ⁶⁶ Eccl. 12, 5. | ⁶⁷ Cant. 7, 12. | ⁶⁸ Cant. 2, 15. | ⁶⁹ Cant. 2, 13. | ⁷⁰ Ps. 91, 13. | ⁷¹ Ier. 48,9. | ⁷² Ier. 48, 11. | ⁷³ Dan. 4, 1. | ⁷⁴ Is. 28, 1. | ⁷⁵ Iob 8, 11-12. | ⁷⁶ Ps. 89, 6. | ⁷⁷ Iob 15, 33. | ⁷⁸ Ratllat et quasi oliva. | ⁷⁹ Iob 15, 33.

XV

Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Manuscrits, fons Sant Cugat, ms. 62, 1r.

Homo quidam fecit cenam magnam et vocavit multos. Luce 14¹

Per introductionem mei temarum recipo dictam Sacre Scripture, dicens, Exodi 12: «Renes vestros accingetis, calciamenta habebitis² in pedibus, tenentes baculos in manibus et comedetis ffestinantur³».

In quibus verbis figuralibus 4 ostenduntur quod debet habere quilibet qui v[u]lt esse invitatus ad cenam Domini. Primo

<i>Puritat corporal</i>	<i>/ renes vestros accingetis</i>
<i>Santitat mental</i>	<i>/ calciamenta habitis in pedibus</i>
<i>Fermetat virtual</i>	<i>/ tenentes baculos in manibus</i>
<i>Continuació de obra manual</i>	<i>/ comedetis festinantur.</i>

Primo⁴, quilibet deberet volens esse invitatus ad cenam debet habere puritat corporal. In hoc quod dicit «Renes vestros accingetis». Nam per cincturam renum intelligitur castitas et puritas corporalis ad quam nos amonet Salvator, Luce 12: «Sint lumbi vestri precincti et lucer[n]e ardentes in manibus vestris⁵», unde, secundum Gregorium: «Lumbos enim precingimus cum carnis luxuriam per continentiam cohartamus⁶. Quare⁷ magis lumbus quam alia membra?, quia «Viris luxuriam in lumbis et mulieribus in umbiculo⁸». Et ideo petebat Psalmos a Domino dicens: «Restringe⁹, ure renes meos et cor meum Domine¹⁰». Anch autem puritatem corporis deberet quilibet perseverantur habere iuxta illud, Ysaya VIII: «Non solvetur cingulum renum eius¹¹».

Secundo. Quod quilibet [volens esse invitatus ad cenam debet] habere santitat mental. In hoc quod dicitur «Calciamenta quod habemus in pedibus». Nam, per duos pedes intelliguntur intellectus et voluntas. Per quorum intellectum tendit ad cognicionem Dey. Per alterum vero cognicionum¹² proximi. Et isti duo pedes debent esse calciati ne in istis scilicet temporalibus deturpentur, propter quod omnibus talibus dicitur Ezequielis 24: «Coronas habitis in capitibus vestris et calciamenta in pedibus¹³». Nam, ille habet corona in capite qui habet graciã¹⁴ divinã in anima. Calciamenta vero habet in pedibus qui nec intellectum nec voluntatem laxat ad ista temporalia et carnalia desideria et a lupis inficiatur.

De 3º. Quod quilibet venienti ad nupcias debet habere ffermetat virtual sive virtutes, in hoc quod notatur «Tenentes baculos in manibus». Nam, per baculum sequitur quod¹⁵ sustentatur homo, et cum hoc defendit se a diversis in cursibus. Intelligi posunt virtutes in quibus homo instantur se debet firmare et a viciis oponere viriliter, defensare et sic quod virtutes habet homo. Tot habet baculos spiritualis¹⁶ ad sustentandum. Nam, si habet humilitatem est sibi baculus contra superbiam, castitatem contra luxuriam et paupertatem contra avaritiam. Et sic de alii virtutibus potes dici. Isti¹⁷ sunt baculi qum quibus filii Israell transiebant per desertum, ut ad terram promisionis venirent. De quibus dicitur Numeri 21 quod «in baculis sunt perfecti¹⁸» et unde qualibet virtus est baculus et cetera. Est iste baculus cum quo David vincit Guoliam, de quo dicitur, primo Reges 17 quod volet pugnare cum ipso et «tulit baculum quod semper habet in manibus¹⁹» et sicut accessit ad pugnam. Sic [...]evera homo cum virtutibus vincit vicia et peccata. Propter hoc dicebat Psalmos: «Virgua tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt²⁰».

¹ Lc. 14,16. | ² Ms. heabit. | ³ Ex. 12, 11. | ⁴ Segueix de ratllat. | ⁵ Lc. 12, 35. | ⁶ Sancti Gregorii, Homiliae in evangelia. Homilia XIII. (PL 76, 1123). Ms. Coheramus | ⁷ Precedeix quare ratllat. | ⁸ Sancti Gregorii, Homiliae in evangelia. Homilia XIII. (PL 76, 1123). | ⁹ Restringe, sobrelineat. | ¹⁰ Ps. 25,2. | ¹¹ Is. 5,27. | ¹² Segueix Dey ratllat. | ¹³ Ez. 24, 23. | ¹⁴ Segueix Dei ratllat i divinã, sobre la línia. | ¹⁵ quod sobre la línia. | ¹⁶ spiritualis interlineat. | ¹⁷ Segueix istis ratllat. | ¹⁸ Cf. Num. 21, 18. | ¹⁹ 1Sam. 17, 40. | ²⁰ Ps. 88, 11.

^{1v} De 4°. *Quod quilibet volens venire ad cenam²¹ debet habere continuació de obra manual, quod notatur in hoc quod dicit «Comedentes ffestinantur». Per festinam comestione intelligitur quod recipiens istam cenam seu sacramentum non debet esse piger nec negligens, set sollicitus et diligens in operibus suis. De quo dicitur Josue 4: «Festinavit populus et transiit Iordanem²²». Et hoc est de pastoribus [...]²³rentibus dixerunt, Luce 2, quod «venerunt ffestinantes, et invenerunt Mariam, Iosep et infantem positum in presepio²⁴». Pro istis ergo 4 deductis videtur quod quicumque voluerit invitari et cetera*

Circa istud invenio 4 cenas, prima

1 Sacremental

2 Corporal

3 Spiritual²⁵

4 Celestial

In prima cena invitantur omnis fidelis Christi.

In secunda invitantur pauperes Christi, Luce 14: «Cum facis prandium vel cenam noli invitare parentes vel fratres, sed pauperes, debiles, cecos et laudos²⁶».

In cena spirituali invitatur Christianus, Apocalipsis 6: «Ego sto ad ostium epulso, si quis mihi aperuerit sanum intrabo et cenabo cum illo²⁷». Iohannis 19: «Martha et Mariam²⁸ Magdalenam invitarunt Yhesum et isti beati apostoli». Iohannis 14²⁹.

De cena celesti, Apocalipsis: 19: «Beati qui ad cenam nuptiarum agni vocat[us] sunt³⁰».

---

²¹ *Segueix det ratllat.* | ²² Ios. 4,10. | ²³ aproximadament tres lletres il·legibles per estar situades just al doblec del full. | ²⁴ Lc. 2,16. | ²⁵ *Ratllat*, opulsativa. | ²⁶ Lc. 14, 12-13. | ²⁷ Apoc. 3, 20. | ²⁸ *Segueix g ratllat.* | ²⁹ *Cf. Io. 14,3:* “et si abiero et praepravero vobis locum iterum venio et accipiam vos ad me ipsum ut ubi sum ego et vos sitis”. | ³⁰ Apoc. 19, 9.

XVI

Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Manuscrits, fons Sant Cugat, ms. 62, f. 3r.

Sacramenta

Babismus
 Confirmació
 Confessió
 Eucarestia
Ordo
Matrimonium
 Extrema unció

Ordines

Tonsura.

Osthiari: costudire claves [au]sente episcopo custodi, quod sub clave sunt. Officium istud accepit Yhesus quando «de funiculis fecit flagelum¹» et cetera. Dicit totum.

2us. Lector. Ad dicendum profecias et lecciones epistola² ubi «Clama, ne cesses». Idem episcopus tradit librum³. Vita debet esse honesta: «Estote verbum Dei relatores⁴». Yhesus officium habuit quando librum Ysaye exposit: «Spiritus meus super me[I] dulcis⁵»⁶.

3º Exorcista. Adiuraciones dicere super cathecuminos⁷. Cum libro exorzi[s]ta inventum fuit diabolos et cetera. ⁸Manum inponendo super cathecuminos. [Hoc officium] Christus accepit quando selviam, lingua et aures mutilini, ut dicens e fera, quasi dicens: Aperi sensus et intellectum qui per peccatum sopita sunt passione Deum.

4. Acolitus. Interpretatur ceroferarius. Habet cereum et candelabrum ut lucis opera proximis ostensurus, dantur sibi urceolos ad ponendum^{f.3r.} in calice. Hoc officium Christum habuit cum dicit: «[Ego] sum lux mundi. Qui sequitur me non ambulav[it in tenebris]»⁹¹⁰.

5. Sub diaconus ab Esdra dicti sunt. Natzareius 4 floridi debet enim flore virtutibus et honestate moribus. Eorum ordine fuit Nathanaell, de quo Dominus ait: «Ecce vere israilita¹¹»¹² et cetera. Hi debent fere vasa altaris, unde tenendum esse continentes. Hoc officium habuit Christus in cenam quando linteo se precingit et «emisit aquam» et cetera¹³, «lavit» et cetera. Debet tenere manu et aqua manuali baci. Episcopo et sacerdotibus debent curare corporalia. In bapismo, servire levites, ministrare ostias, ad comunicandum traditur, cays vacus [...].

6. Diaconus. Qui sumsit exordium levites veteri legis. Portabant arquam et tabernaculum, eligebantur a XX anis, unde levita XX anorum et cetera fert stolam ad verum sinistrum et casulam plicatam, quod significat ieiunium. Alios de sinistra vita ad dexteram et cetera. in novo testamento visi diaconos bone fame. Altaris debet semper estare ad latus, quasi VII colupnas, VII candelabra, VII braxia unius candelabri, VII angeli tuba canentes, quos Johanes vidit in Apochalipsis. Hii sunt bones tronituorum, ut quemadmodum peccatores invitant alios ad orandum, ad psallendum, ad legendum, ad audiendum verbum Dey, ad flectendum genua, isti pacem anunciant, evangelizant,

¹ Io. 2, 15. | ² epistola, afegit sobre la línia. | ³ Cf. *Rationale*, p. 151, l. 25-26. | ⁴ Cita no localitzada. | ⁵ Eccli. 24, 27. | ⁶ Cf. *Rationale*, p. 151, l. 32-35. | ⁷ Cf. *Rationale*, p. 151, cap. VI, l. 2 | ⁸ *Ratllat*, hec of[icium]. | ⁹ Io. 8, 12. | ¹⁰ Cf. *Rationale*, p. 154, cap. VII, l. 41-43. | ¹¹ Io. 1, 47. | ¹² Cf. *Rationale*, p. 155, cap. VIII, l. 10-13. | ¹³ *Regueix* et cetera *ratllat*.

ate[ma]titzant, communicant et propter confidere et cetera¹⁴. Hoc officium Christum sumsit quando post cenam propriorem manibus sacramenta dispensavit et, ad orandum, dicipulos invitavit dicens:

«Vigilate», in evangelium¹⁵. Ideo ministre quia ministrat.

^{f.5v.} Septimus. Sacerdotum. In veteri lege exordium sumsit a filiis Aaron qui hec ordine fungebantur¹⁶. A grecis autem seniores dicebantur. Debet esse senes, non solum etate, set virtutibus et mores, sicut pater est senior filio¹⁷. Et obtinent locum¹⁸ LXX di[s]cipulorum, q[u]os Christi misit ad predicandum. Episcopi vicari sunt apostolorum propter vicegerens Christi. Christi accepit istud officium quando pro nobis in cruce se obtulit. Traditur enim calix cum vino ad potestatem confitiendi. Unde mihi interrogat Luce primo, «Quis putas [puer] iste herit¹⁹?». Et ideo per Matheum 4 dicendo «Filius Dey est²⁰». Secundum apostolum, Ad Hebreos VII: «Tales enim decebat ut esset pontifex, sanctus, incnocens, inpolutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior caelis ffactus²¹» et sequitur omnis enim pontifex oferendum munera et hostias constituitur, in qua actoritate V^e videntur.

Primo, que deu ésser dins sa consciència tot ple de virtuts, per dilecció, *quia sanctus*.

2, que deu ésser de fora tot simple per bona operació, *quia ignocens*.

3, que deu ésser lo seu cos temple de Déu sens corrupció, *quia inpolutus*.

4, que no deu conversar ab mals, mas fugir a lur enfecció, *quia segregatus a peccatoribus*.

5, que deu ésser tot divinal e bon àngell en condició, *quia excelsior celis factus est*.

De primo. Malechie 3°: «Sacerdotes tui sancti». In Psalmos: «Sacerdotes tui induantur iustitia²²». Leviticus XX: Sacerdotes «Sancti erunt Deo suo et non polluent nomen eius incensum, enim Deo offerent²³» et ideo sancti erunt.

De 2°. Cum dicitur innocens. Ideo in Psalmis: «Innocens manibus et mundo corde qui accepit in vano animam suam nec iuravit in dolo proximo suo²⁴», et sic: «Herun sacerdotes in religione perpetua²⁵», Exodi 29.

De tertio. Inpolutus. Scribitur Leviticus XX: «Non contaminetur sacerdos in mortuis²⁶» nam, «Qui ambulant in via immaculata, hic mihi ministrabant²⁷». Psalmos.

4. Segregatus a peccatoribus, Leviticus XX: «Eritis sancti mihi quia sanctus ego sum et separavi vos a ceteris populis ut esetis mei²⁸», et sic stererum sacerdotes et levites, 2 Esdre primo.

Excelsior celis: 2^a Machabeorum XIII: «Sacerdotes procedentes manus ad celum²⁹». Apostolus Ad Hebreos V: «Omnis namque sacerdos³⁰ asumptus est³¹» et sic et separatus ad Deum, in his quod Dei sunt ordinatus et electus. Et ideo aparet sic vesti ab aliis distinctus et Deo coniunctus. Nam portat VI vestimenta, quibus Christus in passione fuit indutus.

Primam vestimentam est amitius super capud, et representat velum et cetera, «dicentes: profetiza³²», et cetera³³, Matheum 26. Velat totum capud ubi sunt sensus corporis. Ideo separatus ab omni sensualitate peccati. Psalmos: «Averte oculos meos³⁴» et debent esse verba sacerdos roguando.

^{f.6r.} Secundum. Vestimentam alba, et significat vestem quam Herodes inluit Christum. Vestis ista alba significat puritatem quam debet habere, quia alius non poset ministrare. Ideo propheta in Psalmos: «Ambulans in via immaculat[a]. Hic mihi ministrabat³⁵». Officium eius est ministrare

¹⁴ Cf. Rationale, p. 161, cap. IX, l. 140-148. | ¹⁵ Cf. Rationale, p. 165, cap. IX, l. 260-264.. | ¹⁶ Cf. Rationale, p. 165, cap. X, l. 3-9. | ¹⁷ Cf. Rationale, p. 167, cap. X, l. 54-56. | ¹⁸ Segueix septem ratllat. | ¹⁹ Lc. 1, 66. | ²⁰ Mt. 4, 6. | ²¹ Heb. 7, 26. | ²² Ps. 131, 9. | ²³ Lev. 21, 6. | ²⁴ Ps. 23, 4. | ²⁵ Ex. 29, 9. | ²⁶ Lev. 20, 1. | ²⁷ Ps. 100, 6. | ²⁸ Lev. 20, 26. | ²⁹ Cita no localitzada. | ³⁰ Vulg., pontifex. | ³¹ Heb. 5, 1. | ³² Mt. 26, 68. | ³³ Cf. Rationale, III, II, p. 186, l. 54-56. | ³⁴ Ps. 118, 37. | ³⁵ Ps. 100, 6.

mensa Christi, unde Prima ad Corinthios 4: «Sic nos existimet homo ut ministros Christi et dispensatores mysteriorum³⁶», et ideo: «Similis³⁷ angelis in veste alba» et cetera. Magdalene et in acensione. Ideo Ecclesiasticus 9°: «Omni tempore sint vestimenta tua alba³⁸» et ideo: «Ambulabunt mecum in albis quia digni³⁹».

Cingulum⁴⁰ representat flagellum quo Pilatus fecit flagellare Christi. Matheus VIII°: «Aprehendit Pilatus Ihesum et flagelavit⁴¹». Ideo sacerdos debet se domare et afligere corpus per penitentiam, ut dicat cum Apostolo ad Corinthios: «Castigo corpus meum et in servitute redigo ne forte cum aliis predicaverim ipse reprobus efficiar⁴²». Talis debet sacerdos ut suo exemplo. Matheum V: «Sic luceat lux vestra coram hominibus ut videant vestra bona opera et glorificent Deum Patrem, qui in celis est⁴³», ut verifice nostro novo sacerdote «cepit facere et docere⁴⁴», Actum primo. «Et sic erit iusticia cingulum lumborum eius⁴⁵», Ysaia 21.

Manipulus etiam representat funem quo Christus a iudeis fuit ligatus et comprehensus⁴⁶, [Iohannis] 18, significat fructus bonorum operum. Portatur in sinistra, per quam presens intelligitur ad denotandum quod in hac vita debemus seminare semen bonorum. Et ut in futuram metamus manipulos fructus leticie, ut verificetur novo sacerdote illud Psalmus: «Euntes ibant», et cetera, «Venientes autem⁴⁷» dicens consuleres.

5. Est estola ligatura ad colupnam. Hac portat sacerdos ad collum, ad modum iugi, ad designandum quod debet portare iugum mandatorum, Mathei 11: «Tollite iugum meum super vos⁴⁸». Hac induit novi sacerdotes ut dicatur de eo: «Induit me Dominus stolam glorie⁴⁹». Dit dels colars e de les cordones.

Casulla representat purpureum vestimentum quo milites circumcederunt Ihesum, Iohanes 19: «Veste purpurea⁵⁰» et cetera. Significat caritatem quam debet habere sacerdos, ut digne ministret, sicut enim casulla tegit. Ista caritas operat multitudinem peccatorum. Hac veste⁵¹ vestivit Deus novum sacerdotem nostrum, ut dicatur Deo: «Sacerdotes tui induantur iusticia et Sancti tui exultent⁵²», quia eius bonus angelus et filius Dei.

³⁶ 1Cor. 4, 1. Ms. ministeriorum. | ³⁷ Segueix, ratllat, il·legible. | ³⁸ Eccl. 9, 8. | ³⁹ Apoc. 3, 4. | ⁴⁰ Segueix, ratllat, reputat. | ⁴¹ Io. 19, 1. | ⁴² 1Cor. 9, 27. | ⁴³ Mt. 5, 16. | ⁴⁴ Act. 1, 1. | ⁴⁵ Is. 11, 5. | ⁴⁶ Cf. Rationale, III, VI, p. 194, l. 53-55. | ⁴⁷ Ps. 125, 6. | ⁴⁸ Mt. 11, 29. | ⁴⁹ Eccli. 45, 9. | ⁵⁰ Io. 19, 2. | ⁵¹ Segueix, ratllat, vestitus?. | ⁵² Ps. 131, 9.

XVII

Barcelona, ACA, Manuscripts SC 62, 4r.

Yhesus.¹

«Omnis arbor quod non facit fructum bonum excidetur et in igne mittetur²» Matheo VII.

Secundum quod dicit Rabanus super Matheum, «arbor est genus humanum, cuius rami alii aridi ut paguani incendio aperti. Alii virides sine fructu, ut ypocrite, qui semper opera sanctitatis exterius pretendunt, sed interius sunt vacui. Alii fructuosi set venenosi, ut heretici, quod predicando fructum pariunt sed mortiferum. Alii fructuosi et salutiferi ut boni catholici qui bonum fructum ferunt³».

Ideo, Yhesus facit ad modum boni ortolani qui, cum habet ortum, diversis⁴ arboribus noviter plantatum bonis parietibus muratum consuevit et in ipsum frequenter venire delectatum. Qui si ibi inveniat, arbores infructuosus precipit, cultoribus eas cuellere. Sic bene figuratum Luce XIII: «Quod arbore fici habebat quidam plantatam in vineam suam quam cum vidisset non habentem fructum dixit cultori vinee: «succide eam ut quid terre ocupat⁵».

Sic spiritualiter. Cum ipse Dey filius habeat ortum Sanctae Ecclesiae militantem, quam suo precioso sanguine riguavit, et diversis arboribus, scilicet diversis fidelibus, planctavit, in qua, si videat fructus bone operationis non facientes, precepit evelii et in igne infernali cremari. Dicens tema.

Cirqua quod tres lego in Sacra Scriptura arbores nostro proposito convenientes, per tria genera hominum figurantur:

<i>Primo, ffloret e ffructificat</i>	/	<i>Prima intelligitur pietate viventes</i>
<i>Secunda, floret et non fructificat</i>	/	<i>2º felicitate fflorentes</i>
<i>Tertia, non floret et tamen fructificat</i>	/	<i>3ª caritate ferventes</i>

Prima. Ergo arbor, floret et fructificat. Et hec est oliva, quod suo tempore floret et fructificat. Per quam non incongrue significantur homines misericordes, florentes odore compasionis. Aliis prebendo sicut fructificantes opera misericordie exercendo. De quibus postea intelligi illud Mathei VII: «Arbor bona fructus bonos facit⁶». Arbor bona, id est, homo bonus, pius, misericors, fructos bonos facit. Opera misericordie exercendo. Quod per oliva intelligitur.

*Nam sicut oliva habet in ligno fortitudinem
Et in virore pulcritudinem
In cortice amaritudinem
In fructum dulcedinem*

Sic viri misericordes debent habere fortitudinem, infirmos visitando et temptationibus [...] resistendo.

Viroris pulcritudinem incarceratos consolando

Corticis amaritudinem mortuos sepultando.

Fructus dulcedinis pauperibus, nudis et exurientibus dulces elemosinas erogando[do].

f. 4v Tales enim permittit⁷ Dominus in presenti bonorum temporalium multiplicationis. Danielis XXV: «Dabo vobis pluvias temporibus suis et terram germinavit⁸ germen suum. Pomis ac arbores replebuntur⁹». Ideo Gregorius in Regula: «Quidquit datur pauperi, si subtili cogitatione pensetur non est donum in isto mundo set quod mutum quidquit dare sine dubio fructu multiplicato recipitur¹⁰». Set hodie arbor misericordie¹¹ florere nec fructificare potest,

¹ Ratllat Do. | ² Mt. 7, 19. | ³ Wallafridus Strabus, *Glossa ordinaria. Evangelium secundum Matrhaeum*, PL 114, col. 81. | ⁴ Ratllat ar. | ⁵ Lc. 13, 6-7. | ⁶ Mt. 7, 17. | ⁷ Segueix Deus ratllat. | ⁸ Segueix tempus suum ratllat. | ⁹ Lev. 26, 3-4. | ¹⁰ Cita no localitzada. | ¹¹ Segueix flor ratllat.

hea prohibendo vento superbie, frigore invidie, estu luxurie. Ista enim peccata tria hodie mundanos homines occupant. Sic quod fructus misericordie et pietatis producere non possunt, quod bene figuratur Danielis 4, ubi dicitur: «Videbam, et ecce arbor in terra et altitudo eius nimia. Aspectus eius usque ad terminos universe. Sub ea animalia habitabant et in ramis eius conversabant volucres celi¹²».

Quid per istam arborem alta intelligimus nisi fastum superbie et elacio divitum huius mundi quorum superbia ascendit semper. Sub qua arbore sunt animalia pascencia, id est, peccatum luxurie, quod hodie maxime vigor in hominibus et mulieribus huius mundi suffocans rationem et reddit eos brutales. De quibus dicit Bernardus: «Pereclitatur castitas in deliciis et viciis¹³». In cuius rami sunt aves cantantes, quem in palatiis divitum vivunt hodie adulatores. Frigore invidie aliis detraentes, comedentes propter quod tria dat Dominus mundo grandines nebulas ac diversas tribulationes. De talibus dicitur Leviticus XXVI: «Consumitur in casum labor vester non profert terram germen neque arbores poma prebebunt¹⁴». Et non solum privat eos bonis temporalibus, sed etiam gloriam eternam. Et sequitur Danielis 4: «Succidite arborem et precindite ramos eius quod tales in infernum proicite¹⁵».

Secunda arbor floret et non fructificat. Et hec est hulmus, per quem significantur falsi ypocrite huius mundi, falsitate florentes. Aliis bone ac sanctis conversationis honorem pretendentes, sibi ipsis nullum fructum retinentes, ad modum hulmi, quod sicut videtis, suo tempore floret, sed profert sine aliqua utilitate. De quibus dicit Gregorius: «Ypocrita quot viciis plenus est quasi tot stercoribus in conspectu eterni iudici illius pectus fetet¹⁶».

Hic idem tales figurantur per ficulneam cui maledixit Ihesus, de quo dicit, Mathei XXI: «Quia videns Ihesus arborem ficu sequens viam venit ad eam et invenit in ea, nisi ffollea tamen, et maledixit eam¹⁷». Sic, in veritate, videns falsos ypocritas huius mundi fflorentes per falsitatem fictionis, maledixit eos in presenti et in futuro. Causa autem quare arbor non potest fructificare est duplex.

Primum est quando est nimis frondosa, quod humor qui debet transire ad fructus convertitur ad¹⁸ folia, sic fructum ypocrite huius mundi tantum verborum foliis habundant et gloriantur, fructificare nequeunt. Et hoc est quod dicit Gregorius quod in cunctis¹⁹ operibus suis ypocrita sperat nisi reverentiam honoris et gloria laudis et ab hominibus sanctus vocari. Ecce quomodo adulatur liquor balsami haec. Ydem.

Alia causa est quando sunt nimis vetuste. Dicit eis Aristotilis quod: «Si veteres amigdale perforantur, humor in medulla depurabitur, et sterili ures efficiuntur¹⁹». Sic in veritate ypocrite falsi huius mundi suis malicis inveterati, sicut fructus uberes volunt. Aliis pretendere oportet eos triplici foramine perforari, scilicet fide, spes et caritate. Tunc poterit de eis intelligere illud, Ecclesiastici XIII: «Sicut ffolium ffructificans in arbore viridi²⁰». Sed pro dolore quod ad hunc sunt humore divine gracie discati, quod nunquam fructus bone operationis ab eis potest extorqueri nisi propter pompam huius mundi. Sicut potest intelligi per expositione nominis ipsorum. Dicitur enim: «Ypocresis ab ‘ypo’, quod est ‘sub’, et ‘cresis’, quod est ‘aurum’²¹», quasi de ‘sub auratus’, quia exterius sanctitate in facie, interiori vero fictionem in mente, quod prohibet Gregorius: «Non indues vestem ex lana linoque contextam. Per lanam simplicitas designatur²²». Ille enim²³ induit vestem ex lana linoque contextam demonstratur exterius simplicitatem in facie, interiori vero retinet maliciam, quia «per linum subtilitas malicie designatur²⁴». Quam subtilitatem malicie habent et retinent in mente, et de talibus intelligitur [...] quod dicitur Luce V^o: «Non est enim arbor bona qui faciat ffructos malos²⁶».

Tertia. Arbor non floret sed fructificat. Et hoc est ficulnea, per quam significatur seu

¹² Dan. 4, 7-9. | ¹³ Mfl, periculum, c. (☞); Bernardus Claraevallensis, *De conversione ad clericos*, num. 37 (21?). | ¹⁴ Lev. 26, 20. | ¹⁵ Dan. 4, 11. | ¹⁶ Mfl, ipocrisis, s (☞); Gregorius Magnus, *Moralia in Job*, 15, 4. | ¹⁷ Mt. 21, 19. | ¹⁸ Segueix folia ratllat. | ¹⁹ Cita no localitzada, però coincideix amb Voràgine, *Sermo in feria IV tertie hebdomadae quadragesima*, Homo est sive planta sive arbor eversa. | ²⁰ Eccli. 14, 18. | ²¹ *Summa virtutum de remediis animae*, cap. 2, l. 367-8, p. 97. Sembla provenir de les *Magna derivationis* d'Hug de Pisa. | ²² Mfl, ipocrisis, o (☞); Gregorius Magnus, *Moralia in Job*, 8, caput LI (☞); Deut. 22, 11, 12. | ²³ Segueix induis ratllat. | ²⁴ Mfl ipocrisis, o (☞); Gregorius Magnus, *Moralia in Job*, 8, caput LI (☞). | ²⁵ Paraula o nom no identificat. | ²⁶ Lc. 6, 43.

intelliguntur homines charitate ferventes, Deum super omnia diligentes, proximum tanquam se ipsos amantes. Unde sicut fructus ficuline sunt gustui convenienciores ac dulciores, sic fervor dileccionis et caritatis ceteris actibus est Deo dulcior et conveniencior. Per quod homines huius mundi vocantur per angellos ad regnum celeste, sic dicit Iudicum VIII°: «Dixerunt ad arborem ficum: veni et accipe regnum super nos²⁷», dixerunt suple angeli Dei ad arborem ficum, id est, ad homine caritate ferventem: «Veni, accipe regnum super nos²⁸», id est, regnum viventem. Quo regnum celestem ad quod nos perducatur et cetera.

---

²⁷ Iud. 9, 9. | ²⁸ Iud. 9, 9.

XVIII

Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Manuscrits, Fons Sant Cugat, ms. 62, f. 7r.

«Veni de Libano sponsa mea. Veni de Libano et coronaberis¹». *Canticorum*, 4.
Quilibet rex ad servanda veram policiam debet septem in suo regno servare, ut ait Aristoteles in Politicorum.

Primo, cavalés exaltar et honrar . 2°, e aquels en temor tenir e governar.

*Tertio*³, Ordinacions trencades reformar e esmenar.

4°, per les leys, bregues e sedicions esquivar.

5°, los súbdits cordialment amar e defensar.

6°, les ciutats e viles fortment murar e valegar.

7°, una sola regina amar e esposar.

Primo. Inplevit Ihesus. Plasmato homine, dedit dominium: «Subgecisti sub pedibus⁴» et cetera, «et minuisti eum paulominus ab angelis et constituisti eum in pace super opera manum tuarum⁵».

2°. *Christum rexit in timorem. Genesis 2, ubi dicitur quod «Posuit Deus hominum in paradiso voluntatis ut operaretur et custodiret illum⁶», dans legem et preceptum timoris, dicens: «Ex omni ligno» et cetera, «In quacumque ora⁷» et cetera. Ecce qualiter voluit homines et si⁸ perseveratus fuisset, egechtus non fuisset.*

3°. *Servavit ordinaciones Christus, et voluit ip[s]as⁹ punire dicens: «Adam, ubi es», qui respondit: «Domine, audivi» et cetera. «Quid es quod nudum es socia quam dedisti» et cetera, et «illa serpens decepit me». Punit ergo Christi et dixit serpenti: «Quia hoc fecisti, maledicta eris inter omnia animantia et besties terrae. Super pectus tuum gradieris et terram comedes omnibus diebus vite tue». Deinde mulieri «Multiplicabo erupnas tuas et conceptus tuos in dolore paries, filios tuos et sub potestate viri tui heris». Et deinde puniit Adam, quia «transgressus es preceptum meum, maledicta terra in opere tuo. Spinis et tribulos germinabis in sudore vultus tui», et cetera. Donech, «Revertaris in terram de qua asumptus es, quia pulvis es¹⁰» et cetera. Ecce quomodo Deus puniit in regno suo.^{17v.}*

4. *Sedare sediciones in populo per leges. Nam quando baranes mutuo discenciunt, mutuo disoluitur regnum, quia «omne regum in se [ipsum divisum desolabitur]¹¹» et cetera, «Luce», et cetera. Concludit philosophus quod reys debet inponere leges ut timeant. Hoc¹² adimplevit Christus quando decem precepta scripsit in tabulis lapideis in Monte Sinay. Dedit enim tunch¹³ cuilibet legem et terminum certum. Nam in prima tabula posuit hea quod pertinet Deo. In secunda in quibus tenetur homo proximo suo. Exodi 20.*

5¹⁴. *Debet subditos¹⁵ cordialiter amare. Hoc est, quod per ipsos non permitat esse jurgia lices et si in periculis sunt usque ad mortem eos liberare et possessiones eis distribuere. Hoc rex celestis adimplevit, quia propter nimiam caritatem qua nos dilexit, ad subditos qui per peccatum perierant decendit ad visitandum eos, et voluit cum ipsis pati. Asumsit carnem¹⁶ humanam. Dicas de passionibus Christi, de calore frigore volens liberare. Dimisit se capi, flagellari, crucifigi et occidi, et ipsa morte victi sunt inimici hominis, id est, diaboli, et perdiderunt tyrannicam potestatem et spolia hominum. Nam rex iste celeste in sua morte ita fuit victoriosus quod¹⁷ captivandum duxi captivitatem. Dicis de die Pasce, qualiter liberavit et in die acensionis qualiter ascenderunt.*

¹ Cant. 4,8. | ² 2°, afegit amb posterioritat. | ³ Ratllat, Segonament. Tercio, afegit sobre la línia. |

⁴ Heb. 2, 8; Eph. 1, 22. | ⁵ Heb. 2, 7. | ⁶ Gen. 2, 15. | ⁷ Gen. 2, 17. | ⁸ Segueix preceptum ratllat. |

⁹ manca. | ¹⁰ Gen. 3, 4-19. | ¹¹ Mt. 12, 25; Lc. 11, 17. | ¹² Segueix tam ratllat. | ¹³ Segueix cul ratllat. |

¹⁴ Segueix 4 ratllat. | ¹⁵ Segueix coriad ratllat. | ¹⁶ Segueix umanam ratllat. | ¹⁷ Segueix sua ratllat.

6°. *Debet civitatem bene munire, fortificare, vallare, ut apareant inexpugnabilem. Debet habere procuratorem celator boni cunis quantum propii, et ut servi sint securi in personis et bonis ab inimicis quibuscumque. Hoc mirabiliter adimplevit rex celi. Nam, ut ayit Apochalipsis ultimo: «Civitas celestes ubi beati habitant est mirabiliter a Deo ordinata¹⁸». Nam ipsa est*

Regida ab gran saviesa e ab gran actoritat
 És inluminada de lum de gran claredat
 És regida de humor fort delitable
 És habundada de fruyt molt¹⁹ delitable
 És hornada de prínceps imperials
 És reforçada per ministres divinals
 És hedificada de pedres quadrades
 És murada de murs inexpugnables
 És tancada de portes perdurables

Hoc modo fortificavit rex celi suam civitatem ad gloriam et securitatem perpetuam suorum civium et illorum. Videlicet quod fideliter in hoc prelio huius mundi pro suo [...] decretabant. /^{8r}. Septimo et ultimo. Debet unam solam reginam eligere et disponsare. Et hoc duplici racione. Nam sicut plurelitas virorum, et cetera, ita plurelitas mulierum et etiam generat plures ffilios, et quilibet vult suam partem, et ita regnum destruitur. Et sic non debet habere nisi unam²⁰. Secunda ratio quod dicit philosophus: «Inter virum et uxor est amor excellens et naturalis, et cum amore excellens non potest esse ad plura sive plures uxores²¹». Ideo ad hoc quod bene regnum regnatur oportet quod rex excellenter suam reginam diliguat, et hoc non ffaceret si plures uxores haberet.

Hoc hodie rex celi complevit cum iam viam quod ad regem bonum pertinent compleverat usque in hunch presentem diem. Ideo hodie voluit reginam beata virgo Maria ad suum regnum et societatem vocare et tanquam necesario requisitam ad complementum sive providenciam regni et ad consolacionem civium celestem eum ad suam dexteram voluit collocare. Nam ut ayit Bernardus: «Marie presencia totus illustratur orbis adeo²², ut ipsa gens celestes patria clarius rutillet virginis lampade irradiata²³ fulgoribus merito²⁴». Hodie Rex celestis advocavit eam, eo quia ipsa est:

Miral de la sua santedat
 Spiral de la sua claredat
 Senyal de la sua dignitat

Per la sua santedat fonch singularment privilegiada
 Per la sua caritat fonch specialment honrada
 Per la sua dignitat fonch sobiranament exultada

Ideo merito dixit: «Veni de Libano». Libanus enim interpretatur:

Libanus mons est:
 Fret e de gran blanquor
 Humit e de gran dolçor
 Habundós e de gran verdor
 Alt e de gran mirador
 Segur e de gran odor
 Delitable e de gran valor
 Digne e de gran honor

¹⁸ Cf. Apoc, 22. | ¹⁹ Ratllat fort. | ²⁰ Et sic non debet habere nisi una *afegit entre línies*. | ²¹ Aegidius Romanus, *De regimine principum*, II 1, 9; Aristòtil, *Eticorum*, cap 8. | ²² Ms. A Deo. | ²³ Ms. Ita radiata. | ²⁴ Bernardus, *Sermones in assumptione Beatae Mariae*. PL 183, 415.

XIX

Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Manuscrits, fons Sant Cugat, ms. 62, f. 31v.

Spiritus Sanctus mundat e denega lo nostre cor de tot vici e peccat.

2º, inlumina la nostra anima de lum¹ eternal.

3º, escalfa i encén a tots nosaltres de amor e caritat eternal.

Bernardus: Ignis quatuor habet proprietates: Urit, purguat, calefacit et inluminat.

Sic Spiritus Sanctus urit peccata nostra, purguat² corda nostra, calefacit nos in suo amore et inluminat nos lumine invisibili.

Primus	<i>A quo misus est</i>
2	<i>Quod modis misus est</i>
3º	<i>Quo tempore misus est</i>
4º	<i>Quociens misus est</i>
5º	<i>Qualiter misus est</i>
6º	<i>In quos misus est</i>
7	<i>Propter quod misus est</i>
8	<i>Per qui misus est</i>

Circa primum, a quo misus est. A patre filio ipso Iohanes 4:46: «Paracletus autem Spiritus quem mittet Pater in nomine meo³». Ipse vos vocebit si autem abiero mitam eum ad vos.

Circa 2^m, quod modis misus est Domino. Quod visibiliter et invisibiliter. Iohanes 3: «Spiritus ubi vult⁴».

Invisibiliter quinque modis in specie corpore. Luce 3: «Decendit Spiritus Sanctus corporali speciem in baptismo⁵».

Secundo in specie nubis in transfiguratione. Matheus 17: «Adhuc eo loquente ecce nubes lucida obumbravit⁶».

3º, in specie flatus. Iohanes 20: «Insuflavit et dixit accipite spiritum⁷».

4. in specie ignis et 5 especie lingue. Et istus duobus modis aparuit hodierna die.

Circa 3^m, quo tempore misus est Deo, quod quinquagesimo die postea Pascua, quia omnis perfectio in quinquagesimo die.

Circa 4^m, quociens misus est Spiritus Sanctus. Secundum glosam, tribus vicibus: postea passionem, postea resurrectionem et postea ascensionem. Primo, ad faciendum miracula. Secundo, ad relaxandum peccata. 3º ad confirmandum.

Circa 5^m, qualiter Spiritus Sanctus misus est. Cum sono in liguis ignei et loquebantur.

Circa 6, in quos misus est. In apostolos et discipulos et mundum.

Circa septimum, propter quod misus est. Vero orationes, quia orantibus apostoles orante Ihesum decendit Spiritus Sanctus. In predicto. Actum X: «Loquente Petro cecidit Spiritum manum impositione⁸». Actum VIII: «Tunc imponebant manus super illos et accipiebant Spiritum Sanctum⁹». Qui vult Spiritum Sanctum vacet orationem ac predicationem libenter et vadat ad confessionem ubi manum impositione datur Spiritus Sanctus.

---

¹ Segueix divinal ratllat. | ² Segueix peccata ratllat. | ³ Io. 14, 26. | ⁴ Io. 3, 8. | ⁵ Lc. 3, 22. | ⁶ Mt. 17, 5. | ⁷ Io. 20, 22. | ⁸ Act. 10, 44. | ⁹ Act. 8, 17.

XX

Barcelona, ACA, SC 62, 32r.

Yhesus

Angeli¹ semper vident ffaciem Patris. Matheum 18²

Doctoribus dues solent ffieri questiones.

Prima, si foren creats beneventurats, so és³, posats en beatitut. Respon en aquesta qüestió per distinció tal, co és, que nós avem dues beatituts.

La primera és⁴ aquella visió clara de Déu, la qual an huy en dia los sants beneuyrats. En aquesta els no fforen creats.

La segona beatitut és quant algú en si no ha negun mal, co és, ni mal de culpa ni mal de pena. E en aquesta beatitut els fforen creats. No solament los bons àngels, mas los mals. Enperò, ni aquests ni aquells no fforen creats en gràcia. E açò determena Bonaventura⁵, *in secundo*.

La segona qüestió fa si los sants àngels que après fforen en gràcia confirmada, an ara glòria e beatitut perdurable alt en lo cel quant són a nós tramesos per nostres ciutats, regnes ni presons a guardar, ja si perden aquella glòria, ho si-n an tanta matexa. E dien que no la perden. Car aquella beatitut no és sinó, segons é[s] dit, veure e contemplar la ffac he⁶ divinal esència, la qual jamés non perden de mirar, jatsia habiten entre nosaltres. He açò determena lo gloriós doctor e gran theòlech Johannes Redemptor. Nostre thema comencat dient *angeli Dei semper*.

Els àngels ab lur ul clar he resplandent tots temps miren la ffaç de Déu Pare omnipotent, *in quibus verbis duo videbimus Christo Domine*.

Lo lur ofici, qui és molt profitós si pensam quom som guiats. *Qui dicit*.

Lo lur exercici, qui és molt virtuós si pensam quom són ocupats. *Quia vident faciem patris*

Questio primo. Que dels sants àngels avem a veure lo lur ofici *et cetera, quia angeli, De Dionisius in Libro de angelica gereryia*, los ordes dels àngels són nomenades seraphins, cherubins, trons, dominacions, principats, potestats, virtuts, archàngels e àngels. E quisquon d'aquests ordes són àngels *cum quilibus substantia et natura simplex et intellectualis, ac per gratiam stabiles e per natura immortales ut inquit Dionisius*. Cascun és⁷ substància e natura simple, intelectual e durable per gràcia, he immortal per sa condició e natura. Emperò, lo primer orde és anomenat seraphí, per tant quom són en la mor de Déu pus ffervents e ardents que los altres, car aquests inciten los altres àngels e a nós en la amor de Déu. *Interpretantur ardentes*.

Segon orde est dit cherubín. E són axí matex àngels, més són axí apelats en tant quom an major sciència he cognició de Déu que no los altres. *Interpretantur plenitudo sciencie*.

⁸ Lo trec orde és dit trons, per tant quom són cadires de Déu e en lo judici final seran exercidós de la divinal⁸ sentència. *Secundum quod scribitur Matheus, 13: «Exibunt angeli et separabunt malos»⁹ et cetera*. Co són los tros. *Unde quidam doctor quod dicitur Arnaldus Peregrinus in quodam sermone: «Iste tres ordines semper Deo asistunt»*. *Ideo mihi eis sunt necessaria*, co és, suma cognició que en l'orda dels cherubins és atrobada. E suma dilecció que és en l'orde dels seraphins. E completa ffruiçió que per los trons és entessa. En tant que aquests tres órdenes tots temps són davant Déu, ni de¹⁰ nós ni d'altri no han cura.

Lo quart és dominacions. Que jatsia sien àngels però són axí nomenats per tant quom trespassen los següents V ordes, *quia president et inparant et in divinis dirigent*.

Lo V se apella principats, per tant quom aquests ordonen so que deven fer los molts qui són jusans en aquests.

¹ Segueix eorum ratllat. | ² Mt. 18, 10. | ³ Segueix b ratllat. | ⁴ és interlineat. | ⁵ Bonaventura, *Sermons de diversis*, vol II, p. 715. | ⁶ He sobrelineat. | ⁷ Segueix error d'escriptura ratllat. Cascun és, sobre la línia. | ⁸ Segueix instància ratllat. | ⁹ Mt. 13, 49.

Lo VI és¹¹ potestats, per tant quom an singular poder¹² de reffrenar los dimonis. E aquests són presidents en les comunitats e universitats e regexen aquestes axí quom a jutges e asesors.

Lo VII és virtuts, per tant, quom són execudors dels divinals miracles e meravelles, e en lo judici final faran grans senyals.

Lo VIII és archàngels. E són axí anomenats per tant quom denuncien los grans¹³ secrets e alts misteris, axí quom monsènyer sent Gabriel, qui denuncià la incarnació del fil de Déu.

Lo Novè és àngels. E aquests són diputats a guardar quisqun de nosaltres.

E, per tant, sobre aquest dit poria ser mogut dupte: si Jhesús gloriós àngels en sa custòdia e guarda. E responch que no, car Jhesús gloriós, com fos ver Déu, non avia mester en sa guàrdia los àngels, com El sia lur senyor e guardià. Be li'n foren donats no un, mas molts, a son servey. E açò és que diu sent Matheu, 4: «*Accesserunt angeli et ministrabant ei*¹⁴».

Lo segon dupte és de monsènyer Sent Miquel, ja per què és apellat propòsit he prevost de paradís, so és, de la ecclesia militant. Responch que axí quom entiguament ffonch diputat príncep de la sinagogua, la qual el lexà e emparà en la mort e pasió de Nostre Redemptor. Axí lavors ffonch instituit príncep de la chathò[I]jica ecclesia. E per tant atribuim a ell singulars oficis a nós profitosos, co és:

Primo, que el és inpretrador de la nostra oració.

2º, que el és endrecador de la nostra salvació.

3º, que el és consolador en nostra aflicció.

Primo, que és inpetrador de la nostra oració *habetur Danielis, 4*: preguant davant Nostre Senyor per la captivitat del poble, vench-li un àngel [que li digué que] la sua oració era hoyda: «*Sed, inquit, princeps resistit*¹⁵ *mihi viginti et uno diebus in qualis unus de principibus venit in ajutorium mihi*¹⁶». Ver deya l'àngel que parlà Daniel que metre que jo volia presentar la tua oració devant Déu, lo príncep, so és l'àngel, que guardà aquella província, o resistí XXI dia, sinó que vench per ajudar/^{f.33r.} sent Miquel, un dels prínceps de paradís.

Secundo, és endreçador de la nostra salvació, Daniel 12: «*In tempore autem illo consurget Miqueli princeps magnus qui estat pro filiis populi tui*¹⁷». En aquell temps levar s'a aquel gran príncep Sent Miquel qui està prest en ajudar als fils del teu poble elet.

Tercio, és aconsolador en nostra aflicció. Legim nosaltres *in libro Iosue* quom el ffos posat en moltes àrdues e afrontades batalles en lo camp de ciutat de Jericó. Alçà los¹⁸ ullys, e ve[é] davant si matex un hom, la spasa treta en gest de ferir algú, e¹⁹ acostà-s'i Josué e dix-li: «*Noster es an adversariorum*²⁰», és de nostra part o dels adversaris. E respon aquell àngel: «*Ne quamquam sed sum princeps exercitus Domini*²¹», non plàcia a Déu que jo sia de part de tos contraris, ans són príncep de la cavaleria del Senyor, co és, de poble Iudaych. E dien los doctors que fonch Sent Miquel. E cert és que és aquell victoriós cavalier que, gitant los dimonis de paradís, aparellà a nos loch de salvació e repòs perpetual. *Et hoc est quod scribitur Apochalipsis 12*: «*Factum est proelium magnum in celo. Miquaell et angeli eius preliebantur cum dracone cum eum nec in ventus est locus eorum amplius in celo*²²», una gran batala fonch feta en lo cel, en la qual Sent Miquel ab los altres àngels bons batalaven contra lo drach, co és contra Lucifer e lls altres dimonis. E perderen la batala los diables, en tant que depuxes no an aüt loch en lo cel. *Et ideo Gregorius*: «*Quociens venire virtutes aliud agitur Miqueli missus creditur*²³». Tota veguada que alguna cosa se fa de gran maravella, senyal és que Déus tramet-la-nos en aquest món monsènyer Sent Miquel, axí quom avem eximpli en lo gran miracle contengut en la istòria de huy. Dic *Istoriã, et hoc de primo principali*.

¹⁰ *Segueix nos ratllat.* | ¹¹ *és sobre la línia d'escriptura.* | ¹² *Error d'escriptura ratllat. Poder sobre la línia d'escriptura.* | ¹³ *Segueix seq ratllat.* | ¹⁴ Mt. 4, 11. | ¹⁵ *Vulg. restitit.* | ¹⁶ Dan. 10, 13. | ¹⁷ Dan. 12, 1. | ¹⁸ *Segueix ulys ratllat.* | ¹⁹ *Segueix e ago ratllat.* | ²⁰ Ios. 5,13. | ²¹ Ios. 5, 14. | ²² Apoc. 12, 7-8. | ²³ *Cita no localitzada*

Secundo principali. Avem a veure dels sants àngels lo lur exercici et quia *semper vident faciem Patris et cetera.* On devem notar que éls ven:

Primo, clarament

Secundo, alegrement

Tertio, perfetament

Quarto, perpetualment

Primo ven clarament, *ut scribitur ad Corintiorum 14*: «*videmus nunch per especulum*²⁴» *et cetera.* Nos ara no ve[e]m Déu si no quax per un miral en figura de la criatura. Mes quant serem delà lo veurem clarament, fac a fac, axí quom lo ve[e]n los sants àngels.

Secundo. *Habetur Prima Petri primo*: «*Videntes exultabitis visione inenarabili et glorificata*²⁵» *et sequitur in quem desiderant angeli prosperiter.* Ve[e]nt Nostre Senyor vos alegrarets de la visió inexplicable e glorificada, et seguex-se en lo rest de lo qual se desigen mirar los sants àngels.

Tercerament, ven perfectament e acabada, *unde Exodi 24*: «*ego ostendat tibi omnem bonum*²⁶», et mostraré tot bé, so és, la mia essència, en la qual²⁷ perfetament tot bé és contengut.

Quarto, ven perpetualment, 3 Reges: «*Beati viri qui estant coram te semper et vident sapienciam tuam*²⁸». *Unde Mathei*²⁹ 5: «*Beati mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt*³⁰».

^{33v} Hon devem notar, pus lo tema ffa menció de àngels, que ells són, als qui an éser salvats, molt necessaris en tres maneres:

Primo, la via aparellant.

2º, en la via guardant.

3º, alí a nos portant.

Primo la via aparellant, ut scribitur Malachie 3º: «*ecce ego mito angelum meum*³¹ *qui preparabit via ante faciem tuam. Qui tue salvacionis ante faciem tuam*³²».

2º, en la via guardant són a nós necessaris, Exodi 23: «*Ecce ego mito angelum meum qui te custodiat in via et indicet terram*³³».

E trop jo que los àngels an IIII officis:

3º. Per portar-nos a paradís³⁴ els són molt necessaris, Luce 15: «*Factum est dum moreretur mendicis et de portaretur ab angelis in sinu Abrahe*³⁵».

Primo, noen en³⁶ aquells qui·ls perseguexen.

2º, se alegren de aquell qui·s corvertexen.

3º, l'om pererós desperten e exciten.

4º, a Déu loen e benexen.

Primo, els noen als qui·ns perseguen, 3 Reges 24: «*quod venit angelos princeps in castris asiriorum contris de isti*³⁷».

Secundo, se alegren de aquells quis converteixen [per] penitència o setisfacció, Luce 14: «*gaudium angelis Dei*³⁸» *et cetera.*

3º, exciten a tot bé l'om peresós³⁹, *unde Actum 12*: «*Angelus Domini esterum et lumen refulgit in habitaculo carceris percusoque latere Petri ei dicens: Surge velociter*⁴⁰» *et figuratur*

²⁴ 1Cor 13, 12. | ²⁵ 1Petr. 1, 8. | ²⁶ Ex. 33, 19. | ²⁷ Segueix tot ratllat. | ²⁸ 1Sam. 10, 8 |

²⁹ Ratllat achabeorum. Aprofita la m inicial per afegir-hi l'abreviatura de Mateu, amb una t volada. |

³⁰ Mt. 5, 8. | ³¹ Segueix qui prepa ratllat. | ³² Mal. 3, 1. | ³³ Ex. 23, 20. | ³⁴ Segueix no ratllat. |

³⁵ Lc. 16, 22. | ³⁶ Segueix en retllat. | ³⁷ 2Reis 7, 5-7. | ³⁸ Lc. 15, 10. | ³⁹ Ms. pererós. | ⁴⁰ Act. 12, 7.

peccator qui dormit in peccato, et angelum excitat enim ut surgat et sequatur eum in bonis operibus.

4º, és de loar e servir Déu, Ysaia 6: «*Clamabant alter ad alterum Spiritus Sanctus Dominus Deus exercitum*⁴¹», cridaven là un al altre: “Sant, Sant, Sant”. De les batalles aquest matex ofici aurem nosaltres, ço és, loar Nostre Senyor, quant serem en los sants àngels en la glòria de paradís *quod nobis et cetera*.

---

⁴¹ Is. 6, 3.

XXI

Barcelona, ACA, Manuscripts, fons Sant Cugat, ms. 62, 34v.

Edicions:

Guilielmi Alverni episcopus parisiensis (...) Opera omnia. Sermo in die Pentecostes. Sermo secundus, Paris, 1674, vol. 2, p. 80.

Yhesus

«*Aparuerunt appostoles dispertite lingue tamquam ignis sedit¹ supra singulis eorum²*» *Actum Secundo.*

Circa quod verbum tria nobis attendenda sunt ad instructionem nostram.

Primo, quid in hoc significatum, quod in li[n]guis³ igneis Spiritus Sanctus aparuit.

2º Quare Spiritus Sanctus linguam potius [linguam] quam aliud⁴ membrum elegit ut in eius apareret specie.

3º. Quare potius⁵ ignem quam aliud elementum elegerit.

Cirquam primum, vero nota quod tria designata sunt in hoc quod in li[n]guis igneis Spiritus Sanctus aparuit.

Primo, ut Spiritus Sanctus eos eloquentes redderet. Et hoc verbis ardentibus quod predicantibus necessarium est, quia «qui non ardet non incendit⁶». Unde dicitur de Elia quod verbis eius quasi ffacula ardens erat.

Secundo, ut ostenderetur quod legem igneam predicarent, legem scilicet amoris. Hanc venit Dominus predicare et hanc voluit a discipulis precipue predicari, Luce XIII: «Ignem veni mittere in terram et id volo nisi quod ardeat⁷», et Iohannis 14: «Hoc est precipue meum, ut diliguatis invicem sicut in hoc cognoscent omnes quos mei estis discipulis, si dilectionem avueritis ad invicem⁸», et Leviticus VI: «Ignis in altari meo semper ardevit⁹». Has duas significationes tangit Bernardus dicens: «Venit Spiritus in discipulos in li[n]guis igneis, ut linguis omnium gentium verba ignea loquerentur et legem igneam li[n]gue ignem predicarent¹⁰».

Tertio, ut ostenderetur quod Spiritus Sanctus, qui per ignem significatur, loqueretur in eis. Mathei X: «Non enim vos estis qui loquimini, set Spiritus Sanctus¹¹» et cetera. Voluit Dominus certificare eos quod Spiritus in eis loqueretur et ne difiderent et ne sibi atribuerent quod multi ad predicacionem eorum converteretur, et ne ab hominibus sermo eorum non sermo Dey audi[retur]. Ieremias XV: «Si separaveris preciosum a vili, quasi os meum eris¹²». Predicator preciose a vili separat quando ostendit quod sit preciosum et quod vile.

Cirqua secundum principali, notatum quod Spiritus Sanctus postius in especiem li[n]gue, quam alterius membri aparuit triplici ratione¹³. Primo, quia lingua infernalis igne multum succensa [est]. Ideo igne Spiritus Sanctus multum indigebat. Iacobi 4: «Lingua ignis est et inflamata a Genna¹⁴».

Secundo. Quia valde difficile est linguam tenere. Ideo prae ceteris indiget gratia Spiritus Sancti, Proverbium XVI: «Domini est gubernare linguam¹⁵». Iacobus III: «Omnis natura bestiarum linguam a natura domita est. Lingua hominum nulul domare potest¹⁶».

Tertio, quia membrum valde utile est si bene reguatur. Proverbium X: «Vena vite os iusti¹⁷». Et XV: «Lingua placabilis lignum vite¹⁸».

¹ Segueix tanquan ratllat. | ² Act. 2, 3. | ³ Ms. lignis. La confusió lignis-linguis apareix diverses vegades en el sermó. Corregeixo sense indicar-ho a partir d'ara. | ⁴ Segueix b ratllat. | ⁵ Segueix lingua ratllat. | ⁶ Mfl, Spiritus Sanctus, I; Gregorius in Homelia. També a Augustinus Hiponensis, *Enarrationes in Psalmos*, 34.1.11. | ⁷ Lc. 12, 49. | ⁸ Io. 13, 34-35. | ⁹ Lev. 6, 2. | ¹⁰ *Sermo Sancti Bernardi Claraevallensis in festo Pentecostes*. PL 183, 323D | ¹¹ Mt. 10, 20. | ¹² Ier. 15, 19. | ¹³ triplici racione sobre la línia. | ¹⁴ Iac. 3,6. | ¹⁵ Prov. 16,1. | ¹⁶ Iac. 3, 6-7. | ¹⁷ Prov. 10, 11. | ¹⁸ Prov. 15,4. |

^{35r}. Cirqua tertium principale. Nota quod ideo Spiritus Sanctus in ignem potius quam in alio elemento aparuit, quia ignis habet VII operationes per quas VII dona Sancti Spiritus intelligi posunt.

Prima operatio est quod purgat, ut patet in auro et argento, quia in igne purgantur. Et hoc pertinet ad donum timoris, cuius est purgare a peccatis. Ecclesiasticis 1: «Timor Domini expelit peccatum. Nam qui sine timore est non poterit iustificari¹⁹». Et in eodem: «Timor Domini sciencie religiositas». Nec mirum si timor Domini a peccatis purgerat, cum hanc pro fornace habeant tam ignem purgatori quam ignem inferni. Cum sine timore et iustificatione non fiat, ffrequenter cogitanda essent quae timorem Domini nobis incurerent, ut sunt pene quas legimus Dominum intulisse, et in presenti pro diversis peccatis et districtio extremi iudicii et pene purgatori et inferni.

Secunda operatio est quod liquefacit, et sic quod²⁰ durum est molle eficit. Et hoc pertinet ad donum pietatis. Quod cor hominis liquefacit ut hominibus quodammodo coaptet se, gaudento cum gaudentibus et flere[ndum] cum flerentibus. Hoc donum Spiritus Sanctus habebat Paulus dicens, 2^a ad Cor. XI: «Quis infirmatur et ego non infirmor?²¹».

Tercia operatio est quod incinerat, et omnia quod distincta erant, unum facit, quod pertinet ad donum sciencie. Quod secundum Augustinum hominem facit interius lamentante, et non exterius se iactantem. Ecclesiastes primo: «Qui addit scienciam addit et laborem²²». Donum sciencie valet ad hoc ut homo bene conversetur in medio prave et perverse naciones.

Quarta operatio est quod sursum tendit, quod pertinet ad donum consilii. Consilia enim pertinent ad eminenciam vite et perfeccionem. Mathei 18: «Si vis perfectus esse, vade et vende²³» et cetera.

Quinta operatio est quod lucea et ffragilia consolidat, quod pertinet ad donum fortitudinis. Luce XXIII: «Sedete in civitate donetis induamini virtute ex alto²⁴». Hoc igne consolidatus fuit Petrus quando ibat gaudens a conspectu consilii et cetera, qui prius ad vocem ancille negavit. Mathei 26.

Sexta operatio est quod inluminat, quod pertinet ad donum intellectus. Trenorum primo: «De excelsis misit ignem in ossibus meis²⁵». Ossa ecclesie apostoli fuerunt, qui totum corpus ecclesie subportabant, exterius dura per pacienciam adversariorum, interius vero dulcedinem pietatis et mansuetudinis habentes velut medullam. Ex hoc agnoscere posum fatuitatem eorum qui in prelatus ecclesie duricia causantur. Rridiculum enim est duriciam reprehendere in ossibus, cum in eis potius hoc laus sit.

Septima operatio est quod inflammat, quod pertinet ad donum sapiencie, cui prae magnitudinem amoris²⁶ spiritualia sapiunt, sicut enim cibus magis sapit magis exurienti, sic et spiritualia magis sapiunt magis amanti. Ad Colosienses: «Si consurexistis cum Christo, qua sursum sunt sapite²⁷».

---

¹⁹ Eccli. 1, 27. | ²⁰ Segueix molle est ratllat. | ²¹ 2Cor. 11, 29. | ²² Cf. Eccl. 1, 26. | ²³ Mt. 19, 21. | ²⁴ Lc. 24, 49. | ²⁵ Lam. 1, 13. | ²⁶ A l'edició consultada, saporis. | ²⁷ Col. 3, 2.

XXII

Barcelona, ACA SC, 62, 35v.

Puer natus virginis

«Hec est mulier quam preparavit Dominus filio domini mei¹». Genesis 24

«Ora pro nobis quoniam tu² mulier sancta es³». Hec verba dixerunt sacerdotes illi [...] mulieri Iudit cupientes per ipsam gratiam Dei habere, ut patet Iudit 8, u[t] dicit Bernardus, sermone XIII° ad beatam Virginem: «Sicut ad mediatricem, ad sec[...], sicut ad procuratricem nostrorum negotiorum. Respiciunt illi qui in celo sunt, qui in inferno habitant et qui preceserunt, et nos qui sumus et qui nos secuntur, et nati natorum, et qui nascentur ab illis qui sunt in celo, ut resta[u]rentur, et qui in inferno, ut eripiantur, qui preceserunt ut prophete fideles inveniantur, et qui sumus ut inveniantur, qui nos secuntur ut glorificentur. Hec ille⁴». Ad igitur sanctam mulier nos qui sumus oculos humiliter sublevemur, ut gratiam Sancti Spiritus, ipsa mediante, inpetrare valeamus dicentes: Ave.

«Hec est mulier quam preparavit Dominus filio domini mei⁵». Beatus Bernardus vole[ns] huius sacratissime regine nativitatem sanctam hodie celebramus excellencia mir[...] predicare, homilia 2 super misus est: ipsam pulquerime distribuendo. Dica illa altissima virgo, cuius nomen Maria est, «ipsa nobilis estella ex Iacob concu[...] et orta, cuius radius universum mundum inluminat, cuius esplendor supernis prefulget, inferna penetrat, terras etiam perlustrat et calefaciens magis mentes⁶ quam corpora, fovet virtutes, [exco]quit vicia. Ipsa, inquit, est preclara et eximia estella super hoc mare magum spaciosum sublevata, micans meritis et perlustrans exemplis⁷». Hec ille. Ex quarum actoritate posumus 4 propositiones elicere, qui excellent. Istius sacre virginis mirabiliter ostendunt.

Primo, quod hec excellens regina hodie nata, cuius nomen Maria, habet pulcritudinem lu[minosam].

2 quod hec excellens regina hodie nata, cuius nomen Maria, habet fortitudinem vigorosam.

3 quod hec excellens regina hodie nata, cuius nomen Maria, habet celsitudinem graciousam.

[4] quod hec excellens regina hodie nata, cuius nomen Maria, habet plenitudinem fructuosam.

Nam cuicumque creature mundi⁸ volueris ipsa conparare invenies

Claredat luminos[a]

Splendore clariore

Fermetat insuperabla

Dignitat inextimable

Ubertat fructuosa

Dico primo quod hec excellens regina, cuius nomen Maria, filio Dei preparatam, habet pulcritudinem⁹ luminosa, sic quod cuiuscumque creature mundi ipsam [voluerit] conparare invenie[n]s¹⁰ ipsam splendore cla[riore].

Hoc patet per testimonium originale, unde scribitur Canticorum 6: «[Pulchra] est ut luna, electa ut sol¹¹», quod exponens Ancelmus in quodam sermone: «Sic tu, Maria, pulchra ut luna,

---

¹ Gen. 24, 1. | ² tu afegit sobre la línia. | ³ Iud. 8, 29. | ⁴ Mfl, Maria, x (☞); Bernardus Claraevallensis, Sermones in Die Pentecostes, 2, 4. Leclercq –Rochais, eds., V, p. 167-68 (PL183, 327D) | ⁵ Gen. 24, 40. | ⁶ Segueix hominum ratllat. | ⁷ Bernardus Claraevallensis, De laudibus Virginis Matris super verba evangelii Missus est. Homilia II. PL 183, 70C.(☞). | ⁸ mundi afegit sobre la línia d'escriptura. | ⁹ claredat ratllat; Pulcritudinem sobre la línia d'escriptura. | ¹⁰ Segueix eam ratllat. | ¹¹ Cant. 6, 9.

ymo pulcrior quam luna¹²». Luna qui [...] interius cuiusdam ingreditis nube respergitur tu pulcritudinis spes [...] ullius levis macula obumbraris. Tu pulcrior quam luna [...] radium in sui illustratione recipit, set non solem. Totum tu vere conceptionem, non partem set totum solem iusticie suscepisti a /^{36r}. [...]ibus mundo hedidisti hec. Ista regina fuit splendore clarior.

2°, Hec patet per istoriam pueralem. Nam legitur in libris¹³ Sibille, et recitat Orosius et Anthoinus, ystoriografus, quod «cum rota solis, aparuit una virgo gestans puerum in gremio aqua, procedebant maiores [...]idiores radii quam ac[...] solari¹⁴», per quam, secundum omnes, denotabatur pulcri[tudine] excelle[n]s virginis Marie.

3°, Patet per scripturam figuralem, unde Apochalipsis 12: Aparuit Johani «Mulier amicta sole et luna sub pedibus eius et in capite eius coronam stellarum¹⁵» [et ratione] mulier figurabat beatam Virginem quod pro tanto amicta sole apparuit et estellis coronata ut omnes scyant quod habuit pulcritudine luminosa, ex quo patet quod fuit splendor clarior.

4°, patet per elogium divinale scripture, Sapientiae 7: «Candor [est] lucis eterne, speculum sine macula et super omnem dispositionem stellarum luci comparata invenitur prior¹⁶». Et sic patet prima propositio usque quod hec regina nata, cuius nomem Maria, habuit pulcritudinem luminosa. Ergo «a pla[nta pedis] usque ad verticem non est in hea macula¹⁷».

Dico 2° quod hec excellens regina hodie nata, cuius nomen Maria, habet fortitudinem vigorosam, ut tangit Bernardus in secunda parte presentis actoritatis quod espendor istius regine in superiis refulget et infernos penetrat. Hoc probatur testimonio originali [...] scribitur Genesis 3°: quod Dominus dix presenti «Inimicitias ponam inter te et [mul]erem. Ipsa conteret caput tuum¹⁸», quam litteram exponens Bernardus, Super homilia post super Misus est. Enim fortitudinem insinuans dicit: «Vis ut [ali]qua testimonia proferam de fortitudine beate Marie? Ecce quod de hea locutus est Dominus quando ad serpentem dixit: «Inimicitias ponam inter te et mulier[em]». Si dubitas hoc de Maria debere intellegi, audi quid sequitur: «Ipsa conteret caput tuum», cui igitur servata est hec victoria nisi Maria? Ipsa procul dubio [caput] contrivit¹⁹ venenatum, quam vero alia[m] Salamon requirebat: «Mulierem fortem, quis inveniet²⁰». Hec Ille fuit igitur firmior vigore.

[4°, patet] per istoriam pueralem. Narrat Ovidius Mathamorfhoseos [quod] «Iunos, soror Iovis, videns quod tempore genuerat palidem sine mulieris, [...] voluit et ipsa sine virile semine aliquod masculum generare [...] unius floris Martem concepit, qui deus bellorum et dominus dictus fuit²¹». Hoc ponitur a doctoribus pro beate Virginis fortitudine, quod sine virile semine [...] consepit, qui deus bellorum et dominis mundi dictus est.

[5°, patet] per²² scripturam literalem. Numeri 24, ubi dicitur de beata Virgine quo ad eius fortitudinem «orietur estella ex Jacob et consurget virga de Israel et percuciet du[c]es²³ Moab vastabit omnes filios Seth²⁴». Hec estella fuit beata Maria, hodie orta de semine Iacob a qua

/ ^{36v}. consurgit virgua mirabilis fortitudinis quam percucit Moab, quod interpretatur ex patre et Dominus qui boni creati sunt a Deo Patre et va [...], qui interpretantur stupidi quia demones ante presenciam virginis est inpotentes²⁵ et stupidi.

Hoc patet actoritate divinali, de cuius eloquio divinali, Proverbiorum 3: est mulier qui «accinxit fortitudinem lumbos suos [et] roboravit braxium suum manumque sua misit ad forcia²⁶», et sic patet quod hoc excellens regina hodie nata, cuius nomen Maria, habet fortitudin[em vigo]ro-

¹² Sanctoriale Dominicani. Pars aestivali, 100. Assumptio. 2. Lectio secunda (☞). | ¹³ Segueix sibille ratllat. | ¹⁴ Legenda, Maggioni, cap. VI. | ¹⁵ Apoc. 12, 1. | ¹⁶ Sap. 7, 26-29. | ¹⁷ Is. 1, 6. | ¹⁸ Gen. 3, 15. | ¹⁹ Ms. conteruit. | ²⁰ Bernardus Claraevallensis, Sermo II super Missus est. PL 183, 63. | ²¹ Ovidi, Fastos, v. 229-258. | ²² Segueix scripturam ratllat. | ²³ Segueix Mo a ratllat. | ²⁴ Num. 24, 17. | ²⁵ Segueix error d'escriptura il-legible ratllat. | ²⁶ Prov. 31, 17; 31, 19.

sam.

Dixi 3° quod habet excellens regina hodie nata, cuius nomen Maria, habet celsitudinem [gra]ciosam, unde inquit Bernardus: «Est estella super hoc mare magnum spaciosum sublevata²⁷».

Hoc patet testimoni originali, unde Ezechiel 31 scribitur quod «Casi cedrus in [Libano] pulchra ramis excelsa est altitudine²⁸» quam celsitudinem admi[tit] Augustinus in quodam suo sermone: «Si celsitudinem dixerō virgo Maria [altior] es istis, si gentium matrem precedis, si formam Dei apellavero [digna] eris, si celorum reginamque dixerō, per omnia conprobaris²⁹». Nam «tu in illis [beatorum] felicissimi regnis adepta es primi ordinis dignitatem³⁰» [inter] omnes angelos et virtutes celorum es collocata. Hec ille.

Hoc patet istoria puetrali.

---

²⁷ Bernardus Claraevallensis, *Sermo II super Missus est*. (PL 183, 70). | ²⁸ Ez. 31, 3. | ²⁹ Ambrosius Autpertus, *Sermo de assumptione*, 1030, l. 13-15. | ³⁰ Ambrosius Autpertus, *Sermo de Assumptione*, 1035, l. 29-30. Els dos fragments surtem també a PL 96, 271A, atribuïts amb dubtes a Ildefons de Toledo.

XXIII

Barcelona, ACA, manuscrits, fons Sant Cugat, ms. 62, f. 41r.

... Sant yorn de Pasqua, en lo qual éls rasabren los X [m]anamens. Si dons és feta qüestió: en quin temps la gràcia [del] Sant Sperit és vanguda sobra los apòstols? Puch-vos respondra ab bona veritat segons la paraula comanssada *scilicet*: «[C]um conplerentur dies Pentecoste¹», qui vol dir que com fossen [pa]ssats e acabats L yorns après de la festa [de] Pasqua, en lo qual yorn lo dit poble faya la demondita festa [e] solemnitat, en lavons la gràcia del Sant Sperit venc [e] devalà sobra lo[s] apòstols de Jhesucrist.

Més avant, e segonament, e dit yo a vosaltres que en lo present [yorn] yo he a declarar a vosaltres en quin dia la gràcia del Sant Sperit, la qual vuy celabram, és vanguda e devalada en los apòstols. E açí yo vos responch que en dicmenya. En dicmenya lo dit Sant Sperit és vengut e tramès en aquest món. Mas fem qüestió: per què mes en dicmenya més que [e]n altre dia? Responch-vos que yad ça sia² que tots los [dies] de la setmana sien sants e beneys, emperò entre los [altres] lo dicmenya³ és molt pus sant e pus digna que nagun altre dia.

Sobra declaració del qual partid devets notar e saber que [a]xí com⁴ en la⁵ sedmana ha VII dias, axí dalt [e]n lo cel ha VII planetas, *scilicet*, lo Sol, la Luna, [Mar]tis, Mercuri, Júpiter, *et cetera*. E dien los naturals que [c]ascun d'aquestas planetas⁶ ha singular influència [...] en alcun dia de la sedmana. E dien que lo [S]ol ha infloència en lo dicmenya. E per tal lo dicmenya [é]s apellat lo dia del sol. Dien axí mateix que la Luna [h]a infloència al diluns, e per ço lo diluns és axí apellat. [Lo] dimars ha influència de una planeta qui és apellat [M]artis, e per ço és axí apellat. E via axí avem^{41v} dels altres dias de la sedmana. Dons lo dicmenya ha influència del Sol, e axí com lo Sol entra las otras planetas molt pus nobla e pus excel·lent, axí pròpiament entra tots los otras dias de la sedmana lo pus nobla e lo pus excellent és⁷ lo⁸ sant dicmenya. E enperamor d'a[çò], la[s] pus notables cosas⁹ que Déu haya fetas en aquest món, ha f[et] en dicmenyas. E apar bé, car lo primer dia que yamés Déu [fes] fon lo dicmenya. En dicmenya Déu volc nàixer del [ventre] virginal de la sua beneyta mare. En dicmenya Déu vol[c] ressocitar de mort a vida. En dicmenya axí mateix volc trametre la gràcia e benedicció del Sant Sperit sobra los apòstols. E tot açò sia quant al segon partid del nostre present sermó.

Més avant, terserament e yo a declarar a vosaltres en [quina] hora lo Sant Sperit és vengut en los apòstols. [Res]ponch-vos que a hora de tèrcia. Mas per què a hora de [tèrcia] més que altra hora¹⁰? Ressonch-vos que a hora de tèrcia lo peccat e las tenebras [e] ignorància entrà en lo món, *scilicet* com Adam peccà, qui [era] a hora de tèrcia. Tot axí dons com Adam pecà a hora de tèrcia e per consagüent lo peccat e la ignorància [foren] obrats, entrà en lo món. Axí pròpiament a hora de tèrcia la gràcia del Sant Sperit devalà en a[quest] món. Per la qual las sanctas scripturas nos són clarificades e, per consagüent, la¹¹ via e carrera de la nostra salvació nos és manifestada. Més lo Sant Sperit és vengut a hora de tèrcia, per ço, com ya sabets, a hora de tèrcia la hora és escalfada e lo sol és ya en sa virtut. Axí pròpiament^{42r} aquellas que han la gràcia del Sant Sperit són molt inflamats e escalfats en la amor e gràcia de Nostre Senyor. Queda demostrar dons que lo Sant Sperit és vangut e devalat en hora de tèrcia. Diu sancta mare sgleya: «*Dum hora cunctis tertia, repente mundus intonat, orantibus apostolis, Deum venisse nuntiat*¹²» et cetera.

Més avant, quartament, bona gent, he yo a declarar a vosaltres en quina guisa ve, en quina manera la gràcia del Sant Sperit és vanguda e devalada en los apòstols, sobre de la terra. Del qual partid devets notar e saber que per aytal dia era diyous, hac VIII yorns lo Salvador Nostre Jhesuchrist, visibla [...] devant la Verge, mare sua, e devant los altres apòstols [e] dexeblas seus, se'n puyà dalt en lo cel¹³. E dementra que se'n delà puyar, él dix als seus apòstols e dexeblas: “Mos frares e germans, anats-vos-ne a Jherusalem, e an aytal casa vosaltres siats ajustats, car

¹ Act. 2, 1. | ² llegiu jatsesia. | ³ lo dicmenya *afegit sobre la línia*. | ⁴ segueix ratllat il·legible. | ⁵ la *afegit sobre la línia*. | ⁶ ratllat ha. | ⁷ és *afegit sobre la línia*. | ⁸ Segueix dic ratllat. | ⁹ cosas *interlineat*. | ¹⁰ Segueix de tèrcia mes que altra hora *repetit i ratllat* | ¹¹ Segueix gràcia del Sant Sperit *ratllat*. | ¹² Himne litúrgic durant l'octava de Pentecosta. | ¹³ se'n puyà dalt en lo cel *afegit sobre la línia*.

[en] los poch[s] dias yo-us trametré la virtud e la ànima del Sant Sperit, lo qual de hòmens fla[c]hs e covarts e pahorosos¹⁴ que vosaltres sots vos fortificarà en la amor e gràcia de Déu. E de hòmens ignorants e temerosos que vosaltres sots, serets il·luminats e grans clergues e doctós en los sacrets de la Sancta Scriptura”. E, de fet, éls se’n anaren en aquella casa de Jherusalem que Jhesucrist lus diý, e [esti]gueren de aquel dia fins lo dia de vuy. E diu que staven primerament tots ajustats, a demostrar que si nosaltres volem haver la gràcia del Sant Sperit, cové que siam ajustats, *scilicet* que tots siam en bona pau e bona amor e bona fraternitat. No pas que siam divisats ne departits per odi ne rancor, ne mala volentat. *Item*, més avant diu que sèyen, *scilicet* reposaven, a demostrar que si nosaltres volem haver la gràcia del Sant Sperit cové que raposem. /^{42v} So a saber, que no ho fassam axí com fan molts e molts que-n hi ha, que nunca raposen, so a saber, nunca cessen de portar lagoterias e de masclar barayles, divisions, zizània e altres discòrdias. E aquests aytals, qui yamés no reposen, han tos temps tenen lo ofici del dimoni, yamés no haurien ne aconsaguirien la gràcia del Sant Sperit.

Item, més avant diu que los dits apòstols deyonaven e preguaven Déu, e staven e[n] devota oració, sperant la gràcia del Sant Sperit, a demostrar que si nosaltres volem haver ne aconsaguir lo Sant Sperit, cové que alcunes de vegades degam deynar e fer alguna penitència, car en loc qui sia ple per massa ingurgitació e soblafluytat lo Sant Sperit no-y pot aturar. *Item*, cové, bona gent, que de vegades fassam alguna devota oració. Car oració, bona gent, és una canal dreita qui se’n puya tot dret a Déu lo Pare, per aconsaguir la gràcia del Sant Sperit.

Stant doncs axí los apòstols e dexeblas de Jhesucrist ab la Verge Maria, qui ab éls ere, stant axí matex en lur oració e dejuni e devoció, veus que per aytal dia com vuy és, a hora de tèrcia, sobra la casa en la qual eren los dits apòstols ab la Verge Maria, va desparar un gran tro [e un] gran brogit, a manera de la mayor bombarda del món, lo qual brogit fou oyt per tota la ciutat de Jherusalem e per tots los altres lochs entorn, bé per una leugua. Aprés d’açò, veus que dalt en la volta de la casa en la qual eren los dits apòstols e la Verge Maria ab éls, aparech una gran mola de foch, lo qual foch fóra departit [en] lenguas¹⁵, e aytantes perssones com en aquella casa havia, aytantes partides fon la dita mola del foch. E la primera lengua del foch venc e devalà /^{43r} sobra lo cos virginal de la Verge Maria. L’altre¹⁶ lengua de foch¹⁷ vench sobra monsènyer sent Pere, l’altra sobre monsènyer sent Jhoan, l’altre sobra monsènyer sent Barthomeu, e via axí arreu dels altres apòstols e dexeblas. E en aquesta manera la Verge Maria e los apòstols e dexeblas de Jhesucrist rasaberen la gràcia del Sant Sperit en [forma] e en semblança de lenguas de foch. Mas¹⁸, per què en la semblança de foch? La rahó, bona gent, és aquesta: Sa [...] que éls resaberen lo Sant Sperit en semblança de les lenguas, a demostrar que éls devien parlar tots los languadyes del món e totes las parladuras. E de fet, sí’s fayen, car com éls hagueren rasabut lo Sant Sperit, axí com dassús havem dit, éls, qui debans no sabien parlar sinó lo lur languadya, e aquel ben flaquement, despuys sabien parlar e lo francès e lo català e aragonés e alamaný e totes las altras parladuras del món. Per ço diu la Sancta¹⁹ Scriptura, *Actum* I: «*et apparuerunt illis dispertite lingue seditque supra singulos eorum Spiritum Sanctum*²⁰». *Item*, més avant diu Sancta Mare Sgleya: «*Linguis [loquuntur] omnium turba pavent gentilium*²¹» *et cetera*. Més avant, bona gent, devets saber qe lo Sant Sperit és vengut en los apòstols en semblança de foch. E an lo foch ha III gran[s] propietats:

Primera, que scalfa

Segona, il·lumina

Tercera, purifica.

Dretament, bona gent: axí pròpiament lo Sant Sperit ha scalfats e inflamats los apòstols e dexeblas de Jhesucrist en la sua amor²², qui primerament dabans eren caucom frets e [...]en la amor de Déu. Més avant lo Sant Sperit [ha] il·luminat axí com a foch los apòstols, car primerament abans els grossés e ignorans e de poch saber e molt puruchs [eren], que no gosaven

¹⁴ e covarts e pahorosos *afegit sobre la línia*. | ¹⁵ *Segueix e aytanses ratllat*. | ¹⁶ *Ratllat legua*. | ¹⁷ *de foch afegit sobre la línia*. | ¹⁸ *Segueix que ratllat*. | ¹⁹ *Segueix mare sgleya ratllat*. | ²⁰ Act. 2, 3. | ²¹ *Himne de la festa de Pentecosta*. | ²² en la sua amor *afegit sobre la línia*.

comparéixer²³ per a parlar /^{43v} devant nangun rey ne nangun altre príncep. Mas després que éls foren il·luminats per lo Sant Sperit, éls foren los mayós doctós e [los] mayós clergues del món en los sa[crets] de la sancta scriptura, e gosaren parlar devant rey e devant [prín]ceps e devant los mayós senyós del món. *Item*, més avant²⁴ lo foch purifica, monda e deneya, segons apar las fornals dels farrés e dels argenters. Axí pròpiament, bona gent, lo Sant Sperit purificà los apòstols e ls sanctificà, que yamés d'aquí avant él[s] no pecaren mortalment. De venial, emperò, no dic res.

Après de tot açò diu que los ciutadans e pobla e ciutat de Jherusalem qui²⁵ hagueren oÿt aquel gran brogit que daçús havem dit, stant molt meravellats e torbats: Ya açò què era? diu que vingueren [...] en aquella casa en la qual eren los dits apòstols, en la qual aquest tan gran brogit era stat sentit, per a saber ya açò què era stat. E çus lavons diu que los apòstols sent Pere, sent Jhoan, sent Iacme e los altres, veent que lo pobla era ajustat en una bela rambla que-y havia ab gran guosar e molt scalfats, isqueren de aquela casa e comansaren a preycar molt ferventmen²⁶, la I en la I cap de la plaça, l'altre en l'altra e l'altra en l'altra, dient: “Molt honorables senyós, sapiats que aquest gran brogit que vosaltres havets sentit és stat lo Sant Sperit, qui és vingut en lo món manifestament per a manifestar e declarar los sacrets de la Sancta Scriptura”. E diu que los apòstols en lus predicacions comensaren a parlar de totes las maneres e de totes las parl[adures] de tots los languadyas del món: adés francès,^{44r.} adés català, adés alamaný, segons que lo Sant Sperit lus aministrava. Ara, ço diu: en aquesta ciutat de Jherusalem, que era una de las pus famosas e de las nominades ciutads de tot lo món, e era quax cap [de totas] las províncias del món. Havia ça lavores gran moltitud e diversas generacions de las gens de tot lo món. Alguns hy eren per rahó de mercaderia, altres per rahó de [...], altres tenien lur viadya, en tant que²⁷ hi havia [gent] de totes las parladuras del món. E diu que aquests aytals, oynt e scoltant com los apòstols en sa predicació axí parlaven pròpiament tots los languadyes del món, dèyen uns ab altres: “Com ssa pot fer açò, que aquests hòmens qui yamés no són axits de la terra, axí pròpiament saben parlar totes las parladuras del món? Scoltats, scoltats, -dien uns ab altres-, veyats aquel pro[ho]m sent [...], com parle disertament lo aragonès. Mas veyats aquel, a sent Jhoan, com parle gentilment lo francès. Mas veyats aquel sent Barthomeu com parla notablament alamaný i lo teuthònic”. E axí matex dels altres, car éls staven molt meravellats.

E diu que aquells malvats far[is]eus, que aquel mateix oyn, per iniquitat e anveya havien liurat nostre Salvador Jhesuchrist a mort, moguts axí matex de malícia e iniquitat, feren alta veu devant tots aquells: “Bona gent²⁸, vosaltres vos pensats que aquests fols hòmens qui axí parlen sabien parlar los languadyas²⁹ del món. Bona gent, non ho pensets que axí sia, mas sabets què és: éls han ben begut de matí, he han begut de bon vi /^{44v} blanc e varmeyl e malvasia e ara lo fum de vi puya-lus al cap en tant que él[s] són ben ambriachs e ben ajustonats, e veus com parlen. A vosaltres dóna devyansa que éls sapien parlar e rahonar los languadyas del món”. Respongueren aquella gent strangera: “molt honorables: si aquesta gent han begut de matí ne són ambriachs, ac nosaltres no sabem. Mas per ma fe, digueren els, nosaltres som vesats de totes las partides del món. Podem fer testimoni que éls parlen aytan gentilment e aytan pròpia los languadyas del món com dir sa puxa.

Fa lavons sant Pere, qui oÿ dir que [eren] ambriachs, los aparlà ab gran fervor. Va-lus respondra dient: “No, no, [...] -dix él-, no diguets que siam ambriachs, car no-u som. Encara és hora de tèrcia, ne vuy encara de tot lo dia nosaltres no havem manyat ne bagut ne per consagüent, encara no som ambriachs. Mas la parladura e la sciència que nosaltres havem, és del do del Sant Sperit, que nosaltres vuy havem hagut e rasabut, e donar-vos una -dix él- actoritat: Sabets bé -dix él- que lo profeta Yoel en tants capítols dix aytal paraules: «*Effundam de spiritum meo super omnem carnem et profetabunt filii vestri et filie vestre*³⁰» et cetera. Sabets bé, dix sent Pere, que aquest profeta Yoel, parlant de aquesta sancta yornada de vuy en paraula de Nostra Senyor dix: “Yo trametré del meu Sperit Sant, de la mia gràcia e de la mia amor, en hòmens e dones, e

²³ Segueix devant ratllat. | ²⁴ Segueix éls ratllat. | ²⁵ Segueix eren ratllat. | ²⁶ molt ferventment *afegit sobre la línia*. | ²⁷ Segueix havia ratllat. | ²⁸ Segueix vosaltres ratllat. | ²⁹ Ms. *lenguas yas*. | ³⁰ Ioe 2, 28.

en fils vostres e en filas vostras, los quals profetaran, preycaran e bonas doctrinas enssenyaran. Axò que dons vosaltres promies, dix sent Pere, per res del món no diguets que siam ambriachs, car non som, mas dix ...”.

XXIV

Barcelona, ACA, Manuscripts, Sant Cugat 62, f. 63r.

[«*Qui facit voluntatem patris mei qui in celis est*». Mateu 7, 21.]

(...) E per tal donchs diu Jhesucrist: «*Agite penitentiam, appropinquabit vobis regnum celorum*¹». So és, fets penitència dels vostres pecats, car lo regne celestial sa costa² a vosaltres. *Dixi 3º quod* que cadascun de nosaltres se deu procurar la glòria eternal. E per tal diu sent Luch, *Luce 3, XII: «Facite vobis sacculos qui non veterascunt thesaurum non deficientem in celis: quo fur non appropriat neque tinea corumpit*³». Fets, diu Jhesús, a vosaltres sacchs qui no enveyllesquen, ho partits, metets-hi tresaur, car aquel no defalia en lo cel cor la d[...] no s'i pot acostar ne arnés corrupte. E per tal diu lo savi *Sapientiae 3º: «Iudicium Patris audite, filii dilecti, et sic facite ut salus sitis*⁴»: fils amats, hoyts lo juý del vostre Pare e fets en guisa que siats salvats. *Dixi 4º* que cadascun deu si matex donar a l'amor divinal. An assò nos amonesta Jhesucrist, él mateix dient: «*Diliges Dominum Deum tuum toto corde tuo et ex tota anima tua et ex tota mente tua*⁵», açò és: amaràs Nostre Senyor Déus de tot ton cor e de tota la tua ànima e de tota la tua pensa. E per tal, d'aquesta amor divinal parla I doctor, qui a nom *Rabanus*, en un sermó que fa dient [...] aytals paraules: «*Amor divinus est ignis, lux, mel, vinum, sol. Ignis in meditatione purificans mentem a sordibus viciorum. Lux est in oracione; mente irradians claritate virtutum. Mel est in graciaram actione mentem dulcorans dulcedine divinorum beneficiorum. Vinum est in contemplacione mentem inebrians suavi et iocunda dilectatione*⁶. *Sol est in eterna beatitudine mentem clarificans serenissimo lumine et suavissimo calore mentem exylarans inefabili gaudio et perepni iubilacione. Hec illi*⁷». Diu aquest doctor que l'amor divinal és foch, luum, mel et vin, sol e foch en lo pensament qui purifica la nostra pensa de sutzas [e] de viciis. És claror en oració qui clarega la nostra pensa de claretat de virtuts. És encare l'amor divinal mel, e assò en obres gracioses endulsint la nostra pensa. E assò de beneficis divinals. És encara vin en contemplació, que enbriaga [e] sadolla⁸ la nostra pensa de suau e alegre dileccion ho amor. És encare sol en la eternal glòria ho benuyransa, clarificant la nostra pensa e de molt excel·lent [e] honorable lum, e de suau calor, alegre en meraveylles, gog e perpetual alegria. Assò diu aquest doctor.^{63v.} Amem, donchs, nosaltres, Nostre Senyor Déus. E per cert molt lo devem amar, com primerament és amat nosaltres. E per tal diu mosènyer Sent Bernat en los Càntichs, en lo XXen sermó⁹: «*Dilexit nos Deus dulciter nempe et dixerim quia carnem induit, sapienter*¹⁰ *quia culpam cavit, fortiter quia mortem sustinuit. Disce ergo Christiane a Christo quemadmodum diligas Christum; disce amare dulciter ne illecti, prudenter ne decepti fortiter ne compressi deficiamus*¹¹». *Hec ille*. Diu sent Bernat: Nostre Senyor Déus nos [ha] amat dolsament. Ja diu él: “He dit com serà vestida la nostra carn, vestida l'asa sàviament, en tant que la nostra colpa és estada curada fortment e com, cor él ha sostenguda per amor de nosaltres mort¹². Donchs tu, cristian, aprèn de Jhesucrist cont a la manera amaràs, doncs, Jhesucrist. Aprèn, donchs, amar-lo dolsament e v[u]ylles-li-ho mostrar sàviament. E que no sies enganat fortment, so és, per lo dyable, e assò per tal que no siam per lo dimoni opremuts”. Tot assò diu Sent Bernat¹³. Donchs, aman nostre Senyor Déus, gordem los seus manaments, axí com él nos en amonesta, Johannes, XIII: «*Si diligitis me, mandata mea servare, nam qui habet mandata meam et servat ea ipsi est qui diligit me. Deligetur a Patre meo*¹⁴». Si vosaltres, diu Jhesucrist, amats-mi, servats los meus manaments, car qui ha los meus manaments e·ls gorda, aquel¹⁵ és que ama-mi, e serà amat per lo meu Pare, e jo amar l'és. Donchs nosaltres, amant nostre Senyor Déus e servant los seus manaments farem la sua volentat, per tal que cadascun de nosaltres faent assò pusqua dir les paraules preses per nostre sermon, dient axi: «*qui facit voluntatem patris mei in celis est*».

¹ Mt. 3, 2. | ² Hi ha una r abreviada, errònia, que no transcriu. | ³ Lc. 12, 33. | ⁴ Eccli. 3, 1. | ⁵ Mc. 12, 30. | ⁶ Ms. dilectione. | ⁷ *Mfl*, amor, bg (☞). | ⁸ sadolla *afegit sobre la línia*. | ⁹ *Al marge* Bernardus. | ¹⁰ *ratllat*, fortiter dulciter. | ¹¹ *Mfl*, amor, ar (☞). | ¹² *Segueix* digue donchs cristian *ratllat*. | ¹³ *Al marge*, Bernardus. | ¹⁴ Io. 14, 15 i Io. 14, 21. | ¹⁵ *Ratllat s al final de aquel*.

Coy que uy va dir: “aqueu qui gordarà los meus manaments, e-Is servarà, fa la volentat del meu Pare, que és en lo cel”. En les quals paraules axí dites ho preses nos són mostrades III coses, car és nos hic de mostrar:

Justa operació de la qual som molt loats, en so que diu *qui facit voluntatem*.

Personal distinció per la qual som molt amats, en so que diu *Patris mei*.

Gran remuneració si en alt som col·locats, en so que diu *qui in celis est*.

Dich primerament que-ns hac és mostrat justa operació en so que diu *qui facit voluntatem*: qui fa la mia volentat. No sé en quina manera l'om pus justament pusqua obrar que faent e complint los manaments divinals. Aquesta aytal volentat desigava David, en lo psalm, deia *Psalmos C^o XLX°*: «*Eripe de inimicis meis Domine ad te confugi: /^{64r} doce me facere voluntatem tuam, quia dominus meus es tu¹⁶*», que vol dir: Senyor, deliura'm dels anamichs meus. Senyor, a tu són fugit. Mostra a mi de fer la tua volentat, car tu, Senyor, est Déu meu e no s'és meraveylla, *quem «beati qui custodiunt [iudicium] et faciunt iustitiam in omni tempore¹⁷*», diu David, que benuyrats són aquels qui gorden justícia e fan juy [e]n tos temps. *Dixi 2°* que-ns és mostrat personal *distinction et cetera*, com diu *Patris mei*. E per tal pot éser presa la paraula que diu monsènyer sent Johan X^oVI^o capitulo: «*Ipse enim pater amat vos quia vos me amastis et credidistis quia a Deo exivi¹⁸*». Diu Jhesuchrist: “lo meu Pare ama vosaltres per tal com vosaltres m'avets amat, he havets cregut que són exit de Déu”, hon devets vosaltres saber que si hi ha alguna diferència, cor l^a cosa és aqueu qui ig e aqueu del altra ig. E per tal mostra distincion personal entre lo Pare e lo Fyll. *Dixi 3°*, que-ns és mostrat gran *renumeracion et cetera*, com diu: qui és en lo cel? Gran mercè serà a nosaltres e remuneracion si en lo cel ab tots los sans nosaltres nos alegam, e per tal nos dóna speransa lo Salvador Jhesucrist, Mateo II°: «*Gaudere et exultare quoniam merces vestra copiosa est in celis¹⁹*». Alegrats-vos e agats gog, cor lo meu loguer molt és gran en lo cel. Tornant donques a la primera cosa hon nos és mostrat justa operacion. E per tal nostre Senyor Déus vol en²⁰ hom III coses: Primeramen,

Belesa de mundícia e de puritat.

Fortelesa de paciència en la adversitat.

[...]ranesa de misericòrdia per compasion.

Dich primerament que Déus vol en l'om belesa *et cetera*. Per tal deya l'apòstol *Thesalonicenses*: «*Hec est voluntas Dei sanctificatio vestra²¹*». Assò és la volentat de nostre Senyor Déus, la vostra sanctificació. E per tal d'aquesta casteda parla'n Ciprian, doctor, en I libre de CXII abucions, diu axí: «*Pudi[c]icia est ornamantum nobilium, exaltacio humilium, nobilitas ignobilium, pulcritudo vilium, solamen merencium, augmentum omnis pulcritudinis, decus religionis, minoracio criminum, multiplicatio meritorum, creatoris omnium Dei amica²²*» *Hec illi*, castedat és ornament de nobles, exalsament d'umils, noblesa de no honrats, belesa de vils hòmens, solàs d'aquels qui-l merexen, creximen de belesa, és tota honor de religiò, és aminu[r]ament de pecats, és multiplicacion de mèrits del creador de totes coses, e és amiga de Déu. Agam doncs aquesta mundícia, «*quem qui diligit mundiciam propter graciaram labiorum suorum habebit amicum²³*», *Proverbiorum XXXII*, qui tria mundícia per graciositat dels seus labiis aurà amich, e aquest rey és Jhesucrist, car Él és rey dels rey[s] e Senyor dels Senyoreians. An aquesta mundícia nos appela lo propheta Ysaye dient: «*Lavamini mundi estote auferte malum cogitacionem ab /^{64v} oculis meis quiescite agere perseverare discite benefacere²⁴*». Lavats-vos per tal que siats mund[at]s e lexats totes males cogitacions dels vostres uylls e sessets de fer mal e aprenets de ben a fer. *Nam «Beati mundo, corde quoniam ipsi Deum videbunt²⁵*», *Matheum V^o*: Benuyrats són aquels qui són mondats de cor, cor aquest aytals veuran Déu. Mas per tal com aquesta mundícia podem nosaltres dificilment sens la gràcia divinal il·luminant, e per tal digam a Jhesucrist ab devocion la paraula escrita, Mateu VIII°:

¹⁶ Ps. 142, 9-10. | ¹⁷ Ps. 105, 3. La traducció intercanvia els objectes dels verbs. | ¹⁸ Io. 16, 27. |

¹⁹ Mt. 5, 12. | ²⁰ ratllat, ab. | ²¹ 1Thess. 4, 3. | ²² *Mfl*, art. Castitas r. | ²³ Prov. 22, 11. |

²⁴ Is. 1, 16. | ²⁵ Mt. 5, 8. |

«*Domine, si vis potes mihi mundare*²⁶»: Senyor, si tu o vols pots mi mundar. *Dixi 2º* que nostre Senyor Déus vol en l'om fortelesa *et cetera*. D'aquesta volentat parla monsenyer Sent Pere, *prima Petri 4º*, dient axí: «*qui patiuntur secundum voluntatem Dei fideli [crea]tori comendant animas suas*²⁷», qui sostén segons la volentat de Déu les ànimas comana al fesel creador. Aquesta paciència nos és fort necessària:

Car defen nosaltres en la bataylla de la dyabolical temptació.
Car conserva-nos en gran profit de sancta operació.
Alegra-nos en lo eximent de la mortal consumació.

Dich primer: e per tal sent Luch 21º: «*In paciencia vestra*²⁸» *et cetera*. En la vostra paciència posseirets les vostres ànimes. E per tal diu l'apòstol *ad Hebreis*: «*Paciencia vobis necessaria est*²⁹». Paciència és a vosaltres necessària. Hec encara nos és necessària virtut de misericòrdia. Fort és car axí ho diu *Leo Papa in sermone de aparicione*: «*Sine illa cetere et si sint prodesse non possunt*³⁰»: sens virtut de misericòrdia, s[en]sa aquesta virtut no ha totes les altres no li profiten res. E per tal diu Jhesucrist: «*Estote misericordes, sicut et pater vester misericors est*³¹». Aiats misericòrdia, axí com lo vostre Pare celestial. Él és misericordiós, car d'aquesta serets reparats al dia del juyy, com vos dirà Jhesucrist: «*Esurivi et non dedisti mihi manducare, sitiivi et non dedisti mihi potum*³²»: Jo he auda set e no-m donàs a beura, jo he auda fam e no-m donàs a menjar. Per tal dirà Jhesucrist: «*Quamdiu non fecistis uni ex minoribus hii nec mihi fecistis*³³»: so que no avets fet ha I d'aquests menós meus, ne a mi avets fet. E que diu Jhesucrist d'aquest Iª fort paraula: «*Ibunt hii in suplicium eternum*³⁴»; diu que aquest seran tostems termenats en les penes eternal. Per què, senyors, gordem-nos d'aquesta tan cruel sentència. E com nos en gordarem? que complim l'obra de misericòrdia, per tal que a nosaltres sia dita aquela excel·lent paraula que dirà Jhesucrist [a] aquels qui auran auda misericòrdia. Aquests seran a la dreita part e hoyran: «*Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum vobis paratum ab origine mundi*³⁵»: Venits, beneys del meu Pare, e posseys lo regne a vosaltres tostems aparelat per gràcia de dessà e per glòria de delà, *quod ad quod nobis perducit, Amen*.

²⁶ Mt. 8, 2. | ²⁷ 1Petr. 4, 19. | ²⁸ Lc. 21, 19. | ²⁹ Heb. 10, 36. | ³⁰ *Mfl*, art. Misericordia AI. | ³¹ Lc. 6, 36. | ³² Mt. 25, 42. | ³³ Mt. 25, 45. | ³⁴ Mt. 25, 46. | ³⁵ Mt. 25, 34.

XXV

Barcelona, ACA, Manuscripts, fons Sant Cugat 62, f. 74v.

*Vocatum est nomen eius Ihesus*¹. *Luce II° capitulo*

Veniam a la paraula aquesta: apelat és lo seu nom Jhesús. Un trop jo en la sancta escriptur[a com s]gleya fa menció per tota aquesta octava de VII noms que li foren [...] sobre aquella profacia de Yaiases, Yasia IX: «*Puer natus est nobis*»²:

Apalat meravellós en reparar tota justícia e agualtat.
 Consellador en reformar tota veritat.
 Déu en la sua magestat per nós a sentificar.
 Font en la sua megestat per nós a dafensar.
 Para de caritat per nós a salvar.
 Príncep de acctoritat per nós a ragordonar³.
 Infant per humilitat hon parvench.

És apallat Jesús per l'àngel qui-ll denuncià, *quia vocatum est nomen eius [Ihesus]*.

E per tal que vosaltres vaiau les paraules d'un les he tretes, reco[ntar]-vos he la història dell avengeli *ad literam*: e sobra aquest ave[ngeli] podeu fer [dues] qestions:

Prima est: per què Jesuchrist vench pendra circumcisió?

II^a si Jesuchrist era obligat a pendra circumcisió.

La primera qüestió és aquesta: [per què] Jesuchrist veng p[endra] circumcisió? Res[ponch] dues rauons: [per] tal que-lls dimonis no vengeren en notícia d'ell encarnat. E per tal que no li enpaxxasen la pació. L'altre raó si és: per què volch ésser circumcís? e asò per nosaltres a informar. Un tot axí, con ell fec so que la lig manava, que axí nosaltres degesem fer. E per tal ell «*Non veni solvere legem, set ad implere*»⁴.

La II qüestió és si era obligat. E dic que no, car la mara l'avía cons[abut] per obra del Sant Espirit. Era estat meravellós⁵

sobra tota natura, *quia virgo concepit et peperit*.
 sobra costuma, *quia de Spiritum Sanctum concepit*.
 sobra tota rauhó, *quia Deu genuit*.
 sobra tota condició, *quia sine dolore peperit*.

Donchs sagex-sa [que no] era obligat.

La 3ª qüestió: per què la va pendra al V[IIIè dia]? E són IIIes rauons, a dar entendra que VIII temps devien pasar al aveniment dell fil de Déu. E que-ll VIII temps devia ell. Ell [...] e davia ésser temps de gràcia, temps da salut, temps da remissió⁶. Primer temps, de Adam tro a Noé. L'altre de Noé tro Abraham. [L'altre d'] Abram entrò a Moyisès. L'altre de David tro a l'avaniment⁷ de Déu. L'altre tro a la fi del món. Lo VIII és con resucitàs, [segons] diu sent Pau, III^a al Corintios: «*Ecce nec tempus acceptabile dies salutis*»⁸. Car diu Jesuchrist: «*Tunc dabuntur unicumque secundum opere sue*»⁹. E per tal, diu sent Pau ad Galatas III°: «*Ad ubi venit plenitudo temporis in quo misit Deus filium suum natum ex muliere, factum sub lege ut eos qui sub legi erant redimeret*»¹⁰. E asó migensa[n] sanch que ascampà per nostra salvació, un

¹Lc. 2, 21. | ²Is. 9, 6. | ³DCVB: regardonar: premiar. | ⁴Mt. 5, 17. | ⁵Segueix sobra ratllat. |
⁶Lectura dubtosa. | ⁷Ms. ala veniment. | ⁸2Cor. 6, 2. | ⁹Cita no localitzada. | ¹⁰Gal. 4, 4. |

trop q[u]e-ll ascampà la [sua] sanch V vegades:

Primo, uy¹¹. E asò fo comensa[ment de] nostra remició¹². La IIa l'escampà en la oració, e an asò [mos]trà lo gran desig de la nostra resurrecció. La 3^a l'escampà com [l'aço]taen, e asò fo mèrit [de] remició.

/75r. [La 4] l'escampà en la creu. E asò fo preu de nostra resurrecció. [La 5^a fo] con li obriren lo costat, e asò fo salvament de nostre redemció. [...] ¹³ sanch e ayga per damostrament que daviem ésser mondats per ayg[ua de bap]tisma, e lo bapisme, prèns virtut de la sanch de ¹⁴ Crist.

Dic sobre l'avengeli, un da tot aquest sant avengeli jo e preses aquestes [paraules]: «*Vocatum est*», un, lexada tota divissió, vesets vosaltres que la mia [paraula] fa menció de nom, per què trop jo en la sancta escriptura X noms d'ell [entre] los quals ell s'a posats, astant en terra. E lo primer si és aquest

[Porta] del cell deliciosa
 [...] del món gloriosa
 [...] en nós fructuosa
 [Virtut] vigorosa
 [...] resurrecció
 [...] ho
 [...] mortuós
 [...] amorós
 [...] pernecció
 [...] adós

De primo, Iohannis X^o: «*Ego sum hostium. Si quis introirent salvabitur et ingredietur et egreditur et pasqua invenit*¹⁵». Mas fa-m pavor que aquesta portal no cia tencada, que no cia vera aquella¹⁶ profacia d'Esexiell XL^oIII^o: «*Vidi portam domo domini clausam*¹⁷». E davets saber que III coses són per què lo fill de Déu nos tanca la porta dell cel:

[Primo, de Déu] desconaxen-se
 [2a, del] món falce aparence
 [3a, entre] nós malvolense
 [4a, de bé] poca axisistence

Primo, de Déu desconaxen-se e ancara en lo món. Malaxie primo: «*Filius non honorat patrem et servus non timet dominum Si ego sum pater, ubi e[s]t honor meus. Si dominus, ubi est timor meus?*¹⁸» *Debemus enim Deum diligere tanquam patrem et dominum timere et honorare, set aliqua donec quoniam vituperamus Deum iurando etcetera, unde [tri]bus conqueritur dominus. Per Isayiam: «Filius enutrivi, et exaltavi. Ipsi autem¹⁹ spreverunt me. Vae genti peccatrici populo gravi, dereliquerunt Dominum sui [sanctus] Israell blasfamaverunt²⁰»*. La segona cosa q[u]i-ns tanca la porta [del cel], si és del món falce aparence. Dic me, «ubi sunt amatores mundi²¹», [Hugo] a Sancto Victore. La terca: entre nós malvolense, *quem habunt [...] iniquitas*. La quarta, de bé poca axistence. David: «*Non est [qui faciat] bonum*²²». Dic ara pres q[u]és anomenat, venga en nos fruc[tificar]. Iohanis XV°: «*Ego sum vitis vera et pater meus agricola est*²³»: Jo són vit vartadera e lo meu para és sambrador.

¹¹ Segueix qella ascampà ratllat. | ¹² entre re i micció, misó, ratllat. | ¹³ Il·legible per l'enquadrernació, com la resta de buits fins al final del sermó. | ¹⁴ Segueix Jesuchrist ratllat. | ¹⁵ Io. 10, 9. | ¹⁶ Segueix paraula ratllat. | ¹⁷ Ez. 44, 1-2. | ¹⁸ Mal. 1, 6. | ¹⁹ Ms. Autens. | ²⁰ Is. 1,4. | ²¹ Mfl, gloria mala sive vana, z (☞); Hugo a Sancto Victore, *De anima*, libro I. | ²² Ps. 13, 1; Ps. 52, 2. | ²³ Io. 15, 1.

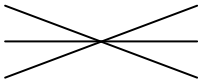
XXVI

Barcelona, Arxiu de la Corona d'Aragó, Manuscrits, SC 62, f.86v.

Dominica secunda post octavas epiphaniae.

«*Leprosus veniens adorabat eum*¹». Matheus 8.

Ratio vult et dictat quod non minus debunt homines esse solliciti de salute sua inquirenda cum utantur ratione quam animalia bruta. Sed ipsa bruta, tempore infirmitatis, inquirunt et sollicitantur de salute sua. Dicit enim philosophos quod «ursi in yme abscondunt se in cavernis terre ex quo oculi eorum ebentur et capud eorum gravatur et dolent». Et postea, «in vere exeunt, et tunc maxime expetunt favos apum ut os vulneratum puncturis apum sanguinando releuet gravedinem et dolorem. Formicas etiam comedit quando febrecistat ut curetur²». De cane dicit Avincena quod «herbas occulte colligit, quibus comedendo, postea vomendo, se purgat³». De cervis dicit Ysodorus quod «sunt inimici serpentum. Cum se gravatos senserint in infirmitate, spiritu narium eos de cavernis extruunt, et, separata⁴ pernicie venenum eorum, pabulo reparantur. Diptanum⁵ etiam herbam de timis ipsi primitus prodi[d]erunt. Nam pasti ipsa herba excuciant, sagittas quibus a venatoribus vulnerantur⁶». Elephas etiam «quando egrotat, quasdam herbas sibi salubres congregat. Ante quam eas comedat, supino capite, eas ad celum levat, quasi eas Deo offerat, cuius auxilium postulat modo quo potest⁷». Et sicut a Deo herbam benedictam, manducat, et sanitatem recuperat. De hirundine⁸ etiam, «quando videt pullos cecos, colligit herbam, cuius tactu et virtute recuperant visum⁹». Dicit enim Aristoteles quod «es quodam animal quod aperit os, et intrantes aviculem mundificant dentes cibantes se eorum sordibus¹⁰». Cum igitur ut patet ex predictis animalia bruta tempore necessitatis et infirmitatis, sibi salutem procurant. Ergo, magis homines, ratione utentes, debent sibi salutem, tempore infirmitatis, procurare. Et non tamen corporalem, sed multo diligentius spiritualem, quia maius periculum est de infirmitate animae quam corporis. Et ideo cum maiori sollicitudine est quaerenda. Sed multi faciunt contrarium. Nam pro sanitate corporis ferrum pasciuntur et ignem, medicos quaerunt et consulunt, amarisiam poculam sumunt, dietas longas servant et custodiunt. Et hoc bene faciunt. Sed de infirmitate animae misere nunquam curant. Et si forte veniant ad confessionem et confiteantur, quasi nullam penitentiam sustinere volunt, nec iniurias restituunt, nisi forte quando sentiunt se corporaliter morituros. Tunc ordinant in testamento quod heres satisfaciat et solvat iniurias. Et postea heres modicum curat et sicut ipsi miseri cruciantur in purgatorio vel inferno. Nam autem fecit sicut iste leprosus de quo fit mentio in evangelio. Sed sentiens se infirmum et distractum, venit ad Ihesum adorans eum et dicens: «Domine, si vis potes me mundare». Hic ystoriā evangelii. Dicit ergo leprosus: «Domine, tu habes potestatem me mudandi. Rogo per tuam magnam misericordiam ut facias me hanc gratiam, quia nullus potest hoc facere nisi /^{87r} tu, qui solo verbo restauras». Omnia tanguntur tria:

<i>Primo. Leprosi infirmitas</i>		<i>leprosus</i>
<i>Secundo. Ipsius anxietas</i>		<i>veniens</i>
<i>Tertio. Eiusdem humilitas</i>		<i>adorabat eum</i>

Circa primum. Sciendum quod per lepram istius hominis intelligit peccatum propter quatuor. Primo quia est morbus contagiosus. Et hoc duplice. Primo ex coabitacione et confabulacione cum leprosis. Hoc dicit in quodam Liliū medicine¹¹ nuncupatur. Secundo, quando puer lactat

¹ Mt. 8, 2. | ² Proprietatibus, art. ursus. f. 246r. Cf. Plini, 174; | ³ Cf. Proprietatibus, art. canis, f. 226v; Aristotil, *Història dels animals*, IX, VI, vol III, p. 82.; Plini, lib. XXVIII. | ⁴ Ms. superata. | ⁵ *Origanum diptanum*, segons Aristotil, *Història dels animals*, IX, VI, vol III, p. 82, però referit a la cabra salvatge. Diu Aristotil que el cérvol menja sèseli (*Seseli tortuosum*). Ibid., p. 79. | ⁶ Proprietatibus, art. cervus, f. 228r.; Isidorus Hispalensis, *Etymologiae*, XII, 1, 18. | ⁷ Proprietatibus, art. elephas, f. 231v. | ⁸ Ms. arundine. | ⁹ Cita no localitzada | ¹⁰ Cita no localitzada | ¹¹ *Liliū medicinae*, f. 29v. (E); Proprietatibus, f. 82r.

lacte mulieris le[pro]se. Istis duobus modis peccatum est contagiosum, scilicet, cum cohabitatione peccatorum. 1^a ad Corintiorum: «Corrumpunt¹² bonos mores colloquia prava¹³», unde Psalmos: «Cum perverso perverteris¹⁴». Et lactacione dulcium verborum hominum et mulierum ad peccatum inducencium. Et sic loquatur mulier meretrix. Inveni Proverbium 7°: «Veni inebriemur uberibus¹⁵» et cetera. Et non consulunt sapiens, Proverbium 1: «Fili mi, cum te lactaverunt peccatores ne adquiescas eis¹⁶», quia est morbus periculosus habens et extendens se equaliter vel aliquid ad totum corpus. Unde inter alias infirmitates quod corpus destruant sunt tres principales, id est, eticha, ytropisiis et lepra, ut dicitur in Lilio medicine antea dicto¹⁷.

Loquens vero de lepra. Dicit quod «incipit ab interioribus et postea manifesta exterius in facie et duas extremitatibus et iterato revertitur ad interiora et tunc est mors¹⁸». Quia membra nobiliora puta cor tantam ruinam non posunt sustinere, sic peccatum primo generatur in corde, postea exit in opus. Et cum consumatum fuerit, revertitur ad interiora, id est, ad animam. Tanquam ad nobiliora membra generat mortem. Ideo primo peccatum cum consumatum fuerit generat mortem pariter corporis et anime.

Tertio. Quia est morbus gravis et fetidus. Hoc dicit in dicto libro, quod «leprosus quod non solum est fetens in ore, etiam in toto corpore¹⁹», unde, inter alia, propter quod leprosi separantur, est quia fetent. Sic peccatum generat fetorem in anima, tam quod separat a consorcio fidelium quam ad meritum et a consorcio angelorum et omnium sanctorum quod sunt in paradisia, quam ad meritum et premium. Exemplum de illo heremita qui ibat cum angelo. Et angelus videns cadaver mortuum et fetidum non clausit sibi nares propter fetorem. Sed postea videns pulcherimum invenere, sed peccatis plenum, clausit sibi nares. Et cum de hoc multum admiraretur heremita, angelus dixit ei: “Non mireris, quia plus fetet coram Deo ille inveniens peccatis plenus quam aliquod cadaver, quacumque fetitum coram hominibus. Ego enim sum angelus missus ad te ut ostendere tibi quam fetent peccatores coram Deo et angelis eius²⁰”.

Quarto. Quia est incurabilis morbus, non enim potest curari nisi virtute divina, ut dicit in libro De Proprietatibus rerum, sic «peccatum nunquam potest curari ab aliquo nisi solum a Deo²¹». Matheum nono: «Non potest dimittere peccata nisi solus Deus²²». Est autem sciendum quod sicut sunt multe species lepre, sicut sunt multe species peccatorum.

Prima spes lepre dicit «leonina a leone quod est animal calidissimum et fortissimum. Hec autem speciem creatur ab humore colerico ferventissimo et supra modum molinoso. Et ideo more²³ leones corodit et destruit omnia membra²⁴». Ista species lepre significat in homine peccatum superbie. Nam leo est animal superbissimum. Hac lepra fuit percussus primus angelus, Ysaia 14: «ascendam super altitudinem nubium similis ero altissimo²⁵». Tamen separatus fuit a te. Et sequitur verumtamen ad inferno detraheris in profundum lacu. Sic superbia separantur in domo inferni. Figuram huius habemus 2° parabola d’Ozia, de quo dicit quod «Elevatum est cor eius in interitum suum²⁶». Et sequitur: «Adolevit incensum²⁷» et cetera. Et quia hoc fecit leprosus effectus est. Sequitur, item «Fuit autem rex Ozias leprosus usque a diem mortis sue, et habitavit in domum separata plenus leprosus ab quam eiectus fuerat de domo Deo²⁸». Sic continget et superbis. Plicarina vel serpentina. Et dicit tirina a quodam [...].

Secundam species lepre dicti vocato. Hec autem species creatur a corrupto fleu murito. Ista species lepre significat in homine peccatum avaricie. Nam ille species frigidus est, et terram comedit et vilia. Unde Ecclesiastes 6°: «Vir cui dedit Deus divitias et substantiam et honorem». Sequitur unum «nec tribuit ei potestatem Deus ut comedat ex eo. Sed homo extraneus vorabit id²⁹». Exemplum de lupo et de balista²⁹. Nam “quidam balistarius volens interficere unum

¹² Segueix ratllat il·legible. | ¹³ Cor. 15, 33. | ¹⁴ 2Sam. 22, 27. | ¹⁵ Prov. 7, 18. | ¹⁶ Prov. 1, 10. | ¹⁷ Liliū medicinae, f. 29v. (☞) | ¹⁸ Liliū medicinae, f. 30v. (☞) | ¹⁹ Cita no localitzada. | ²⁰ Tubach #2559; Thema (☞) | ²¹ Proprietatibus, 82v. | ²² Mc. 2, 7; Lc. 5, 21. | ²³ Proprietatibus, f. 81v. | ²⁴ Is. 14, 14. | ²⁵ 2Par. 26, 6. | ²⁶ 2Par. 28, 3. | ²⁷ 2Par. 26, 21. | ²⁸ Eccl. 6, 2. | ²⁹ Al marge, exemplum.

porcum silvestrem. Postquam quarta, cum una sagita ipsum percussisset. Et item volens percutire eum, tendens balista preventus est et interfectus a porco. Et sic ambo coruerunt. Lupus autem veniens, invenit eos mortuos et motus avaricia repit rodere cordam baliste tensae et percussus a sagita, mortuus est lupus³⁰». Sic avarus dicitur ut scis. Hac lepra avaricie sunt percussus primus homo et prima mulier, Genesis 2º: «Eritis sicut Dominus scientes bonum et malum³¹». Ecce avaricia. Et ideo statim fuit separatus et eiectus de paradiso terrestri. Figuram habemus 5º Reges 4 de Naaman, quod «dives erat set leprosus³²» set specialiter de Giezi qui accepit pecuniam Naamam ut emeret sibi vineas et etcetera. Et dicit igitur «lepra Naamam adhaerebit tibi et semini tuo in sempiternum et egressus est ab eo quasi nix³³». Signa huius lepre est «gracilitas et contraccio pulparum³⁴ et aurium consumcio musculorum³⁵ et potissime illius qui est inter pollicem et indicem et insensibilitas³⁶ extremitatum³⁷». Sic avari graciles et contracti et insensibiles erga pauperes. Animalia sic vocato.

Tertia species lepre dicitur vulpina. Et dicitur vulpina a quodam animali sic vocato³⁸: vulpis. Hec autem species causatur ex sanguine corrupto. Ista species lepre significat in homine peccatum luxurie. Nam vulpis animal est fetidum et immundum et habitat loca subterranea et ea frequentat, sicut peccatum luxurie fetidum et immundum facit operantem id. Ideo dicitur «conputruerunt iumenta in stercore /^{88r} suo³⁹». Item luxuriosus frequentat loca subterranea. Iob 24º: «Oculus adulteri observat caliginem⁴⁰». Hac lepra fuerunt percussi et percuciantur multi cotidie ex multa sunt tam in veteri testamento quam novo. In veteri lege notum de Sichem et Ana ut habet Genesis; de rubere et concubina patris sui. Genesis, de Amon et Thamar, sorore sua, ut habet [...] In nova lege de Magadalena. Luce 4º; De muliere adultera, Iohanes 8º. Significatum istius lepre est universalis fetor in corde, sicut luxuriosi universaliter fetent.

Quarta species⁴¹ lepre est elephantina. Et dicitur elephantina a quodam animali sicut vocato. Hec autem species causatur ex malencolia. Hec species significat in homine peccatum invidie. Nam «elephas est animal magnum et forte et vivit longo tempore, bene CCC^m annis, et inferet aliis animalibus magnum nocumentum⁴²». Sed ista species lepre «durior et durabilior et difficilior ad curandum⁴³», ad a simili peccatum invidie est valde forte et nocivum multum, et durat multum, sicut patet de demonibus et de dapnatis, qui semper invidunt saluti nostre. Nam invidia intravit mors in orbem terrarum. Nocumentum prestat non solum alteri set nostri universus. «Invidus invidia conburitur intus et extra⁴⁴». Exemplum de illo rege qui [...] «invidio et avaro quidquid peteret. Unus eorum duplicaret alteri. Et cum [nullus] eorum audiret aliud petere, indivus propter invidiam, avarus propter avariciam. Finaliter indivus petivit a rege ut erueret sibi I^m oculum. Ad hoc ut erueret ambos oculos avaro, et sicut factum est. Vere sicut faciunt omnis invidus⁴⁵». Non enim tim[ent] a mitere famam suam ut ille cui invidet perdat et cetera.

Figuram huius habemus de Simone leproso qui invadebat Marie Magdalene, Luce 4: «Tales igitur eicientur a paradiso et clauduntur cum dyabolo in inferno⁴⁶». Ysaie 24º: «Congregabuntur impiis, invidi in congregacione unius facis et claudunt in carcere⁴⁷». Signum huius lepre est punctura et mordicacio in facie et paupebris frequenter et velociter irascitur. Sicut invidi. Circa hoc notandum quod lepra omnes partes corporis oberat et etiam omnes sensus eiusdem. Nam visum reddet caliginosus sicut peccatum, Mateum 5º: «Quicumque viderit mulierem ad concupiscendum eam iam meatus est⁴⁸» Auditum reddet obscurum sicut lepra. 2 ad Thimotheum 4º: «A veritate quidem auditum avertent⁴⁹» odoratum obscurum sicut lepra potest. Ysaia: «Erit pro suavi odore fetor⁵⁰», palatium inordinatum sicut peccatum ad agendum verba inordinata. Psalmos: «Sepulcrum pacens est gutur eorum tactum debilem⁵¹», sicut peccatum facit manum debilem ad bene operandum. Curacio leprosi quoniam est in tali

³⁰ Cf. Kalila e Dimna, fabula 81 | ³¹ Gen. 3, 5. | ³² 2Sam. 5, 1. | ³³ 2Sam. 5, 27. | ³⁴ Ms. palpebrarum. | ³⁵ Ms. vermiculorum. | ³⁶ Ms. in sensualitas. | ³⁷ Liliu medicinae, f. 30r-31v. (☞) | ³⁸ Animalia sic vocato, a la línea superior. | ³⁹ Iob 1, 17. | ⁴⁰ Iob 24, 15. | ⁴¹ Quarta species, a la línea següent. | ⁴² Cf. Proprietatibus, f. 81v. | ⁴³ Proprietatibus, f. 81v. | ⁴⁴ Horatius, Epistolae. 1, 2, 57-60. | ⁴⁵ Tubach #560. | ⁴⁶ Cita no localitzada. | ⁴⁷ Is. 24, 22. | ⁴⁸ Mt. 5, 28. | ⁴⁹ 2Tim. 4, 4. | ⁵⁰ Is. 3, 24. | ⁵¹ Ps. 87, 6.

disposicione ad hoc potest curari. Et hoc V modis. Primo per balneum pernorum in sanguine cali^{88v} do. Sicut lepra peccati curatur per veram contriccionem et lacrimarum efusionem, quod sunt sicut sanguis calidus quando exeunt bene de corde; sicut lacrimae Marie Magdalene. 2° per electuaria et xurupos qui ore sumuntur. Sicut peccatum curatur per veram confessionem. Tertio per flebotomina sive sanguinis efusionem minucionem. Sicut peccatum curatur per completam satisfactionem, id est, quando bonus sanguis retinet et malus expellitur, sicut male ad restituantur et bona retineantur.

Quarto. Per magnam et artam dietam, et maxime per abstinentiam carnis, comestionis⁵², ut dicitur in predicto lilio⁵³. Sicut lepra peccati curatur per artam penitentiam, maxime abstinendo a carnibus, hoc est, a carnalibus peccatis.

V^o Per comestionem serpentum. Sicut lepra peccati curatur per comestionem serpentis⁵⁴, idest Christi, qui fuit figuratus per serpentem ut habet Exo[do et] Levitico.

Nam, recepto corde, Christi curat et purgat, a peccatis mortalibus oblivit et ab omnibus venialibus, dum modo alia peccata, de quibus fuerit primo contritus et confessus et sic sanatur. Hic per gratiam et in futuro per gloriam eum. Ego fratre Nohe scripsi.

---

⁵² maxime per abstinentiam carnis co, a la línia superior. | ⁵³ *Lilium medicinae*, f. 32v. (📄) | ⁵⁴ *Lilium medicinae*, f. 32r. (📄)

XXVII

Barcelona, ACA, SC 62, 132v.

*Appropians alligavit ut dixi*¹. Lo present evangeli entre les altres coses posa una paràbola: que Jhesucrist dix que un [hom] devallant de Jherusalem en Jericó [caigué] en mans de ladins, e aquests ladins anaren-lo despullar et nafrar e puys fugiren. He davallaven molta gent, e nagú no-n avia bon cor de aquest hom, tro que vench un samarità. E ve[e]nt-lo, pres-lui compasió gran, e acostàs ha él, e va-li ligar les nafres e va-li posar oli e vi. E asò és lo thema proposat: *Appropians et cetera*. So és, acostança, liguà-li les nafres posant-li vi e oli, lo qual thema serà divisit an dues parts.

La primera serà evangelical. La segona serà istorial. La primera part serà segons la primera part qui diu: «*Appropians alligavit vulnera eius*». La segona part serà segons la segona part del thema: «*Infundens olium et vinum*», so és, posant oli e vi. Entrant donchs en lo primer punt, per lo samarità² qui devalava de Jherusalem en Jericó és entès lo fil de Déu, lo qual és devalat de³ Jherusalem, so és, de la dreita part de Déu lo Pare, so és, en lo món present. Car Jericó vol dir defalimant, e un ha més defalimant que en aquest món per la de misèries e vicis, segons que diu el matex *Johanis XVI*^o: «*Exui a patrem et veni in mundum*⁴», so és, són axits del Pare e són⁵ vengut[s] en lo món. Podem dir nosaltres que-s devallat en Jericó en cont en tant s'és humiliat, que ha presa nostra mortalitat e passabilitat. E d'acò parla Ysayes, *43° capitulo*, parlant del Macies: «*Virum dolorum et scientem infirmitatem naturalem*⁶», so és, a saber: hom de dolós e sabent la malaltia nostra és donchs devallat de Jherusalem en Jericó. He a trobat un hom qui es trobava entre ladres, so és, huna ànima qui era en la potestat diaboliqua posada. Los quals diables són dits ladres, tostemp robant tot quans béns poden. E aquests ladres avien-lo despulat e nafrat, car los diables no-s avien lavada la vestadura de ignocència, e avien-nos nafrats de greus nafres, so és de greus pecats e vicis, los quals pecats són acomparats a nafres e coltelades segons diu David *Psalmos XXXVII*^o: «*Putruerunt et corrupte sunt cicatrices me*⁷», so és: corrupudes són e podrides les mies nafres, so és pecats e vicis. Ve[e]nt donchs aquest semarità axí aparalat, so és huna ànima, acostà's ha él avent-na misericòrdia, car per misericòrdia de nosaltres⁸ devalà del cel en terra, e asò diu David, *Psalmos XI*: «*Miseriam inopum et gemitum pauperum nunch exurgant, dicit Dominus*⁹», so és: que Nostre Senyor diu: “per la misèria dels pobres e per lo plor dels freyturosos, jo-m levaré ara”. Acostant-sa donchs aquest samarità, liguà-li les nafres. Dien los doctós que aquest ligar de nafres vol dir remetra los pecats aquels qui han contricció de coratge, e asò diu David, *Psalmos CLVI*: «*Qui sanat contrictos corde et alligat contriccione eorum*¹⁰», so és: ^{133r}. Qui gorex los contrits de coratge e ligua les lus contriccions? Venint donchs lo Fil de Déu del cel en terra, axí com a samarità, deliurant los penidens de pecats, dretament és dit liguar les nafres. E qu'él sia samarità, apar *Iohanes VIII° capitulo*, car con li diguessen los jueus «*Nonne benedicimus nos quia semaritanus es et demonium abes*¹¹», so és: non diem nosaltres que samarità és, e est endemoniat. Respòs Jhesuchrist: “Yo no son endemoniat”. E notan los doctós qu'él no dix que no fos samarità, quasi volent-ho atorgar, qu'él fos samarità. E dretament és samarità, car samarità vol dir gordià, e com Jhesuchrist sia gordià, *Psalmos XXXVI*: «*Nisi dominus*» et cetera, so és, si Nostre Senyor ne gorda la ciutat, debades sa trabalen aquells qui l'adifiquen, donchs apar qu'él és samarità. E axí apar la primera part del sermó.

Resta intrar la segona part, que és istorial de monsenyer sent Lop, segons la segona part del thema, qui diu *Infundens vinum et oleum*. E aquestes paraules sien enteses de monsenyer sent Lop, qui volen dir que Déus és stat donant a sent Lop vi e oli¹². Per vi és entesa la Sancta Scriptura, per la sanch de Jhesuchrist, *Psalmos CXXX*, David: «*Et vinum letificat cor hominis*¹³», so és: lo vi alegra lo cor a l'om. E què pot més alegrar lo cor a l'om com la digna precepció del cor Déu dintra lo qual és rebuda la sanch? Per oli és entesa la gràcia divinal del

¹ Lc. 10, 34. | ² *Segueix* és entès ratllat. | ³ de *interlineat*. | ⁴ Io. 16, 24. | ⁵ *Segueix, ratllat*, intrats en. | ⁶ Is. 53, 3. | ⁷ Ps. 37, 6. | ⁸ nosaltres *afegit sobre la línia*. | ⁹ Ps. 11, 6 | ¹⁰ Ps. 146, 3. | ¹¹ Io. 8, 48. | ¹² *Legenda*, Graesse, cap. CXXVIII (123). | ¹³ Ps. 103, 15.

Sant Sperit, segons toca David Psalms XXXVIII: «*Honxit te Deus tuus leticie*¹⁴», so és, hac untat Déus, lo Déus teu, de oli de alegransa. E dien ací los sants doctós que per aquest oli és-i entesa la gràcia de Déu. Per forment en la Sagrada Scriptura és entès lo cos preciós de Jhesucrist, car él mateix sa acompara a gra de forment, Iohannis XII: «*Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit multum fructum afert*¹⁵», so és: si lo gra de forment cayent en la terra, no mor, roman tot sol, no fa fruyt negú. Si mor, porta fruyt molt dretament. Fon tal Jhesucrist, car¹⁶ si él devalant en terra no fos mort, tot sol fora romàs, no aguera negun remut. Mes, pus qu'és stat mort, *multum fructum aferet*, e Mathei XXVII: «*Qui per multis efunditur in remisionem peccatorum*¹⁷». E per tant, parlant lo gloriós sent Lop, podem dir d'él la paraula qui és sota Psalms III°: «*a fructum frumenti vini et oli sui multiplicati sunt*¹⁸», so és: del fruit del forment e del vi e del oli seu, so és monsènyer sent Lop, són multiplicats los seus devots per los seus grans miracles e [...]»¹⁹

---

¹⁴ Ps. 44, 8. | ¹⁵ Io. 12, 24. | ¹⁶ Ratllat que. | ¹⁷ Mt. 26, 28. | ¹⁸ Ps. 4, 8. | ¹⁹ El sermó queda truncat en aquest punt.

XXVIII

Barcelona, ACA, Manuscripts, SC 62, f. 137r.

[*Postquam impleti sunt dies octo vocatus es nomen eius Ihesus. Lc. 2, 22*]

(...)

Que devie ésser de linatge reyal.

Devie-s encarnar en ventre virginal.

Devie-s ajustar ab la divinitat.

Devie-s mostrar humilment e no afectat.

Devien-lo adorar los tres reys d'orient.

Devie ésser apellat Natzaret per la gent

Devie enviar un correu de gran virtut.

Litg¹ e iudici et justícia devie molt carament guardar

Circumcisió devant tot lo poble en lo temple devie reebre per lo seu manament servir *et cetera*

De primo. Ysaya: «Egredietur virga de radice Iesse et flos de radice eius ascendet et requiescet Spiritus Domini²». De 2º: «Ecce virgo concipiet et pariet filium³» et cetera. De 3º: «parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis⁴» et cetera. De 4º, Ysaya: «Non clamabit nec accipiet persona⁵»; «Sicut ovis ad occisionis ductus est et non aperuit os suum⁶». Ysaya: «Natzareus vocabitur «de radice eius ascendit⁷». Postquam te formarem, Malachie 3º capitulo: «Ecce mittam angelum meum⁸», quia scriptum est de Christo, David: «In manibus portabunt te⁹». Jeremie XXIII: «Ecce dies veniunt dicit Dominus¹⁰».

Cor la circumcisió se feia contra peccat original. E en lo fiyll de Déu negun peccat ni actual ne venial ni mortal en ell no avie. *1ª Petri, 2º capitulo: «Qui peccatum non fecit nec inventus est dolus in ore eius¹¹».* Donchs, si en lo fiyll de Déu pecat no avie en ell, quina necessitat ere que rebés circumcisió? Donchs rahons hic asigna Sent Agostí¹². La primera, que no fos reprès per los juheus que en ell no servàs lo manament per Déu donat Abraham, que no-l trencàs¹³. La 2ª rahó és aquesta, que si no prenne circumcisió aurien ocasió los iuheus que no participés ab ells. E serie contra la litg d'allà.

Dich en après que ésser ver Déu al demoni fos amegat, cor sabie lo demoni la profecia de Daniel IXº: «*Oravit ad Dominum in quo messias erat venturus videas¹⁴*». Donchs sabent lo demoni que en aquest dies passats qu'ell fiyll de Déu serà encarnat, e que ere nat. E tots ests dies eren /^{137v} passats. E ell tant no serà entramès de la encarnació del fiyll de Déu, que pogués¹⁵ aver clare certeritat qui serie aquella infanta que parís sens par[t]ja d'om, he ésser verge ans del part, e en lo part, e après lo part. E veié la Verge Maria, infanta de gran devoció e de oració e de perfecció e de gran diunii e de gran humilitat, e paraula desonesta jamés de la sua boca no ere exida. E tots temps, com parlava ab gran humilitat, los uylls enclins en ves la terra. Avie espòs Josep, segons le consuetud dells juheus, hi en lo XIII any concebré, e en lo XV infantar. E aquest, axí com a pecador rebré circumcisió està torbat.

Hon vosaltres podets fer qüestió: Perquè estech sposa la Verge Maria ab Josep? Tres rahons hi asigne Origines sobre aquest evangeli *Cum esset desponsata mater Ihesum*. E la prima rahó és aquesta: que-l misteri al diable fos amagat. La 2ª que per Josep fos menada al loch hon ere voluntat de Déu que anàs. La 3ª per tal que fos nodrit l'infant, e que-l amenàs en Agipte, per tal que-l rey Herodes no-l matàs. La 4ª rahó, que pus que ere ordonat que nostre senyor Déu, que aquesta avie concebre per obra del Sperit Sant. E si no agués espòs, fore juý davant les gens. Per aquestes rahons plegué a Déu que Josep fos espòs de la Verge Marie. E contra peccat original

¹ precedeix, devie ratllat. | ² Is. 11, 2-3. | ³ Is. 7, 14. | ⁴ Is. 9, 6. | ⁵ Is. 42, 2. | ⁶ Is. 53, 7. | ⁷ Is. 11, 1
⁸ Mal. 3, 1. | ⁹ Ps. 90, 12. | ¹⁰ Ier. 23, 7. | ¹¹ 1Pet. 2, 22. | ¹² Al marge, Agustinus. | ¹³ Al marge Abraham que no-l trencàs. | ¹⁴ Cf. Dan. 9, 13. | ¹⁵ Ratllat clare.

dóna Nostre Senyor Déus tres remeys, en tres temps. Primerament en lo temps de natura, lo qual durà ab Adam fins a Moysès. E en aquest temps nostre senyor instituí oblacions contra pecat originall. En lo temps de la litg descripta, que durà de Moyses fins a Jhesuchrist, en aquest fo circumcisió posada contra pecat originall. En lo temps de la litg de gràcia, que durà fins al juý divinall, Jesucrist volch ésser batejat per aygua contra originall pecat, e que fossem mundats. E per ço lo fiyll de Déu tot aquest remey donà en diverses temps, /^{138r} jatsesia que no-u agués mester, màs que complís la ley.

Perquè porie ésser feta qüestió: Lo fiyll de Déu quant donà remey en totes aquestes coses? *Circumcesi [n]unch quod quando abuit octo dies supersit remedium in lege scripture.* Car volch ésser circumcís. E quant ach XXX anys donà remey en la litg que volch ésser batejat. E cant ach XXXIII anys donà remey en la litg de gràcia que volch ésser ofert en la creu a Déu lo Pare, com pres mort e passió lo Divendres Sant. On trop yo en la Sancta Scriptura que nosaltres devem donar circumcisió en VI partides del nostre cors:

Primerament en lo nostre cor

2º, en los uylls

3º, en les nostres oreyles

4º, en lo nas

5º, en le lengua

6º, en les mans e peus

Primerament en los nostre cor, que no port mala veluntat a nostre proïsme, e que li perdó de bon cor e de bona voluntat. E pregar Déu per aquells que Déus los vuylle il·luminar e perdonar lus pecats. Aquest exempli nos done Jhesucrist en la creu. E sent Esteve semblantment: no malayr, no flestomar, mas aver bona paciència e lexar-ho tot a Déu. «*Michi vindictam et ego retribuam dicit Dominus*¹⁶». De 2º hoynt bones paraules e devotes, e la paraula de Déu, no paraula vana ni¹⁷ inmundada, ni paraula difamatòria que vingue dan a son proïsme. Mas paraules d'onor e de glòria de Déu e de salut de la nostra ànima. De 3º, que-ls nostres huylls que veien coses plaens a la ànima, no res que sie dampnós contra la ànima. Axí com jochs, balls, parlant per les places ab vanitat, jutgant e marmurant aquell e aquella. E aquest aytals escampent la sanch de lur proïsme. E alà per fi fan mala fi. Estes coses aytals devem gitar de nosaltres matexs. E devem pensar en lo /^{138v} fill de Déu que VI vegades escampà la sua sanch preciosa per amor de nosaltres:

Primerament per aytal dia com vuy en la sua circumcisió

2º, com se acostà a la sua passió.

3º, com lo bateren en la colona cruellment.

4º, com lo coronaren d'espines per gran escarment.

5º, com lo levaren en la creu sens neguna pietat.

6º, com li donaren la lençada en lo seu preciós costat.

Per aquestes VI vegades per les quals Jesuchrist Salvador Nostre volch la sua sanch escampar per nosaltres peccadós me són demostrades VI hores del dia, en les quals són tenguts de contemplar en la mort e en la passió de Jesucrist, que volch sostenir per nosaltres peccadós.

Primo. Hora de prima. En quina manera estech presentat davant Pilat¹⁸.

Hora de tertia. En quina manera Jesucrist estech posat en la creu pels peccadós.

Hora de sexta. Com cridà a Déu lo Pare: “Déu meu, Déu meu, a què-m deseparats¹⁹”.

Hora de IX^a, com Jesucrist comanà la sua ànima a Déu lo Pare dient: «*In manus tuas Domine, et cetera*²⁰».

Hora vespres. Com lo deposaren de la creu.

Hora de completa. Com lo posaren en lo sepulcre

¹⁶ Rom. 12, 19. | ¹⁷ per confusió amb la paraula següent, escriu in enlloc de ni. | ¹⁸ Segueix pels peccadós ratllat. | ¹⁹ Mc. 15, 34. | ²⁰ Lc. 23, 46.

Dich en après, la 4ª cosa, que per aytal dia com vuy li devie ésser posat lo nom del àngell novelament. E por ço sent Ambrós, parlant del nom de Jesús, si diu aytals paraules: “Lo nom de Jhesús en la boca dels peccadós és mel, en lo orella melodia, en lo cor done alegria”. E per tal, a la nostra informació yo he preses aquestes paraules, per entrament de nostre sermó qui comence /^{139r}. *Postquam impleti sunt dies et cetera*. E per tal com les mies paraules fan menció del nom de Jesús, trop yo en la Sancta Scriptura VII qüestions.

La primera qüestió és aquesta: Quin és aquest nom de Jhesús?

La 2ª qüestió: que signifie aquest nom de Jhesús?

La 3ª qüestió: quines virtuts ha aquest nom de Jhesús?

La 4ª qüestió: quins dons li han presentats a Jhesús?

La 5ª qüestió: quins senyals ha aquest nom de Jhesús?

La 6ª qüestió: per què en aquest dia és stat circumsís Jhesús?

La 7° qüestió: quines coses n'avem aconseguides per aquest nom de Jhesús?

La primera qüestió és aquesta: quin és aquest nom de Jhesús? Responch per les sues letres matexes del seu nom. Cor la primera letra és I, *quod rectitudo interpretatur*, ço és que és dreta. E en el lo fiyll de Déu ach dret justícia. Axí ho diu lo psalm: «*Iustus est Dominus, et iusticias dilexit*²¹». *Iustus est Dominus et rectum iudicium tuum*²²». La 2ª letra, E, que és uberta a la part drete, he signifie franquesa ho libertat.

E que Jhesucrist sie liberall certes ita. Cor més grans nos fa que nosaltres no merexem. Axí ho diu lo psalm: «*Misericordia Domini plena est terram*²³». La 3ª letra és S. E és enclinada desús. E signifie humilitat. E que Jhesucrist sie stat humil cert és, hoc fins al peu de la creu en la qual pres mort, e passió e per aquesta aconseguim vida eternal. La 4° letra és U, qui és tancada dejús e uberta desús. E signifie pobretat la quall fo en lo fiyll de Déu. *Quia «vulpes foveas habent. Et volucres celi nidus filium autem hominis non habet ubi caput suum reclinet*²⁴». Hoc encara signifie riqueses que en lo fiyll de Déu foren. E que fos rich cert és hoc, cor en ell foren tots los tresós del cell. E si nosaltres los volem saber, ni la sua noblesa e excellència d'aquest infant Ihesús quina és, dich-te que:

A totes gens se fa adorar

A totes gens se fa maraveylar

Qui cament l'ama, en paradís lo fa entrar

Los peccadós en la terra fa tremolar

Alls dimonis en l'infern fa penes passar

Als àngells del cel tot die beneyr e loar

Aquells qui són en glòria sovén en ell contemplar

La 3ª qüestió és: quines virtuts ha aquest nom de Jhesus? Dic-te:

Que-l dimoni fa del cos gitar

Los contrets fa endreçar

Los mesells fa denejar

Los cechs fa il·luminar

Los morts fa resucitar

Los catius de presó deliurar

La 4ª qüestió és aquesta. Quins dons li deu presentar? Dich -e que IIII:

Devem-lo amar com a Senyor

Devem-lo honrar com a creador

Devem-lo tembre com a poderós

No·ns devem desesperar, cor molt és piadós

²¹ Ps. 10, 8. | ²² Ps. 118, 137. | ²³ Ps. 32, 5. | ²⁴ Lc. 9, 58.

La 5ª qüestió és aquesta: quins senyals ha aquest nom de Jhesús?. Dic que 4:

Primerament és visible als dampnats

és pare als desolats

Per ell ab Déu som ajustats

Per ell en glòria som coronats

^{f.140r.} La 6ª qüestió és aquesta: per què és estat més circumcís en lo VIII dia que en lo V^o. Dues rahons s'i poden assignar. Prima és que és manament de Déu segons que diu Moysès, que si hom donava circumcisió al infant ans de VIII dies, la carn és axí tenra que'l infant hirie a peryll. Mas al VIII die la carn és refinade e pot-se dar sens peryll.

La VII qüestió és: quines coses ne aconseguim per aquest nom de Jhesús? Dic que als mals dampnació e als bons salvació, deçà per gràcia e delà per glòria *quam nobis concedat et cetera*.

XXIX

Barcelona, ACA, Manuscrits, Sant Cugat, ms. 62, 140r.

*In festo Omnium Sanctorum*¹

«*Sapientia edificavit sibi domum. Excidit columnas VII*». *Proverbiorum IX capitulo*².

Los maestros e los philòso[f]s volen donar certa doctrina, qual cosa és començament de saviesa e de sciència. Digueren que dubitació e qüestió és començament de saviesa he de sciència. E per tal diu aquell savi del món que per les maraveyles dels hòmens que veyen en les coses naturalls començaven a demanar e de cerquar per què-s feye. E per aquesta matèria los naturalls vengueren en clara conexença de les coses de les quals duptaven. Axí ne podem donar un eximpli aytal: ver és e cert que la luna reheb lum del sol. Enperò a vegades defalex, que no és il·luminada, e açò com se mor, segons comú parlar de les gents. Los naturalls, volén saber açò per què-s feye, cerquaren e trobaren que açò ere cor la terra labores ere entre lo sol [e la luna]. Doncs aquest dupte que ells agueren fo començament per què ells vengueren en^{140v.} aquesta sciència. Generalment donchs açò és veritat: que dubitació és començament de sciència, ço és, de saber ço que no sab.

Aurem propòsit. Vosaltres poriets duptar e fer aytal qüestió³:

Com per tot l'any aiam fetes festes de molts e de diverses sants, com si ve are ne per qual rahó fem festa de tots los sants ensems? Aquest dupte e aquesta qüestió se poden assignar moltes rahons. La primera és aquesta: Los romans com senyors sobre tot lo món feren en Roma un temple a honor de tots les ydoles⁴. *Nota: sicut habes in floribus sanctoris*. E axí el Papa mudà que axí com aquel temple ere edificat a honor del diable e de les ydoles, que fos conegrat a honor de Déu e de tots los sants.

La II^a rahó⁵. Que donem complidament ha aquels sants los quals no-s colen, cor molts sants ha en paradís dels quals no fem festa. E axí és ordenat que vuy ne fassam de tots ensems. La 3ª rahó⁶, per tal que la nostra negligència nos sia perdonada, cor pocs sants són de què nosaltres fem festa. Enperò aquells colen mal e leig. E per tal que aquesta negligència nos sie perdonada, és ordenat que sie feta aquesta festa a honor de los sants. La 4ª rahó⁷ és per tal que pus leugerament acabem ab Déu tot so que demanèrem. Cor bé-m par ver que si per prechs Déu Sant Nostre Senyor nos done ço que li demanam, que mills e pus leugerament nos ho do per prechs de tots los sants.

E per ço és ordenat que sie feta festa a honor de tots los sants.

E per rahó de ço, a honor d'èls, yo he presa aquesta paraula.

Sapientia edificavit et cetera: La saviesa de Déu ha /^{f.141r.} feta una casa, ço és, la glòria de paradís. Et ha-y posades e fermades VII colones, ço és, VII estaments de sants.

En les paraules aquestes podem pendre IIII coses de aquesta casa de la glòria de paradís.

La primera qui la ha feta.

La 2ª com la ha feta.

La 3ª per què la ha feta.

La 4^a de què la ha feta.

Dich primerament que devem pensar qui és aquel qui ha feta la casa de paradís. Açò respon la paraula com diu: “*Sapiam la saviesa de Déu*”. Per veritat que gran saviesa ha ensenyada nostre senyor Déus fen la casa de paradís. Cor, segons que diu sent Pau⁸: «*Occulus non vidit*⁹» et *cetera*. Diu que-ls huylls dels hòmens no poden guardar, ne oreyles d'òmens no poden escoltar,

¹ El títol és enmarcat amb un dibuix poc elaborat d'un peix. | ² Prov. 9,1. | ³ *Al marge*, qüestió.

⁴ “Antigament los romans mesquins, cecs ydòlatres, quant volent fer gràcies als Déus falsos que adoraven, lus edificaven temples e ydoles, e en lo gran panteon temple de Roma tenien ydola special a tots quants déus avien en lo món”. Eiximenis, *Dotzè del crestià*, ACA, Manuscrits, SC 10, f. 14v. | ⁵ *Al marge*, 2ª rahó. | ⁶ *Al marge* 3ª rahó. | ⁷ *Al marge* 4ª rahó. | ⁸ *Al marge* Paulus. | ⁹ 1Cor. 2, 9.

ni cor d'om no pot entrar, tanta és bonesa d'aquela glòria. E per tal diu sent Gregori¹⁰ que no és lengua d'om que pusque¹¹ entendre aquela benauyança d'aquela glòria. E per tal diu sent Pau *ad Romanus XI*^o: «*Altitudo diviciorum sapiens et sciens Dei*¹²»: D'altea e noblesa de les riqueses, de la saviesa e de la sciència de Nostre Senyor Déu qui la porie dir ni pensar? Quax que digue no nengú. E per tal diu David in *Psalms*: «*Magnus Dominus et laudabilis nimis et sapiens*¹³ *eius non est finis*¹⁴»: ffort és gran Nostre Senyor, e digne de gran laor, cor la sua saviesa no ha fi.

Dich enaprés, que podem pensar Nostre Senyor com l'a feta aquela casa de la glòria. E açó mostre la paraula com diu *hedificavit*: Hedificada feta l'a. E com l'a feta? la persona /^{141v} del Pare ab lo¹⁵ seu poder l'a en alt posade.

La persona del Pare ab lo seu poder l'a en alt posade.

La persona del Fiyll ab la sua saviesa la ha belament condonada.

La persona del Sant Sperit ab la sua bonesa la ha conservada.

E per tal, d'aquesta edificació parla David in *Psalms*: «*Iherusalem quae edificatur ut civitas cuius participatio eius in idipsum*¹⁶». Diu que Jherusalem, ço és, la glòria de paradís, és feta he edificada axí com a ciutat. E aquells qui aquí participen tot en una voluntat, ço és, en la volentat de Déu, en açò com l'anomenen Jherusalem done a entendre que és en alt posada. E per tal diu sent Pau¹⁷ *ad Galathas 4*^o: «*Illa quae sursum est Iherusalem libera est*¹⁸». Aquella ciutat de Jherusalem que és pus alt en lo sell franca és. E contrició de tot vici e de tot pecat. E per tal tan solament hi pujen aquells qui són contrits e franchs de peccats. Cor aquells qui són carregats de peccats no y poden puyar. Cor fort és alt. Mas en ço que diu que és edificade axí com a ciutat, mostre que és ben ordenada, cor ciutat aytant vol dir com unida de gens en una voluntat de ciutadans. Cor si los ciutadans no són concordans, nuyll temps la ciutat no serà bé ordenada. Mas en ço que diu que tots temps participen an Déu, és entesa la conversació d'aquella ciutat. Dich enaprés que podem pensar per què l'a feta Nostre Senyor aquella glòria?. Certes entre les altres rahons, per tal que Déus aquí sie contínuament loat e honrat. E açò mostre com diu: «*Os sibi fecit domum*¹⁹». Que a obs de si matex la ha feta aquella casa. Ço és, que y sie loat. E per tal diu David in *Psalms*: «*Beati qui habitant in domo tua adhuc in secula seculorum laudabunt te*²⁰». O Senyor Déus, beneuyrats són tots aquells qui estan ni abiten en la tua casa de la glòria, cor aquels te loaran. Dich despuys la IIII^a cosa: de què la ha feta aquella casa Nostre Senyor Déu? Certes que-t dich que no la ha feta /^{142r} d'aur ni d'argent, ni de pedres precioses, mas a la feta dels sants àngells e de santes persones. E açò mostre com diu: «*Et excidit columnas septem*». Colones són los sants dels quals parla Nostre Senyor per David in *Psalms*: «*Confirmavi columpnas eius*²¹» Yo, diu Nostre Senyor, he posades en loch fort e ferm les colones de la glòria de paradís. Diu donchs la paraula: «*Sapientia hedificant sibi domum et excidit in ea columpnas VII*^m». Devets vosaltres saber que per aquestes VII colones són entesos VII estaments de sants que són en la glòria de paradís:

Primerament

Per la primera los àngells

Per la 2ª los patriarques

Per la 3ª los profetes

Per la 4ª los apòstolls

Per la 5ª los màrtirs

Per la 6ª los confessós

Per la 7ª les verges

Dich primerament que en totes aquestes colones Jhesuchrist és la basa. E la Verge Maria és lo capitel. Ara diguam un poch de cascun. Dich primerament donchs que en la casa de la glòria de

¹⁰ *Al marge* Gregorius. | ¹¹ *Segueix* que pus *ratllat*. | ¹² Rom. 11,33. | ¹³ *Vulg.* Magnitudinis. | ¹⁴ Ps. 144, 3. | ¹⁵ lo *sobre la línia*. | ¹⁶ Ps. 121, 3. | ¹⁷ *Al marge* Sant Pau. | ¹⁸ Gal. 4, 26. | ¹⁹ Cita no localitzada. | ²⁰ Ps. 84, 5. | ²¹ Ps. 74, 4.

paradís ha una colona. E aquesta és l'estament dels àngels. Aquesta colona és d'or. De la qual parla lo savi, Ecclesiastici XXVIº: «*Columpne auree*²²». Diu que són colones d'aur. Per aquest aur²³ yo entench pau e concòrdia²⁴, la qual és entre los àngels. Que tot ço que voll la hu, vol l'altre, e ço que no vol la hu, no vol l'altre, en senyal que ells han pau. E per tal la cantaren i la denunciaren lo die de Nadal segons que avem *Luce 2º*: «*Gloria in excelsis Deo et in terra pax hominibus bone voluntatis*²⁵». Glòria sie a Déu en lo sel, en la terra sia pau. Als homes qui estan en rancor ne en gerra ni en bandos ni en divisons, no·l·ls és pau /^{142v} dada. Molt bé ha aquesta pau. Es acomparada e aur. Cor, axí com aur és noble matayll e plasant, axí aquesta virtut de pau entre les altres virtuts és molt nobla, e molt plasant a Jesuchrist Salvador nostre. E per tal, ell volch ésser basa e fonament d'aquesta colona. E aquesta pau en vius la ns donà, *Iohannis XIII capitulo*: «*Pacem meam do vobis*²⁶». La mia pau vos do. Encara la·ns lexà en son testament, *Iohannis XIIIº*: «*Pacem relinquo vobis*»: Pau vos lex. Hoc encara en sons codicill la·ns conformà, cor après de la sua resurrecció dix, *Iohannis XX*: «*Pax vobis*²⁷»: pau sie ab vosaltres. Lo capitell d'aquesta colona és la verge Maria. E per tal, en senyal que ela demanave pau, de VII paraules que ella parlàs, la una fo de pau e de concòrdia. Quant la saludà aquesta Elisabeth, Luch IIº, senyal és de pau com hom saludà a l'altre. *Hic potetis dicere contra illos qui prohibent loquelam*. O Déu, e tots e tantes són, que per una paraula vedaran la paraula un an o II ni volen saludar ni volen que hom los salut. E per tal aquests aytals Deus no·l[s] darà salvació ni salut. Cor aquells qui amen pau, axí com avets hoyt en l'avengeli de vuy, Mathei V, on dits: fiylls de Déu, «*Beati pacifici quoniam filii Domini*²⁸». Dich en après que la 2ª colona de la casa de la glòria de paradís són los estaments dels patriarques. E aquesta colona és de foch, del qual parla la scriptura, Exodi XIIIº: «*Nunquam defuit ignis per noctem*²⁹». Diu que als fiylls de Israel null temps no·ls falti una colona de foch de nits. Aquesta nit és aquest món. Aquests fiylls de Israel són persones pobres. Aquesta colona de foch són los patriarques, qui tant foren scalfats en la amor de Déu que feien moltes obres de pietat e misericòrdia, aytant com foren en aquesta. Cor trobam de molts que feien tres parts de ço del lur. La una donaven a los servidós de Déu, l'altra donaven³⁰

²² Eccli. 26, 23. | ²³ segueix es ratllat. | ²⁴ ratllat con per ser repetició de la contracció. | ²⁵ Lc. 2, 14. | ²⁶ Io. 14, 27. | ²⁷ Io. 20, 21. | ²⁸ Mt. 5, 9. | ²⁹ Ex. 13, 22. | ³⁰ el text queda tallat en aquest punt. Donat que està comentant el segon punt dels set proposats, cal pensar que el sermó era molt més llarg o que no desenvolupava tot allò proposat.

XXX

Barcelona, ACA, Manuscrits, Sant Cugat, ms. 64, f. 45v.

Dominica 9 post Penthecoste
que si la ànima devota *et cetera*.

«*Videns Ihesus civitatem flevit super illam*¹» Lucas 19°. Trop e veg met[...]² suple en la sancta scriptura³ que Jhesuchrist plorà principalment 4e vegades en aquesta [...]⁴ vida:

Primerament, plorà en la sua nativitat, representant la nostra misèria h[umanal].
Segonament, plorà per la mort de Làtzar, declarant la sua amor e dilecció cord[ial].
Tercerament, plorà sobre la sancta vera creu, considerant la sua passió corporal.
Quartament, plorà per la destrucció de Jerusalem, demostrant la sua misericòrdia eternal.

Primo flevit in sua nativitate et cetera. Sapientia 7°: «Primam vocem emisi plorans similem hominibus». *Etiam Sapiens dicit: «'e' vel 'a' proferet quisquis procedit ab Eva».* Si hom e femella «*etiam vagit⁷ infans inter arta ponitus⁸*» *et cetera, et sicut de primo. Secundario, flevit Christus propter mortem Latzari, ut [habetur] Iohanis XI⁹. Videas capitulum. Et sic de 2°. 3°, flevit Christus propter suam passionem corporale, ut habetur ad Hebreos 5°: «Cum clamore valido et lacrimis offerens exauditus est pro sua reverencia¹⁰».* Stant nostra Senyor Jesuchrist en la creu ab gran crit que gi[tà]¹¹, ab grans làgremes que ascampà, fonc ojt per Nostra Senyor Déu lo Pare, e per honor e reverència sua¹². *Hoc de 3°. 4°, flevit Christus propter destructionem civitatem Iherusalem. Ita continetur in evangelio hodierno. Quare ordinem destructio fuit continetur in floribus sanctorum. Ideo videas. Et postea si vis facias finem. Si non, autem addas quod sequitur. Flente igitur pro nobis Domino. Omnes cum ipso flere debemus:*

<i>pro culpa ut agnoscat</i>	per delir la nostra culpa criminal	ut habetur
<i>pro gratia ut optineatur</i>	per obtenir la gràcia divinal	in pos[]
<i>pro patria ut ad eam veniatur</i>	per conquerir la glòria celestial	frates ar [...]

Tots nosaltres devem plorar.

¹ Lc. 19, 41. | ² el final de la línia i-legible per l'enquadernació. | ³ En la sancta scriptura *sobre la línia*. | ⁴ El final de la línia i-legible per l'enquadernació. | ⁵ Sap. 7, 3. | ⁶ Isidorus Hispalensis, *Etimologiae*, art. A. | ⁷ *Al marge: vagitus est fletus et plantus parvi pueri.* | ⁸ Vers de l'himne *Pange, lingua, gloriosi*. | ⁹ Senyal d'avís que envia al peu del full, on es llegeix: "*Dicit Iohanem quod Ihesus diligebat Martam, Latzarum et Mariam. Accidit ut Latzarum moreretur et, eo sepulto, post quartam diem venit Ihesus. Et Marta ach Maria occurerunt ei extra villam et flerens dixerunt: «Domine, si fuisses hic frater noster non esset mortuus»* (Io. 11, 21). *Autem Ihesus, ex amore quod ad e[os] habebat, flevit, ach Latzarum sussitavit*". | ¹⁰ Heb. 5, 7. | ¹¹ El final de la línia, i-legible per l'enquadernació. | ¹² Senyal d'avís que envia al peu del full, on es llegeix: "*Hora nona Dominus Ihesus plorando clamavit ad Patrem et dixit: «Consumatus est»* (Io. 19, 30), *quia pater complevi opus rede[m]pcionis humanae, pro quo mihi miseram in mundi. «In manus tuas co[m]mendo Spiritum meum* (Lc. 23, 46)». *Mortus est, et fuit facta pax inter Deum et hominem et ianua paradisi fuit aperta*".

Il·lustracions

1. Sant Sopar. Pintures de la capella de Santa Caterina de La seu d'Urgell. MEV,
Les pintures podien formar part de la predicació en favor del sacrament de l'eucaristia als càtars, que negaven els sacraments.

2. Sarcòfag de Bernat de Traveserres. Museu Episcopal de Vic.
El dominic està predicant a un grup de càtars

3 i 4. Retaule de Vallbona de les Monges. Detalls.
Imatges de jueus intentant destruir el cos de Crist.

5. Pentecosta.
Joan Melic. Missal de Sant Cugat, s. XV.
Fototeca.cat ©SAU

6. Pentecosta.
Pere Serra, Retaule de l'Esperit Sant.
Detall.
Monestir de Sant Llorenç de Morunys

7. Escena del Judici Final. Detall. Els salvats segueixen un àngel cap al cel.
 Albí, Catedral de Santa Cecília. El text de la didascàlia: “Vidi mortuos magnos et pusillos stantes in conspectu throni et libri aperti sunt et alius liber apertus est [qui est vitae]...”

8. Escena del Judi Final. Detall. Els condemnats s'intenten protegir del càstig diví.
 Albí, Catedral de Santa Cecília: “...et iudicati sunt mortui ex his quae scripta erant in libris secundum opera ipsorum. Apocalipsis vicesimo” (Ap. 20, 12)

9 Mestre dels àngels rebels, La caiguda dels àngels rebels. c. 1340-45. París, Musée du Louvre.

10 Mestre dels àngels rebels, La caiguda dels àngels rebels. c. 1340-45. París, Musée du Louvre. Detall.

S'hi observa la disposició dels àngels en sitials i les cadires que han quedat buides després de la caiguda dels àngels rebels.

11. Fragment d'escena amb joglars ballant a l'interior d'una església.
Pintures de sant Joan de Boí. Barcelona, MNAC.

12. Martiri de sant Llorenç.
Retaule de Sant Llorenç i Sant Pere de Verona,
c. 1462Catí.

13. Missa per un difunt.
Jaume Cirera
Terrassa, Esglésies de Sant Pere.

14. Mare de Déu de la Misericòrdia.
Piero della Francesca. Panell central del Políptic
de la Misericòrdia.
Mitjans segle XV. Sansepolcro, Palazzo Civico.

15. Mare de Deu de la Misericòrdia.
Clau de volta. Catedral de Barcelona. 1379.

16. Mare de Déu de la Misericòrdia.
Atribuït a Pere Joan. Segle XV.
Monestir de Vallbona de les Monges.

17. Mare de Deu de la Misericòrdia.
Bonanat Zaortiga, c. 1340.
Barcelona, MNAC.

18. Representació de l'infern.
Retaule de Sant Joan de les abadesses. Detall. MEV

19. Descens de Jesús als inferns.
Girona, capitell del claustre de la catedral
http://www.pedresdegirona.com/capitells_cat_p8_a.htm

20. Jesús troba Adam, Eva i les ànimes dels difunts a l'infern.
Bartolomé Bermejo. Barcelona, MNAC.

21. Descens de Jesús als llimbs.
Retaule de Mur. MEV..

23. Sant Domènech llençant al foc llibres heterodoxos.
 Chantilly, Musée Condé, ms. 1196, f. 408r.

24. Sant Vicenç predicant.
 Retaule de Sant Vicenç.
 Sant Vicenç de Treserra. Segona meitat
 segle XIII. Museu Diocesà i Comarcal de
 Lleida.

25. Sant Pere predicant.
 Pere Serra, Retaule de l'Esperit Sant.
 Detall. 1394.
 Manresa, Església de Santa Maria.

26. Escena del Judici Final. Detall.
 Taull, església de Santa Maria.
 © MNAC – Museu Nacional d'Art de
 Catalunya. Barcelona.
 Fotògrafs: Calveras/Mérida/Sagristà

27. Sant Pere màrtir predicant.
Retaule de Catí.

28. Retaule de Sant Francesc de Castelló de Farfanya. Detall.
Museu Diocesà i comarcal de Lleida. D'esquerra a dreta, Egidi d'Assís, Santa Clara, Sant Francesc, Sant Lluís de Tolosa i sant Antoni de Pàdua.

Index del cos del treball

Index de predicadors i autors de sermons

- Agustí Ferrandis, 227
Agustí Jordà, OFM, 91, 220
Alberto da Sarteano, 87
Alfons Oller, eremita, 222, 396
Ambrosius de Spiera, 125
Andreu Bertran, bisbe de Barcelona, 219
Andreu Miquel, OP, 233
Anselm de Laó, sant, 237
Antoni Alou, OP, 233
Antoni Bou, canonge, 224
Antoni Calderó, OP, 91
Antoni Canals, OP, 118, 120, 122, 129, 131, 216, 392
Antoni Clar, OP, 233
Antoni de Brescia, 336
Antoni de Girona, OCarm, 203
Antoni de Pàdua, sant, OFM, 58, 85, 154, 170, 212
Antoni Fuster, OP, 214
Antoni Ginebreda, OP, 209
Antoni Murta, OP, 233
Antoni Pi, OP, 233
Antoni Ros, OP, 230
Antonio de Auria, OP, 214
Arnau Corts, 118
Arnau d'Estadella, 209, 233
Arnau Descatllar, OFM, 207
Arnau Despuig, op, 117
Arnau Muntaner, OFM, 207
Arnau Peregrí, OFM, 117, 208, 289
Arnau Ponç, OFM, 205
Arnau Saplana, 204
Baltasar Bussot, 221
Baltasar Sorio, OP, 231
Baptista de Màntua, OSB, 215, 219
Bartomeu Catany, OFM, 123, 227, 284, 322, 403
Bartomeu Genovès, 236
Benet XIII, 149
Berenguer Amorós, OFM, 207
Berenguer de Castellbisbal, 196, 197
Berenguer de Palol, 196
Berenguer de Solsona, OFM, 42, 224
Berenguer Dueca, 232
Berenguer Gisbert, OP, 232
Berenguer Mestre, OTrin, 212
Berenguer Ros, 204
Berenguer Setma, OP, 233
Berenguer Tobías, OCarm, 106, 201
Bernardí de Siena, sant, OFM, 13, 16, 43, 55, 63, 64, 81, 85, 87, 88, 92, 133, 155, 170, 226, 279, 284, 324-326, 336, 380
Bernardino da Feltre, 336
Bernardinus de Bustis, 125
Bernat d'Olerda, lector, 118
Bernat de Claravall, sant, 13, 52, 54, 89, 125, 153, 168, 209, 237, 303, 316, 357, 358, 378, 513
Bernat de Corbera, 106, 197
Bernat de Déu, OFM, 201, 205
Bernat de Puigcercós, 144, 203
Bernat de Travesseres, 105, 197
Bernat Deliciós, 202
Bernat Duran, OP, 202
Bernat Ermengol, OP, 209
Bernat Jaubert, OP, 117, 211
Bernat Llucà, OFM, 232
Bernat Oliver, OSA, 129, 145, 205
Bernat Oller, OCarm, 237
Bernat Perés, OSA, 232
Bernat Piraner, 207
Bernat Puig, OCarm, 204, 284
Bernat Serra, 217
Bernat Tenda, OFM, 232
Bernat Vicens, OP, 233
Berthold de Ratisbona, 58
Bertomeu de Pisa o de San Concordio, OP, 307
Bertomeu Perramon, OP, 209
Blas d'Auvergne, OP, 214
Bonifaci Ferrer, cartoixa, 211, 215, 353
Calixte III, 124
Caterina de Siena, 81, 236, 389
Climent Ferrer, OP, 117, 228, 234
Cristòfor Carrió, OP, 233
Dalmau Moner, OP, 204
Dionis de Múrcia, OSA, 212
Domènec de Catalunya, OP, 228
Domènec de Guzman, 197
Domènec Joan, OP, 233
Domènec Mur, 233
Duran d'Osca, 98
Durand de Baldach, 236
Enric d'Aragó, 221
Esteve Rotllà, lector, 117, 307, 605
Felip Berbegal, 220
Felip de Malla, OP, 40, 52, 186, 218, 301, 342, 403
Felip de Mallorca, 203
Felip Ribot, OCarm, 146, 226
Ferrer Català, OP, 105, 197
Fra Barceló, 284
Fra Bonanat, 116, 236

Fra Pere de Lleida, OP, 197
 Francesc Alòs, OP, 232
 Francesc Bacó, OCarm, 206
 Francesc Batlle, OFM, 205, 396
 Francesc Benet, OP, 232
 Francesc Bisbal, OSA, 211
 Francesc Cendra, 198
 Francesc Colell, 232
 Francesc Coll, OP, 233
 Francesc d'Assís, sant, 55, 270
 Francesc de Blanes, bisbe de Girona i
 Barcelona, 121, 309
 Francesc Eiximenis, OFM, 52, 55, 111,
 119, 120, 121, 129-133, 135, 138,
 158, 175, 179, 182, 183, 186, 210,
 212, 229, 235, 244, 247, 272, 274,
 275, 305, 309, 311, 313, 319, 320,
 324, 331-334, 337, 369, 370, 371,
 378- 380, 382, 383, 386-388, 392
 Francesc Garcia, OP, 202
 Francesc Joan, OFM, 99, 205
 Francesc Miró, OP, 233
 Francesc Nadal, OP, 216
 Francesc Pineda, 221
 Francesc Prats, 123, 229
 Francesc Puig, 232
 Francesc Queralt, 226
 Francesc Rourell, lector, 118
 Francisco Segarra, OFM, 229
 Franciscus Mayronis, 237
 Frare Rafel, OSA, 232
 Gabriel Desclapers, 228
 Gabriel Jacomini, OP, 233
 Gabrielle Barletta, 125, 324, 336
 Galceran Cassanyacs, OP, 232
 Galderic de Soler, 221
 Garcia de Xàtiva, 284
 Gaspar Coscó, OP, 232
 Gaspar Esteve, OP, 117, 231
 Gaspar Fagol, OP, 232
 Géraud du Peschier, 58
 Gil Benet, 232
 Gilabert, 232
 Gilles d'Orleans, 370
 Gombau d'Oluja, 117
 Gombau d'Oluja, OP, 206
 Gonzalo de Cuenca, 236
 Gonzalo Flores, 228
 Gregori el Gran, papa, 130, 157, 160,
 167, 174, 175, 268, 334, 356, 358,
 455
 Guerau de Rada, OP, 233
 Guilabert de Castres, predicador càtar,
 98
 Guillaume d'Auvergne, 155
 Guillelmus Pepin, 125
 Guillem Balaguer, 232
 Guillem Belibast, predicador càtar, 97,
 98
 Guillem Carreres, 232
 Guillem Català, 233
 Guillem Clergue, predicador càtar, 98
 Guillem de París, 233
 Guillem de Sant Meliό, càtar, 97
 Guillem Esplugues, OP, 233
 Guillem Gralla, 211, 233
 Guillem Oliva, OP, 233
 Guillem Rafart, OFM, 99, 205
 Guillem Rossell, OCarm, 226
 Guillem Serra, OFM, 230
 Guillem Solsona, OSA, 232
 Guillem Torre, OP, 233
 Guiu Terrena, OCarm, 100
 i. Pau Cristià, 105, 142, 143
 Iacobus da Varazze, OP, 125, 190, 238,
 361
 Infant Pere, OFM, 208
 Isabel de Villena, 52, 147, 164, 186,
 228, 229, 237, 319, 320, 378
 Iu Lladó, OP, 233
 Jacopo della Marca, 87
 Jacques de Vitry, 245, 381
 Jaume Cendra, OP, 233
 Jaume de Chiva, OFM, 212
 Jaume de la Voràgine, 174
 Jaume Ferrer, OP, 233
 Jaume Filibert, OP, 232
 Jaume Just, OP, 233
 Jaume Martí, 221
 Jaume Moxó, OP, 206
 Jaume Pere, 232
 Jaume Peres, 222
 Jaume Romeu, 233
 Jaume Sitjó, 202
 Jaume Sitjó, bisbe de Lleida i Tortosa,
 205
 Jeroni Fuster, 230
 Jerònimo Casas, OCarm, 223
 Jimeno Pérez, 145, 232
 Joan Agustí, OP, 228, 232
 Joan Alou, OP, 223
 Joan Ballester, OCarm, 206
 Joan Basset, 232
 Joan Blausià, OP, 232
 Joan Bordalba, 117
 Joan Clarà o Claravall, OCarm, 204
 Joan Claver, OCarm, 212
 Joan Crisòstom, sant, 147, 159, 179,
 357, 368
 Joan Cristòfor Gualbes, 234, 284

Joan d'Alcoi, 214
 Joan d'Aragó (1301-1344), arquebisbe de Tarragona, 215, 302, 337, 403
 Joan d'Aragó, arquebisbe de Tarragona, 104, 116
 Joan d'Osca, 232
 Joan de Capistrano, 87
 Joan de Casanova, OP, 220
 Joan de Gal·les, 58
 Joan de Lladó, 208
 Joan de Margarit i Pau, 42, 229
 Joan de Montsó, OP, 208
 Joan de Palomar, 219
 Joan de Poyo, OFM, 232
 Joan de Puigventós, 199
 Joan de Pulchro Prato, 214
 Joan de Tàrraga, 232
 Joan de Taüst, OFM, 117
 Joan de Vilallonga, 219
 Joan de Vilalonga, OC, 40, 220
 Joan Domingo, OP, 233
 Joan Enguera, OP, 230, 232
 Joan Eyech, OP, 233
 Joan Fort, OP, 228, 233
 Joan Garcia, OP, 214, 224
 Joan Gilabert Jofré, OM, 214
 Joan Gimeno, 217, 403
 Joan Jover, OP, 233
 Joan Major, 229
 Joan Marquès, 230
 Joan Mateu, 118
 Joan Mieres, OSA, 232
 Joan Mir, 232
 Joan Pasqual, OFM, 222, 307, 374
 Joan Rey, 123, 227
 Joan Roca, OFM, 223
 Joan Roís de Corella, 229
 Joan Saera, 118
 Joan Sanxo, op, 117
 Joan Simó, OFM, 232
 Joan Torrents, OP, 233
 Joan Vidal, OFM, 209
 Joannes Hérolt, 125
 Joannes Werdre, 125
 Jofre de Foixà, 306
 Johannes Aquilanus, 125
 Jordà de Pisa, OP, 13, 58
 Juan Agustín, 231
 Juan Fernández, 233
 Juan Pedro, OP, 233
 Julià Marquès, 232
 Julià Tallades, OP, 233
 Llorenç Belluga, OP, 233
 Llorenç Esteve, OP, 233
 Lluc, 232
 Lluís de Descaró, OFM, 203
 Luis de Santa Cruz, 223
 Marc Bonfill, 226, 297
 Margarita Porete, 236
 Martí Miquel, 232
 Martí Trilles, OP, 214, 226
 Martín García, bisbe de Barcelona, 166, 230, 257, 258, 575
 Mateu d'Agrigento, OFM, 13, 43, 63, 81, 87, 92, 101, 120, 162, 172-174, 225, 325
 Mateu Rella, 232
 Maurice de Sully, bisbe de París, 157, 242
 Mestre Berga, 222
 Mestre Blai, 221
 Mestre Corneli, OP, 234
 Mestre Fayal, 232
 mestre Güell, 118
 Michel Menot, 55, 336
 Miquel Agost, OP, 207
 Miquel Bramon, 232
 Miquel Cardenet, OSA, 206
 Miquel de Fabra, OP, 196, 197
 Miquel de Postinch, 203
 Miquel del Miracle, prevere, 120, 131, 211
 Miquel Duran, 232
 Miquel Guerau, 232
 Miquel Sala, OP, 232
 Moxé Daniel, 232
 Mudoy Bellvalet, OP, 233
 Narcís Vinyoles, 230
 Nicolau Caldés, 123
 Nicolau de Calàbria, 236
 Nicolau de Gràcia, 232
 Nicolau Eimerich, OP, 86, 90, 99, 100, 136, 137, 146, 200, 204, 207, 208, 210, 236, 331
 Nicolau Quilis, OFM, 117, 219
 Oleguer, sant, bisbe de Barcelona, 41, 196
 Olivier Maillard, 55
 Pasqual Borràs, OP, 233, 234
 Pasqual Despí, OFM, 117
 Pasqual Pi, 118
 Pau Cristià, OP, 143, 197
 Pedro Cíjar, 223
 Pere Ayaces, OP, 233
 Pere Busquets, OP, 233
 Pere Busquets, OSB, abat de Sant Cugat, 110
 Pere Canals, 118
 Pere Carreres, OFM, 227
 Pere Cendra, 198

Pere Cerdà, OP, 214
 Pere Costa, OP, 233
 Pere d' Aragó, predicador, 204
 Pere de Bosoms, OCarm, 203
 Pere de Foix, 218
 Pere de la Cadireta, OP, 105, 197
 Pere de la Mercè, 232
 Pere de Portugal, conestable, 234
 Pere de Tarragona, OCarm, 223
 Pere de Vallvert, 117
 Pere Dezquo, OFM, 145, 204, 396
 Pere Feliu, 117, 209
 Pere Ferràndiz, 233
 Pere Ferrer, OSB, 105, 196
 Pere Forest, OP, 233
 Pere Gacet, OFM, 232
 Pere Joan Llobet, 228, 322
 Pere Martínez de Llobera, OSA, 223
 Pere Mercer, OFM, 99, 204
 Pere Moià, OP, 232
 Pere Oler, predicador laic, 236
 Pere Papiol, 223
 Pere Pedriça, OP, 233
 Pere Pujades, OP, 233
 Pere Pujol, OP, 233
 Pere Queralt, 214, 221
 Pere Reina, de la comitiva de Vicent Ferrer, 214
 Pere Riu, OCarm, 206
 Pere Sacosta, OFM, 105, 199
 Pere Terrassa, OCarm., 228
 Pere Tomàs, OFM, 209, 233, 339
 Pere Tur, OP, 233
 Petrus Richardus, predicador, 125
 Pierre Autier, predicador càtar, 98
 Ponç Corallí, 232
 Ponç de Gualba, bisbe de Barcelona, 101, 115, 134, 137, 202, 329, 376
 Ponç de Planés, OP, 105, 197
 Rafael Cardona, 214, 215
 Rafael Garcia, 232
 Raimon de l'Estany, OFM, 203
 Raimon Duran, OSA, 212
 Raimon Folch, OP, 234
 Raimundus catalanus, 198
 Ramon Condor, OP, 233
 Ramon d'Orpí, prevere, 204
 Ramon de Penyafort, OP, 103, 104, 105, 116, 137, 142, 198
 Ramon Llull, 89, 90, 92, 116, 129, 131, 144, 199-201, 208, 209, 247, 249, 340, 381
 Ramon Muntaner, OFM, 233, 339
 Ramon Pujals, OP, 233
 Ramon Pujol, OP, 233
 Ramon, predicador càtar, 98
 Roberto Caracciolo, OFM, 118, 125, 307
 Roís de Corella, 52, 164, 173, 326, 367
 Romeu de Pal, 232
 Rosa de Viterbo, 236
 Salimbene d'Adam, 264, 324
 Salvador Gil, OCarm, 106, 202
 Sanç Porta, OP, 217, 300, 302, 370, 403
 Sancho López de Ayerbe, OFM, 207
 Sigewize, 236
 Simó de Vilardell, prevere, 204
 Tomàs Climent, OP, 233
 Tomàs d'Aquino, 54, 75, 89, 111, 147, 165, 169, 197, 241, 249, 300, 304, 307, 358, 359, 388
 Tomàs de Vallclara, 232
 Tomàs Sixillat, OFM, 215
 Valeriano da Soncino, 324
 Vicent Ferrer, sant, OP, 13, 14, 43, 52, 55, 63, 65, 81, 85-, 87, 89, 101, 118, 120, 122, 125, 130, 131, 133, 135-138, 148, 150, 152, 170, 172, 181, 188, 213-215, 217, 224-226, 244, 250, 251, 254, 255, 257, 259, 260, 262, 266, 269, 271, 272, 274, 275, 277-280, 283, 284, 296, 299, 302-304, 311-313, 315, 324, 326, 333, 345, 355-358, 360, 362-366, 369, 370, 372, 373, 376, 379, 380, 382, 383, 385, 387, 391, 392, 397
 Vicent Tamarit, OCarm, 120, 131, 211

Índex d'altres personatges

Agnès, hereva d'un <i>De Vetula</i>	171	Cardenal Mendoza	125
Alain de Lille	97, 248, 332	Carles de Viana	226
Albert Magne, OP	104	Cebrià de Cartago, sant.	514
Albertano de Brescia	111	Cerverí de Girona	340
Alexandre d' Ashby, OSA	60	Cesari d'Heisterbach	55
Alexandre el Gran, rei de Macedònia	437	Ciceró	332
Alfons el Magnànim, rei d' Aragó	42	Claudi de Torí	71
Alfons I, rei d'Aragó	137	Climent IV	41
Alfonso de Espina, OFM	150	Colette de Corbie, santa	365
Alfonso de Oropesa	150	Diego García de Campos	337
Alonso de Cartagena	150	Domenico Cavalca, OP	81, 256, 257, 306
Alonso de Madrigal	125	Duccio di Buonisegna	308
Ambrós de Milà, sant	165, 167, 168, 480	Elionor de Queralt	131
Ambrosius Autpertus	355	Elisenda de Montcada	40
Andreu de Biliis, OSA	92	Erasme de Rotterdam	275
Andreu de Sant Víctor	75	Ermessenda de Castellbó	97
Andreu Esteve, OP	91, 220	Esclarmonda de Foix	104
Anselm Turmeda	340	Etienne de Bourbon	55
Antoni Andreu	202	Felip III, rei de França	370
Antoni Caldés, OFM	237	Felipa de Porcellet	364
Apolinar, bisbe de Laodicea	436	Ferran	40, 132, 216
Arnau de Preixens	341	Ferran II	230
Arnau de Segarra, OP	104	Ferran II, rei d'Aragó	230, 339
Arnau Estanyol, OCarm	382	Ferrer Colom, bisbe de Lleida	41, 89, 138, 376
Arnau Muntaner	99	fra Antoni, OSA	92
Aspàrec, arquebisbe de Tarragona	98, 102	Francesc Alegre	237
Astrug de Piere	146	Francesc Climent Sapera, bisbe de Barcelona	121, 273, 342
Barayla de Torrelles	266	Francesc d'Assís, sant	58
Bartholomeus Anglicus	187, 374, 376	Francesc de Granollacs	376
Bartolo de Sassoferrato	52	Francesc de Vinyamata	171
Bartolomé Bermejo	361	Francesc Martí, OCarm	90
Bartolomeo da Camogli	308	Francesc Ponç Saclota, OFM	166
Benet de Rocabertí, arquebisbe de Tarragona	104	Fulbert de Chartres	160
Benet XII, papa	110	Gabriel de Forest	171
Benvinguda de Mainovell	265	Galceran de Llobets, OSB, abat de Sant Cugat	109
Berenguer d'Eril, bisbe de Lleida	102	García Jiménez de Cisneros	18
Berenguer de Palou, bisbe de Barcelona	102	Geralda	137, 264
Bernat d'Alió	137	Germana de Foix	230
Bernat d'Esplugues	171	Gil de Zamora	337
Bernat de Centelles	131	Gregori IX	41, 102
Bernat de Rajadell, OSB, abat de Ripoll i Sant Cugat	112, 113	Guerau Pera, beguí de Vilafranca	99
Bernat de Vallseca, OSB, abat de Sant Cugat	110, 112	Gui de Mont-Rocher	116
Bernat Fuster, beguí de Vilafranca	99	Guillaume Durand, bisbe de Mende	175, 371, 386
Bernat Gui, OP	145	Guillem Anglès, OP	116, 118
Boeci	209	Guillem d'Avinyó, OSB, abat de Sant Cugat	108
Bruneto Latini	308, 366, 384	Guillem d'Orta, ciutadà de Barcelona	119
Calixte	224	Guillem de Berguedà	341
Capellà de Bolquera	129	Guillem de Tavertet, bisbe de Vic	102, 103

Guillem Martí, beguí	100	Paschase Radbert	378
Guillem Rubió, OFM	99	Pedro Alfonso	146, 237, 275
Guillem Tous, OP	146	Pedro Fernández de Villegas	125
Hanon, fetillera jueva	141	Pere Amorós	204
Hernando de Talavera	125	Pere d'Albalat, arquebisbe de Tarragona	103, 104, 337
Honori d'Autun	252	Pere de Castellnou, bisbe de Girona	143
Hug de Llupià, bisbe de València	212	Pere de Centelles, bisbe de Barcelona	105
Hug de sant Víctor	75, 168	Pere de Gènova	104
Hug de Sant Víctor	378	Pere de Matestac	136
Ignasi de Loiola	343	Pere de Morera	136
Innocenci III, papa	116	Pere de Puigvert, bisbe d'Urgell	102
Iohannis de Caulibus	50, 51, 52	Pere de Riusec	118
Isaac Golluf, convers	146	Pere Durant de Baldach	115
Isaac, abat.	416	Pere el Cerimoniós, rei d'Aragó	42, 145, 204, 205
Isidor de Sevilla, bisbe	146, 165, 187, 241	Pere el Gran, rei d'Aragó	143
Jaume de Vallseca	118	Pere Joan d'Oliví	115
Jaume Domènech	209	Pere Marc	137, 340
Jaume II de Mallorca	203	Petrus Cantor	248, 263, 274
Jaume II, rei d'Aragó	144, 208	Petrus Comestor	114
Jaume Oliver	171	Pierre Bersuire	186, 308, 373, 376
Jaume Pérez, OSA	151	Ponç Carbonell, OFM	99
Jaume Safont	224, 226, 234	Ponç de Montclús, OP	114
Jaume Serra, pintor	146	Ponç de Munells, bisbe de Tortosa	97
Jean Gerson	336	Ponç de Vilamur, bisbe d'Urgell	103
Jean Gobi	55	Quodvultdeus	318
Jerónimo de Santa Fe	149, 150, 216	Ramon Conesa	100
Joan Berenguer de Masdovelles	340	Ramon de Santon	137
Joan d'Abbeville, legat papal	102, 103	Ramon Martí, OP	104, 142, 166
Joan de Calàbria	234	Ramon Vinader	118
Joan de Gal·les	309	Ranulph Higden, OSB	110, 112
Joan de Pròixita	227	Remigi d'Auxerre	410
Joan Ermengol	113	Renat d'Anjou	234
Joan Ermengol, OSB, abat de Sant Cugat i bisbe de Barcelona	112	Ricard de Pofis	111
Joan Llull, ciutadà de Barcelona	119	Robert de Chester	166
Joan Margarit, bisbe de Girona	339, 381	Robert de Courçon	248
Joan Romeu	116	Robert de Waseborn	60
Joan Vicens, cirurgià	377	Robert Grosseteste, OFM	111
Joan XXII	106, 114, 205	Roger Bernat II, comte de Foix	97
Juan Alonso de Benavente	125	Romeu Sabruquera	114
Juan II de Castella	222	Romolo da Firenze, pintor	308
Llorenç d'Aquileia	111	Rudolf de Saxònia	52
Lluís de Tolosa, sant	99	Sança Ximenis de Cabrera	130, 395
Lorenzetti, germans	308	Sant Llop	523
Marquesa, vescomtessa de Cabrera	114	Sèneca	372, 373, 437
Martí I, rei d'Aragó	112, 113, 376	Sibil·la de Fortià, reina d'Aragó	289
Matteo Giovannetti	308	Sibil·la de Pallars	395
Miquel Massot	226	Sibil·la Tiburtina	436
Miquel Pérez	53	Simone Martini	281, 308
Nicolau Costa, OFM, confessor reial	339	Smaragde	111
Nicolau de Pachs	111, 129	Teofilo Folengo	324
Nicolau Rossell	206	Thomas de Chobham	60
Nofre Moradell	377	Thomas Walleys	60
Octavi August, emperador romà	436	Tomàs Alsina, OFM	99, 235
Pablo de Santa María	150		

Tomàs d'Hibernia	378
Tomàs de Cantimpré	154
Tomàs de Kempis	53
Ubertino de Casale	52
Ugo da Prato	190
Urbà II, Papa	41
Valentina Guarner	138
Violant de Bar, reina d'Aragó	218
Ximénez de Próxano	125

Índex de l'apèndix

Cites bibliques

1Cor.		2Par.		Apoc.		9, 13	525
10, 32	432	19, 7	479	12, 1	506	Deut.	
11, 27	451	26, 21	520	12, 3-4	461	28, 49	468
11, 32	446	26, 6	520	12, 7-8	500	32, 10-25	445
13, 12	501	28, 3	520	12,10	441	32, 15	445
2, 6	468	32, 18	468	19, 9	486	32, 17	445
2, 9	529	2Petr.		2, 10	441	32, 23-25	445
3, 9	413	1, 10	468	2, 13	441	32, 6	442,
4, 1	489	2,19	439	2, 7	442	446	
6, 17	413	2Reg.		20,6	414	32, 8	442
6, 19	458	9, 37	465	3, 17	441,	32,39	443
6, 2	446	2Reis		443		8, 3	450
7, 31	446	7, 5-7	501	3, 20	486	Eccl.	
9, 24.	413	2Sam.		3, 4	489	1, 15	414
9, 25	482	22, 27	520	5, 2	442	1, 26	504
9, 27	489	23, 3	448	6, 2	482	11, 1	449
1Io.		24,16	442	7, 2-3	442	12, 5	483
2, 15.	425	5, 1	521	Bar.		2, 11	446
3, 17	450	5, 27	521	3, 38	435	26, 23	531
3, 2	415	2Thess.		Cant.		6, 2	520
5, 7-8	462	2, 3-4	472	1, 6.	410	8, 8	449
1Pet.		2Tim.		2, 1	479,	9, 1	448,
2, 22	525	2, 2	468	480		456	
4, 19	515	2, 5	482	2, 12	456,	9, 7	449
1Petr.		4, 4	521	475		9, 8	489
1, 12	480	4,2	433	2, 13	483	Eccli.	
1, 13	468	3Reg.		2, 15	483	1, 27	457,
1, 8	501	19, 6	450	2, 5	479	504	
2, 12	469	22, 27	449	2,1	465	1, 6	414
2, 21	455	Abd.		4, 16	459	14, 18	492
2, 22	479	3,3	473	4,8	495	24, 21	480
2, 3	480	Act.		5, 10	479,	24, 25	475
5, 7	445	1, 1	489	480		24, 27	487
5, 8	440	10, 34	479	5, 6	457	24, 41	423
1Sam.		10, 44	458,	6, 9	505	29, 24	441
10, 8	501	497		7, 12	483	34, 23	432
17, 40	485	12, 7	501	8, 6	415	37,21	468
1Thess.		2, 1	509	Col.		4, 31	441
4, 17	415	2, 11	462	3, 14	469	41, 1	449
4, 3	514	2, 1-4	462	3, 2	504	45, 9	489
1Tim.		2, 2	453,	Cor.		50, 8	481
1, 15	472	457		15, 33	520	7, 29-30	428
2, 4	413,	2, 3	503,	Dan.		7, 40	459
471		510		10, 13	500	Eph.	
2Cor.		2, 38	458	12, 1	500	1, 22	495
11, 29	504	26, 14	442	13, 9	445	2, 4	447,
12, 4	413	4, 31	461	3, 49-50	458	462	
6, 2	517	5, 41	465	4, 1	483	5, 2	418
6, 4	481	8, 17	497	4, 28-29	446	6, 13	468
6, 7	481	Agg.		4, 7-9	492	Esth.	
7, 1	481	2, 7	435	4,11	492	16, 21	450

16, 23	448	12, 23	469	14, 18	421	10, 8	413
Ex.		2, 7	495	14, 21	513	13,25	443
10, 19	459	2, 8	495	14, 26	457,	14, 4	443
12, 11	485	5, 1	488	497		15, 25	442
13, 22	531	5, 14	469	14, 27	531	15, 33	483
15, 9	441	5, 7	533	15, 1	518	19, 21	427,
16, 16	418	7, 26	488	15, 15	445,	465	
2, 5	423	Hebr.		455		23, 10	454
23, 20	501	7, 26	432	15, 18	455	24, 15	521
24, 17	456	Iac.		15, 19	446	26, 13	463
29, 9	488	1,4	468	15, 9	455	3, 24	450
33, 19	501	2, 19	429	16, 13	458,	31, 23	448
4, 10	468	3, 2	469	462, 467		33, 20	450
Ez.		3, 6-7	503	16, 20	455,	39, 14	481
1, 12	464	3,6	503	456		8, 11-12	483
24, 23	485	Ier.		16, 24	523	Ioel	
31, 3	507	1, 13-14	459	16, 27	514	1, 17	521
37, 6	458	1, 6	438	16, 33	446	2, 12	481
37, 9	458	1,11	435	16, 8	458	2, 18	435
44, 1-2	518	13, 14	434	17, 24	455	2, 28	511
Ez. 37, 1-9	463	15, 19	503	17, 9	455	Ios.	
Gal.		23, 7	525	19, 1	489	4,10	486
3, 19	471	24, 9	441	19, 2	489	5, 13-14	500
4, 18	468	3, 2	445	19, 30	533	Is.	
4, 26	530	48, 11	483	2, 15	487	1, 16	514
4, 27	481	48,9	483	20, 15-16	424	1, 2	418
4, 4	471,	6, 26	455,	20, 21	531	1, 4	445
517		458		20, 22	457,	1, 5	443
5, 22	448	8, 18	417	462, 497		1,4	518
6, 9	469	9, 8	467,	3, 11	413	11, 2	481
Gen.		468		3, 8	464,	11, 2-3	525
15, 10	456	Io.		497		11, 5	489
18, 1	473	1, 17	471	4, 11	424	24, 22	521
2, 10	423	1, 47	487	4, 6	479	28, 1	483
2, 15	495	1, 9	446	5, 62	450	28, 5	482
2, 17	495	1,29	410	6, 35	427	3, 24	521
24, 40	505	10, 18	436	6, 41	450	30,19	456
3, 4-19	495	10, 38	431	6, 64	448,	32, 4	468
3, 5	521	10, 9	518	458		35, 1	483
30, 30	445	11, 21	533	7, 37	442	38, 3	467
4, 8	465	11, 24-25	430	8, 12	487	4, 5	453
49, 10	473	11, 26	450	8, 34	432,	40, 6	443
49, 20	450	11, 27	429	439		42, 2	525
49, 6	420	11, 47	430	8, 45	430	43, 5	459
6, 11	461	11, 47-51	419	8, 46	430,	5, 20	446,
9, 1	462	12, 24	524	432		467	
9, 11	472	12, 26	455	8, 48	523	5,20	467
Gen. 24, 1	505	12, 32	413	8, 56	473	5,27	485
Hab.		12, 34	433	8, 59	434	53, 2-8	418
2, 3	435	13, 1	455	8, 7	442	53, 3	523
3, 16	476	13, 27	421	9, 16	418,	53, 7	479,
3, 3	459	13, 34-35	503	430		525	
Heb.		14, 15	513	9, 32	431	55, 1	449
10, 31	465	14, 15-16	458	Iob		55, 8	443
10, 36	515	14, 17	446	10, 20	456	56, 11	433

56, 9	465	2, 21	435,	6, 12	467	27,63	430
58, 1	442	517		Mt.		28, 18	480
59, 7	433	2, 35	417	1, 18	463	28, 19	457
6, 3	502	2,16	486	1,20	479	28, 20	455,
60, 1	410	21, 15	462	1,21	437	480	
61, 10	479	21, 19	515	10, 18	457	3, 17	418
62, 3	482	21, 34	481	10, 20	413,	3, 2	513
65, 14	442	22, 30	427	503		4, 11	500
66, 2	458	22, 31	441	10, 25	468	4, 4	450
66, 24	450	22, 42-43	421	11, 29	489	4, 6	488
7, 14	525	23, 46	526,	12, 25	495	5, 12	514
9, 6	517,	533		13, 25	465	5, 16	469,
525		24, 19	418	13, 49	499	489	
9, 6-7	436	24, 49	504	15, 14	433	5, 17	517
Iud.		3, 22	457,	15, 22	439	5, 28	521
2, 1	456	497		16, 16	429	5, 29	438
5, 18-21	446	5,21	520	16, 4	430	5, 6	450
8, 29	505	6, 18	441	17, 5	457,	5, 8	501,
9, 9	493	6, 19	431	497		514	
Job		6, 31	472	18, 10	499	5, 9	531
3,10	446	6, 36	515	18, 26	448	5,5	456
Lam.		6, 37	450	18, 34	441	7, 13-14	414
1, 12	449	6, 42	450	18, 7	446	7, 17	491
1, 13	504	6, 43	492	19, 21	448,	7, 19	491
1, 16	456	7, 11	418	457, 468, 504		7, 2	448
4, 4	448	7, 39-50	423	2, 1	459	8, 2	515,
4, 7	414	8, 42	440	2, 2	409	519	
Lc.		9, 58	527	2, 2	410	9, 12	442
1, 26	474	Lev.		20, 1-13	414	9, 13	443
1, 26-27	471	20, 1	488	20, 4	415	9, 18	442
1, 28	475	20, 26	488	20, 6	416	Nah.	
1, 30-38	476	21, 6	488	21, 11	418	3, 5	443
1, 34	458	26, 20	492	21, 19	492	Num.	
1, 36-37	477	26, 3-4	491	22, 14	414	21, 18	485
1, 38	477	6, 2	503	22, 16	433	24, 17	409,
10, 30	441	Lluc		22, 19	467	506	
10, 34	523	16, 2	446	22, 40	472	Os.	
10, 41	424	3, 23.	411	23, 9	413	2,20	442
11, 17	495	Mal.		25, 34-45	515	Phil.	
11,21	474	1, 6	518	26, 16	420	2, 8	417,
12, 19	458	3, 1	501,	26, 22-24	420	419	
12, 33	513	525		26, 25	421	3, 15	468
12, 35	485	3, 3	453	26, 28	524	4, 13	458
12, 49	453,	Mc.		26, 31	421	Prov.	
457, 503		12, 27	462	26, 35	421	1, 10	520
13, 16	441	12, 30	513	26, 39-43	421	10, 11	503
13, 6-7	491	14, 44	420	26, 42	421	15,4	503
14, 12-13	486	15, 34	434	26, 5	419	16,1	503
14,16	485	15, 37	434	26, 63	430	17, 17.	415
15, 10	501	15, 44	480	26, 65	430	20, 10	443
16, 22	501	16, 14	461	26, 68	417,	21, 13	442,
18, 31	455	2, 7	520	488		443	
19, 41	533	8,2	445	26, 8-9	420	22, 11	514
2, 10-11	418	Mich.		27, 23	433	24, 2	468
2, 14	531	4, 10	440	27, 8-9	465	24, 30	465

27, 23	482	13, 2	442	4, 8	524	12, 19	526
29, 14	437	131, 15	448	41, 2	410	2, 13	415
3, 27	448	131, 9	488,	41, 4	450	2, 7	449
3. 28	448	489		44, 3	418	3, 19	446
30, 16	453	132, 1	458	44, 8	524	4, 14	446
31, 17	506	137, 1	456	47, 14	448	6, 23	414
31, 19	464,	138, 10	464	48, 13	442	7, 25	440
506		138, 7	449	49, 20-21	468	8, 11	463
31, 27	449	139, 4	468	49, 22	449	8, 15	443
4, 8-9	482	141, 4	440	50, 9	432	8, 21	440
6, 34	449	142, 10	456,	52, 2	518	8, 26	463
7, 18	520	464		54,22	467	8, 29	415
9,1	529	142, 3	441	55, 3	479	Ruth	
Ps.		142, 9-10	514	57, 2	457	2, 14	445
10, 8	527	143, 7	465	6, 7	456	3,1	445
100, 6	488	144, 17	417	63, 4	468	Sap.	
101, 10	448	144, 3	530	64, 12	473	1, 11	468
101, 5	449	146, 3	523	68, 3	428	1, 4	458
102, 13	443	146, 9	445	72, 9	442	1, 7	462
102, 4	482	15, 10	480	74, 4	530	18, 14	472
103, 15	449,	16, 15	411	77, 36	467,	18, 14-15	472
523		18, 5	462	473		2, 20	418
103, 29	446	2, 3	467	77, 39	464	2, 23	419
105, 3	514	21, 13	434	78,9	443	5, 4	469
106, 18	445	21, 16	457	79, 6	450	7, 26	440
106, 20	480	21, 17	434	83, 5	428	7, 26-29	506
106, 39	440	21, 3	442	84, 5	530	7, 3	533
106, 6	442	21, 8	449	87, 4	479	9, 25	413
106,6	442	23, 4	488	87, 6	521	Tim.	
108, 3	468	25,2	485	88, 11	485	1, 10	467
11, 3	467	29, 11	443	88, 48	410	Tit.	
11, 6	523	29, 12	428	88, 49	449	3, 3-5	410
113B, 5-7	439	3, 1	434	88,50	410	Tob.	
115, 11	442	30, 10	410	89, 14	462	4, 16	472
118, 137	527	30, 19	467	89, 6	483	7,7	446
118, 37	488	32, 5	527	9, 38	523	Zach.	
118, 61	439	32, 6	463	90, 12	525	11, 13	420
119, 1	442	35, 10	415	91, 13	483	2, 6	459
119, 5	456	35, 9	415	92, 5	413	3, 1	441
121, 3	530	37, 6	523	93, 5	440		
125, 6	489	38, 12	457	Rom.			
127, 2	450	38, 6	443	11, 33	530		
13, 1	518	4, 3	467	12, 17	469		

Cites cristianes no bíbliques

Albertano da Brescia, <i>De Amore et Dilectione</i>	437	Isidorus Hispalensis, <i>Etimologiae</i>	433, 533
Ambrosius Autpertus, <i>Sermo de assumptione</i>	507	Joan Crisòstom	409, 410, 431
Ambrosius Mediolanensis, <i>De natura Ijzraelita</i>	439	Leo Magnus, Papa, <i>Sermones</i>	481, 482
Anselmus, <i>orationes</i>	475	Leo Magnus, Papa, <i>Tractatus septem et nonaginta</i>	481
Augustinus Hiponensis, <i>Enarrationes in psalmos</i>	432	<i>Manipulus florum</i>	424, 425, 450, 455, 459, 464, 472, 475, 481, 482, 492, 515, 518
Augustinus Hiponensis, <i>Liber de penitentia</i>	424	Origenes.....	525
Augustinus Hiponensis, <i>Libro de agone christiano</i>	432	Origenes, <i>Homelie super Leviticum</i> ..	450
Augustinus Hiponensis, <i>Sermones</i>	413, 425, 445, 481	Petrus Lombardus, <i>Sententiarum libri IV</i>	432, 462
Augustinus Hiponensis, <i>Tractatus LXV</i>	455	Stephanus a Borbone, <i>Anécdotes tirés des sermons</i>	445
Augustinus Hiponensisí, <i>Sermones</i>	476	<i>Symbolum Quicumque</i>	415, 416
Bernardus Claraevallensis, <i>De fragmentis septem misericordiae</i>	447	Thomae Aquinatis, <i>Catena in Iohanem</i>	439
Bernardus Claraevallensis, <i>Sermo dominica VI post pentecoste</i>	441	Thomae Aquinatis, <i>Catena in Lucam</i> ..	453
Bernardus Claraevallensis, <i>Sermo Super missus</i>	475	Thomae Aquinatis, <i>Cathena in Mateo</i> ..	440
Bernardus Claraevallensis, <i>Sermo super missus est</i>	507	Thomae Aquinatis, <i>Expositio super Psalmi</i>	434
Bernardus Claraevallensis, <i>Sermones in assumptione Beatae Mariae</i>	496	Thomae Aquinatis, <i>Summa Theologica</i>	429, 430
Bonaventura, <i>Commentarium in evangelii Lucae</i>	474		
Conrad de Saxònia, <i>Speculum Beatae Mariae Virginis</i>	476		
Conrad de Saxònia, <i>Speculum Marie</i> ..	475		
<i>Eadmerus, Vita S. Anselmi</i>	439		
Glossa ordinaria	473		
Gregorius Magnus, <i>Moralia in Iob</i>	439, 455, 459		
Gregorius Magnus, <i>Sermones</i>	414		
Hermògenes, filòsof	432		
Hieronimus, sanctus <i>Commentarii in Mathaeum</i>	440		
Himne <i>Pange, lingua, gloriosi</i>	533		
Himne <i>Te Deus laudamus</i>	411		
Història escolàstica	409		
Hugo a Sancto Victore, <i>Soliloquium de arrah animae</i>	445		
Iacobus a Voragine, <i>Legenda aurea</i> ..	411, 424		
Iacobus de Cessoles, <i>De ludo scachorum</i>	437		
Innocencius III, <i>Sermones</i>	472, 479		
Isidor, <i>Etimologiae</i>	519		

Índex de similitudines

amor diví = llum	513	Jesús = rosa	479
amor diví = mel	513	Jesús = rosa blanca	479
amor diví = vi	513	Jesús = rosa vermella	479
Ànima = hospici	441	Jesús = samarità	523
Ànima atacada pel diable = Home entre lladres	523	Jesús = serp	522
arbre = gènere humà	491	Jesús = viola	479
cel = muntanya	464	Jesús, cor de = llevat	524
cinturó = castedat	485	Jesús, sang de = vi	523
cinturó = puresa de cos	485	jueus = gossos	433
consciència = hort	459	lepra = pecat	519
consciència = llibre	416	llana = simplicitat	492
Déu = riu	423	lli = malícia	492
diable = faraó	424	matrimoni = ajustament inseparable	
diablers = lladres	523	entre Déu i l'ànima	411
diaboli = vent del nord (aquilo)	459	món = vinya	415
dimonis = fills de Moab	409	món=nit	531
Esperit Sant = vent del sud	459	mort = vent de l'oest	459
figuera = hipòcrites	492	om = hipòcrites	492
figuera = home caritatiu	492	or = pau i concòrdia	531
fills d'Israel=persones pobres	531	oració = canal dreta cap a Déu	510
gràcia de l'Esperit Sant = oli	523	patriarques = columnes de foc	531
infern = terra del vent del nord (aquilo)	459	pecat = ferida, nafra	523
Jericó = defalliment	523	penitència = mar Roig	459
Jerusalem = dreta de Déu	523	perdonar pecats = curar ferides	523
Jesús = base de columna	530	peus = intel·ligència i voluntat	485
Jesús = estrella	409	sagrada escriptura = vi	523
Jesús = font de pietat	429	Salvació = Joya	413
Jesús = guardià	523	samarità = guardià	523
Jesús = liri	479	sants = columnes	529, 530
Jesús = mestre	413	setmana de set dies = cel de set planetes	509
Jesús = pagès	491	Verge Maria = capitell de columna	530
Jesús = riu	429	virtuts = bastó on recolçar-se i defensar-se	485

Index de personatges bíblics

Abacuch, profeta	435, 481	Jeremies, profeta	435
Abel	410, 438	Joan Baptista	410
Abraham, profeta	166, 320, 438, 473, 517, 525	Joel, profeta	242, 435, 511
Adam	409, 410, 414, 473, 509, 526	Josep, fill de Jacob	472
Ageu, profeta	435	Maria Magdalena	423
apòstols	509, 510	Moisès	410, 526
Balaam, profeta	409, 438	Noe	409
Baruch, profeta	435	Ponç Pilat	430
Caïm	409	Reis Mags	409, 410
Dalida	439	Salomó, profeta	437
David, profeta	410, 514	Samsó	439
diable	441	sant Bartomeu	510
Elies, profeta	431	sant Esteve	526
Elisabeth	477	sant Jaume apòstol	511
Eva	476	sant Joan apòstol	510, 511
Herodes	525	sant Josep	437, 438, 525
Isaïes, profeta	514	sant Miquel arcàngel	409
Jacob	409	sant Pere	510, 511
		Sech	409
		Verge Maria	409, 477, 509, 510, 525

Index de traduccions i adaptacions bíbliques al català

		Lc. 23, 46	526
1Cor. 2, 9	529	Lc. 6, 36	515
1Petr. 4, 19	515	Mc. 12, 30	513
1Thess. 4, 3	514	Mc. 15, 34	526
Act. 1, 4	510	Mt. 25, 34	515
Eccli 24, 41	423	Mt. 25, 42	515
Eccli. 26, 23	531	Mt. 25,45-46	515
Eccli. 3, 1	513	Mt. 26, 68	417
Ex. 13, 22	531	Mt. 3, 2	513
Gal. 4, 26	530	Mt. 5, 12	514
Gen. 2, 10	423	Mt. 5, 8	514
Heb. 10, 36	515	Mt. 7, 21	513
Ier. 8, 18	417	Mt. 8, 2	515
Io. 12, 24	524	Prov. 22, 11	514
Io. 14, 15	513	Ps. 103, 15	523
Io. 14, 21	513	Ps. 105, 3	514
Io. 15, 1	518	Ps. 11, 6	523
Io. 16, 24	523	Ps. 121, 3	530
Io. 16, 27	514	Ps. 144, 3	530
Io. 20, 21	531	Ps. 146, 3	523
Io. 8, 48	523	Ps. 37, 6	523
Is. 1, 16	514	Ps. 4, 8	524
Is. 53, 3	523	Ps. 44, 8	524
Lc. 10, 34	523	Ps. 74, 4	530
Lc. 12, 33	513	Ps. 84, 5	530
Lc. 2, 14	531	Ps. 9, 38	523
Lc. 2, 21	517	Rom. 11,33	530
Lc. 21, 19	515		

Fonts

- Actas de los mártires*. David Ruiz Bueno, ed. Madrid, BAC, 1951.
- Aegidius Romanus, *De regimine principum*, Roma, Bartholomeum Zannettum, 1607
- Antonio Beccadelli, *Dels fets e dits* = Antonio Beccadelli el Panormita, *Dels fets e dits del gran rey Alfonso. Versió catalana del segle XV de Jordi de Centelles*, a cura d'Eulàlia Duran, Barcelona, Barcino, 1990.
- Augustinus Hipponensis, *In Iohannis evangelium tractatus CXXIV*. R. Willems, (ed.), Brepols, 1990, CCSL 36.
- *Sancti Aurelii Augustini Hipponensis episcopi sermones ad populum omnes classibus quatuor nunc primum comprehensis*. PL 38 (☞)-39 (☞).
  - *Liber de correptione et gratia*. CSEL 92, 219-280. (=PL44, 915-946)
- Alexander de Hales, *Summa universae theologiae sive quaestiones super quattuor libros sententiarum*. Nuremberg, Antonius Koberger, 1481-1482.
- Apòcrifs del Nou Testament*. Barcelona, Proa, 1990.
- Ambrosius Autpertus, *Sermo de Assumptione*. Turnhout, Brepols, ... CCCM 27B, 1027-1036
- Aristòtil, *Història dels animals*. Barcelona, Bernat Metge, 1996, 3 vols.
- Arnau de Lieja, *Recull d'exemples...* = Arnau de Lieja, *Recull d'exemples i miracles ordenat per alfabet*. Josep-Antoni Ysern, ed. Barcelona, Barcino-Fundació Jaume I, 2004.
- Arnau de Vilanova, *Obres catalanes. volum I: escrits religiosos*. Miquel Batlloti, ed., Barcelona, Barcino, 1947.
- «L'alia informatio beginorum...», Josep perarnau, ed. Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 1978.
- Bartholomeus Anglicus, *De Proprietatibus rerum*. UB-R, Inc. 468.
- Bernardus Claraevallensis, *Opera omnia*. PL 182-184.
- Bernardí, *Siena 1427* = Bernardino da Siena, *Prediche volgari: Sul campo di Siena, 1427*. Carlo Delcorno, ed. Milan, Rusconi, 1989, 2 vols.
- Bestiariis*. Saverio Panunzio (ed.), Barcelona, Barcino, 1963-64, 2 vols, , col·lecció Els nostres clàssics, A, núms. 91 i 92.
- Bonaventura, *Commentarius in evangelium Lucae*. Bonaventura Opera Omnia, vol. VII. Ad Aquas claras, 1895 (☞).
- Le Breviari d'Amor de Matfre Ermengaud*, ed. by T. Ricketts, 4 vols, Londres, 1976-2004.
- Cartas Reales. Regesta = The Jews in the Crown of Aragon. Regesta of the Cartas Reales in the Archivo de la Corona de Aragón*. Gemma Escribà, comp. Jerusalem, The Henk Schussheim Memorial Series, 1995, 2 vols.
- Domenico Cavalca, *Mirall de la Creu*. Annamaria Gallina, ed., Barcelona, Barcino, 1967, 2 vols.
- Contemplació...* = *Contemplació de la passió de nostre Senyor Jesucrist: text religiós del segle XVI*. Albert G. Hauf, ed. Barcelona, Edicions del Mall, 1982.
- Cortes de los antiguos reynos...* = *Cortes de los antiguos reynos de Valencia y Aragón y del principado de Cataluña*. Barcelona, 1896-1922, 22 vols.
- Corts Generals de Jerusalem = Les corts generals de Jerusalem. Sermó al·legòric del segle XIV*. Barcelona, ed. del Mall.
- Crisòstom, *Super Matheum, I, II* = Daniel Ruiz Bueno, ed., *Obras de San Juan Crisóstomo*. Madrid, Editorial Católica, 1955-56. 2 vols.
- De vetula = The Pseudo-Ovidian De Vetula*. Dorothy Mae Robathan, ed. Amsterdam, Adolf M. Hakkert Publisher, 1968.
- Distica Cathonis = The Distichs of Cato: a famous medieval textbook*, Madison, University of Wisconsin, 1922.

- Eiximenis, *Àngels...* = Eiximenis, Francesc, *Àngels i dimonis*, edició de Sadurní Martí, Barcelona, Quaderns Crema, 2003
- Eiximenis, *Ars praedicandi* = Barcelona, Martí de, «L'Ars Praedicandi de Francesc Eiximenis», dins *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch. Miscel·lània d'estudis literaris, històrics i lingüístics*. Barcelona, 1936.
- Eiximenis, *Cercapou* = Eiximenis, Francesc, *Cercapou*. Barcelona, Barcino, 1957, 2 vols.
- Eiximenis, *Contes...* = Eiximenis, Francesc, *Contes i faules*. Barcelona, Barcino, 1925.
- Eiximenis, *Doctrina* = Eiximenis, Francesc, *Doctrina compendiosa. Text i anotació pel pare Martí de Barcelona, O.M.Cap.* Barcelona, Barcino, 1929.
- Eiximenis, *Dotzè del crestià* = Eiximenis, Francesc, *Dotzè del crestià*. Girona, Col·legi Universitari de Girona - Diputació de Girona, 1986-2005.
- Eiximenis, *Lo Crestià* = Eiximenis, Francesc, *Lo crestià*. A cura d'Albert Hauf. Barcelona, Edicions 62, MOLC, 1994.
- Eiximenis, *Pastorale* = Martínez Checa, Montserrat, *Francesc Eiximenis. Pastorale. Edició i traducció*. Bellaterra, UAB, 1994. Tesi doctoral inèdita (☞)
- Eiximenis, *Terç del crestià* = Eiximenis, Francesc, *Terç del crestià*. Martí de Barcelona, ed. Barcelona, Barcino, 1929-1932, 3 vols.
- Eiximenis, *Vita Christi* = *La Vita Christi d'Eiximenis*. Albert Hauf, ed. Barcelona, 1976, Tesi doctoral inèdita, vol. II.
- Eiximeno, *Contemplació...* = Eiximeno, Joan, *Contemplació de la Santa Quarentena*. Barcelona, PAM, 1986.
- Espill de consciència* = *Espill de consciència: text doctrinal del segle XIV*. A cura d'Emili Casanova. Barcelona, ed. Del mall, 1981.
- Evangelis apòcrifs*. A cura d'Armand Puig i Tàrrach. Barcelona, Proa, 2008.
- Felip de Malla, *Memorial...* = Felip de Malla, *Memorial del pecador remut. Manuscrit de Barcelona*. A cura de Mn. Manuel Balasch, Barcelona, Barcino, 1981-1986, 3 vols.
- Homilies de Tortosa* = J. Moran i Ocerinjauregui, *Les homilies de Tortosa*, Barcelona, 1990.
- Jaume I, *Llibre dels feits* = *Les quatre grans cròniques. I. Llibre dels feits del rei en Jaume*, Barcelona, IEC, 2008.
- Joan Roís de Corella, *Vida de Santa Anna*. Ramon Miquel i Planes, ed. Barcelona, 1912
- Lo passi en cobles* = Garcia, Marinela, *Lo passi en cobles (1493)*. Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i PAM, 2002.
- Los Evangelios apócrifos*. Aurelio de Santos Otero, ed. Madrid, Editorial Católica, 1956.
- Giordano da Pisa, *Prediche inedite* = Giordano da Pisa, *Prediche inedite (dal ms. laurenziano, Acquisti e doni 290)*, a cura di Cecilia Iannella. Pisa, edizioni ETS, 1997.
- *Quaresimale fiorentino*. Carlo Delcorno, ed. Firenze, Sansoni, 1974
- Gregori, sant, *In evangelia* = *Sancti Gregorii Magni Romani Pontificis XL homiliarum in evangelia libri duo*. PL, 76, cols.
- Guillaume Durand, *Rationale* = *Guillelmi Duranti Rationale divinatorum officiorum*. A. d'Avril i T.M. Thibodeau (eds.). Turnhout, Brepols, 1995.
- Guillelmi Alverni episcopus parisiensis (...) Opera omnia*, Paris, 1674, vol. 2 (☞).
- Higden, Ranulph, *The ars componendi sermones of Ranulph Higden*, O.S.B., Margareth Jennings, ed. Leiden, E.J. Brill, 1987.
- Historia scholastica* = Comestor, Petrus, *Historia scholastica. Patrologiae cursus completus*. Serie Latina, vol. 198.
- Homilies d'Organyà* = Armand Puig i Tàrrach (ed.), *Homilies d'Organyà*, Barcelona, ed. Barcino, 2001.
- Hugonis de Sancto Victor, *Soliloquium de arrah animae*, PL 176, 951.
- Isabel de Villena, *Vita Christi*. = *Llibre anomenat Vita Christi compost per sor Isabel de Villena abadessa de la Trinitat de València ara novament publicat segons l'edició de l'any 1497 per R. Miquel Y Planas*. Barcelona, 1916, 3 vols.
- Isidorus Hispalensis, *Etymologiae* = Isidoro de Sevilla, *Etimologías*. Madrid, BAC, 1993

- Iohannis de Caulibus, *Meditaciones uite Christi*. M Stallings-Taney, ed. Turnhout, Brepols, 1994, (CCCM 153).
- Jaume I, *Crònica o Llibre dels feits*. A cura de Ferran Soldevila. Barcelona, ed. 62, 1982.
- Jaume Safont, *Dietari o Llibre de jornades*, a cura de Josep Maria Sans i Travé, Barcelona, Fundació Noguera, 1992.
- Joan de Gal·les, *Breviloqui*. Barcelona, ed. Barcino, 1930.
- Kempis, Tomàs de, *La imitació de Jesucrist del venerable Tomàs de Kempis. Traducció catalana de Miquel Pérez. Novament publicada per Ramon Miquel i Planes segons la edició de 1842*. Barcelona, 1911. (☞).
- Latini, Bruneto, *Llibre del tresor*. A cura de C.J. Wittlin. Barcelona, Barcino, 1971-1989, 4 vols.
- Legenda*, Maggioni = *Iacopo da Varazze, Legenda Aurea. Edizione critica a cura di Giovanni Paolo Maggioni. Seconda edizione rivista dall'autore*. Sismel, Edizioni del Galluzzo, 1998.
- Legenda*, Graesse = *Iacobo a Voragine Legenda Aurea vulgo Historia Lombardica dicta*. Th. Graesse, ed. Dresden-Leipzig, 1856.
- (*Sancti*) *Leonis Magni Pontifici Romani sermones in praecipuis totius anni festivitibus ad romanam plebem habiti*. PL 54.
- Leyenda* = Santiago de la VoráGINE, *La leyenda dorada*. Madrid, Alianza, 1982.
- Lilium medicinae* = Bernardus a Gordonio, *Practica seu Lilium medicinae*. Venècia, 16 de gener de 1496 (☞). (trad. esp. Bernardo de Gordonio, *Lilio de medicina. Estudio y edición de Brian Dutton y Ma. Nieves Sánchez*. Madrid, Arco/Libros, 1993, 2 vols.)
- Llibre de les solemnitats de Barcelona. Edició completa del manuscrit de l'arxiu històric de la Ciutat per A. Duran i Sanpere i Josep Sanabre, pvre*. Vol. I, 1424-1546. Barcelona, Institució Patxot, 1930.
- Lomax, Derek W., (ed.), «El catecismo de Albornoz» a *El cardenal Albornoz y el Colegio de España*. Vol. I, p. 225-233.
- Ludolf de Saxònia, *Vita Christi = Meditationes Vitae Christi: Lo primer del cartoxà o Vida de Jesús*, Lope de la Roca per Miquel Albert, 1496(☞).
- Manipulus florum* = Tomàs d'Irlanda, *Manipulus florum*. Chris L. Nighman, ed. Elect. en curs. Waterloo (Ontario, Canada), Wilfrid Laurier University (☞).
- Margarida Porete, *L'espill de les ànimes simples*. Barcelona, Proa, 2001.
- Martín García, *Sermones eminentissimi totiusque Barchinonensis gregis tutoris acerrimi: necnon immarcesibilis sacre theologie paludamento insigniti Martini Garciae*. Saragossa, Georgium Coci, 1517.
- Mateu d'Agrigento, *Sermones...* = *Beati Matthaei Agrigentini O.F.M., Sermones varii*, a cura di A. Amore, Roma, 1960.
- Matfre Ermengaud, *Breviari d'amor. Manuscrit valencià del segle XV*. Introducció, transcripció i traducció per Antoni Ferrando i Francés, València, Vicent Garcia editores, 1980, 2 vols.
- Maximi Episcopi Taurinensis Sermones*, ed. A Mutzenbecher, CC., Ser. Lat. 23, p. 332-34
- Meditationes de Passione Christi, olim Sancto Bonaventurae attributae*. M. J. Satllings, ed. Washongton, Catholic University of America Press, 1965.
- Miralles, *Dietari...* = Melcior Miralles, *Dietari del Capellà d'Alfons el Magnànim*. València, 1988.
- Ordo prophetarum. Drama litúrxico do século XII*. Santiago de Compostela, Consello da cultura Galega, 2006
- Ovidi, *Fastos* = P. Ovidi Nasó, *Fastos*. Barcelona, Fundació Bernat Metge, 1991-1997. Jaume Medina, (trad.) 2 vols.
- Pere Crisòleg, *Sermons*. Barcelona, Fundació Barcelona, 2005.
- Pere el Cerimoniós, *Crònica* = *Crònica de Pere el Cerimoniós*, dincs F. Soldevila (ed.), *Les quatre grans cròniques*, Barcelona, Selecta, 1983, p. 1001-1158.

- Pere Llobard, *Sentències = Magistri Petri Lombardi Sententiarum quatuor libri*. Quaracci, Ad claras aquas, 1885, 2 vols.
- Petrus Comestor, *Historia scolastica*. Turnhout, Brepols publishers, 2005. CCCM, 191.
- «Passió, mort, resurrecció i aparicions de N. S. Jesucrist», Emili Moliné i Brasés, ed. dins *Estudis Universitaris Catalans*, 3, ps. 65-74, 155-159, 260-264, 344-351, 459-463, 542-546; 4, p. 99-109, 499-508.
- Pons i Guri, Josep Maria, «Constitucions sinodials de Girona de la Primera compilació», *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Barcelona, Fundació Noguera, 1989, p. 81-222.
- «Constitucions Conciliars Tarraconenses (1229 a 1330)», *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Barcelona, Fundació Noguera, 1989b, p. 223-387.)
- Proprietatibus rerum*= Bartholomeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*.
- Quodvultdeus, *Opera Quodvultdeo Carthaginensi episcopo tributa*, CCL, 60, Turnhout, Brepols, 1976.
- Pseudo-Ovidi, *De Vetula = The Pseudo-Ovidian De Vetula*, Dorothy Mae Robathan, ed. Amsterdam, Adolf M. Hakkert Publisher, 1968.
- Rabanus maurus, *De universo = Beati Rabani Mauri Fuldensis Abbatis et Moguntini Archiepiscopi De Universo libri viginti duo*. PL 111, cols. 009-614
- Ramon de Penyafort, *Summa de Penitència = Ramon de Penyafort, Summa de penitència. Cartes i documents*. Barcelona, Proa, 1999
- Ramon Llull, *Llibre de virtuts e de pecats*. Edició crítica de Fernando Domínguez Reboiras. Patronat Ramon Llull, Palma de Mallorca, 2008. Nova Edició de les Obres de Ramon Llull, I. (=Art major de predicació)
- *Art abreujada de predicació*. Curt Wittlin, ed. Barcelona, ed. Del mall, 1982.
  - *Raimundi Lulli Opera Latina, vol. 3 i 4*. Antonio Soria, ed. Palma de Mallorca, 1961-63 (= Liber de praedicatione o Ars Magna Praedicatione)
  - *Doctrina pueril*. Joan Santanach i Pujol, ed. Palma de Mallorca, Patronat Ramon Llull, 2005.
  - *Llibre de meravelles*, Barcelona, Edicions 62 – La Caixa, 1980, MOLC, 36.
- Ramon Martí, *Capistrum...* = Martí, Ramon, *Capistrum Iudaeorum*. Adolfo Robles (ed.). Würzburg, Echter, 1990-1993. Corpus Islamo-Christianum. Series latina, 5, 2 vols.
- «La explanatio simboli, obra inèdita de Ramon», *Anuari del IEC*, 2 (1908).
- Rodríguez Puertolas, J., Alpera, Lluís, (eds.), *Poesia i societat a l'edat mitjana*. Palma de Mallorca, ed. Moll, 1973.
- Rotllà, *Chronica* = Rollán, Esteban, *Chronica regum Aragonum et comitum Barchinone et populationis Hispanie*. Ma. Isabel Falcón Pérez, ed. Zaragoza, Anubar, 1987, col. Textos medievales, 76.
- Sanç Porta, *Hyemalis...* = *Sermones hyemales de tempore venerabilis Santii Porta sacri ordinis predicatorum professoris*. Lió, 1514.
- Sancti Leonis Magni romani pontificis Tractatus septem et nonaginta*. Antoine Chavasse, ed. Turnhout, Brepols, 1973, 2 vols, CCSL 138-138a.
- Stephani de Borbone, *Anecdotes* = Lecoy de Lamarche, Albert, (ed.), *Anecdotes historiques, légendes et apologues, tirés du recueil inédit d'Etienne de Bourbon, OPain du XIIIè siècle*. Paris, 1877.
- Stephani de Borbone, *Tractatus* = Stephani de Borbone, *Tractatus de diversis materiis praedicabilibus. Prologus. Prima pars: de dono timoris*. Jacques Berlioz et Jean-Luc Eichenlaub, eds. Turnhout, Brepols, 2002, CCCM 134.
- Thomae Aquinatis, *Catena aurea in quatuor Evangelia. Expositio in Matthaeum. A Guarenti, ed., Torí – Roma, 1953*.
- *Summa theologica*, Madrid, BAC, 1951-1959, 5 vols.
- Tortosa Disputation. Regesta = The Tortosa Disputation. Regesta of Documents from the Archivo de la Corona de Aragón. Fernando I, 1412-1416*. Gemma Escribà (comp.), Jerusalem, The Central Archives for the History of the Jewish People, 1998.

- Thomae Cantimpranensis, *Bonum universale de apibus*. Douai, Typographia Baltazaris Belleri, 1626. (☞).
- Vides de sants = Vides de sants rosselloneses. Text català del segle XIII establert, comentat i glossat per la Dra. S. M. Kniazzezh i pel doctor E. J. Neugaard*. Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1977, 3 vols.
- Vicent Ferrer, *Aiora = San Vicente Ferrer: Colección de sermones de Cuaresma y otros según el manuscrito de Ayora*. A. Robles Sierra, O.P., ed. València, 1995.
- Vicent Ferrer, *Cuaresma en Suïza = San Vicente Ferrer. Sermones de Cuaresma en Suïza, 1404 (couvent des cordeliers, ms. 62)*. Edició crítica e introducció a cargo de Francisco M. Gimeno Blay y Mª Luz Mandingorra Llavata. Traducció castellana a cargo de Daniel Gozalbo Gimeno. València, Ajuntament, 2009.
- Vicent Ferrer, *Quaresma predicada = Vicent Ferrer, Quaresma predicada a València l'any 1413*. J. Sanchis Sivera, ed. Barcelona, Institució Patxot, 1927
- Vicent Ferrer, *Sermons de Quaresma = Sermons de Quaresma*. Manuel Sanchis Guarner ed. València, Albatros, 1973, 2 vols.
- Vicent Ferrer, *Sermonario = Sermonario de san Vicente Ferrer del Real colegio del Corpus Christi de Valencia. Estudio y transcripción de Francisco Gimeno Blay y Maria Luz Mangingorra Llavata*. Valencia, Ajuntament, 2002
- Vicent Ferrer, *BC476 = Perarnau, Josep, «Els quatre sermons catalans de Vicent Ferrer en el manuscrit 476 de la Biblioteca de Catalunya»*, *ATCA*, XV (1996), p. 109-340.
- Vicent Ferrer, *Darrera quaresma... = Perarnau, Josep, «La (darrera?) quaresma transmesa de sant Vicent Ferrer: Clarmont-Ferrand, BMI, ms. 45»*, *ATCA*, XXII (2003), p. 343-550
- Vicent Ferrer, *Sermons I-II = Sermons*. Josep Sanchis Sivera, ed. Barcelona, 1932-1934. Vols. 1-2
- Vicent Ferrer, *Sermons III-VI = Sermons*. Gret Schib, ed. Barcelona, 1975-1988. Vols 3-6.
- Vita Sancti Olegarii*, España Sagrada, vol. XXIX, Madrid, Imprenta de José Rodríguez, 1859², p. 472-491.

Bibliografia

- Actas del congreso internacional de historia de la cultura escrita*. Madrid, Calambur Editorial, 2003.
- ABERCROMBIE, Nicholas; HILL, Stephen; TURNER, Bryan S., *La Tesis de la ideología dominante*. Madrid, Siglo XXI, 1987.
- AINAUD DE LASARTE, Joan, «Una versión catalana desconocida de los "Dialogi" de Pedro Alfonso», *Sefarad*, 3:2 (1943), p. 359-376.
- ALANYÀ ROIG, Josep, «Pere Pasqual, fill i rector de la Fatarella, capella del rei Pere el Cerimoniós, i l'origen del culte a la Mare de Déu de la Misericordia (segle XIV)», *Anuario de Estudios medievales* 35.2 (2005), p. 951-970.
- *Culte a la Puríssima al bisbat de Tortosa (s. XIII-XXI)*, Tortosa, Capítol de la Catedral, 2007.
- ALBAREDA, A.M., «Manuscrits de la biblioteca de Montserrat», *Analecta Montserratensia* 1 (1918), p. 3-99; 3 (1919), p. 164-173.
- ALBERTE, Antonio, *Retórica medieval. Historia de las artes predicatorias*, Madrid, Centro de lingüística aplicada Atenea, 2003.
- ALCOY I PEDRÓS, Rosa, «El "Descensus ad inferos" de Santa Margarita», *D'Art: Revista del Departament d'Historia de l'Art*, 12 (1986), 127-160 (☞).
- «Una propuesta de relación texto-imagen: "La madres de los Santos Inocentes" y la iconografía de la pasión en la pintura italiana del siglo XIV», *D'Art: Revista del Departament d'Historia de l'Art*, 11 (1985), 133-162.
  - «Observaciones sobre la iconografía de la resurrección de Cristo en al pintura gótica catalana», dins Joaquín Yarza (ed.), *Estudios de iconografía medieval española*, Bellaterra, UAB, 1984.
  - «Canvis i oscil·lacions en la imatge pictòrica dels jueus», dins *Actes. Ir col·loqui d'història dels jueus a la Corona d'Aragó*, Lleida, Institut d'Estudis ilerdens, 1991, p. 371-392.
- ALGAIDA, S. d', «Tres sermons de Bartomeu Catany, fra-menor de Mallorca (s. XVè)», *Estudis franciscans*, 43 (1931), p. 407-421.
- AMOS, Thomas L., «Early medieval sermons and their audience», *De l'homélie au sermon*. Lovaina, Institut d'études médiévales de l'Université catholique de Louvain, 1993, p. 1-14.
- AMORE, Agostino, «La predicazione del B. Mateo d'Agrigento a Barcelona e Valenza», *Archivum Franciscanum Historicum*, 49 (1956), p. 255-355.
- «Nuovi documenti sull'attività del B. Mateo d'Agrigento nella Spagna ed in Sicilia», *Archivum Franciscanum Historicum*, 52 (1959), p. 12-42.
- ANGELELLI, Ignacio, PÉREZ-ILZARBE, Paloma (eds.), *Medieval and Renaissance Logic in Spain. Acts of the 12th European Symposium on Medieval Logic and Semantics, held at the University of Navarre (J.I. Saranyana) (p.581)*
- ARAMON I SERRA, Ramon. «Un sermonari amb fragments rimats». *Estudis Universitaris Catalans*. 12 (1927), p. 241-69. (reimp. a Id., *Estudis de llengua i literatura*. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1997, p. 277-308.)
- ARCANGELI, Alesandro, «El Carnaval, la risa y la cultura festiva en el renacimiento», dins Tomás A. MANTECÓN MOVELLÁN (ed.), *Bajtín y la historia de la cultura popular. Cuarenta años de debate*. Santander, Universidad de Cantabria, 2008, p. 131-144.
- AUERBACH, Erich, *Lenguaje literario y público en la baja latinidad y en la edad media*, Barcelona, Seix Barral, 1969.
- AURELL, Jaume, *La escritura de la memoria: De los positivismos a los postmodernismos*, València, 2005.
- *Els mercaders catalans al quatre-cents*, Lleida, Pagès editors, 1996.

- ; PUIGARNAU, Alfons, *La cultura del mercader en la Barcelona del siglo XV*, Barcelona, Omega, 1988.
- AVENOZA VERA, Gemma, «Presència de l'Evangelí de Nicodemus en un sermó català del s. XV», dins ALEMANY, Rafael; MARTOS, Josep Lluís; MANZANERO, Josep Miquel (eds.), *Actes del X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval (Alacant, 18-22 de setembre de 2003)* (Symposia Philologica 10), Alacant: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2005, vol. 1, p. 321-333.
- AVRIL, Joseph, «Les dependances des abbayes (prieurés, églises, chapelles). Diversité des situations et évolutions», *Les moines noirs (XIIIe-XIVe siècle)*, dins *Cahiers de Fanjeaux*, Toulouse, Édouard Privat, 1984, vol. 19, p. 308-342.
- BADA, Joan, *Situació religiosa de Barcelona en el segle XVI*, Barcelona, Ed. Balma - Facultat de Teologia de Barcelona, 1970.
- *La inquisició a Catalunya (segles XIII-XIX)*, Barcelona, Barcanova, 1992.
- BADIA, Lola, *Poesia catalana del segle XIV. Edició i estudi del cançonet de Ripoll*, Barcelona, Quaderns crema, 1983.
- *Teoria i pràctica de la literatura en Ramon Llull*, Barcelona, Quaderns Crema, 1991.
  - «Per la presència d'Ovidi a l'Edat Mitjana catalana», dins Eadem, *Tradició i modernitat al segle XIV i XV. Estudis de cultura literària i lectures d'Ausiàs March*. València – Barcelona, Institut universitari de filologia valenciana – PAM, 1993.
  - «Scienza e letteratura nella produzione volgare di Raimondo Lulio», *Francescanesimo in volgare (secoli XIII-XIV). Atti del XXIV Convergnio internazionale. Assisi, 17-19 ottobre 1996*. Spoleto, Centro italiano di studi sull'alto medioevo, 1997, p. 245-269.
- BAER, Fritz, *Die juden im Christlichen Spanien*. Berlin, Akademie Verlag, 1929, vol. I.
- BAER, Yitzhak, *Historia de los judíos en la España cristiana*. Barcelona, Riopiedras ediciones, 1998.
- BAJTIN, Mijail, *La cultura popular en la edad media y en el renacimiento. El contexto de François Rabelais*, Madrid, Alianza, 1998.
- BALCELLS XURIACH, J.M., *Felipe de Malla y el 'Pedador Remut', contribución al estudio de sus fuentes*. Tesis de llicenciatura, Barcelona, 1964
- BALOUP, Daniel, «La muerte y la penitencia en la predicación de las indulgencias en Castilla a finales de la Edad Media», *Edad Media. Revista de historia*, 6 (2003-2004), p. 61-89.
- BANCHI, Luciano, *Le prediche volgari di San Bernardino da Siena dette nella Piazza del Campo l'anno 1427*, Siena, 1880-1888, 3 vols.
- BARAUT, Cebrià, «Textos homilètics i devots del «Llibre vermell» de Montserrat», *Analecta Sacra Tarraconensia*, 28 (1955), p. 27-44.
- «Presència i repressió del catarisme al bisbat d'Urgell (segles XII-XIII)», *Urgellia*, XII (1994-1995), p. 490-491.
  - «Els inicis de la Inquisició a Catalunya i les seves actuacions al bisbat d'Urgell (segles XII-XIII)», *Urgellia*, XIII (1996-1997), p. 412-438.
- BARBER, Malcolm, «The pastoreaux of 1320», *Journal of ecclesiastical history*, 32 (1981), p. 143-166.
- BARCELONA, Martí de, «Ferrarius Catalanus, O.P. (s. XIII)», *Criterion*, 8 (1927), p.479-483.
- BARTKO, Janos, *Un instrument de travail dominicain pour les prédicateurs du XIIIe siècle. Les sermons de evangeliiis dominicalibus de Hugue de Saint-Cher (+.1263)*, Université de Lyon, 2003
- BASCHET, Jérôme, *Les justicies de l'au-delà. Les représentations de l'enfer en France et en Italie (XIIe-XVe siècle)*, Paris, École Française de Rome, 1993.

- BATAILLON, L. J., *Erasmus y España. Estudios sobre la historia espiritual del siglo XVI*. Madrid, F.C.E., 1979 (¹1939 en francès), 2 vols.
- «Les instruments de travail des prédicateurs au XIIIe siècle», *La prédication au XIIIe siècle en France et Italie*, Norfolk, Variorum, 1993, p. 197-209.
  - «Intermédiaires entre les traités de morale pratique et les sermons: les distinctions bibliques alphabétiques», *La prédication au XIIIe siècle en France et en Italie*, Aldershot, 1993b.
- BATLLE, Carme, «Un exemple de la hipersensibilitat popular (Barcelona, Corpus, 1370), VIII Congreso de Historia de la Corona de Aragón, II-2, València, 1970, p. 91-102.
- *La crisis social y económica de Barcelona a mediados de siglo XV*, Barcelona, Universitat de Barcelona - CSIC, 1973, 2 vols.
  - «Els Granollacs, una família de metges de Barcelona (segle XV)», *Tercer Congrés d'Història de la Medicina Catalana*. Lleida, 1981. Actes, Quart Volum, p. 53-76.
  - «Notícies sobre biblioteques dels ciutadans honrats de Barcelona (segles XIV-XV)», *Estudis castellanencs*, 6 (1994-95), p. 179-187.
  - *L'expansió baix-medieval. Història de Catalunya*, vol. 3. Barcelona, ed. 62, ⁷2004.
  - «L'Alt Urgell a l'època de les *Homilies*. Un temps de violència feudal», *Les faldades de lo Banyut*, estiu 2004 (☞). Consultat el 29 de gener de 2008.
- BATLLE, Lluís, «El maestro fr. Antonio de Canals, discípulo y sucesor de san Vicente Ferrer», *AST*, XXVII (1954), p. 9-21.
- «Notícies de llibres d'antics inventaris de clerecia parroquial del bisbat de Girona», *AST* 1968-69 (), p. 231-246.
  - ; VALLICROSA, Josep Maria, «Un alboroto contra el call de Girona en el año 1331», *Sefarad*, XII:2 (1952), p. 296-335.
- BATLLORI, Miquel, «De la cultura a la Corona d'Aragó durant el segle XIII», *De l'Edat Mitjana. Obra Completa*, 1, Barcelona, Tres i Quatre, 1994a, p. 1-34.
- «Repercussions culturals i sociològiques del cisma d'Occident en la Corona d'Aragó», *De l'Edat Mitjana. Obra Completa*, 1, Barcelona, Tres i Quatre, 1994b, p. 51-66.
  - «La cultura escrita de 1238 a 1520», *De l'Edat Mitjana. Obra Completa*, 1, Barcelona, Tres i Quatre, 1994c, p. 67-98
  - «El Renaixement i la cultura catalana», *De l'humanisme i del Renaixement. Obra Completa*, V, Barcelona, Tres i Quatre, 1995, p. 1-26
  - «Els regnes hispànics i els regnes itàlics de la Corona-Aragonesa, 1416-1516. Elements comuns de cultura i espiritualitat» *De l'humanisme i del Renaixement. Obra Completa*, V, Barcelona, Tres i Quatre, 1995, p. 119-131
  - «Humanisme i erasmisme a Barcelona» dins *De l'Humanisme i del Renaixement*. València, Tres i Quatre, 1995, p.
- BAUCELLS, Josep, «Qüestions sobre l'exempció episcopal d'alguns priorats de Barcelona (s. XIV) i i el monestir de Sant Cugat del Vallès (s. XIII-XIV)», a *Ir. Col·loqui d'història del monaquisme català*. Santes Creus, 1967.
- «El relat de a'Assumpció de Maria i la formació religiosa popular en la Baixa Edat Mitjana», *Revista catalana de Teologia*, 8 (1983), p. 161-190.
  - «Les relacions, adés amicals, adés discordants, entre el monestir de Sant Cugat del Vallès i la seu episcopal de Barcelona al llarg de la història», dins *AST*, 73 (2000), p. 5-66.
  - *Vivir en la Edad Media: Barcelona y su entorno en los siglos XIII y XIV (1200-1344)*, Barcelona, CSIC, 2004, 2 vols.
- BAXANDALL, Michael, *Pintura y vida cotidiana en el Renacimiento*. Barcelona, Gustavo Gili, 1978.
- BAYARD, Florence, *L'art du bien mourir au XVe siècle*. Paris, Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 1999.

- BAYERRI, Bertomeu, *Los códices medievales de la catedral de Tortosa. Novísimo inventario descriptivo*, Barcelona, Porter Libros, 1962.
- BEATTIE, Blake, «Coram Papa Preaching and Rhetorical Community at Papal Avignon», dins MUESSIG, Carolyn (ed.), *Preacher, Sermon and Audience in the Middle Ages*, Brill, Leiden, 2002, p. 63-86.
- BELTRÁN DE HEREDIA, Vicente, «La formación intelectual del clero en España durante los siglos XII-XIV», *Revista española de teología* 6 (1946), p. 301-357.
- BENÍTEZ, Manuel, «Las cofradías en el reino de Valencia. Análisis y claves interpretativas», *Anuario de Estudios Medievales*, 36/2 (2006), p. 553-581.
- BENITO, Pere, «Religiositat popular: de l'ortodòxia a la persecució» dins *Història, política societat i cultura dels Països catalans*. Vol. 3, p. 330.
- BÉRIOU, Nicole, *L'Avènement des maîtres de la Parole: la prédication à Paris au XIIIe siècle*. Paris, Institut d'Études agustiniennes, 1998
- ; d'Avray, David L.: *Modern questions about medieval sermons: essays on marriage, death, history and sanctity*. Spoleto, Centro Italiano di Studi sull'Alto Medioevo, 1994.
- BERLABÉ, Carmen; FERNÁNDEZ, Gloria; FITÉ, Francesc, «La pintura mural a Lleida (1300-1350): l'èoca de la fundació de l'Estudi General», dins *De Pintura mural. A propòsit dels frescos de J. Minguell, Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida*, 2001.
- BERLIOZ, Jacques, *et alii, Identifier sources et citations*. Brepols, col. l'atelier du médiéviste, 1994
- «Le récit efficace: l'exemplum au service de la prédication (XIIIe-XVe siècles)», *Rhétorique et histoire. L'exemplum et le modèle de comportement dans le discours antique et médiéval*. Mélanges de l'école française de Rome. Moyen Age-Temps modernes, tome 92 (1980-1).
- BERTINI, Giovanni Maria, «I soliloquia e lo Speculum Peccatoris dello Pseudo Agostino in catalano», dins *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, Barcelona, 1936, vol. II, p. 233-263.
- «Testimonianze di spiritualità italiana in Catalogna», dins *Studi e ricerche ispaniche*, Milà, 1942, p. 21-53.
- BERTRAN, Prim, «Los monasterios benedictinos de Catalunya a finales de siglo XIV, según las cuentas de la décima apostólica», dins *Papauté, monachisme et théories politiques. Mélanges Marcel Pacaut*. Centre interuniversitaire d'histoire et d'archéologie médiévales - PUF, 1991.
- «L'església catalana en el marc del concili de Perpinyà (1408-1409)», dins *Le concile de Perpignan (15 novembre 1408-26 mars 1409). Acte du colloque international (Perpignan, 24-26 janvier 2008)*, Études Roussillonnaises XXIV (2009-10), p. 157-167.
- BERTRAND, Paul, «À propos de la révolution de l'écrit (Xe-XIIIe siècle). Considerations inactuelles», *Médiévales* 56, printemps 2009, p. 75-92.
- BETÍ, Manuel, «Un sermón en valenciano de san Vicente Ferrer. De beato Pedro», *BSCC* 3 (1922), p. 123-133.
- «Secunda dominica adventus domini (la segona llança), del sermonario morellano de san vicente», *BSCC* 31 (1955), p. 126-136
- BILLER, Peter, HUDSON, Anne, eds., *Heresy and literacy, 1000-1530*, Cambridge Studies in Medieval Literature 23, Cambridge, England, 1994.
- BIZZARRI, Hugo Óscar, «Nuevos materiales para la predicación hispánica», *Romance Philology*, 58 (2004), p. 69-92.
- «La palabra del predicador: entre liturgia y dramatización», *Mediaevalia: a journal of medieval studies*, 27 (2006), p. 65-92.
- BOGLIONI, Pierre, (dir.), *La culture populaire au Moyen Âge*. Montreal, 1979.
- BOLDUC, Michelle, «The Breviari d'Amor: Rhetoric and Preaching in Thirteenth-Century Languedoc», *Rhetorica. A journal of the History of Rhetoric*, 24-4 (2006), p. 403-426.

- BOLZINI, Lina, *La rete delle imagini. Predicazione in volgare dalle origini a Bernardino da Siena*. Torino, Einaudi, 2002.
- BONNER, Anthony; BADIA, Lola, *Ramon Llull. Vida, pensament i obra literària*. Barcelona, Empúries, 1988.
- «La disputa interreligiosa, la solució enginyosa de Ramon Llull», dins *Ramon Llull i l'islam. L'inici del diàleg*, Barcelona, La Magrana, 2012, p. 212-224.
- BOSCÀ, José V., «Sortílegas, adivinas y conjuradoras: indicios de una religiosidad prohibida», *Revista d'història medieval*, 2 (1991), p. 63-76.
- BOSWELL, John, *The Royal Treasure. Muslim Communities under the Crown of Aragon in the Fourteenth Century*, New Haven – London, Yale University Press, 1977
- *Cristianismo, tolerancia social y homosexualidad: los gays en la Europa occidental desde el comienzo de la era cristiana hasta el siglo XIV*. Barcelona, Mucknik, 1998.
- BOTINAS, Elena; CABAILEIRO, Júlia; DURAN, Ma. dels Àngels, *Les beguines*. Barcelona, PAM, 2002.
- BOTO VARELA, Gerardo, «Representaciones románicas de monstruos y seres imaginarios. Pluralidad de atribuciones funcionales», dins *El mensaje simbólico del imaginario románico*, Aguilar del Campoo, Fundación Santa María la Real, 2007, p. 79-115.
- BOURDIEU, Pierre, *¿Qué es hablar?*. Madrid, Akal, 2001
- BOURGAIN, Louis, *La chaire française au XIIè siècle*. Paris, 1879.
- BOYER, Christine. «Un témoin précoce de la réception du «Manipulus Florum» au début du XIVè siècle. Le recueil de sermons du dominicain Guillaume de Sauqueville», *Bibliothèque de l'École des chartes*, 164 (2006), p. 43-70., 43 -70.
- BRACONS, Josep, «Lupo di Francesco, mestre pisà, autor del sepulcre de Santa Eulàlia», *D'Art*, 19 (1993), p. 43- 51.
- «Els davallaments romànics a Catalunya i l'heretgia albigea. Proposta d'interpretació i aproximació a la seva datació», a *Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte, I*. Barcelona, MNAC – PAM, 1998, p. 197 -205.
- BRAVO, Federico, «Arte de enseñar, arte de contar. La enseñanza en la edad media», dins *X Semana de Estudios medievales. Nájera, 1999*. Logroño, 2000.
- BREMOND, Claude, LE GOFF, Jacques, SCHMITT, Jean-Claude, *L'exemplum*, Turnhout, Brepols, 1996, 2a. Ed.
- BRETTLE, Segismund, *San Vicente Ferrer und sein literarischer nachlass*, Münster, 1924.
- BRIGGS, Charles F., «Literacy, reading, and writing in the medieval West», *Journal of medieval History*, 26 – 4 (2000), p. 397-420.
- BRUNEL, Clovis, «Notice du manuscrit 60 de la bibliothèque de la ville de Rodez, contenant entre autres un sermon de saint Vincent Ferrier», *Bibliothèque de l'école de Chartes*, 94 (1933), p. 5-26. (☞).
- «Notice et extrait du manuscrit 1095 de la bibliothèque de Marseille contenant des sermons catalans», *Bibliothèque de l'école des chartes*, 95 (1934), p. 5-30 (☞).
  - «Le sermon en langue vulgaire prononcé à Toulouse par saint Vincent Ferrier le vendredi saint 1416», *Bibliothèque de l'école de Chartes*, 111, n. 1 (1953), p. 5-53. (☞).
  - «Vides de Sant Francesc, versions en langue d'oc et en catalan de la Legenda Aurea», *Revue d'Histoire des textes*, 6 (1976).
- BRUNI, Francesco, «Tra Catalogna e Italia: intorno alla predicazione nella prima metà del xv secolo», *Studi Generali*, 22 (2002), p. 283-308.
- BURGHART, Marjorie, *The ad status sermon collection by Gilbert of Tournai, OFM († 1284): edition and study of the collection*. Tesis de doctorat inèdita. Lió, Université de Lyon, s.d.
- BURKE, Peter, *La cultura popular en la Europa moderna*, Madrid, Alianza, 1978.
- *Sociología e historia*. Madrid, Alianza, 1987.

- *Hablar y callar*. Barcelona, Gedisa, 1996
  - *¿Qué es la historia cultural?*, Barcelona, Paidós, 2006
- BURNS, Robert Ignatius, «Journey from Islam: Incipient Cultural Transition in the conquered Kingdom of Valencia (1240-1280)», *Speculum*, XXXV (1960), p. 337-356.
- *El reino de Valencia en el siglo XIII*, València, Del Cenia al Segura, 1982.
  - *Colonialisme medieval*, València, Tres i Quatre, 1987.
  - «Provisioning the armies of James the Conqueror», dins Harey J. Hames, (ed.), *Jews, Muslims and Christians in and out the Crown of Aragon*, Brill, Leiden, 2004, p. 35-73.
- BYRNE, Andrew, *El ministerio de la palabra en el Concilio de Trento. Tesis doctoral presentada en la Facultad de Teología de la Universidad de Navarra*, Pamplona, Ediciones Universidad de Navarra, 1975
- CAMPO TEJEDOR, Alberto del, «Diversiones clericales burlescas en los siglos XIII a XVI: las misas nuevas», *La Corónica*, 38.I (Tardor 2009), p. 55-95.
- CALDWELL AMES, Christine, *Righteous persecution: Inquisition, Dominicans, and Christianity in the Middle Ages*. University of Pennsylvania Press, 2009.
- CANTERA BURGOS, F, *El Tratado “contra caecitatem iudaeorum” de fray Bernardo Oliver*. Barcelona-Madrid, CSIC, 1965.
- CANTERA MONTENEGRO, Enrique, «La imagen del judío como prototipo del mal en la Edad Media», *Pecar en la Edad Media*. Madrid, Sílex, 2008, p. 297-326.
- CAÑIZARES, A. «La predicación española en el siglo XVI», *RHCEE* 6 (1977), p. 189-266.
- CÁRCEL ORTÍ, María Milagros y BOSCA CODINA, José Vicente, *Visitas pastorales de Valencia (siglos XIV-XV)*. Valencia, 1996.
- CARMONA FERNÁNDEZ, Fernando, *La mentalidad literaria medieval. Siglos XII y XIII*, Múrcia, Universidad de Murcia, 2001.
- CARRERAS CANDI, Francesc, «La inquisició barcelonina substituïda per la Inquisició castellana, 1446-1487», *Anuari d’estudis catalans*, III (1909-1910) p. 130-177.
- *Idea del avenç urbà de Catalunya al segle XIV*. València, 1924.
  - *L’aljama de juheus de Tortosa*, Barcelona, RABLB, 1928. (☞)
- CARRERAS ARTAU, Joaquim, «Fray Francisco Eiximenis. Su significación religiosa, filosófico-moral, política y social», *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, 1 (1946), p. 270-293 (☞).
- «La polémica gerundense sobre el anticristo entre Arnau de Vilanova y los dominicos», *AIEG*, V (1950), p. 5-58.
- CASADEVALL, Pau M., O. Carm., *Els carmelites a Barcelona, 1292-1992*. Barcelona, Claret, 1997.
- CASAGRANDE, Caria, VECCHIO, Silvana, «Clercs et jongleurs dans la société médiévale (XIIIe et XIIIe siècles)», *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*, 1979, Vol. 34-5, p. 913 – 928 (☞) consultat el 15 d’agost de 2010.
- CASAS NADAL, Montserrat, «Algunes consideracions sobre les traduccions catalanes del “Llibre de les virtuts” d’Àngela de Foligno (segle XV)», *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 25 (2003), p. 461-481 (☞).
- CASCIANI, Santa, «Sacred oratory and audience: Preaching in medieval Italy», *Word, Image, Number. Communication in the Middle Ages*. John J. Contreni; Santa Casciani, eds. Sismel, Edizioni del Galluzzo, 2002, 247-262
- CASSAGNES-BROUQUET, Sophie, *La passion du livre au moyen âge*, Rennes, Ed. Ouest-France, 2003
- CASTEJÓN, Nativitat, *Aproximació a l’estudi de l’hospital de la Santa Creu de Barcelona*, Barcelona, Fundació Noguera, 2007 (☞).
- CASTILLO GÓMEZ, Antonio (ed.), *Cultura escrita y clases subalternas. Una mirada española*, Oiartzun, Sendoa, 2002.
- CATACH, Nina, (comp.), *Hacia una teoría de la lengua escrita*, Barcelona, Gedisa, 1996

- CÁTEDRA, Pedro María, *Dos estudios sobre el sermón en la España medieval*, Barcelona, UAB, 1981.
- , «Acerca del sermón político en la España medieval. (A propósito del discurso de Martín el Humano en las cortes de Zaragoza de 1398)», *BRABLB* 40 (1985-86), p. 17-47 (☞).
  - *Los Sermones atribuidos a Pedro Marín*, Salamanca, Universidad de Salamanca 1990.
  - «La modificación del discurso religioso con fines de invectiva. El sermón», *L'inventive au Moyen Âge: France, Espagne, l'Italie*, Atalaye, 5 (tardor-hivern 1994), p. 101-122
  - *Sermón, sociedad y literatura en la Edad Media. San Vicente Ferrer en Castilla: 1411-1412*, Salamanca, Junta de Castilla y León, 1994.
  - «Fray Vicente Ferrer y la predicación antijudaica en la campaña castellana (1411-1412)», *Qu'un sang impure. Les conversos et le pouvoir en Espagne au Moyen Âge*. Aix-en-Provence, Presses de l'université de Provence, 1997, p. 19-46.
- CAWSEY, Suzanne F., *Kingship and propaganda. Royal eloquence and the Crown of Aragon c. 1200-1450*, Oxford University Press, 2002.
- CERDÀ, Jordi, *La llegenda de Sant Amador i la difusió del purgatori a Catalunya*. Tesi Doctoral inèdita. Universitat de Barcelona, s.d.
- CHABANEAU, Camille, «Sermons et préceptes religieux en langue d'oc au XIIe siècle», *Révue de langues romanes*, 18-19 (1880), p. 105-146
- CHABÁS, Roque, «Arnaldo de Vilanova y sus yerros teológicos», en *Homenaje a Menéndez Pelayo*. Volumen II. Estudios de erudición española. Librería General de Victoriano Suárez. Madrid. 1899.
- «Estudio sobre los sermones valencianos de san vicente Ferrer que se encuentran en la biblioteca basilica metropolitana de Valencia», *Revista de archivos, bibliotecas y museos*, año VI (1902), núms. 8 y 9, p. 131-142; 8 (1903), p. 38-57; 111-126; 291-295.
- CHAPEILLE, Jean, «Concile de la Réal», *Revue catalane*, 2 (1908), p. 338-362.
- CHARANSONNET, Alexis, *L'Université, l'Eglise, l'Etat dans les sermons du Cardinal Eudes de Châteauroux (1190 ? - 1273)*. Université de Lyon, 2001.
- CHARLAND, Th. M., *Artes praedicandi: contribution à l'histoire de la rhétorique au Moyen Âge*. París, J. Vrin, 1936
- CHARTIER, Roger, *Las revoluciones de la cultura escrita. Diálogo e intervenciones*, Barcelona, Gedisa, 2000.
- *Au bord de la falaise*. Paris, Albin Michel, 1998.
  - «La culture populaire en question», *H Histoire*, 8 (1981), p. 85-96.
- ; COMPÈRE, M.M., JULIA, D., *L'éducation en France du XVI au XVIIIe siècle*, Paris, SEDES, 1976.
- CHAZAN, Robert, *Medieval Jewry in Northern France. A political and social history*, Baltimore and London, Johns Hopkins University Press, 1973.
- «Confrontation in the Synagogue of Narbonne: A Christian sermon and a Jewish Reply», *Harvard Theologica Review*, 67 (1974), p. 437-457.
- CHEVALIER-BOYER, Christine, *Les sermons de Guillaume de Sauqueville: l'activité d'un prédicateur dominicain à la fin du règne de Philippe le Bel*. U de Lyon, 2007 (☞).
- CHENU, Marie-Dominique, *L'éveil de la conscience dans la civilisation médiévale*. Paris, Institut d'Etudes médiévales - Libraire J. Vrin, 1969
- CHÍA, Julián de, *La festividad del Corpus en Gerona*, Girona, Imprenta y librería de Paciano Torres, 1895.
- CHIFFOLEAU, «L'usage de la messe pour les morts à la fin du Moyen Age», *Faire croire*, Paris, Roma, 1981, pp. 235 ss.
- CHRISTIAN, William A., *Apariciones en Castilla y Cataluña (siglos XIV-XVI)*, Madrid, Nerea, 1990.

- CIFUENTES, Lluís, *La ciència en català a l'edat mitjana i el Renaixement*, Barcelona – Palma de Mallorca, Universitat de Barcelona – Universitat de les Illes Balears, 2001.
- «Université et vernacularisation au Bas Moyen Âge: Montpellier et les traductions catalanes médiévales de traités de médecine», dins Daniel Le Bléved (ed.), *L'université de médecine de Montpellier et son rayonnement (XIIIe-XVe siècles)*, Brepols, Turnhout, 2004, p. 273-290.
- CIFUENTES, Lluís; ESCRIBÀ, Gemma, «El monopoli de la paraula: cura d'ànimes, educació i fe pública a la parròquia de santa Maria de Piera durant la Baixa Edat Mitjana», *AEM* 28 (1998), p. 789-820.
- CURTIUS, Erns Robert, *Literatura europea y edad media latina*, FCE, 1981 (1948¹ en alemany), 2 vols.
- CLANCHY, M. T., *From memory to written record: England 1066-1307*, Londres, Edward Arnold, 1979.
- CINGOLANI, Stefano Maria, «Nos en leyr tales libros trobemos plazer e recreation. L'estudi sobre la difusió de la literatura d'entreteniment a Catalunya els segles XIV i XV», *Llengua i literatura*, 4 (1990-91), p. 39-127.
- *El somni d'una cultura: «Lo somni» de Bernat Metge*. Barcelona, Quaderns Crema, 2002.
- COHEN, Jeremy, *The friars and the jews. The evolution of Medieval Anti-judaism*, Cornell University Press, 1986.
- COLELL, Alberto, «El cardenal barcelonés Fr. Juan de Casanova», *AST*, XXXVII (1964), p. 1-18.
- COLETTI, Vittorio, *Parole dal pulpito. Chiesa e movimenti religiosi tra latino e volgare*, Marietti, Casale Monferrato, 1983.
- COLL, José María, O.P., «Beato Dalmacio Moner, O. P. Ensayo cronológico de su vida, sus estudios y enseñanza de la Orden Dominicana» *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 2 (1947).
- «¿Quién es el autor del Saltiri catalán en prosa?», *AST*, XX (1947), 243-248.
  - «El beato Dalmacio Moner, O. P. y los hombres de su tiempo», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 3 (1948).
  - «Tres confesores del rey Católico y la ciudad de Gerona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 7 (1952), p. 142-155 (☞).
  - «Tres escritores dominicos gerundenses del siglo XIV en lengua vernácula: Fr. Arnaldo Simó, Fr. Antonio Ginebreda y Fr. Juan Romeu», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 4 (1949), 5-36. (☞).
- COLL I ALENTORN, Josep Maria, «El cronicó de Sant Cugat», *Analecta Montserratensia*, IX (1962), p. 245-269.
- COLLINS, Roger, «Literacy and the laity in early medieval Spain», *The uses of literacy*, p.109-133
- COLUMBA BATLLE, «Un receptari supersticiós del segle XIVè», *Iberorromania*, 10 (1979), p. 1-4
- Les Corts a Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1991
- COURCELLES, Dominique de, «Sermons et cantiques en Catalogne avant le concile de Trente», *Mélanges de la Casa de Velázquez*, XXI (1985), p. 175-192 (separata)
- *Les histoires des saints, la prière et la mort en Catalogne*. Paris, Publications de la Sorbonne, 1990.
- CRANE, Thomas F., *The exempla or illustrative stories from the Sermones vulgares of Jacques de Vitry*, Kraus Reprint, Neldeln, 1967 (reprint, ¹1890).
- CROSBY, Ruth, «Oral delivery in the Middle Ages», *Speculum* 11 (Jan. 1936), p. 88-110 (☞).
- CUSCÓ I CLARASÓ, Joan, *Els beguins. L'heretjia a la Catalunya medieval*. PAM, 2005.
- DARBORD, Bernard, «Les exempla espagnols: presentation», dins *Les exempla médiévaux: Nouvelles perspectives*. Paris, H. Champion, 1998.

- DARGAN, E. C., *A History of preaching*, New York, Hodder and Stoughton, 1905.
- DELCOR, Mathies, *La société cathare en Cerdagne: nobles et bergers du XIIIe au XIVe siècle*. Tolosa de Llenguadoc, 1980.
- «L'iconographie des descentes de la croix en Catalogne à l'époque romane. Description, origines et signification», dins *Les cahiers de Saint-Michel de Cuxa*. Prades-Codalet, 1991, p. 179-202.
- DELCORNO, Carlo, *Giordano da Pisa e l'antica predicazione volgare*. Florència, Leo S. Olschki, 1975.
- *La Predicazione nell'età comunale*. Florència, Sansoni, 1974.
  - «L'ars praedicandi di Bernardino da Siena», *Lettere Italiane* 32 (1980).
  - *De l'homélie au sermon. Histoire de la prédication médiévale*, Lovaina, Universitt catòlica de Lovaina, 1993.
  - «La lingua dei predicatori. Tra latino e volgare», dins *La predicazione dei frati. Dalla metà del '200 alla fine del '300. Atti del XXII Convegno internazionale. Assisi, 13-15 ottobre 1994*. Spoleto, Centro italiano di studi sull'alto medioevo, 1995, pp. 21-46 (reed. dins Id, *Quasi quidam cantus. Studi sulla predicazione medievale*. Firenze, Leo S. Olschki editori, 2009, pp. 23-41).
- DELARUELLE, E., *La piété populaire au Moyen Age*. Torino, Bottega d'Erasmus, 1975.
- DELMAS, Sophie, *Eustache d'Arras (O.F.M.) dans les débats universitaires de la seconde moitié du XIIIe siècle*. Thèse de doctorat. Université Lyon II-Louis Lumière, 2006.
- DELUMEAU, Jean, (dir.), *Histoire vecue du peuple chrétien*. Toulouse, Privat, 1979. 2 vols.
- *El miedo en occidente*. Madrid, Taurus, 1989.
  - *Rassurer et protéger. Le sentiment de sécurité dans l'Occident d'autrefois*, París, Fayard, 1989b.
  - *La confesión y el perdón*. Madrid, Altaya, 1997.
- DEMAITRE, Luke E., *Doctor Bernard de Gordon: professor and practitioner*. Pontifical Institute of mediaeval Studies, Toronto, 1980.
- DENIFLE, Heinrich, «Quellen zur Disputation Pablos Christiani mit Mose Nachmani zu Barcelona 1263». *Historisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft*, 8 (1887), p. - 225-244
- DESCALZO de Blas, Alberto, «El "ars praedicandi" de Sancho Porta, O.P: Estudio del sermón: "Die purgationis Marie secundun legem" del Manuscrito 30 del Burgo de Osma», *Revista de filología románica*, 15 (1998), p. 145-164 (☞).
- DEYERMOND, A., «The sermon and its uses in medieval castilian litterature», *La Corónica*, VIII (1979-1980), 2, p. 126-145.
- DIAGO, Francisco, *Anales del Reyno de Valencia*, Valencia, 1613.
- DÍAZ CRUZ, Rodrigo, «Clifford Geertz o el inconstante derroche de significado: una lectura crítica», dins Ana Cristina Ramírez Barreto (coord.), *Temas actuales en filosofía de la cultura y estudios culturales*, Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo, 2008, p. 87-103
- DIAZ DIAZ, Manuel, *Index scriptorum latinorum medi aevii hispanorum*. Salamanca, Universidad, 1958-59.
- DIJK, Theo van, *Estructuras y funciones del discurso*, Madrid, Siglo XXI, 1993
- *Ideología y discurso: una introducción pluridisciplinar*, Barcelona, Ariel, 2003
- DOMINGUEZ REBOIRAS, Fernando, «Els apòcrifs lul·lians sobre la Immaculada. La seva importància en la història del lul·lisme», *Randa* 27 (1990), p. 11-43.
- DOSSE, Françoise, *La historia. Conceptos y escrituras*.
- DUBY, Georges, «La vulgarisation des modèles culturels dans la société féodale», dins *Niveaux de culture et groupes sociaux. Actes du colloque réuni du 7 au 9 mai 1966 a l'École normale supérieure*, París-La Haye, Mouton, 1967.
- DURAN, Eulàlia, «Aspectes ideològics de les Germanies», *Pedralbes. Revista d'història moderna*, 2 (1982), p. 53-68.

- DURAN i SAMPERE, *Referències documentals del call dels juheus de Cervera*, Barcelona, BRABLB, 1924
- DURLIAT, Marcel, «La signification des Majestés catalanes», a *Cahiers de Archéologiques fin de l'antiquité et Moyen Âge*, 37 (1989), p. 69-95.
- DUVERNOY, Jean, *La captura del cátaro Belibaste. Delación ante el tribunal de la Inquisición en Pamiers, el 21 de octubre de 1321*. Barcelona, Muchnik Editores, 1987.
- EAGLETON, Terry, *Ideología. Una introducción*. Madrid, Paidós, 2005
- ECO, Umberto, *Los límites de la interpretación*. Barcelona, Lumen, 1992.
- EISENSTEIN, Elisabeth L., *The printing press as an agent of change*. Cambridge, University Press, 1980
- *The printing revolution in early modern Europe*. Cambridge, University Press, 2005 [1983]
- Eiximenis i la seva obra*. València, Acadèmia valenciana de la llengua, 2010.
- ELIADE, Mircea, *Mito y realidad*. Barcelona, Kairós, 2006.
- ELIAS, Norbert, *El proceso de la civilización*. Mèxic, FCE, 1989.
- ENSENYAT, Gabriel; VILA, Pep, «Els dos fragments de la Passió mallorquina del segle XIV. Estudi, edició i notes» dins *El teatre català dels orígens al segle XVIII*. Saragossa, 2001, p. 121-140.
- «Pacifisme i croada en Ramon Llull», dins *Ramon Llull i l'islam. L'inici del diàleg*, Barcelona, La Magrana, 2012, p. 232-245.
- ESCOBAR, Hipólito, (dir.), *Historia ilustrada del libro español manuscrito*. Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, ²1996.
- ESPONERA CERDÁN, Alfonso, OP, *El oficio de predicar: los postulados teológicos de los sermones de San Vicente Ferrer*, Salamanca, Editorial San Esteban, 2007.
- ETAIX, Raymond, «L'homiliaire conservé au Museo Diocesano de Gerona», *Analecta Sacra Tarraconense*, XXXIV (1961), p. 47-65.
- EVANGELISTI, Paolo, «Metafore e i one costitutive del discorso politico francescano tra Napoli e Valencia (XIII-XV secolo)», *Studi Storici*, 47-4 (2006), p. 1059-1106.
- *I francescani e la costruzione di uno Stato*, Padova, Editrici Francescane, 2006b.
- FABRA, Ester; PARÍS, Jordi, «Sant Llorenç del Bosch (Les ermites de Sant Llorenç i Sant Jeroni, la muntanya de la Vila i el Bosch de Valls)», *Quaderns de Vilaniu*, 17 (1990), p. 41-79 (☞).
- FEBVRE, Lucien, *Le problème de l'incroyance au XVIe siècle. La religion de Rabelais*. Paris, Albin Michel, ²1942
- FERNÁNDEZ CONDE, Francisco Javier, «La transmisión del saber en una sociedad predominantemente analfabeta: una catequesis permanente al servicio de una cosmovisión cristiana», dins *Historia de España Ramon Menéndez Pidal, XVI: La época del gótico en la cultura española (c. 1220 – c. 1480)*, Madrid, Espasa Calpe, 1994, p. 861-890.
- *La religiosidad medieval en España. Plena Edad Media (siglos XI-XIII)*. s.l., Ed. Trea, 2005.
- FERNÁNDEZ-CUADRENCH, J, «Les processons extraordinàries a la Barcelona baixmedieval (1339-1498). Assaig tipològic», *Acta historica medievale*, 26 (2005), 403 -42.
- FERRANDO, A., “Introducció”, dins *Narcís Vinyoles i la seua obra*. València, Universitat, 1978, p. 9-75 (☞).
- FERRANDO, Antoni, SERRA, Xavier, *La traducció valenciana de la missa del segle XIV. Estudi i edició de la versió de Guillem Anglès (ACV, MS. 169)*, València, Universitat de València-Arquebisbat de València, 2003
- FERREIRO, Alberto, «Vincent Ferrer's *Beati Petri Apostoli*: canonical and apocryphal sources in popular vernacular preaching», dins *Simon Magus in patristic, medieval, and early modern traditions*, Brill, Leiden, 2005, p. 242-260.
- FERRER I FORTUNY, Roderic, «La paraula i la festa litúrgica a Gandia», *Ullal. Revista d'història i cultura*, 5 (1984), p. 16-26.

- FERRER I MALLOL, Maria Teresa, *La frontera amb l'islam en el segle XIV. Cristians i sarraïns al País Valencià*, Barcelona, CSIC, 1988.
- FINNEGAN, Ruth H., *Literacy and orality: studies in the technology of communication*. Oxford, Blackwell, 1988.
- FITA, Fidel, *Los reys d'Aragó. La seu de Girona*. Barcelona, Imprenta de la Renaixensa, 1876.
- FORCADA, Vicente, *Biografía y escritos de san Vicente Ferrer*. Madrid, Editorial Católica, 1956.
- «Vicente Ferrer, predicador de la reforma en la “cristiandad”», *Escritos del vedat*, X (1980), p. 155-182.
- FOSSAERT, Robert, *La société. 6. Les structures idéologiques*. Paris, Seuil, 1983.
- FOUCAULT, Michel, *Las palabras y las cosas*. Barcelona, Planeta-De Agostini, 1984.
- Former, enseigner, éduquer dans l'occident médiéval: 1100-1450*. Textes et documents réunis par Patrik Gilli. París, SEDES, 1999, 2 vols.
- FRAGA SAMPEDRO, Ma. Dolores, «El poder de la palabra: imágenes de predicación en la edad media hispana», *e-Spania. Révue interdisciplinaire d'études hispaniques médiévales*, 3 (2007) (PDF). Consultat el 07/09/2011.
- FRANK, Istvan, «La vie catalane de sainte Marguerite du manuscrit de Barcelone», *Estudis romànics*, 2 (1949-50), p. 93-106.
- FUENTES, Celedonio, *Escritores dominicos del Reino de Valencia*. València, 1930.
- FUMAGALLI, Vito, *Cuando el cielo se oscurece. La vida en la Edad Media*, Madrid: Ed. Nerea, 1992.
- FUSTER, Joan, «L'oratória de Sant Vicent Ferrer», dins *Obres completes/1. Llengua, literatura, història*. Barcelona, Edicions 62, 1997 (¹1968), p. 23-151.
- GARCÍA-CARPINTERO, Manuel, *Las palabras, las ideas y las cosas*, Barcelona, Ariel, 1996
- GARCÍA EGEA, Ma. Teresa, *La visita pastoral a la diócesis de Tortosa del obispo Paholac. 1314*, Castelló, Diputació de Castelló, 1993.
- GARCÍA FERNANDEZ, Ernesto (ed.), *Cultura de élites y cultura popular en Occidente*, Bilbao, Universidad del País Vasco, 2001.
- GARCÍA MARTÍNEZ, Antonio Claret, *La escritura transformada. Oralidad y escritura en la predicación de los siglos XV al XVII*. Huelva, Universidad de Huelva, 2006.
- GARCÍA SEMPERE, Marinela, *La istòria de la passió, de Bernat Fenollar i Pere Martines i la contemplació a Jesús crucificat, de Bernat Fenollar i Joan Escrivà: estudi, edicions i concordances*. Tesis doctoral inèdita. Alacant, 1997, 2 vols (PDF).
- ; Martín Pascual, Llúcia, «La passió catalana de París», *Revista de filologia romànica*, 20 (2003), p. 235-266.
  - «El dolor de Maria. La passió de la Mare de déu en la literatura catalana medieval», dins *Medievalismo en Extremadura: estudios sobre literatura y cultura hispánicas en la Edad Media*. Cáceres, Universidad de Extremadura, Servicio de Publicaciones, 2009 pp. 563-574 (PDF).
- GARCÍA VILLADA, Zacarías, *Biblioteca patrum latinorum hispaniensis*, Viena, 1915.
- GARÍ, Blanca, «La política de lo sagrado en la Barcelona medieval. De la inventio Santae Eulaliae a las leyendas mercedarias», *Imago Temporis*, 4 (2010), p. 475-490.
- GASCÓN CHOPO, Carles, *Crisis social, espiritualidad y herejía en la diócesis de Urgel (siglos XII-XIII). Los orígenes y la difusión de la herejía cátara en la antigua diócesis de Urgell*, “Espacio, Tiempo y Forma”, serie III, t. 16, 2003, pp. 73-106.
- GAZULLA, Faustino D., *Los reyes de Aragón y la purísima Concepción de María Santísima*, Barcelona, Imprenta de la casa provincial de caridad, 1905.
- GEERTZ, Clifford, *La interpretación de las culturas*. Barcelona, Gedisa, 2001 [1973].
- GELABERTO, Martín, *La palabra del predicador. Contrareforma y superstición en Cataluña (siglos XVII – XVIII)*. Tesis doctoral inèdita. Bellaterra, UAB, 2007 (PDF).
- GÉRUZEZ, É., «De la prédication religieuse au XVème siecle», *Nouveaux essais d'histoire littéraire française*, Paris, 1846, p. 91-140 (PDF).

- GEREMEK, Bronislaw, «L'«exemplum»et la circulation de la culture au Moyen Âge», *Rhétorique et histoire. L'exemplum et le modèle de comportement dans le discours antique et médiéval*. Rome, École Française de Rome, Mélanges de l'ecole française de Rome, Moyen Age-Temps modernes, 92 (1980-1), p. 153-179.
- GILSON, Étienne, «Michel Menot et la technique du sermon médiéval», Ibid., *Les Idées et les lettres*, Paris, J. Vrin, 1955 [1932]
- *Lingüística y filosofía*. Madrid, Gredos, 1974.
- GINZBURG, Carlo, *El queso y los gusanos*. Barcelona, Muchnik editores, 1981.
- GIORDANENGO, Gérard, «*Epistola Philiberti. Note sur l'influence du droit féodal savant dans la pratique du Dauphiné médiéval*». *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 82 (1970), p. 809-853 (☞).
- GIORDANO, Oronzo, *Religiosidad popular en la alta edad media*. Madrid, Gredos, 1983.
- GRIFOLL, Isabel, «Literatura d'Oc-Literatura d'Oïl a Occitània-Catalunya s. XIII-XIV», dins *Languedoc-Roussillon-Catalogne. Actes du colloque mars 1997*, Montellier, 1998.
- GÓMEZ, Maria Pau, «La ciutat de Lleida contra blasfems, heretges i bruixes (s. XV)», dins *Miscel·lània. Homenatge a Josep Lladonosa*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1992, 373-394.
- GÓMEZ, Vito Th., O.P., «Crisis de la predicación en vísperas de la contrarreforma. La predicación dominicana en las Actas de los Capítulos Generales (1450-1550)», *Angelicum*, 48-2 (1971), p. 171-196.
- GÓMEZ GARCÍA, Vito Tomás, O.P., «La predicación en tiempos de San Vicente Ferrer», *Estudios sobre San Vicente Ferrer*. Valencia, Real Academia de Cultura Valenciana - M. I. Capítulo de Caballeros jurados de San Vicente Ferrer, 2000, p. 17-42.
- GONZÁLEZ JIMÉNEZ, Manuel, «Nivel moral del clero sevillano a fines del siglo XIV», *Archivo Hispalense*, 183 (1977), p. 199-204
- GOÑI GAZTAMBIDE, José, «Los cutores en España y la regla de indulgencias», *Hispania Sacra*, 2 (1949), p. 3-43.
- «Fray Juan de Monzón, O.P. su vida y sus obras (c. 1340 – c. 1412)», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LVI (1980), p. 506-523.
- GOODY, Jack, *Cultura escrita en sociedades tradicionales*. Barcelona, Gedisa, 1996.
- *La domesticación del pensamiento salvaje*, Madrid, Akal, 1985.
- GÓMEZ MUNTANÉ, Maricarmen, «Les arrels del cant de la Sibilla a la península ibèrica», dins *Teatre català. Dels orígens al segle XVIII*. Saragossa, Edition Reichenberg, 2001, p. 151- 160.
- GONZÁLEZ NOVALÍN, José Luis, «Religiosidad y reforma del pueblo cristiano», dins *Historia de la Iglesia en España*, III-1. Madrid, BAC, 1980.
- GONZÁLEZ OLLÉ, Fernando (ed.), *Sermones navarros medievales. Una colección manuscrita (siglo XV) de la Catedral de Pamplona*.
- GOUREVITCH, Aaron J., *Medieval popular culture: problems of belief and perception*. Cambridge University Press, 1988.
- *La culture populaire au Moyen Âge*, Paris, Aubier, 1992.
  - «Bakhtín y el carnaval medieval», dins Jan Bremmer; Herman Roodenburg, eds., *Una historia cultural del humor*. Madrid, Sequitur, 1999, 55-61.
- GROS, Miquel dels Sants, «La consuetat antiga de la Seu d'Urgell (Vic, Mus. Episc., Ms. 131), *Urgellia*, I (1978), p. 183-266.
- «Devastació d'Esglésies del bisbat d'Urgell entorn del 1200», dins *Homenatge a mossèn Jesús Tarragona*, Lleida, Ajuntament de Lleida, 1996, p. 167-177.
- GUARDIA, Milagros, «Iocutores et saltator. Las pinturas con escenas de juglaría de Sant Joan de Boí», *Locus Amoenus*, 5 (2000-2001), p. 11-32. (☞)

- GUILLERÉ, C., «Les visites pastorales en Tarraconaise à la fin du Moyen Âge (XIVe - XVe siècle). L'exemple du Diocèse de Gerona», *Melanges de la Casa de Casa de Vélazquez*, XIX (1983), p. 125-167.
- «Criteris medievals per a l'estudi comarcal: el cas de la Selva a través de les enquestes episcopals», *Quaderns de la Selva*, 2 (1989), p. 85-101
- HANSKA, Jussi, «Videns Ihesus civitatem fleuit super illam: The Lachrymae Christi topos in Thirteenth-century sermon literature», Roger Anderson, ed., *Constructing the medieval sermon*. Brepols, Turnhout, 2007, p. 237-251.
- HAUF, Albert G., *La "Vita Christi" de Fr. Francesc Eiximenis (1340?-1409), y la tradición de las "VC" medievales: aportación al estudio de las principales fuentes e influencia de la VCE, y edición de los cinco primeros libros*. Barcelona, tesis doctoral dactilografiada, 1976.
- «El ars praedicandi de Fr. Alonso d'Alprao, O.F.M.: Aportación al estudio de la teoría de la predicación en la península ibérica», *Archivum franciscanum historicum*, 72 (1979), p. 233-329.
  - «L'espiritualitat medieval i la «Devotio moderna»», *D'Eiximenis a sor Isabel de Villena. Aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval*. València, Institut de Filologia Valenciana - P.A.M., 1990, p. 19-55. (= Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura catalanes, Montserrat, 1980, p. 85-121.)
  - «D'Eiximenis a sor Isabel de Villena. Aportació a l'estudi de la nostra cultura medieval», *Biblioteca Sanchis Guarner*, Barcelona, 1990.
  - «Eiximenis, Joan de Salisbury i Joan de Gal·les», dins Antoni Ferrando, ed., *Miscel·lània Sanchis Guarner*, vol II. Barcelona, PAM, 1992, p.239-262.
  - «Corrientes espirituales valencianas en la baja edad media (siglos XIV-XV)», *Anales valentinos*, 48 (1998), 261-302.
  - «Del sermó oral al sermó escrit. La Vita Christi de Francesc Eiximenis com a glossa evangèlica», dins Germà Colón, Tomàs Martínez, Maria Pilar Perea (eds.), *La cultura catalana en projecció de futur. Homenatge a Josep Massot i Muntaner*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, 2004, p. 253-291.
- HÉBRARD, J., «La escolarización de los saberes elementales en la época moderna», *Revista de educación*, 288 (abril-junio 1989), p. 63-104.
- HEERS, Jacques, *Carnavales y fiestas de locos*. Barcelona, Península, 1988.
- HENTSCH, Alice A., *De la littérature didactiques du Moyen Âge s'adressant spécialement aux femmes*, Slatkine Reprints, Geneve, 1975 (1903)
- HERNANDO, Josep, *Sociedad y cristianismo en un manual de confesores de principios del siglo XV. El "libro de las confesiones" de Martín Pérez, ms. 21 de la biblioteca de la Real colegiata de San Isidoro de León, dirigida per Emilio Sáez Sánchez*. Barcelona, 1979. Tesis de doctorat inèdita.
- «Ramon Martí. De Seta Machometi o De origine, progressu et fine Machometi et quadruplici reprobatione prophetiae eius. Introducció, transcripció, traducció y notas por Josep Hernando», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 4 (1983), p. 9-63.
  - *Llibres i lectors a la Barcelona del s. XIV*. Barcelona, Fundació Noguera, 1995. 2 vols.
  - «Obres de Ramon Llull en biblioteques privades de la Barcelona del segle XV», *ATCA*, 25 (2006), p. 267-345.
  - «La polèmica antiislàmica i la quasi impossibilitat d'una entesa», *Anuario de Estudios medievales*, 38/2 (2008), p.763-791.
  - «El "ius spoli" papal i llibres d'eclesiàstics. Els llibres en les despulles del bisbe de Barcelona Francesc de Blanes (1410)», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 25 (2003), p. 289-422.
- HERNANDO GARRIDO, José Luis, «Estampas del mundo rural: la imagen del campesino en el arte románico hispano», dins *Poder y seducción de la imagen románica*, Santa María la Real, 2006, pp. 159-188

- HILLGARTH, Jocelyn N., «Articuli et monitiones para los fieles de la diócesis de Barcelona publicados entre 1420 y 1430», *Analecta Sacra Tarraconensia*, 51-52 (1984), pp. 155-60.
- «La personalitat política i cultura de Pere III a través de la seva crònica», *Llengua & Literatura*, 5 (1992-1993), p. 7-102
- HODEL, Bernard, «Sermons de Saint Vincent Ferrier à Stavayer-le-Lac en mars 1404», *Mémoire Dominicaine*, 3 (1993), p. 149-192.
- *Edifier par la parole. La prédication de Jourdain de Saxe, maître de l'ordre des prêcheurs (1222-1237)*. Université de Lyon, 2002.
- HORNER, Patrick J., «Benedictines and preaching the pastoralia in late medieval england: a preliminary inquiry», dins Carol Muessig, (ed.), *Medieval monastic preaching*. Brill, Leiden, 1998., p. 279-292.
- «Benedictines and Preaching in Fifteenth-Century England», *Revue Benedictine* 99 (1989), p. 313-332.
- HOROWITZ, J., MENACHE, S., *L'humour en chaire Le rire dans l'Église médiévale*. Labor et fides, Ginebra, 1999
- HUCHET, Jean-Charles, *Littérature médiévale et psychanalyse*, Paris, PUF, 1990
- HUERGA, A., «Sobre la catequesis en españa durante los siglos XV-XVI», *Analecta sacra tarraconensia* , XLI (1968), 299-343
- El misterio de la palabra en el beato Juan de Ávila», dins *IV centenario de la muerte del beato maestro juan de Ávila*, Madrid, Impr. Avislista, 1969, p. 93-147.
- HUIZINGA, Johan, *El otoño de la Edad Media*. Madrid, Alianza, 1985 (¹1923).
- IGLESIAS FONSECA, Josep Antoni, *Llibres i lectors a la documentació notarial. Les biblioteques de clergues, juristes, metges i altres ciutadans a través la documentació notarial (anys 1396-1475)*. Bellaterra, UAB, 1996. Tesi doctoral inèdita (☞).
- ILLICH, Ivan, «Un alegato a favor de la investigación de la cultura escrita lega», David R. Olson, Nancy Torrance, (comps), *Cultura escrita y oralidad*. Barcelona, Gedisa, 1998, p. 61-.
- IANNELLA, Cecilia, *Giordano da Pisa: etica urbana e forme della società*, Pisa, ETS corp., 1999.
- Imatges de la Llegenda... = Imatges de la Llegenda Daurada: el retaule de Santa Maria Magdalena de Santes Creus*. Tarragona, Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, 1997.
- INFANTES, Víctor, «La educación impresa», dins NAVA RODRIGUEZ, Teresa, (coord.), *Ingenios para el mundo: sociedad, sober y educación en la Edad Moderna*. Madrid, Universidad Complutense, 2004, p. 227-251.
- IVARS, José, «El escritor fr. Francesc Eiximenis», *AIA* XIV (1920), p. 76-104; XV (1921), p. 289-331; XIX (1923), p. 359-398; XX (1923), p. 210-248.
- «Documentos referentes a fr. Jaime de Chiva», *AIA*, 21 (1924), p. 260-263.
- IZQUIERDO, Josep, «'Emperò piadosament se creu per los feels': la tradició occitano-catalana medieval de l'apòcrif Evangelium Nicodemi», a Lola Badia i Albert Soler, (eds.), *Intel-lectuals i escriptors a la Baixa Edat Mitjana*. Barcelona, Curial-PAM, 1994, p. 17-39.
- «Sobre el context manuscrit del poema barons, scoltats un patit sobre l'anticrist: una reinterpretació d'alguns textos atribuïts al fals sant pere pasqual», *Llengua & Literatura*, 8 (1997).
- JANER, Ignacio de, *El patriarca D. Juan de Aragón. Su vida y sus obras (1301 – 1334)*. Tarragona, 1904.
- JAUSS, H. R., *Experiencia estética y hermeneutica literaria*. Madrid, 1992.
- JIMÉNEZ MORENO, Arturo, "El uso de la 'quaestio' en la predicación medieval en castellano", *Revista de poética medieval*, 15 (2005), p. 83-92.
- JONES, Linda Gale, *The boundaries of sin and communal identity: Muslim and christian preachig and the transmission of cultural identity in Medieval Iberia and the*

- Maghreb (12th-15th centuries)*. Tesis doctoral inèdita. University of California, 2003.
- JORNET, Núria; RODRIGUEZ-PARADA, Concepción, “Las sentencias espirituales atribuidas a María de Cervelló: la palabra de María en el relato hagiográfico de la Orden Mercedaria”, dins María del Val González de la Peña (coord.), *Mujer y cultura escrita: del mito al siglo XXI*, Gijón, Trea, 2005, pp. 75-84.
- JOYCE, P., «History and postmodernism, I», *Past ad present*, 133 (nov 1991), 204-09.
- JUNYENT, Eduard, *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*. Barcelona, IEC, 1992
- KAMEN, Henry, *The phoenix and the flame. Catalonia and the counter reformation*. New Haven & London, Yale University Press, 1993
- *El desarrollo de la tolerancia en la europa moderna*, Madrid, Alianza, 1977
- KANTOROVICZ, Ernst H., *Los dos cuerpos del rey. Un estudio de teología política medieval*. Madrid, Alianza, 1985.
- KELLY, Susan, «Anglosaxon lay society and the written word”, *The uses of literacy*, p. 36-62.
- KIENZLE, Beverly Mayne, «The typology of the medieval sermon an its development inthe middle ages: Report on work in progress» dins *De l'homélie au sermon. histoire de la prédication médiévale*. Univesité Catholique de Louvain, Louvain-la-neuve, 1993, p. 83-101.
- «Defending the Lord's Vineyard: Hildegard von Bingen's Preaching against the Cathars», dins Muessig, Carolyn, (ed.), *Medieval Monastic preaching*, Brill, Leiden, 1998, p. 163-182 (☞).
  - «Preaching as a Touchstone of Orthodoxy and Dissidence in The Middle Ages», *Medieval Sermon Studies*, 43 (1999), p. 19-54.
  - “The twelwe century monastic sermon”, dins KIENZLE, Beverly Mayne (dir.), *The sermon*, Turnhout, Bèlgica, 2000, p. 271-323.
  - «Medieval Sermons and their performance: Theory and Record» dins MUESSIG, Carolyn (ed.), *Preacher, Sermon and Audience in the Middle Ages*, Brill, Leiden, 2002, p. 89-124,
- KOSTO, Adam J., «Laymen, Clerics, and documentary practices in the early Middle Ages: The example of Catalonia”, *Speculum*, 80/1 (gener 2005), p. 44-73.
- LADA FERRERAS, Ulpiano, *La narrativa oral literaria. Estudio pragmático*. Reichenberger, 2003, p. 114-150.
- LAMBERT, Malcolm, *Popular movements from Bogomil to Hus*. Londres, Edward Arnold Ltd., 1977.
- Languedoc-Roussillon-Catalogne, État, nation, identité culturelle régionale (des origines à 1659), Actes du colloque 20-22 Mars 1997*, Montpellier.
- LAPEYRE, Henry, «Un sermón de Pedro de Luna», *Bulletin Hispanique*, 49-1 (1947), p. 38-46 (☞); 50-2 (1948), p. 129-146 (☞).
- LARRINGTON, Carlyne, *Women and writting in medieval Europe. A sourcebook*. Londres, Routledge, 1995
- LAUWERS, Michel, «"Religion populaire", culture folklorique, mentalités. Notes pour une anthropologie culturelle du Moyen Age», *Revue d'histoire ecclésiastique*, 82 (1987), p. 221-58.
- *Naissance du cimetière: Lieux sacrés et terre des morts dans l'Occident medieval*. Paris, Aubier, 2005.
- LAZZERINI, ««Per latinos grossos...». Studio sui sermoni mescidati», *Studi di filologia italiana* 29 (1971), p. 219-339.
- «Da quell'arzilla pulpito. Sermo humilis e sermoni macaronici nel quaresimale autografo di Valeriano da Soncino, O.P.», *Dal pulpito alla navata. La predicazione medievale nella sua recezione da parte degli ascoltatori. Medioevo e Rinascimento*, III (1989), p. 171-239.
- LECLERCQ, Jean, «Un sermon prononcé pendant la guerre de Flandre sous Philippe le Bel», *Revue de Moyen Âge latin*, 1 (1945), p. 165-172.

- LECOY DE LA MARCHE, Albert, *La Chaire Française au Moyen Âge: spécialement au XIII siècle d'après les manuscrits contemporains*. Genève, Slatkine Reprints, 1974 [1868].
- *Anecdotes historiques, légendes et apologues, tirés du recueil inédit d'Etienne de Bourbon dominicain du 13e siècle*, Paris, Société de l'histoire de France, 1877.
- LE GOFF, Jacques, *La civilisation de l'occident médiéval*, Paris, Arthaud, 1965.
- «Culture clericale et traditions folkloriques dans la civilisation mérovingienne», *Niveaux de culture et groupes sociaux. Actes du colloques réuni du 7 au 9 mai 1966 à l'École normale supérieure*, Paris - La Haye, 1967, p. 21-32.
  - *Pour un autre Moyen Âge: temps, travail et culture en Occident: 18 essais*. Paris, Gallimard, 1977.
  - *Los intelectuales en la Edad Media*. Barcelona, Gedisa, 1986.
  - *El orden de la memoria: el tiempo como imaginario*. Barcelona, Paidós 1991.
  - *Lo maravilloso y lo cotidiano en el Occidente medieval*. Barcelona, Gedisa, 1999a.
  - *La naissance du purgatoire*, dins *Une autre Moyen Age*. Paris, Gallimard, 1999b
  - «La risa en la edad media», dins Jan Bremmer, Herman Roodenburg, (eds.), *Una historia cultural del humor*, Madrid, Sequitur, 1999, p. 41-54.
  - ; TRUONG, Nicolas, *Una historia del cuerpo en la edad media*, Barcelona, Paidós, 2005.
- LESLIE, Ruth, «La obra de Juan de Gales en España», *Actas del IV Congreso de la Asociación Internacional de Hispanistas*. 1971, p. 109-116.
- LESNICK, Daniel. R. *Preaching in medieval Florence : the social world of Franciscan and Dominican spirituality*. Athens, University of Georgia Press, cop. 1989
- LIEUTAUD, Víctor, «La vida de sant Amador text provensal inédit del segle XIV publicat segons lo manuscrit de la Biblioteca de Marsella». Marseille, 1878.
- «Estudi literari d'un manuscrit catalá conservat en la Biblioteca de Marsella». *Lo Gay Saber*, 2 (1879), p. 17-20, 49-53, 153-6 i 165-7.
- LINAGE CONDE Antonio , *En torno a los estudios monásticos*. Madrid, Autocrítica.
- *San Benito y los benedictinos. Tomo II. La Edad Media*. Braga, 1991.
- LINEHAN, Peter, *La iglesia española y el papado en el siglo XIII*, Salamanca, Universidad Pontificia, 1975
- «Pedro de Albalat, arzobispo de Tarragona y su «Summa Septem Sacramentorum»», *Hispania Sacra*, XXII (1969), p. 9-30
- LLADONOSA, Josep, *L'estudi general de lleida del 1430 al 1524*, Barcelona, I.E.C., 1970.
- *Història de Lleida*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1972, 2 vols.
- Llibre de l'entrada del rei Martí I*. Documents de la pintura valenciana medieval i moderna, vol. II. València, Universitat, 2007.
- LLOBET I PORTELLA, Josep Ma., «Los conversos según la documentación local de Cervera (1338-1501)», *Revista de la Facultad de Geografía e Historia*, 4 (1989), p. 335-349
- «La predicació del cristianisme als jueus de Cervera (1339-1492)», *Tamid* 4 (2002-2003), p. 27-34.
- LLOMPART, Gabriel, «Aspectos populares del purgatorio medieval», *Revista de Dialectología y tradiciones populares*, 26 (1970), p. 253-274 (=1982, 273-298).
- «Francesc Prats. Devotio Moderna humanismo y lulismo en Miramar», *Actas del II congreso internacional de lulismo, I*. Palma de Mallorca (1972a), p. 279-306.
  - «Penitencias y penitentes en la pintura y en la piedad catalana bajo medievales», *Revista de Dialectología y tradiciones populares*, 28 (1972b), p. 229-249 (=1982, 145-171).
  - «Blasfemias y juramentos cristológicos en la Baja Edad Media», *Hispania Sacra*, 26 (1973), p. 137-164 (=1982, 343-361).
  - *Religiosidad popular. Floklora de Mallorca, floklora de Europa*. José J. De Olañeta, editor, Palma de Mallorca, 1982.

- «Fonts menors i mínimes del teatre medieval mallorquí», dins *El teatre català. Dels orígens al segle XVIII*. Saragossa, 2001, p. 141-150.
- LLOP, Miguel, *San Vicente Ferrer y los aspectos socioeconómicos del mundo medieval*. València, Ajuntament, 1995.
- LLORCA, Bernardino, «San Vicente Ferrer y el problema de las conversiones de los judíos», *IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón. Vol.I: Actas y comunicaciones*. Palma de Mallorca, Excelentísima diputación provincial de Baleares, 1956, p. 45-64.
- «San Vicente Ferrer y su labor en la conversión de los judíos», *Razón y fe* 694 (Nov. 1955), p. 277-
- LLORENS, Pelegrín, «Fray Bonifacio Ferrer como religioso y como literato», *BSCC*, 31 (1955), p. 198-223.
- LLORENS HERRERO, Margarita; CATALÀ GORGUES, Miguel Ángel, *La inmaculada Concepción en la historia, la literatura y el arte del pueblo valenciano*, València, Generalitat Valenciana, 2007 (📖).
- LOBRICHON, Guy, *La religion des laïcs en occident. XIe – XVe siècles*. Paris, Hachette, 1994.
- LONGÈRE, Jean, *La prédication médiévale*, Paris, Études Augustiniennes, 1983.
- *Les sermons latins de Maurice de Sully, évêque de Paris (+1196). Contribution à l'histoire de la tradition manuscrite*, Dordrecht, Kluwer academic publishers, 1988.
- LÓPEZ, Atanasio, «Confesores de la familia real de Aragón», *AIA*, XXXI (1929), p. 145-240; 289-337.
- LÓPEZ DE MENESES, Amada, «Una consecuencia de la peste negra en Cataluña. El pogrom de 1348», *Sefarad*, 19-1 (1959), p. 92-131.
- «Pedro el Ceremonioso y Palestina», dins *Homenaje a don José María Lacarra de Miguel en su jubilación del profesorado*. Saragossa, Anubar, 1977. Vol III, p. 269-290
- LOT, Ferdinand, «A quelle époque a-t-on cessé de parler Latin?», *Bulletin du Cange*, 6, p. 97-159.
- MADURELL i MARIMON, Josep Maria, «Mestre Felip de Malla», *BRABLB*, 30 (1963-64), p. 499 -626.
- «Documents culturals medievals (1307-1435)», *BRABL*, 38 (1979-82), p. 301-475.
- MAIER, C. T., «Sermons as evidence for the communication between clergy and laity», dins J. Hamesse, (ed.), *Bilan et perspectives des études médiévales. Actes du IIe congrès européen d'études médiévales Euroconference*, Barcelone, 8-12 juin 1999, p. 223-243.
- *Preaching the crusades. Mendicant friars & the cross in the thirteenth century*. Cambridge University Press, 1995.
- MAIZ CHACÓN, Jorge, *Actividades económicas y políticas de los judíos de Baleares en la Baja Edad Media (1229-1391)*. UNED, 2007-2008, 2 vols (📖, 📖).
- *Los judíos de Baleares en la Baja Edad Media: economía y política*. UNED, 2010.
- MALE, Emile, *L'art religieux de la fin du Moyen Age en France*, Paris, Armand Colin, 1922 [¹1908].
- MANSELLI, Raoul, *La religion populaire au Moyen Age. Problèmes de méthode et d'histoire*. Montreal, Institut d'études médiévales Albert-le-Grand, 1975
- MANTECÓN MOVELLÁN, Tomás A., (ed.), *Bajtín y la historia de la cultura popular. Cuarenta años de debate*. Santander, Universidad de Cantabria, 2008.
- MARCOTEGUI BARBER, Beatriz, «Ad eruditionem simplicium: la transmisión del mensaje evangélico a la sociedad bajomedieval», *Medievalismo: Boletín de la Sociedad Española de Estudios Medievales*, 15 (2005), p. 9-38 (📖). Consultat el 07/07/2010.
- *Instructio morum et fidei. Las predicación en el Reino de Navarra en el siglo XV*. Pamplona, Gobierno de Navarra, 2009.

- MARIANI, L. M., *Beato Matteo: frate minore, vescovo di Agrigento*. Palermo, 1993
- MARTÍ, Sadurní, «Les cartes autògrafes de Francesc Eiximenis», *Estudi General*, 22 (2002), *Miscel·lània d'homenatge a Modest Prats*, II, p. 235-249. (☞)
- MARTÍ I BONET, J.M.; NIQUI I PUIGVERT, L.; MIQUEL I MASCORT, F., *Processos de l'arxiu diocesà de Barcelona*. Volum I. Barcelona, Departament de cultura de la Generalitat de Catalunya i Arxiu Diocesà de Barcelona, 1984
- MARTÍ I CASTELL, Joan, *Els orígens de la llengua catalana*, Barcelona, EDIUOC- Enciclopèdia Catalana, 2001. Consultar p. 177.
- MARTIN, Hervé, “La prédication et les masses au XVe siècle: facteurs et limites d'une réussite”, *Histoire vécue du peuple chrétien*, Paris, 1979, vol 2, p. 9-41
- «Le procédés didactiques en usage dans la prédication en France du Nord au XVe siècle», dans *La religion populaire*, Paris, CNRS, 1979, p. 65-76
  - «Le ministère de la parole en France septentrionale de la peste noire à la réforme». *Dissertation for the Doctorat d'état*, Université paris IV, 1986
  - *Le métier de prédicateur en France septentrionale a la fin du Moyen Âge (1350-1520)*, Paris, Du Cerf, 1988.
  - «La prédication comme travail reconnu et rétribué à la fin du Moyen Âge. 1350-1520», *Le travail au Moyen Âge: un approche interdisciplinaire*, Louvain-la-Neuve, Institut d'Études Médiévales, 1990, p. 395-412
  - *Mentalités médiévales. XIe-XVe siècle*. Paris, PUF, 1998²
  - *Historia y poderes de los escrito*. Gijón, Trea, 1999.
- MARTÍN, José Luis, «Pecado y dominación feudal», *Pecado, poder y sociedad en la historia*. Valladolid, Instituto de Historia Simancas - Universidad de Valladolid, 1992, p. 41-62.
- «Cultura de élite y cultura popular en la Edad Media», a Ernesto García, ed., *Cultura de élites y cultura popular en Occidente (edades media y moderna)*. Bilbao, Universidad del País Vasco, 2001, p.75-108.
  - «Alfabetización y poder del clero secular de la Península Ibérica en la Edad Media», dins Angel Vaca Lorenzo, (ed.), *Educación y transmisión de conocimientos en la historia. XIII Jornadas de Estudios Históricos organizados por el Departamento de Historia Medieval, Moderna y Contemporánea*, Salamanca, Universidad, 2002, pp. 95-132 (☞).
- MASSIP, Francesc, «Cerimònia litúrgica i artifici teatral en el jorn de Pentecosta (segles XIII-XVI)», dins *Congrés de la Seu Vella de Lleida. Actes*. Lleida, Pagès Editors, 1991, p. 257-263.
- «Elements teatrals de la processó del Corpus de Tortosa (segles XIV-XVII)», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes / XXIV. Miscel·lània Jordi Carbonell 3*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992, pp. 43-55.
  - *Història del teatre català*. Tarragona, Arola, 2007.
- MASSÓ I TORRENTS, Josep, *Repertori de l'antiga literatura catalana*, I. La Poesia, 1932, p. 27.
- MATEU I LLOPIS, Felipe, «Sobre la traditio de los sermones de san Vicente Ferrer. El de Valencia de 1410 acerca de la predestinación», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XXXV (1959), pp. 139-153.
- MAURIN, Kristel, *Les Esclarmonde: la femme et la feminté dans l'imaginaire du catharisme*, Toulouse, Privat, 1995.
- McKINLEY, Katryn L., *Reading the Ovidian Heroine. 'Metamorphoses' commentaries 1100-1618*. Brill, Leiden, 2001.
- McKITTECH, Rosamond (ed.), *The uses of literacy in early medieval europe*, Cambridge, 1990.
- McLUHAN, Marshal, *La galaxia Gutemberg: la creación del homo typographicus*, Barcelona, Galaxia Gutenberg, 1998.
- BANNIARD, Michel, «La voix et l'écriture: émergences médiévales», *La voix et l'écriture*, n.25 (tardor 1993), p. 5-16 (☞).

- MEISS, Millard, *Pintura en Florencia y Siena después de la peste negra: arte, religión y sociedad a mediados del siglo XIV*. Madrid, Alianza, 1988
- MÉNDEZ, Jerónimo, «El realismo grotesco en la narrativa breve catalana del siglo XV: la concepción burlesca de la cultura medieval», *La Corónica*, 38-1 (tardor 2009), p. 211-230. (PDF)
- MERCERON, Jacques, E., «Obscenity and hagiography in Three Anonymous sermons joyeux and in Jean Molinet's Saint Billouart», Jan M. Ziolkowsski,(ed.), *Obscenity, social control and artistic creation in the European Middle Ages*. Brill, Leiden, 1998, p. 332-344.
- MEYERSON, Mark D., *A Jewish Renaissance in Fifteenth-Century Spain*, Princeton University Press, 2004.
- MICHAUD-QUANTIN, «Somme de casuistiques et manuels de confesium au moyen age (XII-XVI siècles)». *Analecta medievalia namurcensia*, 13, Louvainm Lille,1962
- «À propos dels premières sumas confessorum. Theologia et droit cononique», *Recherches de theologie ancienne et medievale*, 26 (1959), p. 264-306
  - «Textes pénitenciels languadociens», la religion populaire en Languedoc du XIII siècle à la moitié du XVè siècle, Toulouse, 1975.
- MILLÀS, articles sobre l'antisemitisme de Ferrer.
- MIQUEL ROSELL, Francesc-Xavier, Catàleg dels manuscrits de Sant Cugat...
- «La Passió de Jesucrist. Obretat didàctica», dins Homenatge a Antoni Rubió i Lluch, Barcelona, 1936, vol. I, p. 311-330.
- MIRET I SANS, Joaquim, *Sempre han tingut bech les oques*, Barcelona, 1905.
- «El procés de les hòsties contra'ls jueus d'Oscà», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1911, p. 59-80.
  - «Sermonari català de Marsella», Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona. 41 (1911), p. 57- ; 142- ; 42 (1912), p. 276-77
- MIRÓ I BALDRICH, Ramon, «Predicar la quaresma a Cervera els segles XV i XVI», *Estudis de llengua i literatura catalanes*, XXX (1995), 81-
- MITRE, Emilio, «La disidencia religiosa en el medievo ¿una forma de contestación social?», *Edad Media. Revista de historia*, 4 (2001), 37-58.
- MOLAR, P. Nolasc del, OFM Cap., *Una poesia religiosa del segle XIII. Introducció i text*. Biblioteca olotina,1953.
- MOLINA i BRASÉS, E., «Textes vulgars catalans del segle XV», *RHi*, XXVIII (1913), p. 36-43.
- MOLINA i FIGUERAS, Joan, «Hagiografía y mentalidad popular en la pintura tardogótica barcelonesa (1450-1500)», *Locus amoenus*, 2 (1996), p. 125-139.
- «La imagen y su contexto. Perfiles de la iconografía antijudía en la España medieval», dins *Els jueus a la Girona medieval* (XII cicle de conferències Girona a l'Abast), Girona: Bell-lloc, pp. 33-85
- MONJAS, Lluís, «Les visites pastorals: de l'època medieval a la vigília del concili de Trento», dins *Les Visites pastorals. Dels orígens medievals a l'època contemporània*. Girona, CCG Edicions, 2003, p. 45-73.
- *La Reforma eclesiàstica i religiosa de les diòcesis de la Tarraconense al llarg de la Baixa Edat Mitjana (a través dels qüestionaris de visites pastorals)*. Tesis de doctorat. Barcelona, 2004.
  - *Les comunitats parroquials del Baix Llobregat a finals de l'edat mitjana*, Barcelona, PAM, 2005.
- MOORE, R.I., *La formación de una sociedad represora: poder y disidencia en la Europa occidental, 950-1250*. Barcelona, Crítica, 1989.
- «La alfabetización y el surgimiento de la herejía, ca. 1000- ca.1500», *La Edad media a debate*. Madrid, Akal, 2003, p. 552-570.
- MORAN, Josep, *Les homilies de Tortosa*. Barcelona, Curial-PAM, 1990.
- «La prédication ancienne en Catalogne. L'activité canoniale», *La prédication en Pays d'Oc (XIIè - début Xve siècle)*, Cahiers du Fanjeux, 32. Fanjeux Privat, 1997.

- MORENZONI, Franco, *Des écoles aux paroisses. Thomas de Chobham et la promotion de la prédication au début du XIIIe siècle*. Paris, Institut d'études agustiniens, 1995.
- «La prédication de Vincent Ferrier à Montpellier en décembre 1408», dins *Archivum Fratrum Praedicatorum*, LXXIV (2004), 225-271.
  - *Le prédicateur et l'inquisiteur. Les tribulations de Baptiste de Mantoue à Geneve en 1430*. Lyon, Presses Universitaires de Lyon, 2006.
- MORMANDO, Franco, *The preacher's demons. Bernardino of Siena and the social underworld of early Renaissance Italy*. Chicago, The University of Chicago Press, 1999.
- MORREALE, Margherita, «El cónon de la Misa en lengua vernácula y la Biblia romanceada del siglo XIII», *Hispania Sacra*, XV (1962), 203-219
- MUCHEMBLED, Robert, *Culture populaire et culture des élites dans la France moderne (XVe - XVIIIe siècles)*. Paris, Flammarion, 1991 [1978].
- MULLET, Michael, *La cultura popular en la baja edad media*. Barcelona, Crítica, 1990.
- MUNDÓ, Anscari Manuel, «Notes sobre la cultura montserratina del segle XIV», *Analecta Montserratensia*, 8 (1954-55), p. 474-487.
- «La cultura a les canòniques agustinianes», *Lambard. Estudis d'art medieval*, XI (1998-99), p. 17-24.
  - *Obres completes*, vol. I, Barcelona, PAM, 1998.
- MURPHY, James J. (ed.), *Three medieval rhetorical arts*, Berkeley, University of California, 1971.
- *La retórica en la Edad Media*. FCE, 1986.
- MUTGÉ, Josefina, *La ciudad de Barcelona durante el reinado de Alfonso el Benigno (1327-1336)*. Madrid-Barcelona, CSIC, 1987.
- *L'aljama sarraïna de Lleida a l'edat mitjana. Aproximació a la seva història*, Barcelona, CSIC, 1992.
- NARBONA, Rafael, «Tras los rastros de la Cultura Popular: hechicería, supersticiones y curanderismo en Valencia Medieval», *Edad Media: revista de historia*, 1 (1998), p. 91-110.
- NAVARRO, Germán, «Las cofradías de la vera Cruz y de la sangre de Cristo en la Corona de Aragón (siglos XIV-XV)», *Anuario de Estudios Medievales*, 36/2 (2006), p. 583-611.
- NIEDDU, Luisa, «Il Retaule de Sant Francesc del Castelló de Farfanya nel solco della pittura toscana del XIV secolo», *Bollettino Telematico dell'Arte*, 381 (2009) consultat el 15 de novembre de 2009.
- NIRENBERG, D. *Communities of violence: persecution of minorities in the Middle Ages*. Princeton (N.J.), Princeton University Press, 1998.
- NORBERG, D., «Latin scolaire et latin vivant», *Bulletin du Cange*, 40, p. 51-64
- NUÑEZ BELTRAN, Miguel Ángel, *La oratoria sagrada de la época del barroco. Doctrina, cultura y actitud ante la vida desde los sermones sevillanos del siglo XVII*. Sevilla, Universidad de Sevilla, Fundación Focus-Abengoa, 2000.
- OBIOLS BOU, Montserrat, *El monacat femení en la Catalunya medieval: Santa Maria de Valldaura (1241-1399)*. Tesi de doctorat. Barcelona, 2005 (2005).
- OLIVAR, Alexandre, OSB, *Catàleg dels manuscrits de la Biblioteca del monestir de Montserrat*. Montserrat, PAM, 1977 (1977).
- OLIVER, A., «Heterodoxia en la Mallorca de los siglos XIII-XV», *Boletín de la sociedad arqueológica lulliana*, XXXIII (1963), p. 157-176.
- «Un anticonciliarista fautor de la hierocracia pontificia en la corte de Alfonso V?», *IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón*. Barcelona, Archivo de la Corona de Aragón, 1970, vol. II, p. 551-569.
  - «La herejía en los reinos hispánicos», *Historia de la iglesia en España, II-2* (1982), p. 87ss.
- OLSON, David, *El mundo sobre el papel. El impacto de la escritura y la lectura en la estructura del conocimiento*. Barcelona, Gedisa, 1998.

- , TORRANCE, Nancy (comps.), *Cultura escrita y oralidad*. Barcelona, Gedisa, 1995.
- ONG, Walter, *Oralidad y escritura. Tecnologías de la palabra*. Mèxic, FCE, 1987.
- ORFALI, Moisés, *El tratado «de iudaicis erroribus ex Talmut» de Jerónimo de Santa Fe*. Madrid, CSIC, 1987.
  - «La prédication chrétienne sur les Juifs dans l'Espagne du bas Moyen Âge», *Révue de l'histoire des religions*, 229-1 (2012), p. 31-52
- OWST, G.R., *Preaching in medieval England. An introduction to sermon manuscripts of the period c. 1350-1450*. Cambridge Studies in Medieval Life and Thought, 1926.
  - *Literature and pulpit in Medieval England. A neglected chapter in the history of English letters & of the english people*, Oxford, Basil Blackwell, 1966 [¹1933].
- PACCAGNELLA, Ivano, «Mescidanza e macaronismo: dall'ibridismo delle prediche all'interferenza delle macaronee», dins *Giornale storico della letteratura italiana*, 150:470/471 (1973), p. 363 (📄).
- El palau de la saviesa. El Reial Convent de predicadors de València i la Biblioteca Universitària*, València, Universitat de València, 2005.
- PALMERO, Ma. del Carmen; MARTÍN, Francisco Javier, «Oratoria sagrada y educación en la sociedad del siglo XVI», dins *Educación y europeísmo de Vives a Comenio*. Málaga, Sociedad española de historia de la educación, 1993, p. 213-222
- PASTOUREAU, Michel, *Une histoire symbolique du Moyen Âge occidental*, París, du Seuil, 2004.
- PAULÍ, Antonio, *El Real Monasterio de Nuestra Señora de Monte-Sión de Barcelona*. Barcelona, 1952.
- PEÑA DÍAZ, Manuel, *El laberinto de los libros: historia cultural de la Barcelona del quinientos*. Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruiperez, Pirámide, 1997.
- PELÁEZ, Manuel J., *Cataluya després de la guerra civil del segle XV*. Barcelona, Curial, 1981.
- PERARNAU, Josep, «Sermones de Sant Vicent Ferrer en los manuscritos de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, 477 y Avignon, Musée Calvet, 610», *Escritos del Vedat*, IV, (1974), p. 611-646.
  - «Tractats catalans del De penitencia de Sant Ramon de Penyafort», *Escritos del Vedat*, VII (1977), p. 259-298.
  - *L'«alia informatio beguinorum» d'Arnau de Vilanova*. Barcelona, Facultat de Teologia de Barcelona, 1978.
  - *Felip de Malla. Correspondència política*. Barcelona, Barcino, 1978b.
  - ««El «liber negotiorum monasterii praedicatorum barcinonae» del notari Gabriel Canyelles (1418-1433)», *Escritos del Vedat*, X (1980), p. 503-532.
  - «Una altra carta de Guiu de Terrena sobre el procés inquisitorial contra el franciscà fra Bernat Fuster», *Estudios franciscanos*, 82 (1981), p. 383-391.
  - «Activitats i fórmules supersticioses de guarició a Catalunya en la primera meitat del segle XIV», *ATCA*, 1 (1982), p. 47-78 (📄).
  - «Política, lul·lisme i Cisma d'Occident: La campanya barcelonina a favor de la festa universal de la Puríssima els anys 1415-1432», *ATCA*, 4 (1983), p. 59-191 (📄).
  - «La compilació de sermons de Sant Vicent Ferrer de Barcelona, Biblioteca de Catalunya, ms. 477», *ATCA*, 4 (1985), p. 213-402 (📄).
  - «Guiu Terrena critica Arnau de Vilanova. Edició de la “Quaestio utrum per notitiam sacrae scripturae possit determinate sciri tempus Antichristi”», *ATCA*, 7-8 (1989), p. 171-222 (📄).
  - «Els quatre sermons catalans de sant Vicent Ferrer en el manuscrit 476 de la Biblioteca de Catalunya», *ATCA*, 15 (1996), 109-340 (📄).
  - «Cent anys d'estudis dedicats als sermons de Sant Vicent Ferrer», *ATCA*, 18 (1999), p. 9-62 (📄).
  - «Sobre el manuscrit de València, Col·legi del Patriarca, amb sermons de sant Vicent Ferrer», *ATCA*, 18 (1999b), p. 399-453 (📄).

- «Aportació a un inventari de sermons de san Vicenç Ferrer: Temes bíblics, títols i divisions esquemàtiques», *ATCA*, 18 (1999c), p. 479-811 (☞).
  - «Les primeres 'reportaciones' de sermons de St. Vicent Ferrer. Les de Friederich von Amberg, Friburg, cordeliers,ms. 62», *ATCA*, 18 (1999d), p. 63- 155 (☞).
  - «La (darrera?) quaresma transmesa de sant Vicent Ferrer: Clermont-Ferrand, BMI, ms. 45», *ATCA*, 22 (2003), 343-550 (☞).
  - «Beguins de Vilafranca del Penedès davant el tribunal de la Inquisició (1345-46) De captaires a banquers?», *ATCA*, 28 (2009), p. 7-210 (☞)
- PETRUCCI, Armando, *Alfabetismo, escritura, sociedad*. Barcelona, Gedisa, 1999.
- PINTO-MATHIEU, Elisabeth, «Allégorie et étymologie: l'écriture biblique dans deux sermons latins du XIè siècle», *Écriture et models de penser au moyen age*, Paris,
- PLADEVALL, Antoni, «Santa Maria sa Vila, un petit monestir de donats de Súria (Bages)», *Miscel·lània Fort i Cogul. Història monàstica i història del camp de Tarragona*. Montserrat, P.A.M.,1984, p. 287-306.
- PLANAS, Josefina, «El Llibre de la Confraria del Senyor Rei, un manuscrito miniado del monasterio de Poblet», *Locus Amoenus*, 1 (1995), p. 95-105 (☞).
- POLY, BOURNAZEL, *La Mutation féodale*. Paris, PUF, 1980.
- POLO DE BEAULIEU, Marie-Anne, «La pastorale d'un franciscain dans le Midi de la France à la fin du XIIIe siècle d'après un recueil d'exempla inédit (ms. lat. 3555 de la BNF)», *La prédication en Pays d'Oc (XIIe-début XVe siècle)*. Cahiers de Fanjeaux 32 (1997), p. 195-223.
- PONS I GURI, Josep Ma., *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*, Barcelona, Fundació Noguera, 1989.
- POU i MARTÍ, Josep Maria, *Visionarios , beguinos y fraticelos catalanes. ... (siglos XIII-XV)*, Vic 1930.
- La Prédication en Pays d'Oc (XIIè - début XVè siècle)*. Toulouse, Privat 1997
- PRATS, Modest, «Un vocabulari català a la versió del De Regimine Principum de Gil de Roma», *Actes del sisè. Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* . Montserrat, 1982
- (Ed.), *Política lingüística de l'Església catalana. Segles XVI-XVII*. Vic, Eumo, 2005.
- PUJOL, Josep, «'Psallite sapienter': la gaia ciència en els sermons de Felip deMalla de 1413 (Estudi i edició)», *Cultura Neolatina*, LVI (1996), p. 177-250.
- «L'edició de textos catalans medievals», Víctor Martínez-Gil, coord., *L'edició de textos: història i mètode*. Barcelona, EdiUoc – Pòrtic, 2002.
  - «Les glosses de Guillem Nicolau a la seva traducció de les Heroïdes d'Ovidi. Una proposta d'identificació», *Caplletra*, 39 (2005), p. 199-229. (☞)
- PUIG I OLIVER, Jaume de, «Nicolau Eimeric i Raimon Astruc de Cortielles. Noves dades a propòsit de la controvèrsia entorn de 1395», *Annals de l'Institut d'Estudis gironins*, 25-1 (1979), p. 309-331 (☞).
- «La Brevis compilatio utrum Beata et intemerata Virgo Maria in peccatooriginali fuerit concepta. Edició i estudi», *ATCA*, 2 (1983), P. 241-346 ()
  - «Manuscrits eimericians de la Biblioteca Capitular y Colombina de Sevilla provinents de Girona», *ATCA*, 17 (1998), 295-380
  - «Alguns documents sobre Antoni Ginebreda, O.P. 1340?-1395), *ATCA*, 19 (2000a), 511-424 (☞).
  - «El "dialogus contra lullistas" de Nicolau Eimerich», *ATCA*, 19 (2000b), 7-296.
  - «Notes sobre el manuscrit del Directorium Inquisitorum de Nicolau Eimerich conservat a la biblioteca del Escorial (ms. N.I. 18) », *ATCA*, 19 (2000c), p. 525-560 (☞).
  - «Dos sermons de Nicolau Eimeric, O.P. Edició i estudi», *ATCA*, 22 (2003), 223-267
  - «El pagament dels inquisidors a la Corona d'Aragó durant els segles XIII i XIV», *ATCA*, 22 (2003), p. 175-222 (☞).

- «El tractat «confessio fidei christianae» de Nicolau Eimerich, O.P. Edició i estudi», ATCA 25 (2006), 7-192 (☞).
  - «Nicolau Eimerich i la bruixeria», *Per bruixa i metzinera. La cacera de bruixes a Catalunya*. Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, 2007, p. 32-53.
- PUIG I TÀRRECH, Armand, «La datació de les Homilies d'Organyà i la seva relació amb altres homiliaris medievals», *Les faldades de lo Banyut*, 2 (estiu 2004), p. 33-36.
- QUEROL, Enric, *Cultura literaria en Tortosa (siglos XVI y XVII)*, tesis doctoral inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, 2004 (☞).
- QUINTAVALLE, Arturo Carlo, «La narració contra l'heretgia. L'escultura a Occident des de 112-1130 fins a la fi de segle», *El Romànic i la Mediterrània. Catalunya, Toulouse i Pisa. 1120-1180*. Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2008, p. 57-67.
- QUINTO, Riccardo, «Manoscritti medievali nella Biblioteca dei Redentoristi di Venezia (S. Maria della Consolazione, detta ‚Della Fava’)», dins *Catalogo dei manoscritti. Catalogo dei sermoni. Identificazione dei codici dell'antica biblioteca del convento domenicano dei Sant Giovanni e Paolo di Venezia*. Padova, Il Poligrafo 2006.
- QUIRANTE, Luís, *Del teatro del Misteri al misterio del teatro*. València, Universitat de València, 2001, 205-214.
- RAHOLA, Carles, *Els jueus a Catalunya*. Barcelona, Arnau de Vilanova, 1929.
- RAMON I FERRER, Lluís, «Sermones e iconografía, dos caras de la misma moneda», *Anales valentinos XIX* (1993), p. 165-175.
- *Edició crítica i estudi de la Summa de col·lacions de Joan de Gal·les*. Tesi de doctorat inèdita. València, Universitat de València, Servei de Publicacions, 1997.
- REGUERA, Iñaki, «Aculturación y adoctrinamiento. cultura de élites y cultura de masas: acomodación y resistencias», dins *Cultura de élites y cultura popular en Occidente (edades media y moderna)*. Bilbao, Universidad del País Vasco, 2001, p. 143-168.
- REINHARDT Elisabeth, «Joaquín de Fiore y el IV Concilio Lateranense», *Anuario de historia de la iglesia*, XI (2002).
- RESINES, Luis, *La catequesis en España. Historia y textos*. Madrid, BAC, 1997.
- RIBERA FLORIT, J., *Polémica cristiano-musulmana en los sermones del Maestro Inquisidor Don Martín García*. Tesis doctoral inèdita, Barcelona, 1967.
- RICHTER, M., «A sociolinguistic approach to the Latin Middle Ages», *Materials and methods of ecclesiastical history*, Oxford, 1975, p. 97-107.
- «A quelle époque a-t-on cessé de parler latin en Gaule?», *Annales, E.S.C.*, Paris, 1983, p. 439-448.
- RICO, Francisco, *Predicación y literatura en la España medieval*. Cádiz, UNED, 1977.
- RICOEUR, Paul, La memoria, la historia, el olvido
- - Teoría de la interpretación
- RIERA I SANS, Jaume, «La invenció literària de Sant Pere Pasqual», *Caplletra*, 1 (1986)
- «Les llicències reials per predicar als jueus i als sarraïns (segles XIII-XIV)», *Calls 2* (1987), p. 113-143.
  - «Literatura antijueva en català: textos i difusió», *Estudi General 9* (1989), p. 215-236.
  - «Fra Francesc Eiximenis no és l'autor de la Doctrina Compendiosa», *Miscel·lània Sanchis Guarner*, P.A.M., 1992, vol. III, , p. 65-76.
- RÍOS, Amador, de los, *Historia social, política y religiosa de los judíos en España*. Madrid, 1973.
- RIU, Manuel, *Las comunidades religiosas del antiguo obispado de Urgel (siglos VI al XVI)*. Tesis doctoral mecanografiada, Barcelona, 1960, 3 vols.
- *Las comunidades religiosas del antiguo obispado de Urgel (siglos VIII al XVI). Resumen de la tesis presentada para aspirar al grado de Doctor en filosofía por Manuel Riu Riu*. Barcelona, Frontis SL y Lib. Anjor, 1961.

- RIUS SERRA, Josep, *Diplomatario: documentos, vida antigua, crónicas, procesos antiguos*. Barcelona, Universitat, 1954.
- ROBATHAN, Dorothy M, «Introduction to the Pseudo-Ovidian De Vetula», *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, 88 (1957), p. 197-207.
- ROBLES, Adolfo, Fray Ramon Martí de Subirats, O.P., y el diálogo misional en el siglo XIII, Madrid, Editorial San Sebastián, 1986.
- ROBLES, Laureano, *Escritores dominicos de la Corona de Aragón. Siglos XIII-XV*, Salamanca, 1972.
- «Cuatro sermones inéditos de San Vicente Ferrer, *Escritos del Vedat*, XXIV (1994), p. 311-358.
- ROBSON, C.A., *Maurice of Sully and the Medieval Vernacular Homily*, Oxford, Basil Blackwell, 1952.
- ROCA, Eva (ed.), *Teatro medieval, I. El drama litúrgico*. Barcelona, Crítica, 1997.
- RODRÍGUEZ 1967 RHCEE, I
- RODRÍGUEZ MAYORGAS, Ana, *Arqueología de la palabra. Oralidad y escritura en el mundo antiguo*. Barcelona, Bellaterra, 2010.
- RODRIGUEZ-PUÉRTOLAS, Julio; ALPERA, Lluís, *Poesia i societat a l'edat mitjana*. Palma de Mallorca, ed. Moll, 1973.
- ROJAS RODRÍGUEZ, Antonio, «La rima en las artes predicatorias del siglo XIV», *Anmal electrònica*, 6 ext (Maig 2000).
- RONCIERE, Charles de la, «L'enseinament de la foi dans l'église latine: prédication et prédicateurs (1280-1450)», *Histoire du christianisme, 6: Un temps d'épreuves (1274-1449)*, Paris, Fayard, 1990, p.355-395.
- El Romànic i la Mediterrània. Catalunya, Toulouse i Pisa. 1120-1180*. Barcelona, Museu Nacional d'Art de Catalunya, 2008.
- ROMEU I FIGUERAS, Josep, *Teatre català antic, I*. Barcelona, Curial, 1994.
- *Corpus d'antiga poesia popular*. Barcelona, Barcino, 2000.
  - «Teatre medieval als Països Catalans», dins *Teatre català. Dels orígens al segle XVIII*. Saragossa, Edition Reichenberg, 2001, p. 3-15.
- ROOS, Lena, «Paul Christian – A Jewish dominican Preaching for the jews», *Studia Theologica*, 57 (2003), p. 49-60
- ROSSELLÓ LLITERAS, J., «La orden dominica y su predicación en Mallorca (s. XIII-XV)», dins *Estudis baleàrics*, s.n. (març 1981), p. 93-113.
- ROTOLO, f. OFM Conv., *Il beato Matteo d'Agrigento e la provincia francescana di Sicilia nella prima metà del secolo XV*, Palermo, Officina di studi medievali, 2006 [¹1996].
- ROUSE, M.A.; ROUSE, R. H., «Biblical Distinctions in the Thirteenth. Century», *Archives d'Histoire Doctrinale et Littéraire du Moyen Age*, 41. (1974), p. 27-37.
- «Statim invenire: schools, preachers and new attitudes to the page», dins BENSON, R., CONSTABLE, G. (eds.), *Renaissance and renewal in the twelfth century*, Harvard University Press, Mass., 1977.
  - *Preachers, florilegia and sermons. Studium on the Manipulus florum of Thomas of Ireland*. Toronto, PIMS, 1979.
- RUBIÓ i BALAGUER, Jordi, «El beat fra Mateu d'Agrigento a Catalunya i a València. Notes sobre la vida religiosa en una Cort del Renaixement», *La cultura catalana del Renaixement a la Decadència*, Barcelona, 1964, pp. 27-47 (reimp. a *Humanisme i Renaixement*. Barcelona, PAM, 1990, p. 45-63).
- RUBIÓ i LLUCH, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-eval*. Barcelona, IEC, 1921, 2 vols.
- RUBIO VELA, Agustín, *Peste negra, crisis y comportamientos sociales en la España del siglo XIV. La ciudad de Valencia (1348-1401)*, Granada, Universidad, 1979.
- «Beneficiencia y hospitalidad en la ciudad de Valencia durante la Baja Edad Media según las fuentes archivísticas», dins *Memoria Ecclesiae, X. Beneficiencia y hospitalidad en los archivos de la iglesia*, Oviedo, 1997, p. 15-60.

- *Epistolari de la València medieval*. València, Institut interuniversitari de Filologia valenciana - PAM, 2003.
  - , RODRIGUEZ LIZONDO, M., «Els beguins de València en el segle XIV», dins *Estudis en memòria del professor Manuel Sanchis Guarner*, vol. I. València, 1984, p. 327-341.
- RUIZ, Elisa, *Hacia una semiología de la escritura*, Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1992
- RUIZ ROIG, Teresa, «Las cataras: una reflexión sobre oralidad y escritura». *Duoda*, 7 (1994), p. 129-124.
- RUSCONI, Roberto, «Anti-jewish preaching in the fifteenth century and images of preachers in italian Renaissance art», dins *Friars and Jews in the Middle Ages and Renaissance*, p. 225-238
- RUSSO, Carla, «Religiosita'e comportamenti religiosi», dins SARASA, Esteban i SERRANO, Eliseo, (coords.), *La Corona de Aragón y el mediterráneo. Siglos XV-XVI*. Zaragoza, Institución «Fernando el Católico», 1997, pp. 95-101.
- SABANÉS, Roser, «Els concilis de Lleida de 1200 a 1460», dins *Arrels cristianes. Presència i significació del cristianisme en la història i la societat de Lleida. Vol. II: Temps de consolidació. La Baixa Edat Mitjana. Segles XIII-XV*. Lleida, Bisbat, 2008, p. 55-76.
- SABATÉ, Flocel, «L'església catalana al segle XIV: la conflictiva relació social», *AEM*, 28 (1998), p. 757-788
- SAIGNIEUX, «A propos des premières traductions de la Bible en Castillan. Les contradictions de la culture clérical», dins *Cultures populaires et cultures savantes en Espagne du Moyen Âge aux Lumières*. París, CNRS, 1982, p. 29-43.
- SAINZ DE LA MAZA, Carlos, «La reescritura de obras de polémica antijudía: el Libro de las tres creencias y unos «sermones» sorianos», *Cahiers d'études hispaniques médiévales*, 29 (2006), p.151-172.
- SALDES, Ambrós de, O.F. M. Cap., «La orden franciscana y la casa Real de Aragón», *Revista de estudios franciscanos*, num. Extraordinario (abril 1910), p. 157-173.
- «Notes i documents franciscans», *Estudis franciscans*, 37 (1926), p. 426-31.
- SALES, Núria, «De la processió obligatòria a la processó prohibida», *L'Avenç*, 124 (1989), p. 72-73
- SALMON, Christian, *Storytelling. La màquina de fabricar historis y formatear las mentes*. Barcelona, Península, 2008.
- SALVÀ PICÓ, María de Gracia, «La leyenda provenzal de Santa María Magdalena según las pinturas góticas de la iglesia de Sant Vicenç de Rus (Castellar de n'Hug, Barcelona)», *Cuadernos de arte e iconografía*, VI – 11 (1993).
- SAMARAN, Charles, *Pierre Bersuire: prieur de Saint-Éloi de Paris*, Paris, Impremirie Nationale, 1862.
- SANAHUJA, Pere, «La enseñanza de la teología en Lérida», *AIA*, 22 (julio - septiembre 1935), p. 418-448; 1 (1941), p. 270-298.
- «En torno al capítulo general franciscano de burgos (1412) y al capítulo provincial de valencia (1418)», *AIA* 4 (1944), p. 75.
  - *Lérida en sus luchas por la fe (judíos, moros, conversos, inquisición y moriscos)*. Lleida, CSIC - Institut d'Estudis Ilerdencs, 1946.
  - «La universidad de Lérida y los franciscanos», *AIA*, 7 (1947), p. 167-242.
  - *Historia de la seráfica provincia de Cataluña*. Barcelona, Editorial Seráfica, 1959.
- SÁNCHEZ ALBORNOZ, «España y francia en la edad media; causas de su diferenciacion política», *Revista de occidente* II, diciembre 1923.
- SÁNCHEZ SÁNCHEZ, Manuel Ambrosio, «La similitud en la literatura española: de la Edad Media al Renacimiento», *Criticón* 58 (1993), p. 169-193 (☞).
- «La represión de la disidencia ideológica en el discurso religioso medieval», dins *Disidentes, heterodoxos y marginados en la historia*. Salamanca, Ediciones de la Universidad de Salamanca, 1998, p. 85-108.

- *Un Sermonario castellano medieval: el ms. 1854 de la Biblioteca Universitaria de Salamanca*. Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 1999.
  - «Vernacular preaching in Spanish, Portuguese and Catalan», VV.A.A., *The medieval sermon*, Typologie des sources du Moyen Age Occidental, fasc. 81-83, Brepols, Turnhout, 2000a, p. 759-858.
  - «La originalidad y el supuesto origen agustiniano de las Homilias d'Organyà», dins Id., *La primitiva predicación española medieval*. Salamanca, Publicaciones del Semyr, 2000b, p. 11-37.
  - «Todo vale para construir un sermón: microtextos en la predicación castellana medieval», *Revista de poética medieval*, 23 (2009), p. 247-266. (☞)
- SANCHIS GUARNER, Manuel, *Aproximació a la història de la llengua catalana*. Barcelona, Salvat, 1980.
- SANCHIS SIVERA, «Un códice de sermones de S. Vicente Ferrer en Avignon», *Anales del centro de cultura valenciana*, 2 (1929), p. 35-53.
- *Estudis d'història cultural*. A cura de Mateu Rodrigo Lizondo. València – Barcelona, Institut Interuniversitari de filologia valenciana – PAM, 1999
- SANMARTÍN BASTIDA, Rebeca, *Teatralidad y textualidad en el arcipreste de Talavera*. Department of Hispanic Studies Queen Mary, University of London, 2003.
- «la construcción del sermón: la “literaturización” del pecado y de lo heterodoxo en la prosa homilética», *Pecar en la edad media*, Madrid, Sílex, 2008, p.361-377.
- SANTANACH, J., *Criteris per a la publicació de textos crítics a la col·lecció Els Nostres Clàssics*. Barcelona, Editorial Barcino, s.d. (☞).
- «Sobre el llibre del gentil i la coherència doctrinal de Ramon Llull», dins *Ramon Llull i l'islam. L'inici del diàleg*, Barcelona, La Magrana, 2012, p. 225-231.
- SCHEERIN, D., «In media latinitate», *Helios*, 14 (1987), p. 7-30.
- SCHMITT, Jean-Claude, «Religion populaire et culture folclorique (note critique)», *Annales, E.S.C.* 31e année, 5 (1976), p 941-953 (☞).
- LE GOFF, Jacques, «Au XIII siècle, une parole nouvelle», *Histoire vecue du peuple chrétien*. Toulouse, Privat, 1979, vol. I, p. 275-279.
  - *Historia de la superstición*, Barcelona, Crítica, 1992.
  - *Le corps, les rites, les rêves, le temps. Essais d'antropologie médiévale*. París, Gallimard, 2001.
  - «Religión, folclore y sociedad en el occidente medieval», *La edad media a debate*. Madrid, Akal, 2003, p. 571-588.
- SERRA DESFILIS, Amadeo, «Huellas y caminos dudosos por el mar. Notas sobre las relacines pictóricas entre Génova y España en los siglos XIV y XV», dins *España y Génova*, Fernando Villaverde Ediciones – Fundación Carolina. Madrid, 2004, p. 31-46
- SERRANO, Josep, «La biblioteca papal de Penyscola després de Benet XIII», dins *Jornades sobre el Cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià, Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979. Ponències i comunicacions. Segona Part*, Barcelona, 1988, p. 547-589.
- SEVERINO, Emanuele, *Més enllà del llenguatge*. Barcelona, Tres i Quatre, 1996
- SEWELL, William H. Jr., «The concept(s) of culture», *Beyond the cultural turn. New directions in the study of society and culture*. California University Press, 1999, p. 35-61
- «Geertz, Cultural Systems, and History: From Synchrony to Transformation», Sherry B, Ortner (ed.), *The fate of 'culture'. Geertz and Beyond*, University of California Press, 1999b, p. 35-55.
- SHNEIDMAN, J. Lee, *L'imperi catalano aragonès (1200-1350)*. Barcelona, ed. 62, 1975. 2 vols.
- SMITH, Hilary Dansey, *Preaching in the Spanish Golden Age. A study of some preachers of the reign of Philip III*. Oxford, 1978.

- SOLER, A., «Espiritualitat i cultura: els laics i l'accés al saber a final del segle XIII a la Corona d'Aragó», *Studia Lulliana*, 38 (1998), p. 3-26 (☞)
- SORCI, Pietro, «L'Immacolata Concezione di Maria nelle fonti liturgiche medievali», dins *La Sicilia e l'Immacolata: non solo 150 anni: Atti del Convegno di studio: Palermo, 1-4 dicembre 2004*. Palermo, Biblioteca Franciscana di Palermo – Officina di Studi medievali, 2006.
- SORIÓ, Baltasar, *De viris illustribus provinciae Aragoniae Ordinis Praedicatorum*. València, CSIC, 1959.
- SPAGGIARI, Barbara, «La poesia religiosa anonima catalana o occitanica», *Annali della scuola Normale Superiore di Pisa*, s III, vol. I (1977), p. 117-350.
- STOCK, Brian, *The implications of literacy. Written language and Models of interpretation in the Eleventh and Twelfth centuries*. Princeton University Press, 1983.
- «Medieval Literacy, Linguistic Theory, and Social Organization», *New Literary History*, 16, No. 1, *Oral and Written Traditions in the Middle Ages* (Autumn, 1984), 13-29 (☞) consultat el 10/08/2009.
- STONE, Lawrence; SPIEGEL, Gabrielle M., «History and Post-Modernism», *Past and Present* 135 (Maig 1992), p. 189-208 (☞) consultat el 03/09/2008.
- TAYLOR, Larissa, *Soldiers of Christ, Preaching in Late Medieval and Reformation France*, New York, Oxford University Press, 1992.
- THOMAS, A., «Notice biographique sur Eustaque Mercader», *Romania* (1906), p. 583-590
- THOMAS, K., *Religion and the decline of magic*, 1978.
- TOBELLA, Antoni Maria, «La congregació claustral tarraconense i les diverses recapitulacions de les seves constitucions provincials», *Catalunya Monàstica*, II (1929), p. 114.
- TOLAN, John, «Barrières de haime et de mépris. La polémique anti-islamique de Pedro Pascual», dins C. DE AYALA, P. BURESI Y Ph. JOSSERAND (eds.), *Identidad y representación de la frontera en la España medieval (siglos XI-XIV)*, Madrid, 2001, pp. 253-266.
- TOLDRÀ, Albert, *Après la mort. Un viatge amb sant Vicent al més enllà medieval*. València, Tres i Quatre, 2000.
- «Sant Vicent contra el pintor gòtic», *Afers. Fulls de recerca i pensament*, 41 (2002), p. 37-55.
  - «Per peccat se scriu en les calderes de infern», *Signo*, 11 (2003), p. 7-36.
  - *Mestre Vicent ho diu per spantar*. València, Universitat de València, Servei de Publicacions, 2006(☞).
- TOLDRÀ, Maria, «La història en el projecte enciclopèdic d'Esteve Rotllà, O. P. (c. 1475-1530)», *Recerques*, 40 (2000), p. 59-78. (☞)
- «La butlla de la legació de Roderic de Borja *ad regna Hispaniarum*, copiada per Joan Feixes, servidor de Calixt III (BC, ms. 482)», *Revista Borja. Revista de l'IIEB*, 3 (2011), p. 84-111 (☞).
- TORNER CUBELLS, Josep, «Els confessionals del ms. 117 de la biblioteca universitària de Barcelona», *Analecta Sacra Tarraconensia*, 65 (1992), pp. 7-140.
- TORO PASCUA, María Isabel, «Literatura popular religiosa en el siglo XVI: los sermones impresos de San Vicente Ferrer», *Studia Aurea. Actas del III Congreso de la AISO*, III, Toulouse-Pamplona, 1996.
- TORRAS, Miquel, *L'escriptura i el llibre a la Catalunya central als segles XIII i XIV*. Universitat Autònoma de Barcelona, 2004, tesi doctoral (☞).
- TRENCHS ODENA, Josep, «De l'Estudi General a la Seu: la confecció de llibres a Lleida durant el segle XIV», *Congrés de la Seu Vella de Lleida*. Lleida, Pagès editors, 1991, p. 133-145
- TRIAS, Sebastià, *Història del pensament a Mallorca*, Palma de Mallorca, ed. Moll, 1995.

- UKAS, Catherine, «New research on the Bíblia rimada», *Actes del tercer col·loqui d'estudis catalans a nord-amèrica*, (Toronto,1982), Montserrat, PAM, 1983, p.123-138
- Un formulari i un registre del bisbe de València en Jaume d'Aragó*. M.Milagros Cárcel i Orti, ed. València, Universitat, 2005.
- VALERO MOLINA, Joan, «Hagiografía y mentalidad popular en la pintura tardogótica barcelonesa (1450-1500)», *Locus amoenus* 2 (1996), p. 125-139 (📄).
- «El contracte sepulcral del cardenal Berenguer d'Anglesola», *Locus amoenus* 4 (1998-99), p. 77-80 (📄).
  - *Arte, devoción y poder en la pintura tardogótica catalana*. Murcia, Universidad de Murcia, 1999
  - «Sança Ximenis de Cabrera i la capella de santa Clara i santa Caterina de la catedral de Barcelona», *Locus Amoenus* 8 (2005-06), p. 47-66 (📄).
- VALLS TABERNER, F., «El Tractat “De regimine principum” de l'infant Pere d'Aragó», *Revista d'Estudis franciscans*, 37 (1926/1), pp. 271-287; 43-450
- VARELA, Elisa, «La oralidad, la cultura escrita y el aprendizaje», dins *Las relaciones en la historia de la Europa medieval*, Barcelona, Tirant lo Blanch, 2006, p. 345 – 430.
- ; VINYOLES, Teresa, «Religiosidad y moral social en la práctica diaria de las mujeres de los últimos siglos medievales, Religiosidad femenina: expectativas y realidades (ss. VIII-XVIII). Madrid, Asociación cultural la Almudayna, 1991, p. 41 -60
- VAUTHIER, Bénédicte, «Mijail Bajtin, ¿Historiador de lo popular?», *Actas del V congreso Lyra Mínima (2007)*. Salamanca, SEMYR, Instituto de Historia del Libro y de la Lectura, p. 656-667 (📄).
- VECCHIO, Silvana, «Le prediche e l'istruzione religiosa», *La predicazione dei frati. Dalla metà del '200 alla fine del '300. Atti del XXII Convegno internazionale. Assisi, 13-15 ottobre 1994*. Centro italiana di studi sull'alto medioevo. Spoleto, 1995, 301-335.
- «Dispartitae linguae. Le récit de la Pentecôte entre exégèse et prédication», dins Peter von Moos, (ed.), *Zwischen Babel und Pfingsten. Entre Babel et Pentecôte*. LIT Verlag, Berlin-Zurich, 2008, p. 237-252.
- VELASCO GONZÁLEZ, Alberto, «Pere García de Benavarrí y el retablo mayor del convento de San Francisco de Barbastro», *Locus Amoenus*, 6 (2002-2003), p. 75-89. (📄).
- VENDRELL, Francisca, «La actividad proselitista de San Vicente Ferrer durante el reinado de Fernando I de Aragón», *Sefarad*, 13 (1953), 87-104.
- «La obra de polemica antijudaica de fray Bernardo Oliver», *Sefarad*, 5 (1945), 303-336.
- VENTURA, Jordi, «El catarismo en Cataluña», *BRABLB*, 28 (1959-60), p. 75-168.
- *La inquisición española y los judíos conversos barceloneses. Siglos XV-XVI*. Tesis de doctorat, Barcelona, 1973, 4 vols.
  - *Els heretges catalans*, Barcelona, Selecta, 1976.
- VIERA, David J., «Francesc Eiximenis (1340?-1409) y Alfonso Martínez de Toledo (1398?-1470): las ideas convergentes en sus obras», *Estudios franciscanos* 76 (1975), p. 5-10.
- VILALLONGA, Mariàngela, *La literatura llatina a Catalunya al segle XV*. Barcelona, Curial Edicions Catalanes - PAM, 1993.
- VILANOVA, Evangelista, *Història de la teologia cristiana*. Barcelona, Facultat de teologia de Catalunya – ed. Herder, 1986, 3 vols.
- VILLANUEVA, Jaime, *Viage literario á las iglesias de España*. Madrid, Imprenta Real, 1803-1952, 22 vols.
- VINYOLES, Teresa, «Metgesses, llevadores, fetillers, fascinadores...: bruixes a l'edat mitjana», *Per bruixa i metzinera. La cacera de bruixes a Catalunya*. Barcelona, Museu d'Història de Catalunya, 2007, p. 12-31 (📄).

- VIVES, Eduard, «Els frares menors a les terres de l'Ebre: el convent de Tortosa (segles XIII-XIV)», *Recerca* 7 (2003), p. 231-263.
- VIVES, José, *Juan Fernández de Heredia, gran maestro de Rodas*. Barcelona, Biblioteca Balmes, 1927.
- «Exposición medieval del Pater Noster de Fr. A. Canals», *Analecta Sacra Tarraconensia*, 28 (1955), 133-156.
- VOSE, Robin, OP, *Dominicans, muslims and Jews in the Medieval Crown of Aragon*. Cambridge University Press, 2009.
- VOVELLE, Michel, *Ideologías y mentalidades*. Barcelona, Ariel, 1985
- WEBSTER, Jill R., «Unlocking lost archives: medieval catalan franciscan communities», *The Catholic historical review*, LXVI, 4 (octubre 1980), p. 537-550.
- «Eiximenis i fra Tomàs Alsina com a pacificadors de brogits i escàndols al convent de Barcelona l'any 1382», *Estudis franciscans*, 84 (1983), p. 339-350.
  - «Els franciscans i la burgesia de Puigcerdà: la història d'una aliança medieval», *Anuario de Estudios Medievales*, 26/1 (1996a), p. 89-189.
  - «Conversion and co-existence: the Franciscan Mission int the Crown of Aragon», dins P. Chevedden, D. Kagay i P. Padilla (eds.), *Iberia and the Mediterranean World of the Middle Ages: essays in honor of Robert Burns*, vol. 2, Brill, Leiden – New York – Köln, 1996.
  - *Carmel in Medieval Catalonia*. Brill, Leiden-Bosto-Köln, 1999.
- WEISS, Julian, *The 'mester de clerecía': intellectuals and ideologies in the thirteenth-century Castile*. Tamesis Books, 2006 (☞).
- WELTER, J.T., *L'exemplum dans la littérature religieuse et didactique du moyen âge*. París-Tolosa, Occitania, 1927.
- «Un nouveau recueil franciscain d'exempla de la fin du XIIIe siècle», *Études franciscaines*, (juliol-agost 1930), p. 432-476.
- WENZEL, Siegfried, *Macaronic sermons: bilingualism and preaching in late-medieval England*, Ann Arbor, University of Michigan Press, 1994.
- WESSELS, Gabriel, *Acta capitulorum generalium ordinis fratrum B.V. de Monte Carmelo*, vol. 1, 1912.
- WITTLIN, Curt, «Un sermón en latín de fray Antonio Canals, hecho en Valencia el 8 de septiembre de 1392: La Virgen María, un libro», *Escritos del Vedat* 27 (1997), p. 286-302.
- WIRTH, Jean, «Against the acculturation thesis», dins Greyerz, ed. *Religion and society in early modern Europe, 1500-1800*. Londres, German Historical Institute, 1984, p. 66-78.
- WUEST, J.B., «Andraea de Biliis OSA tractatus de littera H in nomine Jesu», *Antonianum*, III (1928), p. 65-86.
- XIBERTA, B.F., «El mestre Francesc Bacó», *Criterion*, I (1925), p. 174-198.
- «El mestre fra Pere Riu, carmelita rossellonès (+ vers 1380) i son comentari català al salm "miserere"», *La paraula cristiana* 5 (1927), p. 56-63.
  - «De magistro Philippo Ribot», *Analecta Ordo carmelitarum*, VI (1927-29), 468-72.
  - *De scriptoribus scholasticis saeculi xiv ex Ordine Carmelitarum*. Lovaina, 1931
  - *Guiu Terrena, Carmelita de Perpinyà*,. Barcelona, Institució Patxot, 1932.
- YSERN i LAGARDA, Josep-Antoni, «Edició i estudi del recull d'exemples morals, contingut en el ms. S. Cugat 39 de l'Arxiu de la Corona d'Aragó», *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XLVII (1999-2000), p. 51-126.
- «Sant Vicent Ferrer: predicació i societat», *Revista de Filologia Romànica*, 2 (2003), 73-102.
- ZARAGOZA, Ernest, *Història de la congregació benedictina claustral tarraconense (1215-1835)*, Barcelona, PAM, 2004.
- ZÁRATE, José Eduardo, «Pluralismo, Collage y fragmentación en la obra de Clifford Geertz», dins Ana Cristina Ramírez Barreto (coord.), *Temas actuales en filosofía*

- de la cultura y estudios culturales*, Universidad Michoacana de San Nicolás de Hidalgo, 2008, p. 105-120.
- ZAWART, Anscar, *The history of franciscan preaching and of Franciscan Preachers (1209-1927)*, New York, 1928.
- ZENON DAVIS, Natalie, *Sociedad y cultura en la Francia moderna*. Barcelona, Crítica, 1993 (1965¹).
- *Les cultures du peuple. Rituels, savoirs et résistances au 16è siècle*. Paris, Aubier, 1979
- ZINK, Michel, *Les voix de la conscience. Parole du poete et parole de dieu dans la litterature médiévale*, Paragigme, Caen, 1992.
- *La subjectivité littéraire*, Paris, PUF, 1985.
  - *La predication en langue romane avant 1300*, Paris, Beauchesne, 2a. ed, 1982.
  - «La prédication en langues vernaculaires», *Le Moyen Âge et la Bible*. Paris, Beauchesne, 1994, p. 489-515 (☞).
- ZUBIETA, Ana María (dir.), *Cultura popular y cultura de masas. Conceptos, recorridos y polémicas*, Buenos Aires, Paidós, 2000.
- ZUMTHOR, Paul, «Litteratus/Illiteratus. Remarques sur le contexte vocal de l'écriture médiévale», *Romania*, 106 (=a.114) (1985), p. 1-18
- *La letra y la voz de la literatura medieval*. Madrid, Cátedra, 1987.
  - *La poesía y la voz en la civilización medieval*. Madrid, Abada, 2006.
- ZURITA, Jerónimo, *Anales de la Corona de Aragón*. Angel Canellas (ed.), Institución Fernando el Católico (CSIC), Saragossa, 1988, 9 vols.